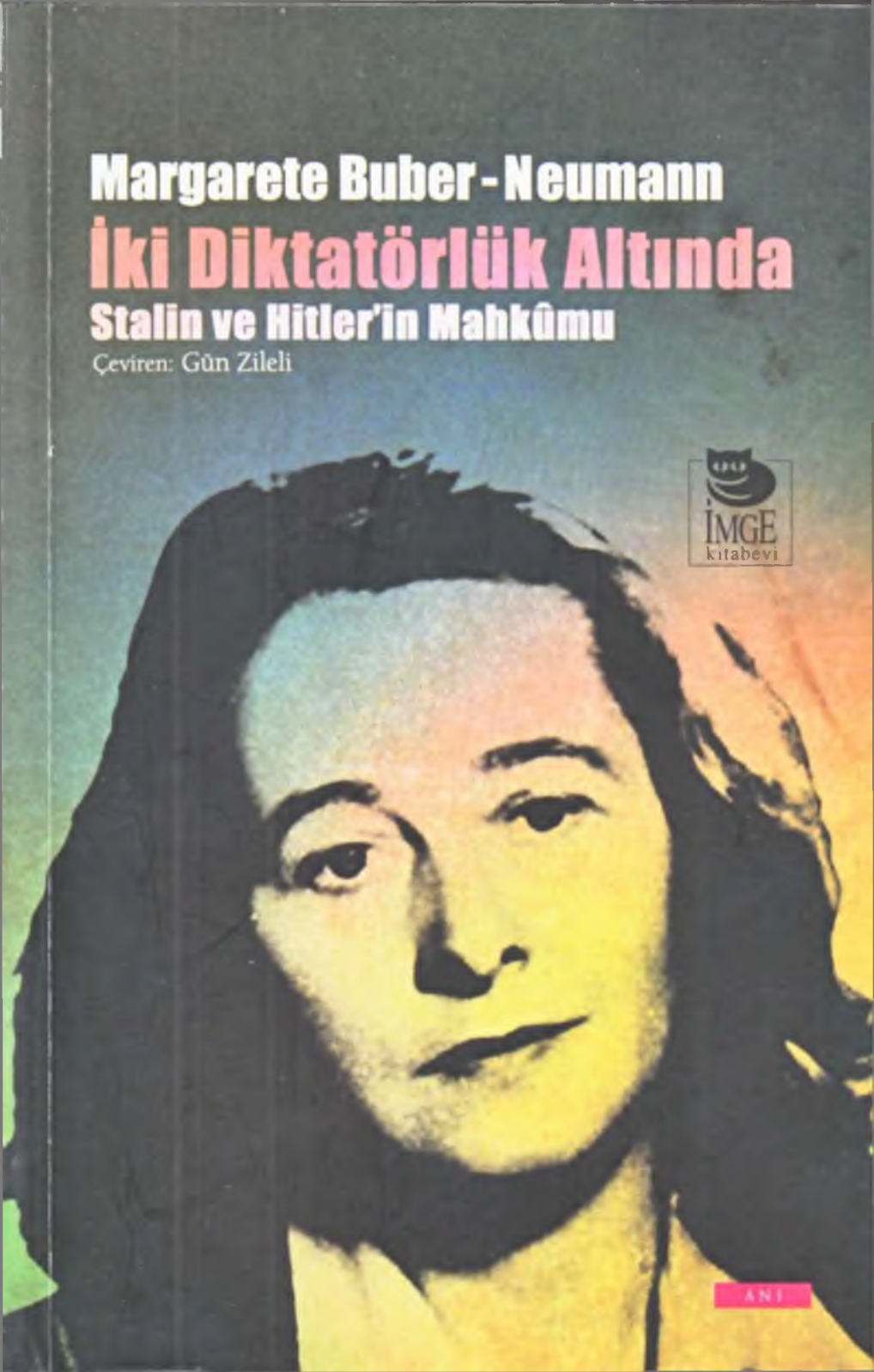
Margarete Buber-Neumann

İki Diktatörlük Altında

Stalin ve Hitler'in Mahkûmu

Çeviren: Gün Zileli

İMGE kitabevi

ANI

Margarete Buber-Neumann, Almanya, Potsdam'da, 1901 yılında doğdu. Tanınmış filozof Martin Buber'in oğlu Rafael Buber'le evlendi ve iki kız çocuğu oldu. Rafael Buber'den boşandıktan sonra Alman Komünist Partisi'ne katıldı, bu partinin yöneticilerinden Heinz Neumann'la evlendi. Hitler'in iktidara gelmesinden sonra kocasıyla birlikte Sovyetler Birliği'ne sığındı. Heinz Neumann, Stalin'in Büyük Temizlikleri sırasında diğer birçok Alman Komünist Partisi üye ve yöneticisi gibi, GPU tarafından tutuklanıp öldürüldü. Kocasından yaklaşık 6 ay sonra tutuklanan Margarete Buber-Neumann, Karaganda Toplama Kampı'na gönderildi. Bu kampta iki yıl zorlu koşullarda yaşayan ve çalıştırılan Margarete, 1940 yılında, Rusya'ya sığınmış diğer komünist ve anti-faşistlerle birlikte, Polonya-Sovyetler Birliği sınırında bulunan Brest-Litovsk Köprüsünden, GPU tarafından Gestapo'ya teslim edildi. Almanya'daki NAZİ toplama kampı Ravensbrück'te zorlu koşullar altında beş yıl kaldı ve zorla çalıştırıldı. NAZİ'lerin yenilmesi üzerine diğer mahkûmlarla birlikte özgürlüğüne kavuştu. Savaştan sonra kaldığı isveç'te elinizdeki kitabı yazdı ve kitap 1949 yılında yayınlandı. 1949 ve 1950 yıllarında, Gulag'ların gerçekliği konusunda Paris'te açılan Krawtchenko ve Rousset davasına tanık olarak katıldı. Gulag'ların varlığı ve Kravvtchenko'nun haklılığı yönünde ifade verdi. Hayatının geri kalan bölümünü Frankfurt'ta geçirdi, makale ve kitap yazdı. Sekiz kitabın yazarıdır. Kasım 1989'da Frankfurt'ta öldü.

Margarete Buber-Neumann

İki Diktatörlük Altında

Stalin ve Hitler'in Mahkûmu

Çeviren: Gün Zileli

İMGE kitabevi

Giriş Bölümü'nün yazarı Nicholaus Wachsmann, Birbeck'te (Londra Üniversitesi) modern Avrupa tarihi profesörüdür, Nazi kampları üzerine başlıca araştırma projelerini yönetmiştir. Daha çok Üçüncü Reich'taki terör ve baskı üzerine yazmıştır. ***Hitler's Prisons (Hitler'in Hapishaneleri)*** kitabı Kraliyet Tarih Derneği Gladstone Ödülü, ayrıca Longman-Yılın Tarih Kitabı Ödülü'nü almıştır.

Elinizdeki kitap, Edward Fitzgerald'ın Almancadan İngilizceye yaptığı, 1949 yılında yayınlanmış çevirinin Türkçesidir.

Bu çevirinin ve kitabın ortaya çıkmasına, yaptıktan düzeltme ve önerilerle katkıda bulunan Gün Benderli ve Ümit Kaya'ya, kitabı inceleyerek değerlendiren ve destek olup basımı için önayak olan Yayın Kolektifine teşekkürü borç bilirim.

G. Z.

İçindekiler

Giriş - Nikolaus Wachsmann 9
Metin Hakkında Not - Judith Buber Agassi 27
Çevirmenin Önsözü Yerine - Gün Zileli 29

Bölüm I
Trajedinin Başlangıcı 31

Bölüm II
Dünyanın Lanetlileri 75

Bölüm III
Korkuyla Umut Arasında 157

Bölüm IV
İade Ediliyoruz 181

Bölüm V
Ravensbrück 201

Bölüm VI
Uçurum 271

Bölüm VII
Ölenler ve Hayatta Kalanlar 295

Bölüm VIII
Özgürlük Ödülü 321

Bölüm IX
Eve Dönüş 373

Dizin 395

Giriş

Margarete Buber-Neumann, 1947 yazında, Oslo'nun güneyindeki uzak bir Norveç adasında, sıcak ve güneşli birkaç hafta geçirdi. Muhteşem fiyord manzarası olan bir arkadaş evinde kaldı. Fakat bu sevimli resmin ardında bir trajedi yatmaktaydı. Buber-Neumann, daha iki yıl öncesine kadar, Ravensbrück'teki SS kampında bir mahkûm olarak bulunuyordu. Kamplarda verdiği ölüm kalım savaşının ilki değildi bu. Gulag'da da kalmış, böylece Nazi ve Sovyet kamplarının ikisinden de sağ çıkan birkaç kişiden biri olmuştu.

1947'de o adada kaldığı sırada, Margarete Buber-Neumann, kendini kamplan düşünmeye zorluyordu. 1938 ilâ 1945 yılları arasında Sovyetler Birliği ve Nazi Almanya'sındaki mahpusluk anılarını yazmak üzere zorlu bir çalışmaya girişmişti. Bu dönem için, hayattan koparılıp alınmış yedi yıl diye yazmıştı. Daha sonra hatırladığına göre, böyle bir kitap yazma fikri ilk olarak Ravensbrück'teyken, yakın arkadaşı olan ve daha sonra kampta ölen Çek gazeteci Milena Jesenska ile bir sohbet sırasında doğmuştu. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden hemen sonra Buber-Neumann, yaşadıklarını kâğıda geçirmeye başlamış, fakat kitabı ancak 1947 yılında şekillenmişti. 1947 Ağustos ayı başlarında yazmayı bırakıp Stockholm'e döndüğünde - önceki yıl, yeni bir hayata başlama umuduyla taşınmıştı bu şehre - 250 sayfalık bir taslak metin yazmış bulunmaktaydı. Sonraki aylarda, "el-yazmalarını zamanında bitirmek gibi zorlu bir görevi yerine getirmek üzere" tüm enerjisini ortaya koymuştu. 1948'de kitabın İsveççe çevirisi ve daha sonra da Almancası ***Stalin ve Hitler'in Mahkûmu*** gibi gerçekçi bir başlıkla yayınlandı.[1]

Bu kullanım için bkz. Buber-Neumann'dan Helmut Faust'a, 20 Kasım 1947, Nachlass Margarete Neumann, Deutsche National Bibliothek içinde, Deutsches Exilarchiv

Kitap, dramatik bir olayla, Buber-Neumann'ın kocası Heinz Neumann'ın 1937 yılında tutuklanmasıyla başlamaktadır. Kısa süre sonra kendisi de içeri alınacaktır. Aslında kendi politik hayatı, Alman tarihinin en fırtınalı dönemlerinden birinde, yirmi yıl önce başlamıştı. 1918 yılı sonbaharında, Margarete henüz on yedi yaşındayken, Almanya alt üst olmuştu. Birinci Dünya Savaşı'nın korkunç yıkımından ve kan kaybından bitkin düşmüş Alman imparatorluğu, kabaran devrimden kaçınmak için ve cephedeki askerlerle işçilerin acilen silah bırakma taleplerinin zoruyla, sonunda barışa razı oldu. Kitle protestoları direnilmesi mümkün olmayan bir güçle, hızla yayıldı ve imparatoru alaşağı etti. Almanya neredeyse bir gecede cumhuriyete dönüştü. Fakat bu hızlı dönüşüm yanıltıcıydı. Kargaşalığa son vermedi, tam tersine: Bundan sonraki on beş yıl, genç demokrasi sürekli olarak bir iç savaşın kıyılarına sürüklendi durdu. O nefret edilen Versay antlaşmasını imzalamak zorunda kalan ve içinden çıkılmaz bir ekonomik krizin yükselişiyle yüz yüze kalan Cumhuriyet, başından itibaren halk desteğini gittikçe kaybetti, çünkü ulusal krizin yükünü demokratik hükümetin zayıf omuzlanna yıkmayı adet edinmiş sağ ve sol radikal partilerin bütün yaptığı, Almanya'nın yaşadığı zorluklar karşısında önemsiz şeylerle uğraşmak ve şiddet içeren çözümler üretmekti.

Böylesine gergin bir ortamda yaşayan birisinin politikaya karşı ilgisiz kalması oldukça zordu. Almanya'nın başkenti Berlin ise politikanın merkezi durumundaydı. Prusya krallığının hareketli yerleşim merkezi Potsdam'ın yakınlarında büyüyen Grete Thüring (o zaman adı buydu), devrimin patlak vermesinden kısa süre sonra, babasının temsil ettiği ve her şeyini adadığı eski dünyayı, Prusya'yı geride bırakarak Berlin'e taşındı. Berlin'de yeni devletin zor yoluyla doğumuna tanıklık etti. Şehir, kargaşalık içindeydi, grevlerle, gösterilerle, ayaklanmalarla ve suikastlarla sarsılıyordu. Kısa süre sonra o da Almanya'nın politik dramasında bir aktör oldu. Burjuva kökenlerinden - babası yerel bir bira fabrikasının menajeriydi - uzaklaşıp yavaş yavaş Alman

1933-1945, Frankfurt am Main; keza bkz. Age, Babette Gross'tan Buber Neumann'a, 16 Kasım 1946; Buber Neumann'dan Helmut Faust'a, 11 Temmuz 1947; 31 Temmuz 1947, 3 Ağustos 1947, 9 Eylül 1947; Margarete Buber-Neumann, *"Freiheit, du bistwieder mein..." Die kraft zu uberleben* (Münih, 1978), s. 185-6, 202-10; Buber-Neumann'dan kızı Judith'e, 7 Şubat 1946, Margrid Bircken, Elke Liebs (editörler). Von *Potsdam nach Moskau und Zurüch* içinde (Schkeuditz, 2002), s. 221. Buber-Neumann'ın çalışmaları üzerine tüm ayrıntılı bibliyografi için bkz. Age., s. 231-2. Bu giriş bölümünün farklı yerleri için yaptıkları yorumlar nedeniyle Judith Buber Agassi, Jürgen Zarusky ve Chiristian Goeschel'e teşekkür ederim.

Komünist Partisi'ne (KDP) doğru sürüklendi, 1921 baharında bu örgütün gençlik hareketine katıldı. Yıllar sonra, onu partiye çekenin, fazla bilgi sahibi olmadığı Marksist teori değil, hareketin duygusal yönü olduğunu hatırlayacaktı: Bir devrim, yeryüzüne cenneti getirecek, sefalete, sömürüye ve adaletsizliğe son verecekti. 1921'de katıldığı ilk gösteride, kızıl bayraklardan oluşan bir denizde ilerlerken kitlesel bir fanatizme sürüklenip gitmişti; işçi sınıfının yaklaşan zaferine tutkuyla inanmış insanlar marşlar ve şarkılar söylüyor, mücadelede ölen martirler için yas tutuyorlardı.

Henüz politik alana tam olarak girmiş değildi. Bir hemşire okulunda eğitim gördü ve kısa süre sonra evlendi; bir Yahudi din filozofu olan Martin Buber'in oğlu Rafael Buber'den iki kızı oldu. Kısa evliliği başarısızlıkla sonuçlanınca her şeyiyle kendisini politikaya adadı (1928'de, acılı bir ayrılık davasının ardından çocuklarının velayetini kaybetti ve çocuklar, büyükbabaları ve babaanneleriyle birlikte Filistin'e göç ettiler). 1920'lerin sonlarından itibaren bütün zamanını komünizm davasına adadı. KDP'nin Berlin'deki merkezinde, Komünist Enternasyonal'in (Komintern) gazetelerinden birinin yazıhanesinde çalışmaya başladı. Boş zamanlarında, 1926 yılında üyesi olduğu KDP'nin yerel ajitasyon çalışmalanna katıldı. Artık "daha iyi bir dünyanın gerçekleşmesi için model" olarak gördüğü Sovyetler Birliği'ne sarsılmaz bir inançla bağlı, gerçek bir inanmıştı. Sosyal hayatı da parti çevresiyle sınırlıydı. Kız kardeşi sıkı bir eylemciydi ve başına buyruk bir komünist yayıncı ve propagandacı olan Willi Münzenberg'le yaşıyordu.[2] Davaya bağlılığı göz önüne alındığında, hayatının aşkına hareketin içinde rastlaması hiç de şaşırtıcı değildir. Onun gibi Alman komünistleri için özel olan fazlasıyla politikti.

Heinz Neumann, bir politik şöhret, Alman komünistlerinin parlayan yıldızıydı. Genç, zeki ve karizmatikti, ideal ve eylem adamı olarak yaptığı şöhret - keskin bir teorisyen ve yazar olduğu kadar ateşli bir konuşmacı ve ajitatör olarak da tanınıyordu - ona hareket çapında ve Alman eylemcilerin saflarından dostlar (ve düşmanlar) kazandırmış, 1922'de uçakla gittiği SSCB'de ilk kez karşılaştığı Stalin'le de dost olmuştu. Neumann, hayatını çok erken yaşlardan itibaren komünizme adamıştı. 1902'de, Berlin'de,

Margarete Buber-Neumann, *Von Potsdam nach Moskau - Stationen eines Irrwages* (Frankfurt am Main , 1985), s. 213. Keza bkz. Age, ss. 7-147. Yazarın 1920'lerdeki politik hayatının ayrıntıları için CVsine (Tarih: 22 Eylül 1936) bkz., Reinhard Müller "Linie und Häresie', *Exil, Forschung, Erkenntnisse, Ergebnisse* 11 içinde (1991) s. 46-69, burada s. 67-9.

bir burjuva ailede doğan Heinz, harekette çok hızlı yükselmişti. Henüz küçük, çelimsiz bir parti olan KDP'ye, 1920 yılında bir delikanlıyken katılmış, 1922'de bütün zamanını parti çalışmalarına veren bir parti görevlisi olmuş; 1920'lerin ortalarında, Komintern Yürütme Kurulu üyesi olarak Moskova'da KDP'yi temsil etmişti. Vahşice ezilen ve binlerce Çinli komünistin hayatına mal olan, 1927 Aralık'ındaki Kanton ayaklanmasına bir Komintern görevlisi olarak katılmıştı. Fakat bu başarısızlık Neumann'ın yükselişini kesintiye uğratmadı. 1928'de, hırslı genç adam, KDP'nin liderlerinden biri olacağı Almanya'ya geri çağrılmıştı. Henüz yirmilerindeyken önemli görevlere getirildi ve hem Nazi hareketine hem de Cumhuriyete karşı şiddetli bir savaş çağrısı yapan, fazlasıyla ateşli komünist günlük gazete ***Red Flağm*** editörü oldu. 1930'ların başlarında Alman Cumhuriyeti bir diğer yıkıcı krizle çöküşe doğru ilerlerken partisinin her zamankinden daha fazla oyu kendisine çektiği bir dönemde profesyonel bir devrimci olarak Neumann parlak kariyerini sürdürüyordu[3].

1929 yılında Heinz Neumann'la karşılaşması, Margarete Buber'in hayatında bir dönüm noktası oldu. Kısa sürede birbirlerine aşık ve birkaç hafta sonra da ayrılmaz oldular (ancak hiçbir zaman resmen evlenmediler). O andan itibaren kaderleri ayrılmaz bir şekilde birbirine bağlandı ve Neumann'ın çöken dünyası (sürgüne gitmek zorunda kalması, tecrit ve sefalet) onun da dünyası oldu. Heinz Neumann'ın düşüşü de yükselişi kadar şaşırtıcı oldu. KDP, politik entrikalar bakımından her zaman verimli bir toprak olmuştu ve 1932 baharında Heinz Neumann, ardı arkası kesilmeyen iç çekişmede yenik düştü; başlıca rakibi, parti şefi Ernst Thälmann'la olan mücadelesini kaybetti. Yetkilerini kaybeden ve Sovyet Birliği'nin desteğinden yoksun kalan Heinz Neumann, Alman Cumhuriyetinin bütünüyle çökmeye başlamasını, sonunda 1933 başlannda, komünist hareket tarafından değil, Nazi hareketi ve milliyetçi müttefikleri tarafından tamamen yıkılmasını uzaktan seyretmek zorunda kaldı. Bu çöküşü, Heinz Neumann ve yoldaşlan çok önceden ve kesinlikle öngörmüşlerdi. Daha kötüsü, Neumann'ın daha sonra, parti içinde suçlanmasıydı: Parti liderliği uygulanan taktikler konu-

Herman Weber, "Heinz Neumann", Wolgang Benz, Herman Grami (ed.), *Biographisches Lexikon zur Weimarer Republik* içinde (Munih, 1988), s. 237-8; Margarete Buber-Neumann, *Krieggschauplatze der der Weltrevolution* (Frankfurt am Main, 1973), s. 104-21; Buber-Neumann, *Potsdam,* s. 149-65; Eve Rosenhaft, *Beating the Fascists? The German Communistsand Political Violence 1929-1933* (Cambridge, 1983), özellikle s. 60-87.

sunda büyük ölçüde görüş birliği içinde oldukları halde, parti şefleri kolektif başarısızlıkları için bir günah keçisi aradılar ve partiden daha yeni atılmış olan Neumann onlara uygun bir hedef olarak göründü. Usule uygun olarak, partiyi, hayali "doğru" çizgiden "saptırmak"la suçlandı. Fakat 1932 yazında Neumann henüz bütünüyle dışlanmış değildi. Hâlâ affedilebileceğini umuyor ve Karadeniz sahillerinde tatilde bulunan Stalin'le sürekli görüşüyordu. Neumann, esaslı bir şekilde "denenmek" üzere, Komintern görevlisi olarak İspanya'ya gönderildi.

Fakat, 1933 yılında, bir kez daha komünist ideolojinin denetçileriyle karşı karşıya geldi. Almanya'daki politik işlerden uzak durması emredildiği halde, kendini, eski bir partili arkadaşına yazmaktan alıkoyamadı. Bu ona pahalıya patladı: Partiyi bölmeye çalışmakla itham edilip eski arkadaşlarının törensel suçlamalarına maruz kaldı. Georgi Dimitrov- kısa süre sonra Komintern başkanı olacaktı - ona "politik bakımdan yozlaşmış bir unsur" diye saldırırken, Alman parti yönetimi de onu, tasfiye edilmesi gereken bir "baş belası" olarak tanımladı. Ağır biçimde aşağılanan Heinz Neumann İsviçre'ye geçip 1933 yılı sonlarında Zürih'e geldi. Kocası gözden düştüğü sırada onunla birlikte olan Margarete Buber-Neumann, genellikle kaçak olarak, sahte pasaportla, hayatını komünist dava çizgisinde sürdürerek bir Avrupa kentinden diğerine - Berlin, Moskova, Madrit, Paris - taşınıp durdu. Tarafsız isviçre'de illegal olarak kalan çift, burada da huzura kavuşamadı. Komünist hareketle bağlan kesilmiş olan Neumann huzursuzdu, bir politika bağımlısı olarak partisiz bir hayatın acılarını çekiyordu. Karısına tek başına yaşamanın kendisi için hiçbir önemi olmadığını söyledi. Olaylar kısa sürede daha da kötüye gitti. 1934 Aralık'ında İsviçre polisi tarafından tutuklandı. Margarete Buber-Neumann, Fransız sınırından tek başına kaçmayı başardı. Sonunda Moskova imdada yetişti - ya da görünüşte yetişti -, İsviçre yetkilileriyle görüştü ve Heinz Neumann'ın kendisine verilmesini önerdi. Heinz, tahliye edildi ve karısıyla yeniden buluştuğu Fransa'ya sınır dışı edildi. Le Havre limanında, kendilerini Sovyetler Birliği'ne götürecek bir şilebe bindiler ve belirsiz bir geleceğe doğru yola çıktılar.[4]

[4] **Reinhard Müller, *Herbert Weimer- moskau 1937* (Hamburg, 2004), s. 34, Ivo Banac (der.). *The Diary of Georgi Dimitrov 1933-1949* (New Haven , 2003), s. 19. Keza bkz. Reinhard Müller, "Stalinistischer Glaubenvirtuose", *apropos Margarete Buber Neumann* (Frankfurt am Main, 2001), s. 105-12, burada özellikle s. 107-10; Buber Neumann, *Potsdam,* s. 283-393.**

Moskova'ya 1935 yazı başlarında vardılar, dünyanın her tarafından öncü komünistlerin kaldığı Komintern misafirhanesi Lux Otel'e yerleştiler. Daha önce defalarca kaldıklarından, buranın yabancısı değillerdi. Gerçi bu sefer atmosfer farklıydı: Bütün Sovyet toplumunu büyük ölçüde kaplamış olan korku bu otelin koridorlarında da kol geziyordu. Parti üyeleri arasında bir cadı avı başlamış, Parti Merkez Komitesi eski üyelerinin idamıyla sonuçlanan 1936 yazındaki ilk gösteri mahkemesinden sonra devlet terörü iyice yoğunlaşmıştı. Heinz Neumann ve karısı, bu gösteri mahkemesi sırasında uygulanan acımasız metodlara da aşinaydılar: Bir Komintern yayını için mahkeme tutanaklarını Almancaya çevirmişlerdi. Bu boğucu ve Sovyet devletinin tepesinden körüklenen kuşku ortamı içinde neredeyse herkes potansiyel bir düşman olarak düşünülebilirdi. Heinz Neumann gibi, zaten dışlanmış önde gelen kıdemli bir şahsın durumunda, komünist korku diyalektiğinin hem suçlamayı hem de itirafı kaçınılmaz kıldığı görülüyordu.

Böylece Neumann, politik "günahlarından" "nadim" oldu (karısı ise tersine inanmaktadır, anılarında bunu yapmadığını söylemektedir) ve başlangıcı İsviçre'ye kadar uzanan "hataları" için politik olarak kendini kırbaçlamayı sürdürdü. Bu arada, birkaçı Lux Otel'deki misafirler arasında olan bazı yoldaşlarının "sapma"larını yetkililere ihbar etti. Elbette Neumann'ın kendisi de suçlama altındaydı ve adı, Eylül 1936'da, Komintern'in, "Moskova'da KDP eylemcileri arasında faaliyet gösteren kötü unsurlar" gizli listesinde yer alıyordu. Boynundaki ilmik gün geçtikçe daha da sıkılaştırılıyordu. Bu kolektif korku ve endişe ortamı içinde Neumann odasından nadiren çıkıyor, neredeyse tüm zamanını karısıyla geçiriyordu. Margarete Buber-Neumann, yıllar sonra, birlikte geçirdikleri bu son aylarda aşklarının her zamankinden daha güçlü olduğunu hatırlamaktadır. Fakat evlilikler bile Sovyet engizisyonundan kurtulamıyordu. İlk gösteri mahkemesinden kısa süre sonra yazılan ve Sovyet yetkilileri tarafından istenen bir belge dikkate alındığında, Margarete Buber-Neumann kocasından politik bakımdan uzak durmaktan başka bir seçeneğe sahip değildi. Nitekim kendisi de bunu kabul etmiş, kocasının bazı "hatalı görüşleri" olduğunu onaylamış, bir takım alanlarda onunla aynı fikirde olmadığını ileri sürmüş, partinin "doğru" görüşlerini izleyeceğini belirtmiştir. "Yoldaş Heinz Neumann'la 1933 baharında tartıştığını, onu sapmasından vazgeçirmeye ve parti hattına tamamen dönmesi için ikna etmeye çalıştığını" da eklemiştir.[5]

[5] **Buber Neumann'ın *CYsi* (Tarih: 22 Eylül 1936) Müller, "Linie" içinde, s. 69; idern,**

Takip eden aylarda Sovyet terörü iyice tırmandı ve Lux Otel'de ikamet eden gittikçe daha fazla insan, polis bodrumlarında yok olup gitti, bir daha onlan gören olmadı. Ülke ve toplum üzerindeki bu dizginlerinden boşanmış saldırı, öncelikle Komintern'i ve yabancı komünistleri yuttu - Stalin'in, casus ve sabotörlerin önayak olduğu farzedilen ülke dışından gelen tehdit takıntısı bunu iyice körükledi. Sürgündeki Alman komünistleri özellikle ağır darbe yedi, 1937 Şubat ayı ortasında, polis ve terör aygıtlarının (NKVD) fanatik başı Nikolay Yejov tarafından verilen gizli bir emri takiben, Alman "Troçkistlerine" ve "karşıdevrimcilerine" yönelik bir av başlatıldı. 1937-38'de binlerce Alman komünisti tutuklandı. Nazi Almanya'sından kaçan komünistler şimdi Sovyet rejiminin kurbanları olmuşlardı. Partinin önde gelen unsurları özellikle savunmasız bir durumdaydı. KDP politbürosunun temsilcileri, Stalin rejiminde, Hitler rejimi altında olduğundan daha fazla kurban vermişlerdir.

Eski bir parti lideri ve kendi itirafıyla bir "sapma" olan Heinz Neumann'ın hiç şansı yoktu. 1937 Nisan'ında tutuklanarak, merkezi Moskova hapishanesi Lubyanka'da, yüzün üzerinde diğer tutukluyla birlikte tıkabasa bir koğuşa kondu. Elbette hakkındaki suçlama yalan ve uydurmalardan oluşan korkunç bir tertipten ibaretti. Komplo teorileri ortalığı kasıp kavuruyordu ve Sovyet liderleri kendilerini, teröristlerin Komintern'e sızdıklarına inandırmışlardı; Neumann, şüphelilerden biriydi. Aylarca süren baskı ve işkenceden sonra - sorgucular "itiraf alabilmek için aşırı şiddet uygulayabiliyorlardı - Heinz Neumann teslim oldu. 1 Kasım 1937'de, hayatını kurtarabilmek için son bir umutsuz girişimde bulundu. NKVD'ye yazdığı el yazısı bir notta, Stalin'in, "tüm karşıdevrimci suçlulara ve hainlere" karşı giriştiği "temizlik operasyonu" konusunda duyduğu coşkuyu ifade etti. Fakat kaderi çok önceden belirlenmişti. O sırada Büyük Terör bütün hızıyla devam etmekteydi - 1937-38'de tahminen bir milyondan fazla kişinin öldürüldüğü iddia edilmektedir - ve Neumann'ın kurtulma umudu yoktu. 26 Kasım 1937'de bir askeri mahkemeye çıkarıldığında hakkındaki saçma suçlamalar karşısında "suçlu" olduğunu kabul etti ve yalnızca on beş dakika süren

Wehner, **s. 110. Keza bkz. age., "Glauvernvirtuose, s. 110-11; age., *Menschenfalle Moskau Exil und Stalinistische Verfolgung* (Hamburg, 2001), s. 290; Buber-Neumann, *Potsdam,* s. 393-444; Robert Service, *A History of Twenly Century Russia,* (Londra, 1998), s. 210-18. Margarete Buber-Neumann'ın kızı Judith, annesinin ona, Sovyet resmi belgelerini Heinz Neumann'ın işbirliği ile doldurduğunu söylediğini hatırlamaktadır.**

bir yargılamanın ardından ölüm cezasına çarptırıldı. Aynı gün kurşuna dizildi. Margarete Buber Neumann'a, birkaç ay önce yaptığı gibi, Aralık 1937'de kocası için para yatırmaya geldiğinde, "burada yok" denmesinin sebebi buydu. Ona kocasının öldürüldüğü söylenmemiştir. Ancak 1961 yılında, Rus Kızıl Haç'ı, kocasının artık hayatta olmadığını kendisine bildirmiştir. Margarete, Heinz Neumann'ın nasıl ve ne zaman öldürüldüğünü hiçbir zaman öğrenememiştir.[6]

Buber-Neumann da, kocasının öldürülmesinden aylar sonra 19 Haziran 1938'de tutuklandı. Sovyet gizli polisi için açık bir hedefti. Komünist harekette yalnızca bir sıra neferi olsa bile, Heinz Neumann'la evliliği onu da bir şüpheli haline getiriyordu: NKVD'nin emirleri gereği, "hainlerin" kanları da tutuklanıp kamplara gönderiliyordu. Ocak 1939'da, beş yıl cezaya çarptırılarak Sovyet çalışma kampları sistemine verilen adla Gulag'a gönderildi. Bu sırada Gulag, Sovyetler Birliği'nin her yanına yayılmış, muazzam büyüklükte, açık arazide inşa edilmiş tutuklama yerleriydi. Kamplar, başından itibaren Bolşevik yönetimin bir parçasıydı, fakat ancak 1930'larda - endüstrileşme ve kolektifleştirmenin çılgınca itkisi ve devlet terörünün patlamasıyla - Gulag baskıcı potansiyelini tam olarak geliştirme olanağı bulmuştu. Muazzam sayıda erkek ve kadın tutuklandı, yerleşimlerde, kamplarda ve hapishanelerde tecrit edildi. En kötüleri arasında bulunan elli ya da daha fazla kolektif çalışma kampı, 1939 başlarında, büyük çoğunluğu erkek olan 1.3 milyon civarında mahkûmu barındırıyordu. En büyüklerinden biri, Margarete Buber-Neumann'ın 1939 başında geldiği - Moskova'nın yüzlerce mil güneydoğusunda bulunan, Kazak steplerinin göbeğindeki - Kamganda kompleksiydi (Karlag). Margarete bu kampta tecrit edilmiş 35.000 mahkûmdan biriydi. Kamp sakinleri, politik mahkûmlar ve adli mahkûmlar olarak bölünmüş olsalar da bu tanımlama bize çok az şey anlatır. Birçok politik mahkûm, yanlış bir şekilde muhalefet etmekle suçlanan sıradan vatandaşlardı: Bir toplumu paranoya yönetiyorsa, her davranış politik sapma olarak damgalanabilir. Aynı şekilde, bu sınıflandırmada adi suçluları tanımlamak da oldukça zordur, çünkü bunlar genellikle,

[6] **Alıntı. Müller, "Glaubenvirtuose", s. 112. Keza bkz. Age, Yejov directive, 14 Şubat 1937, aynı yerde yeniden basılmıştır. *Wehner,* s. 362-8; Banac (der.), *Diary,* s. 61-70; Service, *Russia,* ss. 218-35; Michaela Wunderle, "Zwischen den Fronten", *Apropos Margarete Buber-Neumann* içinde, s. 7-48, burada s. 25; Hermann Weber, " *Weifse Flecken" in der Geschichte* (Frankfurt am Main, 1990), 2. Baskı, s. 17-35; Kevin McDermott, "Stalinist Terror in the Comintern: New Perspectives", *Journal of Contemporary History*30 (1995), s. 111-30.**

önemsiz suçlardan ya da çalışma disiplinini ihlalden dolayı terör ağına yakalanmış insanlardı.

Gulag hayatının merkezinde zorla çalıştırma yer alır. Maden ve inşaat işlerine yoğunlaşan diğer Sovyet çalışma kamplarının tersine, Karlag, büyük ölçüde tarımsal bir kamptı. Eylül 1931'de, Stalin'in canice kolektifleştirme kampanyası sırasında kurulan bu kampın, gerçekleştirilmesi imkânsız görevi, çorak bozkırı, verimli mısır tarlalarına ve otlaklara dönüştürmekti. Bunun sonucunda, alt kamp bölgeleri, birbirinden çok uzak yerlere yayıldıkça yayılmıştı. Buber-Neumann, çeşitli farklı yerleşimlere gitmiş olmasına rağmen, bu kampın gerçek büyüklüğü hakkında hiçbir zaman net bir bilgiye sahip olamamıştır: Arazi, orta büyüklükte bir Avrupa ülkesi kadardır; esasen Danimarka'dan ya da Hollanda'dan daha büyüktür. Bu muazzam büyüklükteki alanın her yerinde mahkûmlar korkunç koşullarla yüz yüzeydiler. Pislik, açlık ve salgın hastalık Karlag'da almış başını gidiyordu ve burada yokluğu çekilmeyen şey yoktu. Kamp yetkililerinde bol bulunan tek şey, mahkûmlara karşı gösterdikleri duygusuzluk ve ilgisizlikti.

Fakat Margarete Buber-Neumann hayatta kalmayı başardı. Zamanlama kurtulmasını sağlayan bir faktör olabilir. O Gulag'a Büyük Terör'den hemen sonra gelmişti. Önceki aylarda kampları niteleyen kitlesel kurşuna dizmeler durmuş ve mahkûmların ölümüne ilişkin rakamlar keskin bir düşüş göstermişti. Ölüm oranları birkaç yıl sonra, Nazi Almanya'sına karşı savaş sırasında (1941-45) yeniden yükselmiş, görülmemiş sayıda mahkûm ölümleri Gulag'ı devasa bir toplu mezarlığa dönüştürmüştür. Fakat bu sırada Margarete Buber-Neumann artık Sovyet esaretinde değildi. Bu kez Ravensbrück'teki Nazi toplama kampında hayatta kalma mücadelesi veriyordu.[7]

Margarete Buber-Neumann'ın Sovyetler tarafından SS'lere teslim edildiği sahne, anılarının en dokunaklı bölümüdür. Bir zamanlar yücelttiği Sovyet yetkilileri, onu doğrudan doğruya Nazilerin ellerine teslim etmişlerdir. 1940 yılının Şubat ayında, soğuk bir kış günü, Kasım 1939'la Mayıs 1941 arasında Alman yetkililerine teslim edilen 350 civanndaki mahkûmdan biri ola-

[7] **Bkz. Anne Amplebaum, *Gulag, a History of the Soviet Camps* (Londra, 2003), Oleg V. Khlevniuk, *The History of the Gulag* (New Haven, 2004); M. B. Smirnov (der.), *Das System der besserungsarbeitslager in der Sowjetunion 1923-1960* (Berlin, 2003), s. 51, 302 rakamlar için; Steven A. Barnes, "Soviet Society Confined: The Gulag in the Karaganda Region of Kazakhstan, 1930s-1950s", Felsefe doktora tezi (Stanford, 2003), s. 44, 140 rakamlar için.**

rak, Sovyetler Birliği'nden Alman tarafına doğru, Brest-Litovsk' taki Bug nehrinin üstündeki köprüde yürümekteydi. Bazı tarihçiler (aslında Buber-Neumann'ın kendisi de), bu mahkûm teslimatının, kısa süreli Faşist-komünist ittifakına dönüşen, Ağustos 1939'daki Hitler-Stalin paktının doğrudan sonucu olduğunu ileri sürmüşlerdir. Stalin'in, SSCB'deki kararlı anti-faşistleri, bir iyi niyet jesti olarak Nazilere teslim ettiği söylenir.

Bu bağlamda, Buber-Neumann'ın kaderi, Nazi Almanyası ile Sovyetler Birliği'nin entrika çevirmek ve suç işlemekteki benzerliklerinin sembolü olmuştur. Gerçi tarihi arkaplan daha karmaşıktır. Başlangıçta mahkûm teslimatının inisiyatifi Sovyet değil, Alman yetkililerinden gelmiş ve sağlam örnekler üzerine inşa edilmiştir (Sovyetler Birliği'ndeki Alman tutukluların iadesi Hitler-Stalin paktından önce gerçekleşmişti). Keza Sovyetler Birliği, III. Reich'la entrikalar çevirmekte yalnız değildi. Diğer ülkeler de - Almanya'yla dostça ilişkiler veya ona bağlılık anlamında - aynısını yapmışlardır. Örneğin 1940'da, Vichy otoriteleri, işgal dışı Fransız bölgesinde kendi denetimlerindeki bazı mahkûmlan Almanların isteği üzerine teslim etmişlerdir (iki yıl sonra bu işbirliği, Vichy Fransa'sının, Yahudileri Nazi ölüm kamplarına göndermesiyle dramatik boyutlara vardı). Sonuç olarak, SSCB'nin tutukluları iade etmesi, Nazizmle uzun vadede düşman olanların özel hedefi değildi. Sovyetlerin, Gulag'daki anti-faşistler ve politik muhalifler arasından toplayıp teslim etmek üzere Moskova'daki hücrelere yolladığı mahkûmlarla ilgili seçimi başlangıçta son derece keyfiydi. Alman otoritelerine gelince, onlar gerçekte Nazi rejiminin bazı istenmeyen eleştirmenlerinin girişini engellediler. Örneğin onlar, Buber-Neumann'ın da hapishanede tanıştığı ünlü aktrist Carola Neher'in dönüşünü, sürgüne gittikten sonra Almanya'ya kamuoyu önünde saldırdığı gerekçesiyle veto etmişlerdi (Neher, SSCB'de kaldı ve Gulag'da yok olup gitti). Ayrıca Almanya'ya gönderilen bütün mahkûmlar Naziler için tehdit oluşturmuyordu. Birçoğu, Sovyetlerin ekonomik ve askeri kapasitesi hakkında kendilerinden istihbarat alındıktan kısa süre sonra serbest bıratıldı.[8]

Hans Schafranek, *Zwischen NKWD und Gestapo, Die Auslieferung deutscher und österreichischer antifaschisten aus der Sowjetunion an Nazideutschland 1937-1941* (Frankfurt am Main, 1990); Carola Tischler, *Flucht in die Verfulgung, Deutsche, emigranten im sowjetischen Exil* (Kassel, 1996), s. 119-38; Wilhelm Mensing, "Eine 'Morgengabe' Stalins im den Paktfreund Hitler", *Zeitschrift des Forschungwerbundes SED-Staat* 20 (2006), s. 57-84; Regina M. Delacor, "Auslieferung auf Verlangen", Der deutsch-französische Waffenstillstandsvertrag 1940 und das Schicksal der sozialde-

Margarete Buber-Neumann ise tersine, Alman otoriteleri tarafından serbest bırakılmadı. 24 Temmuz 1940' da, Berlin'de aylarca hapis kaldıktan sonra Gestapo onu "ihtiyati tutuklama" altına aldı - genellikle yargılanma ya da temyiz olmaksızın toplama kampında son derece kötü koşullarda sınırsız hapsedilme anlamına gelen, Nazi lügatındaki tipik üstü örtülü terimlerden biriydi bu. Gestapo'daki dosyasında onun hapiste tutulmasının resmi gerekçeleri, daha önce Sovyet yetkilileri tarafından kullanılanlardan daha az düzmece değildir: Onun "vatana ihanete teşebbüs etme şüphesi" altında olduğu farzediliyordu.[9] 2 Ağustos 1940'da polis hücresinden alınıp trenle, Berlin'in yaklaşık elli mil kuzeyinde bulunan Ravensbrück'teki SS toplama kampına götürüldü.

Margarete Buber-Neumann, daha ilk bakışta Gulag ile aradaki farkları görebildi. Ravensbrück, yeni bir amaca uygun inşa edilmiş bir kamptı (açılışı, Mayıs 1939) ve kampın işleyişindeki zahiri düzen Margarete'yi şaşırttı. Keza Ravensbrück, kadınlara mahsus bir Nazi kampıydı - o sırada tekti - ve burada da SS kamp sistemindeki sıkı cinsiyet ayrımı söz konusuydu. Ve Ravensbrück, Karlag'dan çok daha küçüktü: 1940 yazında, Buber-Neumann, çevresindeki yüksek duvarların elektrikli dikenli tellerle çevrili olduğu arazide iki düzineyi bile bulmayan barakalarda kalan 3.200 mahkûmdan biriydi. Ravensbrück, o sırada faaliyette olan sekiz SS toplama kampının en küçüğüydü. Bu Nazi kamplarından ilki, Hitler 1933'te iktidarı ele geçirdiği sırada, politik muhalifleri (gerçek ya da şüphelenilen) terörize etmek amacıyla kurulmuştu. Fakat Buber-Neumann'ın kampa geldiği zamandan itibaren Ravensbrück'ün nüfusunda değişiklikler meydana gelmeye başladı. Almanya'nın içindeki politik direniş büyük ölçüde kırıldıktan sonra polis - başında SS şefi Heinrich Himmler vardı - dikkatini toplumdışı unsurlara yöneltti, gittikçe daha fazla sayıda dilenciyi, başıboş gezeni ve diğer dışlanmışları kamplara gönderdi. Ravensbrück'te, çoğunluğu fahişelikten tutuklanmış, "toplumdışı" olarak sınıflandırılan kadınlar, 1940 yazında en büyük grubu oluşturuyordu.

Margarete Buber-Neumann kitabında, diğer birçok politik mahkûmun da olumsuz duygularını ifade ederek, zaman zaman "toplumdışıların" portresini oldukça kaba biçimde resmetmektedir. Anıların, daima yazarının kendi değerleriyle şekillendiğini akıldan çıkarmamamız gerekir. Buber-Neumann da istisna değil-

mokratischen Exilpolitiker Rudolf Breitscheid and Rudolf Hilferding", *Viertel-jubrsbiefre für Zeitgerschichte*47 (1999), s. 217-41; Müller, *Menschen falle,* s. 334. Wunderlich, "Fronten", s. 31. Keza bkz. Age., s. 30.

dir. Her şeyden önce o, kampın sistematik bir tarihini değil, kendi hikâyesini kaleme almıştır. Bu aynı zamanda, onun deneyiminin tüm mahkûmları temsil edemeyeceği anlamına gelir. En ağır çalışma gruplarına katılmaktan kurtuldu, çoğunlukla, daha az cezalandırılan ve biraz daha iyi tayın almak gibi belli ayrıcalıklardan yararlanan hapishane görevlilerinden biri olarak çalışma olanaklarını değerlendirdi. Görevlerinden biri, Ravensbrück toplam nüfusunun sadece küçük bir kısmını oluştursalar da (yüzde birden az) anlatımında çok önemli bir yer tutan Yahova Şahitlerinin Blok sorumluluğuydu. Öte yanda süreç içinde Ravensbrück'e gönderilen tahminen 120.000 kadın mahkûmun yaklaşık üçte birini oluşturmalarına rağmen Polonyalı kadınlarla çok az doğrudan bağlantı kurmuştur. Bu yüzden kaçınılmaz olarak, daha doğuda gerçekleşen Avrupa Yahudilerinin kitle halinde öldürüldüğü Holokost'un ayrıntıları hakkında çok az bilgiye sahipti - Auschwitz'deki cinayetler hakkında bir şeyler duymasına rağmen.[10]

Bununla birlikte, Margarete Buber-Neumann, kısa tarihinde birçok değişiklik geçiren Ravensbrück'ten sağ çıkabilmiş en önemli tanıklardan biri olarak kaldı. Kamp, bütün SS kamp sisteminde olduğu gibi, İkinci Dünya Savaşı sırasında muazzam bir şekilde yayılıp fabrikalarla, atölyelerle ve alt kamp bölgeleriyle (Nisan 1941'de ayrı bir erkekler kampı da eklenmişti) büyük bir komplekse dönüşmüştü. En önemlisi, Almanya çapında uydu kampların yayılmasıydı; Ağustos 1944'de Ravensbrück'e bağlı böyle otuz yedi merkez vardı. Bu yayılma, özellikle savaşın sonuna doğru mahkûm sayısındaki devasa artışla bağlantılıydı. Ağustos 1943'de, Ravensbrück ve uydu kamplarında 14.000 kadın mahkûm bulunmaktaydı. Bu rakam 1944 yazında iki mislinden daha fazla arttı ve 1945 başlannda, 45.000'den fazla kadının (ve 7.800 kadar erkek) Ravensbrück mahkûmu olarak kaydedilmesiyle zirve noktasına ulaştı. Kamp, diğer bütün SS kampları gibi (bazıları Müttefiklerin ilerlemesi üzerine boşaltılmıştı) korkunç bir şekilde kalabalıklaşmıştı. Ocak 1945'te, SS toplama kamplarında toplam 700.000'in üzerinde mahkûm bulunmaktaydı.

Bu sırada Ravensbrück içindeki hayat iyice cehennem! bir hal almıştı. Önceki yıllarda Buber-Neumann gibi mahkûmlar,

Bernhard Strebel, *Das KZ Ravensbrück. Geschichte eines Lagerkomplexes* (Paderborn, 2003), s. 121, 138, 179-80; özellikle rakamlar için. Özellikle "toplumdışı" mahkûmlar için keza bkz. Christa Schikorra, *Kontinuitäten der Ausgrenzung, "Asoziale " Häftlinge im Frauen-Konzentrationslager Ra vensbrück* (Berlin, 2001).

SS'lerin idam ve cinayetlerinin düzenli bir şekilde artmasıyla olduğu kadar, gittikçe daha fazla can alan ağır koşullar altında da büyük acı çekmişlerdi. Fakat İkinci Dünya Savaşı'nın son aşamaları çok daha kötüydü: Kampın son dört ayında, Ravensbrück'te kayıtlı 25.000 kadın mahkûmun yarısı ya da daha fazlası öldü. Birçoğu, kitlesel açlık ve hastalıklardan dolayı hayatını kaybetti. Diğerleri, iğne yapılarak ve kurşuna dizilerek ya da 1945 başlarında acilen kurulan gaz odalannda can verdi.

Savaşın sona ermek üzere olduğu günlerde, 25 Nisan 1945'te, Neumann bu cehennemden kurtuldu. Yaklaşık altmış civarında, diğer uzun süreli politik mahkûmla birlikte aniden serbest bırakıldı. Durum henüz tam bir berraklığa kavuşmamış olsa da, diğer mahkûmlar da Üçüncü Reich'ın o kaotik son günlerinde tahliye edildiler (Kızıl Haç görevlilerinin müdahalesiyle, Nisan 1945'te, başka ülkelerden 7.800 ya da fazla kadın mahkûmun Ravensbrück'ten ayrılmasına izin verildi). Buber-Neumann serbest kaldığı için talihliydi. Onun salıverilmesinden hemen sonraki günlerde, Ravensbrück'te kalan mahkûmların çoğu - 20.000 kadar kadın ve erkek - SS'ler tarafından, daha da fazla cana malolan çok çetin bir yürüyüşle kamptan zorla boşaltıldılar. Arkalarında 2.000 kadar hasta ve ölü bırakarak 30 Nisan 1945'te Müttefik kuvvetlere ulaştılar. Tarihin acı bir cilvesidir ki kampı kurtaran Kızıl Ordu'ydu - yani beş yıl önce Margarete Buber Neumann'ı Nazilere teslim eden aynı askerler. Fakat o, Sovyet güçleriyle bir kere daha karşılaşmaktan kaçındı. Hayatını yeniden kurmak için çıktığı uzun yolculuğun ilk durağı olan Bavyera'daki büyükannesinin ve büyükbabasının evlerine doğru, enkaz halindeki Almanya'nın içlerindeki o zahmetli yürüyüşüne başlamıştı bile.[11]

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki ilk yıl, Buber-Neumann için özellikle zordu. Almanya'da özgür bir kadın olarak yaşadığı dönemin üzerinden on üç yıl geçmişti. O zamandan beri hemen hemen her şeyini kaybetmişti. Sosyal ve mesleki hayatının büyük kısmı artık korktuğu ve hor gördüğü Komünist hareketin içinde geçmişti. On yıldır görmediği kızı Judith'e 1946 yazında yazdığı bir mektupta, "Hayatım çok ıssız. 1933'e kadar ve göçmenlik yıllarımda tanıdığım insanlar öldü, kayboldu ya da hâlâ ülke dışındalar," diyordu. Ve Ravensbrück'teki yeni arkadaşları ve yoldaşları ya kampta ölmüş ya da kurtuluştan sonra Avrupa'yı baştan

Strebel, *Ravensbrück,* s. 182, 459, 501-2, 509-12 rakamlar için. Keza bkz. Simone Erpel, *Zwischen Vernichtung und Befreiung. Das Frauen-Konzentrationslager Ravensbrück in der letzten Kriegsphase* (Berlin, 2005) rakamyar üzerine, s. 148-50.

başa katederek evlerine dönmüşlerdi. Yıllar sonra dönüp bu döneme baktığında, "hayatım anlamını kaybetti" diye yazdı. Duyguları, ancak bir yazar olarak yeni bir hayata doğru ilk deneme adımlarını attığı İsveç'e taşındığında değişmeye başladı.[12]

1949 başında onu bir anda kamuoyunun ilgi odağı haline getiren tayin edici an gelip çattı. Orta rütbeli bir Sovyet görevlisi olan Viktor Kravçenko üç yıl önce ABD'ye iltica etmiş ve ***Özgürlüğü Seçtim*** adlı, SSCB'deki hayatını sert bir biçimde açığa vuran bir kitap yayınlamış, bu kitap yirminin üzerinde dile çevrilerek uluslararası bir ***best-seller*** olmuştu. Ilımlı eleştirmenler, onun Sovyet terörüne saldırılarından, aynı zamanda bu ülkedeki bazı yokluklara dikkat çekmesinden etkilenmekle birlikte, böylesi incelikli yargılar Soğuk Savaş'ın dondurucu atmosferinde genellikle etkisini kaybedebiliyordu: Okurların bir kısmı Kravçenko'dan yanaydı, bir kısmı da ona karşıydı. Kitap, Sovyet taraftarlarının yazara saldırıya geçmesiyle büyük olay oldu. Fransa'da komünist haftalık dergi ***Les Lettres Françaiseˆm*** başını çektiği basın kampanyası özellikle sertti; bu dergi, Kravçenko'yu müflis bir alkolik ve ABD gizli servisinin yalancı bir yardakçısı olmakla damgalamıştı. Kravçenko hakaretler nedeniyle dava açtı ve Ocak 1949'da Paris'te başlayıp on hafta süren mahkeme, çabucak Sovyetler Birliği'nin yargılanmasına dönüşüp büyük bir politik sansasyona neden oldu. Bahis büyüdü, Sovyet ve Birleşik Devletler yetkililerinin sahnenin arkasında yer almalarıyla, Doğu'yla Batı arasında bir muharebeye dönüştü. Ulusal ve yabancı basın mensuplarının önünde cereyan eden günlük mahkeme oturumları, sürekli çamur atmalar, karşılıklı soru yağmuru ve çekişmelerle gerçekten görülmeye değerdi. Bir seferinde sözlü saldırılar fiziki saldın noktasına geldi ve polis, Kravçenko ile savunma avukatlanndan biri arasındaki kavgaya müdahale etmek zorunda kaldı.

Margarete Buber-Neumann, bu kaynayan kazana, Kravçenko'nun çağrısı üzerine tanık olarak 23 Şubat 1949'da adım attı. Onun arkadaşı değildi - onunla ilk kez Paris'te karşılaşmış ve otoriter tavırlarından hoşlanmamıştı -, fakat Buber-Neumann'ın gelişi mahkemede muazzam bir etki yaptı. Sovyet terörü altında çektiklerini net ve soğukkanlı bir şekilde anlattı; ifadesi, mahkemeler sırasındaki alışılmış maskaralıklarla keskin bir karşıtlık içindeydi. Savunma avukatlarının hileli sorularla bezenmiş saçma saldırıları - Heinz Neumann'ı Hitler rejimi için çalışmakla

[12] **Buber-Neumann'dan kızı Judith'e, 30 Haziran 1946, *Apropos Margarete Buber-Neumanrido.* yeniden basılmıştır, s. 77; Buber-Neumann, *"Freiheir",* s. 144. Keza bkz. Age.,s. 67-144.**

suçlamak gibi - ve çaresizlikten kaynaklanan kelime oyunları - Karaganda'ya bir "kamp" denilemeyeceği, çünkü yüksek duvarlarla sarılı olmadığı gibi - karşısında bile gerilemedi. Onun bulunduğu o günkü duruşma haberlerde manşet oldu. Kravçenko'nun sonunda kazandığı davayı yorumlayan haftalık Alman dergisi ***Der Spiegel,*** diğer tüm tanıkları gölgede bırakan Buber-Neumann'ın mahkemedeki ifadesinin tayin edici olduğuna kuşku olmadığını yazıyordu: "Açıkçası, Mrs. Buber-Neumann'ın ifadesi, mahkeme sırasında, Bolşevik rejim hakkındaki en yıkıcı yargıyı oluşturmuştur."[13]

Mahkeme, Buber-Neumann'ı bir toplumsal şahsiyet haline getirdi ve 1949'da Büyük Britanya'da ***(iki Diktatörlük Altında*** adıyla) ve Fransa'da kısmen, keza ***Le Figardda*** tefrika olarak basılan anılarına dikkati çekti. Kısa süre sonra kitap ABD'de basıldı. Bu ani şöhret, 1950'lerin başlarındaki politik kampanyada yazara bir platform sağladı. Buber-Neumann Almanya'ya döndü ve çeşitli projelere girişti. Onun görüşüne göre, Sovyet terörüne karşı mücadele en önemli şeydi. Kurtulduğu diğer totaliter rejim olan Üçüncü Reich çoktan tarihe gömülmüş, SS kamplarının önde gelen görevlileri (diğer birçok Nazi failin tersine) suçlarından dolayı cezalandırılmış; Buber-Neumann'ın anılarında sözü geçen birçok Ravensbrück görevlisi - Komutan Suhren, Doktor Schidlausky, polis ve SS görevlisi Ramdohr, başgözetçi Binz - ölüme mahkûm olup idam edilmişti. Oysa Gulag hâlâ varlığını koruyordu - Gulag'da, 1950'lerin başlarındaki kadar mahkûm hiçbir zaman olmamıştı - ve Sovyet etkisi, bu kez Avrupa'nın büyük bölümünde ve daha ötesinde yayılmaya devam ediyordu. Tarafını belirlemekte tereddüt etmediği Soğuk Savaş, Margarete Buber-Neumann'ın politik bağlantıları için alan açmıştı. Örneğin, Avrupa'nın entelektüellerini ve politikacılarını bir araya getiren etkili bir anti-komünist baskı grubu olan Kültürel Özerklik Kongresi'nde yer almıştı (doğrudan Birleşik Devletler tarafından kontrol edilmese de CIA'dan örtülü fonlan vardı ve bu durum politik müdahaleden uzak durması gereken özgür düşüncenin mesajlarını etkiliyordu). Buber-Neumann'm katıldığı projelerden sadece biriydi bu. Ayrıca, kısa süreli olarak (keza Birleşik

[13] **"In vielen schönen Worten",** ***Der Spiegel*** **(9 Nisan 1949), s. 12. Keza bkz.** ***Le Prods Kravçenko eontre Les Lettres Françaises*** **(Paris, tarihsiz), özellikle s. 550-65; "Wenn meine Großmutter Rader hatte",** ***Der Spiegel*** **(26 Şubat 1949), s. 9-10; Buber-Neumann,** ***'Freiheit',*** **s. 231-64; Victor Kravçenko, /** ***Chose Freedom. The personal and political life of a Soviel Oûiciat*** **(New York, 1946). Kravçenko'nun kitabına ilişkin ölçülü bir değerlendirme için bkz. Waldemar Gurian'ın** ***Journal of Modern Historydeki*** **19 (1947) kitap tatınma yazısı, s. 71-2.**

Devletler tarafından finanse edilen) Politik Eğitim Enstitüsü'nü ve Doğu Almanya'daki komünist baskının kurbanlarıyla ilgili ulusal çaptaki kampanyayı yönetti. En önemlisi de, bağımsız demokratik solun sesi olarak kurduğu aylık dergiyi ***(Aktion)*** çıkarmasaydı (Alman Muhafazârlarına ancak uzun yıllar sonra yönelerek, 1970'lerin ortalarında Helmut Kohl'un CDU'suna katılacaktı).[14]

Ne var ki ön saflarda yer alan bir eylemci olarak Margarete Buber-Neumann'ın hayatı kısaydı: Parasal imkânlar ve destek bakımından yetersiz de olsa ele aldığı çeşitli projeler hızla çoğaldı. Fakat bu durum onun bir yazar olarak kariyerini gölgelemedi. ***İki Diktatörlük Altında,*** yalnız 1950'lerde altı dile daha çevrilerek uluslararası bir başarı kazandı. Buber-Neumann başka kitaplar da yayınladı. Bazıları, ilk çalışmasını tamamlayan otobiyografik kitaplardı. Diğerleri, Ravensbrück'teki yakın arkadaşı, mahkûm Milena Jesenska'nın sevecen biyografisi (lngilizceye çevrilen diğer kitabıdır) gibi, daha geniş tarihi yansımalarla ve araştırmalarla kişisel anılarının karışımından oluşan kitaplardır.[15]

Margarete Buber-Neumann'ın Sovyetler Birliği'ne ve takipçilerine karşı giriştiği yorulmak bilmez saldırılar onu komünistlerin hedefi haline getirdi; onu en büyük düşmanları için kullandıkları adla, "dönek" olarak nitelendirdiler. Ravensbrück'e dönecek olursak, Gulag hakkındaki gerçekleri duymaya tahammül edemeyen kararlı komünist mahkûmlarla daha o zamandan çatışmıştı. Bu sert çatışmalar savaştan sonra da devam etti. Kamuoyunda yaptığı konuşmalara müdahale edilmiş ve yoldaşlarının Stalin tarafından Hitler'e teslim edildiğini kesinlikle inkâr eden komünist basın tarafından karalanmıştı. Emil Carlebach adlı bir kiralık kalem, 1950'de, yabancı komünistlerin her zaman "SSCB'nin misafirperverliğinden yararlandıklarım" yazmış, fakat Buber-Neumann'ın, "gerçek bir sığınmacı" olmadığını ve SSCB'den, 1949 yılında, bir "Troçkist" ve Nazi sempatizanı olduğu için haklı olarak atıldığını eklemişti. Buber-Neumann, bu iftirayı dava etti (Carlabach, aynı zamanda onun ABD ajanı olduğunu da iddia etmişti) ve kazandı. Ancak bunun için davanın Yüksek

[14] **Anja Wissmann, "Frinnerung und Neuanfang", *Apropos Margarete Buber-Neumann* içinde, s. 92-8. Keza bkz. Strebel, *Ravensbrück,* s. 60, 72, 568-9, Smirnov et. al., "System", s. 59; Giles Scott Smith, *The Politics of Apolitical Culture* (Londra, 2002); Buber-Neumann, *"Freiheit,* s. 266. Fransa'da, Buber Neumann'ın anılarının yalnızca ilk bölümü yayınlanmıştır *{as Deportee en Sibdrie).* İkinci kısmı 1988'e kadar yayınlanmamıştır.**

[15] **Margarete Buber-Neumann, *Mistress to Kalka: the lıfe and death of Milena* (Londra, 1966).**

Mahkemeye (BundesgerichtshoD kadar Alman yargılama sisteminin bütün kademelerinden geçmesi gerekti.[16]

En üzücü ihanetleri yakın arkadaşlarından ve kamplardan kurtulanlardan gördü. Kravçenko davası sırasında, Margarete Buber-Neumann'ın Raversbrück'te hayatını kurtardığı bir mahkûm olan Inka Katranova, ifadesini gözden düşürmeye çalışan orkestraya katılarak onu SS işbirlikçisi olmakla suçladığında (Katranova komünist Çekoslovakya'da yaşıyordu ve yalan söylemesi için kendisine baskı yapılmıştı; hayatının geri kalan kısmında bu yüzden pişmanlık duydu) donup kaldı. Bu, sırtından yediği bıçakların ilkiydi. Ravensbrück'ten bir diğer arkadaşı olan Lotte Henschel, Stasi'ye (Doğu Alman gizli polisi) katılmıştı ve Buber-Neumann'ı gözetim altında tutan beş gizli muhbirden biriydi. Bu muhbirlerden biri de Kurt Rittwagen'di - kod adı "Fritz" - Buber-Neumann gibi o da Karaganda'dan bir mahkûmdu ve Nazilere teslim edilmiş, bu yüzden savaştan sonra onun güvenini kazanmıştı. Fakat göründüğü gibi biri değildi. Tehlikeli ve vicdansız bir adamdı; onun hayatını izleyerek ne yapıp ettiğini bildiriyordu ve 1955'te, Stasi'deki yöneticilerine, Buber-Neumann'ın "tehlikeli bir ajan" olarak "ortadan kaldırılmasını" önerdi.[17] Fakat Buber-Neumann korkmadı. Hayatının sonuna kadar, geçmişteki ve şimdiki komünizme karşı konuşmaya devam etti.

Margarete Buber-Neumann, "Kısa Yirminci Yüzyü"ın (Erk Hobsbawm) sonunda komünizmin çöktüğünü görseydi, haklı çıktığını düşünürdü. Ama bunu görecek kadar yaşamadı. Onu kamuoyunda sessiz kalmaya zorlayan uzun süren bir hastalıktan sonra, 6 Kasım 1989'da, Frankfurt'ta öldü - Demir Perde'yle bölünen Almanya'nın somut sembolü olan Berlin duvarının yıkılmasından sadece birkaç gün önce. Geride, hâlâ okunan ve tartışılan etkili eserler bıraktı. Onun yüreği, hapisliğinin insanca bir anlatımı olan ve önemli bir perspektif sunan ***İki Diktatörlük Altmdâ&a*** atmaktadır. Tarihçiler, bu kitabı Avrupa'nın en yıkıcı iki modern diktatörlüğü olan Sovyetler Birliği'ndeki ve Üçüncü Reich'taki baskı üzerine çok nadir rastlanan bir perspektifle kaleme alınmış, Nazi ve Gulag kamplannı anlatan standart bir ça-

Emil Carlebach, "Trotzkisten und Unternchmervertreter", *Sozialistische Volszeitung,* 25 Mayıs 1950, Schafranek'te yeniden basılmıştır, *NKWD,* s. 194-6. Keza bkz. s. 110-23.

"GM Tritz"'den aktararak, *Aprogos Margarete Buber-Neumann,* s. 101-4, burada s. 102. Keza bkz. Wunderle, "Fronten", s. 423-5; Buber Neumann, *"Freiheit",* s. 269-70; Tzvetan Todorov, *Hope and Memory* (Londra, 2005), s. 108-9.

hşma olarak uzun süredir tanımaktadırlar. Fakat, elli yılı aşkın bir zamandır basılmamış olduğundan ingilizce konuşulan dünyanın okurlan arasında bu kitap çok iyi tanınmamaktadır. Bu baskı, bir modern klasiğin, totaliter terörden kurtulmuş en önemli anılardan birinin keşfedilip yeni okurlar bulmasını sağlayacaktır. 1947 yazma geri dönelim, elyazmalarını tamamlamak için coşkuyla çalışmakta olan Margarete Buber- Neumann, kendini bu kitabı neden yazmak zorunda hissettiğini kızına şu sözlerle açıklamıştır: "Benim kuşağımın trajedisini anlatıyor".[18]

Buber-Neumann'dan kızına, 26 Ağustos 1947, Bircken'de yeniden basılmıştır, Liebs (der.), *Potsdam,* s. 227.

Metin Hakkında Not

1949 yılında, Edward Fitzgerald, annem Margarete Buber-Neumann tarafından yazılan bu kitabın ilk versiyonunu, Almanca orijinalinden tngilizceye çevirdi. Onun bu çevirisi, İngiltere'de, Victor Gollancz ve ABD'de, Dodd Mead tarafından basıldı. O zamandan beri kitap, ondan fazla dilde pek çok baskı yaptı. 1960'da Margarete Buber-Neumann, 1945 baharında, Bad Kleinem'de Amerikan hatlarını geçtikten sonra Ravensbrück kadın toplama kampından Bavyera'daki büyükanne ve büyükbabasının köyüne yaptığı yolculuğu anlatan elli sayfa kadar bir ek yaptı kitabına. Tekrardan sakınmak için daha önceki versiyondan birkaç kısa paragrafı çıkardı. Bu gözden geçirme sırasında, metni, alt başlıkları olan on bölüme ayırdı. İlk versiyonda birçok kişinin ismi, onları tehlikeye atmamak için tam olarak belirtilmemişti. Bu sakınca giderildiği için yeni versiyonda isimleri tam olarak koydu.

Bu düzelmelerden sonra, 1989'daki ölümüne kadar herhangi bir değişiklik yapmadı. Böylece kitabın sadece bu gözden geçirilmiş biçimi basılmaktadır. Bu yüzden bu İngilizce baskının uygun biçimde güncellenmesinin uygun olacağına karar verdim. Edward Fitzgerald'ın çeviri metnine bütün bu değişiklikleri, ayrıca gözden geçirilen Almanca baskıdan son elli üç sayfanın bana ait olan çevirisini de ekledim.

Ayrıca, isim, yer ve özne dizinlerini de ekledim.

Judith Buber Agassi,
Herzliya, Salı, 7 Ağustos 2007

Çevirmenin Önsözü Yerine

O korkunç lyojov'lu (Yejov) yıllarda, on yedi ay boyunca, Leningrad hapishaneleri kapısında kuyruğa girdim. Bir gün, kuyruktakilerden biri beni tanır gibi oldu. Bunun üzerine, arkamda sırasını bekleyen dudakları morarmış bir kadın, adımı ömründe duymamış bu kadın, hepimizin alışık olduğu uyuşukluktan sıyrılıp kulağıma eğildi ve sordu (orda, yalnızca fısıldayarak konuşulurdu):

- Peki bunu anlatabilir misiniz?

Yanıtladım:

- Evet.

Bunun üzerine o eski günlerdeki yüzünden bir gülümseme gelip geçti.

Anna Ahmatova
1 Nisan 1957

(Yaban Balı Özgürlük Kokar. Çev: Güneş Acar, Can Yayınları)

"Dünya proletaryasının anayurdu "ndaki insanlıkdışı durumlar hakkındaki bilgisi tamamen teorik olduğundan benim anlattıklarımı neden heyecanla dinlediğini anlıyordum. 19401arda Batı Rusya daki kitle halinde tutuklamalar ve esir kampları hakkında ne biliniyordu ki? Milena bu tanığın önemini hemen kavrayıp - en fazla bir haftadır tanışıyorduk - bana planını açıkladı: "Tekrar özgürlüğümüze kavuştuğumuzda bir kitap yazacağız! " Her iki diktatörlüğün toplama kamplarını anlatan bir eser tasarlamıştı. Sayımlanyla, yürüyüşe geçmiş üniformalı taburlarıyla ve milyonlarca insanı esarete mahkûm etmesiyle birbirinin

eşi iki toplama kampım. Birinde sosyalizm adına, diğerinde üstün insanın refahı ve gelişmesi adına uygulanan diktatörlük!

Margarete Buber Neumann

(Milena, Çev: Sıdıka Orhon, 1991, Afa Yayınlan)

Ve anlattılar, yazdılar!

Gün Zileli

BOLUM I

Trajedinin Başlangıcı

"Daha Mutlu Yaşayanlar"dan Biri

30 Nisan 1937. Moskova, 1 Mayıs kutlamaları hazırlıklarının telaşlı kaynaşması içinde. Rusya ilkbaharının güçlü güneşi Ulitza Gorkova'da ışıldıyor. Paketimi koltuğumun altına sıkıştırmış, sokaklardan ağır ağır akıp giden kalabalığın arasından kendime yol açmaya çalışıyorum. Yaklaşan büyük gün için konmuş hoparlörlerden deneme yayını yapılıyor. ***Alda*dan*** zafer marşları inletiyor sokakları. Bir yan sokağa sapmaya çalışırken, çoğu hâlâ gri, vatkalı kış giysileri içindeki kadın ve erkeklerin oluşturduğu kalabalığın yukarlarda bir yerlere asılmış devasa resmi seyrettiğini görüp bir an duraklıyorum. Bu surattan uzakta olmayı ne kadar isterdim, ancak nereye baksanız karşınıza o çıkıyordu. Vitrinlerde, duvarlarda, sinema girişlerinde hep o sarkık bıyıklar. Sonunda Petrovka'ya açılan bir yan sokağa sapabildim, ardımda neşeli bir Viyana valsi.

Hızlı hızlı yürüdüğümden kalbim deli gibi çarpıyordu. İki gün öncesine gitti aklım, büyük felaketle yerimde uyuşup kaldığım iki gün öncesine, onun Lubyanka'da bir hücreye atıldığı güne... Nasıl bu kadar gecikebilmiştim, nasıl!..

Büyük Opera Sarayı'nın önündeki alanı geçtim. Geçerken, meydanın orta yerindeki, sayısız kızıl bayrakla etrafı çevrilmiş, üzerinde uzun kızılordu kaputu, bir adım ileri atmış Stalin'in ağaçtan heykelini gördüm.

Paketimi içeri alacaklar mıydı, ya çamaşırları, onları bana verecekler miydi? Hepsinden önemlisi, mektubum?

Hapishane yolundayken, kusursuz bir Rusçayla konuşabilmek için cümleleri ardı ardına sıralıyordum fısıldayarak: "Kocam Heinz Neumann, 27 Nisan'da NKVD tarafından tutuklandı. Ne-

rede olduğunu söyleyebilir misiniz bana? Onu ziyaret edebilir miyim? Bu paketi ve mektubu ona ulaştırabilir misiniz?"

GPU'nun tutukladığı insanların akraba ve yakınlarına bilgi veren merkez, Lubyanka hapishanesinin çaprazındaydı. Kalabalıkta kendime bir yer buldum. Küçük gişenin önündeki kuyruk o kadar uzundu ki ister istemez yılankavi dönüşler yapıyordu. Bekleyenler kendi aralarında ancak fısıldaşarak konuşabiliyorlardı. Tam bir hapishane atmosferine girmiştik şimdiden. Girişte silahlı ve üniformalı bir GPU görevlisi beklemekteydi. Kâğıtlarla gelip giden bir takım adamlar ikide bir kapıları açıp kapatıyorlardı. Keplerinde GPU'nun çeşitli rütbelerini belirten açık mavi ya da koyu kırmızı işaretler vardı. Burada serbestçe hareket edip yüksek sesle konuşabilen ve gürültü yapabilen bir tek onlardı.

Kuyruk korkunç yavaş bir şekilde ilerliyordu. Çevremdeki insanlara baktım. Hepsinin yüzünde aynı korkmuş, endişeli ve gergin ifade vardı. Önümde şık bir kürk giymiş uzun boylu bir kadın; arkamda, şalını yüzüne sarmış, bu yüzden sadece gözleri, burnu ve ağzı görünen yaşlı bir kadın duruyordu. Bekleyenlerin çoğu kadındı, arada tek tük erkekler de vardı. Bütün yaşlardan ve bütün kesimlerden insanlar; bazıları iyi giyimliydi, birçoğu pejmürde kıyafetler içinde. Birbirleriyle fısıldaşarak konuşuyorlardı: "Kocanı bulamadın mı henüz?" "Onlar için biraz para bırakabilir miyim?" "Seninki ne zamandan beri içerde?" Ve aynı hikâyeler tekrarlanıp duruyordu: "Geceyarısı birde geldiler. Silahınız var mı diye sordular ve her tarafı aradılar. Üstündeki giysilerin dışında yanına bir şey almasına izin vermediler. Bilmiyorum, ne yapar yanında bir şeyi olmadan."

Artık önümde sadece üç kişi kalmıştı. Kalbim çarpıyor, ağzım kuruyor ve yutkunup duruyordum. Önümdekilerin, sıraları geldiğinde ne söylediklerini ve daha önemlisi onlara ne cevap verildiğini anlamaya çalışıyordum. Fakat bildiğim tüm Rusça kelimeleri unutmuştum sanki. Sıra bana gelmişti. Gişenin önüne gittim. Öyle yüksekti ki, zor bela yetişiyordum. Karşımda, burundan sıkma gözlük takmış, duygusuz suratlı bir adam oturuyordu. Ezberlediğim Rusça kelimeleri kekeleyerek sıralamaya başladım ve mektubu gişeye bıraktım, paket gişeden içeri sığamayacak kadar büyüktü. Fakat adam sözümü *"Nyet"* diyerek kabaca kesti ve beni gişenin önünden kenara itekleyen bir diğerine döndü.

Umutsuzca sokakta öylece bekledim. Gözümde yaşlar. Mektup buruşmuş, hâlâ elimde; paket koltuğumun altında.

"Bir de Butirka'ya bakın, belki orada bulursunuz" dedi şala sarınmış yaşlı kadın. Bana acımış ve dışarda yanıma gelmişti.

"Benimki de burada değilmiş. Benimle gel. Sana göstereceğim ne yapman gerektiğini."

Moskova'nın süslenmiş sokaklannda birlikte yürüdük, her tarafta, üzerlerinde sloganlar yazılı kırmızı flamalar dalgalanıyordu. Sloganların en revaçta olanlanndan biri şöyleydi: "Biz şimdi daha müreffeh ve daha mutluyuz - Stalin". Yaşlı kadın, yolda giderken bana hikâyesini anlattı. Birkaç gün önce gelip en küçük çocuğu Kolka'yı götürmüşlerdi. "Eleştiri yapmalısın der dururlar," dedi. "Kolka da eleştirisini yapınca gel buraya bakalım. Anında içeri aldılar. Çok iyi bir çocuktur, inşaat işçisiydi." Benim de başım dertte olmasına rağmen ona teselli edici birkaç laf etmeye çalıştım: "Durum o kadar da kötü değil gibi; umarım onu yakında bırakırlar." Yaşlı kadın, durumun çok daha fazla farkında olanların hafiften küçümseyici bakışlarıyla baktı bana: "İnanma canım. Onlara yakayı bir kere kaptırmayagör, bir daha kurtulman mümkün değildir."

Butirka'ya geldik ve yüksek duvarların ortasındaki küçük kapıdan içeri girdik. Burası küçük bir avluydu. Butirka'daki politik suçlularla ilgili enformasyon merkezi birkaç adım ötedeydi. Burası da insanlarla doluydu. Avluda öylece bekleşiyorlardı. Bekleyenlerin çocukları koşmaca oynuyordu. İçeri girip pasaportunu gösteriyor, bir numara alıyor ve sıranı bekliyordun.

"Benim pasaportum yok," dedim görevliye. "Ben yabancıyım, kalma iznim Komintern'in elinde."

"Al getir onu," dedi görevli. "Ülkede kalma iznini getirince numaranı da alırsın."

Bana dostça davranan yaşlı kadına danıştım ama artık o da bana yardım edecek durumda değildi. "Kuralları böyle," diyerek içini çekti. "Yapabileceğin başka bir şey yok." O an ya mücadele etmeyi bırakacaktım ya da diretecektim. Dostça ama kederli, ayrıldık birbirimizden: ***"Dosvidania "- Au revoir.***

Komintern ve benzeri kurumların görevlilerine mahsus Hotel Lux'deki odam, kocamın tutuklandığı geceki darmadağın haliyle öylece duruyordu. Üç gün geçmişti üzerinden. Kitaplar ve karmakarışık kâğıtlar fırlatıldıkları döşemenin üstünde duruyordu. Önümde kaçınılmaz olarak beklemem gereken üç boş gün vardı. Enformasyon büroları 1 Mayıs kutlamaları yüzünden kapalı olacaktı ve Heinz'i bulmak için hiçbir şey yapamayacaktım bu üç gün içinde. Sadece 27 Nisan'ı 28'ine bağlayan geceyi düşünebilirdim oturup. Gece yansı saat bir civannda kapımızın şiddetle vurulmasıyla uyanmıştım. Yataktan sıçrayıp lambayı yaktım. Kapı yumruklanıp duruyordu. Korkmuştum. "Kalk Heinz" diye bağırdım, "allahaşkma kalk." Heinz gülümsemekle yetindi

ve öbür tarafına dönüp uyumaya devam etti. Titreyerek gidip kapıyı açtım. Kapıda Lux Hotel'in menajeri - kendisine kumandan denirdi - ve GPU'nun üç üniformalı görevlisi duruyordu. Kıpırdamamamı söylediler. Başım dönüyordu, öylece donup kalmıştım.

Odaya girip Heinz'ın kaygısızca uyumakta olduğu yatağa yöneldiler. Onu omuzlarından tutup sarstılar. "Kalk Neumann!" Heinz, yataktan doğrulduğu an yüzünü gördüm. Şöyle bir bakındı, durumu anlayınca yüzü gergin ve kararlı bir anlama büründü. "Protesto ediyorum," dedi sert bir şekilde. "Protestonu sonra yaparsın," dedi GPU'lulann başkanı. Kendisine entelektüel bir hava veren çerçevesiz gözlük takmıştı.

"Silahın var mı?" diye sordular ve ardından da "kalk ve giyin," dediler. GPU şefi pencereye gitti ve özenle kapattı perdeleri. Adamlar odayı aramaya başladıklarında Hotel Lux'ün menajeri Gurevitch bir koltuğa yayıldı.

Heinz bir yandan giyinirken beni yatıştırmaya çalışıyordu. "Öyle korkmuş gibi görünme," dedi. Onda korkunun ve gerginliğin zerresi yoktu. GPU şefi müdahale edip, "Almanca konuşmak yasak," diye tersledi.

Uç GPU'ludan şişman, ufak tefek olanı kütüphanemizdeki bin küsur cildi araştırmaya girişti. Kitaplan sayfa sayfa karıştırıyor ve içlerinden bazılarını büyük bir neşeyle amirine götürüyordu. Troçki, Zinovyev, Radek ve Buharin'in kitapları yerde bir yığın oluşturmuştu. Stalin'in Heinz'e 1926 yılında yazdığı bir mektubu kitapların birinin arasında bulunca heyecanlandı. Bu, Alman Komünist Partisi'nin yayın organı ***Rote Fahnddt*** Zinovyev'e karşı bir kampanya başlatılmasını isteyen bir mektuptu. Çerçevesiz gözlüklü GPU şefi mektubu dikkatle okudu ve yorumunu kısaca dile getirdi: "Bu onun için daha da kötü." Odanın içinde tozlar uçuşuyordu. GPU şefi, çalışma masamıza oturup her şeyi inceden inceye gözden geçirdi. Her şeye, fotoğraflara, çocuklarımın mektuplarına bile el koydular.

Heinz'le karşılıklı oturmuştuk, titrememi önlemeye çalışıyordum. Heinz, Rusça olarak önemsiz bir şeyler söylüyor, zaman zaman araya Almanca kelimeler sıkıştınyordu: "Eğer ülke dışına çıkabilirsen Friedrick Adler'e git." Sonra da beni yatıştıracak şeyler söyledi: "Böyle sarsılıp üzülme. Er ya da geç yine görüşeceğiz."

Perdeden içeri şafağın ilk ışıkları sızdı ve sabahın başladığını haber veren sesler o büyük otelin içinde duyulmaya başladı. Ne var ki bu gün ışığı ve her zamanki sabah telaşı bizim için değildi. Birlikteliğimizin son saatleri gelip çatmıştı. Bunun farkındaydım ve tam bir uyuşukluk içine girmiştim. Konuşamıyordum.

Arama grubunun lideri operasyonun zaptını tutmaya girişti: "Bir sandık dolusu elyazısı, mektup ve diğer belgelerin yanı sıra Troçkist, Zinovyevist, Kamenevist ve Buharinist altmış kitaba el kondu."

Heinz, şapkasını ve paltosunu giydi. Destek almak için kitaplığa dayandım, tırnaklarımı etime geçirdim ve ağlamamak için dudaklarımı ısırdım. Fakat kucaklaştığımızda yaşlar aktı yanaklarımdan. "Ağlama" dedi Heinz, "ağlama."

"Yeter. Hadi bakalım gidiyoruz," dedi GPU şefi. Heinz kapıda durdu, hızla gerisin geri geldi, beni yeniden kollarına alıp öptü. "Ağla o zaman," dedi. "Ağlamak için yeterince sebep var."

Gitmişti. Oda bomboştu şimdi; lamba hâlâ yanıyordu; kitaplar ve kâğıtlar yerlere saçılmıştı. Yapabileceğim tek şey, eski arkadaşımız, Komintern Kadro Bölümü Yönetmeni Alichenov'un kapısına koşmaktı. Kapıyı karısı açtı. Alichenov yatakta oturuyordu. Terlediğini fark ettim. Ona olup bitenleri anlattığımda başını salladı ve mendiliyle yüzünü sildi. Titreyen bir sesle, hıçkırıklarımı zor tutarak bizim için bir şeyler yapıp yapamayacağını sordum. Boş boş baktı, fakat yapabileceği bir şey varsa yapacağını söyledi. Tabii ki yapabileceği hiçbir şey yoktu, nitekim birkaç ay sonra onu almak için de geldiler.

1 Mayıs tatilinin bittiği ilk gün telefon çaldı. Arkadaşım Hilde Duty'nin dadısıydı arayan ve derhal antreye gelmemi istiyordu. Tuhaf bir şeyler olduğunu anlamıştım sesinden. Aşağı indim, Hilde'nin küçük kızı Svietlena'yla birlikte orada bekliyordu. Kısık ama heyecanlı bir sesle Hilde'nin gece tutuklandığını söyledi. O köylü yüzündeki dolgun, buruşuk yanaklarından göz yaşları süzülüyordu. "Tanrım!" dedi, "Ne yapacağım? Bana yardım et, Grete." Biz bir köşede durmuş endişeyle fısıldaşırken, Komintern görevlileri, antredeki, başka bir çağa ait yaldızlarla süslü devasa aynanın önünden geçip gidiyorlardı. Onlar "Adalet"in ta kendisiydiler ve "Bolşevik uyanıklığın" kendilerine çizeceği aynı akıbetten kaçabileceklerini umuyorlardı. Birçoğu, kendilerini kurtarmak için yoldaşlarını GPU'ya ihbar etmekte bir an bile duraksamazdı.

"Ağlama Zhura," derken kendi sesim de ağlamaklıydı. "Sana yardım etmek için elimden geleni yapacağım." Küçük Svietlena, bize kuşkuyla bakıyordu. "Annem ne zaman gelecek," diye sordu. Zhura, şalının ucuyla gözlerini sildi. "Yakında. Çok yakında, tatlım," dedi.

Sokağa açılan döner kapıdan çıkışlarına baktım. Odama dönerken yaşlı Polonyalı devrimci Veletski'yle karşılaştım. Beni dostça selamlamadan ve birkaç laf etmeden asla geçip gitmezdi.

Gülümsedim ve başımla selamladım onu, fakat kasıtlı olarak başını çevirdi, yüzünde utanç ve suçluluk vardı. Doğru ya ben artık dışlanmışlardandım. Tutuklanan birinin yakını tanınmazlıktan gelinmeliydi. Diğerleri de öyleydi. Yanımdan geçerken aşağılayarak ve merakla bakıyorlardı. Boğazınızda bir düğüm varken cana yakın bir tavır takınmak kolay değildi.

Beş gün geçmişti ve hâlâ tutuklanmamıştım. Yakın arkadaşlarımızla temas kurmaya yeltenmemiştim, çünkü onları da tehlikeye atmak istemiyordum. Ne zaman telefon çalsa, ahizeyi büyük bir tereddüt ve endişeyle elime alıyordum. Bütün konuşmaların dinlendiğini biliyordum. Arkadaşlarımızdan biri olan Joseph Lengyel aradı bir gün telefonla. "Nerdesiniz yahu? Hiç sesiniz soluğunuz çıkmıyor. Bir şey mi oldu?" dedi. Hatta o çok iyi bilinen tıkırtıyı duydum. Ses alma cihazı çalışmaya başlamıştı. "Yooo... ne olacak ki. Her şey yolunda." "Yarın her zamanki yerimizde buluşmaya ne dersin?" "Tabii, olur." "Her zamanki yerimiz" Cafe Sport'tu. Ya takip edilirsem ne olacaktı? Hayır; bu sorumluluğu alamazdım. Yine de gittim. İçimi dökebileceğim dost bir yüz görme isteği beni bu randevuya sürüklemişti.

Geride Kalanlar

Moskova'da kaldığımız iki yıl içinde Heinz'ın ve benim çok az gerçek arkadaşımız olmuştu. Bize "politik olarak güvenilmez" muamelesi yapılıyordu ve bu yüzden arkadaşlığın, tehlike korkusundan daha güçlü olması gerekiyordu. Kocam tutuklandıktan sonra bile arkadaşlıklarına sadakatlerini sürdüren birkaç kişi kalmıştı. Şehrin banliyölerinde, gözlerden uzak yerlerde gizlice buluşuyorduk ve bir dahaki sefere belki de birbirimizi görememe korkusuyla yaşıyorduk. Ve hepsi de aynı kaderi paylaştı. Hepsi, ben tutuklanmadan önce birbiri ardından tutuklandı. Yaklaşık bir yıl sonra ben de tutuklanıncaya kadar geride kalanlar için yeniden ve yeniden endişelendim.

GPU'nun Heinz'ı alıp götürmesinden birkaç gün sonra, Lux Hotel'in menajeri, benim, otelin NEP kanadı denen bölümüne taşınmam gerektiğini bildirdi. Bu, otel avlusunun diğer tarafındaki eski bir binaydı ve şimdi Lux Hotel'de tutuklananların aileleri için kullanılıyordu. Kısa süre önce tutuklanmış, Komintern'in Polonyalı görevlisi, altmış yaşındaki Gorski'nin kız kardeşi Michailina ile bir odayı paylaşmak zorundaydım. "Moskova'ya politik çalışma için gelmeden önce Gorski, on yılını Polonya hapishanelerinde geçirmişti. Michailina Moskova'ya kısa süre

önce gelmişti; geliş sebebi, uzun hapislik yıllarından sonra erkek kardeşini görme arzusuydu. Daha önce hiçbir politik faaliyete karışmamış ve daima ev içi işlerle meşgul olmuş biriydi. "İşte şimdi de Moskova'da tutukladılar kardeşimi," diyerek ağlıyordu. "Sovyetler Birliği'nde, hayallerinin ülkesinde." Onu tutuklamaya geldiklerinde ne yapmış olabileceğini hayal etmeye çalışırken çıldıracak gibi oluyordu. O kendini bütün kalbiyle Komünizm davasına adamıştı ve bu dava için hayatının en iyi yıllarını hapishanede harcamıştı. Michailina, erkek kardeşi tutuklanmadan kısa süre önce, Komintern'e başvurup ülkesine geri dönmesi için kendisine izin verilmesini istediğini söyledi bana. "Beni dinlemediler bile," dedi öfkeyle. "Telefonda beni öylece beklettiler. Sonra Gurevitch geldi ve bana odamdan çıkmak zorunda olduğumu söyledi. Ardından da beni bu kasvetli hücreye koydular. Gel de delirme."

Bu kanattaki her odada benzeri bir trajedi barınıyordu. Analar ve eşler bütün günlerini oğullarını ya da kocalarını bulabilmek için hapishaneden hapishaneye dolaşarak harcıyorlardı. Ellerinde avuçlarında ne varsa birbiri ardından satmak zorunda kalıyorlardı, çünkü "geride kalanlara" ne bir destek vardı ne de iş. Ve geceler tutuklanmayı bekleyerek geçiyordu. Onlara Sibirya yollannda eşlik edecek bohçaları haftalar ve aylar boyunca bir köşede hazır bekliyordu.

Penceremizden otelin girişi görülüyordu. Gece yarısından sonra koridorun ışıklan yandığında GPÜ'nun geldiğini anlıyorduk ve kalbimiz çarparak ağır botlann seslerini dinliyorduk. Sıra kimdeydi? Artık hiç kimse şunun ya da bunun neden tutuklandığını ya da insanlanmızın neden içeri alındığını sormuyordu. İçimizde ancak birkaç kişiydi ne olup bittiğini anlayabilen.

Sabah olduğunda "geride kalanlar" arasında bir söylentidir başlıyordu, o günlerde bütün Rusya'da olduğu gibi: "Gece kimi almaya geldiler biliyor musun? Yoldaş X'i". Bir Polonyalı Komünist elde silah direnmiş ve birkaç GPU'luyu vurmuştu. Bu olay günlerce konuşuldu. Ama tutuklananlar yalnızca erkekler değildi, annelerin çocuklarından sökülüp alınması yürek parçalayıcıydı. Çocuklar, aşırı kalabalık, doğru dürüst bakım görmedikleri kreşlere gönderiliyorlardı.

Moskova'daki çok az aile birden çok odaya sahipti ve çocuklar tüm arama ve tutuklama terörüne tanık oluyorlardı. Arkadaşım Hilde'nin dört yaşındaki kızı küçük Svietlana endişeli sorularını sıralayıp duruyordu: "Annem neden gece yarısı alınıp Prag'a götürüldü?" Annesi, tutuklandığında ona böyle söylemiş ve yakında geri geleceğine söz vermişti. "Kim onu alıp götüren adamlar?" "Niçin dadım annem gittiğinde o kadar çok ağladı?"

Bir seferinde, NEP kanadındaki çocuklar kendi aralarında konuşurlarken kulak misafiri olmuştum. "Senin baban da mı tutuklandı?" "Hayır, benim babam Kafkasya'da tatilde." Derken tutuklanan bir yoldaşın on bir yaşındaki kızı, bu çocuğun hayallerini yerle bir ediverdi. "Vay, baban Kafkasya'da, öyle mi? Peki o zaman annen neden hapishaneye para götürüyor? Amma da Kafkasya'ymış ha!"

O günlerde Moskova'da bir fıkra dolaşıyordu ağızdan ağıza. "Teruel'i almışlar, duydun mu?" ispanya İç Savaşı günleriydi. "Yapma be. Karısını da mı?" "Yok, yok, Teruel bir kasaba." "Aman tanrım! Demek artık kasabaları da tutukluyorlar?" Çok sayıda acı trajediyi açığa vuran bir fıkra.

Bizim NEP kanadındaki komşularımız arasında, kocaları geçen birkaç ay içinde tutuklanmış, bazıları altmışının üzerinde çok sayıda Polonyalı kadın vardı. Tutuklananlar, Moskova'da hiç bulunmamış eski Bolşeviklerdi ve karılarının çoğu, uzun yıllardır kararlı komünistlerdi. Bu kadınlardan biri, Çarlık döneminde tutuklanmış bir politik tutuklunun kızı olarak çocukluğunu Sibirya'da geçirmişti. Komintern'in Polonya seksiyonundan geriye çok az kişi kalmıştı. Lenin'in kişisel dostu, yetmiş yaşındaki Varski'yi bile tutuklamışlardı. Moskova ve Leningrad'daki Eski Bolşevik Evleri, kalanların azlığı nedeniyle kapatılmıştı. O günlerde, GPU arabaları sokaklardan hızla geçerek, çeşitli yerlerden topladıkları yeni politik tutukluları Lubyanka'ya taşıyorlardı. Yabancıların, tutukluların yalnızca küçük bir bölümünü oluşturduğu söyleniyordu, ancak doğal olarak, önce onların kaderleri hakkında bilgi sahibi oluyorduk. Tutuklananlar arasında Almanlar, Litvanyalılar, Letonyalılar, Finliler, Bulgarlar ve hatta Çinliler ve Japonlar da dahil olmak üzere doğulu halklardan insanlar vardı. Britanyalılara, Fransızlara ve Amerikalılara pek dokunulmuyordu.

Bir seferinde Michailina, acı bir şekilde şöyle demişti: "Tutuklamalara giderek alıştınız. Merak ediyorum, acaba infazlarda da aynısı olacak mı?"

Heinz'ın tutuklanmasının üzerinden iki hafta geçmişti ve ben zamanımın çoğunu o hapishane senin bu hapishane benim dolaşarak geçirmiştim. Lubyanka'dan Sokolniki'ye, Sokolniki'den Butirka'ya, Butirka'dan Lefortogo'daki askeri hapishaneye ve tekrar gerisin geri.

Saatlerce kuyruklarda bekliyor ve sıram geldiğinde her seferinde aynı sözcüğü duyuyordum: ***"Nyet.*** Burada yok." Gittiğim her yerde aynı yanıtla karşılaşıyordum. Hapishanelerin etrafına doluşan yüzlerce kadın her gün kocalarını arıyor ve eğer onları

bulacak kadar şanslılarsa, yalnızca henüz hüküm giymemiş politik mahkûmlann sahip olduğu bir ayrıcalığa göre kocaları için aylık elli ruble parayı yatırabiliyorlardı. Ben, kasıtlı olarak, "yargılanmayı bekliyor" demiyordum, çünkü ortada yargılama falan yoktu. Yalnızca diğer ülkelerden, hatta Nazi Almanya'sından gelmiş mahkûmlara paketlerinin ve mektuplarının ulaştırılacağını, akrabalarının ziyaretine de eninde sonunda izin verileceğini düşünüyordum, peki ya Sovyet Rusya'dan olanlara, hayır, onlara izin yoktu. Bir seferinde, Butirka hapishanesinde kuyrukta beklerken küçük bir kız çocuğu çarptı gözüme. Yaklaşık on yaşındaydı, kirli bir kâğıt ruble tomannı sıkı sıkıya tutmuştu elinde. "Kimin için para yatıracaksın, canım," diye sordu biri ona. "Annemle babam için," diye yanıtladı, fısıltıya benzer bir sesle.

Derken benim sıram geldi. Onun nerede olduğunu öğrendim ve elli ruble yatırmama izin verildi. Muhtemelen başından itibaren Lubyanka'daydı ve oraya gittiğim her seferinde boşu boşuna başka yere gönderilmiştim. Para yatınrken o kadar heyecanlanmıştım ki diğer kadınların, parayı ikiye bölüp ayda iki kere yatır tavsiyesini unutmuştum, çünkü böyle yaparsam onun hâlâ orada olup olmadığını öğrenmek için bir ay yerine sadece on beş gün beklemiş olacaktım. İsmimi forma yazdım, diğer kadınlar bana bu formun, imzasını almak için mahkûma gösterildiğini söylemişlerdi. Bu yolla Heinz, benim hâlâ dışarda ve onun için bir şeyler yapmakta olduğumu öğrenecekti. Oradan çıktığımda oldukça mutluydum.

Büyük alanın ortasında durdum ve Lubyanka hapishanesine baktım kafamı kaldırıp, tepesinde kızıl bayrak dalgalanan, devasa, gri tuğlalı binaya. Gece gündüz, süngülü GPU askerlerinin nöbet tuttuğu bina, gece olunca projektörlerle aydınlatılıyordu. Gözlerimi hücre pencerelerinde gezdirdim, hepsi de öylesine kapatılmıştı ki kimsenin dışarıya bakması mümkün değildi. Acaba bu hücrelerden birinde miydi ve hangisinde. Ah bir görebilseydim onu! Fakat en azından yaşıyordu, yazın yaklaşmakta olduğunu ilk kez fark ederek eve yollandım.

O gece kâbuslar içinde geçti. Onu Lubyanka'nın damında gördüm rüyamda. Korkudan felç olmuş bir durumda, onun aşağı atlamak üzere olduğunu gördüm. Kollarını açmıştı, omuzunda bir büyük kızıl bayrak tutuyordu ve o aşağı düşerken ben çığlığı basıyordum. Önüme, asfalta düşüyor ve her taraf kan gölü oluyordu.

Bir gün, Alman Yoldaş Schubert'in karısını bana doğru gelirken gördüm. Beni selamlayıp selamlamayacağını bilmediğimden başka tarafa baktım. Fakat beni kolumdan tuttu. "Sorun nedir?" diye sordu. "Niçin artık bizi görmeye geliniyorsun?"

"Fakat ne olduğunu biliyorsun" diye yanıtladım. "Seni ve kocanı nasıl tehlikeye atarım?" Israr etti gelip onları görmem için, gittim de. X aylardır işsizdi. Bana, kendilerinin de her gece tutuklanmayı beklediklerini ve bu yüzden bütün mektupları imha ettiklerini söyledi, evet evet yazılı olan her şeyi. "Elbette" dedi, "Heinz de benim gibi masum, tutuklanan ve tutuklanacak herkes gibi. Biz Rusya'nın dış politikasının kurbanlarıyız. Onların artık bize ihtiyacı yok ve bizi başlarından atmak istiyorlar. Anlayacağın başlarına bela olduk." Yüzü süzülmüş, nerdeyse yeşil bir renk almıştı, elleri titriyordu. İlk tanıdığımda sağlam ve sağlıklı bir insandı. "Eğer beni tutuklarlarsa karıma ve çocuğuma göz kulak ol. Rusça tek kelime bilmez."

Bir hafta sonra, kansı ve çocuğu bizim NEP bölümüne geldiler, aynı gün diğer birçoklan da. Muhtemelen GPU, bir "Alman Gecesi" örgütlemişti.

Bir akşam, her zamankinden çok daha erken bir saatte, NEP bölümünde korkutucu bir söylenti yayıldı: "Buradalar." Akşam yemeğimizi hazırlamak için her zamanki gibi ortak mutfaktaydık. Birçok Alman kadın, kap kaçaklarını mutfakta öylece bırakıp yaklaşan fırtınadan korunmaya çalışan hayvanlar gibi yandaki oturma odasına doluştular. Kulaklarımız kirişte ayak seslerini dinlemiş, hangi odanın kapısının vurulacağını anlamaya çalışmıştık.

Aynı akşam bir otobüse atlayıp Leningrad Yolu üzerinden, arkadaşımız Heinrich Kurella ile buluşmaya gittim. Otobüse binerken kimlerin benimle bindiğine ve indiğim durakta da kimlerin indiğine dikkatle baktım. Takip ediliyor olabilirdim ama bu sefer muhtemelen takip edilmiyordum, şehrin dış mahallerindeki parkta Kurella'yı beklemeye başladım. Gelecek miydi? Belki onu almışlardı bile içeri. Eninde sonunda yapacaklardı bunu; unutmaları mümkün değildi.

SED'in daha sonraki Kültürel Sorumlusu olan Alfred Kurella'nın kardeşi olan Kurella 1936 sonuna kadar Komintern'de çalışmıştı. Temizlikler sırasında, Hamburglu bir Komünist kadın her zamanki parti toplantılarından birinde ona açıktan açığa sormuştu: "Neden, Otel Lux'deki 175 nolu odaya sık sık gidiyorsunuz?" Bu, bizim odamızın numarasıydı. "Heinz Neumann eski arkadaşımdır," diye yanıtlamıştı. "Ara sıra onu görmeye giderim." Bu kadarı yeterliydi. Kısa süre sonra işten ve kaldığı odadan çıkarılmıştı. Şimdi sonunu bekliyordu.

Fakat gelebildi, bende onu ilgilendiren gerçek haberler vardı. Park kapısının yakınlarında buluştuk. "Heinz'ı buldum," diye fısıldadım heyecanla. "Şu anda Lubyanka'da ve onun için elli ruble yatırdım."

"Son birkaç günde neler olup bittiğini biliyor musun?" diye sordu kasvetli bir havada. "Şimdi de sıra Kızıl Ordu'da. Tuhaçevskiy, Yakir, Blücher, Samarnitz - İç Savaş günlerinin bütün ünlü subayları tutuklandı. Sanmıyorum ki, onları mahkemeye çıkartsınlar. Uslu durmayacakları açık."

Endişeyle konuşuyorduk birbirimizle ve akşam karanlığı bastırıyordu. Parkın kapıları kapanmıştı ve sokaklarda yürüyerek konuşmamızı sürdürüyorduk. "Kaçıp paçayı kurtarmak için hiç şans yok mu? Böyle kurbanlık koyunlar gibi bekleyecek miyiz? O eleştirisiz yılların acısını çekiyoruz. Moskova'yı kutsal kilise olarak kabul ettik ve tüm kuşkularımızı bastırdık. İnanmak istiyorduk. Alternatifi acımasızdı çünkü. Saflığımızın cezasını çekiyoruz."

Bu, Kurella'yı son görüşüm oldu. Gelecek seferki randevuya gittiğimde saatlerce boşuna bekledim. Gelmedi. Sonradan, tren istasyonunda tutuklandığını öğrendim. Karadeniz üzerinden kaçmak umuduyla Kırım'a gitmek istiyordu.

Politik sığınmacı ya da Komintern işçisi Rusya'daki yabancı komünistler, Fransızların ***permis de séjour*** 'una benzer bir belge taşırlardı. Eğer varsa, onların kendi pasaportlarına el konur ve yeniden ihtiyaçları olana kadar Komintern tarafından muhafaza edilirdi. Benim Alman pasaportuna da el konmuştu. Heinz tutuklanmadan kısa süre önce seyahat belgemin süresi bitmişti ve süreyi uzatmaları için götürmem gerekiyordu. Bunun için, Komintern'in ilgili bölümüne telefon ettim; bana Yabancılar Kayıt Bölümü'ne gitmemi, Komintern'in artık yapacağı bir şey olmadığını söylediler. Yabancı İşçiler Yayınevi'ndeki işime de son verilmişti ve yeni bir işe girebilmem için geçerli bir belgeye ve başka birtakım evraka ihtiyacım vardı. Bu yüzden, Yabancılar Kayıt Bürosu'na gidip uzun bir kuyruğa girdim. Sonunda yetkililere ulaştığımda, Alman pasaportumu getirirsem seyahat belgemin süresinin uzatılacağını öğrendim. Durumumu izah etmeye çalıştıysam da cevapları aynıydı: "Pasaportunuzu getirmeniz gerekiyor; aksi takdirde hiçbir işlem yapamayız." Bununla birlikte, Sovyetler Birliği'nde beş gün süreyle kalabileceğime ilişkin pembe bir kâğıt tutuşturdular elime. Bununla iş bulabilmem imkânsızdı.

Yeniden Komintern'in kapısını çaldım. Alman pasaportumun nerede olduğuna ilişkin bilgi vermeyi reddettiler ve Yabancılar Kayıt Bürosu'yla resmen ilişki kuramayacaklarını söylediler. Hemen hemen tüm "geride kalanlar"a uygulanan muamele buy-

Seyahat belgesi (ç.n.).

du ve bu yüzden beş günde bir o lanet olası beş günlük pembe kâğıtları alabilmek için Yabancılar Kayıt Bürosu'nun yolunu tutmak zorundaydık ve elbette bu kâğıtlarla iş bulmamız imkânsızdı. Adım adım köşeye sıkıştırılıyorduk. Tutuklananların yakınlarına hiçbir yardım yapılmıyordu ve çok sayıda kadın ve çocuk son derece sınırlı ölçüde besleniyordu, içlerinden bazıları, umutsuzlukla, o sırada Nazilerin elinde bulunan Alman Konsolosluğuna gitmeye karar vermişlerdi. Bunu yapan kimileri, GPU tarafından sokak ortasında tutuklanmışlardı. Avusturya Schutzbund'un tutuklanan üyelerinin çok sayıda yakını da aynı yolu tutmuştu. Naziler, onlara, Alman Konsolosluğuna bitişik bir binada bir sığınak vermiş ve ertesi gün, GPU'nun tacizinden korunmak üzere yanlarına Konsolosluk görevlilerini de alarak Yabancılar Kayıt Bürosuna gidip Avusturya'ya dönme izni almışlardı. Tutuklananların yakınlarının Hitler Almanya'sına iade edildiğini ilk kez böylece duymuştuk.

Hayatta kalabilmek için varımızı yoğumuzu satmak zorunda kaldık. Önce, gramofon, pikap, fotoğraf makinesi, radyo gibi değerli sayılabilecek şeyler gitti; sonra sıra kitaplara geldi, ardından da giyeceklerimizi satmaya başladık. Bunları bit pazarına götürmek zorundaydık ve aramızda çok azımız akıcı bir şekilde Rusça konuşabildiği için kazık yememiz kaçınılmazdı.

GPU'nun Heinz'ı tutuklamasından sonra ona bağlı kalan bir arkadaşı daha vardı; bu, Câfe Sport'da iki günde bir rastladığım, Joseph Lengyel adlı Macar yoldaştı. Bir Rus kızla evliydi, beni evlerine davet etmişlerdi. Böyle davetler o günlerde büyük kuşku çekmesine rağmen, takibe karşı kılı kırk yaran önlemler alarak gittim. Altı odalı Rus tipi evlerden birinin bir odasında kalıyorlardı. Bir zamanlar tek bir ailenin kaldığı bu evin her odasında şimdi bir aile kalıyordu. Mutfak ve banyo ortak kullanılıyordu. Hayal edilebileceği gibi, mutfakta sonu gelmez kavgaların çıkması için bütün koşullar vardı. Her aileye yemek hazırlaması için küçük bir köşe tahsis edilmişti, dolayısıyla büyük sıkışıklık söz konusuydu. Herkes birbirini titiz ve temiz olmamakla suçluyordu. Laf sokuşturmanın, çekiştirmenin sonu gelmiyordu. Fısıltıyla, kimseye fark ettirmeden Almanca konuştuk. Arkadaşım, kendisi işsiz olmasına rağmen bana bir kopyalama işi ayarlamaya çalışıyordu. Bir dergide çalışıyordu, fakat "parti hattını ihlal" etmekle suçlanan bir makale yazdığından işten çıkarılmıştı. Hâlâ parti üyesiydi, ancak "sert bir şekilde eleştirilip nihai ihtar" almıştı. Aynca Sovyetler Birliği'ndeki yabancı işçilerin deneylerini

Avusturya'da sosyalist işçilerin oluşturduğu silahlı-askeri örgütlenme (ç.n.).

anlatan bir roman yazmış, romanda 1930-31 yıllarının açlığından söz etmiş, daha önce Devlet Yayınevi tarafından kabul edildiği halde, romanı kendisine şöyle bir notla iade edilmişti: "Sovyetler Birliği'nde herhangi bir açlık dönemi olmamıştır."

Joseph'in kansı, bir afiş sanatçısı olan kız kardeşinden söz etmişti. Yetenekli bir kadındı, kardeşi ve kocası tutuklanıncaya kadar hiçbir zaman iş bulmakta zorluk çekmemişti. Şimdi ise büyük zorluklar içindeydi. Bir keresinde Ekim kutlamaları için bir afiş yapma işi almıştı. Konu, "Stalin çocuklann arasında"ydı. Yaptığı afiş, "Stalin yoldaşın yüzünde yeterince iyiliksever bir ifade olmadığı" gerekçesiyle geri çevrilmişti. Bu sefer Stalin'i gülümserken çizmiş, fakat afiş, "hâlâ yeterince iyiliksever" olmadığı için bir kez daha reddedilmişti. Üçüncü kez çizdiğinde Stalin'in ağzı kulaklarındaydı, çevresindeki çocuklar da son derece coşkulu ve mutluydu. Afiş bu kez kabul edilmişti.

Tutuklananların kanlarından bazılan ise, talihsiz kocalarını hapishane hapishane arayıp onlar için aylık elli ruble yatırmak peşinde koşmuyorlardı. Bu kadınlar, kendilerini "Stalinist Komünist" ilan etmişlerdi. Kocalarını kamuoyu önünde suçluyor, kendilerini kocalarının "politik sapmasından" ayınyor, "partiye sonsuz bağlılıklarını" ilan ediyor ve "gelecekte en büyük Bolşevik uyanıklığı" göstereceklerine söz veriyorlardı. Bu tür davranışlar kaçınılmaz tutuklanmalarını önlemekte hiç etkili olmuyordu ama işte yine de şanslannı deniyorlardı.

Yasa Dışılar

Heinz tutuklanmadan önce, uzun süredir, "hatalarını eleştirmek" ve Komintern politikasının mutlak doğruluğunu ilan etmek konusunda "tatmin edici" bir açıklama yapmaya ikna edilmek üzere baskı altındaydı. Diz çökecek, günahlannı itiraf edecek ve affını isteyecekti. Bunu yapmayı kararlılıkla reddetti. O yıllarda, Sovyetler Birliği'ndeki kaderimiz diğer pek çoğununki gibiydi. Alman komünistlerinin kaderi, bütün bir eski devrimciler kuşağının kaderiydi.

Moskova'ya 1935 Mayısı'nda gelmiştik. İsviçre hükümeti, Alman hükümetinin Heinz'ın kendisine teslim edilmesi yönündeki talebi için haklı bir neden olmadığına karar verinceye kadar, Heinz, İsviçre'deki Regensdorf hapishanesinde yedi ay boyunca Nazi Almanya'sına iade edilme tehdidi altında tutuldu. Sonra, Le Havre'da demirlemiş bir Rus gemisine bindirildi. Olası karşılama hakkında hiçbir yanılsama içinde değildik. "Le-

ningrad'a varır varmaz tutuklanabilirim," demişti Heinz, bana. Fakat yanılmıştı. Moskova'ya gönderildik ve Lux Hotel'de bize bir oda tahsis edildi. Ancak bir yanlışlık olmalıydı ki daha yerimize bile yerleşmeden, Alman Komünist Partisi'nin lideri Wilhelm Pieck, telefon ederek Hotel Lux'ü derhal terk edip, şehrin bir başka yerinde bulunan, sığınmacılara ayrılmış bir otele yerleşmemizi istedi bizden. Heinz, bunu kesinlikle reddetti. Konu askıda kaldı ve Hotel Lux'de geçici olarak kalmaya devam ettik.

Biz geldiğimizde, Moskova'da boğucu bir atmosfer vardı. Eski politik arkadaşlar artık birbirlerini ziyaret etmeye cesaret edemiyorlardı. Hotel Lux'e kimse özel izin kâğıdı olmadan girip çıkamıyordu ve herkesin ismi ve özellikleri dikkatle kayda geçiriliyordu. Otel'deki tüm telefonlar GPU tarafından merkezi santral istasyonundan kontrol ediliyordu ve kontrol düğmesinin açılıp kapanan klik sesini düzenli duyuyorduk. Gözlenme ve dinlenme korkusu öylesine büyüktü ki iyi dostlar bizi şöyle uyarıyorlardı: "Odanızı iyi kontrol ettiniz mi, bir yerlere mikrofon falan yerleştirilmediğinden emin misiniz?" Sizi ziyaret etmeye razı olmalan için onlara tekrar tekrar garanti vermek zorundaydınız bu konuda. Bir seferinde, ziyaretçilerimizden biri, odayı kendisi aramakta ısrar etmiş, lambalann içine, telefonun altına ve bütün elektrik prizlerine tek tek bakmıştı.

O sırada, Moskova'da yaşayan politik sığınmacıların neredeyse hepsi, geçmiş on yılda "Komintern çizgisinden sapma" suçlaması altındaydı ve dolayısıyla onların her biri Enternasyonal Kontrol Komisyonu'nun ya da Komintern Kadro Bölümü'nün sıkı kontrolüne tabiydi. "Sapma"yla suçlanan Komünistlere, politik hatalarını kabul eden ve Komintern hattının yanılmazlığının altını çizen "tatmin edici bir açıklama"yı imzalamaları söyleniyordu. Bundan sonra "Bolşevik uyanıklık" pratiği başlıyor ve birlikte bulunduklan insanlann yaptıkları eleştirileri not edip suçlamaya, çevrelerindeki "sapma" girişimi ifade eden herhangi bir sözü kaydedip ifadeler imzalamaya başlıyorlardı. Ancak bütün bunlan yaptıkları takdirde, kontrol yetkilileri sadakat gösterilerine inanıyor ve onlan politik çalışmada kullanmak üzere hazırlıyorlardı.

Tutuklanmasından önce Moskova'da kaldığımız iki yıl içinde Heinz neredeyse her ay şu ya da bu kontrol komisyonu tarafından çağınlıp durmuştu: Bir gün Enternasyonal Kontrol Komisyonu'na, bir başka seferinde Komintern'in Kadro Bölümü'ne, bir başka gün, her ikimizin de çevirmen olarak çalıştığımız basımevi örgütünün Kadro Bölümü'ne. Onlar, ya bir kere daha "tatmin edici bir açıklama"da bulunmasında, politik hatalarını

kabul etmesinde ısrar ediyor ya da şunun veya bunun hesabını verme veya Partiye karşı ettiği farzedilen düşmanca sözleri kabul etmesini istiyorlardı.

Bu tür şeylerin ardından hep aynı olay gelirdi: İkimizin de çalıştığı Yabancı İşçiler Yayınevi'nin tüm çalışanlarının katıldığı bir "Yoldaşlık Gecesi". Katılmanın zorunlu olduğu bu gecelerde zorlama bir dostluk ve sahte bir neşe ortamı olurdu. Bunlar, hayal edilebilecek en budalaca ve can sıkıcı eğlencelerdi. Hepimiz emirle neşeli olmak ve emirle gülmek zorundaydık. Bu özel gecelerden birinde yabancı bir ziyaretçimiz de vardı, Prag'dan gelmiş, yayıncı YVieland Herzfelde. O ve Heinz birbirlerini çok iyi tanırlardı ve oturup sohbet etmeye başlamışlardı. Heinz, kendini kısıtlamadan konuşacağı birini bulmuş olmaktan memnundu. Daha yeni sohbet etmeye başlamıştık ki Prenzlau'dan Hilde adlı bir kız masamıza geldi, Heinz'la Herzfelde'yi selamladı ve bir sandalye çekip oturdu. Kamarov adlı bir Rusla evliydi, şimdi ana dilini Rus aksanıyla konuşuyordu. Kendisi bir *"Komsomolka"y&* ve her türlü bilgiyi gerekli yerlere sızdırmakta en ufak fırsatı kaçırmazdı.

Davet edilmediği bu masayı seçmesinin nedeni çok açıktı. Masanın altından Heinz'ın ayağını dürttüm ve havadan sudan konuşmaya başladım. Bu, bizim bir tehlike sezdiğimizde kullandığımız işaretti. Masamızdaki sohbet kesilmişti. Sanki sohbetimiz, kendini daima "Kamarova" diye tanıtan bu kızın gelişiyle kesintiye uğramamış gibi yapmaya çalışarak sıradan şeylerden konuştuk, ne var ki konuşmalar gittikçe sıkıcı bir hal aldı, çok yorgunmuşum gibi yaparak kalktım ve otele döndüm. Heinz'la Herzfelde bir süre daha oturdular. Heinz geldiğinde, ona gereken dikkati gösterip göstermediğini sordum endişeyle. "Elbette dikkat ettim," dedi Heinz. "Onun ne iğrenç bir yaratık olduğunu bilmediğimi mi sanıyorsun?"

Fakat bir hafta sonra Heinz, Yayınevi'nin Kadro ya da Kontrol Bölümü'nden çağrıldı. Bölüm şefinin masasında, zaman zaman eğilip okuduğu, el yazısıyla yazılmış iki kâğıt duruyormuş - büyük ihtimalle Kamarova' nın yazdığı kâğıtlardı bunlar. Yoldaş Herzfelde'yle konuşurken şunları şunları söylediniz mi?.. Böyle bir söz sarf ettiniz mi?.. Ya buna ne dersiniz?.. *Tchistka'yz* referans vererek uydurulmuş bayağı ve aşağılık bir sürü saçmalık.

Bu *Tckistka* ya da tasfiye, Rus Komünist Partisi'nin düzenli işleyen bir kurumu olmuştu. İlk zamanlar bu belki bazı mantıki amaçlarla kullanılıyor olabilirdi ama sonradan son derece farklı

Temizlik, tasfiye hareketi (ç.n.).

bir şekilde işlemeye başlamıştı; müthiş aktif bir politik parti, zaman zaman artık işe yaramayan bazı safraları atma ihtiyacı duyabilirdi. Fakat bu tasfiyeler artık parti üyelerinde sürekli bir korku ve gerilim yaratmak için, tehdit amacıyla kullanılıyordu. Bu ***Tchistka*** operasyonları daima kamuoyunun gözleri önünde sürdürülüyordu. Parti toplantılarında tasfiyeler gündeme geldiğinde, herhangi bir üye ayağa kalkıp bir diğer üyeyi suçluyor ya da onun, herkesin önünde anında cevaplandırılması gereken, politik geçmişine ya da o andaki faaliyetlerine ilişkin sorular soruyordu. Ve eğer üye şu ya da bu sapmadan dolayı suçlu bulunursa cezalandırılmaktan kurtulmak ve muhtemelen Partiden atılmasını önlemek için bunun kefaretini üyeler önünde ödemek ve kendini manevi anlamda kırbaçlamak zorundaydı. Bir ***Tchistka*** sırasında gerçekleşen bu türden bir saldın, genellikle GPU tarafından tutuklanmanın başlangıcıydı. Bütün bunların eski günahların bedelini ödetmek için bir fırsat olduğu da düşünülebilir.

O sırada Sovyetler Birliği'nde bulunan diğer bütün politik sığınmacılar gibi Heinz'la ben de açık hapishanedeydik. Hiçbirimiz, Komintern tarafından şu ya da bu görevle ülke dışına gönderilmedikçe Rusya'yı terk edemezdik. Örneğin, Alman yazar Alfred Kurella Moskova'da yaşıyordu. Henri Barbusse, kendi iradesiyle, edebi mirasının Kurella tarafından düzenlenmesini ve ölümünden sonra eserlerine ilişkin işlerin onun tarafından yönetilmesini istemişti. Doğal olarak, bütün bunlan yapabilmesi için Kurella'nın Paris'e gitmesi gerekiyordu, fakat Barbusse öldüğü zaman Komintern Kurella'nın ülkeyi terk etmesine izin vermedi. Dünya Kongresinde seçilen, Komintern'in en üst organı Enternasyonal Kontrol Komisyonu'nun aslında hiçbir yetkisi yoktu. Herhangi bir GPU bölümü bile ondan daha üstte bir yetkiye sahipti. Heinz henüz tutuklanmadan Enternasyonal Kontrol Komisyonu'nun ona karşı kullandığı bazı ifadelerle, tutuklanmamdan sonra sorgucularımın kullandığı ifadelerin birbirinin aynısı olduğunu net bir şekilde gördüm; Heinz'a yapılan her çağndan sonra atmosfer biraz daha düşmanca bir hal alıyor ve suçlamalar gittikçe ciddileşiyordu.

Önceleri ona "bir Bolşevik gibi" davranmaya devam ediyorlar, 1931-32 yıllarında "Alman Komünist Partisi'ne karşı düşmanca hizip faaliyetleri" örgütlediğini kabul ve sapmalarını itiraf etmesini istiyorlardı. Heinz, suçlamayı kesinlikle reddediyor ve açıklama yapmayı kabul etmiyordu. Sonunda ona sabır göstermekten vazgeçtiler ve Alman faşizminin zafer kazanmasından sorumlu olduğunu ilan ettiler.

1936 sonunda, o sırada Komintern Genel Sekreteri olan Dimitrov tarafından çağrıldı. Dimitrov, "Seninle, Stalin Yoldaş'ın

isteğini iletmek için konuşmak istedim," diye başladı. "Benden, seni yeni tipte bir Bolşevik haline getirmeye çalışmamı istedi. Her şeyden önce sana, Komintern'in Yedinci Dünya Kongresi üzerine bir kitap yazıp onun kararlarının ve yönergelerinin doğruluğunu göstermeni, kendi politik hatalarını ciddi bir şekilde mahkûm etmeni öneriyorum."

Heinz asla yazmadı bu kitabı ve sonunda tutuklandı.

Bir Eylül gecesi, geriye kalanlardan biri olan Michailina ve ben, kapının şiddetle vurulmasıyla uyandık. Biliyorduk. GPU'ydu. Üniformalı iki adamdı. Rutine uygun olarak "silahınız var mı" diye sordular. Yok. Benim için geldiklerine o kadar emindim ki onlara adımı söyledim. Ne var ki, sıra bende değildi. Michailina için gelmişlerdi. Kadıncağız öylesine altüst olmuştu ki zor bela giyinebildi, onlardan biraz zaman tanımalarını rica etti. Fakat aceleleri vardı. Sadece giyinmesini bekleyip çantasını almasına bile izin vermediler. Onu sakinleştirecek bir söz bile bulamadım. "Elveda Michailina," dedim. "Merak etme, çok geçmeden ben de geleceğim ardından."

Bu, GPU'nun "Polonya Gecesi"ydi. Tüm Polonyalı kadınlar o gece içeri alındı. Aşağıda onlar için bir otobüs bekliyordu. Yıllar sonra, tesadüfen, talihsiz Michailina'nın bir toplama kampında sekiz yıla mahkûm olduğunu öğrenecektim.

Eylül sonunda, o zamana kadar hâlâ üyesi olduğum Alman Komünist Partisi'nden ihraç edildiğime ilişkin resmi bir duyuru aldım. Herhangi bir sebep gösterilmiyordu. Birkaç gün sonra, Lux yönetimi bana ve diğer on kadına, artık Komintern çalışanı olmadığımız için odalarımızı üç gün içinde terk etmemizi duyurdu. Elbette çıkmadık, bunun üzerine otel yönetimi bizi mahkemeye verdi. Mahkeme binası tıklım tıklım doluydu ve davaların çoğu çocuğun babasının tespit edilmesiyle ilgiliydi. Kucaklarında bebekleriyle anneler, yanlarında tanıkları ve gönülsüz babalarla birlikte bekleşiyorlardı. Duruşmalara, tarafları anlaşmaya razı etmek için elinden geleni yapan, yaşlı, güler yüzlü bir sulh hakimi bakıyordu.

Bizim sıramız geldiğinde - onumuz da oradaydık - otel yönetimi sekreterinin tercüman olarak orada bulunduğunu gördük. Onun tercümanlığını reddettim ve kendim konuşmakta ısrar ettim. Kırık dökük Rusçamla, bizim Rusya'ya politik sığınmacı olarak geldiğimizi, ancak GPU'nun kocalarımızı tutukladığını, bu yüzden de işsiz ve desteksiz kaldığımızı izah ettim. Aç kalmamak için kitaplarımız ve giysilerimiz dahil, birkaç parça eşyamızı da satmıştık. Eğer odalanmızdan atılırsak gideceğimiz hiçbir yer ve bizi yanına alacak kimsemiz yoktu, sokakta kalacaktık. Hatta ge-

çerli kâğıtlarımız da yoktu. Yaşlı adam bütün bunları dikkatle dinledikten sonra tek bir soru sordu: Sovyetler Birliği'nde herhangi bir akrabam var mıydı? Tutuklanan kocamın dışında hiç kimsem yoktu. Rahat bir nefes aldım, yargıç, otelin beni çıkartamayacağına karar vermişti, bu koşullar sürdüğü sürece de kira ödemek zorunda değildim. Diğer dokuz arkadaş için de aynı karar verildi ve büyük bir sevinç içinde dışarı çıktık. En azından başımızın üstünde bir çatı olacaktı ama Lux'un menajeri Gurevitch'in şimdi bıçağı bana dibine kadar saplayacağını çok iyi biliyordum.

Giderek tüm kitaplarımızı sattık. Sonunda politik kitapları da ayırdım, Hegel ve Lenin'le dolu bir çantayla Ulitza Gorkova'daki kitapçı dükkânının yolunu tuttum. Dükkânda daha önce hiç görmediğim bir tezgâhtar vardı ve oraya ait biri olmadığı çok açıktı. Kitaplarımı gösterdim. "Hegel ve Lenin mi?" dedi gülümseyerek. "Bu günlerde bu tür şeyler almıyoruz. Polisiye romanlar daha iyi gidiyor." Birçok kenar notu düşülmüş kitapları şöyle bir karıştırdı, anlayışlı bir şekilde başını salladı ve "elbette satın alacağız onları," dedi. Ve olağanüstü yüksek fiyat verdi kitaplara. Sevinmiştim ama dükkâna bir daha gittiğimde orada yoktu, kitaplarıma da bir daha öyle iyi fiyat veren olmadı. Bu hikâyeyi arkadaşım Joseph Lengyel'e anlattığımda güldü. "Hiç şaşırmadım," dedi. "Onun kim olduğunu biliyor musun? O, Béla Iles. Onu oraya ceza olsun diye koymuşlardı. Birkaç gün önce tutuklandı."

Béla Iles, çok sayıda kitap yazmış tanınmış bir Macar yazarıydı. En son romanı ünlü Moskova metrosunun inşası üzerine yazılmıştı. Romanın baş karakteri bu çalışmanın politik lideriydi. Elyazmaları sansürden geçmiş ve metro çalışmasının gerçek politik lideri intihar ettiği sırada birinci baskısı yapılmıştı romanın. İşte o zaman roman yerden yere vurulmuş, Béla Iles şiddetli bir şekilde azarlanmış ve ceza olarak Ulitza Gorkovo' daki kitapçı dükkânına gönderilmişti.

Dışarı Çıkma Çabası

Gurevitch benimle ilgili bir fırsatı eline geçirdiğinde Rusya kışı başlamış bulunuyordu. Beni ve tanınmış Alman komünisti Hugo Eberlein'in karısı Charlotte Eberlein'i Lux'ün NEP bölümünden çıkarıp bize terk edilmiş bir işlikte "kalacak" bir oda verdi. Pencereler doğru dürüst kapanmıyordu ve allahlık bir soba vardı içerde - üstelik kış da tepemizdeydi. Lux'ün NEP bölümü mer-

kezi ısıtmalıydı. Şimdi ise son kalan birkaç rublemizi ısınmaya harcamak zorundaydık. Para gittikçe suyunu çekiyordu, mümkün olduğu kadar ekonomik davranmak zorundaydık. Charlotte, on yedi yaşındaki oğlu Werner, keza kansı tutuklanmış Julius Gebhard ve ben yiyecek sorununu çözmek için ev içi bir komün kurduk. Küçük cemaatimizde hâlâ çalışan tek kişi Werner'di. Babası tutuklandıktan sonra okumakta olduğu Karl Liebknecht okulundan atılmıştı ve şimdi ulaşım işçisi olarak çalışıyordu. Doğal olarak fazla para kazanamıyordu - ayda 100-110 ruble kadar bir şey ki bu da ancak kendi karnını doyurmaya yeterdi. O sıralar devlet kasaplarında bir kilo et 9-10 rubleydi. Sadece serbest pazarda bulunabilen bir kilo domuz eti 17 rubleydi, tereyağının fiyatı 17 rubleyle 22 ruble arasında oynuyordu; en ucuz ekmek neredeyse bir rubleye yakındı, 90 köpek. Werner'in ücretini alan bir işçi muhtemelen kendine giyecek bir şeyler alamazdı. O sıralar bir kadın ayakkabısının 100 ilâ 250 ruble olduğunu hatırlıyorum.

Yandaki odada, daha önce Komintern işçisi olan, fakat şimdi dökümhanede çalışan bir Rus kalıyordu. 1917'de aktif bir devrimciymiş. Karısıyla biz, koridordaki, bir çeşit gaz sobası olan ***krasinkasumzâa*** yemek pişiriyorduk. Herkes birbirinin ne pişirdiğini biliyor ve ne kadar kötü durumda olduğunu çok geçmeden anlıyordu. Rusun kansı dost, yardımsever biriydi, çok geçmeden bizim tutuklananların eşleri olduğumuzu ve hayatta kalabilmek için varımızı yoğumuzu satmak zorunda kaldığımızı anlamıştı.

"Nerede satıyorsunuz onları?" diye sordu.

"Pazarda ve ikinci el dükkânlanna."

"Bu Rusçanızla sizi kazıklarlar. Her ay ücret ödenmeden önce pazardan birkaç şey almam gerekiyor. Gelecek sefere benimle gel, daha iyi olur."

Gelecek sefere onunla birlikte gittik pazara ve bize elinden geldiğince yardımcı oldu. Kendi yoldaşlarımız bizi sokakta gördüklerinde selam vermeye cesaret edemezken, hiçbir tanışıklığımız olmayan bir Rus kadın sokaklarda bizimle birlikte görünmeye cüret etmişti. "Bolşevik uyanıklık" ve "topluluk önünde açıklamada bulunma," yani ***Tchistka*** rejimi karşısında yoldaşlarımız belkemiksizleşmiş ve tüm medeni cesaretlerini kaybetmişlerdi.

Bu kadının kocası ayda 300 ruble kazanıyordu ki o günün koşullannda bu hiç de fena bir ücret değildi. Dört çocuklan vardı. En büyükleri Kızıl Ordu'daydı, ikincisi hâlâ öğrenciydi, üçüncüsü on beş yaşında, ortaokula giden bir kızdı; sekiz yaşın-

daki en küçükleri ise okula yeni başlamıştı. 300 ruble hepsinin masrafını karşılamaya yetmiyordu. O günlerde kız çocuğu, diğer kızlar gibi yeni elbiseler satın almak istediğini söyleyerek okuldan ayrılıp çalışmaya başladı.

Kadının kocası artık Komintern'de çalışmadığı için onlara da otelden çıkmaları için uyarı yapıldığını öğrendik. Kadın, "bizi atamazlar," dedi. "Çünkü bizim oğlumuz Kızıl Ordu'da. O geri gelir gelmez, küçüğü gidecek bu sefer, böylece birkaç yıl daha rahat edebileceğiz."

Odalarına ilk girdiğimde köşede bir ikon görüp şaşırmıştım. Komintern'e ait bir binada, devrimci bir işçinin odasında bir ikon? Bir gün adam oturmuş ***Pravda*** okuyordu. İspanya İç Savaşı günleriydi. "Yine kiliseleri yakmışlar," diye homurdandı. "Tanrısızlar güruhu." "Cumhuriyetçileri mi kastediyorsun?" diye sordum, biraz şaşırmış. "Elbette onları kastediyorum" diye yanıtladı duraksamaksızın. Sovyetler Birliği'ndeki koşullardan hayal kırıklığına uğrayan ve içine kapanan bu eski devrimci işçi, babasının inançlarına dönmüştü. ***Pravda'nm*** İspanya Cumhuriyetçilerini desteklemesi onun Cumhuriyetçilere karşı çıkması için yeterli sebepti. Kısa süre sonra karısı, bana, kocasının ikonu eski yerine koyması için daha geçenlerde izin verdiğini söyledi.

Ekim Devrimi kutlamalarından iki gün önce, NEP bölümüyle otelin ana binası arasındaki bağlantı duvarı işçiler tarafından tuğlayla kapatıldı. Bundan böyle odamıza bahçeden girip çıkmak zorundaydık ve ana binada bulunan banyoya gidemeyecektik. Sanki cüzamlıydık.

İçinden geçtiğimiz avluda çeşitli atölyeler vardı. Bunlardan biri, Komintern'in binalarmdaki ve Lux'un odalarındaki tüm mobilyaları yapan ve tamir eden bir marangoz ve doğramacı atölyesiydi. Hemen hemen her gün, atölyenin penceresinden, Alman Komünist Partisi'nin lideri Wilhelm Pieck'in, yeni mobilyaları için gerekli malzemenin seçilmesine nezaret ettiğini görürdük. Zaman, Partisinin üyelerinin hem Nazi Almanya'sında hem de Sovyetler Birliği'nde tutuklandığı ve toplama kamplarına gönderildiği bir zamandı.

1937 Aralık'ında, yirmi beş rubleyi yatırmak için bir kere daha Lubyanka'ya gittim ama bu sefer görevli ***"Ewo nyeto"*** - "Burada yok" diye şakıdı. Ve av gezisi bir kere daha başladı. Lubyanka'dan Butirka'ya, Butirka'dan Lefortorgo'ya, Lefortorga' dan Sokolniki'ye ve yeniden gerisin geri Lubyanka'ya - beyhude. Moskova'da, Kamu Kovuşturmalan Sekreterliği diye bir kurum vardı. Yargılama ve duruşmalarla ilgili bilgi elde edileceği farzedilirdi buradan. Bu kurumun bekleme odasına girdiğim za-

man, kaybolan akrabaları hakkında bir şeyler öğrenmeye çalışan yüz kadar insanla karşılaştım. Enformasyon odasından hıçkırarak çıkan kadınların yüzleri solgundu ve akılları başlarında değildi. "On yıl" diye duydum birinden, bir başkasına "tecrite kondu, mektup yasağı var" denmişti. Fakat çoğu, hiçbir bilgi alamıyordu. Her bölümün kendi enformasyon bürosu vardı ve ben birinden öbürüne gidip duruyordum. Hepsinden aldığım cevap aynıydı: "Kocanızın davası bizde değil."

Kısa bir tereddütten sonra Yüksek Askeri Mahkeme'nin enformasyon bürosuna gittim. Burada da bir düzineden az olmayan kadın beklemekteydi. İyi giyimliydiler ve burada dostça bir ortam vardı. Bu kadınlar, Partinin tutuklanan üst düzey görevlilerinin ya da yüksek rütbeli subayların karılarıydı. Üniformalı bir GPU subayı bilgi veriyordu. Çok şık bir üniforması ve son derece kibar ve yardımcı olmaya hazır bir havası vardı. Söylediklerimi dikkatle ve nezaketle dinledi; sonra yeniden bekleme odasına döndüm. Yaklaşık yarım saat sonra beni yeniden çağırdı. Tavrının anında değiştiğini görmemek mümkün değildi. "Neumann davası hakkında verilecek herhangi bir bilgi yok," dedi son derece soğuk. Yapabileceğim hiçbir şey yoktu, büyük bir sarsıntı içindeydim. Kısa süre sonra Heinz'ın vurulduğuna ilişkin söylentiler duydum. Yargılamasız, karısına onun kaderi hakkında tek kelime söylemeksizin mi? Müthiş bir üzüntü içindeydim ama buna bir türlü inanamıyordum.

1938 Temmuz'uydu, bir öğleden sonra kapımız çalındı. Kapıda iki üniformalı GPU görevlisi duruyordu. Tamam, sonunda geldiler diye düşündüm. Ama hayır, öyle değildi; ellerinde, Heinz Neumann'ın mülkiyetinin müsadere edilmesini emreden bir kâğıt vardı. Dolap bir kere daha açıldı. Ona ait olduğu aşikâr olan eşyalar vardı içinde. Dışarı çıkar da yeniden ihtiyacı olur diye muhafaza ettiğim birkaç gömlek, birkaç iç çamaşırı, bir takım elbise... Onları aldılar, bu arada daktiloya takıldı gözleri. Daktilonun bana ait olduğunu söyleyerek vermemek için umutsuzca mücadele ettim; o olmadan çalışamaz, yiyecek paramı kazanamazdım. Direnmenin faydası yoktu, onu da aldılar. Bir kişinin eşyalarının resmen müsadere edilmesinin anlamı, o kişinin en az on yıl ağır cezaya çarptınlmasıydı. Aynı gün R. F.'nin eşyaları da aynı şekilde müsadere edildi. Galiba aynı kaderi paylaşmışlardı, muhtemelen aynı suçlamayla.

Fakat ben onu belki bulurum diyerek ya da belki onun hakkında bir şeyler duyarım umuduyla hâlâ hapishaneleri unlamaya, kuyruklarda beklemeye devam ediyordum. Onun Lubyanka'da olduğunu bildiğim sürece, endişeli düşüncelerim bir

noktaya yoğunlaşabiliyordu. Ama şimdi? Kaç kişiye sormuştum beni bir ihtimal kurtaracak bazı yeni yolların neler olabileceğini. Hiçbiri bana yardımcı olamamıştı. Her defasında o tuğla duvar geliyordu önüme. Araştırmalarım sırasında Sovyet hapishaneleri konusunda epeyce bilgi sahibi olmuştum. Mahkûmlar tahtaların üzerinde uyuyorlardı, ısıtan bir battaniyeden yoksundular, hepsinin içtiği sadece çorbaydı. Ve herkes bana, tutuklandığımda hapishanede çok işime yarayacak sıcak tutan şeyleri bir paket halinde hazır bulundurmamı kuvvetle tavsiye ediyordu.

1937 yılının sonuna doğru, GPU şefi Yejov'un, kendini tutuklamaya gelenleri görünce intihar ettiği haberi büyük bir heyecana yol açtı. Yejov, Stalin'in talimatıyla yüz binlerce insanı tutuklamış ve kitleler halinde katletmişti. İşte şimdi sıra ona gelmişti. Peki ne olabilirdi onun tutuklanmasının nedeni? Güvensizlik ve umutsuzluk içinde olan bizler onun günah keçisi yapıldığını düşünüyorduk, genelde ise insanlar, onun otoritesini fazlasıyla aştığını ve terörden tek başına sorumlu olduğunu düşünüyorlardı. Neden şimdi daha ılımlı bir yol tutulmasındı?

Fakat öyle değildi, tutuklamalar devam ediyordu. Béla Kun ve Macar politik sığınmacılarının en tanınmışları içeri alınmıştı. Şubat'ta, arkadaşım H tutuklandı ve karısı aynı benim gibi o hapishane senin bu hapishane benim dolaşmaya başladı.

Mayıs 1937'de, Heinz'ın tutuklanmasından kısa süre sonra, Paris'te yaşayan kız kardeşime posta kartı atıp ona durumu anlatmış ve bana ***poste restante'*** yoluyla yazmasını söylemiştim. Ben de tutuklanıncaya kadar, bir yıl boyunca bu yolla haberleşebildik. Önemsiz gözlemler arasına önemli her şeyi sıkıştırıyor ve kız kardeşim umutsuz durumumu kavrayıp benim adıma gerekli girişimlerde bulunuyordu. Bir gün Moskova Gümrük Bürosu tarafından çağrıldım. Prag'dan, bilinmeyen biri tarafından gönderilen pakette iki ipek giysi vardı. Böyle şeyler Moskova'da ender bulunurdu ve çok pahalıydı. Onları pazarda sattım ve bu parayla bir ay karnımı doyurdum. Bir başka seferinde, birisi bana 200 ruble gönderdi. Göndericinin adı Ivan Buber'di ve Moskova'dan bir adres verilmişti. Verilen adrese koştum, fakat burası Savunma Halk Komiserligi'nin adresiydi. Derken, 1938'de bir posta kartı aldım: "Kısa bir süre daha sabret. Yardım geliyor."

Bundan bir hafta sonra, Moskova'daki Fransız Konsolosluğundan, belirtilen günde konsolosluğa gelmemi isteyen bir mektup aldım. Oraya gitmeden önce bütün arkadaşlanma veda ettim

Adrese değil, ada yollanan mektup. Alıcı, mektubu postahaneden alır (ç.n.).

ve hazırlamış olduğum hapishane çantamla bütün paramı yanıma aldım, çünkü o günlerde yabancı bir konsolosluğa gidenler daha içeri girmeden tutuklanabiliyorlardı. Takip edilip edilmediğimi anlamak için dolambaçlı yollardan gittim. Fransız Konsolosluğu'nun önündeki polis ve birkaç sivil giyimli adam bana kuşkuyla baktılar. Orada bir süre durdum ne yapacağımı bilemeden ve kafamı toplamaya çalıştım. Belki bu benim kurtuluşumdu. Belki bana sığınma teklif edeceklerdi. Belki binaya girerken tutuklanacaktım. Belki de Sibirya'ya gönderilecektim.

Cesaretimi toplayıp girdim konsolosluktan içeri. Fransız konsolos, bana, Fransız hükümetinin Paris'e gitmem için bir ***sauf conduit*** hazırladığını, ayrıca üç aylık oturma izni vereceğini bildirdi. Çok sevindim ama bunların yeterli olmayacağını biliyordum. "Rus otoritelerinden ülkeden çıkış izni almama yardımcı olabilir misiniz?" diye sordum. Omuz silkti. "Fransız vatandaşı olmadığınız için korkarım bu hususta yapabileceğimiz bir şey yok," cevabını verdi. "Bu konularda Ruslarla ne kadar az temas edersek bizim için o kadar iyi olur." Ona durumumu izah ettim, kocamın tutuklandığını, benim de tutuklanma tehlikesi altında olduğumu, çektiğim tüm sıkıntıları. Sonuna kadar son derece kibarca dinledi beni, ne var ki yapabileceği bir şey yoktu. Ne yapalım, kendi başımın çaresine bakacaktım, artık tüm umudumu bağladığım ***sauf conduit*** belgesini elimde sıkı sıkı tutarak Konsolosluktan çıktım.

Ne yapacağımı görmek istiyorlardı. Bu yüzden bana hiç dokunmadılar. Sonunda ülkeyi terk etmeme izin verilmesi için Pasaport Dairesine gittim. Bir Almanın Fransız belgelerine sahip olmasına biraz şaşırdılarsa da başvurumu aldılar ve yirmi gün oturma izni verdiler. Tam yirmi gün! Bir Alman olarak asla beş günden fazla oturma izni verilmemişti bana. Bundan sonraki birkaç gün korkuyla umut arasında gidip geldim. Tutuklanacak mıydım? Yoksa bana gerçekten çıkış izni verecekler miydi? Sonunda tüm umutlarımın uçup gitmesine kadar birkaç hafta geçti. Ruslar, ülkeden çıkmama izin vermediler. GPU'nun beni tutuklaması için bir sebep daha.

Tutuklanmayı beklediğim ve bir hapishane kuyruğundan diğerine girdiğim o bilinen yaşamıma döndüğümde yine de küçük bir umuda sanlmaktan vaz geçmemiştim. Hapishane çantam artık o kadar ağır değildi; içinden ardı ardına çıkardığım bir şeyleri teker teker satmıştım pazarda. Ve Heinz için gittiğim her yerden aynı cevabı alıyordum: ***"Ewo nyeto"*** - "Burada değil". Ve

Bir çeşit geçiş vizesi (ç.n.)-

hâlâ tutuklanmamıştım, dışarıda - benim dışımda - ilkbahar gelmişti yeniden. Beni unutmuşlar mıydı?

Hayır, sonunda bu da oldu. Bana gösterdikleri tutuklama emrinin üstündeki tarih 15 Ekim 1937'ydi. Emir, 19 Haziran 1938'e kadar yürürlüğe konmamıştı. Michailina haklıydı. Tutuklamalara alışıyordunuz. Her zamanki "silahın var mı?" sorusuyla odama girip her tarafı aramaya başladıklarında son derece soğukkanlıydım ve en ufak bir korku belirtisi göstermedim. Uzun zamandır beklediğim şeyin o anda gerçekleşmekte olduğunun bilincindeydim.

Tutuklanma

Ford marka bir arabaya, iki GPU'lunun arasına oturtuldum, ayaklarımın arasında hapishane çantam. Araba sabahın ilk ışıklarında Moskova sokaklarına daldı. Çevreme ilgiyle bakıyordum. Sokakları ve insanları özgürce yeniden göreceğin günler için çok zaman gerekecek diye düşündüm. Evet, bunun için sekiz yıl geçmesi gerekecekti. Lubyanka'nın avlusuna girdik, Ford durdu. Binanın yan kapısından içeri sokuldum ve içinde bir masa ile sandalye olan küçük bir hücreye kondum. Kısa süre sonra bana bir sorular kâğıdı ile kalem ve mürekkep getirdiler. Doldurdum. Sonra ***sobatchnik*** ya da köpek kulübesi denen, penceresiz, oturmak için dar bir sıranın bulunduğu çok küçük bir hücreye kondum. Oturduğunuzda dizleriniz neredeyse kapıya değiyordu. Hemen önünüzde bir gözetleme mazgalı vardı. Birkaç dakikada bir açılıyor, kıpırtısız bir ölü gözü oradan içeriye bakıyordu. İçerde ışık vardı ve bir vantilatör zaman zaman çalışıp hücredeki dayanılmaz kokuyu temizliyordu. Bir süre sonra sıranın üstünde uykuya daldım, hücrenin kapısı açıldığında nerdeyse baş üstü yere yuvarlanacaktım.

Üniformalı bir GPU'lu beni alıp ayak seslerimizin yankılandığı taş bir koridordan geçirdikten sonra biraz şaşkın görünüşlü, beyaz önlüklü bir kadına teslim etti. Koyu siyah saçlı, elmacık kemikleri çıkık, teni kızıla çalan kadın üstümü aramaya girişti. Fazla ayrıntılı, son derece aşağılayıcı bir aramaydı bu.

Aylar boyunca hapishaneye girme fikrine alışmıştım, fakat bunun gerçek anlamını, tokmaksız, kilitli bir kapının ardında ilk kez kalakaldığınızda anlıyordunuz. Ve Lubyanka'da üstünüzün aranması, size bir mahkûm olmanın ne demek olduğunu öğretiyordu. Artık bedeninizin en mahrem yerleri bile size ait değildi; siz artık insan değildiniz; koyu siyah saçlı ve kırmızı yüzlü o ka-

din gibi yaratıklar tarafından teklifsizce hırpalanan bir eşya, bir nesneydiniz.

Büyük bir intikam duygusuna kapılmıştım. Bir nöbetçi beni alıp merdivenlerden çıkardı, iki tarafında kapılar bulunan bir koridordan geçtik, sonunda kapılardan birinin önünde durduk, kapının kilidi açıldı ve içeri iteklendim. Kapı arkamdan güm diye kapandı. Hücrede üç döşek ve tabureler vardı. Karşı duvarda bulunan yüksekteki parmaklıklı pencereden ışık geliyordu. Taburelerden birinde, yanında getirdiği torbanın altını üstüne getirmekte olan orta yaşlı bir kadın oturuyordu. Bana sessiz olmamı işaret edip işine devam etti. Torbadan başka bir takım torbalar çıkarıp duruyordu. Sihirbazı seyreden bir çocuk gibi bakmış olmalıyım ki izah etmeye girişti:

"Bu büyük torba giysilerim için, böylece Sibirya'da kolayca çalamazlar. Bu, ekmek için. Bu, kuru ekmek için, şu küçük olanı da tuz için. Evet, yaşayacak ve öğreneceksin canım. Bu sefer daha donanımlıyım. Kocam yüzünden hapishanedeydim. Bıraktıklarından beri kendi adıma içeri gireceğim gün için hazırlanıyordum."

Sovyet Rusya'da kadınların, herhangi bir neden olmadan, erkek tutukluların ***zhenası,*** kansı ya da annesi olarak hapsedildiklerini bilmiyordum. Bir adamın en yakın akrabaları, karısı, büyümüş çocuğu, onun suçundan sorumlu tutuluyordu. Daha ayrıntılara girmeye fırsat bulamamıştık ki kapının kilidi açıldı ve içeri bir başka kadın iteklendi. Göz yaşları içindeydi ve masum olduğunu haykırıp duruyordu - sanki böyle bir yerde masum olmak işe yararmış gibi.

Kısa süre sonra kapı yeniden açıldı ve "eşyalarımla birlikte" dışan çağrıldım. Bu sefer, iki mahkûm için hazırlanmış daha küçük bir hücreye kondum. Pencerenin önüne, belki de orası sokağa baktığı için, mahkûmların dışan bakmasını önlemek üzere metal bir kapak konmuştu. Bundan sonra neler olacağını umutsuzca düşünerek oturdum orada. Gözlerim kapıya mıhlanmış, kulaklarım koridordan gelen her sesi duymak için dört açılmıştı. Ayak sesleri. Kapının önünde durdular, kapının kilidi açıldı ve içeriye sarı yaz giysileri içinde bir kız girdi. Koyu kahverengi kıvırcık saçlan vardı, yüzü sağlıklı görünüyordu. Sanki müthiş eğlenceli bir şeyin karşısındaymış gibiydi. Boş tabureye pat diye oturdu ve kahkahalarla gülmeye başladı.

"Annem ne kadar haklıymış," dedi kahkahalar arasında. "Bu sabah bu yeni elbiseyi ilk kez giydiğimde annem dedi ki, 'asla bilemezsin, belki de şu an senin için yeni bir hayat başlıyor.' Ve öyle de oldu." Sarsıla sarsıla gülüyordu.

Okumakta olduğu tıp fakültesinden çıktığında iki adam onu tutuklayıp bir arabaya atmış ve Lubyanka'ya getirmişti. Neden tutuklandığı hakkında en ufak bir fikri yoktu.

Hücredeki gözetleme mazgalı devamlı açıktı. Bu daha da uğursuz bir şeydi, bir gözün içeriyi devamlı taradığı gibi bir duyguya kapılıyordunuz. Hapishane hayatı konusunda hiçbir deneyimimiz yoktu, yemek zamanı geldiğinde bir metal kâse içinde gelen yemeği ilk kez yedim. Bu, köpek çanağı gibi kahverengi, tenekeden bir kâseydi, hoş kokulu bir mercimek çorbası vardı içinde. Yanında kabuklu, kara Rus ekmeği. Aslında o ekmeği çok severdim ama Lubyanka tüm iştahımı alıp götürmüştü.

Kapı yeniden açıldı ve arkadaşıma, eşyalarını almadan dışarı gelmesi söylendi. Saçlarını düzeltti, elleriyle çekiştirerek giysisinin buruşukluklarını düzledi ve gülümseyerek çıkıp gitti. Sıramı bekleyerek oturdum. Heinrich Kurella ve Joseph Lengyel'le gizli buluşmalarım hakkında herhangi bir şey biliyorlar mıydı? Ya da birisi söylediğim bir şeylerden dolayı beni suçlamış mıydı? Yoksa bu benim beklenen tutuklanmam mıydı? Keşke daha iyi Rusça konuşabilseydim! Ne biliyorlardı? Huzursuzluğum iyice arttı ve hapishane hücresindeki ilk voltamı atmaya başladım. Beş adım ileri, beş adım geri, yukarı aşağı, yukarı aşağı. Hücre arkadaşım geri dönene kadar belki iki saat geçmişti. Bu sefer gülmüyordu ve yüzünde bir korku ifadesi vardı. Ağzından tek kelime alamadım, endişeli bir şekilde gözetleme mazgalına bakıp duruyordu.

Kapı yeniden açıldı ve bu sefer içeriye yaşlı bir köylü kadın girdi. Yetmiş yaşında vardı ve yüzü hem yaşlılıktan hem de güneşten kararıp iyice buruşmuştu. Bohçasını yere koydu, oturacak bir yer aradı, oturdu ve kendinden hoşnut bir şekilde iç geçirdi.

"Tanrıya şükürler olsun ki hayatımda ilk kez Moskova'ya gelebildim," dedi sonunda. "Her zaman istemişimdir gelmeyi. Ne kadar hoş bir yer, ısınıyorsun ve elektrik de var, yemeğini de ayağına getiriyorlar. Üstelik ne kadar temiz. Canını sıkacak hiçbir şey yok."

Sonra bize, Sosyal Devrimci (SR) olduğu için, yıllar önce Sibirya'ya serbest mahkûm olarak gönderildiğini anlattı. Çamurdan yapılma bir kulübede yaşamıştı. İyi kalpli köylüler sayesinde aç kalmaktan kurtulmuştu. Ah o ne yalnızlıktı! Tek arkadaşı bir kediydi. Ve o uzun kış aylarında yakacak bulmak büyük dertti.

"Burada hiç değilse insan kardeşlerinizin arasındasmız. Kendimi şanslı addediyorum."

Onu şaşkınlıkla dinliyordum. Bu benim için yeni bir bakış açışıydı. O konuşurken kapı yeniden açıldı. "Eşyasız" kız için

gelmişlerdi. Onu bir saat sonra geri getirdiler, fakat on beş dakika sonra tekrar alıp götürdüler. Bu, gece boyunca böyle devam etti. Her seferinde kendini döşeğine atıp uyumaya çalışıyor ve yeniden çağrılıyordu. Başkalarından dinlediğim hikâyelerden GPU'nun yöntemini biliyordum - şüphelinin ruhunu çökertmek için uygulanan zincirleme sorgu.

İşıklar bütün gece yandı. Tabureye oturup sırtımı duvara dayadım. Hücrede sadece iki döşek vardı. Yaşlı Sosyal Devrimci, onlardan birinde çocuk gibi mışıl mışıl uyuyordu.

Genç kız yeniden getirildiğinde, sabahın ilk ışıkları belli belirsiz sızıyordu pencereden içeri. Kız tabureye oturdu ve göz yaşlarıyla sarsılarak korkudan titreyen bir sesle konuşmaya başladı.

"Erkek arkadaşımı da tutuklamışlar," dedi, "O da öğrenciydi. Onun Stalin'i öldürmek için hazırlıklar yaptığını ve benim de bunu bildiğimi söylüyorlar. Çılgınlık bu. Aman Tanrım! Aman Tanrım! Ne yapacağım ben?"

O güzel, neşeli kız, bir gün öncekinden çok farklı görünüyordu. Şimdi ağlamaktan gözleri şişmiş, yüzünde lekeler oluşmuş, saçları dağılmış, o güzelim yaz giysisi buruş buruş olmuştu. Yaşlı kadın uyanıp onu teselli etmeye çalıştı ama boşuna. Yaşlı kadının döşeğinin kenarına oturdum, ona dışardaki, Moskova'daki hayatı ve son yıllarda olup biten her şeyi anlattım. Güçlü bir kişilikti ve benim hemen hemen unuttuğum soğukkanlı ve feylezofça bir güven yayıyordu çevresine. Onunla hücreyi iki gün boyunca paylaştım ve bu kadar kısa zamanda ona gittikçe artan bir bağlılık duydum. Ayrılırken omuzlarıma vurdu ve belki de hayatımın en büyük komplimanını yaptı bana: "Hiç merak etme canım," dedi. "Sen Sibirya'da güme gidecek biri değilsin."

İkinci gün sorguya gitti. Geri döndüğünde, bana olanları anlatırken kıkırdayıp duruyordu.

"Oraya gittiğimde, yaklaşık yirmilerinde genç bir çocuk tüm ciddiyetiyle oturuyordu. 'Bak sen şu işe,' dedim. 'Burada çalışanların en yaşlısı sensin galiba.' 'Otur, vatandaş' dedi sert bir sesle. 'Sana söz verildiğinde konuş.' Sonra uzun uzadıya bir takım saçmalıklar okudu. 'Anna Pavlovna... terör hazırlıkları yapmakla suçlanıyor.' 'Terör hazırlıkları yapmak mı?' dedim. 'Hayır, ***batushka*** ; bu seni tarif ediyor, beni değil.' Sözlerimden hiç hoşlanmadı ve işte yeniden buradayım."

Üçüncü gün arkadaşlarıma veda ettim ve hücreden alındım. Her şeyin dezenfektan ve fenol koktuğu gıcır gıcır Lubyanka koridorlarından geçtik. Lubyanka güçlü bir yok etme makinesiydi

Babacım, anacım gibi bir deyiş (ç.n.).

ve beni korkutuyordu. Ne olup bittiğini anlayamadan iki hapishane arabasının beklediği avluda buldum kendimi. Bunlardan biri tipik Rus cezaevi arabasıydı, fakat diğeri beyaza boyanmıştı ve sarı boyayla yazılmış "ekmek, pasta, kek" yazılarıyla kamufle edilmiş, cezaevi arabası kılık değiştirmişti. Böylece, sorgulanmadan Lubyanka'dan ayrılıyordum. Belki de hakkımda bilmek istedikleri her şeyi zaten biliyorlardı. Heinz Neumann'ın karışıydım. Bu kadarı yeter de artardı bile.

İçinde dar bir sıraya tüneyecek kadar yer olan küçük bir gardrop büyüklüğündeki bölüme tıkıldım ve araba Moskova sokaklarında ilerlemeye başladı. Arabaların kornalarını ve tramvayların çıngıraklarını duyabiliyordum. Moskova'da hayat, bensiz, her zamanki gibi devam edip gidiyordu.

Koğuş 31

Bir süre sonra araba yavaşladı ve durdu. Benim gardrobun kapısı açıldı ve paldır küldür indirildiğim avluda kendimi, torbaları ve çantalarıyla genç yaşlı bir düzine kadının arasında buldum. Üniformalı görevliler bizi bir araya topladılar ve bir istasyonun bekleme odasına benzeyen bir salona sürdüler. Doğru Butirka hapishanesine. Küçük bir hücreye tek başıma kondum ve giriş formaliteleri yeniden başladı. Çantamı aldılar, fakat bir battaniye, yastık ve iç çamaşırı verdiler. Kısa süre sonra üniformalı bir kadın gardiyan beni banyoya götürdü. Hava nemli ve dayanılmazdı. Yıkandığım süre içinde birisi gözetleme mazgalından sürekli gözetledi. Sonra aynı kadın gardiyan beni koridorlar boyunca yürüttü, elindeki kocaman bir anahtarla belindeki metal halkaya düzenli aralıklarla vuruyordu yürürken. Sonradan öğrendiğime göre, bu, mahkûmlara refakat eden diğer gardiyanlara verilen bir işaretmiş. Butirka'da mahkûmlar, hücre arkadaşları dışında diğer mahkûmları görmezlermiş. Her şey çok esaslı örgütlenmişti.

Kadın gardiyan 31 nolu kapının önünde durup kilidi açtı. Girmem için kapı açıldığında, acaba gözlerim beni aldatıyor mu diye eşikte donup kaldım. Fakat omuzlarımdan tutulup içeri iteklendim ve kapı ardımdan güm diye kapandı, ilk düşüncem bir akıl hastanesine getirildiğim oldu. Tahtaların üzerinde uzanmış, oturmuş, sırtlarını birbirlerine ve duvara dayamış çok sayıda yan çıplak kadın. Sanki kurtlar kaynaşıyordu içerde ve nefes alınamayacak kadar havasızdı. Birbirleriyle fısıltıyla konuştuklarından sürekli bir vızıltı sesi çarpıyordu kulağa. Hiç kimse beni fark et-

medi. Elimde torbam orada öylece kalakaldım, sonra utana sıkıla bir tahtanın kenarına iliştim. Bir kız yanıma geldi. Bu, Käthe Schulz' du. Harika kızıl saçları, çok güzel bir yüzü vardı, otantik Berlin aksanıyla konuşuyordu.

"Almansın değil mi?" diye fısıldadı. "Hemen anlaşılıyor. Burada sadece fısıltıyla konuşulduğunu hemen belirteyim. Koğuş yirmi beş kişiliktir. Seninle birlikte yüz on kişi olduk. Koğuş Kıdemlisine söyleyeyim. Belki senin için bir yer bulabilir."

Koğuş Kıdemlisi Tasso Salpeter adlı Gürcü bir kadındı. Beni hoş bir şekilde karşıladı.

"Yer bulmak bir hayli zor," dedi. "Daha iyi bir yer buluncaya kadar tuvalet kovasının yanına sıkışıverirsin."

Böylece, Rus hapishane argosunda, bir Hıristiyan kız ismi olan Praskovka'nın "cık"lı küçültülmüş hali olarak ***parasha*** diye söylenen - pislik kovasının yanında kendime bir yer edindim. Komşum saralıydı ve oraya "kötü davranış"tan getirilmişti. İçerde ne battaniyesi ne de doğru dürüst üstü başı olan çok sayıda kadın vardı ve kimse onlarla battaniyesini paylaşmıyordu. Pencere kenan çok soğuk olduğundan en pis kokan yerlere sığınıyorlardı. Yüz on kişiye yatacak yer açabilmek için tüm duvar yatakları indirilmiş ve aradaki boşluğa döşeme tahtaları yerleştirilmişti. Bu, daha önceden de adını işittiğim ***naris*** denen şeydi. Fakat herkese yer bulabilmek için yalnızca yataklar kullanılmamış, aynı zamanda neredeyse tüm koğuş yer tahtalarıyla döşenerek yatak haline getirilmişti. Koğuşta bu yer tahtalarıyla yatacak yer haline getirilmeyen tek alan, kapı girişinde, üzerinde ekmek, yiyecek ve konservelerin konduğu raflar olan bir masanın bulunduğu bölümdü. Kapalı kapı ile ayaklarımın arasında o cennetlik kokusuyla devasa iki bok kovası vardı.

Naris, Rus hapishane yöneticilerinin yaratıcılığının ürünü de olsa, hiç boş yer yoktu ve mahkûmlann sırt üstü yatmaları mümkün değildi. Tam anlamıyla sardunyalar gibi hepimiz yan yatmak zorundaydık ve birinin kalçası fazlasıyla yorulduğunda herkesin birden diğer tarafa dönebilmesini sağlamak için sıkı görüşmeler yapmak gerekiyordu.

Daha deneyimli mahkûmlar, eski Moskovalılar, devrim öncesi günlerde mahkûmlann zincirlendiği duvarlardaki halkalan gösteriyorlardı. O zamandan beri bir gelişme olmuştu ama eski günlerin mahkûmlan hiç değilse bizden daha fazla yere sahiptiler.

31. Koğuştaki ilk günler bir kâbus gibiydi. Koğuşun iki penceresi de kalın buzlu camdı - koğuş zemin kattaydı - ve içeri hiçbir zaman gerçek güneş ışığı girmiyordu. Her şeyden önce kadınlann birbirleriyle konuşması mümkün değildi, kimse yüksek ses-

le konuşamadığı için bazıları işaretleşerek anlaşıyorlardı. Pencerenin önünde toplaşan bir grup kadın bir şeylerle uğraşıyordu. Çoğu yarı çıplak kadın, havasız ve ışıksız uzun bir hapisliğin ardından tuhaf bir gri-mor renge bürünmüştü. ***Parashaom*** kapağı ne zaman kaldırılsa midem alt üst oluyordu.

Gözleri tuhaf bir biçimde birbirinden uzak ama çekici bir yüzü olan saralı komşum bana karşı soğuk, hatta düşmanca bir tavır içindeydi. Daha ilk geldiğim günlerdeydi, öbür tarafındaki komşusuyla fısıldaşarak münakaşa ettikten sonra sarası tuttu. Tüm vücudu korkunç bir şekilde kasılıyor ve ***parashamn*** çevresindeki pislikte yuvarlanıyordu. Kendimi tutamayıp haykırdım.

Sıcaktan şişmiş ve terlemiş bütün yüzler bana döndü. Karşımda bedeni yaşlı, yüzü genç bir kadın vardı. Sırtını duvara dayamıştı, mecalsiz ve hasta görünüyordu. Yemek yedikten sonra hep midesinin bulandığını fark etmiştim. Yıpranmış bedeni yarı çıplaktı ve neden üstüne bir şeyler örtmediğini merak ediyordum. Bu koşullarda kadınların kısa sürede her türlü mahremiyet duygusunu kaybettiklerini henüz öğrenmemiştim. Bir başka kadın, yalnızca siyah bir ipek külot giyiyordu ve saçlarını çenesinin altından bağlayıp kederli bir şekilde oturarak boş boş bakıyordu. Bir başkası, uzanıp başını bir arkadaşının dizlerine dayıyor, diğeri de durmadan onun başındaki bitleri ayıklıyordu. Bazıları da bütün gün kıpırdamadan yatıyordu. Diğerleri sürekli hareket halindeydi, hele kaba saba bir kadın vardı ki kocaman bir yengeç gibi koca kıçını tahtaların üzerinde kaydırarak dolaşıp durur, bazı gizli operasyonlar için talimat verirmiş gibi bir gruptan diğerine seğirtirdi.

Bir köşede Koğuş Kıdemlisi Tasso kalıyordu. Gözümü ondan alamıyordum. Harika bir yüzü, parlak, siyah gözleri, çok hoş kaşları ve anlamlı bir ağzı vardı, kartal burunluydu. Güldüğünde beyaz dişleri görünürdü. Fakat bence ondaki en harika şey hareketleriydi. Bir kedi gibi kıvrak ve zarifti. ***Naris*** üzerinde yürüme izni olan tek kişi oydu ve ***korpusnoy*** denen bizim bölümün baş gardiyanıyla ya da sıradan kadın gardiyanlarla zaman zaman görüşmeler yapardı. İdareciliği ve diplomasisi ile bizi birçok kez ceza yemekten kurtarmıştır. Müthiş bir espri duygusu vardı. Daha samimi olduğumuzda saç örgülerinden birini öne doğru getirip üst dudağı ile burnu arasına sıkıştırarak bıyık yapardı.

Önce delireceğimi sanmıştım, fakat Michailina haklıydı: Sonuçta her şeye alışıyordunuz. Bir Berlin ***Cockneyi*** olan

Cockney, Londra'nın yerlisi olup, Londralılara özgü bir aksanla konuşanlara verilen addır. Yazar burada "Berlin Cockney" diyerek kişinin Berlin'in yerlisi olmasına vurgu yapıyor (ç.n.).

Käthe Schulz, aklımı başımda tutmama çok yardımcı oldu. Gerçek adı Käthe Schmidt'ti, fakat GPU onu sahte pasaportundaki adıyla kaydettiğinden adı böyle kalmıştı. Genel uygulama buydu ve bu bir yöntemdi aynı zamanda; birisi yabancı bir mahkûmu arayacak olsa, ülke dışından onun nerede olduğunu bulması daha da zordu. Käthe işçi sınıfından bir kızdı ve Berlin'de, Komünist Gençlik Ligi'nin üyesiydi. Nazi Horst Wessel'in 1931 yılında öldürülmesinden sonra, sırf onu öldürenle aynı örgütün mensubu olduğu için tutuklanmıştı. Gerçi mahkemede beraat etmişti ama Naziler 1933'te iktidara gelince davayı yeniden açmış, bunun üzerine o da ülkeden kaçmıştı. Önce Prag'a gitmiş, ardından da Moskova'ya geçmiş yabancılarla ilgili tüm işleri yürüten, Komintern'in OMS bölümünde stenodaktilograf olarak çalışmıştı.

1937 yılında, bu bölümün şefi Abramov-Mirov, GPU tarafından tutuklanmıştı. Bu olayın ardından büyük bir temizlik harekâtına girişmiş, Käthe de içlerinde olmak üzere tüm personel tutuklanmıştı. Abramov-Mirov, en az on beş yabancı ülkenin ajanı olmakla suçlanıyordu. Käthe'ye yapılan isnat Abramov'un suç ortağı olmaktı. "Biliyor musun Grete" dedi bir keresinde, "hiç korkmuyorum. Beni Parti gönderdi dışarı. Onlar benim masum olduğumu biliyor."

"Hangi Partiyi kastediyorsun?" diye sordum.

"Elbette Alman Partisini" diye yanıtladı. Şaşırmıştı. "Wilhelm Pieck beni çok iyi tanır."

GPU'nun meşum yardakçısı Pieck'in kendisine yardım edeceğini düşünüyordu. Oysa Pieck'in kendi postunu kurtarmak için Käthe'yi ateşe atması daha büyük bir olasılıktı. Hiçbir şey söylemedim. Onun hayal ve umutlarını yerle bir etmenin ne anlamı vardı ki? Kesinlikle masumdu, zavallı çocuk. Çok sonralan, 1940'da Nazi Almanya'sına teslim edildiğimde, Kotlas'da onunla karşılaşan, Merkezi Sibirya'dan gelen bir Almandan, on yıllık kürek cezasını çekmek üzere Doğu Sibirya'ya doğru götürüldüğünü öğrendim. Hâlâ gözlerimin önündedir. Gece herkes yerine yerleştikten sonra iki elinde birer kibrit kutusu, tahtalara uzanmış bedenlerin arasından dikkatle kendine yol açarak dolaşırdı. Bir kutuda mentol merhemi olurdu, diğerinde ise vazelin. Bir sinemada sigara ya da çikolata satıyormuş gibi, alçak sesle bunları ihtiyacı olanlara sunardı. Onu tanıdığım, hapisliğinin aşağı yukarı ilk zamanlarından beri sık sık düşer bayılırdı. Hayatta kalmış olma olasılığı çok az.

31. Koğuşta bir başka Alman daha vardı: Mannheim'dan Grete Sonntag. Gerçek adı Anne Krüger'di. Anne ve kocası, bir

şehirde deri fabrikasında birlikte çalışıyorlardı. 1937'de, Ekim Devrimi kutlamalarının arifesinde ikisi birden tutuklanmıştı. Anne, karşıdevrimci ajitasyon yapmakla suçlanmıştı. Bütün gün ağzından tek kelime çıkmazdı ve yüzünde hep acı bir ifade olurdu. Koyu kahverengi saçlarını ensesinden bir iple özensizce bağlardı. Çok az şeye ilgi gösterir ve çok az şey için ayağa kalkardı. Geceleri her şeyi dikkatle inceler ve en ufak şeyleri bile hemen tamir ederdi. Örnek çalışması nedeniyle fabrikasında ödül olarak kendisine verilen deri çizmeleriyle gururlanırdı. Rusça konuşmuyordu, Rus mahkûmların, sırtından çıkar elde ettiklerini ve hakkında konuştuklannı düşünüyordu. Gün be gün daha somurtkan oldu ve çevresine düşmanca bakmaya başladı. Benimle konuşmaya razı olması bile uzun zaman aldı.

"Her zaman iyi bir Komünist oldum," dedi bir gün bana, acıyla. "Fabrikada da çok çalıştım ve asla bir yanlış yapmadım. Neden uğraşıyorlar benimle?"

Görünen oydu ki, Ruslar, Alman uzmanları 1936-37'de sınır dışı etmeye başladıklarında, onun çalıştığı deri fabrikasındaki Almanlar arasında bir heyecan ve öfke meydana gelmişti. Böyle bir tartışma sırasında, Anne, genç bir Alman işçiye şöyle demişti: "Eğer seni Almanya'ya geri gönderirlerse senin açından pek sorun yok. Hiçbir zaman Komünist Partisinde bulunmadın ve Naziler sana bir şey yapmazlar." Bu sözlere kulak misafiri olan iyi bir Komünist onu GPU'ya ihbar etmişti. Bunun üzerine tutuklanıp suçlanmıştı. Benim hüküm yediğim sırada ona da beş yıl zorla çalışma cezası verildi.

Butirka'da gün erken başlardı. Sabah dört buçukta kapının takırdamasıyla ve şu bağırtıyla uyanırdık: "Uyan. Hazırlan." Her şey çılgınca bir aceleyle olup biterdi ve tepemizde devamlı bir bağırtı: ***"Davaif Davai"***- "Çabuk! Çabuk!" Bunun üzerimizdeki etkisi, bir karınca yuvasının aniden ters yüz edilmesinden farklı değildi. Herkes, mümkünse tuvalette ilk sırayı kapmak için yıkanma malzemelerini kapıp koşturuyordu, çünkü tuvaletler ve musluklar sayımıza göre çok yetersizdi. Topu topu beş tuvalet ve on musluk vardı. "Tuvalet" diyorum ama aslında bunlar yerde açılmış beş delikten başka bir şey değildi. Bu beş deliğin ve on musluğun önünde derhal uzun sıralar oluşuyordu. Düşünebiliyor musunuz, sabah sabah tuvalet ihtiyacınızı görürken en az bir düzine göz sizi seyrediyor ve sıralarını bekleyen insanlar sabırsızlıkla acele etmeniz için bağırıp duruyor. Eğer acele etmezseniz başınıza gelecekleri siz düşünün! Aynı şey musluklarda da söz konusuydu. Tabii ki, doğru dürüst yıkanıp temizlenmemiz mümkün değildi. 110'umuza tanınan zamanın tamamı 40 daki-

kaydı ve eğer sonlara kalmışsanız hapı yuttuğunuzun resmiydi. Hiçbir ihtiyacınızı göremeden gerisin geriye koğuşu boylardınız diğerleriyle birlikte.

işte bu bizim hayatımızdı, haftalardır, aylardır ya da yıllardır oradaydık. Ve ne yapıyor olursanız olun, ister havalandırmaya çıkın, isterse gecenin bir vakti sorguya çağrılın, her zaman o aynı sözcüğün tekrarlandığını duyardınız: ***'Davai! Davai!"***

Bütün bunlara alışana kadar geceler gündüzlerden daha kötüdür. Geceleri güçlü elektrik ışığı altında - mahkûmların yüzlerini kapatmalarına izin verilmez - saman şilte ya da yastık olmayan çıplak tahtalar üzerinde, yanınızdaki mahkûm arkadaşınızı itekleyerek uyumaya çalışırsınız.

Sorgulamalar genellikle geceleri yapılır. Uygulama saat gece ondan hemen sonra başlar ve bütün gece devam eder. Koğuşun kapısı takur tukur açılıp hepimizi uyandırır ve bir isim çağırılır: "Hazırlan. Eşyaların kalsın." Sorguya çağrılan talihsiz aceleyle birkaç parça giyeceğine el atar. Kaba saba bir ses anında bağırmaya başlar: ***Davai! Davai!"*** Mahkûmların çoğu uyanıp yerlerinde dogrulmuştur. Deneyimli mahkûmlar ise öbür taraflarına dönüp uyumaya devam ederler. Uyku, bütün bu sefillikten kaçmamızı sağlayan aziz uyku!

Ve en kötüsü de sabahın erken saatlerinde kadınların teker teker sorgulamadan getirilmeleri, o yıkılmış halleri ve her birinin duygularını kendi tarzında ortaya dökmesidir. Bazıları, yorgun argın yerine tırmanır, oturup öne arkaya sallanır, sessizce iç çeker. Diğerleri, kendilerini sırt üstü atar ve yüksek sesle ağlamaya başlar. Daha başkaları sorgucuya küfrü basar. Kadınlardan biri aşçıydı. ***Vichernaya Moskwa daki*** ilanlardan bir iş bulmuştu. Japon Konsolosluğunda bir aşçılık işiydi bu. Iş bulmasına bulmuştu ama daha işe başlamadan GPU onu tutuklamıştı. Aşçı kadın casuslukla suçlanıyordu. Ne zaman sorgudan dönse feryadı basar, duvarları yumruklar, Tanrıya ve dünyaya lanetler okurdu. Bunun üzerine değerli gece istirahatlerinin kesintiye uğramasından rahatsız olan kadınlardan bir protesto dalgası yükselirdi. Aşçı kadına gözdağı vermek için ağızlarına geleni sayıp dökerlerdi. Protesto aşçı kadın sessizliğe bürününceye kadar sürerdi.

Butirka'da tedrici bir değişiklik olmuştu ve ben bir süre sonra ***parashadan*** pencerelerin kenarına geçmenin yolunu bulmuştum, bir yanımda Käthe Schulz vardı, diğer yanımda Rus bir jimnastik öğretmeni. Bu kadının en büyük eğlencesi, kibrit falına bakarak, tahliye mi olacağınızı, yoksa Sibirya'ya mı gönderileceğinizi söylemekti. Elbette bunu yapmak yasaktı - bir mahkûmu eğlendirecek ya da yatıştıracak her şey yasaktı - ve bir iki kere

gardiyan kadın onun fal baktığını gözetleme deliğinden görmüştü. Kadın bunu şiddetle inkâr etmiş, ancak gardiyan kadın gayet soğukkanlı bir şekilde, fal için gerekli olan kırk bir kibrit çöpünü sayıp onun cezalandırılmasını sağlamıştı.

Mahkûmların çoğu bu ya da buna benzer yasak faaliyetlerle geçirirlerdi zamanlarını, zaten hareketsiz bir şekilde oturup hiçbir şey yapmamanın dışında her şey yasaktı. Konuşmak, şarkı söylemek, ayağa kalkmak, yürümek, hepsi yasaktı. En revaçta olan iş dikiş dikmekti. Ne var ki koğuşta sadece bir iğne vardı ve hepimize resmen verilen iplik miktarı son derece az olduğu için iplik, dikiş işlerinden çok yalnızca tamir için kullanılıyordu. Eğer birisi giysi yaparken yakalanırsa cezalandırılırdı, hem de yalnızca yapan değil, herkes birden. Bu tür işler yapan kadınlar pencere kenarına geçer, diğerleri, kadın gardiyan kapıdaki gözetleme deliğinden baktığında göremeyeceği şekilde onun etrafını sarardı. Kibrit çöpünden gayet kullanışlı iğneler yapılırdı. Bu tip iğneler nakış için son derece kullanışlıydı. Bir diğer iğne türü tarak dişinden yapılıyordu. Bir ucu delinen bu iğne, tüm koğuşa ait kutsal cemaat iğnesiydi ve her sabah yapılan aramalar için gizlenmesi gerekirdi. Eğer bu iğne ele geçerse tüm koğuş cezalandırılırdı. İğnenin bir ucunun nazik bir şekilde delinmesi işlemi için bir kibritin ucundaki kor kullanılırdı. İzin verilen tek şey sigaraydı. Bu yüzden kibrit bulundurabiliyorduk. Tabii ki, sigaramızı kendimiz satın alıyorduk, sigara tayını diye bir şey yoktu.

Hücremizde her şeyle elbise üretilebiliyordu. Kadınlardan biri sokakta tutuklanmıştı ve hapishanede kaldığı uzun süre içinde üzerindeki yazlık elbise paçavradan farksız hale gelmişti. Moskova'da politik bakımdan yargılanan hiç kimseye evinden giyecek getirme izni verilmiyordu ve hapishane yönetimi de ne giysi ne iç çamaşırı ne de insanın üstüne örteceği bir şey veriyordu. Gerçi mahkûmlar havlu ve erkek fanilası satın alabiliyorlardı. Biraz parası olan bazı mahkûmlar, üstü başı olmayan talihsiz kadınlara yardım etmeye ve yeni elbise temin etmeye karar veriyor, aralarında para toplayıp yarım düzine, kaba Rus kumaşından havlu satın alıyorlardı. Fakat elbisenin kesimi makas olmadan nasıl yapılacaktı? Küçük bir beceriyle sorun çözülüyordu. "Kesim" yeri yanmış kibrit çöpünün kömürleşmiş ucuyla işaretleniyor, malzeme işaretlenen hat boyunca katlanıyor, kibrit ateşi katlanan yer boyunca öne arkaya gezdiriliyor, sonra malzeme katlanan yerlerinden yeniden açılıyor ve kibritin hafifçe yaktığı hat yırtılıyordu. Dikmek için gerekli olan iplik diğer kumaşlardan dikkatle çıkarılıyordu. Üstünde yün giysisiyle koğuşumuza

gelmiş herhangi biri altı ay geçtikten sonra üstüne örteceği bir giysiden yoksun kalır, üstündeki yün giysi baştan aşağı sokulurdu. Bu yolla örgü için yün temin ederdik. Renkli kazaklardan temin edilen iplikler özel olarak revaçtaydı. Bunlar nakış yapmakta kullanılırdı. Rus kadınlar arasından birkaçı bu tür işlerde gerçekten sanatçıydı. Göğüs çevresi, kolluklan ve düğmelerin çevresi harika nakışlarla işlenmiş bir havludan yapılma elbise - bunu şişman bir Letonyalı kadın yapmıştı - elden ele dolaşmıştı. Elbise tamamen bittiğinde nemlendirilmiş, dikkatle katlanmış ve talihli sahibi bütün gece elbisenin üzerinde uyumuştu. İster inanın ister inanmayın, sabah ortaya çıkarıldığında gerçekten harika bir şey olduğunu herkes görmüştü; vitrinlerdeki son moda giysilere taş çıkartacak kadar göz alıcıydı.

Bu elbisenin illegal imalatı baştan sona hiçbir sorun çıkmadan gerçekleşmişti, fakat bizim bu tür işlerimiz her zaman böyle yolunda gitmezdi ve koğuşumuzun şundan ya da bundan dolayı ceza görmeden bir hafta geçirmesi nadir bir durumdu. Kolektif sorumluluk ilkesi gereğince hepimiz birden Rus otoritelerinin şefkatine maruz kalırdık. Cezalardan biri, kütüphaneden kitap alma hakkının kaldırılmasıydı ve ben orada bulunduğum süre içinde yalnızca iki kitap alabilmiştim.

Başlangıçta hapishane yemeğini yemekte oldukça zorlanmıştım. Bir gün lahana çorbası, ertesi gün balık çorbası, sonraki gün yine lahana çorbası ve bu böylece giderdi. Gelecekteki yemeklerle kıyaslandığında Butirka' daki yemekler oldukça iyi sayılırdı ama Heinz'ın tutuklanmasından sonraki dönemle bile karşılaştırıldığında yenemeyecek kadar kötüydü. Çorbayla birlikte yaklaşık yarım kilo Rus kara ekmeği veriliyordu gün içinde, akşamları da, mercimek, arpa ve buğdaydan müteşekkil bir lapa.

Giderek hapishane hayatına ve ritmine alıştım: Sabahları hepimiz aceleyle tuvalet ihtiyaçlarımızı görmeye koştururduk; öğleyin hapishane çorbası ***balanda*** verilirdi, akşam da ***kasha.*** Hapishanedeki pek seyrek zevklerden biri havalandırmaya çıkmaktı. Bazen gündüz, bazen de geceleyin tam yirmi dakika avluya havalandırmaya çıkarılırdık, bacaklarımızı çalıştırır, temiz havayı içimize çekerdik. Bu büyük bir zevkti ve bu yüzden onun elimizden alınması için her şeyin yapılması mümkündü. İkişer kişilik gruplar halinde ellerimiz arkada, gözlerimiz yerde dolaşmak zorundaydık, bu sırada iki kadın gardiyan bizim her hareketimizi dikkatle gözetler ve bir an için kendimizden geçerek başımızı hafifçe kaldırıp derin bir nefes aldığımızda ya da başımızı salladığımızda derhal bağırarak uyarırdı. Bir keresinde hapishane du-

varına bir karga tünemişti. Ona göz ucuyla bakmıştım. Tanrım, onun nereye isterse oraya uçacağını düşünmüştüm! Bu duvarların ardında onun için hiçbir şey yoktu. Tek bir ot, tek bir yeşillik. Yeniden çimenler üzerinde yürüyebilecek miydim? Çevrede ağaçların bulunduğu bir tarlada ve üstümde gökyüzü?

Epeyce uzaklardan trafik gürültüsü duyabiliyorduk. Bir keresinde de bir uçak, hapishanemizin üzerinden göğü yırtarak geçmişti. Artık disiplin falan da para etmezdi. Hepimiz başımızı kaldırıp gökyüzüne baktık. Fakat kadın gardiyan bizi bağırarak uyarmakta gecikmedi ve biz de başlarımızı yeniden yere eğdik.

Butirka o kadar kalabalıktı ki gün içinde kurallara göre yirmi dakikalık havalandırmayı gerçekleştirmek mümkün değildi, bu yüzden havalandırmalara bütün gece devam ediliyordu.

Akılçelen

Giderek Rus mahkûmları tanıyordum. Hepimizin politik suçlu olduğu farz ediliyordu ama onlar tuhaf politik mahkûmlardı. Butirka'da bulunduğum süre içinde, Tasso dışında, Rus mahkûmlardan Sovyet rejimine ilişkin tek bir eleştirel söz duymadım. Eğer suçlanmaktan korktukları için çenelerini tutuyor olsalar bu anlaşılır bir şeydi, fakat koğuşumuzda, Sovyet rejimine adanmışlıklannı ve Partiye bağlılıklarını ilan etmekte birbirleriyle yarışan birkaç klik de vardı. Katia Semionova adlı bir kadın tipikti - bu tür kadınlar yalnızca Butirka'da değil, o zamanki Rus kadınlar kuşağında da tipikti. Otuzlarında, bodur bir kadındı, düz siyah saçları kısa kesilmiş ve arkaya doğru taranmıştı. Daima erkek yün kazağı ve erkek gömleği giyerdi ve tüm hareketleri bilinçli bir şekilde erkeksiydi. Gömleğini kemerinin altına sokmayı itiyat haline getirmişti ve havalandırmaya çıkıldığında her zaman sanki bir gösterideymiş gibi en önde, göğsünü şişirerek yürürdü. Bu klikler bazı nedenlerle bana güvensizlik gösteriyorlardı. Her şeyden önce bir yabancıydım, ikincisi eleştirel sözlerimin ihbar edildiğine kuşku yoktu. Fakat bir gün Katya ile sohbet yapma olanağı buldum.

"Niye buradasın?" diye sordum.

"Troçkist bir iftiranın kurbanıyım," diye açıkladı gururla göğsünü şişirerek. "Ama dur sen: Ben o alçaklara bunu fazlasıyla ödeteceğim."

"Ya, demek sen de buradaki herkes gibi masumsun," dedim.

"Ben onu bilemem," diye yanıtladı. "Ben sadece kendi durumumu, bir de birkaç arkadaşın durumunu bilirim. Unutma ki

ben, dokuz Stakhanovist çıkartmış bir aileden geliyorum ve fabrikamda Partili olmayan Bolşevik olarak tanınırım."

"Fakat Katya" dedim, "benim gibi sen de konuştun buradaki insanlarla; onların da gerçekten masum olduğunu görmedin mi; onların Sovyet hükümetine karşı hiçbir şey yapmadıkları açık değil mi?"

Bana fanatik bir nefretle baktı. Onları masum olarak kabul etmek istemiyordu. "Henüz haklannda hüküm verilmiş değil," diye patladı. "Kendimizi hainlerden korumalıyız. Aralannda gerçekten birkaç masum olsa ne olacak ki? Yumurtaları kırmadan omlet yapamazsın."

Kadınların Kaderi

Benden sonra buradaki hayata az çok alıştıktan ve eski espri duygumu yeniden kazandıktan sonra gelen kadınları özellikle hatırlıyorum. Çevre illerdeki hapishanelerin birinden getirilen bir matematik öğrencisi vardı. Gelir gelmez kendini tahtaların üzerine atıp uyudu. Ertesi sabah bizimle birlikte yüzünü yıkamaya geldi. Uykusuzluktan sarhoş gibiydi. Fakat yıkandığı zaman kalçasının ve kaba etlerinin baştan başa derin kırbaç izleriyle dolu olduğunu gördük. Elbise yapan şişman Letonyalı kadın da sorgusunda ağır bir şekilde dövülmüştü.

Benden birkaç gün sonra otuz beş yaşlarında bir kadın gelmişti. Çıldırmış gibi bakıyordu ama tek damla gözyaşı yoktu gözlerinde. Yemek yemeyi ve konuşmayı reddetti. Başlangıçta bu normaldi ama o ısrar etti. Sonunda öğrendik ki, evde bakacak kimseleri olmayan üç küçük çocuk bırakmıştı. Sonunda çılgınca ve durmamacasına konuşmaya başladı. İki hafta sonra aklını kaçırdığı için alınıp götürüldü. Butirka'daki son günlerimde yeniden getirildi. Bu sefer yemek yiyor ama çok az konuşuyordu. Ben ayrıldığımda hâlâ oradaydı.

Rus mahkûmlar bana, yeni bir mahkûm geldiğinde, kadının kendi eyleminden mi, yoksa ***jenya*** denen, kocasının eyleminden mi geldiğini hemen anlamanın mümkün olduğunu, çünkü kocasından dolayı gelenin yanında her şeyi hazır getirdiğini söylemişlerdi.

Mahkûmların reaksiyonları çok farklıydı. Bir gün, koğuşumuza üç küçük çocuk annesi bir kadın getirilmişti. "Tanrıya

Stakhanov hareketi: işgücünün üretkenliğini artırmak için fazla çalışmayı ödüllendiren bir sistemdi. Bunu başaranlara "Stakhanovist" deniyordu (ç.n.).

şükür, sonunda tutuklandım" dedi. "Şimdi çocuklarım en azından bir şeyler yiyebilecekler. Çünkü kocam tutuklandı, ben işe gitmek zorundaydım ve yiyecek hiçbir şeyimiz yoktu."

Tasso ile yakın arkadaşlığım, hapishaneye gelmemden kısa süre sonra yanıma yaklaşıp beni uyarmasıyla başlamıştı.

"Söylediklerine çok dikkat et. Burada politiklerle açıkça tartışma. Ortalık ajan dolu."

Tasso, Stalin'in muhafızlarının komutanı olan Letonyalının karısıydı. GPU şefi Yagoda'mn tutuklanmasının ardından Salpeter'lere Yagoda'mn katı verilmişti. Ev tam donanımlıydı, Tasso, kocası ve bir arkadaşlan eve birlikte gitmişlerdi. Odalardan biri Asyatik tarzda döşenmişti, duvarlarda ve divanlarda halılar vardı, yerlerde ise kilim. Bir divanın üzerinde Stalin'in büyük bir resmi asılıydı. Bu resmi gören Tasso, önemsiz bir şey söyler gibi, "onu ordan kaldıralım," demişti. Bundan kısa süre sonra hem Tasso, hem de kocası tutuklanmıştı. Sorgusu sırasında ona tutuklanmasının sebebinin bu olay olduğu söylenmişti, fakat kocasının tutuklanmasının esas sebebi, Kızıl Ordu'nun eski subay kadrosunun tasfiye edildiği ve Sovyet mareşallerinin idam edildiği dönemde yapılan tutuklanmalar olsa gerekti. Tasso da onun karısı olduğu için tutuklanmış olmalıydı. Gerçi benim deneyimime göre, GPU tutuklamalara daima bazı bahaneler bulur, en azından tutuklanmayı izah ederdi. Politik mahkûmlara karşı ileri sürülen suçlamaların çoğu aynıydı: "Karşıdevrimci ajitasyon", "karşıdevrimci örgütlenme" - bazen ikisi bir arada -, "silahlı ayaklanma hazırlığı", "terörizm hazırlığı", "casusluk". Sanığı "diğer bazı ülkeler için casusluk yapmak"la suçlayan iddianameler olduğunu bile duydum. Bizim koğuştaki 110 kadın arasında hepsi de birbirinden fantastik bu beş tür mevcuttu yalnızca.

Tasso suçlamayı kararlılıkla reddediyordu, fakat onlar da bir itiraf almakta kararlı görünüyorlardı. Biz Butirka'dayken pek fazla sorguya götürülmüyordu, fakat daha sonra ayrıldık ve onu bir yıl sonra Karaganda'da rastlaşmcaya kadar görmedim. Orada hikâyenin devamını anlattı bana. Bir gece koğuşundan alınmış ve karanlık bir hücreye konmuştu. Bunun, ondan itiraf almak için sorgu yargıcı tarafından planlanmış bir düzenleme olduğunu biliyordu. Hücrede ne pencere vardı ne de döşeme dışında oturacak bir yer. Sadece ekmek ve su veriliyordu ve zifiri karanlık içinde tutuluyordu. Kapıda yuvarlak bir delik vardı. Bunun hava alma deliği olduğunu düşünmüştü. Bir gün bir film gösterme aygıtı getirilmişti kapının öbür yanma ve karşı duvarda bir film oynamaya başlamıştı. Rus ve Kafkas kırlarını gösteren bir filmdi ve görüntülere Kafkas folk sarkılan eşlik ediyordu. Sonra duvara

şarkı söyleyen çocuklar yansımış ve ardından çocuk cesetleri. Sonra film kesilmiş ve bir ses duyulmuştu: "Tasso Salpeter, yalan söylüyorsun."

Kısa süre sonra sorgu için hücreden çıkarılmıştı. Sorgu yargıcı onu itirafta bulunmaya davet etmişti ama Tasso hiçbir şey söylememekte ısrar etmişti. "Pekâla" demişti sorgu yargıcı. "Yakında göreceğiz." O anda kapı açılmış ve kocası içeri getirilmişti.

"Korkunç bir durumdaydı," diye anlatmaya devam etti Tasso. "Yüzü solgun ve yorgundu, bana bakamıyor, gözlerini çevrede dolaştırıyordu. Bilekleri kelepçeliydi ve kelepçe sanınm hiç açılmıyordu. 'Evet,' dedi sorgucum sın tarak, 'şimdi itirafta bulunacak mısın?' 'İtiraf edeceğim hiçbir şey yok,' diye yanıtladım. 'O zaman kocanız sizi yalanlayacak,' dedi ve ona dönerek sordu: 'Yeni katınızda Yoldaş Stalin'in resmini gördüğünüzde karınız ne dedi?' Bir an için bana baktı kocam. Korkmuş, acı dolu bir bakıştı. Sonra sorgucuma döndü ve sanki ezberlediği bir parçayı okur gibi konuşmaya başladı: 'Bu resmi buradan atalım,' dedi. Bunun üzerine onu alıp götürdüler ve ben de sekiz yıl aldım."

Koğuşumuzda, iki pencere arasında, duvarda hapishane kuralları yazılıydı. Orada çok uzun zaman kalmadım ya da gidip o uzun uzun maddeleri okumaya üşendim, zaten söküp götürdüler sonunda. Bunu neden yaptıklanm merak ettik, genel fikir daha zorlayıcı, daha sıkı kurallar getirileceği yönündeydi. Fakat birkaç gün sonra gelip kuralları yerine koyduklarında altındaki imzanın dışında bir değişiklik olmadığını gördük. Eski hapishane yöneticisi, muhtemelen şefi Yejov'un yolundan giderek hapsi boylamıştı. Ben oradayken Butirka'nın hapishane komutanı iki kere değişti.

Butirka'nın en korku veren kurumu ***obsyk*** ya da genel aramaydı. Bu aramalar en az ayda bir kere ve en beklenmedik anda yapılırdı. Gece yarısı kapı ardına kadar açılır ve kadın gardiyan bağınrdı: "Herkes hazırlansın, Eşyalarıyla birlikte. ***Obysk."*** Olanca süratimizle elimize geçen tüm eşyalarımızı bir araya getirirdik, hepimizin tek bir ortak derdi olurdu: Yasak olan ne varsa ortadan kaldırmak. Ve şaşırtıcı olan, ne kadar yasak şey varsa mahkûmların bunları anında ortadan yok etmeleriydi. ***Parashanm*** çevresinde sıkış tepiş olan kadınlar bu yasak şeyleri ***parashaşa*** atarlardı. Hepimizin bir çöp kutusu vardı, fakat daha iyisini yapmak isteyen bazı kadınlar kara ekmeğin içini oyar, hafifçe ıslatır, yoğurarak şekil verir ve kurutarak kutu haline getirirlerdi. Aynı yolla satranç tahtası yapmak da pek revaçtaydı, satranç kareleri diş macunuyla çizilirdi. Elbette satranç oynamak da yasaktı, her şey gibi.

Birkaç dakika içinde kadın gardiyan hepimizi koridorda toplardı, hâlâ yarı uykulu, hepimiz özel bir odaya sürülür ve aranırdık, o sırada bizim yokluğumuzda koğuş didik didik aranırdı. Öncelikle soyunurduk; bedenlerimizin açık yerlerine özel bir dikkatle bakılırdı, ağızlarımız açılır ve dilimizin altına fener tutularak bakılırdı. Özellikle cam ya da metal, bıçak, ayna ve tabii ki yazılı mesajlar ihtiva eden kâğıt parçaları aranırdı. Bu aşağılayıcı uygulamanın ardından - evet, buna da alışıyordunuz zamanla - eşyalarımız dikkatle gözden geçirilirdi. Yabancı yapımı olan, markalı eşyalarım kadın gardiyanlarda özellikle kuşku uyandırırdı. Onları dikkatle ayırır ve bir makasla keserlerdi. Ayakkabılarımız da özel bir ilgi konusuydu. Daha kaba saba ve acımasız olan bazı kadın gardiyanlar ayakkabıların tekini yırtar ve kadınlar Sibirya'da ayakkabılarının yırtılmayan diğer tekiyle dolaşmak zorunda kalırlardı. Bu sefil uygulama uzun saatler alır ve bizi sabahlara kadar uykusuz bırakırdı.

Doğal olarak zaman zaman mahkûmlar arasında kavgalar patlak verirdi, sonra isterik bağırtıların ve feryatların içinden mırıltılardan oluşan bir uğultu yükselirdi. Çok geçmeden bir kadın gardiyan gelip kapıya vurur, bütün koğuşun şiddetle cezalandırılacağı tehdidinde bulunur ve gürültü bir anda sona ererdi. Koğuşumuzun dışındaki dünyadan işittiğimiz tek ses kapılara vurulma sesiydi. Fakat bir sabah kanımızı donduran feryatlarla yerimizde taş kesildik, sanki çok sayıda kadın zalimce öldürülüyor ya da gaddarca işkenceye uğruyordu. Derken kadın gardiyanların bağırtıları bu cehennem! gürültüyü giderek bastırdı ve sessizlik oldu. Böyle şeylere bir hayli alışık olmamıza rağmen korkuyla ve titreyerek birbirimize bakıyorduk ve yüzlerimiz her zamankinden daha solgundu. Ne olmuştu? İsyan mı çıkmıştı? Mahkûmlara işkence mi yapılıyordu? Sonunda bu konuda kafa yormayı bıraktık. Butirka'da hapishane rejimi mükemmel işliyordu ve bir şey öğrenmemiz mümkün değildi. Diğer koğuştan tek bir kelime duymuyorduk ve bir başka mahkûmu görmemiz imkânsızdı. Gerçi, bir süre sonra bir koğuş şu ya da bu sebeple dağıtıldı, bazı kadınlar getirildi bizim koğuşa ve bu gizin ne olduğunu öğrendik: Bu hücredeki kadınlar banyodayken su tesisatının ardından bir fare atlamış ve çıplak kadınların arasında koşturmaya başlamıştı. Bunu gören bütün bu sert teröristler, karşıdevrimciler ve yıkıcılar feryadı basıvermişler.

Bizim koğuşa getirilen bu sekiz kadının arasında, adı Franziska Levent-Levith olan Danzigli Alman bir kız vardı. Babası Rusya'da bando şefi olmuştu ve kendisi de Levent-Levith adlı bir Rusla evlenmişti. Kocası Rus istihbarat Servisindeydi ve bir süre

İngiltere'de kalmışlardı. 1937'de yeniden Moskova'ya çağrılmışlardı. Bir gece Metropole Otelinde kalmış ve ertesi gün her ikisi de tutuklanmıştı. Zavallı Franciska, Butirka'ya Rusya'daki yaşam hakkında hiçbir şey bilmeksizin ve tek kelime Rusça bilmeden getirilmiş ve orada altı ay kalmıştı. Bu sürenin onun üzerindeki etkisi korkunçtu. Bakışlarından aklının yerinde olmadığını anlamak mümkündü ve konuştuğunuz zaman bunu daha iyi anlıyordunuz. Resmen aklını kaçırmıştı. Butirka'ya, casusluk kursu almak için gönderildiğine ve sınavı geçemediğine inanıyordu. Saçma sapan konuştuğu gibi, gözleri, durmadan, sanki bir tenis maçı izlermiş gibi bir o yana bir bu yana gidip geliyordu. Çok geçmeden, koğuşumuzda Almanca konuşan herkes onun durumunu anladı. Acıyla gülümsüyor ve başlarını başka tarafa çeviriyorlardı ve kısa süre sonra onun saçmalamalarını kimse dinlemez olmuştu. Fakat daha aklı başında olduğu anlarda bize dikiş işlerinde becerikli olduğunu söylemişti ve biz de ona yapacağı bazı şeyler vermeyi düşündük. Havlu dışında satın alabileceğimiz tek şey, daha önce sözünü ettiğim gibi erkek fanilasıydı. Biz Almanlar, çoğumuz polo bluzlar giyiyorduk. Çok sade giysilerdi ama yine de Rus kadınlar bunları kıskanırlardı. Franciska, iki erkek fanilasından böyle bir bluz yapabileceğini düşündü, ortak para topladık ve dört erkek fanilası satın aldık. Kadın gardiyanların meraklı gözlerinden gizlenerek pencerenin kenarına geçti ve çalışmaya başladı. Sonuç mükemmeldi. Harika iki polo bluz yapmakla kalmamış, aynı zamanda akli dengesini de yeniden kazanmıştı. İçine dahil olduğunu iddia ettiği gizemli şeylerden gittikçe ve gittikçe daha az söz eder oldu ve çok geçmeden yeniden normal bir insan haline geldi. Derken bir gece saat on sıralarında diğer bir kısım kadınla birlikte koğuştan alındı. Bir daha görmedik onu. Eskilerin fikri, "az bir cezayla yakayı sıyırdığı" yönündeydi.

Bir Doğum **Günü**

Hapishaneye gireli bir ay olmuştu ve tutuklanmamın resmi sebebi hakkında hâlâ hiçbir fikrim yoktu. Diğerleriyle birlikte havalandırmaya çıkmak ve parmak izimin alınmasıyla fotoğrafımın çekilmesi gibi şeyler dışında koğuştan dışarı adımımı atmamıştım, fakat sorgulanma, yargılanma ve muhtemelen hüküm giyme gibi şeylerin prosedürü hakkında gün be gün daha fazla bilgi sahibi oluyordum. Koğuştaki arkadaşlarım, en azından casusluk ve ihtimaldir ki aynı zamanda karşıdevrimcilik suçlamasına hazır

olmamı söylemişlerdi bana. "Ama telaşlanma" demişlerdi yatıştırıcı bir şekilde. "Herkese yapılır bu suçlama. Seni sorguladıklarında hiçbir şey bilmediğinde ısrar etmelisin, politik meselelerle ilgilenmediğini - politikadan anlamadığını -, bir ev kadını olarak yemek pişirmek, bulaşık ve çamaşır yıkamak ve yatak hazırlamaktan başka bir şey bilmediğini söylemelisin. İşten güçten başını alamadığını söyle ve hepsinden önemlisi hiçbir şey imzalama. Seni burada ne kadar zaman tutacaklarını sorun etme; burası Sibirya'dan daha iyidir."

Geceler artık o kadar korkunç ve rahatsız edici değildi. Çıplak tahta üzerinde uyumaya alışmıştım, artık kalçamın her iki tarafındaki deri de, kalçaları yan kayışlara devamlı sürtünen zavallı araba beygirlerininki gibi sertleşmişti ve ayakta durmak yerine devamlı uzanır pozisyonda durduğumdan baldır ve uyluklanmdaki adaleler yok olmuştu.

Butirka'da bir kantin vardı. Eğer dışardan biri para yatırmışsa, mahkûmlara tanınan ayda elli rubleyle buradan alışveriş yapmak mümkündü. Kantin günü koğuş 31'de bir şenlik ve bayram günüydü. Parası olan herkes alışveriş için seferber olurdu. Eğer koğuş kolektif cezalandırılmaya tabi tutulup alışveriş yapma imtiyazı geri alınmamışsa bu büyük gün ayda bir gelip çatardı. Yiyecek olarak ekmek, ringa balığı, pişmiş tatlılar, şeker ve bazen sosis ve peynir bile bulunurdu. Çoğumuz kantinden topluca alışveriş etmeyi tercih ederdik. Bu, daha da neşeli bir atmosfer yaratır ve insan Butirka'da olduğunu unuturdu. Parası olan her mahkûm ***neimushtchi*** ya da "yoksullar" için katkıda bulunmak üzere yiyecek ve paylaşacakları diğer şeylerini özenle bir kenara ayırmak zorundaydı. Bundan sonra hazine masanın üzerine açılır ve dağıtım başlardı.

Hapishanedeki ilk doğum günüm geldiğinde hâlâ Butirka'daydım. Tasso bu günü bir kenara kaydetmişti. Öğlen ***Balan-***aksından sonra duvara sırtımı dayamış ve her zamanki gibi uykuya dalmıştım. Uyandığımda ayaklarımın ucuna dokunaklı bir küçük doğum günü masası kurulduğunu gördüm. "Masa örtüsü" nakışla işlenmiş çeşitli mendillerden yapılmıştı ve keza bir mendille sarılmış bir teneke kutuya son kantin alışverişinde satın alınmış hediyeler konmuştu, bir başka kutuya da özel "sandviçler". Kara ekmek, bir parça iplikle, özenle ince dilimler halinde doğranmış ve üstüne "salata" konmuştu. Çorbadan çıkarılıp küçük küçük doğranmış bir parça lahananın soğanla ve tuzla karıştırılmasıyla yapılan bir salataydı bu. Bu kadarı bile büyük bir lezzet olarak addediliyordu. Yarım ay şeklindeki "doğum günü" masasındaki bir parça ekmeğin üzerinde ***"HappyBirthday"*** **yazısı**

okunuyordu. Aynca masanın üstünde, yoğrulmuş ekmekten yapılma küçük biblolar da vardı ve ekmekten yapılma bir vazo içinde, bir soğandan son derece sanatkârane bir biçimde yapılmış bir "gül".

Çok etkilenmiştim, bir araya geldik, çay içtik ve neredeyse mutlu olduk. Fakat ne yazık ki doğum günü partisi aniden gelen kadın gardiyanın "masa"yı görmesiyle yanda kaldı. Ortalığı toplamak için elimizden geleni yaptık ama gardiyan bizi yakaladı. Her şeye el kondu. Tüm koğuşa ihtar verildi ve topluca, bir hafta boyunca havalandırmadan men edildik. Doğum günümün bir diğer olumsuz sonucu, Katia Semionava'nın liderlik ettiği kliğin, Tasso'nun Koğuş Kıdemlisi olarak disiplini sağlayamadığı ve koğuşun zaranna bir yabancıyı kolladığı yönünde bir kampanya başlatmasıydı.

Grete Sonntag, sorgulanmak üzere götürüldü. Yaklaşık iki saat sonra çok kötü bir durumda geri getirildi. O kadar altüst olmuştu ki ertesi gün saçlarını bile düzeltmedi. Onu yatıştırmak için sürünerek yanına gittim.

"Dün bizim fabrikadan bir işçi getirdiler," dedi üzgün, "ve sana anlattıklarımı tekrarladı. Ne söylediyse ısrarla reddettim. Ne iğrenç bir insanmış!"

Bizim koğuşta, ilk sorguları bitip cezalarını bekleyen çok sayıda subay eşi vardı. Bizim koğuş zemin kattaydı ve pencereleri kapayan metal kapakla duvarın arasından avluya inen merdiven bölümünü görebiliyorduk. Bu kadınlarla anlaşmıştık, cezalarını öğrenmek için gittiklerinde, elleri arkada merdivenlerden inerken bize parmaklanyla kaç yıl aldıklarını bildireceklerdi. Sistem mükemmel işledi ve elleri arkada merdivenden inen herkesin parmaklarıyla beş işareti yaptığını gördük. Rus mahkûmlar arasında büyük bir neşe hüküm sürüyordu. "Yalnızca beş yıl!" diye bağırıyorlardı. "Bu, Beriya yönetiminin yeni politikası; Yejov iş başında olsa kesin on yıldan az almazdınız."

Bir gün koğuşumuza yeni birisi geldi, kamp giysileri içinde bir kadın, üstünde koyu gri, vatkalı bir ceket, başında yuvarlak bir şapka ve ayağında uzun çizmeler. Meryem Ana'ya benzeyen solgun bir yüzü vardı, arkaya doğru taradığı saçlarını bağlamıştı. Mahkûmlar birbirlerine fısıldadılar: "Sibirya'dan geliyor." Konuşmaya başlaması için uzunca bir zaman geçmesi gerekti. Bizden ilk istediği şey kitap oldu. Bir süre sonra onun hakkında bilgi sahibi olduk. Otuz iki yaşında bir öğretmendi. Bir papazın kızıydı ve "karşıdevrimci faaliyetten" on yıl almıştı. İyi halden dolayı cezası bir yıl indirilmiş ve dokuzuncu yılı tamamladıktan sonra tahliye edilmişti. Cezasını, Kuzey Kutbundaki Kuzey Si-

birya'da bulunan Kolyma kampında çekmişti. Tahliye kâğıdında memleketine dönmesi gerektiği yazıyordu, fakat o, üstünde vatkalı ceketi, başında yuvarlak mahkûm şapkası ve uzun çizmeleriyle, halasının yaşadığı İngiltere'ye gitmek için vize almak üzere İngiliz konsolosluğuna gitmişti. Konsoloslukta gerekli araştırma yapılacağına dair söz verilmiş ve şimdi gidip beklemesi söylenmişti. Fakat Konsolosluk binasından çıkar çıkmaz GPU tarafından tutuklanmıştı. Vücudunu banyoda gördüm; yara bere içinde bir cesetten farksızdı - bir toplama kampında geçirilmiş dokuz yıl.

Kısa süre sonra alınıp götürüldü ve bir süre sonra onu unuttuk. Birkaç hafta sonra bir diğer ilginç kadın geldi. Hepimiz tahtaların üzerinde diz çökmüş ona bakıyorduk. Önce onun bir zenci olduğunu düşündük. Başındaki saçlar bir çalı gibi ayaktaydı ve yüzü karaydı. Tahtaların üstünde bitkin bir vaziyette yatıyordu. "Su" dedi. O anda onun Sibirya'dan gelen öğretmen olduğunu anladık. Britanya Konsolosluğunda söylediği tehlikeli şeyleri açıklaması için kırk gün boyunca karanlık bir tecrit hücresinde tutulmuş, bu süre içinde yıkanmasına da, saçlarını taramasına da izin verilmemişti. Saçlarını düzeltmek için elimizden geleni yaptık, fakat saçları kirden öylesine keçeleşmişti ki sonunda kesmek zorunda kaldık. Çok geçmeden yeniden alıp götürdüler ve bir daha onu göremedik.

BOLUM II

Dünyanın Lanetlileri

Sorgulamalar

Bir gece koğuşumuzun kapısı açıldı. "Margarita Genrichovna Buber-Nejman" diye bağırdı kadın gardiyan. "Eşyalarını almadan." Uyuyordum ve yanımdakiler beni sarsıp uyandırıncaya kadar çağrıldığımın farkında değildim. Saçlarım darmadağınık, ayakkabılarımı bile doğru dürüst ayaklanma geçiremeden kendimi koridorda buldum, orada üniformalı bir adam beni bekliyordu. Kolumdan yakaladı ve sanki direnme ihtimali olan çetin ceviz bir suçluymuşum gibi koridor boyunca ite kaka sürükledi. Merdivenlere gelmiştik. Trabzanlann yanına, insanların hayattan bezip kendini aşağı atmasını önlemek üzere telden bir ağ gerilmişti. Aşağı indik ve ayak seslerimizi önleyen halılarla döşenmiş bir koridorda yürüdük. Koridordaki kapılarda el tokmağı vardı ve koridor bir hapishaneden çok işyerini andınyordu. Bir kapının önünde durduk, bir asker kapıyı açtı. Adam kolumu bırakıp içeri girmem için yol gösterdi. Bu oda da bir büroyu andırıyordu. Geniş pencereler ardına kadar açıktı, ıslak yaprak ve çimenlerin o tatlı, taze kokusu geliyordu. Duvarda Stalin'in bir resmi vardı ve masada, kol manşetleri dikkat çeken, sınırlı zekâya sahip olduğu özgüveninden belli olan, iri yan, genç bir adam oturuyordu.

"Otur" diye emretti. "Adın ne?"

Almanca konuşuyordu ve aksanından Volga Almanı olduğunu anlamıştım. Bir süre konuşamadım. Dilim damağıma yapışmıştı sanki. Bu anı ne kadar uzun zaman beklemiştim ve işte aniden gelivermişti. Keşke sinirlerimi yatıştıracak bir sigaram olsaydı! Masanın üzerinde açık bir sigara paketi vardı. Konuşmadan öylece birkaç dakika geçti, sanki saatler geçmişti. Sonra bir

süre hakkımdaki suçlamayı okudum. "Sovyet Devletine karşı ajitasyon ve karşıdevrimci örgütlenme yapmak"la suçlanıyordum.

"Ne diyorsunuz?" diye sordu.

Bu saçmalıkların karşısında ne söyleyebilirdim ki? Söyleyebileceğim hiçbir şey yoktu. Bir şey söylesem neye yarardı ayrıca?

"Duydunuz mu?" diye ısrar etti. "Ne diyorsunuz? Bu karşıdevrimci örgütlenme ve faaliyetleri nerede yürüttünüz ve nasıl yaptınız?"

"Hiçbir zaman böyle bir şey yapmadım," diye yanıtladım sonunda. "Beni suçladığınıza göre siz biliyor olmalısınız."

"Seni küstah yalancı" diye bağırdı öfkeyle. "Bunu iyice düşünsen iyi edersin. Kalk ayağa."

Ayağa kalktım, bir sigara yaktı ve ben orada yokmuşum gibi işlerine daldı. Öylece durdum ayakta, daha ne kadar böyle bekleyeceğimi merak ederek. Bunun her zaman kullanılan bir yöntem olduğunu biliyordum. Bazen bir mahkûmu her gün saatlerce ayakta bekletirlerdi. Açık pencereden ağaçlann ıslak yapraklarını görebiliyordum.

"Eeeee?" diye sordu bir süre sonra. "Düşündün mü bakalım? Hafızan yerine geldi, değil mi?"

"Sovyetler Birliği'ne karşı düşmanca herhangi bir eylemim olmadı," diye ısrar ettim.

"Hâlâ yalan söylemeye devam ediyorsun," diye hırladı. "Biz her şeyi biliyoruz."

Onun yüzüne baktım. İğrençti. "Ne zaman, nerede ve nasıl yerine getirmişim bu karşıdevrimci faaliyetleri?" diye sordum.

"Burada sorulan ben soranm, sen değil," dedi. "Küstahlık yapma. Seni konuşturacak yöntemlerimiz ve araçlanmız olmadığını sanma. Eğer kafanı toplamazsan aylardır kaldığın yerde kalmaya devam edeceksin - gerekirse yıllarca." Bir düğmeye bastı, bir GPU askeri gelip beni koğuşuma geri götürdü. Pencereden gelen temiz havadan sonra ne kadar boğucu geliyordu buranın havası! Devamlı içerde kaldıkça bu havaya alışıyor, onun ağırlığını fark etmiyordunuz. Kâthe'nin yanına tırmandım. Uyanıktı ve büyük bir endişe içinde olup bitenleri öğrenmek için bekliyordu. Nasıl iyi geldi bana. Bir insan benim kaderimi düşünüyordu. Onu öpebilirdim.

Birkaç gün sonra yeniden sorguya çağrıldım. Aynısıydı. Benim itirafta bulunmamı istedi, ben de yaptığım farzedilen şeylerin neler olduğunu öğrenmek istedim. Beni gerçekten korkutan tek şey vardı: GPU, arkadaşlarımla yaptığım konuşmalan biliyor muydu? Birinci sorgumla ikinci sorgum arasındaki tek fark, sorgucumun saldırganlaşıp tehditler savurmaya başlamadan önce

iki sigara içmesiydi. Sonunda, itirafta bulunmazsam beni yaşlı biri haline getireceği tehditleriyle koğuşuma geri gönderdi. Ateş olmayan yerden duman çıkmaz diyerek, suçlanmama yol açan bir neden bulmak için kafamı çatlattım ama bir şey bulamadım.

Üçüncü sorgumda sorgucum bu oyundan bezmiş görünüyordu. "Tamam o zaman," dedi. "Sovyet Devleti aleyhinde karşıdevrimci ajitasyonu ne zaman ve nerede yürüttüğünü söyleyeceğim. Sakın, 1931-32 yıllarında Alman Komünist Partisi içinde muhalefet yürüttüğünü inkâr etmeye kalkma."

"Bunu kesinlikle reddediyorum," diye yanıtladım ve o anda büyük bir hata yaptım: "Ayrıca, nasıl oluyor da Alman Komünist Partisi içinde muhalefet yapmak, Sovyetler Birliğinin aleyhinde karşıdevrimci ajitasyon ve örgütlenme oluyor?"

Benim Volga Almanım nerdeyse çıldırdı. "Neeee?" diye yerinden hopladı. "Sen yalnız karşıdevrimci değil, aynı zamanda Troçkistsin de."

Sorgucum normale döndükten sonra bana sorulan sorulardan çıkardığım kadarıyla hakkımdaki suçlama kocama yapılanın aynısıydı. "Şimdi bana, Heinz Neumann'ın hizip faaliyetlerine ilişkin bildiğin her şeyi anlat bakalım."

Partinin sıradan bir üyesi olarak Parti Merkez Komitesinde ve Politbürosunda cereyan eden tartışmalar hakkında bir şey bilmemin doğal olarak mümkün olmadığına onu ikna edebilmek için elimden geleni yaptım. Bundan sonra benimle fazla ilgilenmedi ve sorgu sürecinde davama önemli yeni şeyler ekleyemeyeceğini anladım, böylece endişelerim bir ölçüde yatışmış oldu. İfademe yazdığı sorular şunlardı: Alman Komünist Partisi'nde Heinz Neumann'ın hizip faaliyetleri içinde yer aldınız mı? Moskova'daki dost ve arkadaşlarınız kimlerdir? Lux'deki odanızda ne gibi politik tartışmalar yapılıyordu? Kocanızı görmeye gelenler kimlerdi?

Bu sorulara elimden geldiğince cevap vermeye çalıştım. Elbette, Lux'de hiçbir politik tartışma yapıldığını duymamıştım ve bizi görmeye gelenlerin hepsi o anda Sovyetler Birliği'nin dışında olanlardı. Sorgucum, istediği cevapları vermem için beni zorlamak yönünde herhangi bir yeni girişimde bulunmadı. İfademi tamamlayınca dikkatle okudum. Zavallıca bir belgeydi, ne var ki özel olarak tehlikeli olan bir şey yoktu içinde. İmzalamamı istediğinde neredeyse imzalayacaktım ki Tasso' nun uyarısını hatırladım ve imzalamayı reddettim. O zaman gerçekten öfkeye kapıldı ve berbat bir şekilde küfür etmeye başladı, buna rağmen imzalamamakta ısrar ettim, bunun üzerine beni aşağılayarak koğuşuma geri gönderdi.

İki hafta sonra bir gece, dördüncü defa sorguya çağrıldım. Farklı bir oda ve farklı bir sorgucuydu, yalnızca Rusça konuşuyordu. Elime yazılı bir belge tutuşturdu: "Bu sorgu, Sovyet Devleti aleyhine karşıdevrimci ajitasyon ve örgütlenme yürüten mahkûm Margarita Genrichovna Buber-Nejman'ın suçluluğu üzerinedir." Önce yazılanları yanlış anladığımı düşündüm ama sorgucu ortada bir yanlışlık olmadığını belirtti: Sorgu benim suçluluğum üzerineydi.

"Arka tarafa Almanca olarak yorumumu yazabilir miyim?" diye sordum. Evet anlamında başını sallayınca şöyle yazdım: "Hiçbir delil olmadığı halde beni suçlu ilan eden bu sorgulamayı protesto ediyorum. Soruşturmanın yeniden açılmasını talep ediyorum."

Üç gün sonra - Rusya koşullarında inanılmaz bir sürat - yeniden sorguya alındım. Bu sefer Volga Almanı yine oradaydı ve yanında, belki altmışlarında, beyaz saçlı, al yanaklı yaşlı bir adam vardı. Yaşlı adam beni oturtarak dostça bir havada konuştu. Volga Almanı onun masasının yanında saygıyla ayakta duruyordu. "Sorguda size haksız muamele mi yapıldı?" diye sordu. "Neden protestoda bulundunuz?" Konuşma tarzından, sorgucumun kötü muamelesini protesto etmem üzerinde düşündüğünü fark ettim.

"Beni yalancılıkla suçladığı ve eğer itirafta bulunmazsam sonsuza kadar hapishanede tutmakla tehdit ettiği bir gerçek," dedim. "Fakat benim şikâyet ettiğim şey bu değildi. Benim protesto ettiğim, hakkımda en ufak bir delil olmaksızın Sovyet Devleti aleyhine karşıdevrimci ajitasyonda bulunmak ve örgütlenme yapmaktan suçlu bulunmamdır. Sorgucu, sıradan bir parti üyesi olarak Partinin Politik Bürosunda ne olup bittiğini bilemeyeceğimi dikkate almamıştır. Alman muhalefetinin üyesi olduğumu ispatlamak için bile herhangi bir çabası olmamıştır ve karşıdevrimci ajitasyonda ve örgütlenmede bulunma suçunu işlediğimi gösterecek hiçbir delil ileri sürmemiştir. Daha yargılanmadan nasıl oluyor da suçlu bulunuyorum? En ufak bir delil olmaksızın nasıl suçlu bulunuyorum?"

Beyaz saçlı adam bütün söylediklerimi sabırla dinledi. "Davanıza ilişkin bazı hatalar yapılmış olabilir," dedi sonunda. "Her şey açığa çıkacaktır." Son derece dostça, neredeyse babacan bir tonda konuşuyordu ve onun hakkında son derece olumlu bir izlenim edinmiştim. Derken yeni bir ifade düzenledi ve imzalamamı istedi. Tereddüt ettim. Bütün eski kuşkulanm yeniden ayaklandı ve imzalamayı reddettim.

"Neden ki?" diye sordu, sanki önündeki kâğıt dünyanın en zararsız şeyiymiş gibi.

"Çünkü size güvenmiyorum," dedim açıktan açığa.

Volga Almanı kıpkırmızı oldu ve bağırmaya başladı: "Bir Sovyet Savcısıyla böyle konuşmaya nasıl cüret edersin!" Yaşlı adam istifini bozmadı. Bir el hareketiyle Volga Almanmı sakinleştirdi ve imzamı alabilmek için yeni bir girişimde bulunmadı. Düğmeye bastı. Bir asker gelip beni aldı ve çok iyi bildiğim koridorlardan geçirerek koğuşuma götürdü.

Sonbahar geldi, hava soğudu ve yağmurlar başladı. Günler gittikçe daha karanlık ve kasvetli oluyor, yağmur damlaları koğuşumuzun pencerelerini dövüp duruyordu. Kütüphane günü geldiğinde, Tasso'dan, eğer yapabilirse bir Almanca kitap almasını istedim, çünkü koğuştaki iki Alman olarak Rusça okuyamıyorduk. Brentano'nun şiirlerinin bulunduğu cildi ele geçirmemiz bizim için büyük bir şans oldu. Käthe Schulz ve ben şiirleri birlikte okuyor, ezberlemeye çalışıyorduk.

Kış gelmiş ve Sibirya hakkındaki sohbetler arttıkça artmıştı. İlk kar yağdıktan kısa süre sonra bizim koğuş dağıtıldı. Bir gece uyandırıldık: "Herkes dışarı. Eşyalarla birlikte." Önce her zamanki aramalardan biri olduğunu düşünüp bütün illegal mallarımızı ***parashaya*** boca ettik. Fakat bu daha kötüsüydü: Tanıdığımız ve değer verdiğimiz bütün iyi arkadaşlarımızdan ayrılıyorduk. Böyle bir ayrılık son derece acı vericiydi, birbirine söylenen son sözler daha da çok göz yaşı dökülmesine neden oluyordu. Yakın arkadaşlar birbirlerini kederle kucaklıyorlardı. Birbirimizi bir daha göremeyeceğimizi ve hepimizi korkunç bir kaderin beklediğini biliyorduk. Eğer bütün bunları paylaştığınız anlayışlı bir arkadaşınız varsa her şey ne kadar kolaydı.

Bu sefer 23. Koğuşa verildim. Burada da yüz kadar mahkûm vardı ve atmosfer son derece farklıydı. Burada her şeyi yoluna koyan zeki, dost Tasso yoktu. 1937 yazında, sokakta, üzerinde ince bir yazlık bluz ve etek, yazlık çorap ve sandal ayakkabıyla tutuklanmış Alman kızı Gertrud Tiefenau'yla burada tanıştım. On sekiz aydır içerdeydi ve üstünde, iyice yıpranmış bu yazlık elbiselerden başka giyebileceği hiçbir şey yoktu. Ne çorabı vardı, ne paltosu, hatta ceketi, tabii ki battaniyesi de. Battaniyesini paylaşacağı yakın bir insan bulamadığı sürece çıplak tahtanın üzerinde üstüne hiçbir şey örtmeden uyumak zorundaydı. Soğuk olduğundan havalandırmaya çıkamamıştı ve hava biraz daha ılınıp avluya ilk kez çıktığında bayılmıştı.

Kendisine karşı yapılan muameleyi coşkuyla protesto etmekten asla vazgeçmeyip "iyice baş belası haline geldiği" için hemen hemen hiç kimse ondan hoşlanmıyordu. Her fırsatta hapishane komutanına şikâyet mektupları yazıyor ve her sabah ***korpusnoy***

ya da o bölümün baş gardiyanıyla konuşmak istiyordu. Bütün istediği, tutuklandığı sırada odasında var olan giysilerine, iç çamaşırlarına vb. kavuşmaktı. Bu protesto tutumu onun kaçınılmaz ve doğal olarak hapishane kara listesine alınmasına yol açmıştı, çünkü sürekli olarak Sovyet hapishane rejimini suçladığından Rus mahkûmlar arasında "Alman faşisti" olarak biliniyordu.

Başı her zaman beladaydı, çünkü hapishane yöneticileriyle temasa geçtiği zaman kaçınılmaz olarak kendini kaybediyor ve üstelik bir de kendilerinin Sosyalist olduğunu iddia eden bu yöneticileri, eğer Alman Nazilerinden daha kötü değillerse en az onlar kadar kötü olmakla suçluyordu. Bu savaşımı, sürekli olarak, kuru ekmek ve suyla karanlık hücreyi boylamasıyla sonuçlanıyor ve hapishane yöneticileri intikamlarını ona giyecek tek bir şey vermeyerek alıyorlardı. Resmi kara listede yer almanın anlamı, her 1 Mayıs'ta ve Ekim Devrimi kutlamalarında, bu bayram günlerini kuru ekmek ve suyla karanlık hücrede geçirmekti. Bana bir seferinde, çırılçıplak soyulduğunu ve hiç eşya olmayan boş bir hücrede saatlerce tutulduğunu söylemişti. Onun dirençli ruhuna hayran olmamam mümkün değildi, fakat ne yazık ki bu çabuk heyecanlanan hali koğuş arkadaşlarıyla sürekli çatışmasına neden oluyordu ve haksız olan genellikle kendisiydi.

Bir tartışmada, biraz beyni olan tek Nazi'nin Goebbels olduğunu söylediği için tutuklanmıştı - bu, birçok Alman komünistinin bildiği ve zaman zaman birbirine söylediği bir şeydi. Bu olay GPU'ya ihbar edilmiş ve "karşıdevrimci ajitasyon" yapmakla suçlanarak tutuklanmıştı.

Karar

23. Koğuşta çok fazla kalmadım. Bu koşullarda en ufak bir umut ışığı insanda büyük hayallere yol açıyordu. Sovyet Savcısıyla görüşmemden sonra kendimi neredeyse serbest bırakılmış hayal etmeye başlamıştım. Kendimi Paris'te, güneşli bulvarlarda bile düşlüyordum bazen ve Sibirya'ya ilişkin tüm düşünceleri kafamdan atmıştım. Derken bir sabah saat on sularında, koğuşun gözetleme penceresi gürültüyle açıldı: "Stefanie Brun ve Margarete Genrichovna Buber-Neumann. Eşyalarınızla birlikte." Bu saçma "Genrichovna"yı söylerlerdi, çünkü baba adım Heinrich'ti. Herkesle vedalaştım ve Gertrud Tiefenau'yu ilk ve son kez göz yaşları içinde gördüm. Sonra, eski bir halk komiseri Unschlicht'in kız kardeşi olan Rus kızı Stefanie Brun ve ben, diğer altı kadının bohçalanyla birlikte bekledikleri koridora alındık. En ufak bir

kuşku yoktu; cezalarımız yüzümüze karşı okunacaktı. İkişer kişilik sıra olduk ve belindeki metal anahtar destesini şangırdatarak yürüyen kadın gardiyanın ardı sıra yürüdük. Hepimiz boş bir koğuşa alındık, burada bohçalarımız yanımızda beklemeye başladık, hepimiz kendi düşüncelerimize dalmış ve konuşmaya isteksiz, hepimiz kaderimizin ne olacağı kaygısı içinde.

Önce Stefanie Brun çağrıldı. Ağır ağır kalktı yerinden, bir an için kapının sövesinden destek almak için eğilerek çıktı koğuştan. Onun sararmış damarlı elinin kapıdan destek almak için uzanışını ve ayak bileğiyle dizi arasındaki bölümü aynı kalınlıkta olan aşırı şişman bacaklarını gördüm. Koğuş kapısı arkasından kapandı. Kadınlardan biri yavaşça iç çekti. Birkaç dakika sonra Stefanie geri geldi. "Sekiz yıl" dedi yavaşça.

"Margarita Genrichovna Buber-Nejman."

Sıra bendeydi. Koğuşa çok yakın bir yerdeki gayet geniş bir odaya alındım. Odanın uzak köşesindeki bir masada yeni traş olmuş, al yanaklı bir GPU subayı oturuyordu, düğme ve şeritleri bir güzel cilalanmış, üstüne oturmuş, gıcır gıcır bir hâki üniforma giymişti. Masaya kırmızı bir örtü örtülmüştü ve duvarda Stalin'le, GPU' nun yeni şefi Beria'nın resimleri vardı. Masanın önüne gittim ve subay elime daktiloyla yazılmış bir kâğıt tutuşturdu. "Rusça okuyabilir misiniz?" diye sordu. Başımı evet anlamında salladım. "Bunu okuyacak kadar, evet."

İşte yine o saçma isim: "Margarita Genrichovna Buber-Nejman". Ve sosyal statüm: "Sosyal bakımdan tehlikeli unsur". Ceza ise: "Bir kampta beş yıllık ıslah çalışması".

Subay bana bir kalem verdi. Sanırım kâğıdı imzalamamı bekliyordu. "Neee!" diye bağırdım öfkeyle. "Bunu mu imzalayacağım? Bana bir kalem kâğıt verin, bu cezaya itiraz yazacağım. Ben suçsuzum. Adil yargılama istiyorum."

"Koğuşunuza döndüğünüzde kalem ve kâğıt bulursunuz," dedi subay ve askere beni götürmesini emretti. İki dakika sonra Stefanie Brun'un yanında oturuyordum ve benden sonraki bahtsız çağrılmıştı bu kez. Bizimle birlikte getirilenlerden Grete Sonntag beş yıl, Nadia Bereskina beş yıl, Mareşal Yakir'in kuzeni olan bir kadın on yıl, terzi Rebekka Sagorje sekiz yıl, Komintern'de yıllarca çahşmış bir Rus kadın on yıl almışlardı. Kimse ağlamadı; kimse protestoda bulunmadı; kimse tek kelime söylemedi. Hükümler, Özel Komisyon tarafından verilmişti. Sekizimiz de cezalarımızı aldıktan sonra dışarı çıkarıldık ve bir koridordan yürüyüp küf kokan banyoya sokulduk. Küçük bir kapının açıldığı, parlak bir ark lambasıyla aydınlatılan avluda bir ağustos böceği durmadan ötüyordu. Sonra eski yapının içindeki Gotik bir

kemeraltı yolundan ilerledik. Bu, "Pugaçev Kulesi" denen yerdi. Köylü isyancı lider Pugaçev, Ortaçağ'da, zincire vurulmuş halde burada tutulmuştu.

İçine konduğumuz oda yarım daire şeklindeydi ve odanın kubbesi kalın bir sütuna dayanıyordu. Yüksekteki küçük bir Gotik pencere tel bir kafesle kapatılmıştı. Buradaki ***naris,*** Butirka hapishanesinin diğer koğuş ve hücrelerindekilerin aynısıydı. Odanın içinden merkezi ısıtma borulan geçiyordu, borular bütün gece guruldayıp durdu. Tahtaların üzerine oturduk, kimse ne ayakkabısını ne de elbisesini çıkarttı. Bohça ve torbalarımız yanıbaşımızda, bütün gece uyumadan öylece oturduk ve hiç kimse konuşmadı. Yalnızca bir kere Stefanie Brun bana şöyle fısıldadı: "Hayatta kalabilecek miyiz?" Cevabını bilemediğim bir soruydu. Grete Sonntag, sırtını kalın sütuna dayamış, gözlerini karşıki duvara dikmişti.

Sabahleyin kapının mazgalı açıldı ve içeriye sekiz ekmek porsiyonu ve içinde açık çay bulunan sekiz kap iteklendi. Hiç kimse ne bir şey yedi ne de içti. Hava biraz daha aydınlanınca birimiz köşedeki musluğu fark etti, gidip yüzümüzü ve ellerimizi yıkadık muslukta. Bu bizi canlandırdı ve kısa süre sonra sekizimiz de musluğun çevresinden ayrılmaz olduk. Tazelenme fırsatını ele geçirmek çok hoşumuza gitmişti ve hayata yeniden başlamaya hazırdık artık. Sohbet yeniden başlamıştı. Herkes, suyun gerçekten aktığı bir koğuşun harika bir şey olduğu konusunda hemfikirdi. Sanki Sibirya'da yaşayacaklarımızı unutmuş gibiydik.

Yeni koğuşumuza yerleştik ve buradaki musluktan sonuna kadar yararlandık. Günler geçti. Cezalarımıza yasal itiraz için her sabah kalem kâğıt istedik ve her seferinde ertesi gün getireceklerini söylediler. Hayat eskisi gibi sürüyordu ve rutinde hiçbir farklılık yoktu. Her gün - bazen gece - avluda yirmi dakika havalandırmaya çıkıyorduk. Bir seferinde gece yarısı havalandırmaya çıkarıldık ve kar yağıyordu. Önümde yazlık ayakkabılarıyla ve üstünde şık bir kürkle Rebekka Sagorje yürüyordu. Lamba ışığında onun san saçları üstündeki ve havada ağır ağır dönerek yavaşça zemine düşen kar taneciklerini görüyordum. Ara sıra bir gardiyanın ***"stoF*** diye bağırdığını duyuyorduk, sonra karların üstündeki ayak seslerimiz dışında tam bir sessizlik.

Ve birdenbire yeni doğmuş bir bebeğin ağlayışını duyduk. O sessizlikte ince, iç parçalayıcı, net bir çığlık. Şaşkınlıkla yerimizde çakılıp kaldık, böyle bir yerde böyle bir çığlığı nasıl olur da duyabilirdik? Ses Pugaçev Kulesinden geliyordu, büyülenmiş gibi durup dinledik. Gardiyanlarımız bile durduğumuz ve gözlerimizi yukarı kaldırdığımız için homurdanmayı unutmuşlardı.

Üstümüzdeki Pugaçev Kulesinde yeni doğum yapan kadınlar tutuluyordu.

Yolculuk

Sibirya yolculuğu için elimizden geldiğince hazırlanmaya başlamıştık. Merkezi ısıtma borularının üzerinde ekmek kurutuyor, pılı pırtılarımızdan çeşitli büyüklüklerde çuvallar dikiyorduk. Gelecek hakkında çok az konuşuyorduk. Sohbetlerimizin baş konusu çocuklardı. Küçük çocuklar için büyüklere göre daha az endişe duyuluyordu. Stefanie Brun, on altı yaşındaki kızının da tutuklanacağı endişesi içindeydi, çünkü Sovyet yasaları, büyük çocukları, ebeveynlerinin suçlarından dolayı sorumlu tutuyordu.

Derken Butirka'dan yola çıkacağımız gün gelip çattı. Bohçalarımızla birlikte özel bir koğuşa alındık ve çantalarımız bize geri verildi. Değerli her şeye el konmuştu, fakat bunlara ilişkin hiçbir tutanak yoktu. Su kaplanmıza ve maşrapalarımıza el kondu ve bir kere daha gizli silah, alet ve diğer yasak şeyler için tepeden tırnağa arandık. Akşama doğru avluya çıkarıldık ve ***"Black Maria"ya*** bindirildik. Ben son binenlerden biriydim, Bütün bölmeler dolduğundan dar aralıkta ayakta durmak zorunda kaldım. Penceresi tel kafesle kapatılmış bir kapı arabayı iki bölüme ayırmıştı, diğer bölümde erkek mahkûmların bulunduğunu görebildim. Aralarında iki Alman olduğunu öğrendim ve bu ikisi pencerenin yanına geldiler. Vatkalı ceket, kulaklara kadar inen yuvarlak şapka ve standart kamp üniforması giymişlerdi. Adları Lüschen ve Gerschinsky'di, Moskova'daki Kari Liebknecht Okulundan öğretmenlerdi. Her ikisi de iki buçuk yıldır kamptaydı. Yedi aydır süren yeni soruşturma döneminden sonra, cezalarının kalan diğer iki buçuk yılını tamamlamak üzere kampa geri dönüyorlardı.

Hücrelerdeki kadınlar, bu adamların kocaları hakkında bir şey bilip bilmediklerini öğrenmek istiyorlardı. Yalnızca Grete Sonntag kocasının beş yıl ceza aldığını ve kampa önceden gönderildiğini öğrendi.

Geleceğimiz yere vardık ve dışarı çıkarıldık. Burası bir yükleme istasyonuydu. Kadınlar önde, erkekler arkada sıraya girdik, süngülü askerler sağa sola koşturuyorlardı. Nemli, sisli bir akşamdı. Adını unuttuğum, Yakir'in yeğeninin gerginlik ve endişeden midesi bulanmıştı. Bir sokağın sonunda, kol kola yürüyen bir çift gördüm. O anda korkunç bir kedere kapıldım. Kol kola yürüyen bu tanımadığım çift, kaybettiğim özgürlüğümü temsil ediyordu sanki. O anda ***"Davai DavaiT*** bağınşlarıyla bir

dizi tren rayının karşısındaki alanda bir araya getirildik. Birden o zamana kadar hiç duymadığım yeni bir komut duydum. Ne yapmam gerektiğini anlayamamıştım, ancak herkesin yere oturduğunu görünce ben de aynı şeyi yaptım. Yanımda Nadia Bereskina vardı. "Nedir bu?" diye sordum. "Sanırım çevredekilerin bizi görmemesi için," diye yanıtladı beni.

Bir süre sonra bir komutla kalkıp yola koyulduk. Tekerleksiz bir vagonun yanına geldik, buna ***Peresylny*** Vagonu deniyordu, mahkûmlar yola çıkıncaya kadar bu vagonda tutuluyordu. İçeri girmeden önce, benden daha deneyimli olan Nadia, kulağıma fısıldadı: "Sakın politik olduğunu söyleme. Fahişe ya da hırsız olduğunu söyle." Neden diye soracak zamanı bulamadım ve tavandan yere kadar tel kafesle bölünmüş uzun kompartmanın kapısından içeri iteklendik. Burası mazot, tütün ve ter kokuyordu. Karmakarışık bağırışlarla karşılandık. Bir tarafta ev hayvanı satış dükkânlarmdaki gibi, tavana kadar açılır kapanır yataklara uzanmış insanlar gördüm, hepsi yüzlerini tel kafese dayamışlardı. Tellerin ve yatakların arasındaki dar geçitten sıkışık düzende teker teker ilerledik. Başları traş edilmiş çok sayıda erkeğin bedenlerinin de çıplak olduğunu görmek beni şaşırtmıştı. Her yerden sorular geliyordu. "Kaç yıl?" "Neden alındın içeri?" "Butirka'dan mısın?"

Aniden, kalın erkek seslerinin içinden bir çocuk sesi yükseldi. Loşluğa yavaş yavaş alışıyordu gözlerim, çok sayıda erkeğin arasında gülümseyen bir çocuk yüzü gördüm. "Kaç yaşındasın?" diye sordum, dehşet içinde. "On üç." "Peki, neden buradasın?" "Hırsızlıktan" diye yanıtladı gururla.

Bu, hayatım boyunca hapishanede gördüğüm ilk çocuktu, fakat o bunu kafaya takmış görünmüyordu.

Öylece ayakta beklemekteydik. Bizim sıkışacağımız bir yer yok gibiydi. Yalnızca Nadia Bereskina kendine bir yer bulabilmişti. Şimdi onun bana fısıldayarak yaptığı tavsiyenin ne anlama geldiğini anlıyordum. Çünkü oradakiler bir fahişeye yer açmak için yerlerinden kıpırdıyorlardı ama bir politik için kıllarını bile kıpırdatmıyorlardı. Sonunda üst ranzalardan birinde bir yer bulabildim kendime. Yanımdaki, horlayan bir sarhoştu. Üst tarafta hava daha ağırdı ve zor nefes alınabiliyordu. Her an nerede olduğunuzu unutuyor ve kafanızı tavana çarpıyordunuz. "Burada bitlenmemiz kaçınılmaz," dedi Stefanie. Bu bir uzmanın kehanetiydi. "Umarım yanındaki ayyaş kendine gelir. İyice kafayı çekmiş görünüyor. Votkayı nerden bulduklarını merak ediyorum doğrusu. Sanırım muhafızlara rüşvet veriyorlar. Kafaya takma Grete. Moralini bozma. Gel. Birer ***mahorka*** içelim." ***Mahorka*** diye bili-

nen sert tütünden, titreyen parmaklarıyla birer sigara sardı. Sigara sarmasını öğrenmem gerekiyordu.

"Nerede o Alman?" diye seslendi biri dar koridordan. "Buradayım" dedim. Seslenen Lüschen'di, koridora, onun yanına indim. "Kendine yer bulabildin mi?" diye sordu. "Eh işte," dedim. "Gel bizim yanımıza," diye beni kendi yerlerine davet etti. "Yanımızda bir kişilik yer var." Gittim, birlikte oturup sohbet etmeye başladık. Hem o, hem de Gerschinsky, kutup kampına, Kolyma' ya gitmekteydiler. Sovyetler Birliği'nde, politik sığınmacı olarak iki yıl yaşamış, Moskova'daki Kari Liebknecht Okulu'nda öğretmenlik yapmışlardı. 1936 yılında her ikisi de GPU tarafından tutuklanmış ve "Troçkistlik"le suçlanmışlardı. Onlara ülke dışındaki çeşitli yayınevleri tarafından gönderilen kitaplar aleyhlerinde delil olarak ileri sürülmüştü. Bu yabancı yayınevleri, Troçki'nin Sovyetler Birliği'nde yasaklanan kitaplarını basıyordu. Yayınevinin tanıtım listelerinde Troçkist kitaplar yer alıyordu ve sahipleri de "Troçkist"ti. Bu nedenle, her ikisi de, Kolyma'daki altın madenlerinde beş yıl zorunlu çalışma cezasına çarptırılmıştı. Lüschen, kutup gecelerini, oralarda yaygın bir şekilde hüküm süren iskorpit hastalığını, yüksek ölüm oranını anlatıyordu.

"Olabilecek en kötü şey madenlerde yaralanmaktır, çünkü yattığın zaman ayaklann müthiş su toplar ve şişer."

Kolyma, anlaşılan, deniz seviyesinden yüzlerce metre yüksekte bir platoydu. Kutup atmosferindeki oksijen azlığıyla zorlu çalışma bir araya gelince birçok mahkûm kalp yetmezliğinden hayatını kaybediyordu, ölüm raporlarında kalp yetmezliği en çok geçen ölüm nedeniydi.

"Orada altın madenlerinin yanı sıra bir deneme çiftliği de var," diye devam etti. "Esas olarak kadın mahkûmlar çalışır bu çiftlikte. Ve hepsi de Kolyma'da doğmuş, çeşitli yaşlarda 400 çocuk da var. Bunlar görece sağlıklı görünür. En iyi dönem kısa yaz aylarındaki hasat zamanıdır. Herkes hasada katılır. Ardından evlenmeler gelir ve tabii ki ardından da Kolyma doğumlu yeni vatandaşlar."

Tel kafesin öbür yanında muhafız bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu. Orada, karanlıkta oturduk ve fısıldayarak konuşup durduk. Her taraftan horlamalar geliyordu ve hava felaket ağırdı. Aralık bölmede kadınlarla erkekler sevişiyorlardı. Aylardır, hatta belki yıllardır ilk kez kadınlarla erkekler bir araya geliyordu.

"Sizi neden Moskova'ya geri getirdiler?" diye sordu Stefanie.

"Hiç sorma," dedi Lüschen. "Kolyma'da bizimle birlikte olan Kari Liebknecht Okulunun eski Müdürü bizi kamp GPU'suna

ihbar etti. Bizim sadece Troçkist olmayıp, aynı zamanda yabancı devletlerin ajanı olduğumuzu söyledi. Elbette sadık bir mahkûm olarak cezasından indirim yapılacağını umut ediyordu. Soruşturma için Moskova'ya geri getirildik ve yedi ay boyunca Butirka'da tutulduk. İkimiz de sorgu sırasında dövüldük. Gerschinsky'e, sırtı fena halde yanıncaya kadar sıcak boru uygulaması yaptılar. Her ikimiz de yeni bir ifade imzalamayı reddettik, baktılar ki olmayacak bıraktılar, şimdi de cezamızın geri kalanını tamamlamak üzere geri gönderiliyoruz. Korkanm, Butirka'da geçirdiğimiz yedi ay cezamıza sayılmayacak. Dinle. Bu iki buçuk yıldan sağ çıkar mıyız ya da cezamız bittikten sonra ne oluruz bilemiyorum. Sen çıkarsan eğer, babam Berlin'de Bergstrasse 5 numarada oturuyor; başıma gelenleri ona anlat."

Ona söz verdim ama bu sözü tutabileceğimden pek emin değildim. Lüschen o zaman yirmi yedi yaşındaydı ve onun yüzünü ertesi gün sabah ışığında gördüğümde tüm umutlarını yitirdiğini anladım.

Ertesi gün çeşitli yönlere gidecek araçlar hazırlanmaya başlandı. Bazıları merkezi Sibirya'ya gidiyordu, bazıları Doğu Sibirya'ya, bazıları da kuzeye. Lüschen ve Gerschinsky kuzeye giden araca bindirildiler. El sıkıştık, ayrılacağımız sıra Lüschen başını öbür tarafa çevirdi ama göz yaşlarını görmüştüm. Bizim küçük grubumuzdan iki kişi de onlarla birlikte kuzeye gidiyordu, Mareşal Yakir'in kuzeni ve Komintern işçisi Rus kadın.

Gece yarısı, içlerinde Stefanie Brun, Grete Sonntag, Rebekka Sagorje, Nadia Bereskina, ben ve on sekiz yaşında Polonyalı bir kız olmak üzere on beş kadın bir araya toplandık, erkek grubu bizden çok daha kalabalıktı. Torbalarımızı sırtımıza vurup ***Stolypinsky*** Vagonu denen bir mahkûm vagonuna koşturduk. Vagonun önünde durdurulduk ve bir saat içinde üçüncü kez yoklama yapıldı, numaramızı, adımızı, suçumuzu ve aldığımız cezanın süresini söyledik. Benim ezberim şöyleydi: "Mahkûm numarası: 174.475, Margarete Genrichovna Buber-Neumann, sosyal bakımdan tehlikeli unsur, beş yıl." ilk başlarda bunları söylerken kekelerdim ama çok geçmeden, devamlı pratik yaptığımdan hiç duraksamadan söyler olmuştum.

Muhafızlar ve subaylar, bizi mümkün olduğu kadar kısa süre içinde gözlerden uzaklaştırmak ve bir an önce vagonlara sokmak için bağırıyor, itip kakıyorlardı. Kompartmanlarla koridor arasına demir kapılar konarak hapishaneye dönüştürülmüş bildik Rus vagonlarından biriydi bu. Her kompartmanda dört ranza vardı, bavul yerlerini de sayarsanız altı. Ama onlar, biz on beş kadını tek kompartmana sıkış tepiş soktular. Pencereler dışan-

dan görülmeyecek şekilde kapatılmıştı ve içerde ışık yoktu. Üst tarafta bir vantilatör vardı ama doğru dürüst çalışmıyordu. Diğer kompartmanlar da tıka basa doluydu. Burada müthiş bir gürültü olduğundan fısıldayarak konuşmak diye bir zorunluluk yoktu. Muhafızlar küfrediyor, mahkûmlar da onlara küfürle karşılık veriyorlardı.

Çay ve ekmek dağıtımı başladığı zaman içecek kap olmadığı ortaya çıktı. Butirka'dan ayrılırken her şeyimiz alınmıştı. Sonunda eski ve paslı bir teneke kutu bulduk ve hepimiz çayımızı ondan içtik sırayla. Haftalarca sürecek yolculukta bize verilen yiyecek, günde 750 gram kara ekmek, bir ringa balığı büyüklüğünde çiroz, günde üç kere çay ve yanında bir küçük şeker parçasıydı. Bundan başka bir şey yoktu. Çiroz çok sertti ve tuzdan kararmıştı. Bunu yemek zorundaydık, çünkü yiyecek başka bir şey yoktu, ekmeği ve çirozu yedikten sonra susuzluktan kıvranıyorduk. Yola çıktığımızda günlük tayınımız buydu ama Moskova'dan uzaklaştıkça tayınımız daha da küçüldü. Önce şeker parçaları ortadan kayboldu, ardından içindeki çay yaprakları iyice azalan çay sıcak sudan farksız hale geldi ve sonunda çiroz tayını da yarıya indi. Muhafızlar iyice gevşeyip akıp giden zamanı umursamamaya başladılar. Bize günde üç kez çay vermez oldular, böylece susuzluğumuz daha da artmaya başladı. Tüm yalvarmalarımıza rağmen su bile vermiyorlardı. "Bundan sonraki istasyonda biraz vereceğiz" deyip duruyorlardı.

İstasyonlar geçip gittikçe fiziki ihtiyaçlarımız dayanılmaz biçimde artıyordu. Çok sayıda yolcu için yapıldığı halde iki mislinden fazla yolcu taşıyan vagonda sadece bir tuvalet vardı. Bunun anlamı, insanların bütün gün tuvalete taşınmasıydı ve muhafızlar bundan o kadar bıkmışlardı ki sonunda her mahkûma günde yalnızca üç kere tuvalete gitme ve tuvalette iki dakikadan fazla kalmama kısıtlaması getirdiler. Bu iki dakika boyunca muhafızlar tuvaletin kapısındaki gözetleme deliğinden içeriyi dikizliyorlardı. Erkekler, parmaklıklardan koridora işiyorlardı.

Bizim kompartmandan yalnızca beş kadını tanıyordum. Geri kalanlar başka bir Moskova hapishanesinden geliyorlardı. Hepsi politikti. Onların iyi bir ruh hali içinde olmalarını anlamak zordu. Hepimiz, beşle on yıl arasındaki cezalarımızı çekmek üzere Sibirya'ya gidiyorduk. Geceleri o sıkışıklıkta uyumaya çalışıyorduk, buna rağmen moralleri yerindeydi. Hapishaneden ayrılırken el çantaları onlara geri verilmişti. Allıklarını, rujlarını, aynaları ve çıkarmış makyaj yapıyorlardı. Tüm marifetlerini kullanarak kendilerini güzelleştirmeye çalışıyor, muhafızlarla flört ediyorlardı. Cinsiyetimden nefret ediyordum. Nasıl oluyordu da bizi

özgürlüğümüzden, hatta insan onurumuzdan yoksun bırakanlara gülümsüyor, onlarla çene çalıyorlardı? Bu adamlar da GPU örgütünün bir parçası değiller miydi? Sinirli ve gergin olanlar sadece Stefanie, Rebekka Sagorje, Grete Sonntag, ben ve sanki okul sıralarından alınıp getirilmiş gibi görünen yirmi iki yaşındaki sarışın kızdı. Onunla aynı yaşta olan gürbüz, neşeli Nadia Bereskina ile yan yana geldiklerinde on altı yaşında gösteriyordu. Küçük ezberini, hiç duraksamadan, peş peşe tekrarlarken fark etmiştim: Ad, numara, suç ve hüküm, derken kıpkırmızı oluyordu. "Karşıdevrimci örgütlenme - sekiz yıl."

Sohbet etmiştim onunla. Bir fabrika müdürünün sekreteriydi, politiklerle alışverişi olmamıştı. Tutuklandığında, çoğunun adını ilk kez duyduğu diğer otuz kişiyle birlikte karşıdevrimci bir Troçkist örgütün üyesi olmakla suçlandığı bir iddianameyle karşılaşmıştı. Hepsinin fabrikada sabotaj eylemlerinde bulundukları iddia ediliyordu. Elbette böyle şeylerle ilgisi olduğunu bütünüyle reddetmişti ama sorgucusu ısrarlıydı. İtirafta bulunmayı reddedince, kısa fasılalar dışında iki gün boyunca ayakta tutulmuş, buna rağmen suçu kabul etmeyince sorgucusu boğazını nerdeyse boğacak kadar sıkmıştı. Bu vahşice şiddet ve tehditler karşısında fiziksel ve ruhsal bakımdan çökmüş ve "itirafı imzalamıştı. Bunun üzerine GPU, şefini ve diğer otuz kişiyi de tutuklamıştı.

Diğer kadınların neşeli ruh hali giderek söndü ve iki saat sonra geceyle gündüzü ayırt edemez hale geldik. Sıralara dizlerimizin üstünde çömelmiştik ve hasta kuşlar gibi uyukluyorduk. Birisi, Kazan'ın diğer tarafında olduğumuzu söyledi. Bazen trenin yolun açılması için bütün bir gün beklediği oluyordu. İçerdeki hava nefes alamayacak kadar ağırdı. Yıkanmak için verilen az bir su da bitmiş ve artık verilmez olmuştu. Ne gereği vardı ki yıkanmanın? Bir bu mu kalmıştı eksik? Ah bir uykuya dalabilsek ve bir daha da uyanmasaydık! On, on beş gün gittikten sonra o ağır uykumuzdan şu komutla uyansaydık: "Hazır olun. Eşyalarınızla birlikte." Uzun yolculuğumuzun ilk durağı olan Sisrin'e vardık. Bitkin ve kir pas içinde dışan sürüldük. ***"Dava!/ Davar*** diye bağırdı muhafızlar yine ve biz korkmuş tavuklar aceleyle sıraya girdik, iki yük kamyonu duruyordu kenarda. Muhafızlar tarafından itile kakıla, panik içinde tırmandık kamyonlara. Temiz hava fena halde baş dönmesi yapmıştı. Kamyonlar, artık tek bir kişi daha alamayacak duruma gelene kadar mahkûmlarla balık istifi dolduruldu. Derken kamyon hareket etti ve tamamen odundan yapılma evlerden oluşan kasabanın içinden son sürat ilerlemeye başladı. Kamyon tehlikeli bir biçimde sağa sola sarsılıp duruyordu ve ben yanı basımdaki bir zincire sıkı sıkı tutunu-

yordum. Kamyonun arka kapağına iki asker oturmuştu. Araba hareket ettiğinde, küçük bir oğlan çocuğu arkamızdan koşarak avazı çıktığı kadar bağırmıştı: " ***Vragi naroda! Vragi naroda"*** - "Halk düşmanları."

Sisrin hapishanesi ağzına kadar doluydu. Bitlerimizden arındırılmak üzere pis kokan bir banyoya sokulduk ve ardından, duvar yataklan açıldığında tek bir tahta zemin oluşturan rutubetli bir koğuşa konduk. Bize yemek verildi. Ekşimeye yüz tutmuş, soğumuş bir çorbaydı bu, ama hiç aldırmadan indirdik mideye. Geceyarısı korkuyla uyandım. Koğuş, kuru ekmeklerimizi yiyen, hoplayıp zıplayan farelerle doluydu. İnsanlara son derece alışık oldukları belliydi, bizi umursamıyorlardı; ilgilendikleri tek şey ekmeklerimizdi. Ortalık aydınlandığında bütün ekmek torbalarımızın fareler tarafından delinip parçalandığını fark ettik. Bu fare cennetinde üç gün kaldık ve ardından yeniden başladı yolculuğumuz. Çok sayıda erkek politik suçlu, bazı subayların eşleri, beş hamile kadın, yetmiş yaşındaki bir kadın ve iki adli suçluyla sayımız iyice kabarmıştı.

Bu sefer istasyona kamyonlarla değil, karla kaplı, karanlık sokaklarda beş grup halinde yürüyerek gittik. Hamile kadınların ve yetmiş yaşındaki kadının ayaklarında, ***valinki*** denen, en azından ayakları sıcak tutan ve rahat ettiren çoraplı ayakkabılar vardı. Onlar en geriden geliyorlar ve arkalanndan yürüyen genç bir asker devamlı ***"Davaif DavaiH*** diye bağırıp duruyordu. Fakat kadınların erkeklere yetişmesi mümkün değildi ve grup, askerlerin tüm vahşi bağırışlarına rağmen iyice geride kalmıştı. Öndeki erkekler durdu ve bazıları bize doğru geldi: "Çuvallarınızı bize verin," dediler; "öne gidin ve orada yürüyün. Aldırmayın bağırmalarına. Bir şey yapamazlar." Ön tarafa geçtik ve erkekler çuvallarımızı yüklendiler. Yolculuğun bundan sonrası bizim için daha kolaydı artık.

Trene vardığımızda büyük bir gürültü çıktı, çünkü yolculuğun sorumlusu komutan, kadınlar için bir kompartman ayırmaya yanaşmıyor ve kadınlarla erkekleri aynı kompartmana tıkıştırmak istiyordu. Sonunda kadınlara bir kompartman rezerve edildi - bu sözcük insanın hayalinde nasıl da konfor ve ayrıcalığı canlandırıyor - ve sıkış tepiş içeri doluşur doluşmaz yer kapma kavgası başladı, daha önceden kompartmana yerleşip ikişer kişilik yer kapan iki adli suçlu bu kavganın ön planında yer alıyordu. Bunlar vahşi ve bozuk tiplerdi, belsoğukluğu ve frengi oldukları için kendilerinden uzak dursak daha iyi olacağını söyleyip duruyorlardı. Doğru ya da yalan, tehditleri etkili oldu. İyice sıkışıp onlardan uzak durmaya çaba gösterdik.

Urallar'ı geçtikten sonra, muhafızlardan birinden Karaganda'ya gittiğimizi öğrendik. Düşüncelere dalıp sevdiğim herkesten uzaklaştım, kafesimizin parmaklıklarına dayanıp hiç saklamadan ağladım. Muhafızlardan biri benim üzüntümü görüp etkilendi ve durup beni teselli etti. "Ağlama," dedi. "Hiç de o kadar kötü olmayacak, Yaşacaksın ve yeniden evine döneceksin." Ah, bir inanabilseydim!

Karaganda'ya Vanş

O gün akşama doğru Karaganda'ya vardık. İndiğimizde yorgun, bitkin ve gergindik. Dondurucu bir soğuk vardı. Her tarafta bitkin kadınlar ve erkekler, kayarak ve düşerek, tekrar kalkıp, tekrar düşerek ilerliyorlar, muhafızlar, ***"Davaif DavaıT*** diye her zamanki gibi vahşice bağırıp duruyorlardı. Üzerinde bir gözetleme kulesi bulunan, çiğ ışıklarla aydınlatılmış tahtadan giriş kapısına doğru uzanan geniş alanı itile kakıla geçtik. Her iki yanda da dikenli teller vardı. Kamganda toplama kampının karantina kombinasına gelip durduk, burada yoklama yapıldı. Her birimiz bir adım öne çıkıp her zamanki ezberimizi okuduk. Bir saat süren yoklamadan sonra bohçalarımızın üzerine oturduk, soğuk gittikçe arttı, kemiklerimize kadar donduk. Derken banyoya götürüldük, tüm giysilerimiz dezenfekte edilmek üzere alındı. Herkes giysilerini elinden geldiğince saklamaya çalışıyordu, çünkü eskiler, giysilerin iyice deforme olmuş bir şekilde geri geldiğini, hatta bununla da kalınmayıp kimi giysilerin yakıldığını söylemişlerdi. Banyo yaptığımız sırada erkek nöbetçiler görevliydi, kadınlar onları dışarı çıkartmak istediklerinde aralarında şakalaşıp gülüşüyorlardı. Her mahkûma bir metal madalyon ve yarısına kadar sıcak su dolu tahta kova verildi.

Banyo yeri tamamen boştu. Çok pis kokuyordu ve tek bir kuru yer, bütün kadınların aynı anda yıkanacağı yeterli oda yoktu. Su kazanlannı doldurma görevini yerine getiren bir adam çıplak kadınlar arasında dolanıyor ve yıkanma görevlerini yerine getirmek için eğilmiş kadınların kıçlarına şaplağı bası veriyordu. Kadınların şiddetli protestolan onu sadece eğlendirmeye yarıyordu.

Bu asap bozucu deneyimden sonra yine de yenilenmiş ve canlanmış olarak, kurumuş balçıktan yapılmış kulübeye yerleştik. Damı zemine kadar uzanan ve kendi zemini toprak seviyesinin altında olan bir Sibirya kulübesiydi. Kışın bu kulübelerden kar yığınlarından başka bir şey görünmezdi ve gece yeniden kar

yağdığında, kulübede bulunanlar sabahleyin dışarıya ancak karın içinden bir tünel kazarak çıkabilirlerdi. Kulübemizde kırık bir soba vardı ve işlenmemiş kerestelerin bir araya getirilmesiyle yatacak yer yapılmıştı. Zemin kirliydi ve daha önce kalanlann işe yaramaz eşyaları etrafa saçılmıştı. Bir köşede büyük kömür parçalan yığılmıştı. Yanında bir balta vardı ama yakmak için tek bir odun parçası bile yoktu. Bazılanmız odun bulmak için dışanya çıktı. Burası kampın içindeydi. En azından serbestçe dolaşabiliyorduk, bir koğuşa tıkılıp kalmak zorunda değildik ve attığımız her adım izlenmiyordu. Karantinamız dikenli tellerle çevrilmişti ve dikenli tellerin bittiği her noktada bir gözetleme kulesi bulunuyordu. Bu alan içinde ve başka kulübeler arasında serbestçe dolaşabiliyorduk. Tahta kutular buldum, birini alıp kulübemize döndüm ve baltayla parçalamaya giriştim. Daha parçalamaya yeni başlamıştım ki bir adam koşarak gelip kolumdan yakaladı ve küfrederek beni kutusunu çalmakla suçladı. Beni sürükleyerek ***naçalnikt*** yani görevliye götürmek istiyordu.

Bereket arkadaşlar yardımıma yetiştiler ve adamı dışarı kovaladılar. Adam çekip giderken parçalanan kutunun büyük kısmını da yanında götürdü. Karaganda'daki ilk günümde neredeyse tutuklanıyordum. Neyse ki ateş yakmak için yeterli odun toplamıştık. Baltanın arka tarafıyla koca kömür külçelerini parçalamaya başladılar. Kömürler çok sertti, indirilecek ağır bir darbede bir insanın kafasını işte böyle uçurur ve onu artık düşünemez hale getirirdi. Bu da beni yıllarca çekeceğim sefaletten kurtarırdı. Sonunda sobayı yakmayı becerdik. Ne var ki bu sefer de dumandan boğulmakla dışarda soğuktan donma ikilemiyle karşılaştık; her tarafı dökülen sobanın çatlaklarından çıkan dumanlar ortalığı kaplamıştı.

Butirka'yla kıyasladığında burada yemekler çok kötüydü. Ekmek tayını aşağı yukarı aynıydı, ancak çorba çok azdı ve genellikle ekşiydi, nadiren ***kasha*** veriliyordu. Bulaşık yıkamak için gerekli teçhizat yoktu. Bulaşık yıkayacağımız zaman eski bir teneke kutuyu alıp dışarı çıkıyor, kar dolduruyor ve içeri getirip eriyinceye kadar bekliyorduk. Burada kadınlar çalışmak zorunda değildi, süslenerek mümkün olduğu kadar çekici olmaya çalışıyor, sonra da parlak Sibirya güneşine çıkıp, çalışmaya koyulmuş erkeklerle flört ediyorlardı. Erkekler zeminde çukur kazıp direk dikiyorlardı. Bu zavallı "şövalye"ler nasıl da sefil görünürlerdi! Çoğunun sakalları o kadar uzamış olurdu ki yüzlerini zor görebilirdiniz. Elbiseleri eski püsküydü, hareketleri yorgunluktan dolayı yavaştı ama kadınlar söz konusu oldu mu aniden canlanırlardı.

Yolculuğumuzda yer alan erkeklerden üçü yirmi beşer yıla hükümlüydü. Bunlardan biri olan Valerya Aleksandroviç, çok sayıda büyük çiftlikte besicilik yapmıştı. Büyük bir talihsizlik sonucu sığırlar arasında bir salgın başlamış ve çok sayıda hayvan telef olmuştu. Bunun üzerine sabotajla suçlanmış ve çalışma kampında yirmi beş yıla mahkûm edilmişti. Diğeri, ünlü meyve ve tahıl uzmanı Michurin'in yardımcılığını yapmıştı. Bize, Michurin'in ölümünden sonra onun tüm bilimsel kadrosunun tutuklandığını ve Devlet aleyhinde karşıdevrimci faaliyette bulunmakla suçlandığını anlattı. Üçüncüsü, Annesi Fransa'da yaşayan, yarı Fransız bir mühendisti. Annesiyle mektuplaşırken, sansürün, Sovyetler Birliği'ndeki koşulları eleştirmek olarak yorumlayacağı birkaç ihtiyatsız gözlemde bulunmuştu.

Üçüncü gün, geniş omuzlu, yakışıklı bir yabancı kulübemize geldi. Fakat bu aslında bir yabancı değildi; Valerya Aleksandroviç sakallarını kesmiş ve temizlenmişti. Nadia Bereskina'yı görmeye gelmişti. Yolculuğumuzun ilk aşk hikâyesi böylece başlamış oluyordu.

Birkaç gün böyle hareketsiz geçtikten sonra, Grete Sonntag ve ben, kulübenin içinde duman yutmakla, dışarda soğuktan donma alternatifleri arasında bocalamaktansa bir şeyler yapmaya karar verdik ve büroya gidip bize bir iş verilmesini talep ettik. Birilerinin çalışma talep etmesi onları biraz şaşırtmıştı ama yine de ne iş yapmak istediğimizi sordular. "Çamaşır yıkamak gibi işler var mı burada?" diye sordum. Eğer çamaşır yıkama işi alırsak bu arada kendi temizliğimizi de hallederiz diye düşünüyorduk. Evet vardı, bizi sorumlu bir adama gönderdiler. Adam elimize kibrit kutusu büyüklüğünde birer sabun tutuşturdu ve günlük iş kotamızın yirmi beş parça çamaşır yıkamak olduğunu bildirdi.

Yıkamamız için verilen erkek gömleklerini ve donlarını incelediğimizde, hepsinin baştan aşağı bitli olduğunu gördük. Bir an düşündük ve sonunda bitlerin ölmesi için çamaşırların kaynatılması gerektiğine karar verdik. Kaynatırken bir yandan da küçücük sabunlarımızla onları ovalıyorduk. Ustabaşı gelip yaptığımıza baktı. Korkunç bir yüzü vardı, sonradan onun profesyonel bir hırsız olduğunu öğrendik. Buna rağmen bize dostça davranıyordu.

"Böyle yapmayın," dedi, bir süre gözlemledikten sonra. "Kamp usulü yapsanız daha iyi olur."

"Nedir bu kamp usulü dediğin?" diye sorduk.

"Neden sabunlarınızı harcıyorsunuz ki. Çok değerlidir onlar. Sabunları verip yerine bir sürü şey alabilirsiniz. Çamaşırları kazana atıp kaynatın. Bir süre beklettikten sonra ne bit kalır ne bir şey."

Ona tavsiyelerinden dolayı teşekkür ettik. Bu icatları başka kimden öğrenecektik? Bizi gözlemlemeye devam etti ve dostça bir havada sordu: "Bir parça ekmek, tereyağı ve hıyar turşusu ister misiniz?" Neden istemeyelim! Sevinerek kabul ettik. Bir süre sonra gerçekten de yanında, tereyağı sürülmüş ve arasına iki hıyar turşusu konmuş iki kocaman ekmek dilimiyle döndü. Ekmeklerin üstüne atlayıp iştahla yemeye başladık. Ekmeklerimizi yeni bitirmiştik ki adam, Grete Sonntag'a uygunsuz teklifler yapmaya başladı. Fakat Grete tek kelime Rusça bilmiyor ve adamın söylediklerini anlamıyordu, bunun üzerine adam bana yöneldi, parmağıyla yandaki odayı gösterdi. "Gel" dedi, "hadi yatalım orada. Daha çok ekmek, tereyağ ve turşu var getirdiğim yerde." Daha anlamadığım bir sürü laf etti ama hareketlerinden her şeyi anlamak mümkündü. Grete bile, adamın, yaptığı cömertliğin ödüllendirilmesini istediğini fark etmişti.

Güvenlikli bir durum yoktu. Çamaşırhanede adamla yalnız başımızaydık ve yemeğini yemiştik. Onu bu seferlik verdiklerinin karşılığını almaktan vazgeçirmek için ne diller döktüm, bizim Alman ve kamp âdetlerine son derece yabancı olduğumuzu açıkladım. Bizim oralarda gönül işleri böyle halledilmezdi. Söylediklerimi dinledikten sonra kahkahayı bastı. "Demek Alınansınız ha!" dedi. "Ve şimdi de Karaganda'da mahpussunuz, öyle mi? Neyse, eğer çabucak öğrenmezseniz buraları aç kalırsınız, ona göre." Paçayı kurtarmıştık.

Karantina bölgemizde, diğer kulübelerden tecrit edilmiş, sürekli nöbetçi koruması altında özel bir kulübe vardı. İçerde cezalarını tamamlamış ve özgür bırakılmak üzere olan mahkûmlar kalıyordu. Onların arasında iki Polonyalı kadın olduğunu duymuştuk. Her ikisi de beş yıllık cezalannı tamamlamışlardı, fakat birdenbire, herhangi bir neden gösterilmeden, "ikinci bir emre kadar" yeniden kampa geri getirilmişlerdi. Bir seferinde, cezalarını tamamlayan mahkûmların dışarı çıkışını görmüştük. Hepsinin üstünde aynı eski kamp paçavraları vardı ve hepsi, eşyalarını tıkıştırdıkları, küçük, sefil bohçalarını taşıyorlardı omuzlarında. Yorgun adımlarla, karların içinden özgürlüğe doğru yürüyorlardı ve bizler yüreğimiz burkularak onları uzaktan izliyorduk. Bir gün biz de beş yıllık, sekiz yıllık, on yıllık kürek cezalarımızı tamamlayıp böyle gruplar halinde özgürlüğe doğru yürüyecek miydik? Bir gün dikenli tellerin, süngülerin ve ***"Davai! Davai"*** böğürmelerinin olmadığı bir hayata yeniden dönecek miydik?

Karantina bölümünde iki hafta kadar kaldıktan sonra esas kamp merkezine götürüldük. Burada hayat son derece farklıydı. Yüzlerce mahkûmun kaldığı, odundan yapılma büyük barakalar

vardı. Mahkûmların hepsi Kamganda çalışma kampının çeşitli bölümlerine gönderilmeyi bekliyordu. Kadınlar barakasında, barakanın bir yanından öbür yanına uzanan büyük bir oda bulduk kendimize. Duvarlara bitişik ve keza odanın ortasında iki katlı tahta ranzalar vardı. Baraka ısıtılıyordu ama içerisinin pek sıcak olduğu söylenemezdi. Her taraf tahtakurusuydu. Tahta ranzaların altında sürüler halinde yaşıyorlardı ve gece olduğunda, ranzalarına bitkin uzanmış mahkûmların kanını emmek üzere seferber oluyorlardı. En azından yakıt yokluğu çekilmiyordu, çünkü kamp alanı, birçok mahkûmun çalıştığı Kamganda kömür madenine kadar uzanıyordu. Adi mahkûmları ve toplumdışı unsur denenleri bu kadar kalabalık olarak ilk kez burada gördüm. Çoğu, paçavralar içinde, korkunç koşullardaydı.

Kabul merkezindeki ilk gecemizdi. Eşyalarımıza mukayyet olmamız konusunda uyarıldık, bu adli suçlular ve toplumdışı unsurlar ellerine ne geçirirlerse iç ederlerdi. Yapacağınız en iyi şey, denmişti bize, eşyalarınızın üzerine yatmanız ve çuvalınızdaki kalan diğer eşyaları dâ başınızın altına yastık yapmanızdır. Fakat kendinizi hırsızlardan koruduğunuz gibi böceklerden de korumalıydınız. Tamamen giyinik bir şekilde yatmalıydınız; ellerinizde bileklerden bağlanmış eldiven, başınızda eşarp ve yüzünüzde de sadece göz delikleri açılmış bir bez örtülü olmalıydı. Ne var ki böcekler zekiydiler. Bazıları, bütün önlemlerinize rağmen içeriye sızmanın bir yolunu buluyorlardı. Burun deliklerinizden bile girebilirlerdi.

İlk gece küçük bir pencerenin karşısında yattım. Dışarda kar fırtınası vardı. Uykuya daldım, fakat çok geçmeden uyandığımda açık pencereden üzerime kar yağdığını gördüm. Birisi pencereden girmiş ve başımın altındaki çuvalımı çalmıştı. Karaganda'daki hırsızlar uzmandı. Sabah durumu Kulübe Kıdemlisine bildirdim ve eşyalarımı geri almak için bir şeyler yapılıp yapılamayacağını sordum. "Hiç umut yok" diyerek başını salladı. "Muhtemelen muhafızlardan birinin parmağı vardır işin içinde."

"Fakat," dedim, "tüm belgelerim, hapishaneye döndüğümde geri alacağım eşyalarıma ilişkin alındı belgesi falan, hepsi bluzumun cebindeydi - sahip olduğum eşyalarımın tüm belgeleri."

"Peki, bir deneyelim bakalım," dedi pek de inanmadan. "Erkek barakalarına birini yollarız ve yabancının eşyalarını geri istemediğini, sadece belgelerini istediğini duyururuz. Yapabileceğin tek şey bu."

Kabul ettim. Başka ne yapabilirdim ki? Görüşmeciyi gönderdik ve kısa süre sonra, omuzları vatkalı modern bir pardesü giymiş, başındaki kürk şapkayı hafifçe yana eğmiş son derece şık

bir genç adamla birlikte geldi. "Gece belgelerini kaybeden yabancı siz misiniz?" diye sordu gülümseyerek. Başımla onayladım. "Burada" dedi ve elime tutuşturdu belgeleri. "Onları size geri vermek üzere ele geçirmeyi başardık." Bana öyle geliyordu ki bu yakışıklı genç adam benim eşyalarımı çalan hırsızın ta kendisiydi.

Bu, aldığım ilk dersti, fakat tüm deneyimime ve aldığım tüm önlemlere rağmen, çok geçmeden, sahip olduğum tek bir iğnem bile kalmadı. Benimle birlikte olanların durumu da farklı değildi. Sibirya kamplarında adli suçlular kayırılanlar kategorisindeydi. Onlar, kamplarda en önemli görevleri kapmışlardı ve sosyal hayat denen şeyde bile en öndeydiler. Politik mahkûmların tersine, onların kamptaki hayatı, dışardaki normal hayatlarından büyük bir kopuş anlamına gelmiyordu. Sıkı bir şekilde organize olduklarını söylemek mümkündü. Sözü yasa yerine geçen liderleri vardı ve bu liderlerden biri, şu ya da bu nedenden dolayı ertesi gün çalışılmayacağına karar verirse, Karaganda'da yirmi beş kere çalışmamanın cezası ölüm olduğu halde, tek bir adli suçlu bu karara boyun eğmemeye cesaret edemezdi. Bu adli suçlular, politik suçluları son derece hor görürlerdi. Bizler halk düşmanlarıyızdır, onlar ise, suçlu olsalar bile sadık Sovyet vatandaşları. Onların arasında da sınıfsal ayrımlar vardı; büyük hırsızlar küçük hırsızları ya da ***kusotcnikûen*** küçük işlerin adamı olarak görüp aşağılarlardı.

Karaganda'daki bu kabul merkezinde gerçek bir adli suçlu romantizmi hâkimdi. Gaz lambasıyla çok zayıf aydınlatılan büyük bir koğuşta kadınlar ve erkekler ortadaki ranzaların üst tarafında oturup kâğıt oynuyorlardı. İçerisi pek sıcak olmamasına rağmen, bu kadınlar külot ve sütyenleriyle oturuyorlardı, başlarının çevresine de bir ucu süs olsun diye aşağı doğru sarkan renkli eşarplar sarıyorlardı. Anlaşılan bu kadınlar giysilerini sık sık kumara yatırıyor, bunları kaybettiklerinde de yenilerini çalıyorlardı. Bol votka vardı, göründüğü kadarıyla yiyecek de buldu.

Kamp kuralları, erkeklerin kadınların kaldıkları yere girmelerini yasaklıyordu. Aynı şekilde kadınların da erkeklerin yerlerine girmeleri yasaktı. Devriyeler geceleri lambalarıyla barakalara girip de kadınların kaldığı yerde bir erkek bulurlarsa derhal hücreye atarlardı, fakat görünen oydu ki, adli suçlular bu kuraldan azadeydi, muhafızlar onları kadın bölümünde bulduklarında hiçbir şey yapmıyorlardı. Adli suçluların kadınlarla yattığını sık sık görmüşümdür, keza muhafızların da. Anlaşılan adli suçlularla muhafızlar arasında bu konuda sessiz bir anlaşma söz konusuydu.

Tüm mahkûmların çalışmaya uygun olup olmadıklarının tespiti için tıbbi muayeneye tabi tutulduğu yerdi kabul merkezi. Muayene günü sonsuz kuyruklar oluşurdu. Sıra size geldiğinde doktor, adınızı, numaranızı, suçunuzu ve ceza sürenizi sorardı. Bundan sonra, "ayağınızı buraya koyun," derdi. Ayağınızı şöyle bir yokladıktan sonra hangi kategoride yer alacağınızı not ederdi - zorlu çalışma, orta düzeyde çalışma ve hafif çalışma. Ne yazık ki doktor, ayağımdan memnun kalmış ve beni birinci kategoriye, zorlu çalışmaya kaydetmişti.

Canlı bir giysi alışverişi devam edip gidiyor ve en yıpranmış giysi bile alıcı buluyordu. Anlaşılan bazı hapishaneler mahkûmların paralarını geri veriyor, bu da oldukça önemli bir meblağ oluşturuyordu. Yıpranmış bir hırka elli rublenin üstünde satılabiliyordu. Mahkûmların çoğu yeterince iç çamaşırına ve elbiseye sahip olmadığından durmadan giyecek alıyorlardı.

Kabul merkezinde yiyecek durumu karantinadakinden bile daha kötüydü. Her gün daha da küçük bir parça ekmek ve iyice sulandırılmış çorba veriliyordu. Sonunda sıra bizim müfrezenin örgütlenmesine geldi. Grete Sonntag, Stefania Brun, Rebekka Sagorje, Nadia Bereskina ve benim de içinde olduğum kadın, erkek sekiz kişi, Karaganda'nın Birma bölgesine gönderildik. Yola çıkmadan önce, tepeden tırnağa bir kere daha üstümüz arandı ve biraz şansı olanlar, hayatı bir parça daha kolaylaştıracak, çorba için eski bir teneke konserve kutusunu ya da maşrapayı yanlarında götürebildiler. Ben de bir tahta kaşığı çorabımın üst kısmına gizleyerek kaçırmayı başarabilmiştim. Arama, kabul merkezinin işçi kulübü odasında yapılıyordu. Duvardaki şeref köşesinde Yejov'un, çevresi kızıl kumaşla çevrilmiş koca bir portresinin hâlâ asılı olduğunu görünce için için güldüm. Yejov, bir süre önce tutuklanıp vurulmuştu ve oraya Beria'nın portresinin asılması gerekiyordu. Moskova'dan epey uzakta olduğumuz anlaşılıyordu.

Kamp bölgesi boyunca trenle üç istasyon gittik ve sonunda Şarik'te durduk. Oradan sonra altı, yedi mil yürüdük. Düz ve çıplak bir stepti burası. Ne ağaç vardı ortalıkta ne de çalılık. Uzaktaki ufukta dağlar görünüyordu. Kamganda, Kazakistan stepleri boyunca uzanıyordu. Bu bölgeye eskiden açlık toprakları denirmiş. Buraya çok uygun bir addı doğrusu. Yirmilere kadar buralarda hiç yerleşim yokmuş. Göçebe hayatı süren Kazakistan'ın yerlileri, burada yazın otlar büyüdüğünden, sığır sürüleri ve atları için bir su birikintisinden diğerine gezinip dururlarmış. Yaklaşık 1932 yılında, Sovyet hükümeti, mahkûmlan ta-

nm yapmak üzere buraya getirmeye karar verinceye kadar durum değişmemiş. Yağından yararlanmak üzere ayçiçeği ekimi, ayrıca belli yulaf ve arpa çeşitlerinin ekimi denemeye sokulmuştu. Eğer ilkbaharda yeterince yağmur yağarsa, bu bakir topraklardan çok iyi ürün alınabilecek, fakat yağmur yağmazsa güneş her şeyi yakıp kül edecekti. 1938 ve 1939 yıllarında hasat çok yetersizdi. Bırakın dışarıya ürün yollamayı, Karaganda kendini bile besleyecek durumda değildi. Kampı yönetenler hiç de cömert değillerdi ve bu yıllarda beslenmemiz özellikle kötüydü. Karaganda hafif tarımsal çalışma kampı olarak görülüyordu. Müthiş geniş bir alandı ve nereye kadar uzandığını tahmin etmem mümkün değildi. Her biri yirmi beş, otuz millik beş farklı bölge olduğunu biliyordum ve bu bölgelerin her biri, daha küçük alt bölgelere ayrılıyordu. Bu alt bölgelerin bazıları sığır güden erkek ve kadın mahkûmlann kaldığı çamur kulübelerden oluşan, herhangi bir yerleşim yerinden daha küçük yerlerdi.

Birma'da ilk gittiğimiz yer banyo oldu. Her şey diğerleriyle aynıydı: Her zamanki üstünkörü bit araması, kadınlar banyosunda erkekler, aşırı sıcak su, giyeceklerin konacağı herhangi bir ıslak olmayan bölge ve giysilerin asılacağı yerlerin olmaması. Burma'da fazlası da vardı, aşırı kalabalık dolayısıyla hiç boş yer yoktu. İlk gecemizi banyoda geçirdik. Ertesi gün salıverildik ve kendimize yeni bir ev bulmak için çevrede gezinerek sorup soruşturmaya başladık. Banyo gidilmesi zor bir yerdi. Gerçekten öyleydi. Ortada doğru dürüst yol ya da kaldırım yoktu. Sadece barakalar arasında patikalar vardı. Hava yağmurlu ve çamurlu olduğunda kamyonlar ve öküz arabalan bile patikadan geçemezdi.

Burada bir tek eli yüzü düzgün bina vardı, o da hastaneydi. Kampın ana yolu yaklaşık bir mil uzunluğundaydı ve yolun her iki tarafında, çoğunlukla balçıktan yapılmış irili ufaklı binalar bulunuyordu. Evlerden yalnızca ikisinin doğru dürüst pencere ve perdesi vardı. Kumandan Serikov da içlerinde olmak üzere Kamp görevlileri bu binalarda kalıyorlardı. Burada keza muhafız barakaları, yönetim binalan vb. de vardı, hatta bize söylendiğine göre, mahkûmların zaman zaman gitmesine izin verilen bir sinema bile bulunuyordu. Mutfakların çevresinde, çöplerden ve her tür enkaz kalıntısından oluşan büyük yığınlar oluşmuştu. Bu mutfaklardan biri, muhtemelen depo niyetiyle yapılmış kocaman bir odaya kurulmuştu. Bu mutfak şimdi çöp ve insan dışkısı yığınlanyla doluydu. Burada, her biri on beşer odalı, kadınlar için özel barakalar da vardı, ancak aşırı kalabalık yüzünden bize yer yoktu. Benzeri iki yer daha vardı, biri aşağısında bir göl olan kü-

çük bir tepenin üstündeydi. Kampın ana yolunun üzerinde erkek barakaları da bulunuyordu ve bunların arkasında gayet güzel at ahırlarıyla bir damızlık çiftliği uzanıyordu. Sığır barınakları ve at ahırları insanların, en azından mahkûmların kaldığı barakalardan çok daha iyi durumdaydı. Yolun diğer tarafında, hububat ambarları, bir tarım makineleri tamir atölyesi, bir demirci dükkânı ve traktörler için yanları açık, üstü kapalı garajlar vb. bulunuyordu. Bu sundurmalar yapılmadan önce her çeşit tarım aleti ve aracı açıkta duruyormuş: Traktörler, sapanlar, tüm modern alet edevat. Yolun sonunda kampın işçileri ve görevlileri için bir kantin vardı, bir diğer kantin de mahkûmlar içindi. Bu kantinin yanındaki yapı kamp kütüphanesiydi ve uzun zamandan beri kapalıydı. Yoldan ayrılan küçük bir patika, makineyle çalışan bir değirmene ve yanındaki devasa ambara gidiyordu. Bu ambarda elektrik üreten bir dinamo bulunuyordu. Elektrik sadece yönetim binalan ve görevlilerin evleri için üretiliyordu. Yaşanan tüm kulübeler gaz lambasıyla aydınlatılıyordu. Gölün diğer tarafında sığırlar ve koyunlar için sağlam ahırlar inşa edilmişti. Demiryolu kamp boyunca uzanıyordu. Yol boyunca dikenli tellerle sarılmış çok sayıda koğuş ve mahkûm yerleşim alanı vardı. O ilk gün, karlann üzerinde yansıyan harika bir güneş parlamaktaydı; üstümüzdeki gökyüzü masmaviydi, fakat buna rağmen hepimiz son derece gergindik ve burayı asla canlı terk edemeyeceğimize inanmıştık.

Kampın dikenli tellerle ya da duvarlarla çevrili olmadığını öğrendiğimiz zaman şaşırmıştık. Bize söylendiğine göre, mahkûmlar kampın içinde yarım millik bir mesafede serbestçe dolaşabiliyorlarmış; bu yarım mil geçilirse muhafızlar uyarı yapmaksızın onlan vuruyorlarmış. Yeni gelenlerin kayıt işlemleri ikinci güne kadar başlatılmadı. Bu arada Rebekka Sagorje ile on sekiz yaşındaki Polonyalı kız da içlerinde olmak üzere bazılarımızın evraklarında "özel gözetim altında tutulması" türünden bir not yazılı olduğunu fark ettik. Evrakında böyle bir not olanlar kamp hapishanesine alındılar. Aynı gün, kampın çeşitli alt bölgelerine gidecek gruplar örgütlendi ve sonunda yabancılardan yalnızca Grete Sonntag ve ben kaldık geride. Akşama doğru, baraka baraka dolaşarak kendimize uyuyacak bir yer aradık, fakat barakalar Ruslarla ağzına kadar doluydu ve kimse de bizi içeri almadı.

Banyoda üç gecemizi geçirdikten sonra, genç bir Gürcü mahkûm olan kamp berberiyle tanıştık. Altı ***köpek*** karşılığında mahkûmların saçını kesiyordu. "Saçlarınızı kestirmek istemez misiniz?" diye sormuştu bize. "Bitlerden korunmanın en iyi yolu budur." Ona, ödeyecek paramız olmadığını söyledik, bunun üze-

rine, sonra ödersiniz diyerek saçımızı kesmeye girişti. Birkaç kelime Almanca biliyordu - özellikle birini - ve bizimle konuşmaktan hoşlanıyordu. Bu yolla kamp hakkında bir sürü şey öğrendik. Devamlı açlık çekiyorduk. Bize, kampta dört farklı mutfak ve dört farklı tayın olduğunu söyledi. Anlaşılan biz en kötü tayına sahip olan dördüncü kategorideydik - bu kategoride tarla işçileri ve kamp hapishanesindeki cezalı mahkûmlar yer alıyordu. Üçüncü kategori tamir atölyelerindeki ve buralardaki erkek işçiler içindi; ikinci kategoride ulaşım ve inşaat işlerinde çalışan işçiler; ve birinci ve en iyi kategoride de kalifiye tarım işçileri bulunuyordu. Yalnızca birinci kategoride yer alan işçiler iyi beslenebiliyordu.

Bir kere daha çalışmanın bizim için daha hayırlı olacağına karar verdik ve dostumuz berbere bildiği bir iş olup olmadığını sorduk. Bize, kamyon boşaltma işi bulma ihtimalimizin olduğunu söyledi. Üç erkek ve bir muhafızın olduğu kamyonla Şarik tren istasyonuna gittik. Burada kömür dolu üç tren vagonu vardı, bize bunları boşaltmamız söylendi. O an, daha sonra yapmayacağım bir şey yaptım. Çalışmayı reddettim.

"Bu kömürleri üstümüzdeki bu elbiselerle taşımamızı beklemiyorsunuz herhalde," dedim, son derece alıngan bir tavırla. "Hepsini de biz taşıyacağız üstelik. Ayrıca bu erkek işi." Adam, biraz şaşırmış gülüverdi, söylediğimizi nöbetçiye aktardı, fakat bir şey olmadı. Bir süre sonra adamlardan biri gelip, çuval yüklemek ister misiniz diye sordu. Son derece kibar bir tarzda konuşmuştu. "Eğer çok ağır değillerse," diye yanıtladım onu. "Yo, hayır" dedi, "çok küçük ve hafif çuvallar."

Yirmi beş kiloluk şeker çuvallarıydı bunlar. Adamlarla beraber istekle çalışmaya başladık. Kamyon dolunca, bize kamyonun arka tarafına oturmamız ve birilerinin şeker çuvallarını çalmaması için gözcülük yapmamız söylendi. Kamyon hareket etti. Grete ile benim bir fikrimiz vardı: Biraz şeker almak için bir şeyler yapmak. Çok fazla gitmemiştik ki kamyon durdu, muhafız ve adamlar balçıktan yapılmış kulübelere doğru gittiler. İçlerinden biri geri dönüp bize göz kırptı. "Şekerlere göz kulak olun," dedi. "Biz gelinceye kadar kimse çalmasın."

Onlar yokken çuvallara yumulup her tarafımızı kesme şekerlerle doldurduk. Yeni gelmiştik buraya, hırsızlık yapmak kim biz kimdi. Kampa döndüğümüzde üstümüz aranacak diye ödümüz patlıyordu ama kimse üstümüzü aramadı. Biz de ganimetlerimizle içeri sızıverdik. Şekerleri kamyondan indirmek zorunda bile kalmadık, bu işi yapmak için koşturan o kadar çok gönüllü vardı ki; hepsi de fırsat bu fırsat biraz şeker çalma peşindeydi.

Sağ salim banyoya geldik ve ganimet şekerlerimizi keyifle emmeye başladık.

Uyuyacak bir yer buluncaya kadar iki gün daha geçti, derken iki kanatlı eski bir kapı Grete'yle benim yatağımız oldu. Kapının bir tarafı rahat değildi, çünkü bu tarafta demir bir tokmak bulunuyordu, bu yüzden o tarafta sırayla yatıyorduk. Derken, mali bölümde görevli memur bize çalışma talimatı verdi. Bu adamın adını unuttum ama insanlığını unutmadım. Politik mahkûmdu - bu yüzden, böyle bir görev için bir adli suçludan daha güvenilir biri olduğu muhakkaktı. "Ne çeşit bir işte çalışmak istersiniz?" diye sordu bize. Hiçbir fikrimiz yoktu. "Bilmiyorum," dedim. "Görüyorsunuz, Grete tek kelime Rusça bilmiyor, bense doğru dürüst konuşamıyorum." "Fark etmez," diye cevapladı, "sizler eğitimli insanlarsınız; ağır işlere gidemezsiniz. Size, burada yapabileceğiniz bir iş verebileceğimi sanmıyorum, ama ben sizi Konstantin Konstantinoviç'e göndereyim. Tamir atölyesinin bürosuna o bakar. Çırak olarak onun yanında başlarsınız işe."

Konstantin Konstanoviç'i bulmak üzere yollara düştük. Grete homurdanıp duruyordu. "Senin için iyi bir iş bu. Ama ben bir büroya tıkılıp kalmak istemiyorum. Ben kalifiye bir deri işçisiyim. Ortalık büyük baş hayvanla doluyken bana göre bir iş bulunamaması çok saçma. Mutlaka deri tabaklaması yapıyorlardır, eh benim de elbet böyle bir işte çalışmam gerekir." "Bırak akılsızlığı," diye yanıtladım onu. "Eğer büroya kabul edilirsen harika olur. Orası sıcaktır, hem de kısa sürede Rusça öğrenirsin."

Konstantin Konstantinoviç'i bulduk ama o bizi pek de dostça karşılamadı doğrusu. O da politik suçlulardandı. Ona, yanında çalışmamız için mali bölümden gönderildiğimizi açıkladığımızda yüzünü ekşitti. "Zaten burada hiçbir işe yaramayan yeterince adam var," dedi. "Rusçayı bile doğru dürüst konuşamıyorsunuz, ne yapacağım ben sizi?" Fakat buradan bir iş almakta kararlıydım ve ona elimizden geleni yapacağımızı, hiç değilse çırak olarak başlayabileceğimizi açıkladım. Kalemi kâğıdı alıp bir Rusça cümle yazdırdı. Söylediği cümleyi dikkatle yazdım. Grete denemeyi bile reddetti öfkeyle. "Tamam," dedi adam bana. "Sen burada işe başlayabilirsin, ama arkadaşını alamam."

Döndüğümüzde neredeyse kavga ediyorduk. Mali bölümdeki görevli memur arkadaşımız Grete'yi ne yapacağını bilemiyordu. Onun kalifiye bir deri işçisi olduğunu izah ettik; burada yapabileceği bir iş bulunamaz mıydı? Evet, elbette vardı böyle bir iş ama tehlikeli bir sığır hastalığı salgını yayılmaktaydı ve deri işi yapan herhangi birinin hastalığı kapması kaçınılmazdı. Hayır; o bu sorumluluğu alamazdı. Deri işçileri ölüyor ya da hayatları mahvoluyordu. Bunlan Grete'ye tercüme ettim.

"Ne saçma şey!" diye bağırdı öfkeyle Grete. "Ruslar böyle hastalıklara kapılıyorlar, çünkü temizlik konusunda en ufak bir fikri olmayan pis domuzlar onlar. Söyle ona, ben bu işin üstesinden gelebilirim. Hiçbir hastalığa falan da yakalanmam. Söyle ona, benim sorumluluğumu almak gibi bir sıkıntıya girmesin. Ben kendi sorumluluğumu alıyorum."

Bunları mümkün olduğu kadar uygun bir dille tercüme ettim memura. Adam hâlâ tereddüt içindeydi ama onu ikna ettik sonunda ve Grete deri tabaklama işine alındı. Tabaklama işine bakan mahkûm, Beyaz Rusyalı bir Yahudiydi, Yidişçesinden dolayı, "Almanca konuşamasa da söylenenleri anlıyordu". Bu yüzden Grete'yle birbirlerinin dediklerini anlayabiliyorlardı. Tabaklama atölyesine girdiğimizde ayak basacak yer olmadığını gördük. Her yeri deriler kaplamıştı. İnanılmaz bir düzensizlik vardı ve içeri adımınızı attığınız an boğucu bir kokuyla karşılaşıyordunuz. Grete, atölyenin durumu ve yapılan iş hakkında birkaç olumsuz yorum yaptı. Ustabaşı, yandaki kulübede ona yaşayabileceği bir köşe ayırdı. Birkaç gün sonra onu ziyaret etmek üzere gittiğimde atölyeyi neredeyse tanıyamadım. Deriler türlerine göre ayrılmış ve kümeler halinde ayrı ayn istif edilmişti. Bir köşede, yeni doğmuş kuzuların çok değerli derileri özel olarak istiflenmişti. Her deri etiketlenmişti ve deriler kalitelerine göre üç kategoriye ayrılmıştı. Rusça bilmemesine rağmen kamp hastanesinden asitfenikli sabun ve bir çift lastik eldiven getirtmeyi başarmıştı. Atölye temizlenmiş, içerisi rahatlıkla dolaşılacak hale gelmiş ve içerdeki koku da büyük ölçüde gitmişti. Alman eli, değdiği yerde bir mucize yaratmıştı. Bundan çok kısa süre sonra, ben ceza bölümündeyken, Dolinki'deki merkezi yönetimin, Grete'nin yarattığı mucizeyi incelemek üzere Birma'ya özel bir komisyon gönderdiğini işittim.

îlkiş

Bu sırada Konstantin Konstantinoviç'in yönetimi altında ben de işe başlamış bulunuyordum. Yeni iş arkadaşlarım tarafından çok iyi karşılanmıştım; Novosibirsk'in eski okul müdürü Klement Nikiforoviç; Beyaz Rusyalı eski Parti işçisi Semion Semyonoviç; Kazakistanlı tarım uzmanı Grigoriy llyiç; ve Kafkasya Demiryollarından eski kasiyer Maslov. Maslov fena halde sıtmaya tutulmuştu, yüzü II. Nikola'nınki gibi süzülmüştü. Hepsi politik mahkûmdu, bu yüzden çok iyi bir ortam vardı. Hepsi şöyle böyle Almanca konuşuyordu. Çok naziktiler bana karşı, ellerinden

geldiğince işte yardımcı oluyorlardı. Özellikle Klement Nikiforoviç çok kültürlü bir insandı ve Alman klasiklerini ezbere okuyordu. Diğerleri de eğitimli insanlardı. Hepsi de üç yılla beş yıl arasında cezaya çarptırılmış, cezalannın önemli kısmını geride bırakmışlardı. Çok zayıf ve bitkindiler; yanaklan çöküktü, gözleri doğal olmayan bir şekilde fazlasıyla parlaktı, hemen hepsinin dişleri arasında boşluklar vardı, çünkü Karaganda'da diş tedavisi diye bir şey yoktu. Bir diş çürüdüğü zaman sonuna kadar çürümesi bekleniyor ve sonunda çekiliyordu. Kamp giysileri içinde çok acıklı bir görüntüleri vardı; o gri, pamuklu, yıpranmış ceketleri, o kuli pantolonları ve kırpılmış saçlanyla! Ama yüzleri, o zamana kadar gördüğüm en nadir ve hoş yüzler gibi geliyordu bana.

işim, traktörlerin günlük performansını istatistiki olarak saptamak, traktörün kaç saat kaybettiğini, bunun sebebini, sürücü hatası olup olmadığını ya da bu kaybın yakıt azlığından ve arızadan mı kaynaklandığını dikkatle not etmekti. Kampın koşullarında böyle bir tutanak tutmak gerçekten tuhaf bir şeydi. Tamir atölyelerinde motor parçalarının eksikliği söz konusuydu ve bu nedenle çok sayıda traktör çalışmadan yatıyordu. Fakat traktörün hata sonucu bir saatlik iş kaybının dikkatle kayda geçirilmesi gerekiyordu.

Konstantin Konstantinoviç Macardı ve hakkındaki ilk izlenimim yanlış değildi. Tabiaten bir küçük bürokrattı ve yaptığı işe çok uygun biriydi. Tamir atölyesinde görevli German Germanoviç, Çekti. Bir zamanlar kilolu biri olduğu belliydi ama şimdi göbeğinin derisi zavallıca sarkmıştı. Akıcı bir şekilde Almanca konuşuyordu, ancak korktuğu için, "Günaydın, ne güzel bir gün değil mi" demenin ötesinde tek bir Almanca sözcük çıkmıyordu ağzından. İşinde çok iyiydi ama bir tamir atölyesinin nasıl yürütüleceğine ilişkin fikirleri tamamen Batı Avrupa'da geçerli olacak şeylerdi. Traktörler düzenli bir şekilde sıraya diziliydi, zemin son derece temizdi. Değerli makinelerin atölyenin dışında tutulup bozulmasına izin vermiyordu, bu da Rus fabrika ve atölyelerindeki işleyişten oldukça farklı bir durumdu.

Hasat zamanları, büro çalışanları, elbette "gönüllü" olarak tarlalarda çalışmak üzere seferber olan "şok müfrezeleri" biçiminde örgütleniyorlardı. "Gönüllülüğün" yanı sıra, acınası gelirlerine bir "devlet kredisi" eklenmesini de umuyorlardı bu çalışmaya katılırlarken, kaldı ki, katılmayı reddetmeye de kimse cüret edemezdi. Hasat zamanı, güneşin doğuşundan gün ortasına kadar tarlalarda çalışıyor, öğle birden akşam sekize kadar da büro işlerini yapıyorduk. Tarlalarda belli bir çalışma kotasını doldur-

mak zorundaydık. O zamanlar, pek sıkıntı çekmeden gerekli çalışmayı yapacak, hatta Klement Nikiforoviç'e çalışmasını tamamlamak için yardım edecek kadar gücüm vardı. Beş yıldır kamptaydı ve kotasını zamanında tamamlaması için çok büyük çaba göstermesi gerekiyordu. Bu işin ücreti kamp işinin ücretinden biraz daha fazlaydı, ancak ben acemi işçi olarak büro işinden hiç ücret almıyordum. 1939 yazından itibaren, tarla çalışmasına, tayin edilen kota yerine getirildiğinde günde yirmi ***köpek*** ödeniyordu. Eğer kotayı tamamlayamazsanız bu ücreti de alamıyordunuz. Bir ay boyunca her gün kota hedefine ulaştığınız takdirde ayda elinize geçen para altı ***rubleden*** daha fazla değildi. Kantinde yarım kilo ringa balığı üç ***rubleydi,*** yarım kilo ekmek ise elli ***köpek.*** Tarla çalışmasında gerçekten kalifiye işçilere çok daha iyi ödeme yapılıyordu. Bir sürücü ücretinin ayda 100 rubleyi aştığı söyleniyordu. 1939 yazında, aynı zamanda en iyi yiyecek kategorisinde bulunan daha iyi ödeme yapılanların bundan böyle yiyeceklerini kazançlarından ödeyeceklerine ilişkin bir emir yayınlanmıştı.

Büroda çalışırken, en kötülerin bir üstünde yer alan üçüncü kategorideydim ve daha önce sözünü ettiğim kampın diğer yakasındaki bir kulübede yaşıyordum. Oraya gidebilmek için bir su bendini geçmek zorundaydım. Bu su bendi, patates tarlalarını, domates plantasyonlarını, her çeşit sebze dizilerini ve çok sayıda serayı sulamak için bir bostan sulama deposu oluşturmak amacıyla mahkûmlar tarafından yapılmıştı. Ürünler, yeterli suyu bulduklarında stepte gayet güzel yetişiyorlardı. Bu bostanın hiçbir zaman mahkûmların yiyecekleri için kullanılmadığını söylemek bile gereksiz. En düşük yiyecek kategorisindekilerin çorbalarında bir tek patates parçası bile gördüğümü hatırlamıyorum, domates ya da diğer sebzelerin sözü bile edilmez.

Kaldığım kulübenin tavanı o kadar alçaktı ki elinizle dokunabilirdiniz. Duvarlar ve tavan çıplaktı. Yer, balçıkla sıvanmıştı, bunun anlamı, yerlerin sadece kuru havalarda süpürülebileceğiydi. Batı Avrupa'daki pirelerin yaklaşık iki misli büyüklüğünde özel bir pire türü ve böcek kaynıyordu burada. Çoğu kırık olan son derece küçük pencerelerden içeri devamlı hava akımı olduğundan içerde mum ya da kandil yakmak pek mümkün olmuyordu. Grete'nin çalıştığı yerde yaptığı gibi, ben de yere koyduğum bir kapıdan ve odun parçalanndan kendime yatacak yer yapmıştım. Üzerinde uyuyacak bir saman çuvalım ve başımı koyacağım bir yastığım yoktu. Kampa getirdiğim ve hırsızlardan koruyabildiğim battaniyelerim vardı yalnızca.

Barakalar on büyük odaya bölünmüştü. Üç oda birbiriyle bağlantılıydı ve bunlar ortak bir kapıyla koridora açılıyorlardı.

"Güvenlik nedeniyle" bir odada kalan mahkûmlar, ***ndevalnaya*** denen hizmetçiler kullanıyorlardı. Bu işi çalışmaya uygun olmadıkları için kamptan kendilerine herhangi bir ödeme yapılmayan yaşlı mahkûmlar yapıyordu. Bunlar, aylık hizmetleri karşılığında epey para kazanıyorlardı. Benim odamdaki bir hizmetçi adi mahkûmdu. Öğleyin gidip çorbayı getirir ve kendisine topluca ödenen bir ücret karşılığında diğer işleri yapardı. Ne var ki kendisine ödenen paraya katkıda bulunamadığımdan benim için parmağını kıpırdatmadığı gibi, beni parazit olarak görür ve aşağılardı.

Diğer odanın ***ndeva/nayası,*** Margarete Paulovna adlı, Berlinli, altmış yaşında bir kadındı. Yüzü şişti, aklaşmış, kirli saçları bir tutam halinde aşağı doğru inerdi. Gözlüklüydü, gözlerinin altında torbalar oluşmuştu, bacakları su toplayıp şişmişti. Bana, göz yaşlan içinde, biri aktör olan iki oğluyla birlikte, 1933 yılında Sovyetler Birliği'ne iltica ettiklerini anlattı. Oğullannın ikisi de tutuklanmıştı; neden tutuklandıklarını bilmiyordu; bundan kısa süre sonra kendisi de tutuklanmıştı. Oğulları tutuklandığında, Rus Savcı, ona, Rus tabiyetine geçmesini salık vermişti, o da oğullarını bir daha göremeyeceği korkusuyla bunu reddetmeye cesaret edememişti. Gerçekten de onları bir daha görememişti ve bundan sonra da görmesi zayıf ihtimaldi. Ona göre, Naziler, yaşlı bir suçsuz kadını Sibirya'ya gönderen bu insanlardan daha kötü olamazlardı ve Rus tabiyetine geçip Alman vatandaşlığını kaybettiğine üzgündü.

Barakamızda bebekli anneler için özel bir oda vardı. Buradaki atmosfere alışmadan önce, ne zaman bu odaya girsem göz yaşlarımı tutamazdım. Tavana iplerle asılmış tahta kutularda paçavralara sarılmış bebekler olurdu. Gerçi bebekli kadınlar Birma'da çok uzun süre kalmazlardı. Eninde sonunda bir sığır vagonuyla Kamganda kampının bir başka bölümüne gönderilirlerdi. Cezası görece kısa olan kadınlann - bunlar sadece adli suçlu ve toplumdışı unsurlardı - çocuklarını yanlanna almalanna izin veriliyordu.

Tarlalardaki ***udarnik*** ya da "şok" işine ücret ödendiğini öğrenince, Klement Nikiforoviç'ten altmış ***köpek*** ödünç alıp genç Gürcü berbere borcumu ödemeye gittim. Beni gördüğüne sevindi ve hiç kuşkum yok ki ona borcumu ödediğim için fazlasıyla şaşırdı. İşimin nasıl olduğunu, nasıl beslendiğimi ve bunun gibi şeyler sorup esas konuya adım adım yaklaştı. Bir an durduktan sonra sordu: "Bir kamp evliliği yapmadın mı hâlâ?" Güldüm. "Gülme," dedi ciddi bir havada. "Beş yıl uzun bir zaman." Derken, cesaretini toplamak istermiş gibi derin bir nefes alıp gürledi: "Buradayken neden benim kanm olmuyorsun? Ayda yirmi beş

ruble kazanıyorum ve mutfakla iyi ilişkilerim var. Et ve ne istersen alabilirim oradan. Kendime ait bir odam var; benimle birlikte yaşayabilirsin. Her şey çok rahat. Benim karım olursan her gün banyo bile yapabilirsin."

İyi kalpli bir delikanlıydı. Ona, sabırla sözünü ettiği tüm ayrıcalıkların çekici olduğunu, fakat evliliğe karar vermek için yeterli olmadığını izah ettim. Başka şeylere de ihtiyaç vardı: Aşk olmasa da gerçek sevgiye.

"Oh, evet," diye yanıtladı. "Bütün bunları biliyorum ama bunlar dışarda geçerli. Fakat burada bir kadın, eğer aç kalmak istemiyorsa iyi bir kamp evliliği yapmak zorundadır."

Düşünmem için bana zaman tanıdığını söyledi ve hafta sonuna kadar kararımı ona söyleyeceğime söz vermem için ısrar etti.

Bir akşam bürodan çıktığımda, demirhaneden bir işçi benimle konuşmak istedi. Ne kadar zamandır burada olduğumu, kaç yıl aldığımı ve nereli olduğumu sordu. Cevapladım onu, derken "henüz bir ***katylohm*** yok mu?" diye sordu. ***Katylok,*** mahkûmların yemeklerini koydukları, tenekeden bir karavana kutusuydu. Kamp, çatal bıçak ve buna benzer şeyleri vermiyordu. Yeni bir mahkûm, böyle şeyleri ya da aynı işlevi görecek benzeri aletleri elde etmenin yollarını araştırmak zorundaydı. Tabii ki ben de edinememiştim henüz bu tür şeyleri. İşçi, bir tane yapmamı ister misin diye sordu. Çok iyi olur dedim ve ayrıldık. Ertesi gün, beni sokakta, elinde yepyeni bir ***katylokla*** bekliyordu, üstelik kulpu bile vardı. Hediyeye çok teşekkür ettim, yolda laflayarak yürümeye başladık. Günün birinde bir kaza yapıncaya kadar bir lokomotif sürücüsü olduğunu öğrendim, buraya sabotajdan getirilmişti. Bana güvenip öyle ihtiyatsızca konuşuyordu ki acaba beni denemek isteyen bir provokatör mü diye düşünmeye başladım. Yabancı olduğumdan, muhtemelen o kadar da ihtiyatlı olmak gerekmediğini düşündüğüne kadar verdim sonunda. Birkaç gün sonra bir başka hediyeyle geldi, bu seferki tenekeden bir tabaktı. Bu, ***katyloktan*** da hârika bir şeydi. Derken, Kazakistan'daki ulusal direniş hareketinden coşkuyla söz etmeye başladı. Rusya ile Almanya arasında savaş çıkana kadar bekleyeceklerini söyledi. Korkuya kapılmıştım, elimden geldiğince bunun Hitler'i tercih etmek anlamına geldiğini izah ettim. Bunun, bir diktatörün yerine bir başka diktatörü geçirmek olduğunu söyledim. Bu, yağmurdan kaçarken doluya tutulmaktı. Fakat ikna olmadı, coşkulu bir Alman taraftarıydı. Bir gün harika bir hediye daha getirdi bana, atölyede yapılmış bir çakıydı bu. Bir mahkûmun bıçak taşıması kesinlikle yasaktı, fakat bir şekilde bıçağa sahip olanlar

ve bunlan çeşitli aramalardan geçirebilenler vardı. Çakı ya da bıçağa sahip olmayanlar böyle bir şeyi ele geçirebilmek için her şeyi yapabilirlerdi. Bu, sapı sert kauçuktan, madeni kısmı süslenip işlenmiş harika bir çakıydı.

Ceza Bloku'nda

Karaganda'da çok az vahşi hayvan görmüştüm. Doğal yaşama ilişkin tek canlı, farklı türlerdeki akbabalar ve ötmeyen, harika tüylü çok sayıda kuştu. Fakat bir gün, gölümüzün çevresinde iki vahşi ördek gördük, sanki daha önce de buralarda bulunmuşlar gibi gölün çevresinde uçup duruyorlardı. Gün ortasında bunları görmekten herkes çok mutlu olmuş ve gölün kıyısında durup seyre koyulmuştu. Öyle heyecanlanmıştık ki o çok kıymetli ekmek parçalarımızı onlara atmaya başladık. Nereden gelmiş olabilirlerdi? Kilometreler boyunca bir su birikintisi bile yoktu. Gölümüze gelebilmek için müthiş bir yol katetmiş olmalıydılar. Sevinç içindeydik. En ufak bir çekingenlik göstermeden, sanki evlerindeymiş gibi göle dalıp duruyorlardı.

Akşam, işten sonra ilk işim ördekleri düşünmek oldu. Hâlâ oradaydılar. Belki de bizimle kalacaklardı burada, yumurtlayacaklardı, o zaman ördek yetiştirebilecektik. Öyle heyecanlanmıştım ki ördek yavrularının annelerinin peşinden yüzdüklerini hayal ederek barakaya girdim. Az sonra bir tüfek sesi duyduk. Kötü bir şey olduğu önsezisiyle dışarı koştuk. Gölün öbür yakasında, GPU ***naçalniJd*** duruyordu, çevresinde hepsi üniformalı bir grup vardı. Ördeklerimize ateş ediyordu. Çok sayıda erkek mahkûm epeyce uzakta öylece durmaktaydı. Ah, Tanrım, diye düşündüm, niçin kaçmıyorlar bu adam onları vurmadan? Ne var ki ördekler yüzmeye devam ediyorlardı ama korunmak istermiş gibi birbirlerinden ayrılmıyorlardı. Silah hakkında hiçbir şey bilmedikleri açıktı. İkinci ve üçüncü bir silah sesi daha ve üçüncüsünde ***naçalnik*** birini vurdu, kuşun ters dönen ölü gövdesi suyun üstünde öylece kaldı. Diğer ördek telaşla bağırarak yüzmeye devam etti ama hâlâ kaçma girişiminde bulunmuyordu. ***Naçalnik*** boşa birkaç el daha ateş etti, önemli değildi, zamanı da, cephanesi de boldu nasılsa. İkinci ördeği de vuruncaya kadar beş kere daha ateş etti. Bunun üzerine mahkûmlardan biri elbiselerini çıkardı ve ganimeti getirmek üzere, bir av köpeği gibi suya daldı. O anda insanlıktan nefret ettim.

Klement Nikiforoviç, bir mahkûmun, davasının yeniden açılmasını istemesinin tamamen yararsız olduğu kanısındaydı.

Dışarda bir dost ya da akraba uğraşmadıkça böyle bir başvurunun hiçbir başarı şansı yoktu. Ben ise buna ikna olmuyordum bir türlü. "Hepinizin sessizce kaderinize boyun eğdiğinizi düşünüyorum," dedim. "Ben bir üst mahkemeye başvurup davamın yeniden görülmesini talep edeceğim."

Benim bu sözlerimden müthiş ürkmüşlerdi ve hepsi birden bunu yapmamamı rica ediyorlardı benden, durumum daha kötü olabilirdi. Bu tür başvurularda bulunan insanlara baş belası muamelesi yapılıyordu; başvurulan çöpe atılıyor ve kendileri de kamp yöneticilerinin kara listesine almıyordu. Bütün bunlara rağmen ikna olmamıştım, ertesi gün öğle arasında kamp bürosuna gittim ve ***naçalnike.*** ne yapmak istediğimi söyledim. Şaşırtıcı ama, beni son derece dostça bir havada karşıladı. "Evet, elbette, başvurunuzu ***yapabilirsiniz"*** dedi ve benim sormam üzerine, başvurumu Almanca yazabileceğimi söyledi.

"Bir diğer nokta," dedim. "Annem Almanya'nın Potsdam şehrinde yaşıyor. Başıma ne geldiğini bilmiyor ve bu yüzden büyük üzüntü içindedir. Ona iyi olduğumu bildiren birkaç satır yazabilir miyim? Sadece bir posta kartına yazabilirim."

Bu da uygun görülmüştü. Başvurumu, ardından da anneme bir posta kartı yazıp her ikisini birden ***naçalnike.*** bıraktım ve ne olacağını beklemeye başladım. Çok uzun zaman beklemem gerekmedi. Yaklaşık iki hafta sonra, idare bölümünde çalışan bir mahkûm büroma gelip işimi bırakmamı ve onunla barakalara gelip eşyalarımı toplamamı söyledi. Evet, Ceza Bloku'na götürülüyordum.

Ne var ki kurala göre akşam altıya kadar içeri alınmadım ve çıkınımla birlikte dikenli tellerin önünde diz çökerek bekledim, gittikçe büyük bir kedere boğularak. Mahkûm arkadaşlarım haklıydı. Ceza bloğuna gönderilmek yeniden tutuklanmak gibi bir şeydi. Kampta bir mahkûm görece serbestti. Serbestçe dolaşabiliyor, işine herhangi bir muhafız gözetimi olmaksızın gidip gelebiliyordu. İşten sonrası serbest saatlerdi ve sık sık gidip Grete Sonntag'ı ziyaret edebiliyordum, stepte birlikte dolaşabiliyor ve harika akşam göğünü hayranlıkla seyredebiliyorduk. Bahardı ve Mayıs ortasında stepte çiçekler açmaya başlardı. İrislerden ve diğer san çiçeklerden büyük kümeler oluşurdu ve bir çeşit lale her yerde açardı. Şimdi bunlann hepsini kaybetmiştim ve gittikçe daha çok sevdiğim bürodaki yoldaşlanmdan da ayrılmak zorunda kalmıştım. Nerdeyse gözümden yaşlar boşanacaktı.

Ceza Bloku dikenli tellerle çevrilmişti. Burada kadınlar ve erkekler için birer blok, ***natchalhik*** için bir ev ve hücrelerden oluşan bir blok vardı. Giriş kapısında nöbetçi için küçük bir ku-

lübe bulunuyordu. Mahkûmlar, dar bir aralıktan teker teker giriyorlardı. Kamp zaten pis bir yerdi ama Ceza Bloku'ndaki pislik insanı şok ediyordu. Etraf, hayvan dışkılarından yığınların oluştuğu helâ çukurlarıyla doluydu. Mahkûmlar bu helâ çukurlarını kullanmak zorunda da değildiler. Nerede rasgelirse orada işlerini hallediyorlardı ve o korkunç kokudan kaçmak mümkün değildi. Kadınlar bloku bu kampta gördüğüm en berbat yerdi. Çeşitli büyüklükteki ve kalınlıktaki odun parçalarının birbirine çatılmasıyla yatacak yerler yapılmıştı ve bazı kadınlar yerde, çalı çırpının üzerinde uyuyorlardı.

Ceza Bloku'ndaki mahkûmlar iki kategoriydi. Birinci kategoride bulunanlar kamp kurallarını ihlal edenlerdi. Buna verilen en yüksek ceza üç aydı. İçlerinde kampın en kötü tipleri bulunuyordu; yalnızca kamp otoriteleriyle değil, aynı zamanda kendi mahkûm arkadaşlarıyla da sürekli çatışma halinde olan kadın ve erkekler. Bunların bazıları tehlikeli suçlulardı. İkinci kategoride bulunanlar, dosyalannda şu ya da bu nedenle ***"pod konvoi"*** ya da "gözetim altında tutulması" notu bulunan politik mahkûmlardı. Ceza Bloku'nda, politiklerle adli suçlular ya da toplumdışı unsurlar arasındaki zıtlık özellikle güçlüydü. Politikler için ne talihsizliktir ki, Ceza Bloku'ndaki ***naçalnik,*** dolandırıcılıktan hüküm yemiş bir adli suçluydu ve politiklere karşı kendi adli suçlu arkadaşlarını destekliyordu. Adli suçlular çalışmayı reddettiklerinde görmezden geliyor, herhangi bir kamp giyeceği dağıtıldığında adli suçlular en iyilerini, hatta genelde hepsini kendilerine alıyorlardı. "Müfreze şeflikleri" ya da çalışma takımlarının yöneticiliği esas olarak adli suçlulardaydı. Bu "müfreze şefleri", takımlarındakilerin çalışma kotasını yerine getirip getirmediğini kontrol ederlerdi. Hem kayırmacılık, hem de hilebazlık için her türlü olanak vardı. Bunlar, kendi takımlarında iş dağıtma yetkisine de sahiptiler. Nazi toplama kamplarındaki şu meşum ***capos*** olayı burada da fazlasıyla vardı - bunlar, gerçek yetkililerden çok daha zalim ve vahşidirler. Ceza Bloku'ndaki mahkûmlar, her türlü haklarından, ayrıcalıklardan, kantinden alışveriş yapmak imkânından yoksun kılınmışlardı. Ne var ki, bağlantıları ve ***naçalnikm*** sessiz kalıp hoşgörü göstermesi sayesinde bunlar, adli suçlulara uygulanmıyordu. Hırsızlık yaygındı ve hırsızlık yapanları önleyecek ya da cezalandıracak hiçbir şey yoktu.

Adli suçlu çok sayıda kadın ve erkek sürekli olarak Ceza Bloku'na geri gelirlerdi. Çalışmayı reddetmek ya da emirlere itaat etmemek Ceza Bloku'nda üç ay kalmayla cezalandırılırdı. Çalışmayı yirmi beş kere reddetmenin cezası ölümdü. Böylesi kriminal unsurlarla aynı blokta yaşamak zorunda kalmak hayal edi-

lebilecek en kötü cezaydı ve blokta politiklerin kendilerini güvenlikte hissedebilecekleri özel bir alanları yoktu.

Ceza Bloku'ndaki mahkûmların sayısı sürekli değişiyordu. Bazen orada birkaç yüz mahkûm olur, sonra bu sayı elliye kadar düşerdi. Ceza bloklarındaki çalışma grupları en ağır ve kirli işlere gönderilirlerdi. Artık durumları çalışmaya müsait olmayan yaşlı mahkûmlar, "hafif çalışma"ya sevk edildikleri, sözde malûller bölümünün emrine verilirlerdi; böyle çürüğe çıkarılanlara, günde yalnızca iki yüz elli gram ekmek verilir ve açlığa terk edilirlerdi. Keza zührevi hastalıkları olanlar için de özel bir bölüm vardı ve bu bölümde de her zaman çok sayıda mahkûm eksik olmazdı.

Ceza Bloku'ndaki ilk gecemin sabahında, yaklaşık sabaha doğru üçte, bozkınn ilk zayıf ışıkları kulübelere daha yeni yeni değerken kalk borusu yerine bir trampet çalmaya başladı. Hemen bunun ardından kadınlar kulübesinin kapısına güm güm vuruldu ve bir ses, "Uyanın kadınlar, hadi bakalım, kıpırdayın," diye bağırdı. İlk düşüncem, Tanrıya şükür, gece bitti oldu. Pürüzlü tahtaların üzerinde uyumak mümkün olmamıştı ve sırt üstü yatacak kadar bir yer bulamamıştım kendime. Kemiklerim ağrıyordu ve eklem yerlerimin derisi sızlıyordu. Geneldeki bu rahatsızlığa ek olarak her tarafta tahtakuruları kaynıyordu. İçerisi tahtakurusu kokuyordu ve insanın onlara değmeden elini herhangi bir yere koyması mümkün değildi. Gece yansı kaşıntıyla uyandım. Fakat ortalıkta ne tahtakurularını ne de bitleri görmek mümkündü. O karanlıkta bu kan emicilere karşı mücadele etmek imkânsızdı.

Kadınlar, homurdanarak ve küfrederek fena halde kokan kulübeden dışarı çıktılar. Sabahın ayazında titreyerek helalara gidiyor ya da herhangi bir yerde çömelip işlerini görüyorlardı. Erkekler blokundan bir öksürük ve balgam çıkarma korosu yükseliyordu.

Bundan sonra çorbalarımızı almak için dizildik, rüzgâr, kampın her yerinden insan dışkılarının kokusunu getiriyordu. Yağlı çorba karavanasının bir tarafında kadınlar, diğer tarafında erkekler sıralanmışlardı. Bütün gözler kepçeye dikilmişti, acaba gereğince dolu mu diye; kepçenin tam olarak doldurulmadığına ilişkin itirazlar yükseliyor, tartışmalar çıkıyor, itiş kakıştan geçilmiyordu. "Kepçe" diyorum ama bu, aslında bir sopanın ucuna tutuşturulmuş, tenekeden, el yapımı, kutu gibi bir şeydi. Dağıtılan, dan çorbasıydı ve bazı mahkûmlar dağıtımın sonunda yeni bir porsiyon daha alma umuduyla kendi paylarını derhal mideye indiriyorlardı.

Dağların doruklanndaki sülfat gökyüzünü karartıyordu. Birazdan güneş doğacak ve özgür insanlan neşelendirip sevindirecekti. Burada ise güneşin doğuşu, kölece çalışmaya başlamanın işaretiydi. Sürekli, "çabuk olun kadınlar, kıpırdayın biraz" bağırışları altında yoklama için sıraya girip tarla ve bahçelerde çalışmak üzere gruplara ayrıldık. Ben sağlıklı ve güçlü mahkûmlar arasındaydım ve tarla çalışmasına gideceğim söylenmişti. Omzumda bir çuval, elimde ***katylokum*** grubumla birlikte bozkıra doğru yürüdüm. Kadınlar önde, erkekler ise arkadaydı, gruba, at sırtında silahlı bir nöbetçi eşlik ediyordu.

Güneş yükseldi ve ortalık iyice ısınmaya başladı. Taze sabah havasını derin derin içime çekip gözlerimi sonsuz bozkınn batısına çevirdim. Bu cehennemden çıkabilecek miydim, yoksa burada uyuz bir köpek gibi yok olup gidecek miydim? Tarlalara doğru tozlu yoldan ilerledik. Çevremdeki çoğu mahkûm hâlâ uyuyor gibiydi ve ayaklarını sürüyerek yürüdüklerinden felaket bir toz bulutu kalkıyordu. Bir saatlik yürüyüşle büyük bir ayçiçeği tarlasına gelip durduk. Burada çalışacaktık. İşimiz, gereksiz otları yolmak ve diziler boyunca birer adım aralıkla dikim yapmaktı. Günlük kotamız 3000 yarda idi (2700 m.). Bu kotayı, kendi müfrezenizle birlikte tamamladığınızda günlük bir buçuk ***pouncûuk*** ekmek alabiliyordunuz.

Dikim dizileri mahkûmlar arasında paylaşılmıştı. Birbirini tanıyanların ve belki de sevenlerin bir araya düşmesi bir şanstı. Yan yana çalışıp, bu arada çene çalabiliyorlardı. Yanınızda tanıdığınız ve sevdiğiniz birisinin olması ve onunla çene çalabilmeniz işi ne kadar farklı hale getiriyordu!

Otları yolmaya başladım. Ayçiçekleri makinelerle dikilmişti ve boyları yarım metreden fazla değildi. Henüz başveren filizler kalın yaprakların arasında yeni yeni boy veriyordu ve onları yabani otlardan ayırt etmek kolay değildi. Hamlelerim her seferinde boşa gidiyordu, sonunda sabrım tükenip gelişigüzel yolmaya başladım. Ne diye kendimi sıkıntıya sokacaktım ki? Benim bu bozkırda toprağı işlememi mi umuyorlardı? At sırtında bir denetçi benim sırama geldiğinde çok fazla ilerlemiş değildim. Beni yukarı doğru çekip öfkeyle lanetler savurdu. Kendisi de tarım uzmanı olan bir mahkûmdu. Atından indi, elimdeki aleti aldı ve işin nasıl yapılacağını gösterdi.

"Kör değilsin," dedi kızgın. "Bu bitki. Bak ona. Geri kalanı ot. Ne yaptığını sanıyorsun?"

Bir Prusya malikâne denetçisinin zavallı bir serfi azarladığı gibi azarladı beni. Sanki kendi toprağındaydı, oysa gerçekte o da benim gibi bu kölelik düzeninin talihsizlerinden biriydi. Bundan

sonra yakın gözetim altında tutuldum ve bu adam uygun bir şekilde çalışıp çalışmadığımı devamlı gözledi. Bu denetçinin dışında kendi "müfrezem"deki gözde mahkûmlar da dizi dizi dolaşıp işin iyi yapılıp yapılmadığını kontrol ediyorlardı. Yalnızca bir muhafız hiçbir şey yapmıyordu, tüfeğini eğerle semer arasına takmış, tarlanın ortasında hareketsiz duruyor, öylece bakıyordu çalışan kölelere.

Güneş iyice ısıtmaya ve kollarımı yakmaya başladı. Gittikçe daha sık doğruluyor ve başımdan akan terleri siliyordum. Diğerleri benden epeyce ileri gitmişlerdi. Onlar bu işte benden çok daha deneyimliydiler, özellikle köylü bir genç kadın. Sonradan zaman zaman, onun istediği zaman çifte tayın almak için kotasını ikiye katladığını duymuştum. O, geri kalan bizler için bir tehlikeydi; çünkü denetçi, onu örnek göstererek geri kalanlar için kotayı daha da yükseltebilirdi. Kadınlar, bir diziden diğerine bağırarak birbirleriyle konuşuyorlardı. Hepsi birbirini tanıyor gibiydi. Tek yabancı bendim.

Tarlalardan yaklaşık 250 m. ilerde su yalaklan vardı. Oraya ulaşır ulaşmaz yüzümü suya daldırıp doyasıya içtim, içmek için ne kap vardı ne bir şey. Suyun üstü köpüklüydü ama önemli değildi, isterse ot, toz ya da suyun üstünde yüzen çorba kalıntısı olsun, isterse bir su arabasının öküzü ağzını daldırmış olsun. Orada dilsiz bir hayvanın ağzından daha pis şeyler de vardı! Keza kadınlar bu küçük fırsatı bir şeyler yıkamakta kullanıyorlardı. ***Katylok\dxv(*** suya daldırıp çıkarıyor ve yalağın muhafızın göremeyeceği tarafına çömelip aceleyle birkaç parça giyeceklerini yıkıyorlardı. Herhangi bir şeylerini yıkayabilmek için tek şansları buydu. Elbette sabunları falan yoktu, Kazakistan güneşi onların tek ağartma maddesiydi.

Giderek gerilerde kalmıştım. Grup başkanı, kâğıt olmadığından, düz bir tahta parçasına günlük kotalarının yansını tamamlayanların isimlerini yazıyordu. Gün ortasında yarıya ulaşamayanlann geri kalan zamanda tümünü tamamlamaları mümkün müydü? Torbamdaki ekmeğin son kınntılanm bile şimdiden yemiş ve yeniden açlık hissetmeye başlamıştım. Bir dolu kirli su içip açlıktan uzun süre uzak kalmak mümkün değildi.

Benim sıram yabani ot doluydu. Umutsuz bir şekilde otlan yolmaya çalışırken bana korkuyla bakan bir anne kuşla burun buruna geldim. Sıranın içinde bir yere yuvasını yapıp yabani otlarla kamufle etmişti. Ne cins olduğunu bilemediğim kum rengi bir kuştu. Bu ıssız yerde, yumurtalarının üstünde öylece oturuyordu. Açlığımı ve yorgunluğumu unutup onu seyre koyuldum. Onun bu değişmez görevini yerine getirirkenki hali beni neden

bu kadar etkilemişti, bilmiyorum. Belki de öylesine savunmasız, kaderini belirleyecek her türlü darbeye öylesine açık olmasıydı bunun nedeni. Kimsenin bulup dağıtmamasını umut ederek yuvasının yanından dikkatle dolandım. Eski cesaretimi toplayarak, ruhum canlanmış bir şekilde çalışmaya başladım, kuşun yuvasının bana hatırlattığı, çoktan unutulmuş bir ninniyi mırıldanıyordum bir yandan da.

Bir mahkûm sıra sıra dolaşıp körelen çapaları bileyleme işini yapıyordu. Sonunda bana da geldi. Benim çapaya acıyarak baktı. "Sana en kötüsünü vermişler. Bu durumda becerememen çok doğal. Bak, ben nasıl yapacağım şimdi," diyerek işe koyuldu. İşime ara verdiğime sevinmiştim. Yanma çöküp onu seyre koyuldum.

"Buralarda yenisin galiba, öyle değil mi?" dedi sempatik bir havada. "Seni daha önce hiç görmemiştim."

"Hayır. Daha dün geldim. ***Podkonvoi."***

"Ne oldu ki?" diye sordu.

Ne yaptığımı anlattım ona - davamın yeniden görülmesi için bir başvuru alt tarafı. Kulaklarına kadar sırıttı. "Gördüğüm kadarıyla Rus değilsin. Nerelisin?"

"Almanım."

"Ne! Volga'dan mı?"

"Hayır. Almanya'dan." Şaşkınlık ve sevinçle, onun tuhaf, eski moda Suvabia diyalektiyle konuştuğunu gördüm. Volga Alman kolonisinden bir köylüydü. "Peki ne işin var burada" diye sordu; sonra kuşkuyla şöyle bir baktı: "Komünistsin sanırım..."

"Komünisttim," dedim, "yıllardır. Ve sonra Hitler geldi..."

"Evet, biliyorum," dedi. "Ama ülkende kalsaydm daha iyi ederdin. Gazetelerin yazdığı kadar kötü mü ki? Buradan daha kötü olamayacağını düşünürüm hep. Hitler de burada yapıldığı gibi köylülerden topraklarını aldı mı? Ben neden buradayım... ***Ko/hoza*** katılmak istemedim, hiç kimse katılmak istemedi benim köyümde. Derken GPU geldi ve köyün bütün erkeklerini aldı. Beş çocuk bıraktım geride; en büyüğü on dört yaşında. Bilmiyorum, kanm nasıl bakacak onlara ve tarlalarımıza ne oldu..."

Grup başkanının bize doğru geldiğini görüp kalktım.

"Ver onu bana," dedim. "Şimdi bağırmaya başlar."

"Boş geç onu," dedi. "Böyle kötü bir çapa verdiklerine göre onu olabildiğince keskinleştirmek bana düşer. Otur yerine. Ondan korkmana gerek yok."

Ne var ki, iyice gerilmiştim. "İşten sonra bana her şeyi anlat," dedim.

Almanya'nın güney batısında bir eyalet (ç.n.).

"Tamam," diye yanıtladı. "Sana bizim ufaklıkların resimlerini de gösteririm, bir de bizim büyük oğlanın mektubunu."

Bize doğru gelen grup başkanı bağırmaya başladı: "Bütün gün sallanıp duruyorsun. Bu gidişle kotanı tamamlaman mümkün değil."

Yaşlı Volga Almanı ona doğru şöyle bir döndü. "Ne bekliyordun ya" diye sordu, "ona böyle kötü bir çapa verdikten sonra? Elbette işini iyi yapamaz bununla. Üstelik daha önce toprak işinde hiç çalışmamış. O eğitimli bir insan."

Grup başkanı bir şeyler homurdanarak uzaklaştı. Köylü, çapayı bana geri verdi ve çalışmaya başladım yeniden. Bir süre sessizce izledi beni.

"Hayır, sen gerçekten bilmiyorsun bu işin nasıl yapılacağını," dedi. "İşi zorlaştırıyorsun. Ayrıca bu yaz doğru dürüst büyümedi hiçbir şey, sıkma canını. Burası ayçiçeği için fazla kuru zaten."

Çapamı elimden aldı. "Bak, nasıl kullanacaksın. Çok derinden vurma. Vuruşları böyle yüzeyden yap. Böyle çok daha kolay olur."

Onu bir süre izledim, sonra çapayı alıp kendim denedim. Gerçekten de daha kolaydı böylesi. Gitmeye yekindi.

"Öğle arasına ne kadar var daha," diye sordum.

"Kalk ayağa" dedi, "gölgen yarım metreye indiğinde anla ki öğle arası iyice yaklaştı. Az kalmış zaten. Bak! Kağnı da geliyor."

Bana öğleden sonra daha hafif ve iyi bir çapa getireceğine söz verip gitti. Çapamı benim sırada toprağa saplayıp, kirli bir çuvalla üstü örtülü yağlı bir fıçıyı taşıyan kağnıya doğru ilerleyen diğerlerinin peşisıra gittim. ***Balanda*** denen, o çok özlenen öğlen çorbası vaktiydi. Çorbayı yaşlı bir kadın dağıtıyordu, içinde birkaç lahana yaprağı ve akdan tanesi yüzen sulu bir çorbaydı. Kotamızı tamamlayamadığımız için yalnızca çeyrek ekmek verilmişti bize, bazıları homurdanmaya başlamıştı.

"Şişko Tanya'dan ne haber," dedi biri. "O tayınını tam alıyor, peki kotasını tamamladığını göreniniz var mı?"

"O kotasını geceleri tamamlıyor," diye laf sokuşturdu, yüzü buruşuk bir deriden farksız olan bir adam. "Neden tayınını tam aldığı belli değil mi..."

Başka bir adam, kayırılan şişman kadına dönüp, onun gerçek mesleğinin ne olduğunu en ağıza alınmayacak kelimelerle ifade etti ve başkalannın ekmeğini yemeye gelmemesini söyledi.

Çorbayı içip ekmeği yiyince, bitkin halde yakıcı güneşte yayılıverdik, sığınabileceğimiz gölgelik bir yer de yoktu zaten. Yüzümü kollarımla, bacaklanmı da bir çuvalla örtüp anında ağır bir uykuya daldım.

Birisinin omuzumdan sarsmasıyla uyandım. Kahverengi gözlerinin içi gülen, dost yüzlü bir genç üzerime eğilmişti. "Kusura bakma, seni uyandırdım" dedi. "Bana senin bir Alman Komünisti olduğunu söylediler, doğru mu?"

"Evet," dedim, yarı uykulu. "Kimsin sen?"

"Ben de Litvanyalı bir Komünistim."

İçtenlikle el sıkıştık. "Ne kadar zamandır buradasın," diye sordum. Çöken sessizliği bozmak için ikimiz de ne diyeceğimizi bilemiyor gibiydik.

"Dokuz aydır," diye yanıtladı, "hepsi de ***pod konvoidt."***

"Neden buradasın?"

"Neden buradayım? GPU'nun uydurduğu suçlamaları mı soruyorsun, yoksa onların komünistleri ortadan kaldırmalarının gerçek nedenini mi?"

"Dikkatli ol," diye uyardım onu. "Bu söylediklerini biri duyarsa başın belaya girebilir. Ayrıca beni de tanımıyorsun henüz."

"Yabancı bir komünist olman yeterli benim için." Adı Boris Resnmik'ti. Ben de kendi adımı söyledim ama daha fazla konuşamadan grup başkanımızın ***"Davaif Na rabotif*** bağırıştan geldi kulağımıza. "Haydi bakalım çalışmaya. Kıpırdayın biraz."

"Birlikte çalışalım," diye önerdi Boris.

"Bana uyar," dedim. "Ama ben kilometrelerce gerideyim."

"Tamam, o zaman sıralanmızı değiştirelim."

Sanki herkesi tanıyordu ve küçük pazarlıklarla alışverişi yoluna koyuveriyordu. Birlikte çalışıp ayçiçekleri arasında gerekli mesafeyi bırakarak çevrelerindeki otları temizledik.

"Hadi gel, birer sigara içelim," dedi Boris, bir süre çalıştıktan sonra. "Yanımda biraz ***mahorka*** var." İşi bırakıp yüzümüzdeki terleri sildik. Boris gazete kâğıdına iki sigara sardı.

"Epey zamandır Rusya'da mısın?" diye sordum.

"Tutuklu olarak on sekiz ay, ondan önce de serbest olarak on ay. Biliyor musun, artık neredeyse bir kafes kuşu olarak doğduğuma inanmaya başlayacağım. Litvanya'daki komünist faaliyetlerimden dolayı on yıl ceza aldığımda henüz on dokuz yaşındaydım. Bu cezanın yedi yılını yattım. Hapishanede hepimiz politiktik, içimizden üç kişi tüberküloza yakalandı, geri kalanlarımızın da sağlık durumu pek parlak değildi. Dışarının da baskısıyla, sağlığımıza yeniden kavuşana kadar cezalarımız askıya alındı. Evet, öyle bakıyorsun bana ama böyle şeyler olabiliyordu Litvanya'da. Kızıl Haç yasa dışıydı ama mükemmel çalışıyordu, nitekim beni sanatoryuma gönderebildi. Şuraya bak. Her zamanki yerini aldı yine. Popka'nın gözleri üzerimizde."

Yeniden çalışmaya başladık. "Popka kim?" diye sordum.

"Popka Rusçada korkuluk demektir," dedi. "Bu muhafıza bu adı takmışlar. Gelip tarlanın ortasına oturur ve hiçbir şey yapmadan öylece bakınır."

Boris'e baktım. Gözleri kıvılcımlar saçan yakışıklı bir çocuktu. Baktığımı fark etti ve sakallı çenesini kaşıdı. "Burada insanın görünüşü bir domuzdan farksız," dedi. Yeniden çalışmaya başladık. "Litvanya'da komünist faaliyet göstermekten yedi yıl hapis yat, sonra da buraya gelip Sibirya'nın yolunu tut." Hem orada, hem burada hemen hemen tüm yetişkinlik yaşamı hapiste geçmişti. Ne var ki bu, ruhunu çökertmemiş, onu pişmanlığa sevk etmemişti.

Birlikte çok iyi çalıştık ve giderek diğerlerini yakaladık. Öğleden sonraki çalışma o kadar hızlı gitmiyordu.

"Hey, Boris," diye seslendi bir genç, neşeyle, "Yeni bir kız arkadaş mı buldun?"

"Yunanlı" diye açıkladı Boris. "İyi bir çocuktur ama buradaki adli suçlularla fazla içli dışlı, her şeye burnunu sokuyor. İşte bu yüzden de ceza kampında."

Yeniden felaket yorulmuştum. "Iş ne zaman bitecek?" diye sordum iç çekerek.

"Başına beyaz eşarp sarmış şu kıza bak. Şurada oturan. Adı Djura. Kotasını tamamlamış durumda. Yorulduysan, sen de oturup dinlen. Sen biraz soluklanana kadar ben iki sıra daha giderim."

Boris, hâlâ bir tarafa fiyakalı bir şekilde yıkık sivil şapkası giyiyordu. Kısa, siyah, kıvırcık saçları vardı ve yüzü güneşten yanmıştı. Güldüğü zaman bembeyaz dişleri görünüyordu. Hem görünüş, hem de tavır olarak bana bir Fransızı anımsatıyordu. O çalışırken ben de sıranın epey gerilerinde bıraktığımız ceketiyle, iki konserve kutumuzu gidip getirdim.

Gün sona ermeden kotalanmızı tamamladık ve akşam güneşinin altında oturup dinlendik. Boris bana bir ***mahorka*** sardı ve gösterişli bir hareketle elime tutuşturdu. Böyle bir yerde böyle bir nezaket! Keyifle ciğerlerimize çektik dumanı. Çevredeki otların üzerinde böcekler dolaşıyor, ağustos böcekleri ötüp duruyordu. Bozkırda açan çiçekler hârikaydı. Hiçbir zaman çiçeklerin böyle altın sarısı, kırmızı ve neredeyse siyah renk kümeleri halinde ve yanıbaşındaki kümeden bu kadar net ayırt edilebildiği çiçek bahçeleri görmemiştim. O kadar verimsiz, o kadar kuru gözüken toprağın biraz ilerisinde bozkır otlan iyice boy atıyor ve akşam rüzgârıyla, göl kenarındaki sazlar gibi öne arkaya nazlı nazlı salınıp duruyorlardı.

"Şu ilerdeki su değil mi, Boris?" diye sordum.

Güneş ağır ağır batıyordu. Batıyı düşünmemeliydim. Böylesi huzur dolu bir anda kampta olduğumu bile düşünmemeliydim. Diğerleri de kotaları tamamlamış ve sağda solda uykuya dalmışlardı.

"Sanatoryuma gittikten sonra ne oldu, Boris?"

"Parti benimle temasa geçti. Elbette illegal olarak ama sanatoryumda bu oldukça kolaydı. Kaçmamı söylediler. Tabii ki çok sevindim. Önümde daha üç yıl ceza vardı ve ciğerimin biri iyi durumda değildi. Ve kaçıp Sovyetler Birligi'ne gidecektim! En büyük hedefimdi bu. Biliyorsun, işçilerin anavatanıydı burası. Müthiş heyecanlanmıştım. Her şeyi gayet güzel ayarladılar ve kaçtım. Moskova'da Enternasyonal Kızıl Yardım (Morp) tarafından kahramanlar gibi karşılandım, Karadeniz'deki Yalta'da bir sanatoryuma gönderildim. Gerçekten harika bir yerdi ve iyileşmem uzun sürmedi. Sonra kendime bir iş aramaya başladım. Tutuklanmadan önce ayakkabı yapımcısıydım. Litvanya'da politik mahkûmlar çalışmazdı ve tecrit hücresinde tutulmazdık. Kitaplarımız vardı, birlikte okuma çalışmaları yapar ve kurslar örgütlerdik. Hapishane benim üniversitemdi. Daha önce öğrenemediğim her şeyi orada öğrendim. Yüksek okula gidememiştim, çünkü babam ölmüştü, annem dört çocuğa bakıyordu ve ben en kısa zamanda iş bulup çalışmak zorundaydım. Fakat hapishanede çok iyi öğretmenlerimiz vardı, bunlar politik suçlardan hüküm giymiş gerçekten kültürlü insanlardı. Yalta'da, doktorlar, ne olur ne olmaz ciğerlerim için güneyde kalmamı salık verdiler. Bu yüzden Odessa'ya gidip bir çizme ve ayakkabı fabrikasında iş buldum. Bir kızla tanıştım orada. İlk kız arkadaşımdı, evlendik. Yaklaşık altı ay çok mutluyduk ve sonra, bir gece, hiç beklenmedik bir anda, gökyüzünde çakan bir şimşek gibi, GPU gelip beni tutukladı. Litvanya ajanı olduğumu ileri sürdüler. Litvanya Okhrana'sı hapishanedeyken beni örgütlemiş ve Sovyet sınırından içeri sokmuştu, bunun gibi şeyler işte. Sorgu yargıcının hikâyesi buydu ve bu masalı kabul edip itirafı imzalamamı istiyordu. Ona, oldukça deneyimli olduğumu ve bir Komünistin polisle nasıl baş edeceğini bildiğini söyledim. Bunun üzerine beni dövmeye başladılar. Herkes duysun diye öküz gibi böğürünce dayağı kestiler. Bu yöntemi Litvanya'da denemiştik ve oldukça da işe yaramıştı. Hapishanede ciğerlerimdeki hastalık nüksetti ve kanama yeniden başladı, bunun üzerine beni hapishane revirine aldılar. Revirden çıktığımda cezam beni bekliyordu: Sekiz yıl kürek cezası, üstelik ***pod konvoide,*** çünkü iyi hal göstermemiştim ve işte buradayım. Dokuz ay oldu. Yedi yıl ve dokuz ay. Ama sana rastlamam çok

iyi oldu. Burada en kötü şey insanın konuşacak birini bulamamasıdır; hayır sözünü ettiğim, aynı dili konuşan biri değil, benzer şeyleri düşünen biri. Haydi gel, geri dönmeden birer sigara daha içelim. Grete demiştin, değil mi? Sana Margarete diyebilir miyim? Litvanya'da Margarete hakkında çok güzel bir şarkı vardır."

Ufukta güneş batmaya başlamıştı. Grup başkanı ve muhafız çevrede dolanıp bizi yürüyüş düzenine sokmaya çalışıyorlardı. Boris'le ben yan yana sıraya girdik. Boris kirli, pejmürdeydi, saçı sakalı birbirine karışmıştı. Ben de ondan farklı bir durumda değildim, ayaklanma paçavralar sarmıştım ve bana çok büyük gelen farklı büyüklüklerde lastik ayakkabılar vardı ayağımda. Ama mutlu sayılırdım. İçimi dökebileceğim bir can dost bulmuştum.

Gece, sert, pürüzlü tahtadan yatağıma uzandım. Tahtakurularının pis kokusu burnumdaydı ama dudaklarımda bir gülümseme vardı. Hayat biraz daha kolaydı şimdi. Rüyamda dev ayçiçekleriyle, göz alabildiğine uzanan karmakarışık ot yığınlarıyla boğuştum ama uyandığımda yarın yeniden Boris'i göreceğim düşüncesiyle yatıştım. "Margarita" adlı Litvanya şarkısını söyleyeceğine söz vermişti bana.

Birma ceza kampındaki ilk iki ayıma dönüp baktığımda, tarlalardaki zahmetli çalışmadan, yakıp kavuran güneşten, sürekli açlıktan, tahtakurulu ve bitli gecelerden, hapishane arkadaşlarımın hile ve desiselerinden önce Boris Resnik'le arkadaşlığım gelir aklıma. Her sabah yoklamadan önce buluşurduk. Gazete kâğıdından bir ***mahorka*** cigarası sarardı, birlikte sigaralarımızı tüttürürken günün mucizesini seyre koyulurduk: Uzaktaki dağlardan yükselen güneş.

Onunla böyle buluştuğum ilk sabah traş olabilmişti. O akşam, başka amaçlarla kullanılması gereken "örgütlenmiş" suyla erkekler blokunun arka tarafında gömleğini de yıkamıştı. Sıktıktan sonra dikenli tellere asmıştı kuruması için, çalınır korkusuyla gözünü bir an için ayırmadan elbette.

Kampa gelişinin üzerinden daha bir ay geçmeden kanaması yeniden başlamıştı. Bir süre hastanede kaldıktan sonra kampa geri gönderilmiş, fakat başhekimin iyiliği sayesinde ek yiyecek almıştı. Bu küçük bir tas şehriye ya da yulaf peltesiydi ama bu kadarı bile onu ayakta tutmaya yetmişti. Bu küçük ek yiyecek bile, mahkûm arkadaşlarının kıskançlığını çekip öfkelenmesine yol açmıştı.

"Hastaymış! Şuna bak! Yanaklanndan kan fışkırıyor maşallah. Nüfuzlu çevrelerle bağı var."

Bir gün, tarlalarda çalışmak yerine mutfak bahçesinde çalışmaya karar verdik. Tüberküloz olduğu için Boris'in orada çalış-

ma hakkı vardı ama baş bahçıvandan hoşlanmadığı için tarlalarda çalışmayı tercih etmişti. Elbette benim böyle bir hakkım yoktu ama ertesi sabah şansımızı denemek üzere bahçe grubuyla sıraya girdik. Kontrolör, yanında önemsiz bir görev kapmış bir adli suçluyla birlikte geldi. Adli suçlu Boris'i anında durdurdu.

"Hey bana bak, hemen tarla grubuna geri dön bakalım," diye terslendi. "Bahçeye gidip işi asacaksın, değil mi?"

"Hafif çalışma hakkım olduğunu çok iyi biliyorsun" diye yanıtladı Boris.

"Ne hakkı be?" dedi adam hoşnutsuzlukla. "Sağlığın pekâla yerinde. Ne diyorsam onu yap."

"Yapmayacağım," dedi Boris, kararlı. "Hafif çalışma benim hakkım, inanmıyorsan doktora sorabilirsin."

Adam pis pis sırıtmaya başladı birden. "Vay canına!" diye böğürdü, "Demek öyle. Neyin peşinde olduğunu bilmediğimi mi sanıyorsun? Grete ile çalıların arkasında iş tutacaksın, hah."

Yaptığı espriyi iğrenç bir kahkahayla taçlandırdı. "Tamam o zaman" dedi. "Geç bakalım." Yol verdi ve bu arada benim de bahçede çalışma hakkım olmadığını unutmuştu.

Normal koşullarda bir kadın için böyle bir aşağılama yenir yutulur bir şey değildi, ancak hayvan muamelesi göre göre hayvanca davranıştan da giderek benimsiyordunuz. Hilemizi yutturduğumuza sevinerek birlikte bahçeye doğru yürüdük.

işimiz, ellerimizle ot kümelerini yolmaktan ibaretti. Hafifçe şarkılar mırıldanarak dizlerimizin üzerinde ilerlemeye başladık. Bizim sırada genç bir Çingene kız çalışıyordu ve çok korkulan bir kabadayı olan gözcü uzaktayken kısa bir süre için de olsa el falına bakıyordu. Çok başanlıydı fal bakmakta. Esmer yabancı çok yakında bir yolculuğa çıkacaktı - özgürlüğe bir yolculuktu bu ve çok mutlu olacaktı. Mutfak bahçesi, bizim iki değerli ördeğimizin hayatlarının son bulduğu gölden sulanıyordu. Toprak iyiydi ve hem otlar, hem de sebzeler çok büyümüştü. Burada iki kavak ağacı bile vardı - bu, bozkırda nadiren rastlanan bir şeydi. Öğle arasında bir gölgeye oturup çene çaldık ve birbirimize, bir mahkûmun hayatında dışandakinden çok daha büyük rolü olan rüyalanmızı anlattık.

Akşam hava kararmadan önceki kısa aralıkta kampın pis kokulu meydanında birlikte otururduk. Bir gün içlerinde birkaç Gürcü politik de bulunan yeni bir mahkûm kafilesi gelmişti. Bunların arasında, benim beş yıllık cezamı imzalayan GPU şefi Beria'nın sütannesinin seksen yaşındaki kocası da vardı. Aynca Gürcü Menşevikleri ve Dzagnidze adında, Kafkasya'dan bir öğretmen. Akşamlan bizimle oturur ve o hüzünlü Gürcü halk şar-

kılarını söylerlerdi. Ben de onlara bir iki Alman şarkısı söyledim, Heinz'ın bana öğrettiği bir Gürcü şarkısını söylediğimde çok şaşırdılar. Bu şarkıyı bana Heinz öğretmişti, arkadaşı Lominadze'nin en sevdiği şarkıydı, hiç dilinden düşürmezdi. Hüzünlü bir şarkıydı: "Senin için zavallım, ne bir şans gözüküyor uzakta; ne de mutlu sarkılan seslendirecek bir saz, ah benim zavallım."

Bu Gürcülerle pek çok akşamı birlikte geçirdik ve Beria'nın sütninesinin kocası, parlak gözlü, kartal bakışlı, esmer yüzünde derin çizgiler olan, seksen yaşındaki tipik Gürcü şarap tüccarı, öfkeyle, üzüm bağını vermek ve ***kolhoza*** katılmak istemediği için tutuklandığını anlattı bana. On yıl ceza almıştı. Dzagnidze kalp hastasıydı. O da on yıl ceza almıştı. Şu muğlak "karşıdevrimci ajitasyon"dan. Kısa süre sonra Dzagnidze ve yaşlı adam sakatlar kampına gönderildiler.

Rus-Alman paktını daha yeni duymuştuk ve bir akşam bu pakt konusunda konuşuyorduk ki Gürcü Menşevik, muhtemelen herkesin duyması için yüksek sesle şöyle dedi: "Rus-Alman Dostluk Paktı bir politik deha ürünüdür; büyük liderimiz Stalin'in en büyük eylemidir. Ona olan hayranlığım sınırsızdır." Anlamış ve utanç içinde başımızı önümüze eğmiştik.

Bir gün bizim ***naçalnik*** kampın bir an önce temizlenmesi gerektiğini duyurdu, Dolinki'deki yönetim merkezinden bir teftiş heyeti yola çıkmıştı. Ceza bölümünün kıdemlisi, bizim ***starosta,*** kuyruğunu kovalayan köpek gibi ortalıkta dolaşıp, kendisinin ve ***naça/nikin*** bu hale gelmesine yol açtıkları kamptaki pisliği temizleyecek gönüllüler aramaya girişti, fakat bir komünist olduğu söylenen Yugoslav kız arkadaşından başka yardım edecek kimse bulamadı. Bu kız belki de eskiden komünistti. Teftiş komisyonu gelip kampın durumunu görünce erkek arkadaşını işten kovacağından ve böylece ayrıcalıklı hayatının sona ereceğinden korkuyordu. Asla çalışmaz ve iyi beslenirdi, ***strostay\a*** herkesin bildiği ilişkisi sayesinde.

Bu temizlik faaliyetinin tamamı, aslında insan pisliğinden oluşan birikinti ve yığınların ilk kez temizlenmesinden ibaretti. İçinde yaşadığımız kaosa küçük de olsa bir düzen getirme yönündeki diğer tüm girişimler, hem ***starosta*** hem de ***naçalnikie*** açıktan açığa dalga geçen adli suçlular tarafından sabote edilerek akamete uğratıldı. Komisyon geldi. Komisyonda, kamp komutanı Serikov ve üniformalı çok sayıda görevli bulunuyordu. Pislik ve dağınıklık içindeki bloklarda dolaştılar, şikâyette bulunma cesareti gösterenleri sessizce dinleyip gittiler. Ardından hiçbir şey olmadı ve her şey eskisi gibi devam etti.

Kısa süre sonra, bir mahkûm kafilesinin Merkezi ya da Doğu Sibirya'ya hareket edeceği söylentileri yayılmaya başladı. Mah-

kûmları bir paniktir aldı, çünkü bu, mahkûmlann, kamptaki yakın arkadaşlanndan ayrılacakları anlamına geliyordu. Boris'le benim gibi yakın arkadaşların... Dile getirilmeyen bir korkuyla birbirimize baktık. Ve sonunda bu da gerçekleşti. Birkaç gün içinde hazırlanmamız söylendi. Korkunç kederli günlerdi. Boris, ağaçtan, oymalı bir sigara tabakası yapmış ve kendisini hatırlamam için işlemeli küçük bir kutu vermişti bana. Doğu Sibirya'nın onun için ölüm anlamına geldiğini biliyordum, içim yanıyordu.

Beni habersiz bırakmamak için elinden geleni yapacağına söz verdi. Benim yapabildiğim tek şey ise, göz yaşları içinde ona teşekkür etmek oldu, hayatıma küçük bir mutluluk getiren ve Birma'nın sefilliğini neredeyse unutturan iki aylık arkadaşlığı için.

Kampın önünde kamyonlar duruyor, yola çıkacakların isimleri okunuyordu. İsmi okunanlar kampın kapısından çıkıp kamyonlara tırmandılar. Biz geride kalanlar dikenli tellerin arkasında toplanmıştık. "Beni unutma Grete!" diye bağırdı Boris. Gırtlağıma gelip bir düğüm oturmuştu, yalnızca el sallayabildim. Mahkûmlar şarkı söylemeye başladılar:

"Akar durursun Volga ana;
Sevgilimi aldılar benden.
Rüzgârda yelkenler fora,
Ama kalbim kederle dolu
Elveda sevgilim, elveda."

Bıkkın ve kederli günler akıp gidiyordu. Gücümü yitirmiş gibiydim ve günlük kotamı tamamlayamadığım günler gittikçe ve gittikçe artıyordu. Fakat şimdi benim grubun başkanı bir politikti ve politik arkadaşlarına yardımcı olmak için kayıtlarda hile yapıyordu, yoksa günde yarım kilodan fazla ekmek almam mümkün olmazdı. Yeniden tarla çalışmasına dönmüştüm. Sabah akşam tek düşüncemiz ekmekti. Bir öğle sonrası, ekmeğimin hatırı sayılır bir kısmı hâlâ yenmemiş olarak torbamda duruyordu. Çalışmaya ara verdim, ekmeğimi çalıştığım dizide yere bıraktım, gidip geldikçe bir parça yiyordum. Fakat bir seferinde bir de baktım ki torbam boş. Biri ekmeğimi çalmıştı. Bir parça ekmek! Ne önemsiz bir şey! Açlığı yaşamamış, gerçek açlığı yaşamamış hiç kimse bunun ne kadar değerli bir şey olduğunu bilemez. Bunun anlamı o günün geri kalan kısmında ve yenisini alıncaya kadar sabahın bir bölümünde de ekmeksiz kalmamdı. Eh yine de gün geçti, diğer günler gibi.

Hayatım, devamlı duymak zorunda kaldığım gerçekten galiz küfürlü konuşmalarla daha da çekilmez hale gelmişti. Kampta da küfürlü konuşmalar duyardım ama ceza bölümünde bu dayanılmaz boyutlardaydı. Başımın üzerinde uçuşurdu küfürler. İlk başlarda bu sözcüklerin ima ettiği anlamlan tam anlamıyordum ama Rusçam ilerledikçe yüzümün kızarmasını önlemem imkânsız hale gelmeye başladı. Rusça bu bakımdan özellikle zengin bir dildi ve kamptaki mahkûmlar bu işin erbabıydılar. Kamptaki çoğunluğu oluşturan adi mahkûmlar için ben bir "Alman faşisti"ydim. Sovyet gazetelerinin propagandası, onlann gözünde Almanla faşisti eşitlemişti. Aynca ben bir politiktim ve Rus toprağında bir politik onlar için en aşağılanacak yaratıktı. Bir seferinde yanımdaki dizide çalışan bir adli suçluyla neredeyse yan yana ilerliyorduk çalışırken. Ne zaman yakınma gelsem bana en ağır küfürleri ederek eğleniyordu bu kadın mahkûm. Bu kışkırtıcı tutum beni öylesine sinirlendirmişti ki bir kere daha yan yana geldiğimizde yine küfür edince gayriihtiyari ben de ağır bir küfürle karşılık verdim ona. Birden yüzünde bir saygı ifadesi oluştu.

Boris gittikten kısa süre sonra, dünyanın belli bölgelerinde korkunç bir hızla yayılan ve büyük baş hayvanlarda büyük kayıplara yol açan bir çeşit sığır hastalığı salgını olan ***brzloseya*** karşı açılan bir kampanyaya katılmak üzere bir gruba sevk edildim. Bir akşam yorgun argın kampa dönerken aralarında benim ismimin de bulunduğu elli kişilik bir liste okunup bir araya gelmemiz istendi. "Derhal hazırlan. Eşyalarınla birlikte." Bu, mahkûmlar arasında daima paniğe yol açan bir emirdi. Mahkûm tuhaf bir muhafazakârlık içindedir. Bizim bitli, pis kulübemiz bile olsa, o bir kere yerine yerleşti mi, bir daha yerinden kıpırdamak istemez ve bu ona hayatının yıkımı gibi görünür. Nereye gidiyor olursa olsun bunun şu andaki durumundan daha kötü olacağını düşünür. Her halükârda insanın keyfi kaçıverir. Bu aynı zamanda alıştığın, tanışık olduğun insanlardan aynlmak anlamına gelir.

Steplerin Kalbinde

Kağnı arabası kampın dışında bekliyordu, çıkınlanınız içine yığılmıştı, bağırışlar ve hakaretler eşliğinde kağnının arkasında sıraya girdik ve nereye olduğu bilinmeyen yolculuğumuz yeniden başladı. Yine de gecenin serinliği barakalanmızın pis kokusundan daha iyiydi ve çok geçmeden başımın üstündeki geniş gökkubbede panldayan yıldızlan fark ettim. Böyle bir gökkubbe ancak steplerde ve çölde olabilirdi. Anlatılamaz, muhteşem bir

şeydi bu. Fakat az sonra bacaklarım yorulmaya başladı ve tekerlek izlerinin ardından ilerlediğimiz tozlu yolda, hemen hemen paramparça olmuş, ayağıma çok büyük gelen lastik ayakkabılarımla adımlarımı zor atar hale geldim, sendeley[erek] yürüyordum. Sürüklenen ayakların kaldırdığı toz gözleri"[1]' acıtıyor, boğazımı yakıyordu. Yorgunluk galip geldi ve bir süre sonra ağzımızı bıçak açmaz oldu. Sadece öndeki kağnının gıcırtıları, sürüdüğümüz yorgun ayaklarımızın çıkarttığı karmakarışık sesler ve yolun kenarlarındaki ağustos böceklerinin biteviye ötüşleri duyuluyordu. Meğer insan yürürken de uyuyabilire[! Ne] kadar sürecekti bu? Arkamızda, geride kalanları zorlayan o bildik *"Davai!* £tera/7" bağırışlarını duyuyordum. En ufak bir nefret ve aşağılama bana yeni bir direnme gücü veriyordu.

En sonunda sığırlar gibi içine iteklendigimiz boş bir kulübeye geldik. Burada ***naris*** bile yoktu ve yere saçılma samanlardan başka üzerine oturulacak ya da yatılacak herhangi bir şey bulunmuyordu. Öylesine yorgunduk ki kendimizi y[ere] atmamızla uykuya dalmamız bir oldu. Kütük gibi uyumuşum- Tahtakuruları bile beni uyandıramadı.

Ertesi gün, kampın istasyonlanndan biri olan Leninskoy'de olduğumuzu gördük. Burada, bizimki gibi bir erkek kulübesi, bir bekçi evi, bir banyo, bir Ceza Bloku ve bir dizi gayet iyi yapılmış koyun ağılı bulunuyordu. Yazın koyunlar bozkıra salınıyordu. Bizim gruba kazma kürek verildi. Koyun ağılların»[11] içindeki ve çevresindeki toprak ve gübre karışımı yığını bozkıra taşımamız ve orada yakmamız söylendi. Son derece ağır bir işti, özellikle ağılların çevresindeki zeminde otlar öylesine derinden kök salmış ve birbirine dolaşmıştı ki tüm çabalanmıza karŞ[1] inatla direniyorlardı.

Bir gün bir mucize oldu. Sert toprakla ve çetinceviz köklerle baş edebilmek için elimizden geleni yapıyor, seller gibi ter dökü-yor ama çok az ilerleme kaydediyorduk. Aramızda güÇİü kuvvetli adamlar ve kadınlar kalmamıştı. Bizden sorumlu askere nafile çabalamalarımıza gözcülük yapması söylenmişti. B[ize] doğru geldi, tüfeğini yere koydu, mahkûmlardan birinin [kazma] aldı ve çalışmaya başladı. Güçlü vuruşlarla uzun, fazla [derin] olmayan bir hendek açarak bizim köklerin altına girmem*[21] sağladı. Bir muhafızın mahkûmlara yardım ettiğini ilk kez görüyordum, insanca tavrı olan bir Kazak askeriydi ve mahkûmlar onu sevmişti. Mahkûmlar onunla konuşuyor, gülüşüyor, şakalaŞiyordu. O görevde olduğu zaman neredeyse kendimizi özgür ve mutlu hissediyorduk.

Grupla birlikte toprak temizlemeye gönderil[11161TM0] üzerinden birkaç hafta geçti. Bizim grup yedi kişiydi, hepsi de kadın ve

politikti. At sırtında bize eşlik eden aynı Kazak askerin denetimindeydik, kamptan beş mil uzaklıktaki ***tog*** denen yere gidiyorduk. ***Tog,*** ekinlerin biçer-döverlerle biçilip istif edildiği ve bir makineyle temizlendiği yerdi. Yedi kadın böyle bir makineyle ilgili çeşitli işleri yerine getiriyordu.

Yolda nöbetçimizle güle konuşa gidiyor ve ona ne kadar aç olduğumuzu anlatıyorduk. Giderek düşündüğümüz şeyi gerçekleştirme isteği ağır bastı. ***Tog,*** Şarik tren istasyonundan çok uzak değildi ve Şarik'te ekmek ve şeker bulunuyordu. Atla Şarik'e bir çırpıda gider gelirdi, bizim için bir şeyler alırdı oradan. Yapar mıydı? Bunu daha önce aklımıza bile getirmemiştik, fakat ihtiyacımız o kadar baskın çıkmıştı ki. Üstelik kaybedeceğimiz bir şeyimiz de yoktu.

"İyi be" dedi, ona son sorduğumuzda. "Ben gidince siz de tabanları yağlayın, değil mi... Ya da kontrol gelebilir. O zaman benim yerim neresi olacak? Sizin yanınızı boylayacağım kampta ya da belki daha da kötüsü."

Öğlen gelip geçti ve kağnı arabası çorba variliyle çıkageldi. Tüm yalvarmalarımızın boşa gittiğine ikna olmuş vaziyette, arpa ekili bozkırda, bir kara toz bulutu içinde çalışıyorduk. Tabii ki Kazak asker için oldukça büyük bir risk söz konusuydu ve önerimizi reddettiği için ona herhangi bir kızgınlığımız yoktu. Fakat kağnı arabası gözden kaybolunca yanımıza geldi.

"Bana ekmek torbalannızı ve biraz para verin," dedi. Büyük bir sevinçle, toplayabildiğimiz tüm parayı ona teslim ettik. Çevik, küçük bozkır midillisine bindi ve dehledi. Midillinin nallarıyla kalkan tozun ardından onun hızla uzaklaşıp gözden kaybolduşuna baktık. Ve yedi mahkûm olarak, muhafızımızın başına bir şey gelmemesi için endişeyle titreyerek beklemeye başladık. Ya bir kontrol gelirse? Endişe içinde dört bir yana bakmıyorduk. Zaman geçtikçe korku ve endişemiz arttı. Dostumuzun başını belaya mı sokmuştuk? Şarik'te birileri onu yakalamış mıydı? Beklemek korkunçtu ama sonunda büyük bir rahatlamayla ufukta bir toz bulutu gördük. Gittikçe yaklaşan, yakışıklı Kazağımız, ekmek ve şekerle dolu torbalanmız midillisinin boynuna asılı olarak dört nala gelmekteydi.

Leninskoy'dayken iki ay boyunca sabun alamadık. Ayda küçük bir kalıp sabun hakkımız vardı. Bu, kibrit kutusu büyüklüğünde, çok yumuşak bir sabundu ve elbette uzun süre dayanmıyordu. Bu sefer ya bize sabun vermeyi unutmuşlardı ya da birileri sabunları çalmıştı. Kirler artık derimize işlemişti, toz haline gelmiş koyun pislikleri gözlerimize, burun deliklerimize ve ağzımıza doluyordu. Duvarda Sağlık Komiseri tarafından yayın-

lanmış bir afiş asılıydı: "Dikkat! Öldürücü ***brzlose*** salgınından kaçının, çalışma saatlerinde yemek yemek ve sigara içmek yasaktır. Yemekten önce ellerinizi yıkamalısınız."

Bir gün, kendisi de bir politik mahkûm olan muhasip, ücretleri ödemek üzere bizim alt bölgeye geldi. Aylardır ücret açığım olduğunu biliyordum, bu yüzden de bir beklentim yoktu. Fakat ismim okunup ceza kampına gönderilmeden önceki ***udarnik,*** çalışmam için bana yirmi beş ruble ödenince şaşkınlıklar içinde kaldım. Yirmi beş ruble çok bir para değildi ama hapishane kampında büyük paraydı.

Bu sıralarda bizim oraya içlerinde kampa yeni gelenlerin de olduğu bir grup geldi. Bunlardan biri Olga adında bir kadındı. Köken olarak Almandı, ailesi yüz elli yıl önce Rusya'ya göç etmişti. Büyük babasının büyük babası Çarlardan birinin bando şefliğini yapmıştı. Aile Alman geleneklerini sürdürmeye devam etmişti - aslında, sık sık olduğu gibi, eskisinden de fazla Alman olmuşlardı. Olga'nın yalnızca görünüşü değil, her şeyi Almandı, üstelik de eski moda cinsinden. Uzun boylu ve çok sarışındı, güneşe dayanıksız nazik bir cildi vardı ve annelerimizin genç kızlık dönemlerinde yaptığı gibi saçlarını arkadan topuz yapardı. Olga otuz yaşındaydı. Tesadüfen, çıkınının içinde bulunanları gördüm. Bunlar, ancak ninelerimizin sandıklarından çıkacak danteldi ve işlemeli iç çamaşırlarıydı.

Kendisi bir piyanistti ve verdiği konserlerle çok iyi tanınıyordu. Kocası da, bilinen yollarla tutuklanmış bir müzisyendi; kimse tutuklanma nedenini bilmiyordu; kocasının tutuklanmasından çok kısa süre sonra o da tutuklanmıştı. Suçlama, adı bilinmeyen "bir yabancı devlet hesabına casusluk yapmak"tı. Ülke dışında eğitim görmüş genç kadının hâlâ mektuplaştığı arkadaşları vardı. Eh bu kadarı yeterdi zaten. ***Pod konvofde*** beş yıl zorla çalışmaya mahkûm olmuştu.

O zamana kadar ne bir kol çalışması ne de herhangi bir spor yapmıştı. Şimdi ise korkunç ağır bir şekilde çalışmak zorundaydı. Bir zamanlar beyaz olan bir bluz giymiş, çıplak ayak, saçlarını serbestçe bırakmış, buğday dolu bir kovayla sağa sola koşturup duruyordu. İşi, buğday temizleme makinesinin borusundan buğdayları dökmekti. Zayıf adalelerine göre bu kova çok ağırdı. Büyük bir güç sarfederek kovayı boruya kadar kaldırıyor ve bu arada buğdayların yarısı yere dökülüyordu. Yeterince hızlı çalışamıyordu ve her taraftan ***"Davai! Davai!"*** bağırışları geliyordu. Nasılmış entelijansiyanın çalışması? Onların çalışmayı öğrenmesinin zamanıydı artık.

Birkaç saat sonra Olga'mn yüzü bir hindi ibiği gibi kıpkırmızı oldu güneşten. İşini değiştirip makinenin kolunu çevirme işine verdiler. Bir süre bu işi yaptı ama giderek yoruldu ve ara verilmesini rica etmeye başladı. Ne yazık ki hem ustabaşıların hem de mahkûmlann vahşeti ve vurdumduymazlığı için mükemmel bir hedefti. Güneş yanıklarından korkunç bir hale gelmesi için çok fazla zaman geçmesi gerekmedi. Kolları ve bacakları iltihap toplayıp şişti, zorlukla ayakta durabiliyordu. Bunun üzerine grup başkanımızdan onu işten o gün için muaf tutmasını, kulübemizde yatmasına izin vermesini rica etti. Bunun üzerine mahkûmlardan şiddetli itirazlar yükseldi: "Evet; sana müstahaktır; biraz güneş yanığı yüzünden iş bırakmak ha. Bize baksana. Tembelin biri. O yan gelip yatarken biz tüm hayatımız boyunca çalıştık." Gaddarların en gayretlilerinden birine dönüp "Sovyetler Birliği'nde müzisyenlere böyle mi muamele ediliyor," dedim. "El işçiliğinin piyano çalmaktan çok daha kolay olduğunu biliyor musunuz? Buğday temizleme makinesinde çalışacak milyonlarca kişi bulabilirsiniz; peki piyano çalacak kaç kişi bulabileceğinizi sanıyorsunuz?"

Fakat bunun Olga'ya pek bir yaran olmadı. Gerçekten de çok beceriksiz ve yavaştı. Bu, mahkûmlan rahatsız ediyor ve tepelerinin atmasına yol açıyordu. Akşamları, bir kömür işçisi kadar kararmış bir vaziyette eve geri döndüğümüzde, yüzümüzü yıkamamız için su dolu büyük bir kurnanın bizi beklemesi gerekirdi. Ne var ki kurna oradaydı ama su yoktu. Güneş batmadan önce geri dönmemize izin verilmediğinden, uzun süre susuz kalan öküz suyu içip bitiriyordu. Bu yüzden biz de, kullanmamız yasak olan yarı dolu kuyuya, çaktırmadan ve muhafızlar bizi görmesin diye dört bir yana bakınarak, bir parça ipin ucuna bağladığımız ***katylolAanvmzı*** daldırıyorduk. Ve her seferinde yakalanan kim oluyordu dersiniz? Olga. Ardından bir küfür yağmuru başlıyordu, bizim için işi daha zor hale getirdiğinden.

Dağıtılan çorbayı kaçıracağımız korkusuyla elimizi yüzümüzü aceleyle yalapşap yıkayıp yemeğe koşardık. Ve yemek yerken zaman geçerdi. Karaganda'da güneş battıktan sonra alacakaranlık çok kısa sürerdi. Sıcak ve tahtakurularının dayanılmaz saldırılan yüzünden kulübenin dışında uyumamıza izin veriliyordu. Aramızdaki birkaç dayanıklı tip tahtakurulannın ısırmalarına aldırmaz, içerde uyurdu ama çoğumuz dışarda olmayı tercih ederdi. Sıcak havada tahtakuruları her yanı kaplardı. Akşam çıkınlanmızı almak için içeri girdiğimizde, kannca kolonileri gibi sürüler halinde duvarlara tırmanır, bazıları da tavandan üstümüze düşerdi.

Başlarımızı kulübenin duvarına dayar, çıplak toprakta uyurduk ve bizden beş altı metre uzaklıkta bir asker olurdu; bir taburenin üzerine oturmuş, tüfeği dizlerinde, kaçmaya teşebbüs etmeyelim diye gözü üzerimizde. Olga, daima geç kalır ve herkes yerini aldıktan sonra gelirdi. Bu yetmiyormuş gibi çok geçmeden benimle yıldızlar hakkında konuşmaya başlardı: "Bak, Grete. Şuradaki Venüs" diye başlardı. Onun sesi ve özellikle Almanca konuşması, uyumak isteyen mahkûmlardan ve nöbetçilerden ortak bir homurtunun yükselmesine yol açardı. Fakat Olga bu küfür yağmurunu dert edip kendini konuşmaktan alıkoymazdı.

Gece sıkıştığımızda muhafıza gidip izin isterdik. ***"Davai!"*** derdi ve bozkıra biraz açılıp çömelerek işinizi görmeye çalışırken etrafınızda dört dönerdi. Bir gece uyanıp bu merasimi yerine getirmek istediğimde taburenin boş olduğunu gördüm. Asker yoktu. Çevreme bakındım. Hiçbir işaret yoktu ona dair. Ne yapacaktım? İzinsiz gidersem ve o da yakınlarda bir yerlerdeyse beni görüp ateş edebilirdi. Uyuyanlara bakarak ağır ağır ilerlerken bazı sesler duydum. Muhafız, mahkûmlardan birinin kollarındaydı. Kararlılıkla ona doğru gidip rutin soruyu sordum, izin verildiği ve ortadan toz olmam gerektiği biçiminde tercüme edebileceğim bir küfürle karşılık verdi.

O sırada biçerdöverin arkasında çalışıyor, buğday çuvallarını vagonlara dolduruyorduk. Yeni gelenlerin eşyaları, ceketleri de dahil yanlarındaydı. Sabahları tarlaya gittiğimizde hava çok soğuk olurdu ve onlar da ceketlerini giyip gelirlerdi, ama hava ısınınca ceketlerini çıkanp tarlanın kenarına bırakırlardı. Bu bir süre böyle gitti, ne var ki bir gün eşyalarını ve ceketlerini almak için gittiklerinde hepsinin uçtuğunu gördüler. Kampta bir ceketin kaybolması son derece ciddi bir olaydı; ceketi bir yana bırakalım, bu, gece üstünüze örttüğünüz şeyi de kaybettiğiniz anlamına geliyordu, çünkü daha önce de söylediğim gibi, bize battaniye dağıtılmamıştı. Eşyaları çalınan mahkûmlar feryat figan edip hırsızın kim olduğunu araştırmaya başladılar. Biz eskiler onlan kimin çaldığını çok iyi biliyorduk. Adli suçlu ***naçalnikn'*** bu, Ivan Petrovitch adlı meşum Moskovalı haydut. Yardımcısı, yine bir adli suçlu olan Sosnin'di. Sosnin, karısını öldürmekten aldığı on yıllık cezanın sekiz yılını yatmış eski bir avukattı.

Bu ikisi, "kamp evliliği" yaptıkları iki kızla her bakımdan sıkı fıkıydı; keza muhtemelen yaşlı bir Çingene kadın çalınan eşyaları gizlemekteydi.

Ben Leninskoy'dayken, bizim grupta çalışan iki rahibe vardı. "Karşıdevrimci ajitasyon" cezalannı çeken, otuzla kırk yaş arasında kadınlardı. Kendilerine hâlâ rahibe görüntüsü kazandıran bir kordon bağlarlardı bellerine. Bir keresinde stepte, öğle molasında, buğday çuvallarının üzerine oturmuş, alçak sesle şarkı söylüyorlardı. Onları dinlemek için biraz daha yakınlarına geldim. Kilise ilahileriydi söyledikleri ve çok güzel söylüyorlardı. İlahilerinden hoşlandığımı görünce dostça gülümsediler. O zamana kadar herkese karşı son derece uzak bir tavırları vardı. Almancada böylesi ilahiler olup olmadığını sordular bana, bunun üzerine ben de onlara bildiğim o eski ve çok güzel ***Marienliedi*** söyledim.

Bir gün çorbamızda et olduğunu gördük, ayrıca yemek de çok daha iyiydi. Bunun nedeni, bizim bölümdeki biçerdöverde çalışan erkeklerdi, bize de onlarla aynı yemeği vermek zorunda kalıyorlardı. Rahibelerden biri yanıma yaklaşıp, biraz tereddüt ederek o gün oruçlu olduklarını söyledi: Onların etini almak ister miydim? İstemek mi? Çok uzun süredir bu kadar çok et yememiştim. Fakat, böylesine seyrek verilen eti reddetmek için ne büyük bir karakter gücü gerekiyordu!

Rahibelerin ilişkide oldukları tek mahkûm bendim ve diğerlerinden tamamen tecrit edilmiş bir hayat yaşıyorlardı. Alçakgönüllülükle ve teslimiyetle kaderlerini kabul etmişlerdi; ne şikayet ederlerdi, ne de bir şey isterlerdi. Bizim müfreze Birma'ya döndüğünde kulübede yatacak yer yoktu onlar için. Sızlanmadan yerde, pislik içinde yattılar.

Bizim müfrezedeki mahkûmlardan biri olan Lydia zekâ bakımından biraz geriydi. Herkesin eglencesiydi - muhafızların, ustabaşıların ve mahkûmların. Tek giysisi yırtık pırtık, eski bir pamuk entariydi. Hiçbir iç çamaşırı yoktu. Oldukça genç olmasına rağmen ön dişleri yoktu. Mutsuz görünmüyordu ve dişsiz ağzıyla gülerek erkekleri fethettiğini söylüyordu bize. Tüm yaptığı, tarlada bizimle dolaşmaktı ve izin almadan bulunduğu yeri terk edebilirdi. Bizimle birlikte çalışan birçok toplumdışı unsurun suçu aynıydı. Erkekler onun bacağını acımasızca çimdikleyip şöyle derlerdi: "Lydia, nerede senin o harika dişlerin? Ne zaman onları geri alacaksın, yatağa girecek miyiz seninle." Fakat Lydia hiçbir şeyin farkında değildi. Buğday yıkama makinesinin kolunu saatlerce çevirerek ne kadar güçlü olduğunu gösterirdi, alnından akan terler burnundan damlardı, suyunu doldurmayı unuturdu. Daima açtı ve küçük bir çocuk gibi ısrarla ekmek dilenirdi. Acı verici bir manzaraydı.

Tamir atölyesinin bürosunda çalıştığım dönemde kampın beslenme düzeni benim elime kalmıştı. Gayet iyi hatırlıyorum, bütün yemekler için bize kâğıt üzerinde verildiği farzedilen, günde üç gram yağdı. Gülünç bir şeydi bu. Acaba hepsi mutfaklara mı gidiyordu, bilmiyorum ama bu yağı da alamıyorduk. Bu yağ da yolda bir yerlerde çalınıyordu. Bize ulaşan pişmiş yiyecekler, aşçının arkadaşlanndan ve gözdelerinden arda kalanlardı. Yemeğin dağıtımı konusunda sürekli münakaşalar ve kavgalar çıkardı! Mahkûmlar bu yüzden birbirlerinin gırtlağına sarılırlardı. Politik mahkûmlann bir bölümü kepçeyle çorba dağıtma işini yapıyordu. Bir seferinde, bir adli suçlu, kendisine diğerlerinden daha az çorba verildiğini söyleyip daha fazla istedi. Politik, dağıtımın adil yapıldığını gayet iyi biliyordu; kimseye daha fazla verilmiş değildi; isteği reddetti; ertesi gün gırtlağı kesilmiş cesedi bulundu. Katil tutuklandı ve cezasına üç yıllık bir ceza daha eklendi.

Günün birinde mutlu bir olay oldu benim için. İsmim okundu ve elime bir paket tutuşturuldu. Paket, kendisi de Birma'ya gönderilen Tasso Salpeter'den geliyordu. Benim de orada olduğumu öğrenmişti. Pakette şeker vardı.

Kısa süre sonra ***brzloseyie*** mücadele kampanyası için bir grupla birlikte yeniden dışarıya gönderildim. Moskova'da bir moda dükkânı olan Aleksandra adlı bir kadın ve Varşovalı bir adli suçluyla birlikte, kurumuş koyun gübresini kağnıya dolduruyorduk. Aleksandra tombul ve çok gülen bir kadındı ama şimdi bostan korkuluğuna dönmüştü; harika beyaz dişleri çürümeye başlamış, siyah saçları beyazlaşmıştı. 1935 yılında tutuklanmıştı ve o zamandan beri özgürlük nedir bilmiyordu. Önceleri Moskova'da başkalanyla birlikte çalışıyormuş, fakat sonra işini iyice öğrenip bağımsız iş kurmuş. İşini iyi yaparak Japon elçiliğinden müşteri kazanmış. Elçiliğe zaman zaman prova için gitmesi onun yıkımı olmuş. Çok geçmeden GPU tarafından tutuklanmış. Masum olduğu son derece acıkmış ama cezalandırılmaktan kurtulamamış. Yine de şanslıymış, çünkü kamp cezası yerine "serbest-sürgün" denen cezaya çarptırılmış. Kazakistan bozkırının yakınındaki küçük bir kasabaya gönderilmiş sürgün cezasını çekmek üzere. Evliymiş, fakat kocasının ona refakat edeceğini ummuyormuş. Orada kendisi gibi çok sayıda "serbest" sürgün varmış. Çoğu açlık sınırında yaşıyormuş, çünkü yapabilecekleri tek iş su taşıyıcılığıymış. Kuyular birbirinden çok uzakta ve köylerin dışında bulunuyormuş. Su taşıyıcılığı orada normal bir meslekmiş.

Fakat Aleksandra zekiydi. Çok geçmeden Kazak subaylarının karılan arasında kendisi için çok iyi bir iş kurmuş. Subayla-

rın karıları, Aleksandra sayesinde, hayatlarında ilk kez, Avrupa şapkaları takma ve giysileri giyme şansına kavuşmuşlar. O zamana kadar sadece Müslüman kıyafetlerini biliyorlarmış. Müthiş bir başarı sağlamış ve giderek erkekler dünyasına da ilgi göstermeye başlayarak her rütbe için bir çeşit resmi subay şapkası tasarlamış. Kısa sürede bol paraya, daha önemlisi yiyeceğe kavuşmuş. Bana, Kazakistan steplerinin kıyısındaki küçük kasabadaki kadar iyi bir hayatı hiçbir zaman yaşamadığını söyledi. Kocasına, yanma gelmesi, en azından kendisini ziyaret etmesi için yalvarıp yakarmış, fakat adam kendinde bu cesareti bulamamış ve sonunda artık kocasına yazmayı bırakmış. Sürgün cezası üç yıldı, 1938-39 kışında bir gece tüm "serbest sürgünler" tutuklanıp en yakın GPU noktalarına kızakla götürüldüklerinde iki buçuk yıldır Moskova'dan uzaktaymış.

Bana sorgusunu anlatırken gülmekten kendini alamıyordu. Neyi var neyi yoksa üstüne geçirmiş ve onlann üstüne de bir elbise giymiş, böylece bir toptan farksız görünüyormuş. Boyuna göre epeyce yüksek bir taburenin üstüne oturmuş, sıcaktan ve korkudan terliyormuş. Görevli iddianameyi okumuş. Diğer sürgünlerle birlikte kasabada Sovyet devletine karşı bir silahlı ayaklanma planlamakla suçlanıyormuş. "Ne, ben mi?" diye haykırmış. "Silahlı ayaklanma mı? Şu halime bak!" Görevli bile gülmüş bu duruma. Fakat komedi burada bitmemiş; sekiz yıl kürek cezasına çarptırılmış ve kendini Birma'da bulmuş. Daima açtı. Bu ona her şeyden zor geliyordu. Bir gün, kağnıyı yüklemeye gittiğimizde ağılın arkasında kalmıştı. Bir süre sonra neden bize yardım etmeye gelmediğini merak ettim. Tam zamanında gitmişim ahırın arka tarafına, son anda kurtardım onu. Kendini bir kirişe asmıştı.

Bizim bölümde küçük bir eşek vardı. Bir gün iştiyakla anırınca eskiler bağırmaya başladılar: ***"Layok***geliyor." ***Layok,*** bizim küçük eşeğin annesi tarafından çekilen küçük bir yük arabasıydı - bu yüzdendi küçük eşeğin neşesi - ve bu araba traktör ve biçerdöverlerde çalışan erkekler için kantine yiyecek taşırdı. Resmen bizim bir şey almamız yasaktı kantinden ama eğer paranız varsa bir şeyler almanıza göz yumarlardı talimata rağmen. Benim yirmi beş ***rublem*** kalmıştı. Bir kilo bonbon şekeri, bir somun kara ekmek satın aldım. Muhtemelen yoğun ***brzloze*** mikrobu taşıyan koyun gübresinin tozlarından korunmak için tepeden tırnağa örtünmüş bir vaziyette ekmeği aramızda paylaşıp yiyerek ve bonbon şekerlerini emerek bir süre için yaşadığımız sefaleti unutmaya çalıştık - Aleksandra bile eski günlerdeki gibi yeniden gülmüştü o sırada.

Aleksandra'dan, sözde "serbest sürgünlerin" durumuna ilişkin daha birçok şey öğrendik. Diğerleri onun kadar şanslı değildi. Suçlanan tüm erkek ve kadınların masumiyeti o kadar açıkça ortadaydı ki suçluluklarına sorgu yargıçlan bile inanmıyordu. Ne var ki otoritelerin Sibirya'da insanları kolonize etmeye ihtiyaçları vardı, zorunlu olarak gönderileceklerdi. Sosyal olarak güvenilmeyen ya da sosyal olarak güvenilmediği farzedilen unsurlara karşı güvenlik önlemleri almanın ötesinde GPU büyük bir köle tröstüydü. Nerede işçiye ihtiyaç varsa oraya mahkûmlarım gönderiyordu. Tutuklanan "serbest sürgünler" Merkezi Sibirya ve Karelya'daki ağaç kesimi işine, Ural'lardaki ağır endüstri tesislerine, Kazakistan steplerini tarıma açma işine, Kuzey kutbunda bulunan Kolima'daki altın madenlerine, uzak doğu Sibirya'daki kasabalann inşasına ve bunun gibi yerlere gönderildiler. GPU' nun, tutuklamalarda tutumlu davranmadığı açıktı. Bu "serbest sürgünlerin" birçoğu, bir süre sonra gönüllü olarak GPU'ya baş vurup tutuklanmalarını istiyorlardı, çünkü tutuklanmamaları halinde onları bekleyen açlıktı. Tutuklanmayan böylesi "serbest sürgünlerin" başıboş serserilerden farkı yoktu; köprülerin altında uyuyor, ekmek dileniyor ve hiçbir iş olanağı elde edemiyorlardı. Bu durumda tutuklanmanın tercih edilecek bir şans olmasında hiç de şaşılacak bir şey yoktu. Toplama kampında hiç değilse başlarının üzerinde bir çatı oluyordu ve günlük ***balan-*** ^/alarını ve ekmeklerini alabiliyorlardı.

Bizim ceza kampında bir Çingene kızı vardı. Muhtemelen on altı yaşındaydı, fakat şimdiden çok güzel bir kadındı. Çalışmak diye bir derdi yoktu. Eğer oldukça güzelseniz ve moral değerler gibi fazladan bir yükünüz yoksa çalışmanıza gerek yoktur. Bizimle birlikteydi, çünkü at hırsızlığından hükümlü girdiği hapishaneden kaçmaya teşebbüs etmişti. Babası da at hırsızıydı, babasının babası da öyle. O, atları her şeyden çok "seviyordu". Bize, çok çok küçük bir kızken çalmaya çalıştığı bir aygırın ısırmasıyla oluşmuş ensesindeki yara izini gösterirdi. Onun için dünyadaki en harika şey, *lahordaki* ya da Çingene kampındaki özgür yaşamdı ve oraları bize anlattığı zaman yüzünde, sanki sevgilisini anlatırmış gibi bir ifade belirirdi. Askerlerden biri onunla fazlasıyla ilgiliydi, aralarındaki bir konuşmaya kulak misafiri olmuştum:

"Hiç okula gittin mi, Zena?"

"Hayır," diye cevapladı, küçümseyerek. "Ne diye okula gidecekmişim ki?"

"Neden, bir şeyler öğrenirdin; kültürlü bir insan olurdun."

"Boş versene be." Sanki söylediğine kendisi de inanmıyor gibiydi. "İhtiyacım olan her şeyi zaten biliyorum."

"Sanmıyorum ki sosyalizm hakkında bir şeyler biliyor olasın."

"Bilmem! Hoşlanmam da o dediğinden. Sen git de ananın ..... gör o sosyalizminle. Ben özgür bir çingeneyim."

Bu güzel Çingene kızı bir gece, şişman, sarışın, Leningradlı bir aşçı olan politiklerden biriyle kaçarak hepimizi şaşırttı. Hayal edilebilecek daha uyumsuz bir çift olamazdı. Buğday temizleme işinde uzun saatler çalışmış ve karanlık bastırırken gruplar halinde işten dönmüştük. Geri dönüşümüzle yoklama zamanı arasında bu ikisi ortadan kaybolmuştu. Karanlıkta arkalarından gitmenin faydası yoktu. Ertesi gün yakalanırlar diye düşünüyorduk, fakat yakalanmadılar. Kaçışlarının üzerinden bir hafta geçti.

Tog'da güya eşyalarımıza göz kulak olan tek gözlü, yaşlı Çingene kadına sordum. Yüzü aydınlandı.

"Ah, Zena!" diye bağırdı. "Bilsen ne zeki bir çocuktur. Yakınlarda bir yerlerde bir ***ta bor*** olduğunu öğrenmiş olmalı. Eğer oraya ulaşabilirse sıyırdı demektir. Ah keşke ben de genç olsaydım ve iki gözüm de görseydi!"

Bu yaşlı kadın diğerleri gibi hırsızdı ama iyi kalpliydi. Bana, bitkilerden hazırladığı özel çaylar ikram ederdi. Uzattığı eski teneke kap pek iç açıcı değildi ama gücenir diye almamazlık etmiyordum. Bir pipo dolduracak kadar tütünle karşılık veriyordum ona. İyi arkadaş olduk ve hiçbir zaman unutmadım onu.

Karaganda'dan kaçmak öyle kolay iş değildi. Kaçmak için en iyi dönem hasat zamanıydı. Hepimiz tarlalardaydık ve gözetim çok sıkı değildi. Kaçma girişimleri daima gece olurdu. Gündüz muhafızlar at üstünde devriye gezerken, kaçaklar tarla oluklarının içinde karanlığın basmasını beklerlerdi. Dağlan aşmayı hedefler, dört gün sonra Kamganda kasabasına ulaşırlardı. Esas güçlük bundan sonra başlardı, çünkü demiryolu sıkı gözetim altında olurdu. Gerçi ben Karaganda'dayken beş mahkûm kaçmayı başarmıştı. Zena ve arkadaşı dışında, iki adli suçlu ve bir başka kadın. Bir şekilde at bulmuşlar ve ilk gece dört nala uzaklaşmışlardı. Ukraynalı köylü kadınlardan biri sıla özlemine kapıldığından kaçmaya teşebbüs etmiş, ancak yakalanıp toplama kampında iki yıl daha ek ceza almış ve ceza kampına konmuştu.

Pazarları bizim için dinlenme yoktu, çalışmak zorunda olmadığımız iki gün vardı bir yıl içinde, biri 1 Mayıs, diğeri ise Ekim Devrimi kutlamalan - elbette doğanın bazen bize yazlan kum fırtınası, kışın ise şiddetli kar bahşettiği olurdu.

Stepte ***karagandik*** denen bir tür diken olurdu. Yuvarlak, futbol topu büyüklüğünde bir diken türüydü. Mahkûm grupları bozkıra gidip bu dikenleri kökünden keserek toprağı temizler-

lerdi, aksi takdirde hayvanların burunlarına diken batardı. ***Karagandik*** dikenleri yakacak olarak kullanılmak üzere büyük bir yığın halinde bir yere toplanırdı. Bu kurumuş ***karagandik*** dikenlerinin hareketlenmeye başlaması yaklaşan kum fırtınasının ilk işaretiydi. Bozkırda bir kum fırtınası son derece fantastik bir şeydi. ***KaragandiJdtr*** yavaş yavaş hareketlenmeye başlar ve nereye gideceğine karar verememiş kirpiler gibi sağa sola yuvarlanırlardı. Derken rüzgârın artmasıyla birlikte onlar da hızlanır ve yüzlercesi sanki çıldırmış kirpiler gibi yuvarlanıp koşturmaya başlardı. Her biri yığından kopup gider, farklı yönlerde uçar, havaya yükselir, sonra yeniden yere düşer, bir anaforun içinde dönüp durur, yukarda gökyüzü sülfür rengini alır, ufuk gözden kaybolur ve her yerde sığırlar, koyunlar ve atlar barınaklarına konup sürgülenirlerdi. Bunun ardından kum gelir ve gökyüzü tamamen silinirdi. Bu korkunç bir görüntüdür. Rüzgâr uğuldar, keskin bir ıslık çalar, kum yağar yukardan ve tekrar tekrar süpürür ortalığı, kulübeleri öfkeyle kamçılar, renkler değişir, bazen aydınlanır ortalık, bazen karanlığa gömülür. Ne var ki biz çok mutluyuzdur. Kulübelerimizdeyizdir, her taraf kum olmuş ne gam. Çalışmıyoruz ya. "Bu Moğolistan'ın hediyesidir," der deneyimli olanlar.

Ne zaman Leninskoy'daki kederli ve gerilimli günleri düşünsem daima keresteden yapılma, dekoratif zafer takını hatırlarım. Orada öylece, tek başına duran bir kemerdi; çevresinde başka hiçbir şey yoktu. Bozkırın orta yerinde, yağmurun, güneşin, rüzgârın etkisiyle yıpranıp harap oluyordu. Bir yanından öbür yanına uzanan bir flama asılıydı: "Yaşasın İşçi ve Köylülerin Ekim Devrimi!"

Sonbahar

Bir akşam işten yorgun argın döndüğümüzde bir kağnının beklemekte olduğunu gördük. ***"Davaı'f Davai!"*** bağırışları arasında eşyalarımızı da yanımıza almamız ve arabaya yüklememiz emredildi. Üstümüz başımız kir pas içinde, yorgun ve aç bir vaziyette sıraya girip kağnının peşisıra, gecenin içine doğru yürümeye başladık. Yolculuk saatlerce sürdü, çok sayıda kadın bayıldı ve kaldırılıp kağnı arabasına, eşyaların yanına taşınmaları gerekti. Günün ilk ışıklarıyla birlikte dağların çok yakınında olduğumuzu gördük. En azından yolculuğun sonuna ulaşmıştık, bildik özelliklere sahip bir kulübeye tıkıştırıldık. Kendimizi samanların üzerine attık ve bitkin bir vaziyette uyuyakaldık. Burası, Karaganda kampının bir alt istasyonu olan El Marje'ydi.

El Marje, Ural'lann eteklerindeki tepeler arasında yer alıyordu. Dağlar bir yarım daire oluşturuyor ve hemen arkamızda, aşağılarda, engin bozkırın manzarası uzanıyordu. Sonbahardı - güneşli bir Sibirya sonbaharı. Tepelerin her yanında biten yabani gül çalıları koyu bir kızıllık yayıyordu çevreye ve gökyüzünün Eylül mavisi, El Marje'deki o harika küçük vadinin üzerinde gökkubbeyi boyuyordu. Fakat bu güzelim yerde bize rahat huzur yoktu. El Marje'de ***brzlose*** salgını vardı ve yirmi kadından oluşan bizim grup bu salgına karşı savaşmak üzere gönderilmişti. El Marje'de koşullar çok kötüydü. Bizim ***naçalnik*** tam bir köle güdücüydü ve emeğimizi son gramına kadar kullanmak için yapmadığı hakareti ve işkenceyi bırakmıyordu. Kendisi özgür biriydi ama söylendiğine göre, bir zamanlar mahkûmmuş. Bizim çalışmamızdan hiçbir zaman memnun kalmazdı: Ya kağnıları yeterince doldurmamışızdır ya da ağılların içindeki ve çevresindeki taş gibi sertleşmiş balçık zemini yeterince derin kazmamışızdır. Belki de eski bir mahkûm olarak otoritelere karakterinin ne kadar ıslah olduğunu özel olarak göstermek için çabalıyordu ve emri altındakileri bu yüzden azami ölçüde çalıştırıyordu. Onun gayretkeşliğinden neler çekmişizdir! Ve ***naçalnik,*** her zaman olduğu gibi, emri altındakileri yönlendiren bir anahtar görevi yerine getirirdi. Muhafızlar ve gözetçiler, onun yaptığı gibi durmadan bağım ve azarlarlardı. ***"Davaif DavaıT*** bağırışları, gece olup biz bitkin düşene kadar bütün gün boyunca devam ederdi.

Güneş battıktan sonra, tere batmış, tepeden tırnağa ağrı ve sızı içinde, tozlara bulanmış olarak kulübemize sürünürdük. Bu kulübede ***naris*** bile yoktu. Balçık zemine serpilmiş çürük, pis samanların üstüne yıkılıp uyurduk. Hiçbirimizin yıkanacak gücü yoktu. Bunun, çoğumuz, özellikle politik kadınlar için ne ifade ettiği açıktır. Ve her zamankinden daha açtık, çünkü yemekler o zamana kadar rastladıklarımızın en kötüsüydü. Ben, Aleksandra, Tamara adlı bir şair ve harika Rus folk şarkıları söyleyen ya da bir zamanlar söyleyen küçük Tanya, birlikte çalışıyorduk. Bir sabah benim ve Tamara' nın ateşi çıktı. El Marje'de ateş ölçmek için derece diye bir şey yoktu; kimin hasta olup olmadığına ***naçalnik*** karar verirdi. Tabii ki ikimizin de hasta olduğuna karar vermeye hiç niyeti yoktu. Tamara ve ben kulübede, neredeyse ölümün eşiğinde olduğumuzu hissederek yatıyorduk ama gülümsüyorduk da. En sonunda, El Marje'deki kölece çalışmadan bir süreliğine muaf tutulmuştuk. Öylesine mutluyduk ki ***brzlosenin*** ölümcüllüğü düşüncesi bile bizi korkutamıyordu. El Marje'de yaşamanın ya da ölmenin ne anlamı vardı ki?

Tamara daha yirmi bir yaşındaydı; harika bir yüzü, siyah gözleri ve çok güzel dudakları vardı. Bir doktorun kızıydı ve ba-

basının isteğine uyarak tıp eğitimi görüyordu ama onun kalbi edebiyatta, özellikle şiirdeydi. Okuduğu üniversitede bir edebiyat çevresi vardı ve bu çevrenin önde gelenlerindendi. Bu öğrenci çevresinin toplantılarında edebiyat sorunları tartışılır ve katılımcıların yazdığı şiir ya da öyküler yüksek sesle okunurdu: Bu çok mutlu bir hayattı ama bir gün Tamara, kendi yazdığı, "Özgürlük İlahisi" adlı şiirini okudu. Kısa süre sonra GPU tarafından tutuklandı ve "terörizm hazırlığı" ile suçlandı. Tiranlar derken, sakın Stalin'i hedef alıyor olmasındı? Cezası, Karaganda'da sekiz yıl hapis ve bu cezanın ***pod konvoiûe*** ağırlaştırılmasıydı.

Tamara, Leninskoy'da paltosunu çaldıranlardan biriydi, şimdi geceleri üstüne örtecek bir şeyi yoktu. O zamandan bu zamana çok zayıf düşmüştü ve kendi bitlerini temizleyemeyecek kadar bitkindi. Onun bu bitkin halini anlatacak kelime bulamıyorum. Tanım ötesi bir durum. Bir zamanlar çok güzel bir kız olmalıydı, fakat şimdi bir tırmık sopası kadar zayıftı, bütün kemikleri derisinden dışan fırlamıştı. "En kötüsü babamı da tutuklamaları ve şimdi annem yalnız," dedi bir gün bana ve göz yaşları sicim gibi aktı yanaklanndan.

Üç günlük istirahatimiz sona erdi ve ***naçalnik*** çalışabilecek durumda olduğumuza karar verdi. Grubun bir su taşıyıcısına ihtiyacı vardı. "Kim öküzü çifte koşabilir?" diye sordu ***naçalnik.*** "Ben yapabilirim," diye atıldım hemen. Hiçbir hayvan bu insanlar kadar kötü olamazdı ve öküzler sabırlı, sakin yaratıklardı. Böylece yanıma yularları alıp su arabası için bir çift öküz yakalamak üzere bozkıra çıktım. Biri bizim vadide, diğeri yan vadide olmak üzere iki kuyu vardı. Bu kuyulardan su çekilebiliyordu ve arabalar, ***"brzloseyt*** karşı kampanyanın" sona erdiği yerde ağıllara çekilmişti. Kadınlar duvarların ve çatıların tamiri işine koşulmuşlardı. Bu yüzden, balçığı karmak için suya ihtiyaç duyuyorlardı.

On öküz, bozkırda huzur içinde geviş getirmekteydi. Elimde yularlarla, biraz gergin bir vaziyette onlara doğru yaklaştım. Ev hayvanları dışında hayatım boyunca hayvanlara ilişkin hiçbir deneyimim olmamıştı ama başarabileceğimi düşünüyordum. Gittikçe daha fazla yaklaştım ve iyice yakınlarına geldiğimde aniden yerlerinden fırladılar. Ne yapmak istediğimi çok iyi biliyor ve mümkünse yakalanmak istemiyorlardı. Bu ağır ağır ilerleyen av öylece devam etti. Ne zaman yanlarına yaklaşsam kaçıp ilerde bir yerde duruyorlardı. İyice sinirlenmeye başlamıştım. Bir su taşıyıcısı elde etmek neredeyse bir tutku haline gelmişti artık. Bu, ***naçalniJdn*** o ısrarlı köle güdücülüğünden ve kölelerini aşağılamasından az çok kurtulmak anlamına geliyordu. Onun, yalan

söylediğimi anlamasından korkmaya başlamıştım ve gittikçe umutsuzluğa kapılıyordum, onları yakalamaya kalkıştıkça benden gittikçe daha kolay kurtuluyorlardı artık. Derken bir hileye başvurmaya karar verdim.

Yere boylu boyunca uzandım ve öküzlerle ilgilenmiyormuş gibi bir tavır takındım. Benim kendileriyle ilgilenmediğimi görünce onlar da benimle ilgilenmediler ve dinlenmek için yeniden çöktüler. Kendilerini güvenlikte hissetmeleri için biraz bekledikten sonra ağır ağır sürünerek arkalanndan dolanıp siyah beyaz bir öküze yanaştım. Öküzü kuşkulandırmadan iyice yaklaştıktan sonra aniden ayağa fırlayıp elimde yularla üzerine atladım. Ayağa fırladı ama artık çok geçti. Ben ondan daha çeviktim ve yuları boynuzlarından geçirip boynuna atmıştım bile. Yüreğim ağzımdaydı. Yular onun boynundaydı ve ipin ucu da benim elimde. Ama şimdi ne yapacaktım? Eğer aksilenirse beni sürükleyebilirdi. Fakat allahtan, yuların boynuna geçtiğini anlayınca kaderine sessizce boyun eğdi ve peşim sıra hiç itiraz etmeden geldi.

Fakat şimdi bir başka problem vardı: Bu yakaladığımı kaçırmadan bir diğerini nasıl yakalayacaktım? Onu bir süreliğine bağlayabileceğim ne bir ağaç ne de çalı vardı çevrede. Fakat o sırada büyük bir mucize eseri problem kendiliğinden çözüldü. Kahverengi bir öküz diğerlerinden ayrılıp ayağa kalktı ve benim öküzü kendiliğinden takip etmeye başladı. Sonradan öğrendim ki benim yakaladığım Vassya nereye giderse bu kahverengi Mişka da oraya gelirmiş, çünkü bu ikisi her zaman aynı boyunduruğa vurulurlarmış. İkinci yuları Mişka'nın boynuna kolayca geçirdim ve onlarla birlikte zafer havasında geri döndüm. Şimdi de onları su kağnısına koşmam gerekiyordu. Bu ilkel bir Kazak boyunduruğuydu ve benim için oldukça zor bir işti. İğneyle kuyu kazmak gibi bir şeydi. Öküzlerden birini boyunduruğa geçirip diğerine yöneldiğimde, birincisi boyunduruğunu gevşetip yeniden yere oturuyordu. Neyse ki, ***naçalnik,*** benim bu acemice çabalarımı görmüyordu. Bir Kazak boyunduruğu, hayvanları dikkate almayan zalim bir araçtı. Bir öküz oturduğunda öbürünü de bütün ağırlığıyla aşağı doğru çekiyordu. Zavallı hayvanları ne kadar zora sokan bir durum! Hayvana eziyetten başka bir şey değil. Onları dövmek isteyen biri canının istediği kadar dövebilirdi. Sırtlan kamçı darbeleriyle yanlmıştı ve çürük içindeydi. Eski yaraları kabuk bağlamıştı, yenilerinde ise hâlâ kan izleri vardı ve gariplerin ağızlannın kenarlan çekiştirmekten yırtılmış ve yara bere içinde kalmıştı. Kendi sefaletime rağmen kötü muamele görmüş bu hayvanlann mütevekkil halleri içime dokunmuş ve boğazım düğümlenmişti. Bu düşüncesizce eziyet ne ka-

dar da gereksiz bir şeydi üstelik! Onlara asla vurmadım. Karaganda'da bulunduğum süre içinde Vassya ve Mişka ile ne kadar da güzel geçinmiştim. Ne zaman yürümelerini istesem bana ayak uydururlardı. *"Zobı"* diye bağırınca sağa, "ZÖ/?" diye bağınnca sola dönerlerdi. Bunlar Rusça sözcüklerdi ve ben bildiğim, tanıdığım bu zavallı öküzlerimle en iyi öküz sürücüsü olmuştum artık.

Bir süre sonra en yakın kuyuda suyun bittiğini gördüm ve öküzlerle birlikte yan vadideki diğer kuyuya doğru yola çıktım. Ne harika bir şeydi bu! Bu vadiyi muhafızlar göremezdi ve ben şu anda Vassya ve Mişka'yla birlikte tamamen yalnızdım. Bir çatının üstüne tünemiş silahlı muhafızların görüş alanı dışına çıkar çıkmaz *"stof* diye bağırdım. Vassya'nın ardı sıra Mişka da hemen çöktü, artık yalnızdık ve gözetim altında değildik. Her iki taraftaki bayırlar çalılıklarla kaplıydı ve şurada burada üstleri kızıl alıç dolu bitki kümeleri vardı. Kayalara tırmanıp çantamı yaban çileği ile doldurdum, bunları yemesi çok güzeldi ama acele etmek zorundaydım, çünkü ***naçalnik*** tamir atölyesinde gözcülük yapıyordu ve orada su bulunmazsa beni kesin fırçalardı. En büyük iş iki arkadaşımı kaldırıp oturtmaktı. Bunlar ne de olsa kamp öküzleriydi ve onları kamçılamadan iş yaptırmak zordu. Ben gelinceye kadar onları dövmek, tahmin edileceği gibi iş yaptırmanın tek yoluydu. Ne var ki daha çok bağırarak, çekiştirerek ve butlarına birkaç şaplak vurarak onları işe koşmayı başardım ve bundan sonra yola koyulduk. Önümüzden rengârenk bir kuş sürüsü yükseldi yerden. Bidonları kuyudan kovayla çektiğim suyla doldurdum. Zor bir işti ama ***naçalniJdn*** sırtımızda ara vermeden saklayan kamçı gibi dili altında çalışmaya fazlasıyla tercih edilirdi. Su dolu bidonlarla yüklü kağnıyla birlikte ağıllara geri döndük. Bu iş bütün bir günü almıştı, *"Zobizop.'* bağınşlanyla akşamı etmiştik, artık ben ve öküzler için dinlenme zamanıydı.

Akşam, Vassya ve Mişka'nın ağır boyunduruklarını çıkarttım, sağrılarını patpatladım, burunlarını okşadım ve kocaman kulaklanna dostça sözler fısıldadım. Bozkıra doğru koşar adım uzaklaştılar, en azından bu gecelik özgürdüler artık. Sabahları bir daha bana hiç zorluk çıkarmadılar bundan sonra. Ne zaman yanlanna yaklaşıp seslensem ayağa kalkıp Rusların şaşkın bakışları altında yanıma geliyorlardı.

Bir seferinde - bu pek nadir olan büyük bir olaydı - El Marje'ye ***luyok*** geldi. Ringa balığı ve erişte doluydu. Erişte almaya karar verdik. Erişte ringadan daha ucuzdu. Fakat erişteleri pişirmekte bir sorun çıktı. Onları pişirecek yakıtımız yoktu. Bunu

düşünememiştik. Koyun gübresinin mükemmel bir yakıt olduğunu duyduğumu hatırladım. Alman gençlik hareketiyle birlikte kırsal alanlarda birçok hafta sonu geçirdiğimden bazı deneyimler edinmiştim. Helaya yakın bir yerde, kulübenin arkasında - ***naçalnik*** yalnızca burada ateş yakmamıza izin verirdi - bir ateş yaktım ve orada bir teneke kap içinde erişteleri pişirdik. Bu faaliyet içinde tüm yorgunluğumuzu unuttuk ve erişteler pişip suyunu çekince heladan gelen kötü kokuya rağmen bir güzel oturup yemeklerimizi yedik. Sanmıyorum ki, erişteler her*j£a-* mankinden daha lezzetli olmuş olsun. Ne var ki neşe içindeydik ve çene çalıp durmadan gülüyorduk. Muhafız bizi pis kokulu kulübemize tıkmak için gelince ondan tekrar tekrar "birkaç dakika daha" izin vermesini rica ettik, neşemizi görünce o da bize, büyük san ay dağların üzerinde yavaş yavaş yükselinceye kadar izin verdi.

"Grete" diye fısıldadı Tamara, "Karaganda'dan çekip gittiğim zaman yazacağım oyundaki sahnelerden biri El Marje'de geçecek."

Bir öğle vakti, işten çağrıldık, bir kamyon bizi bekliyordu. Uzun bir yolculuğa çıkacağımız ve ne yazık ki Vassya ile Mişka'dan aynlacağım anlaşılıyordu. Bizim kadın grubu bir tuğla işine gönderiliyordu. El Marje'deki o harika ortamdan sonra gittiğimiz tuğla işinde tamamen çıplak ve sinir bozucu bir bozkır ortamıyla karşılaştık - güneşte kavrulup sapsarı olmuş bozkırda tozdan başka bir şey, tek bir ot bile yoktu. Balçığı kazıyor ve kalıplara döküyorduk. Fırın diye bir şey de yoktu, balçık kalıplan güneşe yatınlarak kurutuluyordu.

Genç bir Müslüman Kazakla birlikte çalışıyordum. Bizim işimiz tuğlalan ters çevirmekti. Kalıplar güneşin altında uzun sıralar halinde duruyordu ve biz bunlan teker teker çeviriyorduk. Bir iki saat sonra ellerimiz soyulup kanıyordu. Tuğlalar, Batı Avrupa'dakilerin iki misli büyüklüğündeydi ve kuruduklarında kenarları keskin ve çentikli oluyordu. Şansımıza muhafızlar ve gözetçiler çok geniş bir alanda denetim yapıyor ve her an ensemizde bitmiyorlardı. Onlar ortalıkta yokken oturup dinlenme şansımız vardı. Arkadaşım Müslümanlığın koşullarına uyan biriydi. Boynuna taktığı bir zincirin ucundaki madalyona ay yıldız işlenmişti. Bu, onun çok değer verdiği bir tür dinsel amblemdi. Örerek iki omuzundan aşağı sarkıttığı siyah, parlak saçlan vardı. Aşiretinin âdetlerine sıkı sıkı bağlıydı, bu yüzden diğer mahkûmlann alaylanna maruz kalıyordu. Helaya ne zaman gitse yanında abdest almak için bir teneke kutu taşırdı. Bir Müslüman kadının uzun bir pantolon giymeden dışan çıkmadığı farzedilir,

böyle bir pantolonu olmadığı koşullarda sorunu, külotunun üstüne yıpranmış uzun çoraplarını giyerek çözüyordu. Komik mi? Onun geniş, dingin, Moğol yüzüne, dostça bakan, kahverengi çekik gözlerine, gülümseyen dudaklarına baktığınızda hiç de komik olmadığını görürdünüz. "Sen eğitimli bir insansın," demişti bana. "Belki bana bir gün yeniden özgür olup olmayacağımı söyleyebilirsin."

"Önce, neden buradasın?" diye sordum.

Duraksadı, utanmış gibiydi.

"Bunu bilmeden bir tahminde bulunamam," dedim.

"Kesinlikle suçsuzum," dedi sonunda ve anlamadığım dualar mırıldandı. "Fakat kocam bizim köyde bir Sovyet üyesini öldürdü. Bunun üzerine bizim bütün aile tutuklandı. Hepimizin işin içinde olduğunu söylediler. Tabii ki değildik. Zaten planlanmış bir şey de değildi, birdenbire oldu. Ben çocuklarımla bütün gün evin içindeydim."

Yalvaran kahverengi gözlerini bana dikti. "Sen bir ***grammatny shelovieksm*** [eğitimli kişi]. Bana yardımcı olabilirsin. Söyle bana, çocuklarımın yanına ne zaman dönebilirim yeniden."

Ne yapabilirdim? Ne söyleyebilirdim? Belirsiz bir umuda sığınmak zorunda kaldım. "Eminim ki senin davan yeniden görülecek. Dışarda bu konuda uğraşacak kimsen var mı?"

"Yok. Tek bir can yok. Bizim köyde kim var kim yoksa aynı anda tutukladılar."

Durum tamamen umutsuzdu. Onun için yapılabilecek hiçbir şey yoktu, dolayısıyla benim de yapabileceğim bir şey yoktu.

Bir gün uzaktan bir toz bulutunun yaklaşmakta olduğunu gördük. Kazak kız heyecanla bağırdı. "Benim insanlarım," dedi, "benim insanlarım."

Gelenler, at sırtında iki sığırtmaçtı, biraz uzakta atlanndan inip yemeklerini ısıtmak için bir ateş yakmaya girişiler. Sığırtmaçlar da mahkûmdu, fakat yaptıkları işin doğası onlara görece bir özgürlük tanıyordu. Çobanlığın gereği olarak, uygun otlaklar bulabilmek için kilometrelerce yol gidiyorlardı. Bunlara uzun süre yiyebilecekleri kadar yiyecek verilirdi. Ve herkesin bildiği gibi, onlara verilen yiyecekler herkesinkinden iyiydi. Bir başka nokta, koyunlar zaman zaman ölümcül kazalara uğrar, böylece onlar da yiyecek ete kavuşurlardı.

"Git onlara," dedim. "Yemekleri vardır, hatta belki de etleri. Sana biraz versinler."

Fakat bu öneri onu utandırmıştı. "Asla" diye yanıtladı öfkeyle. "Müslüman bir kadın erkeklerin yanına yaklaşamaz. Bu doğru olmaz."

"Neden buranın koşullarını dikkate almıyorsun" dedim. "Sen bir toplama kampındasın. Durum son derece farklı. Farklı zamanlar, farklı tavırlar."

Fakat ikna olmadı. Çalışırken, ikide bir, şimdi çömelmiş yemeklerini yemekte olan iki sığırtmacın olduğu tarafa baktığını fark ettim. Derken, muhafız çevrede yokken şarkı söylemeye başladı. Tuhaf ve uyumsuz bir melodisi vardı şarkının. Dini inançlan erkeklerin yanma gitmesine izin vermese de, istediğini elde etmenin yolunu biliyordu, iki sığırtmaç onun şarkısını duyup baktılar. Ve kendileri de aynı tür melodisi olan bir şarkıyla yanıt verdiler. Bu tuhaf, şarkılı haberleşme bir süre devam etti ve ardından adamlardan biri ayağa kalkıp bize doğru geldi. Birkaç metre ötede durdu, bir tören havasında eğilerek selam verdi ve kadınla konuşmaya başladı. Elbette kendi dillerinde konuşuyorlardı, tek kelime anladığım yoktu. Sonra eliyle işaret ederek bizi ateşin başına, yemeğe davet etti. Gittik, içinde koyun eti parçaları olan yulaf çorbası yapmışlardı. Bu bizim için inanılmaz bir ziyafetti, yumulduk. Tek korkumuz, muhafızın gelip keyfimizi kaçırmasıydı.

Birma'ya Geri Dönüş

Tuğla işinde çok uzun zaman kalmadım. Bir akşam işten döndüğümde, ***naçalnik*** seslendi: "Buber-Nejman. Derhal hazırlan. Eşyalarınla birlikte." Şimdi neler olacaktı bakalım, eşyalarımı alıp geri döndüm. Bir kamyon beni bekliyordu. Birma'ya geri götürülecektim. Ancak en önemli durumlarda yapılan bu uygulama mahkûm arkadaşlar arasında büyük heyecan uyandırmıştı. "Tek başına yolculuk ha!" diye bağırdılar. "Bunun tek anlamı vardır: Tahliye." Ve büyük bir sevinçle beni kucaklayıp öptüler. "Özgür kaldığında bizleri unutma, Grete. Elinden geleni esirgeme bizim için."

"Davai! Davaif diye bağırdı ***naçalnik.*** "Nedir bütün bu saçmalıklar. Çekin arabanızı. Sen de kamyona bakalım."

Kamyona tırmandım ve hareket etti. Talihsiz arkadaşlarıma gözden kaybolana kadar el sallayıp öpücükler gönderdim, artık hiçbirini göremez olduğumda kalbim kederle doldu. Tahliye mi? Onların iyimserlikleri iyiliklerinden geliyordu. Ben inanmıyordum buna. Onlara katılmıyordum. Bu çok az bir ihtimaldi. Yolda giderken bana ne olacağını pek de merak ettiğim yoktu. Karanlık bastığında Birma'ya yaklaşmıştık, ilk gördüğüm hastanenin ışıkları oldu. Bina gaz lambalarıyla aydınlatılmıştı. O an en

büyük arzum özgürlükten çok daha mütevazı bir şeydi: Tahtakurularmdan, bit ve pirelerden azade, temiz bir yatakta uyuyabilmek. Kamyon ceza kampının önüne gelince indim. Gelişim kimsenin umurunda değildi. Merak içinde ***naçalnı'M*** görmeye gittim.

"Bu benim işim değil" diye yanıtladı sorumu. "Hiçbir şeyden haberim yok bununla ilgili. Bekle bakalım. Madem seni istemişler nasılsa çağıracaklardır."

Hiçbir zaman çağırmadılar ve ben de asla neden tek başıma geri getirildiğimi öğrenemedim.

Bu aynı eski adli suçlu ***naçalnikti*** - gerçi neden eski adli suçlu dediğimi bilmiyorum ya. Diğer bütün yüzler yabancıydı. Kadınlar kulübesi ağzına kadar doluydu. Kaygan çamur zeminin bir köşesine bohçamı fırlatıp attım. Çevredekilerin çoğu adli suçlu tiplerdi. Neyse ki, kulübe hoş ve sıcaktı ve soba har har yanıyordu. Bu grubun kömür deposuyla iyi ilişkileri olduğu anlaşılıyordu. Karşımdaki, ***nariste*** bir adli suçlu yatıyordu. Başını, üzerine gayet bayağı figürler işlenmiş iki yastığa gömmüştü. Anlaşılan o bir ***prima donnaydı.*** Adının Raiza olduğunu anladım. İstekleri çok sayıda adli suçlu tarafından saygıyla yerine getiriliyordu. Sobanın üstünde, eski bir teneke kap içinde çalınmış patatesler haşlanıyordu. Her taraf buhar olmuştu. Herkes bağıra çağıra konuşuyor, bir köşede içkili bir grup kadın şarkı söylüyordu. Ön kapıya bir çuval asılmıştı. Adli suçlu görünümlü erkek mahkûmların kaygısızca içeri girip çıktığını görünce iyice şaşırdım. Muhafızlarla ilişkiler çok iyi olmalı diye düşündüm.

İçerdeki sıcaklığın ilk anda verdiği hoşnutluk yerini sıkıntıya bırakmaya başladı. Kadınların çoğu sadece külot ve sutyenle dolaşıyordu ve çoğunda dövme vardı. Gagasında mektup tutan bir güvercin birinin göğüsleri arasındaki sonsuzluğa dalıyordu, bir diğerinin sırtında bir erkek başı vardı. Mesaj şöyleydi: "Seni seviyorum Vassya" ve bunun gibi şeyler. Birinde şöyle yazıyordu: "Anneciğim, seni asla unutmayacağım." İnsanların önünde, banyoda bile siyah külotunu çıkartmayan bir kadın vardı. Söylendiğine göre belindeki dövme öylesine müstehçenmiş ki, bundan biraz utanıyormuş. Bir kadının göğsüne derisi yarılarak haç işlenmişti. "Nedir bu böyle" diye sordum ona. "Kolya, bunu jiletle yaptı" dedi gururla. "Beni çok seviyordu ve bir o kadar da kıskanıyordu." Başında ve sonunda küfür bulunmayan nadir cümlelerden biriydi bu.

Gece en az elli pire, sayısız tahtakurusu ve bitin beslenmesine hizmet etmiş olmalıyım. Ertesi sabah, eşyalarımı orada bulduğum eski bir politik ***ndevalnayaya*** teslim edip sürünerek çalışmaya gittim. Hâlâ sahip olduğum birkaç pılîpırtımı kaybetmek

istemiyordum. Kulübe tıkabasa doluydu ve kadınlar bir konserve içindeki sardunyalar gibi dizilerek uyuyorlardı. Birkaç gün sonra, kapısına bir çuval asılmış arka odada kendime bir yer buldum. Üstünde yattığımız tahtalar son derece eğri büğrü ve pürüzlüydü ama yerde yatmaktan iyiydi yine de. Bu bölümde gaz lambası yoktu ve kısa sürede buranın gece gündüz sevişme mekânı olarak kullanıldığını fark ettim. Gündüzleri de oldukça meşguldü burası, çünkü adli suçluların çalışmaya gitmek diye bir dertleri yoktu. ***NaçalnüAe.*** tam bir uyum içindeydiler. Çalışma grubuna katılmayan başka herhangi biri derhal tutuklanıp hücreye atılırdı.

Bir seferinde donmuş patatesleri istif eden bir grupta çalışıyordum. Loş, küflü bir yere patatesleri boşaltıyor ve donmuş patateslerin içinden yenebilecek durumda* olanları ayıklıyorduk. Hemen yanımda bir adli suçlu çalışıyordu. Muhtemelen o da benim gibi çalışmaktan bezmişti ve yorgundu, fakat onun tepkileri farklıydı. Sinirli bir şekilde ayak bileğimi tekmeledi. Önce bunun kazara olduğunu düşündüm, fakat bu kazanın nasıl olduğuna akıl erdiremedim. "Ne oluyor?" diye sordum şaşkınlıkla. Cevabı beni yeniden tekmelemek oldu, bu sefer kasıtlı olarak vurduğuna emin oldum. Öfkeli bir tepki gösterdim, bunun üzerine yüzüme bir yumruk indirdi. Ben de gözümü karartıp üstüne atıldım, korkunç bir kavgaya tutuştuk. Diğerleri araya girip bizi ayırdılar. Grubun müfreze başı bir politikti. "Grete" diye fısıldadı kulağıma, "dikkatli ol. Adli suçlularla başını derde sokma. Çok tehlikeli." Tabii ki, olayı benim çıkartmadığımı biliyordu ve saldırganı tutup itekledi. Bunun üzerine bana saldıran kadın kendini yere attı ve tam bir histeri nöbetine tutuldu, bağırıyor ve yeri tekmeliyordu. Onu, hâlâ tekmeler savuran ayaklarından tutup mahzenin merdivenlerinden sürükleyerek temiz havaya çıkarttılar.

Böylesi bir saldırıya uğramaktan dolayı neredeyse ağlayacak duruma gelmiştim ki, öfkem buna mani oldu. Fakat o sırada bir başka kadın üstüme doğru geldi ve daha ne olup bittiğini anlayamadan alnımın ortasına öyle bir yumruk indirdi ki kelimenin gerçek anlamıyla yıldızları saydım. Bu ikinci kasıtlı saldırı karşısında öfkeden kendimi kaybettim ve kadının üstüne saldırıp aynen karşılık verdim. Böylece ikinci bir kavga patlak vermiş oldu. Tanımadığım düşmanım bağırıyor, küfrediyor ve beni öldüreceğine ilişkin tehditler savuruyordu. Bir süre sonra ayrıldık ve diğer kadınlar onu da ite kaka götürdüler. Grup başkanım son derece sinirlenmişti. "Keşke böyle olmasaydı," dedi umutsuzlukla. "Bu Tanya, Djura'nın yakın arkadaşıdır. Bu, kamptaki, en teh-

likeli, şirret kadınlardan biridir. Eğer seni öldüreceğini söylemişse, dikkatli olmadığın taktirde bunu yapar da."

Bu berbat olaylar sinirlerimi iyice bozmuştu. Fakat grup başkanı olan politik mahkûm kavganın kendisinden çok, yol açacağı olaylara önem verir gibiydi. Politikler, bundan sonra tek başıma dışarı çıkmamama karar verdiler; helaya giderken bile yanımda birisi olacaktı. Buna istemeden de olsa uydum. Bu sıkı uygulama bir süre devam etti. Fakat bu fazladan bir yüktü, aradan bir hafta geçip bir şey olmayınca ve olay unutulmuş gibi görününce helaya tek başıma gitmeye başladım. Bir seferinde, az ötemde bir kadının bana doğru gelmekte olduğunu farkettim, Tanya'ydı bu. Korkumu göstermemeye çalışarak geri döndüm; arkamdan geldi, kann ortasında kenara çekilip geçmesi için yol verdim. Bacaklarım titriyordu ve bir saldırıya karşı tüm vücudum gerilmişti. Durdu. "Sigara var mı?" diye sordu. "Yok," dedim. Bir an için bana baktı. "Vay! Sensin ha? Tamam, sorun değil. Unut gitsin. Ben unuttum bile." Birden gevşedim. Demek ölümcül bir düşmanlık bile sona erebiliyordu.

Bir akşam kadın kulübesinin tüm sakinleri dışarda sıraya dizildi. Üniformalı bir GPU görevlisi, bize, kamp kurallarını ihlal ettikleri için, Dolinki tarafından cezalandırılan mahkûmların listesini okudu. Listede, kaçmaya teşebbüsten iki ya da üç yıl; deri çalmaktan iki yıl; koyunların ölümüne neden olmaktan on sekiz ay; bir mahkûmu öldürmekten üç yıl ek ceza alanların; bilerek ve devamlı olarak çalışmayı reddettikleri için ölüm cezasına çarptırılan yetmiş beş kişinin isimleri vardı. Listeyi okumayı bitirdikten sonra çekip gitti, ardından kadınlar gülüşmeye ve onun tiz, çatlak sesini taklit ederek dalga geçmeye başladılar. Ardından cezalar üzerine büyük bir tartışma koptu. Öğrendiğime göre, 1937 yılı boyunca, Karaganda kompleksinde, Dolinki yönetimi tarafından bu yolla, 400 iflah olmaz olduğu iddia edilen mahkûm tasfiye edilmişti.

Bu sırada sürekli yeni mahkûm gruplan geliyordu. Aralarında, Alman Komünisti Hans Kiepenberger'in, Karaganda'da beş yıl cezaya çarptırılmış kansı da vardı. Onunla temas kurabilmek için çok çabaladım ama bu imkânı bulamadım. Bir başka bölüme gönderilmişti. Onu hiçbir zaman göremedim.

Yeni gelenlerin çoğu, Sovyet hükümetinin bir kamuoyu yoklamasını hiçe sayarak çıkardığı kürtaj karşıtı yasanın kurbanlarıydı. Bu kadınlar, diğer mahkûmların, en azından onların düştüğü kötü durumda gülünecek bir şeyler bulan adli suçluların ve toplumdışı unsurların alay konusuydu.

Bir gün hiç beklenmedik bir şekilde kulübeden dışan çağrıldığımda Tasso Salpeter'in beni beklediğini gördüm. İdarede bir iş

edinip benim nerede olduğumu öğrenmişti. Bizim ***naçalnı'Idn*** bürosunda bir kayıt işi yapıyordu. Bürodan bir bahaneyle çıkmış ve soluğu benim yanımda almıştı. Butirka'dan beri birbirimizi ilk kez görüyorduk. O zamandan bu yana olup bitenleri aceleyle konuştuk, sonra Tasso şöyle dedi: "Bak, işte sana kâğıt ve zarf. Eğer bir yere mektup yazıp kaçak yoldan göndermek istiyorsan bu şans var şu anda. Kaçırılmayacak bir fırsat bu."

Kâğıdı ve zarfı alıp anneme kısa bir not yazmaya giriştim aceleyle. Bitirince Tasso'ya verdim. Ne umutlara tutunmuştum bu mektupla! Hiçbir zaman yerine ulaşmadı.

Bir seferinde işim, buğday çuvallarını, dar bir tahtanın üzerinden yürüyerek bir ambarda bulunan buğday yıkama makinesine taşımaktı. Çuvallar çok ağırdı ve kadınların birçoğu bu ağır yükün altında homurdanıp duruyordu. "Serbest kamp"tan bir erkek mahkûm duvarın üstüne oturmuş ayaklarını sallıyor ve geçenlere şakalar yapıyordu.

"Orada oturup duracağına yardım etsene," dedim, öfkeyle.

"Şu Alman faşistine bakın," diye alay etti. "Ağır çuvalları taşımak hoşuna gitmiyor. Bir de şu Rus kadınlarına bakın. Onlar erkeklerle aynı işi yapmaktan gurur duyuyorlar."

"Kadınları umursamayan erkeklere yazıklar olsun," dedim sertçe. "Üstelik onlar çocuk da doğuruyorlar."

Ve tüm Rus kadınları, inanarak ya da değil, bu adamın tarafını tuttular ve koro halinde bağırdılar: "Evet, bununla gurur duyuyoruz. Sovyet Rusya'daki kadınlar, kapitalist ülkelerdeki kadınlardan farklı bir rol oynamaktadır. Biz eşit haklara sahibiz."

Artık daha fazla bir şey söylemedim. Israrlı propaganda çok güçlüydü.

İşe gelip giderken, bozkırın ortasında yükselen yeni bir bina görürdük. Bu binanın ne için yapılmakta olduğuna ilişkin pek çok spekülasyon vardı: Bir fırın dedi biri. Hayır, yeni bir büro. Yeni inşa edilen binaya kuşkuyla bakıyordum. Bina da bana bildik bir tehditkârlıkla bakıyor gibiydi. Haklıydım; bu, Kamganda Kampının Birma bölümü için yapılan yeni bir hapishaneydi.

Hastanede

Gürcü öğretmen Dzagnidze, alt bölgelerin birinden geri döndü, onunla ve diğerleriyle birlikte buğday küreme işinde çalıştım. Tahıl ambarının çatısı o kadar alçak ve kara toz bulutu o kadar yoğundu ki yanınızdakini zor görüyordunuz, korkunç bir sıcak vardı ve hava boğucuydu. Ciğerlerim patlayacak gibi oluyordu

ve zaman zaman sendeleyerek kapıya gidiyordum hava almak için. Bir adli suçlu olan grup başkanı bir keresinde beni işe döndürmek için bağınp tehdit etti, fakat Dzagnidze yardımıma yetişti ve bana biraz hoşgörü gösterirse ona tütün vereceğini söyledi. Grup başkanı tütünü alıp sırıttı: "Ha, demek kız arkadaşın? Tamam, tamam."

Ertesi sabah, kalk borusu çaldığında, ayakta zor duruyordum, hasta olduğumu rapor ettim. ***Naçalnik,*** derece koyup ateşime baktı ve çalışmamı engelleyecek kadar yüksek olmadığına karar verdi, böylece sürünerek çalışmaya gittim. Tahıl ambarında benim sağlığıma özen gösteren biri vardı en azından. Dzagnidze'nin bana şöyle bir bakması yetti, ona ***naçalnikin*** ateşimi yeterli bulmadığını söylediğimde hızla çıkıp gitti ve yerime bir başkasını buldu. Bu sefer ateşim ***naçalnik için*** bile yüksekti. Eğer revir denebilirse revirde, kınk dökük tahtaların üstünde yatıyor, ateşler içinde yanarken soğuktan tir tir titriyordum. Doktor yoktu, yalnızca kalifiye olmayan bir hastabakıcı vardı. Ertesi sabah, hastabakıcı ***brzlose*** teşhisi koydu. Bir sonraki sabah sıtma olduğum kanısına vardı, üçüncü gün, kan tükürmeye başladığımda hastaneye gönderilmeme karar verdi.

Öğleyin bir kağnıya bindirildim, düşmeyeyim diye arabaya bağlanıp hastaneye götürüldüm. Zavallı pılıpırtım için canımı sıkmama gerek yoktu. Baygın yatarken hepsi çalınmıştı. Geride bıraktıkları tek şey çuvaldı. Hastaneye her yeni gelenin kendi başına yıkanabileceği farz ediliyordu, fakat benim ayakta duracak halim yoktu ve bu kimsenin umurunda değildi. Burada en azından uzanabileceğim bir yatak ve battaniye vardı. Fakat heyhat! Tahtakurusu ve bitler burada da eksik değildi. Battaniyeler bit kaynıyordu. Gerçi günler geçip kendime gelinceye kadar bunları fark etmedim bile.

Beni ziyaret eden doktor Almanca konuşuyordu ve tavrı son derece dostçaydı. "Gayet iyi Almanca bilirim," dedi. "Leipzig'de okudum." Tüm hastalara karşı nazikti ve herkesle konuşuyordu. Onlar için elinden geleni yaptığına kuşku yoktu, fakat burada da Rusya'nın diğer yerlerinde olduğu gibi ilaç ve tıbbi araç sıkıntısı vardı.

Yanımda zatürreeden genç bir kadın yatıyordu. Göründüğü kadarıyla bitler ona büyük sıkıntı veriyordu, durmadan kaşınıyor ve yatakta debelenip duruyordu. Diğer hastaların çoğu ***brzlosedtn*** yatıyordu ve açlık bölgelerini gösteren fotoğraflardaki insanlar gibi görünüyorlardı - bir deri bir kemik.

Hastane ağzına kadar doluydu, yataklar koğuşlardan koridorlara taşmıştı, fakat en azından her hastanın bir yatağı vardı.

Yataklarda çarşaf bile bulunuyordu ve hastalara birer gömlek verilmişti. Ne yazık ki, bu çamaşırlar da bit kaynıyordu. Hastalar arasında çok sayıda ileri derecede frengi vakası vardı. Birma'da zührevi hastalıklar çok yaygındı, gerçi bu tür kötü vakalar genellikle özel VD bölümünde tecrit ediliyordu.

Kendimi toparladığımda Tasso beni hastanede ziyaret etti. Bu kesinlikle yasaktı ama geçmiş deneyimlerine dayanarak gelmenin bir yolunu bulmuştu. "Serbest kamptaki" en son haberleri verdi bana. Tamir bürosundaki tüm çalışanlar, diğerleriyle birlikte, rehber koyunun peşinden bataklığa sürüklenen bir koyun sürüsünü kurtarma çalışmasına seferber edilmişti. Sayılan üç yüzün üstündeydi ve adamlar kamyonlara bindirilip sevkedilmiş, birbirlerine bağlanarak koyunlann peşinden bataklığa girmişlerdi. Bu zor ve tehlikeli bir işti ve zavallı Grigoriy llyiç bacağını kırmıştı. Koyunların çoğu tabii ki kaybolmuştu ve talihsiz çoban şimdi bu yıkımın sonucunda başına gelecekleri bekliyordu.

Rus-Alman Paktının sonucu olarak, savaş Avrupa'da sürüyor, Birma'dan çok uzakta görünüyordu. Tasso bu konuda bütün bildiklerini anlattı bana. Fakat gerçekte biz kendi kaderimizle daha fazla ilgiliydik. Hayatta kalacağımıza ilişkin pek bir umudum yoktu ama Tasso her zamanki gibi canlı bir ruh hali içindeydi. "Nazarenko on beş yıl ceza almıştı ve affedildi" dedi yatıştırıcı bir şekilde. "Neden bir gün sen de dışarı çıkmayasın? Çıkacağına eminim. Benim saçlanm dökülecek, ağzımda diş kalmayacak ama ***nitchevo.*** Tiflis'i bir kere daha görmek!"Gerçekten de o harika siyah saçlan seyrelmişti ve dişlerini tutup sallayarak bana gösteriyordu. "Yakında dökülecekler," diyordu neşeyle. "Ama önemli değil."

Üç hafta hastanede kaldıktan sonra tahliye oldum, doktor bana artık ağır çalışma yapamayacağıma ilişkin bir rapor verdi. Buna göre on dört gün "iç hizmet"te bulunacak ve ek yiyecek desteği alacaktım. Bunun üzerine, o sırada değişikliklerin olduğu ceza kampına geri gönderildim. Birma'ya geri dönen kendi çalışma grubumda yer alan eski yoldaşlanmın arasındaki ***narisit*** bir yer verildi bana. Burası hâlâ çok kalabalıktı, fakat yoldaşlanm çetin mücadelelerden ve sıkıntılardan sonra adli suçlulardan uzakta kendileri için bir yer edinmeyi başarabildiler. Döndüğümde Dzagnidze'den bir not bekliyordu beni: "Hoşça kal ve sana iyi şanslar. Beni unutma. Çürüğe çıkarılanlar bölümüne gönderiliyorum." Bu zavallı şanssız insanlann bütün dilekleri, hayattan bu sefaletin içine zorla sürülüp götürülürken unutulmamaktı. Birilerinin onları iyilikle anmasını, düşünmesini istiyorlardı.

O on dört gün içinde, kampta, tanıdığım bir Rus kadınla kalmama izin verildi. Bu kadın Leningradlı bir dil öğretmeniydi. Ancak otuz yaşındaydı, fakat kalbi o kadar kötü durumdaydı ki bizim ***naçalnik*** bile onu dışarıya çalışmaya gönderemiyordu. Ancak ağır ağır yürüyebiliyordu ve iki adımda bir oturup nefes almak zorundaydı. Bana evini ve küçük kızını anlattı ama ona cezasını sorduğumda birden sinirlendi.

"Böyle şeyleri burada konuşmayalım," dedi, bir ara durakladıktan sonra "İngilizce biliyor musun?" diye sordu.

"Biraz," diye yanıtladım.

"O zaman İngilizce konuşabiliriz. Kimse bizi anlamaz burada. Ama hiçbir zaman Rusça konuşmayalım. Birileri bizi dinleyebilir."

Bana hikâyesini anlattı. Bildik bir öyküydü. Mühendis olan babası, 1928 yılındaki Shachty Davasında yargılanmış ve Sibirya'da beş yıla mahkûm olmuştu. Üç yıl sonra ölmüştü. Babası her an aklındaydı, onun çeşitli aramalardan geçirebildiği çok küçük ve yıpranmış bir fotoğrafını taşıyordu. Kendisi de bir mühendisle evliydi. Politikayla hiçbir zaman ilgilenmemişti, fakat Leningrad'daki bazı İngilizlere para karşılığı Rusça öğretmenliği yapmıştı. "Casusluk"tan hüküm giymişti. Beş yıldır evli olduğu kocası hâlâ serbestti.

On dört günlük nekahat dönemim sona erdi ve bana sebze serasında çalışmaya gitmem söylendi. Bundan sonra küçük kulübemizin baş tedarikçisi oldum. Orada şahane şeyler vardı: Patatesler, havuçlar, kırmızı pancar ve soğanlar - ceza kampında zor görebileceğimiz ve ancak illegal yollardan sahip olacağımız şeyler. Heyecan verici ve doyurucu bir hayattı bu. Baş sorunum yakayı ele vermeden bunları çalabilmekti. Sebze grubunun bütün üyeleri seradan çıkarken arandıktan sonra ceza kampına dönüyordu. Ne var ki ben politiktim ve politikler hırsızlıkta adli suçlular ve toplumdışılar kadar ünlenmediklerinden üstünkörü aranıyorlardı. Aramadan geçmek için belime bir torba bağlıyor ve gün boyunca elime ne geçerse torbaya dolduruyordum: Patates, havuç, soğan vb. Bunun her zaman riski vardı ve bacaklarımın arasından sarkan bir torbayla doğru dürüst yürümek de çok zor işti, fakat üstesinden gelebildim. Bir köşeye gidip değerli malları boşalttığım zaman yükselen sevinç naralarını duymak bu riske girmeye değerdi. Bir Tolstoycu olan yaşlı ***ndevalnayamız*** bize sebze çorbası yapıyordu. Birkaç hafta içinde hepimizin görünüşü değişti. İlk kez yeterli ve iyi besleniyorduk. Hepimiz canlanmıştık, sağlığımız düzelmişti.

Bir süre sonra bir kaza geçirdim. Yıkanmak için bir miktar su "örgütlemeyi" başarmıştım ve ayağıma büyük gelen ayakkabı-

larımla sendeleyerek ilerlerken kapının eşiğinde düşüp ayağımın tarak kemiğini kırdım. Gerçi başıma gelen bu olayla ilgili kesin bilgiyi ancak altı yıl sonra özgürlüğe kavuşup röntgen çektirdiğim zaman öğrenebilecektim. O zaman bile bu kırık bana acı ve sıkıntı vermeye devam ediyordu. Bütün bu zaman boyunca bildiğim tek şey ayağımın morarıp şiştiği ve ayağımın üzerine ağırlığım bindiğinde dayanılmaz bir acı duyduğumdu. Bir başka zamanda ve bir başka işte çalışıyor olsam böylesi sakat bırakan bir kaza Tanrının bir lütfü olurdu ama şu durumda bizim grupta herkes sağlıklıyken benim kötü durumda olmam bir trajediye ve derin bir sarsıntıya yol açıyordu. Kamptaki sağlıkçı ayağıma tentürdiyot sürdü ve çalışmama talimatı verdi. O gün inat edip dişlerimi sıkarak yürümeye çalıştım. Çok acıyordu yürürken ama eğer ağırlığımın büyük kısmını ayağımın dış tarafına verirsem yürümek yavaş yavaş mümkün olacak gibiydi. Ertesi gün sebze grubunda çalışabileceğimi rapor ettim. Çalışmaya gittik, biraz çalışabildim fakat bir süre sonra yürüyemez oldum; sakat ayağımdan ötürü topallayarak yürüdüğüm için geride kalmaya başladım. Muhafız küfredip bağırdı, fakat bu sefer diş geçirmeleri kolay değildi. Her türlü bağırma ve küfüre karşı iyi bir gerekçem, kulak asmamak için bir dayanağım vardı. Neyse ki, mahkûm arkadaşlarım halime acıdılar da yardım ettiler.

Sibirya Kışı

Birma'da kış hüküm sürüyordu ve bu, mahkûmlar için en kolay zamandı. Her zamanki gibi gün doğumundan batınıma kadar çalışıyorduk, fakat kış günleri çok kısaydı ve bunun anlamı çok daha az çalışmaktı. Aynca, genellikle don olduğundan çalışmak mümkün olmuyordu ya da kar fırtınası yüzünden kulübelerde oturmak zorunda kalıyorduk. Kışın en kötü iş kar küremek ve bu karı mutfak bahçesine yığmaktı; kar buraya yığılıyordu, çünkü eridiğinde bu* suyla toprağı sulamak mümkün oluyordu. Bir diğer iş de tahıl ambarında çalışmaktı. Rüzgâr durduğunda ve kar yağmadığında hava son derece berrak olur, kış güneşinde her şey harika bir şekilde parıldardı. Her yere sonsuz bir huzur ve sükûnet çöker, manzara bir posta kartındakinden farksız olurdu.

Çok soğuk günlerde belli mahkûmlar, özellikle ayakkabıları ve uygun giyecekleri olmayanlar çalışma zorunluğundan muaf tutulurdu. Adli suçlular ve toplumdışı unsurlar bundan büyük avantaj sağlarlardı. Bir yoklamada bir toplumdışına çalışma grubuyla birlikte işe gitmesi söylendiğinde olanları hatırlıyo-

rum. İriyan, güçlü kuvvetli bir kadındı, eteğini beline kadar yukarı çekti ve ***naçalnike*** iç çamaşırı olmadığını gösterdi. "Benden bu soğukta nasıl gidip çalışmamı beklersin," diye çıkıştı. Bir kahkaha yükseldi orada bulunanlardan ve ***naçalnik*** sıntarak onu gruptan çıkardı.

Kışın mahkûmlar o kadar bitkin olmaz ve insanların ruh hali kulübelerde çok daha iyidir. Bir çeşit sosyal hayat gelişme gösterir ve akşamlan birlikte şarkılar söylenir. Bizim odada Leningradlı bir opera sanatçısıyla Harkovlu bir konser şarkıcısı vardı ve alkışlanmızı toplamakta birbirleriyle yarışırlardı. Opera sanatçısı küçük kulübemizde o güçlü sesiyle opera parçalan söylemeye başladığında katıksız bir huşu ortamı yarattığını söylemeliyim. Sesiyle kirişleri sarsardı - ya da orada ne varsa. Opera parçasını söylerken gözlerini kapatır ve yüzünde bir vecd ifadesi belirirdi. Hayalinde kendini opera binasında tasavvur ettiğinden eminim. Ne var ki ben onu çıplak bir vaziyette otururken, vücudu bit ısırıklan içinde, bir gaz lambasının ışığında gömleğinin dikiş yerlerindeki bitleri ayıklarken görüyordum, büyük, ay gibi yüzünde gayretli bir ifadeyle. Yine de biz dinleyiciler olarak minnettardık ve her iki şarkıcı da alkışlarımızı büyük bir zevkle karşılıyordu.

Şarkı söyleyebilen başkaları da vardı. Küçük bir taşra kasabasından bir kız örneğin, bize, bir balıkçı çocuğun trajik kaderi hakkında uzun ve kederli bir şarkı söylerdi. Bu melodiyi hâlâ hatırlarım. Ve bir dansçı da vardı. Nasılsa eline geçirdiği bir kızıl şalla, müthiş hareketli Kazak dansları yapardı.

Bir gün, mahkûmlara, kamp komutanını ziyaret ederek davalanyla ilgili herhangi bir durumu konuşma ya da şikayette bulunma hakkının tanındığını duydum ve adımı ziyaretçiler listesine yazdım. Bir süre sonra, ceza kampından diğerleriyle birlikte muhafız eşliğinde kamp komutanının bürosuna götürüldüm. Her müracaatçı ayn ayn dinleniyordu. Çok uzun zaman bekledikten sonra nihayet sıra bana geldi. Komutan Serikov, bir masanın başında oturmaktaydı ve yanında da GPU ***naçalniki*** vardı. Bir dizi üniformalı adam da onlann arkasında ayakta duruyordu.

İsmimi verince dosyam çıkarılıp Serikov'un önüne kondu. Yuvarlak, son derece dostça görünen yüzünü bana çevirdi ve ne istediğimi sordu.

"Ceza kampına konmamın sebebini öğrenmek istiyorum," dedim.

Serikov ve GPU'lu dosyaya baktılar.

"Size bu konuda bilgi veremem," dedi sonunda.

"Peki o zaman, bana yaklaşık olarak orada daha ne kadar kalacağımı söyleyebilir misiniz?"

Tekrar evrakıma baktı. "Ceza süreniz boyunca" cevabını verdi.

Büyük bir keder içinde kampa döndüm. Üç yıl daha mı? Bu süre içinde hayatta kalabilecek miydim ki?

Bir süredir kulübemizdeki bir gammazcıdan dolayı huzursuzduk. "Ya Parti üyesi Nina ya da Harbinli Raiza" diye fısıldadı Aleksandra. Poniatoska Komutanın bürosuna gittiği zaman GPU ***naçalnik*** ona bazı çok özel sorular sormuş. Tuhaf değil mi?"

Mahkûmlar için, yoldaşlanndan birinin ajan olduğu hissine kapılmaktan daha korkunç bir şey olamaz. Herkes acaba tehlikeli bir şey söyledim mi diye kafayı çatlatır. Örneğin ben ne söylemiş olabilirim? Sonunda bu ajanın Nina olduğu sonucuna vardım; öbür kadınlar tembel, politikaya burunlarını sokamayacak kadar alâkasız tiplerdi. Nina'yı yakından gözlemeye başladım. Yırtık iç çamaşırları, adaleli kollan ve çıplak omuzlanyla akşamları oturup ahkâm keserdi.

"Burada bile görevimiz uyanık olmaktır. Ülkemiz büyük tehlike içinde."

Ve böylece devam ederdi. Böyle iğrenç bir yaratık en zararsız bir sözü bile karşıdevrimci bir kelâma dönüştürmekte asla duraksamazdı ve onun suçladığı kimse ortadan yok olurdu. Tiksintiyle uzaklaştım. Bende yüzüne tükürme duygusu uyandırıyordu.

Fakat ona haksızlık yapmıştım. On beş yıla hükümlüydü ve bu tür konuşmalar gerçek ajanın yararına oluyordu. Bütün dikkatler Raiza'nın üzerinde toplandı, çünkü yetkililer ajanlarıyla ilişkilerini çok dikkatli bir şekilde yürütmüyorlardı. İşteyken sürekli çağrılıyor ve Komutan mahkûmları kabul ettiği sırada daima onun bürosunda görülüyordu.

Kış başlayınca mahkûmların dışardan paket getirtmelerine izin verildi. Yazın yetkililer, mahkûmlardan, bir kiloluk ekmeklerini kazanabilmek için çok yoğun bir şekilde çalışmalannı istemişlerdi. Eğer mahkûmlar yiyeceklerini herhangi bir başka yoldan elde edebiliyorlarsa o kadar fazla çalışmalarına gerek yoktu. İlk paketin gelişi bizim odada bir olay olmuştu. Leningradlı yabancı diller öğretmeni, kocasından bir paket almıştı. Mahkûmların çoğu dışardan paket alamıyorlardı, çünkü çoğu durumda arkadaşları ve akrabalan onlara paket yollamaya da korkuyorlardı; böyle bir davranış suçluya sempati olarak yorumlanabilir ve kendilerinin de tutuklanmasına yol açabilirdi. İkinci paket bizim yaşlı ***ndeva/nayamıza*** geldi. Gönderenin adı olarak on iki yaşındaki torununun adı yazılmıştı: "Sevgili Büyükanne, sana bir parça şeker gönderiyorum, sen seversin diye. Sevgilerimle. Seni asla unutmayacağım..."

Tutuklanıncaya kadar bu çocukla birlikte yaşayan yaşlı Tolstoycuda onunla ilgili bir sürü hikâye vardı. Yaşlı kadın bu kızı gerçekten çok seviyordu.

"GPU beni almış götürürken arkamdan koşup ağlayarak 'ninemi götürmeyin' diye bağırıyordu. Ve beni arabaya soktuklarında o da arabaya binmeye çalıştı. Onu itiklediler. Araba giderken torunumu sürükleyerek uzaklaştırdıklarını gördüm."

Gelen her paket duygusal bir patlamaya ve sel gibi göz yaşlarının akmasına neden oluyordu. Unutulmamıştık.

Bu pek seyrek gelen paketlerden birini görünce Aleksandra, kendisiyle müthiş bir mücadeleye girdi. Kocasına yazıp ondan bir şeyler yollamasını istese miydi? Sonunda yazmamaya karar verdi. "Korkağın biridir o," dedi. "Herhangi bir şey göndermeye cesaret edemez." Sonra, aktris olan eski bir arkadaşı geldi aklına. "Eğer hâlâ serbestse o bana bir şeyler gönderir." Bu kadına yazdı ve ben Birma'dan ayrılmadan önce gerçekten de ona bir paket geldi.

Ve yeniden, yeniden ayrılık. Bu sefer yaşlı Tolstoycu ***ndevalnayattüzdaydı*** sıra. Sağlığı sürekli kötüye gidiyordu ve şimdi bir çürüğe çıkmışlar grubuna gönderiliyordu. Bu bizi çok kötü vurmuştu ve su gibi göz yaşı akıyordu. Yaşlı kadıncağızı giderken görünce boğazım düğümlendi. Akşamları işten döndüğümüzde bizi o gülümseyen yüzüyle karşılardı, günün içinde yaptıklarını anlatırdı gururla, bizim için ele geçirmeyi başardığı kömürleri ya da başka şeyleri gösterirdi. Ceza blokumuzun yozlaşmasında yeni bir adım daha atıldı. Evet, böyle bir yer bile daha kötüye gidebilirdi ve bizimki de öyleydi. Kamp gittikçe kalabalıklaşıyordu. Hepsi adli suçlu olan yeni 150 kişi daha gelmişti. Soğuğa rağmen, ne kapı, ne de pencere olan girişte sıkış tepiş yatıyorlardı. Genel ortam hızla kötüye gitti. İçeriye kaçak votka ve yiyecek sokuluyor, gürültülü, kavgalı, içkili partiler yapılıyordu. Kendi şarkılarını söylüyorlardı; herkesin kullanmadığı suçlu jargonuyla söyledikleri şarkıları anlamak çok zordu. Bunlar, bayağı bir duygusallıkla yasalara karşı gelmenin birbirine karıştığı şarkılardı genellikle. Bunlardan biri, Pensa'dan Moskova'ya giden bir trende bir bavul çalmaya çalışırken yakayı ele veren zavallı Kolka hakkındaydı. Diğerleri, kamu savcısıyla, muhafızlarla, komutanla dalga geçen şarkılardı. Yeni gelenlerin, yollarına devam etmeleri organize edilinceye kadar bir süre bizimle kalacakları söyleniyordu.

Kampta, bir Tolstoycu daha vardı. Olduğundan çok daha yaşlı gösteren altmış yaşlarında bir adamdı bu. Onu "serbest kamp"ın dışında ekmek dilenirken görmüştüm daha önce. Şim-

diki işi, bizim tutuklu hücrelerimizin önünde oturmuş, mahkûmlara yiyecek ya da mesaj getiren herhangi biri var mı diye bakınmaktı. Hücrelerin etrafı özel dikenli tellerle sarılmıştı ama pek bir işe yaradıkları söylenemezdi: Aleksey Mihayloviç işlevlerini tüm mahkûmlar ve arkadaşları için başarıyla yerine getiriyordu. Eğer herhangi biri, bir mahkûma yiyecek ya da mesaj göndermek istiyorsa, bunları Aleksey Mihayloviç'e teslim ediyordu, o da anında gereğini yapıp yerine ulaştırıyordu.

Üstünde paçavralanyla, büro personeli olduğu için büyük bir sopayla silahlanmış olarak yerde otururdu. Yüzünün büyük kısmını kaplayan devasa bir sakalı vardı. Sakalların ortasından bir patates burun ve bütün bu saç ve sakal yığınına rağmen çalı gibi uzun kaşların altında dostça bakan iki mavi göz. Benim Alman olduğumu biliyordu.

"Margaret Genriçovna, gel de biraz konuşalım," dedi bir gün. "Boris hakkında konuşalım. O, senin de arkadaşın, benim de. İyi bir delikanlıdır. Şimdi nerelerdedir acaba?"

Bir yanağında, sakalların örttüğü açık bir çıban vardı ve san bir cerahat tüm sakallarına bulaşmıştı. Pamuklu ceketi birçok yerinden yırtılmış ve yırtıklar içeri doğru tıkıştırılmıştı. Pantolonu çok kısaydı ve oturduğunda paçaları yukarı kayıyor, sıska, morarmış bacakları iyice ortaya çıkıyordu.

"Almanya'nın neresindensin, Margarete Genriçovna?"

"Potsdam, Aleksey Mihayloviç."

"Yapma be, demek Potsdamlısın, Margarete Genriçovna? Potsdam'ı çok iyi hatırlanın, küçük Sans Sauci Sarayı, geniş merdivenleri ve büyük çeşmeleri..."

"Demek Almanya'da bulundunuz," dedim şaşarak.

"Ah, biliyorum, beni bu halde otururken görünce inanması biraz zor" - ayaklarındaki sarılı paçavraları gösterdi - "ne var ki, gençliğimde Almanya'da ve Paris'te öğrenciydim. Rusya'ya Akdeniz üzerinden döndüm. Ne günlerdi be, ne mutlu günlerdi."

Cerahatli yarasının etrafında vızıldayan sinek bulutuna bir şaplak indirdi. Bana hikâyesini parça parça anlattı. Toprak sahibi babasının ölümü üzerine topraklar Aleksey Mihayloviç'e miras kalmıştı. Bir Tolstoycu olarak sıradan bir köy hayatı yaşamış ve mutlu olmuştu, fakat kolektifleştirme başlayınca buna katılmayı reddetmişti. Bu yetmezmiş gibi kolektifleştirmenin baskıcı yöntemlerine karşı açıktan açığa konuşmuştu.

"Ne zaman insanlık hakkında konuşmaya başladım ve onların şiddetini suçladım, beni almaya geldiler."

Dört yıldır kamptaydı. Bir süre tuğla tarlasında çalışmak için uzak kaldığım kampa geri döndüğümde onun bekçilik işini kay-

bettiğini gördüm. Yetkililer, gösterdiği özen sayesinde mahkûmların ne kadar rahat ettiklerini fark etmişlerdi. Fakat onu herkes seviyordu ve şimdi bir başka işlevi vardı; ***kipiatok*** ya da sıcak su makinesi görevini yerine getiriyordu. Erkekler blokunun yakınındaki küçük bir kulübede, toplama kampında bile olsa hiçbir Rusun onsuz yapamadığı çay için ***kipiatok*** görevini yapan, "Titan" denen bir alet vardı. Kampta çay yoktu ama her ay her mahkûma, çay yerine geçmek üzere kurutulmuş elma kabuğundan küçük bir paket veriliyordu. Her mahkûmun her gün yarım bardak sıcak su hakkı vardı. Bu karışım bir nevi çaya dönüştürülebiliyordu.

Yaşlı arkadaşım, "Titan"ın yanında küçük bir tanrı gibi oturur ve tüm mahkûmlara sıcak suyu, adil bir şekilde, küfür etmeden, bağırıp çağırmadan dağıtırdı.

Bir gün büyük bir kar fırtınası oldu ve rüzgâr uğuldayarak ve karları sürükleyerek kulübeleri dört bir yandan dövmeye başladı. Mahkûmlar, gidip gelirken fırtınaya karşı direnebilmek için kulübelerle ***kipiatok*** arasına bir ip çektiler. Vakit öğleyi çoktan geçmişti ama ne ekmek ne de çorba alabilmiştik, çünkü fırtına kağnının ana yoldan gelmesini önleyecek kadar şiddetliydi. "Çay"ımızla, ***narism*** üstünde uzanmış, kulübelerimizde mutluyduk, çünkü bu havada çalışmaya gitmemiz mümkün değildi; ve Tamara bize Puşkin'in "Kar Fırtınası" öyküsünü anlatıyordu.

Zaman zaman biri kapıya gidip dışarı çıkmanın mümkün olup olmadığına bakıyordu. Kar, kulübelerin yanlarına yığılmaya başlamıştı ve yağan kardan birkaç metre sonrasını görmek mümkün değildi. İçerde oturuyor ve şarkı söylüyorduk. Revaçta olan şarkılardan biri, İç Savaşta yetim kalmış çocuklar, ***bezprizornûtr*** hakkındaydı. Kederli ve küçük bir maniden oluşan duygusal bir şarkıydı ama biz onu derinden hissederek söylüyorduk. Şarkı, küçük öksüzün ölümüyle ve kimsesizler mezarlığına gömülmesiyle son buluyordu.

Yeni gelen birinden, Kamganda Kampındaki böylesi ***bezphizornAer*** için özel bir bölüm olduğunu öğrenmiştik. Bütün dünyaya bu öksüzlere sevgi ve özenle bakıldığı, rahat çocuk evlerine yerleştirilip meslek öğretildiği, böylece onların - yeniden vatandaş oldukları anlatılıyordu - tıpkı ünlü Rus filmi ***Hayat Yolunda*** anlatıldığı gibi. Başlangıçta gerçeğin ne olduğunu allah bilir ama yeni ***bezprizorniler*** Karaganda'da son bulan zorla kolektifleştirmenin ve açlığın ürünüydüler. Bize onları anlatan kadın, bu kimsesiz çocukların tutulduğu bir bölümden geliyordu. Koşullar korkunçtu ve çocuklar tamamen denetimden.çıkmış durumdaydılar; onları yeniden kazanmak için yapılabilecek hiçbir şey yoktu. Çorba dağıtılan yerden çorbanı alıp kulübeye döner-

ken bu küçük şeytanlann eline düşüp soyulmamak hemen hemen imkânsızdı. Kadın, "Tanrıya şükürler olsun, yeniden uygar insanların arasındayım," diye noktaladı anlattıklarını.

Bir Dönüm Noktası

1939 Aralık'ında bir gün, işten sonra kulübeden dışarı çağırıldım. İdareden bir görevli bekliyordu beni. Adımı söylediğimde, "Bölge idaresinde çalışmak ister misiniz?" diye sordu.

"Evet" dedim, sevindiğimi belli etmemeye çalışarak. "Peki o zaman ceza kampından çıkacak mıyım?"

"Merkezi idarede olmayacaksınız," dedi. "Kampın giyim bürosunda, gözetim altında çalışacaksınız. Yann sabah orada olun."

Büyük bir odanın köşesindeki bir masada çalışıyordum. Koridorda bir muhafız bir aşağı bir yukarı dolaşıp duruyordu devamlı. İçlerinde Tasso'nun da olduğu, hepsi "serbest kamp"tan diğer beş kadın daha çalışıyordu burada. Böylece muamma çözülecekti. Benimle diğerlerinin konuşmaları lafta yasaktı ama muhafız biraz uzaklaşır uzaklaşmaz ne var ne yoksa konuştuk. Tahminim yanlıştı.

"Seni neden terfi ettirdiler, Grete?" diye sordu Tasso. "Yoksa Serikov erkek arkadaşın mı?"

Neden diye merak etmeyi bıraktım; böyle sıcak, rahat bir odada ve Tasso ile konuşuyor olmam yeterliydi. Mahkûmlara verilen kamp ceketlerinin, pantolonların ve keplerin çıkış tarihlerini ve bunun gibi şeyleri kartotekslere kaydediyordum. Tasso bana bir parça ekmek, biraz şeker ve bir bardak ağaç çileği çayı verdi. Muhafız bunu gördü ama bu konuda bir şey yapmak ya da söylemekte kararsız kaldı.

Kısa süre sonra kapı açıldı, içeri giren Grete Sonntag'tan başkası değildi. Tasso ona beni işaret etti. Grete'nin her zaman acı bir ifade taşıyan kırış kırış yüzü bir anda aydınlandı ve gülümsedi. Tasso ona bir şeyler fısıldadı, Grete başını salladıktan sonra yeniden çıkıp gitti. Yarım saat kadar sonra, elinde, üstü kâğıtla örtülmüş bir ***katylok\a*** geri döndü. Benim kendi boş ***kat/lokum*** masanın altındaydı. Tek kelime söylemeden bana doğru geldi, kendisininkini yere koydu, boş olanı aldı ve çıkıp gitti. Uygun bir an yakalayıp kâğıdı kaldırdım ve pişmiş yemeğin harika kokusuyla kendimden geçtim: Haşlanmış patates ve hatta biraz da et. Bu bir Tantalus* işkencesiydi. Muhafız gezindiği sü-

Ölüler diyarında su ve meyvelerin yanında aç ve susuz bırakılma işkencesiyle cezalandırılma efsanesinden türetilmiş bir deyiş (ç.n.).

rece onu yiyemiyordum, beklemek zorundaydım. Ve ***katylokun*** içinde, yıllardır tatmadığım harika bir yemek beni bekliyordu.

Grete Sonntag, yalnızca dericilik işini başarmakla kalmamış, aynı zamanda mezbahanın amiri olmuştu. Ne zaman bir kesim yapılsa onun payı ayrılıyordu.

Bu büro bir cennetti ama sonsuza kadar değil: Sadece iki hafta sürdü. Bu süre içinde "serbest kamp"tan bütün arkadaşlanm beni ziyarete geldiler - muhafızlar, kaçmamam için gözetim yapmanın dışında her şeyi serbest bırakmışlardı. Merkezi idare bürosunda çalışan Stefanie Brun, kızından aldığı ilk paketten bana biraz ***mahorka*** ve tatlı getirmişti. Birbirimizi gördüğümüzde ikimiz de sanırım bir hoş olduk. Stefanie'nin avurtları çökmüş, gözlerinin altı torbalanmıştı ve ayak bilekleriyle bacakları hâlâ şişti. "Nerede senin o güzel yanakların" diye sordum.

Ve tamir atölyesi bürosunda eski arkadaşlarım derhal gerekli eşyaları bulmaya girişti̇ler. Grigoriy llyiç, bir değneğin yardımıyla topallayarak yürüyordu. Kırık bacağı uygun bir şekilde alçıya alınmamış ve kemik yanlış kaynamıştı. "Yakında sakatlar bölümüne uygun hale geleceğim," dedi şakayla. Klement Nikiforoviç bütün yüzüyle gülerek baktı bana. "Ne şans be!" dedi coşkuyla. "Gör bak, sen hepimizden önce evinde olacaksın."

Grete Sonntag, her gün yiyecek ***katyloku*** ile geliyordu ve bu yemek işi uzun süre devam ederse kısa süre içinde eski halime döneceğimden emindim. Helanın arka tarafında, gözlerden uzakta sohbet etmek için her zaman bir fırsat oluyordu.

"Stalin şimdi Hitler'le dostluk antlaşması yapmışken dışarı çıkabileceğimizi düşünebiliyor musun?" diye sordu, Grete, "Biz komünistler şimdi her zamankinden daha fazla başına belayız onun." Gözleri yaşla doldu. "Rüyamda annemi gördüm," dedi. "Eminim, öldü."

Birma cennetinin ikinci haftasının sonunda, çalışırken, yandaki odada oturmakta olan ***naçalnikin*** yanına çağrıldım. Masasının önünde durup her zamanki formülü tekrarladım: "Numara. 174,475. Margarate Genrichovna Buber-Neumann. Sosyal bakımdan tehlikeli unsur. Beş yıl."

"Dolinki'den bir telsiz mesajı geldi," dedi. "Karaganda Kampı'nın kayıt noktasına gideceksin. Bu kadar."

Dönüp büroya gittim. Bacaklarım titriyordu ama ne mutluluk duyuyor, ne de olmayacak umutlara kapılıyordum. Tasso ve diğerleri müthiş heyecana kapıldılar. "Ne oluyor sana?" dediler. "Neden dans edip oynamıyorsun. Bunun tahliye olduğu açık. Şans sana vurdu, haydi." Ve Tasso, muhafızın gözü önünde beni

kucaklayıp yürekten bağnna bastı. "Grete, bu harika bir şey. Belki yakında Heinz'ına da kavuşursun."

"Öyle mi düşünüyorsun?" dedim inanmazlıkla. "Tuhaf. Hiçbir sevinç duyamıyorum. İnanmıyorum - henüz."

"Neyse, artık burada çalışmana gerek kalmadı. Kampa git ve bütün eşyalarını hazırla. Belki bu akşam yola çıkarsın."

Muhafız, araya girecek gibi oldu, fakat Tasso onu - neredeyse emir verir bir havada durumu öğrenmesi için ***naçalnikt*** gönderdi. Muhafız gitti ve birkaç dakika sonra geri geldi.

"Doğru," dedi. "Dediğiniz gibiymiş. Haydi gidelim." Tüfeğini omuzuna atıp gitmeye davrandı. ***"Davai!"***

Fakat zamanlamada hata yapmıştı. "Öyle acele etmek yok," dedi Tasso. Orada vedalaşacagım, kucaklaşacağım, karşılıklı göz yaşı dökeceğim insanlar vardı. Grete Sonntag'a haber gönderdiler. O da beni kucaklayıp öptü. "Elveda," dedi. "Birbirimizi bir daha asla göremeyeceğiz. Bunu biliyorum. Sen şimdi tahliye olmuş gidiyorsun ve ben burada kalmak zorundayım."

Sonunda muhafızımla birlikte yola çıktığımda içini çekerek yolun bir kısmını benimle birlikte geldi, üzgün ve umutsuzdu. Bir başkasını giderken görmek insana daima hüzün verir.

Akşam, politikler işlerinden döndüler ve haberi duydular. Fikirler farklıydı. Bazıları tahliye edildiğimden emindi. Diğerleri ise kuşkuluydular.

"Muhtemeldir ki Grete, yabancılar için özel bir bölüme gönderiliyor," dedi Poniatovska. "Merkezi Sibirya'da bir tane var. Kayıt merkezine bu yüzden çağrılmış olabilir."

"Peki ama, neden yalnız Grete?" dedi birisi. "Burada bir sürü yabancı var."

Tartışma böylece sürüp gitti. Onlar benimle benden daha çok ilgileniyorlardı, içime kapanmıştım: Bekle ve gör. Spekülasyon yapmanın hiçbir yaran yoktu.

Bütün eşyalarım çalındığından, Merkezi Sibirya'ya gönderilme ihtimalini göz önüne alarak kamptaki politikler, benim için ***neymuşçi*** ya da yoksul yardımı toplamaya giriştiler. Karaganda'dan başka bir kampa yolculuk haftalarca sürebilirdi ve bunun da anlamı açlık ve soğuktu. Bir torba ekmek, bir torba kurutulmuş balık topladılar - ve altmış ***ruble.*** Bu, her günkü çalışma kotasını doldursa bile ayda ancak beş ya da altı ***ruble*** kazanabilen Ceza Hücresindeki bir mahkûm için küçük bir servetti.

Birma'daki son akşamımda ***narısın*** üstünde bir arada oturduk ve opera sanatçısı, bir deste kâğıtla benim falıma baktı. Elbette iyi şeyler söyledi:

"Birçok acının sonunda huzur gelecek. Bir yolculuk. Evine ve baba ocağına sonunda döneceksin. Bundan sonra da çok çok mutlu olacaksın."

Kâğıtların üzerine eğilmiş uzun uzun düşünürken eşarbının üzerinde şişman bir bit ortaya çıktı, ağır ağır yürüyen. Onun kafa yormasını engellemeyecek şekilde kibarca bir fiske vurdum bite ve uzun sürede edinilmiş bir deneyim sayesinde onun yolculuğuna son verdim.

O gece yola çıkmadım ve Tamam ile Aleksandra arasında uykusuz bir gece geçirdim, bütün gece beni nasıl bir kaderin beklediğini düşünüp durdum. Ertesi gün, benim dışımda Özbek bir subayın da kayıt merkezine alındığını öğrendim. Daha önce birbirimizi tanımıyorduk ama kaderlerimizin ortaklığı bizi konuşkan yapmıştı. Şimdiye kadar on beş yıllık cezasının yalnızca iki yılını yatmıştı. Bizi götürecek kamyonu beklerken ayakta durmuş, iki eski arkadaş gibi konuşuyorduk. Güneş yükselip karlann üzerinde ışıldadı, temiz ve zinde bir hava vardı. Biz beklerken Grete Sonntag birkaç kere önümüzden geçip bana el salladı. Üzgün bir yüz ifadesi vardı. Kendisi kampta kalırken -benim kesin serbest bırakılacağıma inanıyordu - benim gidiyor olmam onu korkunç bir şekilde altüst etmişti. Ancak akşam gelip aldılar bizi, bohçalarımızı karın üzerinde sürüyerek çıkış kapısına doğru giderken kulübeden yoldaşlarımın iyi dilekler korosu bize eşlik etti. Merkez büro koridorunda bohçalarımızla oturup bekledik. Üç adam daha vardı orada. Sakatlar bölümüne sevk ediliyorlardı. Saatlerce bekledik ve saat on sıralarında kapı açılıp Stefanie Brun girdi içeri.

"Grete" diye fısıldadı endişeli, "sana elveda demeye geldim."

"Steffie" diye bağırdım korkuyla, "bu karanlıkta mı çıktın kulübeden..."

Gözlerimden yaşlar boşandı ve kucaklaştık. "Çabuk geri dön, seni yakalarlar."

"Elveda," diye fısıldadı; "ve beni unutma."

"Beni unutma!" Hep aynı sözler.

BOLUM III

Korkuyla Umut Arasında

Toplanma Merkezine Geri Dönüş

Saat on birde isimlerimiz okundu ve muhafızımız olması gereken güzel yüzlü, dost tavırlı Kazak askeri bizi Şarik'e götürmek üzere geldi. Onu görünce moralim yükseldi. Yüzü soğuktan pembe pembe parlıyor, gözleri neşeyle dört bir yana oynayıp duruyordu. Bizim için bir kamyon yoktu ama iki midilli tarafından çekilen alçak Sibirya kızağı vardı. Beşimiz kızağa uzandık, Kazak muhafız da elinde tüfeği en arkaya oturdu. Sürücü midillilerini kamçıladı ve yola koyulduk. Soğuk fakat kuru, harika bir geceydi, üstümüzde sayısız yıldız vardı ve zaman zaman aralarından biri bir kuyruklu yıldız gibi parlıyordu. Midilliler uygun adımlarla, dört nala koşuyor, çıngırakları durgun gecenin içinde neşeyle şıngırdıyordu. Donmuş yüzlerle, ellerimiz ve ayaklarımız iyice üşümüş, Şarik tren istasyonuna geldik, kızaktan inip hareket edebildiğimiz için çok sevinçliydik.

"İstasyonun büfesine gidip çay ve ekmek alabilir miyiz?" diye sordum.

"Tabii ki," dedi bizim Kazak ve büfeye koşturduk. Büfeden ekmek ve gerçek sıcak çay satın alıp içmek üzere yere oturduk. Özbek subay genç biriydi ve bana hayatını anlatmaya başladı. On dört yaşındayken evlenmişti ve şimdi iki çocuğu vardı. Tahliye edileceğine emindi. Kötü aydınlanmış büfenin ışığında otururken, zeytin rengi cildi ve badem gibi kahverengi gözleriyle bir Pers prensine benziyordu. Boynuna bağladığı beyaz eşarp onun zeytin rengi cildiyle uyumlu bir kontrast oluşturuyordu. Yakışıklı bir delikanlıydı. Yoksa giydikleri bir prensinkine pek uygun değildi. Sahip olduğu her şeyi, hatta çizmelerini bile, geride bı-

raktığı mahkûm arkadaşlarına verdiği anlaşılıyordu. Ayaklarını paçavralarla sarmıştı.

Trenimiz sabaha kadar hareket etmedi. Geceyi büfede, yerde oturarak geçirdik. Benim kürk ceketim ve bir battaniyem vardı, bohçalarımızı yastık olarak kullanıyorduk, benim battaniyeyi ve ceketimi altımıza sermiştik. Böylesi ikimiz için de daha sıcak oluyordu ve yaptığımız son derece doğal ve normal bir şeydi.

İyi uyumuştuk ama uyandığımızda sert bir soğuk vardı. Trene bindik. İkimiz de konuşmuyorduk. Bir gün öncenin mutlu bekleyişi sona ermiş ve biz yine, sonu gelmez bir yolculuğun bir diğer aşamasına başlayan, aç ve pejmürde mahkûmlar olmuştuk.

Karaganda kayıt merkezine vardığımızda hiçbir şeyin değişmediğini gördük. Kadınlar blokunda büyük bir ilgi gördüm. Bir kere Almandım, ikincisi eskilerdendim, buradaki kadınların hemen hepsi yeniydi. İlk geldikleri kamptı bu. Orada bir başka Alman kadın olduğunu öğrendim, beni onun yanına götürdüler. Soluk yüzlü, gözlerinin altında koyu halkalar olan bir kadın üst ranzanın tahtaları üzerinde hissiz bir şekilde yatıyordu. Onu tanımamıştım, bana bakıp birdenbire canlanarak adımı söylemesi beni şaşkına çevirdi.

"Grete! Ne yapıyorsun burada?"

Tanımam için biraz zaman geçmesi gerekti, evet Klara Vaten'di bu, tanınmış Alman komünisti Kreuzberg'in karısı. Moskova'da defalarca karşılaşmıştık ama o zaman sağlıklı, mutlu bir kadındı. Görünüşü korkunç bir şekilde değişmişti. Tanrıya şükür son birkaç hafta kampta iyi beslenmiştim, görünüşüm muhtemelen çok daha iyiydi. Anlaşılan tanınabiliyordum artık. Klara iki yıldır tutuklu olarak hapisteydi ve bu süre içinde sağlığı da, görünüşü de iyice kötüleşmişti. Haftalardır sevkiyat merkezindeydi ve bölgelerden birine sevk edilmeyi bekliyordu. Onunla birlikte başka kadınlar da gelmişti ama onlar sevk edilmişti. Klara diğerlerinden ayrılmıştı ve hâlâ buradaydı. Ben gelmeden iki gün önce, üç buçuk yıldır kampta bulunan Rus bir kadın benim gibi sevkiyat merkezine geri gönderilmişti. Fon adlı Alman bir müzisyenin karısıydı ve bu yüzden Alman tebasıydı. Frau Fon ve Klara Vater, birlikte yoklamaya çağırılıyorlardı ve belli ki kaderleri, her ne ise, aynıydı. Her ikisi de bana yakın ilgi gösterdi ve üçümüz ısınmak için bir arada uyuduk.

Frau Fon, kampın, adını o zamana kadar hiç duymadığım bir bölümünden geliyordu. O da aynı benim gibi, cezasını tamamlamadan önce aniden alınmıştı. Yalnız onunla değil, diğer birçoklarıyla da bilgileri karşılaştırınca Karaganda kompleksinin ne kadar geniş olduğunu bir kez daha anladım. Frau Fon, bize,

kampın birkaç hafta önce ayrıldığı bölümünde hayatın biraz daha kolay olduğunu anlattı. Görünüşü sözlerini doğrulayacak kadar parlak değildi, fena halde zayıftı ve kırk yaşlarında gösteriyordu. Gözlerinde dayak yemiş bir köpeğin ifadesi vardı. Gelecek hakkında hiç de iyimser değildi: "Neden beni orada bırakmadılar?" diye soruyordu umutsuzca. "Orada iyiydim. Yeni bir yere yerleşmek o kadar zor ki."

Beni bekleyen kaderi merak etmekten vazgeçmiştim artık ve beklemekten başka çarem olmadığını biliyordum. Bu sırada sevkiyat merkezinin alışılmamış özgürlüğünün tadını çıkartmaya bakıyor ve araştırma turlarına çıkıyordum. Öncekine göre daha fazla dikenli tel ve kurallara karşı gelip şu anda cezalarını çekmek üzere Dolinki'ye sevkiyatlarını bekleyen mahkûmlar için kurulmuş özel tutuklama blokunun dışında bir değişiklik yoktu. Bu blokun çevresinde, mahkûmların havalandırmaya çıktığı, dikenli tellerle çevrilmiş bir alan vardı.

Tanıdık gelen bir yüz gördüm, o da bana ismimle hitap edip selam verdi. Bu, büyük bir sıla özlemine kapılıp kaçmaya teşebbüs etmiş genç bir Ukraynalı kızdı. Yakalanmıştı ve şimdi, ***pod konvoi*** olarak aldığı ek iki buçuk yıllık cezayı çekmek üzere Dolinki'den geri getirilmişti. Genç Özbek subayı görebilmek, olmadı ne durumda olduğunu öğrenmek için erkekler kulübesine gittim. Dikenli tellerin öbür tarafında çok sayıda solgun yüzlü, traşsız adam duruyordu. Bana doğru geldiler ve konuşmaya başladığım zaman aksanımdan derhal Alman olduğumu anladılar.

"Alman mısınız?" diye sordu içlerinden biri. Başımla onayladım. "Yoldaş Schubert hakkında bir şey duydunuz mu acaba?" diye sordum.

"Evet, elbette. Butirka'da beraberdik. Temmuz 1937'de tutuklandı."

Onlara birçok kişiyi daha sordum. Tanınmış Alman komünist lider Hermann Remmele'nin aklını kaçırdığını söylediler. Hem muhafızlarla hem de mahkûmlarla yumruk yumruğa geliyormuş devamlı. Benimle ilk konuşan adam on beş yıl ceza almıştı. "Bir af dedi. "Tek umut bu. Hiç kimse on beş yıl hayatta kalamaz burada. Kulübeden çıkıp gelen birinden Özbek subayın Dolinki'ye gönderildiğini öğrendim.

Ukraynalı kızın tanıdığı yaşlı bir adam da vardı orada. Cezasını çekmek üzere Dolinki'ye gidiyordu. Adam çobanmış ve koyunlarının bir kısmı ölmüş. "İki yılla kurtardığına dua etsin," dedi Ukraynalı kız.

Öğleyin soya fasulyesinden yapılma o berbat ***balanda*** - yetersiz miktarda - korkunç soğuğa rağmen açık havada dağıtıldı.

Ekmeğim ve balığım varken ne işim vardı ***balandayla?*** İki yoldaşımla birlikte ***kipiatok*** örgütledik, kendimize çay ve ekmekle tuzlanmış balıktan oluşan harika bir yemek yaptık. Frau Fon'un yanında, arkadaşlarının yol için verdiği küçük bir akdarı torbası vardı. O da ortak depoya dahil edildi. "Ya beni orada bırakırlarsa," diyerek iç çekti yine.

Öğleden sonra üçümüz birlikte çağrıldık, anlaşılan kaderlerimiz ortaktı. Fotoğraflarımız çekildi, parmak izlerimiz alındı ve bütün o bilinen prosedür baştan sona tekrarlandı. Parmak izlerimizin, üstelik her iki elimizden alınması canımızı sıkmıştı, çünkü sizi bu şekilde salıvermeleri halinde, parmaklarınızdaki siyah mürekkebi bütünüyle çıkaramazdınız. Fakat artık durumu anlamıştık. Karaganda Kampından ayrılıyorduk. Her zamanki veda seremonisi söz konusuydu. Az sonra ***naçalnik*** tarafından teker teker çağırıldığımızda tahminimiz doğrulanmış oldu. Önünde, çeşitli sorular içeren kocaman bir kâğıt vardı. Birinci soru her zamanki tekerlemeydi. Ardından şu soru geldi:

"Islah çalışma kampında kaldığınız süre içinde herhangi bir sağlık sorunu yaşadınız mı?"

Kolay bir soruydu: "Tanrıya şükür, hayır," derken istihza içeren bir cümle ağzımdan çıkıverdi. "Ne soru ama!"

Bana eski moda bir bakış fırlattı, fakat bir yorum yapmadı.

"Kamptayken ne çeşit bir iş yaptınız?"

Yaptığım çeşitli işleri sayıp döktüm.

"Kampta size karşı tavır konusunda herhangi bir şikâyetiniz var mı?"

"Hayır," dedim net bir şekilde. Daha önce başıma gelenlerden yeterince ders almıştım. Şikâyetin ne anlama geldiğini artık çok iyi biliyordum.

"O zaman imzalayın şurayı," dedi.

İmzaladım. "Ne zaman tahliye edileceğim?" diye sordum.

"Size bu konuda bilgi veremem," diye yanıtladı.

Koridora çıkıp diğer iki arkadaşı bekledim. Yeniden kaderimi düşünmeye başlamıştım. Karaganda'dan ayrıldığımız kesindi de acaba başka bir kampa mı gidiyorduk? Eğer öyleyse, bu kadar ayrıntıya neden giriyorlardı? Bunun Almanlarla yapılan anlaşmayla bir bağlantısı olabilir miydi? Acaba bütün Almanlar özel bir kampta mı toplanmaktaydı? Eğer öyleyse neden?

Naçalniki görmek üzere çok sayıda mahkûm bekliyordu koridorda. Bunlar, dilekçe ve şikâyetlerin etkili olacağına ilişkin inançlarını henüz yitirmemiş, bir ya da iki dosya doldurmaya cesaret eden mahkûmlann başına neler geleceğini henüz öğrenmemiş yeni mahkûmlardı. On beş on altı yaşlannda iki genç de

vardı aralarında. Onlar ***besprisorneyt*** benzemiyorlardı pek. "Yeni mi geldiniz?" diye sordum. Başlarıyla onayladılar. ***"Naçalniki*** neden görmek istiyorsunuz?"

"Babamızın başına ne geldiğini öğrenmek istiyoruz."

"Ailece mi tutuklandınız?"

"Evet; hepimiz birlikte tutuklandık."

"Ne kadar ceza aldınız?"

"Her birimiz üçer yıl."

Kulübeye geri döndüğümde üç Almanın yola çıkacağı haberi yayılmış ve durumumuz ateşli bir tartışmaya yol açmıştı. Bazıları bizim tahliye edileceğimizden emindi, fakat böyle durumlarda daima her şeyi bilen bir ya da iki "uzman" bulunurdu; onlar tahliyelerin daima Dolinki'den yapıldığını, dolayısıyla bunun muhtemelen tahliye olmadığını söylüyorlardı. Gerçi, yabancılara farklı bir uygulama yapılabileceğini kabul etmeye de hazırdılar.

"Kampta gördüklerini kimseye anlatmayacağına dair bir imza aldılar mı sizden?" diye sordu içlerinden biri.

"Hayır, öyle bir imza vermedik."

"Durum çok açık: O zaman tahliye olmuyorsunuz demektir."

Kısa süre sonra tanımadığım bir kadın beni bulup kendisiyle bloka gelmemi söyledi; benimle konuşmak istiyordu. Onunla konuştum, bana bir ***jenya*** ya da yalnızca kocası yüzünden tutuklanan eş konumunda olduğunu söyledi. Bir süre Akmolensk'te tutulmuştu, şimdiyse yeni bir yolculuk için bekliyordu.

"Benim için bir şey yapar mısın diye sormak istiyordum sana," dedi. "Biliyorum çok şey istediğimi. Ama anla, Moskova'da bir kız çocuğu bıraktım arkamda. Başıma ne geldiğini bilmiyor. Sana onun için bir mektup versem; belki bir yoldan ulaştırabilsin. Benim için denersin değil mi? Bunun benim ve onun için çok büyük anlamı var."

Denemeyi kabul ettim, mektubu bana verdi, sutyenimin içine sakladım. Evet riskliydi ama başka ne yapabilirdim ki?

Akşam saat beşte isimlerimiz okundu ve GPU üniformalı bir kadın kulübeye geldi. Onu daha önce Karaganda'da hiç görmemiştim. Çok gençti, yirmi yaşında var yoktu ve hoş bir yüzü vardı.

"Hazırlanın. Eşyalarınızla birlikte," dedi. Sesinin tonu giderek alıştığımız ses tonundan son derece farklıydı.

Çabucak hazırlanıp, diğerlerinin gıpta eden bakışları altında GPU'lu kızı takip ettik. Anladığım kadarıyla bizim tahliye olduğumuz konusunda güçlü bir kanaat vardı. Bohçalarımız yanımızda kamp duvarları boyunca yürüdük ve muhafız odasına gelince durduk.

"içeri girin. Arama var," dedi kız. Yüreğim hopladı. Şimdi mektubu ne yapacaktım? İçeri girip bohçalarımızı açtık. İki asker onları karıştırdılar. Belki de üstümüzü aramayacaklardı. Ama iki asker işlerini bitirince dışarı çıktılar.

"Soyunun," dedi kız.

Soyunduk, mektubu gizlice yere attım ve bir ayağımla üstüne bastım. Neyse ki, mahkûmların hileleri konusunda o kadar deneyimli değildi ve üstünkörü şöyle bir aradıktan sonra yeniden giyinmemizi söyledi. Mektubu yeniden sutyenimin içine yerleştirmekte biraz zorlandım ama sonunda onu da hallettim. Sonra bohçalarımızı alıp dış kapıya doğru yollandık.

Karaganda'dan Ayrılış

Kapıları geçtik ve kendimizi Kamganda ıslah çalışma kampının dışında bulduk. Bizi götürmek üzere iki asker bekliyordu. Bizi Kamganda tren istasyonuna götürdüler; orada mahkûmlar için her zaman kullanılan eşya deposuna değil, normal bir bekleme salonuna alındık. Bu, herhangi bir kulübe ya da tahta baraka değil, sağlam, güzel bir yapıydı. Duvarda tren saatlerini gösteren panolar asılıydı. İşte bu özgürlüktü. İstasyonda çok az insan vardı. Bekleme salonunda bizim dışımızda bir adam daha bulunuyordu. Bohçalarımızı bir köşeye koyduk. "Sanki gerçek yolcu treniyle gidecekmişiz gibi," diye fısıldadım Klara'ya. "GPU'lu kıza sorsam mı bir?" Klara başıyla onayladı, bunun üzerine bizimle gelen askerlerle ayakta durmakta olan kıza gidip sordum.

"Nereye gittiğimizi sorabilir miyim?"

"Elbette sorabilirsiniz. Altı treniyle Moskova'ya gidiyorsunuz."

Moskova! Moskova! Ve bunu sanki çok önemli bir şey değilmiş gibi söylemişti; sanki her zamanki rutinin bir parçasıymış gibi. Fakat bu bizim için yalnız Karaganda'yı değil, Sibirya'yı da geride bırakmak anlamına geliyordu. Avrupa'ya geri dönüş! Sevinçten neredeyse havaya sıçradım ve koşa koşa Klara'yla Frau Fon'a gittim. "Moskova'ya gidiyoruz," diye bağırdım. "Düşünsenize bir, Moskova!"

Çok geçmeden tren geldi. Askerlerden biri yanımıza yaklaştı. Muhtemelen diğerine göre kıdemliydi.

"Kompartmanda diğer yolcularla konuşmak yok," dedi. "Sordukları sorulara da yanıt vermeyeceksiniz. En iyisi Rusça anlamıyormuş gibi yapmanızdır."

Peronda muhafızların arkasından seğirttik ve onlar aradıkları kompartmanı buluncaya kadar tren boyunca izledik. Trene bindik. Bu, bütünüyle bize ayrılmış bir vagondu. Bohçalarımızı bir köşeye istif ettikten sonra rahatça uzandık. Heyecan içindeydim. Şarkı söylemek, gülmek, ıslık çalmak, duygularımı ifade edecek her şeyi yapmak istiyordum. Tren temizdi ve iyi ısıtılmıştı. Çok uzun zamandır böyle rahat bir yerde kalmamıştık. Nihayet hareket ettiğimizde Frau Fon'un yüzü güldü.

Askerler yanımızdaki kompartmanda kalıyordu ve bizleri her an gözetlemek gibi bir dertleri yoktu. Koridordan geçen yolcular bize merakla bakıyorlardı. Paçavralar içinde, pamuk ceketli, çıkınlarını taşıyan insanlar Sovyetler Birliği'nde olağanüstü bir görüntü oluşturmuyordu. Gene de bizim ayaklarımıza çok büyük gelen lastik botlar, soğuktan korunmak için ayaklarımıza sardığımız paçavralar, pamuk ceketlerimiz ve kulaklarımızı koruyan tipik kamp keplerimizle oldukça sıra dışı bir görüntümüz vardı Ve büyük ihtimalle yüzlerimiz de bize ihanet ediyordu. Kamp, içinde yer alanların fizyonomisini belirliyordu ve bu fizyonomiyi edinecek kadar kalmıştık orada. Bize dostça bakan bir kadın durakladı kompartmanın kapısı önünde.

"Nereye yolculuk?" diye sordu.

Cevap vermedik. Sorusunu tekrarladı, biz yine bir şey söylemedik. Bunun üzerine yüzüne bir korku ifadesi geldi. Anlamıştı. Dostça başını salladı ve oradan çabucak uzaklaştı. Birbirimize bakıp güldük. Ertesi gün öğlen zamanı tren büyükçe bir kasabada durdu. GPU'lu kız kompartmana geldi.

"Ne yemek istersiniz?" diye sordu.

Ne yemek mi isterdik? Böyle bir soru duymayalı uzun zaman oluyordu. Birbirimize baktık. "Hâlâ biraz ekmeğimiz ve balığımız var," dedim duraksayarak. Soru bizi şaşırtmıştı. Kız gülümsedi, daha fazla bir şey söylemedi, bizi sorularımızla baş başa bırakıp gitti. Bir süre sonra beyaz bir ekmek ve her birimiz için birer konserveyle geldi.

"Burada iki kilo konserve domuz eti var," dedi. "Ekmekle birlikte sizi bir süre idare eder."

Sanki bir rüyadaymışız gibi teşekkür ettik ona. Beyaz ekmek ve konserve domuz! Ne olmuştu da bize böyle davranmaya başlamışlardı. Muhafızdan bir konserve açacağı ödünç alıp işe koyulduk. Ne bıçağımız ne de çatalımız vardı, buna rağmen parmaklarımızı gayet güzel kullanarak harika bir yemek hazırladık. Biraz sonra iki arkadaşımın midelerine ağrı girdi. Böyle şeylere alışık değillerdi. Grete Sonntag sayesinde Birma'dan ayrılmadan önceki birkaç hafta et yiyebilmiştim. Fakat bu bir şey değildi:

Trenin durduğu bir diğer istasyonda kompartmanlarımızdan alınıp istasyonun restoranına götürüldük ve burada gerçek sıcak yemek yedik.

Manzara değişmeye başlamıştı. İlk ağaç kümelerini görünce onları eski bir dost gibi selamladık. Stepler, Asya, Sibirya geride kalmıştı. Karla yüklü çam ağaçlarıyla kaplı sıradağlardan geçtik. Urallar'dı bunlar. Diğer taraf Avrupa'ydı artık.

Yanımızdaki asker bizimle pek konuşmuyor, yan kompartmana geçip sigara içiyor ve domino oynuyordu. Kompartmanımızın sıcaklığı bitlerimizi iyice canlandırmıştı, sırtımızı kapıya verip büyük bir bit avına giriştik, çok sayıda biti öldürdük. Bizden sonra bu kompartmana gelecek yolcular için üzgündüm.

Her istasyonda, hâlâ sutyenimde taşıdığım mektubu yollayabilmek için fırsat kolluyordum ama genç muhafızımız gözünü üstümüzden eksik etmiyor, vagondan çıktığımızda peşimizi bırakmıyordu. Bu yüzden mektubu postaya verecek fırsat bulamadım. Tren Kazan'da durduğunda, ona, yüzümü yıkamak için tuvalete gidip gidemeyeceğimi sordum. Allahtan, o an bir sirk grubuna yoğunlaşmıştı dikkati ve tuvaletin kapısını arkamdan kapatabildim. Pencereyi dikkatle açıp dışarı bakındım. Üstünde iş elbisesi olan bir adam yaklaşıyordu. Mektubu onun ayaklarının dibine fırlattım. Yapabileceğim en iyi şey buydu. Eğilip mektubu aldığını gördüm ve pencereyi kapattım. Kompartmanımıza geri döndüğümde pencereden bakındım. Adamı göremedim.

Gelip geçenler bize büyük bir ilgiyle bakıyordu. Serbest insanlar, erkekler, kadınlar ve çocuklar, ayakta duruyor, yürüyor, koşuyor; canları ne isterse onu yapıyorlardı. Ne zamandır çocuk görmediğimi o zaman farkettim. Çocuklan görünce Klara kederle küçük kızından bahsetmeye başladı. İki yaşındaydı, annesi ve babası aynı gün tutuklanmışlardı ve bu ülkede ona bakacak hiçbir akrabaları yoktu. "Ona ne yaptılar acaba, çok merak ediyorum," dedi endişeyle. Kocasıyla ilgili haberler dayanılacak gibi değildi. Hazırlık sorgusunda onların istediklerini söylemeyi reddettiği için işkenceye uğramış ve kaburga kemikleri kırılmıştı. Frau Fon da yeniden içine kapanmıştı. "Bize umut verecek hiçbir şey yok," diyordu üzüntüyle. "GPU bir kere pençesini geçirdi mi artık hiç acele etmez."

"Benim hiç acelem yok, doğrusu," dedim inatla.

Giderek Moskova'ya yaklaşıyorduk. Bohçalanmız hazırdı. Onlan kapıp hemen çıkmak zorundaydık. Tren penceresinden hava alıyor, camdaki buzları silip mümkün olduğu kadar uzaklara bakıyorduk. Artık çok kısa süre sonra kaderimiz belli olacaktı. Sonunda tren yavaşladı, giderek daha da yavaşladı, yavaşladı ve

sonunda durdu. Muhafızımız geldi ve trenden indik. Bohçalarımızı taşıyarak muhafızlarımızla birlikte peron boyunca yürüdük, kocaman tren istasyonunda, çevremizde hayat akıp gidiyordu. Moskova! En sonunda Moskova. Bu, başımıza gelecek her ne ise, onun ilk adımı olmalıydı. Sanki havada yürürmüş gibi mutlu hissediyordum kendimi.

Bizi bekleme salonuna aldılar, sıradan halkın arasında oturduk. İçerisi çok sıcaktı, yüzlerimize ateş basmıştı. Duvardaki hoparlörden soğuk ve sevimsiz bir sesin söylediği bir yurtseverlik şarkısı yayılıyordu çevreye: "Anavatan, büyük Anavatan; özgürlüğün ve cesaretin ülkesi". GPU'lu kızla iki asker arasında bir tartışma vardı; derken iki asker uzaklaştı ve kız bize doğru geldi.

"Moskova'yı daha önce hiç görmemiştim," dedi safça. "Harika bir yer değil mi? Bu kadar çok insan ve bu kadar büyük bir yer! Orada dondurmacı var. İster misiniz dondurma?"

Yılın hangi zamanı olursa olsun, Moskova'da daima bir ***morojniye*** satıcısı vardır. Büyük bir istekle kabul ettik. Kız gitti, dört tane dondurma alıp geldi. İştahla yedik. Çok güzeldi. Moskovalı dondurmacıların, batılı meslektaşları gibi dondurma yapma teknikleri yoktu; gerilikleri sayesinde, hâlâ o güzel eski moda yöntemlerle yapıyorlardı dondurmayı. Dondurmalarımızı bitirdiğimiz zaman cesur genç kadın bize, ***pirojniye*** denen, yağda kızartılmış, baharatlanmış pirinç ya da etle veya lahanayla dolu ünlü Rus gözlemesi getirdi. Bunlar da harikaydı ve minnettar kalarak mideye indirdik. O andan itibaren kendimizi gayet mutlu hissettik.

Yeniden Butirka

Moskova'nın tüm tren istasyonları gece gündüz insanlarla doluydu ve bu insanların çoğu bizden daha iyi giyimli değildi. Bunlar Moskova'ya iş bulma umuduyla köylerden kopup geliyorlardı ve kalabilecekleri hiçbir yer yoktu. Vakitlerini genellikle kışın sıcak olan bekleme salonlannda geçiriyorlardı. Bankta oturduğumuz süre boyunca kimse bize dikkat etmedi ya da bizde sıra dışı bir durum olduğunu düşünmedi. Ne zaman ki yarım saat sonra askerler geri geldiler ve biz ayağa kalkıp kapıya doğru yürüdük, işte o zaman bütün dikkatler üstümüze çevrildi. Herkes ne olduğumuzu anlamıştı. Çoğu meraklı bakışlardı, sempatiyle bakanlar birkaç kişiyi geçmiyordu.

İstasyonun avlusuna çıktık ve yüreğim hop etti. Orada bir hapishane arabası duruyordu. Ne beklediğimi tam olarak bilmi-

yorum ama onu hiç aklıma getirmemiştim. Böyle hoş bir yolculuğun sonunda bu tam bir şoktu. Neredeyse özgür olduğumuzu düşünmüştük.

Sessizce bindik arabaya, içerde bizden başka kimse yoktu. Bölmelere tıkılmadık. Yan aydınlık, dar aralıktaki banka oturduk, Moskova'nın motor, otobüs, tramvay ve araba gürültüleriyle dolu sokaklarında yeni bir yolculuk başladı. Girdiğimiz avluyu hemen tanıdım. Butirka'daydık. Uzun ve sefil yolculuklardan sonra yeniden başladığımız noktaya dönmüştük.

Yıl 1940'tı ve Moskova hava saldırılanna karşı seferber olmuştu şimdiden. Butirka'nın koridorlarındaki lambalar maviye boyanarak içerisi yarı yanya karartılmıştı, ortalıkta korkutucu bir atmosfer hakimdi. İnsanlann yüzleri bir cesedin yüzünden farksızdı. Sibirya'da geçirdiğiniz beş, on ya da on beş yıldan sonra özgürlüğünüzü ilk kaybettiğinizde girdiğiniz ***vosgal*** denen salondan bir kere daha geçiyorduk.

Kabul odasında normal ışık yanıyordu ve bir görevlinin yardımıyla malum formlan doldurduk.

"Sigara içiyor musunuz, içmiyor musunuz?" diye sordu görevli.

"Ne?" sorusu çıktı ağzımdan şaşkınlıkla.

"Sigara içiyor musunuz, içmiyor musunuz?" diye tekrarladı.

Espri duygum yeniden canlanmıştı. "Oh, sigara, tabii," dedim, "Üçümüz de."

Görevli, her forma gerekli notu düştü. Her şey değişmiş görünüyordu. GPU ne zamandan beri bizim zararsız alışkanlıklarımızla ilgilenmeye başlamıştı?

Bundan sonra banyoya götürülüp bitlerimizden anndınldık, fakat burası önceden bildiğim, sıradan ortak banyo değildi. Her birimiz ayrı ayn banyolara konmuştuk. Banyoda ayrıca sıcak su akan musluklar vardı ve duvarlar fayanstı. Her taraf son derece temiz ve düzenliydi. Soyundum, bir kadın görevli bitli giysilerimi aldı ve saçlanm için bir şişe dezenfektan verdi. Büyük bir zevkle yıkanmaya başladım. Bol sıcak su vardı ve kocaman bir de sabun. Nihayet, aylann Sibirya kiri akıp gitmiş, tertemiz olmuştum. Birma'dayken Butirka'ya yeniden dönmeyi ne çok özlemiştim! İşte buradaydım. Üstelik tamamen farklı, çok daha iyi bir Butirka'da!

Bir süre sonra banyo görevlisi kapıyı açtı. ***Davai! Davai*** diye bağırmadan, itip kakmadan. Gülümseyerek bir gömlek ve iç çamaşırı uzattı. Evet, erkek çamaşırıydı bunlar ama temizdi. Ne zamandan beri Butirka'da temiz iç çamaşın veriyorlardı? Her şey nasıl değişmişti böyle.

Yeni kurumuş, sıcaklığını halen koruyan, temiz giysilerimizi giydik. Arkamızdaki kadın gardiyan belindeki anahtarlığı demir parmaklıklara vururken eski bildik koridorlar boyunca yürümeye başladığımızda saat yaklaşık ondu. En azından bu demirlere vurma âdeti değişmemişti. 1938'deki aynı eski koridora girinceye kadar kapılar ve ana kapılar açıldı ve arkamızdan kapandı, kadın gardiyan bir koğuşun kapısını açtı ve içeriye girmemizi istedi. Gözlerimize inanamadık.

İçerde yüzden fazla kadın vardı, beyaz yastıklı, beyaz temiz çarşaflı, düzgün bir şekilde dizilmiş ***narisin*** üstünde bir aradaydılar. İnanılmaz bir şeydi bu.

Koğuş sakinleri hoşgeldiniz demek için bize doğru geldiler.

"Nereden böyle," diye sordu içlerinden biri, bozuk bir Rusçayla.

"Sibirya'dan," diye yanıtladık.

"Alman mısınız?"

"Evet."

"Hepimizi, bütün Almanları burada topladılar. Peki, siz kimsiniz?"

Onlara adlarımızı söyledik. Koğuşun lambaları o berbat mavi boyayla yarı yarıya karartılmıştı ve insanın gözü alışıncaya kadar yüzleri seçmek zordu. Kadınların bazıları uyuyordu. Kısa süre sonra bütün tanıdıkları ve arkadaşlarımızı seçebildik. Roberta Gropper, Hilde Löwen, Zensl Müsham, Carola Neher, Valy Adler, Betty Olberg ve daha önceden tanıdığımız diğerleri oradaydı. Yirmi üç kişi Butirka'ya çeşitli kamplardan ve Rusya'nın birçok yerindeki hapishanelerden getirilmiştik. Biz üçümüz, Sibirya kamplarından gelen ilk gruptuk.

"Bu Butirka'ya ne olmuş böyle?" diye sordum hayretle. "Güzel yataklar; temiz çarşaflar; kimse fısıltıyla konuşmak zorunda değil; geceleyin bile istediğiniz gibi hareket ediyorsunuz ve kimse karışmıyor; kimse kapıda durup içeriye bağırmıyor. Nedir bütün bunlar?"

Kimse benim bildiğimden fazlasını bilmiyordu. Burada mutluydular ya, gerisini boş ver. Zensl Müsham Koğuş Kıdemlisiydi ve bize birer yatak verdi. Köpekler gibi yorgunduk ama uykuya geçmek için epey uğraştım. İşte buydu hayal ettiğim: Gerçek döşekli bir yatak ve temiz çarşaflar. Şimdi de uyuyamıyordum işte. Sonunda derin bir uykuya daldım tabii ki.

Her zamanki gibi dört buçukta değil, saat altıda uyandık, ne "kadınlar, kalkın!" diye bağıran vardı, ne kapılan vuran; ne de ***"Davai"*** bağırışlan arasında bizi çabuk olmaya çağıran birileri. Temiz çarşaflar içinde uzanmış yatıyorduk. Koğuşta ışıklar yanı-

yordu, hava temizdi ve duvarlar yeni badana yapılmıştı. Gece boyunca kanımızı emen ne tahtakurusu ne bit ne de pire vardı. Çevremizdekiler kalkıp oturmuş, geriniyor ve tembelce esniyorlardı. Kimsenin acelesi yoktu, kimse umutsuzca ayakkabısının tekini aramıyordu. Bir ikisi yatıp yeniden uyumaya başlamıştı. Diğerleri kalkmış ve çizgili pantolonlarını giymişlerdi. Kalktığınızda her yandan "günaydın," sesleri geliyordu. İşte uygarlık. Daha bir hafta önce Sibirya'daki pis bir balçıktan kulübede, kemikleri acıtan çıplak tahtanın üzerinde, bitkin, her tarafım ısırık içinde, hayattan kesinlikle umudumu kesmiş olarak uyuduğuma inanmak gerçekten zordu.

Çoğumuz yavaş yavaş kalkıp giyindik. Bir iki kişi iyi olmadığından ya da tembelliğinden yataktan çıkmamıştı. Kadın gardiyan kapıyı açtı ve bir saate yakın kendi başımıza kalabildiğimiz banyoya götürdü bizi. Kimsenin kanştığı yoktu. Koğuşa döndük ve kısa süre sonra kahvaltı geldi. Bilinçli olarak kahvaltı geldi diyorum. Her birimize birer tane emaye tabak verilmişti. Hem siyah, hem beyaz ekmek vardı içinde; ayrıca, tereyağı, iki haşlanmış yumurta ve Çin çayı.

Zensl Müsham yüzüme baktı. "Şaşırdın, değil mi?" dedi. "Biz devletin önemli mahkûmlarıyız. Kendini çimdiklemesen de olur; rüya görmüyorsun. Ama bana ne olup bittiğini sorma."

Koğuşta büyük bir masa olduğunu, her birimizin oturduğu birer tabure bulunduğunu ve masanın çevresine oturup büyük, mutlu bir aile gibi yemeğimizi yediğimizi söylemeyi unuttum. Doğal olarak, bu şaşırtıcı muamelenin muhtemel sebepleri konusunda sürekli tartışıp duruyorduk. Ne var ki, tahminlerin hiçbiri spekülasyondan öteye gitmiyordu. Hiç kimse kesin bir şey bilmiyordu.

"Bizi herhangi bir Baltık devletinin sınırına bırakacaklar."

"Ne? Bütün bu yaşadıklarımızdan sonra mı? Hiç sanmam."

"Peki, ne o zaman?"

Sonra yeniden tartışmaya başlıyorduk: Bildiğimiz hiçbir şey yoktu. Bu arada geride bıraktığımız hayattan kurtulduğumuza çok memnunduk. Herkesin yaşadığı birbirinden kötüydü. Fakat ne yaşanmış olursa olsun artık iyimserlik ve umut doluyduk. İyi yiyecek ve iyi muameleydi buna yol açan.

Gün boyunca ne istersek yapıyorduk. Çene çalıyor, şaka yapıyor, serbestçe gülüyor, satranç oynuyor - artık gerçek satranç takımı ve gerçek satranççılar da vardı - ve dikiş dikiyorduk. Başta birisi iğne iplik istemiş ve kadın gardiyan derhal içinde iğne, gerçek iplik, makas ve yama malzemesi olan bir dikiş sepeti getirmişti. Butirka'daki herhangi bir koğuşta böylesi neşeli bir ortam olacağı aklımın köşesinden bile geçmezdi.

Carola Neher, hapishane giysileri içindeydi. Bizim kamp paçavralarıyla karşılaştırıldığında neredeyse şık denebilirdi bu kıyafete ve şık Carola bu giysiye bir hava da katıyordu. Kırmızı yakalı, mavi flanel bluz, koyu mavi etek ve kısa ceketten ibaretti bu giysi. Ağır çalışma sırasında o güzelim saçları kazınmış ama artık taranacak kadar uzamıştı.

Öğlenleyin yemek veriliyordu. Fazla çeşit olmasa da yemekler her zaman gayet lezzetliydi. Her şeyden önce, içinde kuşbaşı etten ve ekmek parçalarından oluşan ***borş*** çorbası vardı. Patates püresinden oluşan ***gulaşm*** ardından da ***kissel,*** yani elma hoşafı veriliyordu.

Birbirimize hikâyelerimizi anlatmak için bol zamanımız vardı. Carola, içimizde en uzun yatan mahkûmdu; 1936 sonbaharında tutuklanmıştı. Almanya'da tanınmış bir yıldızdı. Her zaman anti-Nazi kalmış, Bert (Bertolt) Brecht ile çalışmış ve Naziler 1933'te iktidara geldiğinde, diğerleri gibi o da önce Prag'a gitmişti. Prag' da, Romanya'dan Alman bir mühendisle tanışıp evlenmişti. Adam komünistti ve sosyalizme katkıda bulunmak üzere Sovyetler Birliği'ne gitmek için yanıp tutuşuyordu. İşler ayarlanır ayarlanmaz Moskova'ya gitmişler, Carola filmlerde oynamaya ve radyoda çalışmaya başlamıştı.

Carola ve Zensl Müsham aynı "dava"ya sokuldular. Her ikisi de Münihliydi ve Prag'da bulunduklan sırada eski Münihli arkadaşları Erich Wollenberg'e rastlamışlardı. Erich Wollenberg Kızıl Ordu'da yüksek rütbeli bir komutandı, fakat zaman içinde Sovyetler Birliği ve Komünist Partisi'yle bağlannı kopartmıştı. Carola da, Zensl de parti üyesi olmadıklarından Wollenberg'le arkadaşlık etmelerini önleyecek bir parti disiplinine tabi değildiler. Wollenberg, Carola'ya Moskova'daki bir arkadaşının adresini vermiş ve Carola, Moskova'ya gider gitmez bu kişiyle bağlantı kurmuştu. Bu olay ve Wollenberg'le arkadaşlığı tutuklanmasına neden olmuştu. GPU, onu, "Troçkist" Wollenberg'in gizli kuryesi olmakla suçlamış ve on yıl kürek cezasına çarptırılmıştı. Lubyanka'da cezasının kesinleşmesini beklediği dönemde, eline geçirdiği bir metal parçasıyla bileklerini keserek hayatına son vermeye teşebbüs etmişti. Keza kocası da tutukluydu; nedenini bilmiyordu. En büyük acısı, küçük oğlunu yeniden görmesine izin verilmemiş olmasıydı. Tutuklandığında, oğlu bir yaşındaydı.

Carola, oğlunun bir fotoğrafını ve Kazan'da tutulduğu kreşte görevli kadından aldığı bir mektubu gösterdi bana. Fotoğrafta, bir oyuncak ayıyı kucaklamış, gürbüz, çıplak bir küçük oğlan vardı. Sevimli bir mektuptu ve Carola onu tekrar tekrar okuyordu. Mektupta, çocuğun karakteri ve özellikleri sayılıp dökülüyor

ve son derece zeki ve sevimli olduğu anlatılıyordu. Bu çok içten yazılmış bir mektuptu ve Carola'ya büyük bir teselli duygusu veriyordu. Carola, oğlu hakkında herhangi bir bilgi almak ve bu mektupla fotoğrafın kendisine verilmesini sağlamak için uzun ve yorucu bir mücadele verdiğini anlattı.

Koğuşumuzdaki tek dert çocuklardı. Birçok kadın küçük çocuğunu geride bırakmak zorunda kalmıştı ve onlann çoğu, sonunda çocuğundan haber alan Carola kadar şanslı değildi. Hilde Löwen, üç yaşındaki kızının kaderi ve nerede olduğu konusunda hiçbir şey bilmiyordu; Klara Vater de öyle.

Zensl Müsham, geleceğe ilişkin çok karanlık sezgiler içindeydi. "GPU'nun bizler için neler tasarladığını kim bilebilir? Hitler'le bir çeşit pazarlık yapmak ve bizi ona teslim etmek niyetinde olmaları çok muhtemel. Öyle bir durumda kendimi trenin altına atarım. Beni Nazi Almanya'sına canlı teslim etmelerine izin vermem."

Zensl'in kocası, ünlü anarşist Erich Müsham, 1934 yılında, Oranienburg toplama kampında Naziler tarafından öldürülmüştü. İşkenceyle, yavaş bir ölümdü bu. Zensl, aynı yıl, Nazi toplama kampları ve hapishanelerindeki zulmü anlatan konferanslar vermek üzere Almanya'dan ayrılmıştı. Naziler hakkındaki gerçekleri işitmeye fazla istekli olmayan dünyaya, Nasyonal Sosyalizm hakkındaki gerçekleri anlatma misyonunu üstlenmişti. Prag'da, kendisine basılı materyal sağlayarak yardımcı olan Enternasyonal Kızıl Yardım'la birlikte çalışmaya başlamıştı. Enternasyonal Kızıl Yardım'ın lideri Stassova onu Moskova'ya davet etmişti. Zensl, Komünist Partisine katılmış ama bu onu yozlaştırmamıştı. Kendi fikri neyse onu doğrudan doğruya söyleyen dürüst bir karakteri vardı. Moskova'da Stassova'nın konuğu olarak kaldı ve Novaya Moskaya otelinde bir oda verildi kendisine.

Carola Neher'den, ilk kocasının soyadı olan Henschke adıyla (Carola Neher'in ilk kocası, şair Kladung adıyla tanınan Alfred Henschke'dir), Eugenia Ginzburg da söz etmektedir *{Anafora Doğru,* çev: Gün Zileli, Pencere, 1996): " '...Bakın şu Alman kadın saçma bir mücevher sakladı ve ben acaba gardiyanlara ihbar etsem mi yoksa etmesem mi karar veremedim...' (...) Katya'nın gösterdiği kadına baktım, son derece güzel, çekici yüze sahip bir kadındı. Sonradan, onun, Carola Heinschke olduğunu öğrendim. O ve mühendis olan kocası, 1934'te Sovyetler Birliği'ne gelmişlerdi. Biri, ölmüş olduğuna inandığı kocasının hediyesi olan iki yüzüğü kadın gardiyanların keskin gözlerinden kaçırmayı başarmıştı. Macera filminde oynayan bir aktristin becerikli hareketleriyle yüzükleri şahane altın saçlarının arasına gizlemişü.(...) 'Biliyorsun Katya, şu anda çıplağız, hem gerçek anlamda, hem de mecazi anlamda. Sanınm en iyisi bilincimize bilinçaltımızın kılavuzluk etmesidir. İçinden bir ses sana yapmamanı söylüyor değil mi?" (s. 125-126) Ginzburg'un anlattığı bu olay, 1938 yılında, Butikri hapishanesinde geçmektedir (ç.n.).

Moskova'da, kısa süre sonra birçok şeyi net bir şekilde gördü ve açıkça eleştiri yapmakta bir an bile duraksamadı. Elbette sonuç kaçınılmazdı. Saygın bir konukken bir anda bir mahkûma dönüşüverdi. Sorgu yargıcının önüne çıkarılınca Carola'yla aynı şekilde suçlandığını gördü: "Troçkist" VVollenberg'in gizli kuryeliğini yapmak. Birkaç ay hapiste tutulduktan sonra aniden tahliye edildi. Tutuklanıp hapse atıldığı haberi ülke dışında duyulmuş ve kamuoyunda hoşnutsuzluğa ve büyük protestolara yol açmıştı.

Zensl'in Novaya Moskaya'daki odasına dönmesine bile izin verilmişti. Artık tek bir düşüncesi vardı: Ne yapıp edip bu ülkeden kaçmak. Birleşik Devletler'deki kız kardeşine yazmış ve bu ülkeye giriş izni alınması sağlanmıştı. Rusya'dan çıkış izni almayı beklerken GPU onu ikinci kez tutuklamıştı. Bu sefer çok daha hızlı davranmışlardı. Özel Komisyon tarafından, bir kampta sekiz yıl zorunlu çalışmaya mahkûm edilmişti. Anlattığına göre, koşulları Karaganda'dan daha iyi olan bir Avrupa Rusya'sı kampına gönderilmişti. Orada kadınların işi gücü dikiş dikmekmiş.

Zensl yaklaşık altmış yaşlanndaydı, fakat zayıf ve dinçti, genç bir kadın gibi hareketliydi. Beyaz saçlarını zarif bir şekilde başının çevresinde örgü yapmıştı. Ruhu yaşadıklarından kesinlikle zedelenmemişti ve kaderinden asla şikâyet etmezdi. Soğukkanlı tavn hepimize örnekti ve bize güç veriyordu. Kocası hayatında hâlâ önemli rol oynuyordu ve adı her zaman dudaklarındaydı: "O zaman Erich bize söylemişti..." "Eğer Erich yaşıyor olsaydı..." Erich Müsham'ın Oranienburg'da çektiklerini ve onun serbest bırakılması için verdiği ve ölüsünü kendisine gösterdikleri gün sona eren, soluksuz mücadeleyi soğukkanlılıkla anlatırdı bize.

Alman Reichtag'ının eski komünist üyesi Roberta Gropper, Almanya'dan tanıdığım bir diğer kişiydi. İki yıldır -yargılanmadan - hapishanede, kendisine verilecek cezayı beklemişti. Şu ana kadar bir ceza almamıştı ve burada bundan sonra olacaklan bekliyordu. Ona karşı ileri sürülen suçlama, "Neumann grubu"na dahil olmaktı. Hapishanede uzun süre kalmaktan dolayı yüzünde ölümcül bir solgunluk vardı ve gözlerinin altında koyu halkalar oluşmuştu. Bütün bu olup bitenlere, kendi kaderi de dahil, mantıklı bir açıklama bulabilmek için kendini yiyip bitiriyordu. Bir gün bana, eğer serbest bırakılırsam Sovyetler Birliği hakkında bildiğim her şeyi açıklayıp açıklamayacağımı sordu; ben, bunu kesinlikle yapacağımı, çünkü çok uzun zaman sessiz kaldığımızı ve artık GPU terörünü görmezden gelmenin mümkün olmadığını söylediğimde çok şaşırdı.

"Bunu yapmamalısın," dedi endişeyle. "Eğer onları yanılsamalarından yoksun bırakırsan son umutlarını da ellerinden almış olursun."

"Katılmıyorum," dedim. "Bu tür yanılsamalar son derece tehlikelidir."

Bir süre sonra makine çalışmaya başladı. Bizim koğuştan üç kadın eşyalarıyla birlikte alınıp götürüldü ve bir daha dönmedi. Birkaç gün sonra diğer üç kadın daha gitti ve kaderleri hakkında hiçbir şey duymadık. Derken iki yeni kişi geldi koğuşa. Bunlar merkezi Sibirya'daki bir toplama kampından geliyorlardı. Biri Fischmann adlı bir Yahudi, diğeri ise Komintern merkezinde daktilograf olarak çalışan bir Alman kızdı. Onları dinlediğim zaman toplama kampı alışkanlıklarını ve kamp görünüşünü ne kadar çabuk bir kenara attığımı görüp şaşırdım. Kamganda yıllar öncesinde kalmış gibiydi. Bize buraya geri dönerken bir kızakta günlerce iki Almanla birlikte yolculuk yaptıklarını söylediler: Bunlardan biri astım hastası Hugo Eberlein, diğeri ise bacağında iyileşmeyen bir yara bulunan daha genç bir adamdı. Keza, Kotlas'da, Doğu Sibirya'daki bir toplama kampına giden Käthe Schulz'a rastladıklarını söylediler. Daha sonra Eberlein'in öldüğünü duydum.

Bu sırada, geride kalanların günlük yaşamı eskisi gibi, hoş bir şekilde sürüp gidiyordu. Hapishane kütüphanesinden kitap alabiliyor, kantinden serbestçe alışveriş yapabiliyor ve günde bir saat havalandırmaya çıkabiliyorduk. Temiz hava fanatiği olan içimizden biri yanaklan soğuktan kıpkırmızı oluncaya kadar dışarda kalıyordu. Sert bir kıştı. Penceremizin camları donuyor ve şiddetli soğuk havalarda bile açık tutulan ***fortutçka*** denen küçük pencerenin önünde buzdan sarkıtlar oluşuyordu. Kadın gardiyanlara, kuşkusuz şu meşhur ***davai!*** sözcüğünü ya da ***sıhtrah*** (ceza) kullanmamalan için özel talimat verilmişti ve havalandırmadayken çevremize istediğimiz kadar bakabiliyorduk. Artık "eller arkada birleşsin!" "gözler yerde!" türü talimatlar yoktu.

Yaklaşık bir haftalık bu harikulade hayat, çoğumuzun gastrit olmasıyla sonuçlandı. Muhtemelen çok yemiştik ve yemekler alıştığımız miktara göre çok fazla gelmişti. Zensl, Koğuş Kıdemlisi olarak kadın gardiyandan ilaç istedi. İlaç yerine, yanında iki hemşireyle birlikte beyaz önlüklü bir doktor geldi. Hepimiz yataklarımıza yatırılıp büyük bir dikkatle muayene edildik. Sonra bize bir iki gün yataktan kalkmamamız söylendi, ilaç verildi ve diyet uygulandı. Doktor, sonunda hepimizin iyi durumda olduğunu söyleyinceye kadar günde üç defa bizi ziyaret etti, günlerce sürdü bu. Yataklarımızda yatıyor, gülüyor ve şakalaşıyorduk. Si-

birya'da bir kadın haftalarca kanlı ishal olsa bir allanın kulu çevirip başını bakmazdı; burada ise, hiç de önemli olmayan hafif bir gastrit rahatsızlığı için tıp biliminin tüm kaynakları bizi tedavi etmek üzere seferber ediliyordu. Neden bizim hayatlarımız ve sağlığımız birdenbire GPU için böylesine değerli oluvermişti?

Ne Olacağız Biz?

Koğuşumuzda, yaşadıklarından sonra çok yavaş kendine gelebilen birkaç kadın vardı. Belki de en kötüsü, ancak kırk kilo ağırlığındaki Betty Olberg'di. Keza Valy Adler de çok solgun ve hâlâ çok zayıftı. Sorgusu sırasında çok kötü muamele görmüştü. İddianameye göre ebeveyni ülke dışında Troçki ile bağlantı halindeydiler ve o da ebeveyni aracılığıyla güya Troçki'yle ilişki içindeydi. Bu çok ciddi bir suçlamaydı ve ona "itirafta bulunması için çok büyük baskı yapmışlardı.

Bir seferinde banyoya giderken bir koğuşun kapısı önünde çok sayıda temiz emaye tabak görmüştük. Yoksa Butirka'da bizden başka mucizevi koğuşlar ve ayrıcalıklı mahkûmlar da mı vardı? Bu konuyu banyodayken heyecanla tartıştık ve geri dönüşte bu koğuşun önünden geçerken ayaklarımızı sürüyüp yüksek sesle Almanca bir şeyler söyledik birbirimize. Kadın gardiyan isterse rapor etsindi.

Plan mükemmel bir şekilde yürüdü. Kadın gardiyanın yapacağı en iyi şey bizi sessizce ve hızlıca oradan geçirmekti, fakat koğuş kapısından gelen Almanca seslere karşı bir şey yapamazdı. Belki de bizim koğuştan alınıp götürülen kadınlardı bunlar. Ama neden? Bu sırada onlara ne olmuştu? Neden bizim koğuşa geri gönderilmemişlerdi? Koğuşumuzda epey boş yer vardı oysa. Bir dahaki sefere, bizim oradan götürülenler için banyoda bir mesaj yollamanın yolunu aradık. Bir köşede uygun bir yer bulup duvara sabunla yazdık. Hemen ertesi gün, Carola da içlerinde olmak üzere üç kişi daha alınıp götürüldü koğuştan. Bundan bir gün sonra banyoya gittiğimizde hemen mesajlara baktık. Hiçbir şey yoktu. Muhtemelen kadın gardiyan yazdığımız mesajı görüp silmişti.

Merakımızı mümkün olduğu kadar sınırlamak zorundaydık. Aslında, oyalanmamızı sağlayan pek çok şey vardı. Aramızda Alman olmayan tek kişi, bir Macar olan Frau Fekete'ydi. Mesleğinde uzman bir kuaförd ü ve hepimiz onun sanatından bol bol yararlanıyorduk. Saçlarımızı yıkıyor, kesiyor, biçim veriyor, yüzümüze masaj yapıyor ve genel görünüşümüzü değiştiriyordu.

Uzun zamandır unutulmuş eski kadınsal gururumuz yeniden canlanmıştı, özgürlüğe hazırlanıyorduk. Mahkûm arkadaşlarımızdan biri jimnastik öğretmeniydi ve ilgilenenlere egzersiz yaptırmaya başlamıştı. Çoğumuz gibi kilo almaya başlayan Carola'yı hatırlıyorum, omuzlarına ve kalçalarına bakıp iç çekerdi: "Dolgun kalçaları olmayan bir kadın asla çekici olamaz."

Carola'dan yaklaşık on gün sonra ben, Betty Olberg ve Klara koğuştan alındık. Çok daha iyi bir ruh halindeydik ve bu ayrılış diğerleri gibi kederli olmamıştı. Özgür olduğumuzda yeniden birbirimizi göreceğimize inancımız tamdı.

"Unutma," dedi Zensl. "Eğer bu ülkeden gerçekten çıkarsan eczacı Witt'le bağlantı kur ve benim hakkımda bilgi ver ona."

Ona söz verdikten sonra kadın gardiyanı izledim. Hapishanenin diğer kanadına götürüldük ve neredeyse unuttuğumuz, ***sobatçnik*** denen tavşan kafeslerine ayrı ayrı kapatıldık. Son zamanlarda gördüğümüz muameleden sonra bu gereksiz saygısızlık beni rahatsız etmişti. Gerçi, belki de fazlasıyla güven kazanmıştık. Bu kapalı yerde uzun süre tutulmadım ve bir asker, bohçamı teslim almadan beni bir odaya götürdü. Odada iki GPU görevlisi bir masada oturuyorlardı. Dostça bir havada bana oturmamı söylediler. Dediklerini yaptım.

"Sağlığınız nasıl? Kendinizi iyi hissediyor musunuz? İyileştiniz mi?"

Sobatçnike. rağmen aynı şeylerin tekrarlanmayacağı anlaşılıyordu. Tavırları rahatlatıcıydı. Masada, önlerinde duran kâğıtları dolduruyorlardı.

"Ülke dışında akrabalarınız var mı?" diye sordu biri.

"Evet," diye yanıtladım istekle. İşte nihayet... "Paris'te bir kız kardeşim var ve Fransız Konsolosluğu bana Fransa vizesi verdi..."

Sözümü kesti: "Hayır; Almanya'yı kastetmiştim."

Tam bir şoktu. "Ne gelecek başıma" sözleri çıktı ağzımdan. "Nereye gönderiyorsunuz beni?"

"Bu konuda size bilgi vermeye yetkili değilim," diye yanıtladı. "Kısa sürede öğrenirsiniz. Hepsi bu kadar."

Beni getiren asker zaten arkamda beklemekteydi; kalkıp çıktım, başım dönüyordu, kalbim duracak gibiydi. Bohçamı unutmuştum, onu asker almış, taşıyordu. Yeniden ***sobatçnikt*** kapatıldım ve izlenimlerimi gözden geçirmeye çalıştım. Benimle ilgili ne yapmayı düşünüyorlardı? Sanki öyle görünüyordu ki... zorlukla düşünebiliyordum. On dakika sonra ***sobatçnikten*** çıkarıldım ve diğer iki arkadaşla birlikte daha önce kapısının önünde temiz emaye tabaklar gördüğümüz koğuşa götürüldük. Kapının ki-

lidi açıldı ve içeri girdik. Koğuşta kalan bir tek kişi vardı. Carola'ydı bu. Bizi gördüğüne çok sevindi ama biraz sonra hıçkırmaya başladı. Giderek ne olup bittiğini anlamaya başlıyorduk. Aynı komisyonun önüne çıkartılmış ve aşağı yukarı aynı sorulara muhatap olmuştu, fakat birdenbire görevlilerden biri şöyle demişti:

"Bizimle çalışmak ister misiniz? NKVD ile demek istiyorum."

Carola önce kulaklarına inanamamıştı. "Troçkist" kuryelikten aldığı on yıl cezanın üç yılını çekmişti ve onlar kendisine GPU için ajanlık yapmasını teklif ediyorlardı! Büyük bir tepki göstererek reddetmişti. Bir Rus ajanı olmak mı? Asla.

"Sakin olun, vatandaş Neher," diye yanıtlamıştı görevli. "Sakin olun. Size düşünmeniz için zaman tanıyoruz. Belki düşüncenizi değiştirirsiniz."

Sonra, Butirka'nın, daha önce hiç gitmediği bir bölümünde tek kişilik bir hücreye konmuştu. Merkezi ısıtma çalışmıyordu; yatak yoktu, şilte ve battaniye de. Burada yemek verilmeksizin üç gün tutulmuştu. Dördüncü gün merkezi ısıtma çalışmaya başlamış, şilte, yastık, battaniye ve yemek verilmişti. Bu böyle günlerce sürmüş ve ardından yeniden GPU görevlilerinin karşısına çıkarılıp, aynı soru sorulmuştu. Carola yeniden reddetmişti: "Böyle işlerde kullanılacak birisi değilim."

Sonra da işte bu koğuşa getirilmişti. Anlattıklarıyla şoke olmuştuk. Hâlâ GPU'nun elinde olduğumuzu unutacak kadar özgüven kazanmıştık demek ki.

Carola, yıkılmış bir şekilde yatağın kenanna ilişti.

"Benim işim bitik," dedi. "Onların ajanı olmayı reddettim, artık beni asla bırakmazlar. Bu ülkeden çıkıp gitmeme kesinlikle izin vermezler."

Onu yatıştırmaya çalıştık. "Fakat neden, Carola? Her şeyden önce, sanmam ki bu işe gönüllü olmayan birini tutmak istesinler. Sadece bir deneme yaptılar bence, işin tutmadığını görünce seni yeniden bizim yanımıza koydular. Gördüğün gibi, hepimize aynı muameleyi yapıyorlar, öyle değil mi? Aksi takdirde seni tecrit hücresine koyarlardı."

Carola giderek sakinleşti. Hayatımız eskisi gibi devam etmeye başladı. Öğlenleri, ***gulaş*** denen patates püresi, akşamları etli şehriye veriyorlardı. Banyoya gittiğimizde daha önceki düzeneğimizi hatırladım. "Bir mesaj bırakalım. Ne diyelim?"

Yanımızda bir parça sabun vardı. Diğerleri, kapıdan kadın gardiyanı gözlerken şöyle yazdım:

"Komisyonun önüne çıktık. Almanya'daki akrabalarımızı sordular. Sorularımızı cevaplamadılar: Ne yapacaklar bize? Carola bizimle. Her şey yolunda. Cevap."

Ertesi gün, banyoya götürüldüğümüzde, kadın gardiyan çıkar çıkmaz aceleyle köşeye koşturduk, cevap oradaydı:

"Teşekkürler. Geleceğe ilişkin bir şey biliyor musunuz? Carola neredeymiş? Saygılar."

Bildiğimiz kadarıyla cevaplamaya çalıştık sorulan, sanki bir posta kartının son kalan boşluklarını doldurur gibi. Boş kalan son yere sığdırmaya çalıştık yazacaklarımızı. Ertesi gün, her zamanki gibi cevap bizi bekliyordu.

Carola Koğuş Kıdemlimizdi. Bir sabah koğuşun kapısı açıldı ve pek sık görmediğimiz ***korpusnoy*** girdi içeri.

"Koğuş Kıdemlisi, öne çık," dedi sert bir ses tonuyla. Carola öne çıktı. "Koğuşunuz, banyonun duvarına sürekli olarak Almanca mesaj yazmaktadır," dedi. "Bunun sonucu, ağır bir şekilde cezalandırılmaktır."

Carola, en masum halini takındı. "Fakat bu mümkün değil," dedi tatlı bir dille. "Bir yanlışlık olmalı, eminim buna."

"Yavaş ol bakalım," diye çıkıştı adam. "Bir yanlışlık söz konusu değil. Bunu sizin yaptığınızı gayet iyi biliyoruz."

Koğuşun kapısı güm diye kapandı. Birbirimize baktık. Şimdi ne olacaktı?

"Yasak mesaj göndermenin cezası en azından tecrit hücresidir," dedi Carola. "Bunları gerçekten kimin yazdığını öğrenmek için bir çaba bile göstermediler; dördümüzü de alacaklar."

"Yok be," dedim. "Kendi planları için bize karşı uyguladıkları muamelenin sebepleri var, bu yüzden hiçbir değişiklik olmayacak."

Haklı çıktım. Bir gün geçti, ertesi gün de geçti, günler birbirini kovaladı ve hiçbir şey olmadı. En azından işlediğimiz suçla ilgili hiçbir şey olmadı ama başka şeyler oldu, bazı olağanüstü şeyler. Koğuşumuzdan alınıp, içinde lavabosu ve aynası olan, tam teçhizaüı bir kuaför odasına götürüldük, orada saçlarımız yıkandı, tarandı ve şekle sokuldu.

Koğuşumuza döndüğümüzde bunun anlamını tartıştık. Tahliyemizin artık çok yakın olduğu sonucuna vardık. Bizi yeniden Sibirya'ya yollayacak olsalardı saçlanmıza bu özeni gösterip görünüşümüzü düzeltmeye kalkışmazlardı. Carola bile buna ikna olmuş, ruh halimiz düzelmişti. Zamanımızın büyük kısmını battaniyelere sarınıp satranç oynayarak geçiriyorduk. Koğuş ısıtılıyordu, ancak kalabalık mahkûm kitlesinin oluşturduğu sıcaklık yoktu burada, bu yüzden bir türlü kendimizi tam ısınmış hissedemiyorduk. Yine de bu durum bizi fazla rahatsız etmiyordu.

Bir hoş sürpriz daha bekliyordu bizi. Bir gün koğuşumuzdan alınıp, içinde her türlü kadın giysisi bulunan bir odaya götürül-

dük ve elbiseden ayakkabıya, mantodan eldivene kadar kendimizi donattık. Giysiler ikinci el ve son derece eski modaydı ama üstümüzdekilerle kıyaslanmayacak kadar iyi şeylerdi. Ayrıca, bunlar da, tartışılmaz bir şekilde, özgürlüğün bir adım uzağında olduğumuzun kanıtıydı.

Carola'yla çok iyi arkadaş olmuştuk. Onu sahnede, Klabund'un ***Tebeşir Daire***'sinde Haitang olarak ve daha sonra Brech ve Weil'in ***Üç Kuruşluk Opera*** oyununda sık sık izlemiştim ama kişiliğinden haberim yoktu. Şimdi bana o zamankinden de harika görünüyordu. Yeniden geleceğe ilişkin planlar yapacak kadar özgüven kazanmıştı.

Bilinmeyene Yolculuk

Bu böyle on iki gün kadar sürdü ve bir sabah koğuş kapısının kapağı açıldı. "Klara Vater, Betty Olberg ve Buber-Nejman: Hazırlanın. Eşyalarınızla birlikte." Kapak çat dedi kapandı. Öylece donup kalıverdik yerlerimizde. Carola'nın ismi okunmamıştı. Ne diyeceğimizi bilemiyorduk. Carola yatağına gidip oturdu. Mekanik hareketlerle eşyalanmızı topladık. Koğuşun kapısı açıldı ve kadın gardiyan girdi içeri.

"Gelin," dedi. "Oyalanmayın. Kaybedecek zamanımız yok."

Carola'yla kucaklaştık. Beni kollarıyla sarıp sıkıca kucakladı. "İyi şanslar" dedi içini çekerek. "Hoşça kal ve iyi şanslar."

Onu bir daha hiç görmedim ve akıbetini asla öğrenemedim.

Doğrudan hapishane müdürünün odasına götürüldük ve ilk kez ***sobatçnike.*** konmadık. Diğer iki arkadaşım koridorda beklerken ilk ben girdim içeri. Uzun bir masada beş GPU görevlisi oturuyordu. Biri bana bir kâğıt uzatıp sordu: "Rusça okuyabiliyor musunuz?" Başımla onaylayıp kâğıdı aldım. Matbu bir kâğıttı ve bir yerinde şöyle yazıyordu: "Beş yıl ıslah çalışmasına mahkûm olan Margarita Genrichovna Buber-Nejman'ın acilen Sovyetler Birliği topraklanndan çıkartılmasına karar verilmiştir."

"İmzalayın," diyerek bir kalem verdi bana.

"Nereye gönderiliyorum," diye sordum.

"Bu konuda size bilgi veremem," dedi. "İmzalayın. Kısa süre içinde öğreneceksiniz."

Bu ülkede herhangi bir şeyi imzalamakta hâlâ tereddüt ettiğim sırada Klara girdi içeri. Rusça konuşamaz ve okuyamazdı, bu

GPU tarafından 1936'da tutuklanan Carola Neher, Orenburg'taki Sol-IIzek hapishanesinde, 26 Haziran 1942'de, 42 yaşında ölmüştür. (Bilgi kaynağı, VVikipedia) (ç.n.).

yüzden ona ben tercüme ettim kâğıtta yazılanları. Özü benimkinin aynıydı. "İmzalayın," dedi görevli. Hepsi telaşlı görünüyordu.

"Çocuğum bana geri verilinceye kadar imzalamayacağım," dedi Klara. Sesi titriyordu ama yüzünden müthiş bir kararlılık okunuyordu. "Çocuğumu bana geri verirseniz hemen imzalarım."

Ne dediğini tercüme ettim. Görevli öfkelendi, "imzala!" diye ısrar etti. "Şimdi zamanımız yok. Çocuğun da senin arkandan gönderilecek, imzala şunu, çabuk."

"İmzalamam. İmzalamam," dedi inatla. "Çocuğum olmadıkça asla imzalamayacağım."

Görevliler şaşırmışlardı. Birbirlerine baktılar.

"Tamam o zaman," dedi birisi. "Derhal bir başvuru yaz."

ikimizi bir hücreye koydular, kâğıt ve mürekkep verdiler. Rusça bir başvuru yazdım: "Ben Klara Vater... Samara'da tutuklandığım gün benden alman çocuğum bana verilir verilmez Sovyetler Birliği topraklarını terk etmeye hazırım..." Ve imzaladı.

Klara hücrede kaldı. Savaştan sonra Klara Vater ve Roberta Gropper'in (takma adı Langer) Doğu Berlin'e döndüklerini öğrendim. Betty Olberg ve ben koridorlardan aceleyle geçtik ve önünde cezaevi arabasının bizi beklediği ***vogsal*** denen dış kapıdan dışarı çıktık. Arabaya bindik ve derhal iki ayrı hücreye kilitlendik. İçerde başkaları da vardı. Bir erkek sesi işittik. "Kimsiniz" diye seslendi biri. "Alman mı?"

Onlara adlarımızı söyledik, derhal şunu bunu ve diğer kadınları sormaya başladılar; muhtemelen karılarını soruyorlardı ama onlara herhangi bir bilgi veremedik. Biz biner binmez cezaevi arabası hareket etmişti. Bir kez daha Moskova trafiğinin seslerini duyuyorduk. Bir süre sonra araba durdu, önce benle Betty Olberg indik aşağı, yiyeceklerin konduğu bir avluya götürüldük. Orada bizi ***Stolipin*** tipi, eski ve sıradan bir mahkûm vagonu beklemekteydi. Uzaktaki Beyaz Rusya İstasyonunu fark ettim. Buradan trenler Polonya'ya ve Batıya giderdi. Betty zor ayakta duruyordu. "Bizi Almanya'ya gönderiyorlar," diye fısıldadım. "Bu istasyondan başka hiçbir yere gidemezsin."

Hapishane vagonuna tırmandık. Koridor boyunca yürürken, kompartmanlarda birçok mahkûm bulunduğunu gördüm. Hep erkek. Biz geçerken birbirinden ayırt edilmesi zor yüzler parmaklıklara yapışmıştı. Heinz onlann arasında olabilir miydi? Kalbim umutla çarpıyordu. Burada olabilirdi belki! Son kompartmana birlikte kapatıldık. Karmakarışık erkek sesleri bize özellikle karılarını soruyorlardı. "Aranızda Heinz Neumann'ı gören ya da

onun hakkında bir şey işiten var mı?" diye seslendim. Kimse onu ne görmüştü, ne de nerede olduğunu ya da başına ne geldiğini biliyordu.

Koridorda, biri kadın, çok sayıda üniformalı GPU görevlisi vardı. Fakat kompartmandan kompartmana birbirimize seslenmemize müdahale etmiyorlardı. Giderek konuşmalar kesildi. Biz onlara karıları hakkında herhangi bir bilgi verememiştik, onlar da Heinz hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı. Betty'nin öğrenmek istediği bir şey yoktu. Kocası ölüme mahkûm olmuş ve 1936'daki ilk büyük Moskova yargılamasının ardından idam edilmiş, kendisi de kürek cezasına çarptırılmıştı. Hiç keyfi yoktu ve bizim Butirka'da geçirdiğimiz o güzel haftalarda bile iyileşmemişti. Ranzaya uzanır, endişeyle derin derin nefes alır, birkaç saati daha geçirmek için çabalardı. Hapishanede tıraş edilen saçları Butirka'da yatarken de fazla uzamamıştı. Sert ve sık saçları kirpi gibi yukarı doğru uzanıyordu. Yüzü griye çalıyordu ve gözleri çukura kaçmıştı. Kendini trabzanlardan aşağı atarak intihara teşebbüs etmişti. Betty Yahudiydi ve 1933'e kadar Berlin'de bir kreşte çalışmıştı.

Bir süre sonra vagonumuz bir trenin arkasına bağlandı. Kompartmanımızda pencere yoktu, ancak koridordaki pencereden dış dünyayı bir parça olsun görebiliyorduk. Yolculuğumuz böylece başlamış oldu. Hızlı bir trendi ve çok az istasyonda duruyordu. Tekerleklerin gürültüsünden dolayı kompartmandan kompartmana konuşmak mümkün olmuyordu, ancak tren durduğunda ya da tuvalete giderken birkaç kelime konuşabiliyorduk.

Diğer kompartmanların her birinde yedi adam bulunuyordu. Yalnızca bir kişi bana tanıdık geldi. Bu, Komünist günlük gazete ***Ruth Echdmm*** baş editörü, Yahudi-Macar sığınmacı Bloch'tu. Beni unutmuş görünüyordu. Onlarla parmaklıkların önünde konuşabilmek için ancak bir iki dakika vaktimiz olabiliyordu. Bana tuhaf gelen, hepsinin de, bizim Nazi'lere teslim edilmeyeceğimiz konusunda kesin bir kanaate sahip olmasıydı. Onlara göre, Minsk'te tren değiştirecek ve sonra Litvanya sınırında bırakılmak üzere kuzeye doğru yol alacaktık. Sovyet yetkililerinin bizi, tüm anti-Nazileri Nazi yetkililerine teslim edecekleri fikrini reddediyorlardı.

Yolculuk sırasında bize iyi davranıldı ve iyi beslendik. Ekmek ve tereyağı, peynir ve konserve et, çay verildiği gibi, sigara içenlere günde bir paket sigara da veriliyordu. Muhafızlar dostça ve saygılı davranıyorlardı ama bize nereye gittiğimizi söylememekte kararlıydılar. Erkekler şarkı söylemeye başladılar.

En revaçtaki şarkı, Drach adlı genç bir aktör tarafından yazılıp bestelenen "Solovski Şarkısı"ydı. Bizimle birlikte Avusturya Schutzbund'un* üç dört eski üyesi de vardı ve onlar da kendi şarkılarını söylüyorlardı: "Biz dağlardaki yoldaşlar". Betty'le ben ekmekten satranç yapmıştık, saatlerce satranç oynuyor, çene çalıyor ve erkeklerin söylediği sarkılan büyük bir zevkle dinliyorduk.

Minsk'i geçtik ve tren Polonya'ya doğru yoluna devam etti. En sonunda erkekler de ikna olmuşlardı. Artık şarkı söylemiyorlardı. Yemek almayı reddettiler. Yemek, konserve nohut ve etti. Nöbetçiler onları yemeleri için ikna etmeye çalışıyorlardı: "Hazır bulmuşken yiyebileceğiniz kadar yiyin. Belki de uzun süre böyle iyi yemekler yeme şansınız olmayacak."

Her ne kadar Almanya'ya götürüldüğümüzü düşünsem de, her şeye rağmen Minsk'te ayrı bir yola gireceğimize dair zayıf bir umuda nasıl kuvvetle sanldığımı şimdi farkediyordum.

Bkz. s. 56'daki dipnot (ç.n.).

BOLUM IV

İade Ediliyoruz

Brest-Litovsk Köprüsü

Sonunda tren durdu ve ilk önce o malum, "Hazırlanın. Eşyalarınızla birlikte," bağırtısını duyduk. Kompartmanların kapı kilitleri açıldı, inmemiz için getirilmiş portatif merdivenlerin demir basamaklarından aşağı indik, hava öyle soğuktu ki ayakta titreşerek bekliyorduk. Biraz uzakta bir istasyon vardı. Hemen yakındaki levhada istasyonun adı yazıyordu: "Brest-Litovsk".

Bizim grupta yirmi sekiz erkek, Betty ve ben vardık. Betty, ben, yaşlı bir profesör ve bacağı yaralı bir mahkûm bir kamyona bindirildik. Erkekler yürümek zorundaydı. Brest Litovsk köprüsünün Rusya tarafından geçip diğerlerinin gelmesini bekledik, köprünün Polonya tarafına bakıyorduk. Erkekler geldi ve ardından bir grup GPU'lu köprüyü geçti. Onların bir süre sonra geri döndüğünü gördük, GPU'lu grup daha da büyümüştü. SS subayları da onlarla birlikteydi. SS komutanı ve GPU şefi birbirlerini dostça selamladılar. Rus, Almandan bir baş daha uzundu. GPU şefi parlak deri bir çantadan bazı kâğıtlar çıkardı ve bir isim listesi okumaya başladı. Yalnızca "Margarete Genrichovna Buber-Neumann" adını duyabildim. Bizim gruptan bazıları protestoya girişip GPU'luyla tartışmaya başladı. Bunlardan biri, Macaristanlı bir Yahudi sığınmacıydı; diğeri ise 1933 yılında, Nazilerle, bir Nazinin ölümüyle sonuçlanan bir çatışmaya karışmış Dresdenli genç bir işçiydi. Sovyet Rusya'ya kaçmayı başarmıştı. Olaya ilişkin yargılamada, arkadaşlan, bilerek ya da daha doğrusu onun Sovyetler Birliği'nde güvenlikte olduğunu düşünerek bütün suçu üzerine yıkmışlardı. Ona ne yapılacağı belliydi.

Köprüden geçtik. Protestoda bulunan üç kişi itile katıla diğerleriyle birlikte gitmeye zorlandılar. Direnmenin hiçbir yaran yoktu, kaderlerine boyun eğdiler. Köprünün orta yerinde dönüp

geriye baktım. GPU görevlileri bir grup halinde durmuş arkamızdan bakıyorlardı. Onların ardında Sovyetler Birliği vardı. Malum komünist duayı hatırladım acıyla: Emekçilerin Anavatanı; Sosyalizmin Yıkılmaz Siperi; Ezilenlerin Cenneti...

Brest-Litovsk'tan büyükbaş hayvan kamyonuyla Bialas'a gönderildik. Orada sıralar halinde ve SS muhafızlarının eşliğinde sokaklardan geçirildik. İki kişi, yürüyecek durumda olmayan Betty'nin kollarına girmişti. Kilise kapısına benzeyen bir yerin önünde durduk. Bir SS kapıdaki zinciri çekti ve uzaklardan bir yerden tanıdık bir çıngırak sesi geldi. Burası Bialas hapishanesiydi. Kapı açıldı, içeri girdik. İçerde, muhtemelen hapishane müdürü olan sivil giyimli bir adam vardı. Çeşitli evrakı formalite icabı doldurduktan sonra Betty'le bana baktı kuşkuyla.

"Ne yapacağım ben bunları," dedi. "Buradaki adli suçlu ve benzeri kadınların yanına koyamam onları. Belki de erkek arkadaşlarıyla kalsalar daha iyi olur."

Hep birlikte, gerçek pencereleri olan büyük bir odaya konduk. O kadar soğuktu ki duvarlar buz tutmuştu. Tuhaf bir hapishaneydi. Ne yemek veriliyordu ne de ısıtma vardı. Parası olan mahkûmlar yiyecek ve yakacak satın alabiliyorlardı. Parası olmayan hapı yuttu demekti. O şehirden olan mahkûmlar, akrabaları ve arkadaşları vasıtasıyla hapishaneye yemek getirtebiliyorlardı. Tabii ki bizde para falan yoktu ama yine de yanımızda bir şeyler vardı - sigara gibi. İlk kez burada sigaranın ne kadar önemli bir şey olduğunu gördük. Küçük bir pazarlıktan sonra, habercilik görevi yapan bir genç, odamızdaki sobaya yakacak odun getirdi ve içerisi gayet güzel ısınmaya başladı.

Odanın bir duvarı boyunca, üzerinde on beş kişinin uyuyabileceği tahta sıralar vardı. Geri kalanlar, yerde, samanların üzerinde uyudu. Betty'le birlikte, sobaya en yakın, en sıcak yerde yatıyorduk. Odanın kapısı, Betty'le benim koridorda bulunan tuvalete gidebilmemiz için açık bırakılmıştı. Koridordayken ve gözlenmiyorken, gözetleme deliğinin kapağını kaldırıp koğuşlara bakmaktan kendimizi alamıyorduk. İçerdeki adamlann çoğu, Almanlar tarafından tutuklanmış Çinli satıcılardı. Bazıları, aşağı yukarı yürüyor ve ısınabilmek için kollarını sallayıp duruyorlardı. Hücrelerden birinde eşya da vardı. Burada Polonyalı bir aristokrat kalıyordu. Erkek bir hizmetçi bulunuyordu yanında ve bir papaz onu sürekli ziyaret ediyordu. Yemeği geliyordu ve yanında daima bir şişe şarap bulunuyordu. Burası son derece Hıristiyan ve Katolik bir hapishaneydi. Ana salonda devasa bir çarmıha gerilmiş İsa tasviri yer alıyor ve Pazar günleri dini ibadet yapılıyor,

herkes birlikte dua ediyordu: Aç ve tok, soğuktan titreyen ve yemeğinin yanında şarap içen, hep birlikte.

Bizim koğuşta, neyimiz varsa ve sigara karşılığında ne elde etmişsek paylaşıyorduk. Kısa süre sonra yaşadıklarımızı birbirimize anlatmaya başladık. Erkeklerin çoğu çok kötü zamanlar geçirmişlerdi. Çoğu, "itirafta bulunmayı reddedince ağır bir şekilde dövülmüş ve kendilerine karşı ileri sürülen hayal mahsulü suçlamaları kabul etmişlerdi. Onlardan biri, bir arkadaşının ayakta duramayacak hale gelinceye kadar nasıl dövüldüğünü ve GPU sorgu odasının penceresinden kendisini nasıl aşağı attığını anlattı. Bazıları, Kuzey Kutbunda eski bir manastır olan meşum Solovki Hapishanesinde kalmış, çoğu on ilâ on beş yıl ceza almıştı. Yirmi sekiz kişinin içinde Alman ya da Avusturya Komünist Partisi'nin üyesi olmayan birkaç kişi vardı ve şimdi hepsinin Stalinist rejimden nefret ediyor olmaları hiç de şaşırtıcı değildi. Bazıları, Nasyonal Sosyalizme bile taraftar olma noktasındaydı: Onlara göre, Alman hükümetinin yöntemlerinde ileri unsurlar, ekonomik sistemlerinde sosyalist unsurlar ve işçiler için olumlu yasalar söz konusuydu. Ve hemen hemen hepsi Almanya'nın kazanacağından emindi. Nasyonal Sosyalizm, bin yıl hüküm sürmese de, en azından uzun bir süre varlığını koruyacaktı. Onları dinlemek sinir bozucuydu. Acı çekmişlerdi; aldatılmış ve ihanete uğramışlardı, şimdi de umutsuzluk içindeydiler.

Orada bizimle birlikte olan erkeklerden, Heinz hakkında tek güvenilir bilgiyi, Komintern'in Berlin'deki Batı Avrupa Bürosunda yıllarca çalışmış, Thomas Migsch'den aldım. Thomas Migsch, Solovki Hapishanesinde, Hamilton Gold adlı bir İngilizle aynı hücreyi paylaşmıştı. Gold'dan, 1938 yazında Butirka'da Heinz'le hücre arkadaşı olduklarını öğrenmişti. Demek tutuklanmasının üzerinden on sekiz ay geçtikten sonra ruhu hâlâ sağlamdı ve hiçbir şey imzalamamıştı. Koğuşta bulunan diğerlerinin hepsi dolaylı olarak işittiklerini tekrarlıyorlardı: Ölüme mahkûm edildiği, kürek cezasına çarptırıldığı gibi şeylerdi bunlar; demek hâlâ tecritteydi.

Yeri gelmişken, Hamilton Gold'un hikâyesi de ilginçti. 1935 yılında, bu genç adam- o sırada yirmi beş yaşındaydı - bir turist grubuyla birlikte Rusya'ya gelmişti. Coşkulu bir Komünistti ve Rusya onun için vadedilmiş topraklardan farksızdı. Moskova'da, Rusya'da kalmasını ve kendi mesleğinde çalışmasını öneren bir Rus arkadaş edinmişti - kendisi telsiz operatörüydü. Derhal kabul etmişti bu öneriyi. Derken İspanya İç Savaşı başlamış ve Ruslar onu telsiz teknisyeni olarak İspanya'ya göndermişlerdi. 1937 yılının sonlarına doğru ya da 1938 yılının başlannda, Ruslar ani-

den çanta ve bagajlarını toplayıp ülkeyi terk ettikleri sırada Hamilton Gold Barselona'daymış. Oradayken, limanda beklemekte olan bir Rus gemisinin yeni tip telsiz aygıtını kontrol etmesi için gemiye çağrılmış. Gemiye gitmiş, ancak geri dönmesi engellenmiş. Bir mahkûm olarak o gemiyle Odessa'ya götürülmüş. Oradan Moskova'ya sevk edilmiş ve kendisini casuslukla suçlayan sorgu yargıcının önüne çıkarılmış. On yıl ceza almış. İlginç olan, İspanya'da, Rusya'nın hizmetinde bulunan hemen hemen herkesin başına aynı şeyin gelmiş olmasıydı. Belki de bunun nedeni çok şey biliyor olmalarıydı.

İkinci gün öğleyin, Bialas hapishanesinden Nasyonal Sosyalist Yardım Örgütü'nün mutfağına götürüldük; burada bize bezelye çorbası, günlük tayın olarak ekmek ve biraz da marmelat verildi. Mahkûmlardan biri, Kızıl Denizciler Sendikası'nın eski bir üyesi, kolunu kaldırıp "Heil Hitler!" diyerek selamladı SS'leri. Yanıma gelen Willi Beier göz kırptı bana. "Bazıları ellerini çabuk tutuyor!" dedi.

Bialas'ta kaldığımız süre içinde pek çok yeni yanılsama ortaya çıktı. "Şunu söylemeliyim ki, bize gayet iyi davranıyorlar"; "Belki de politiklere yönelik bir af ilan edilecek." Erkeklerin çoğu, acilen askere alınacaklarını düşünüyorlardı. "Her şey Rus hapishanelerinden daha iyidir." Yaklaşık bir hafta sonra topluca sıradan bir yolcu trenine bindirilip Varşova yönünde hareket ettik. Trende ısıtma ve aydınlatma yoktu ve geçtiğimiz istasyonlarda çok az ışık yanıyordu. Sohbetlerin baş konusu kaderimizin ne olacağıydı. Yoksa doğrudan Berlin'e mi gidiyorduk? Akrabalarımızdan haber alma şansımız olacak mıydı?

Macar sığınmacıyla konuşuyordum. "En azından bizim yanılsamalarımız yok," dedi. "Ben bir Macar vatandaşıyım ve geleceğim konusunda çok az kuşkum var. Macaristan'dan 1919 Sovyet Cumhuriyeti yıkıldıktan sonra ayrılmıştım. Eğer serbest bırakılırsan, karımın akrabalanna başıma ne geldiğini bildirirsin." Bana isim ve adres verdi. Bildiği kadarıyla karısı hâlâ Rusya'da tutukluydu.

Gestapo'nun Elindeyiz

Ertesi sabah trenimiz Lublin'de durdu ve hepimiz aşağı indirildik. Sokaklardan yürüyerek geçtik. Betty hâlâ yardımla yürüyebiliyordu. İlk kez burada bombanın yol açtığı yıkıntılar gördüm. Gergin bir atmosfer vardı. Sokaklarda çok az insan görülüyordu, fakat kapı eşiklerinde ve pencerelerde, sokaklardan geçip giden

küçük müfrezemize merakla bakan yüzler fark ettim. Getto içinde, birkaç hafta kalacağımız, Lublin hapishanesine dönüştürülmüş, kare biçiminde büyük bir binaya götürüldük. Artık ilk kez Gestapo'nun ellerindeydik. Sivil giyimli bir görevli bize doldurmamız için formlar verdi; ad, soyad, doğum tarihi, Komünist Partiye katıldığın tarih, parti içindeki görevin, sığınmacı olduğun tarih, Rusya'daki pozisyonun, GPU tarafından tutuklandığın tarih, aldığın ceza ve bunun gibi şeyler. Betty'le ben erkeklerden ayrılarak kadınlar bölümüne götürüldük. Frau Fon, Frau Fekete ve keza Rusya'dan çıkarılmış bir Macann da içlerinde olduğu diğer altı kadınla birlikte bir koğuşa konduk. Muhtemelen Lublin, ülke içine sevkedilecek mahkûmlann bir araya konduğu dağıtım istasyonuydu. On yedi kadın ve 130 erkek, yolculuk için beklemekteydi. Hepsi Rusya'dan sınır dışı edilip Nazilere teslim edilmişti.

"Sen Gretchen misin" diye sordu bana, san saçlı genç bir kız. Şaşınp kaldım. Bana Gretchen diyen sadece iki kişi vardı, Heinz ve Hilde D. "Benim" dedim, "fakat nasıl bildiniz adımı?"

"Kazan'da Hilde Duty'le aynı hapishanede kaldım" diye yanıtladı. "Bana gözümü dört açmamı söyledi sizi bulmam için ve eğer rastlarsam başına gelenleri size aktarmamı istedi."

Hilde, anlaşılan, ona isnat edilen "Neumann grubu" üyeliğinden on yıl ceza yemişti ve küçük kızı Svietlana' dan kendisine bir mektup gelmişti.

"Onu görsen tanıyamazsın," dedi kız. "Saçları tamamen ağardı, oysa bildiğin gibi, otuzundan fazla değildir."

Hilde, Çek vatandaşıydı; kızla oturup, serbest kalırsak onun için neler yapabileceğimizi tartıştık. En azından anne ve babasına ulaşıp durumu hakkında onları bilgilendirebilirdik.

Koğuşa geleli yaklaşık yanm saat olmuştu ki kapı açıldı ve ismim okundu. Bir Gestapo beni bir koridora götürdü. "Düşündüğün kadar zeki değilsin," dedi aşırı alaycı bir havada. "Sanma ki taktığın ismi yuttuk. Senin kim olduğunu biliyoruz."

Beni, masa başında şişmanca genç bir adamın oturduğu bir odaya götürdü. Onun arkasında, elinde formlar bulunan, temiz sivil giyimli bir adam duruyordu.

Masadaki genç adam, "İsmin ne?" diye sordu.

"Margarete Buber," diye yanıtladım.

Arkada duran sivil, elinde tuttuğu bir formu havada salladı.

"Bizimle dalga geçmeye kalkma," diye bağırdı. "Bize sökmez. Sen Heinz Neumann'ın kansısın."

"Kesinlikle doğru," dedim. "Fakat onunla resmen evli değilim, soyadım hâlâ Buber."

"Ha, anladım: Onun kız arkadaşısın."

"Hayır. Karışıyım."

"Sence öyle olabilir. Moskova'da tutuklandın ve Sibirya'ya gönderildin, öyle mi?"

"Evet."

"Ne oldu senin arkadaşın - Heinz Neumann?"

"Kocam 1937'de GPU tarafından tutuklandı ve onu o zamandan beri görmedim."

"Sen onu benim külahıma anlat. Heinz Neumann Paris'te; Komintern hesabına çalışıyor. Ruslann, Heinz Neumann'ın karısını, çok iyi nedenleri olmadıkça teslim edeceklerine inanacak kadar budala olduğumuzu düşünmüyorsun, değil mi?"

Bundan sonra uzun bir sorguya alındım ve sorulan bazı sorulardan - örneğin, Thomas Migsch'le ne konuştuğumuz - anladım ki bizim gruptan birileri onlara bilgi veriyordu. Daha sonra, Berlin yolundayken, erkekler bana, Kızıl Denizciler Sendikası eski üyesinin, Moskova'dan Lublin'e kadarki yolculuk sırasında söylenen ve yapılan her şeyi Gestapo'ya anlattığını söylediler. Doğal olarak, söylemek zorunda olduklarımdan fazlasını kabul etmedim ve sorgunun sonuna geldiğimizi düşündüğüm sırada sorgucum bana sordu:

"Bize bildiğin her şeyi söyledin mi bakalım?"

"Evet, söyledim."

"Paris'teki kız kardeşin Babette'den ne haber? Neler yapıyor?"

Bundan sonra uzun ve ayrıntılı sorular dizisi birbirini izledi. Bu konuda çok iyi bilgi sahibi oldukları anlaşılıyordu. Kız kardeşimin bürosunda bir ajanlarının olduğu kesindi. Orada kimlerin çalıştığını biliyorlardı, onlardan kendi adlarıyla ve takma adlarıyla söz ediyorlardı.

Bu sorgudan sonra şu ya da bu suçlamayla mahkemeye çıkarılacağımdan emin oldum ve kendimi uzun süreli bir sorgu dönemine hazırladım.

Hem Gestapo'nun, hem de Polonyalı hapishane personelinin varlığından doğan tuhaf bir atmosfer vardı Lublin Hapishanesinde. Gestapo, hem mahkûmlann hem de Polonyalı hapishane görevlilerinin ortak düşmanı olduğundan Polonyalılar ellerinden geldiğince iyi davranıyorlardı bize. Revirdeki Polonyalı doktor, mahkûmların mektuplannı gizlice dışarı taşıyor ya da dışardan mektup getiriyordu onlara ve kadın gardiyanlar, birbirimizi ziyaret edebilmemiz için koğuş kapılarını kasıtlı olarak kitlemiyorlardı. İnfaz ve kaçış olaylarını duyuyorduk. Hapishanenin erkekler bölümünde 100 Polonyalı din adamının olduğu söyle-

niyordu. Hemen hemen her gece kamyon ve motosiklet gürültüleri geliyordu kulağımıza ve Almanca verilen emirleri duyuyorduk. Eski mahkûmlar bize, Polonyalı ve Yahudi nüfusun yaşadığı bölgelere sürekli baskınlar yapıldığını ve her gece yeni tutuklular getirildiğini söylüyorlardı.

Bizim koğuşta diğer kadınların yanı sıra kızıyla beraber kalan bir kadın da vardı. Kim olduğumuzu ve nereden geldiğimizi bilmiyordu ve gözleri parlayarak, birkaç gün sonra sınırı geçip Sovyetler Birliği'ne kaçacağını umut ettiğini ve böylece tüm acılarının sona ereceğini söylüyordu. Koğuştaki herkes Sovyet vatandaşı olmaya karar vermişti. Bunlar Polonyalı komünistlerdi.

Önce ne diyeceğimizi bilemedik, fakat sonra onlara kendi deneyimimizi anlatmanın bir görev olduğuna karar verdik. Onlara, bizim de komünist politik sığınmacılar olarak Rusya'ya gittiğimizi ve oraya sığınmış olan Polonyalı komünistler de dahil başımıza neler geldiğini anlattık. Böylece ruhumuzu kurtarmıştık. Yüzleri bir anda taşa döndü ve o andan itibaren bizimle ilişkilerini kestiler, sanki cüzamlıymışız gibi uzak durdular.

Her gün, yeni haberler almak ve yeni arkadaşlarla tanışmak umuduyla Moskova'dan gelecek yeni bir grubu sabırsızlıkla bekledik ama bir hafta geçtiği halde hiç kimse gelmedi. Şimdi biz on sekiz kadın, Gestapo'nun ellerindeydik.

Yiyecekler hem kalite hem de miktar olarak çok kötüydü. Günde yalnızca yanm kilo ekmek ve arpadan yapılan her zamanki Alman çorbasından bir kepçe alıyorduk. Koğuşumuzda tek kelime Almanca bilmeyen Rus bir kadın vardı. Sovyetler Birliği'nde bir Alman teknisyenle evlendiğinden Alman vatandaşı olarak bizimle birlikte sınır dışı edilmişti. Olağanüstü bir kayıtsızlıkla kaderine razı olmuş, sigara kıtlığı başlayınca bütün keyfi kaçmıştı. Ona sigara alabilmek için, kendi küçük ekmek tayınlarımızdan katkıda bulunduk ve bunu adli suçluların ***mahorkasıy***la değiş tokuş ettik.

ikinci hafta da geçmiş ama Moskova'dan gelen giden olmamıştı. İkinci kere sorguya alındım, ancak bu sefer öncekinden farklı olarak ayrıntılı sorularla karşılaşmadım. Sonra parmak izim alınıp fotoğrafım çekildi. Diğer bütün kadınlar tahliye edilecekleri konusunda müphem umutlar içindeydiler. Benim ise hiç umudum yoktu, bütün olup bitenlerden sonra.

Erkekler, Polonyalı doktor aracılığıyla bize bir haber gönderdiler. Onların bölümünde görevli SS, erkeklerin bizim bölümümüzde tutulan kanlarıyla görüşmelerine izin vermişti. Aslında bir tek kişinin karısı bizim bölümdeydi, fakat yaklaşık on beş kişi şunun ya da bunun adını vererek karılannın bizim bölümde

olduğunu bildirmişti. Görevli SS bunun bir oyun olduğunu anlamıştı ama galiba espri duygusu olan bir adamdı.

"Tamam," demişti, "fakat sizi götürüp kadınlar koğuşunun kapısını açtığımda kanlarınızı derhal tanımaz ve onlarla kucaklaşıp öpüşmezseniz sorun çıkar, size söyleyeyim" Ve hepsini alıp getirmişti.

Bizim bu anlaşmadan haberimiz yoktu. Birgün öğleden sonra koğuşumuzun kapısı açılıp bir yığın adam içeri doluşuverdi. Her biri birer kadına sarılıp kulağına fısıldadı: "Benim karımmışsın gibi davran, yoksa hapı yutacağız." Gülmemeye çalıştık ama kendimizi tutamadık, SS görevlisi, orada durmuş, kendi küçük şakasına gülmekten kırılıyordu.

Lublin'de hâlâ böyle şeyler oluyordu; ama buranın her zaman böyle eğlendirici olduğu söylenemezdi.

Lublin'deki ikinci haftamızın sonunda, bizim bütün kadınlar Gestapo tarafından teker teker alınıp götürüldü - ben hariç. Her biri, ellerinde birer formla geri döndü, bu formda evlerine gönderilecekleri, kendi şehirlerine vardıktan sonra üç gün içinde durumu Gestapo'ya bildirmeleri gerektiği yazıyordu. Bu form, aynı zamanda tren bileti yerine de geçiyordu. Bir Macar Yahudisi doktorun karısı ve Frau Fekete Lublin'de tahliye edilip Getto'ya gönderildiler. Bana hoşça kal deyip neşelendirmeye çalıştılar, yatıştırıcı sözler söylediler. Bu sözlerin gerçek olmadığını ben de biliyordum. Ve sonra da gittiler, beni koğuşta tek başıma bırakıp. Kalbim kederle sıkışıyordu, öylece kalakalmıştım. Tek umudum kısa sürede Moskova'dan arkadaşlanmın - belki Carola Neher, Zensl Müsham ve diğerleri - gelmesiydi fakat ertesi gün koğuşun kapısı açıldı ve eşyalanmı toplamam söylendi. Yola çıkıyordum.

Büyük bir belirsizlik duygusu ve endişeyle, yanımda bohçam, hapishane avlusunda beklemeye başladım. Bir süre sonra kalabalık bir grubun ayak sesleri duyuldu. Tamamı erkek kırk kişilik bir gruptu bu, gelip sıraya dizildiler. Bunlann çoğu, bizimle birlikte Moskova'dan getirilenlerdi. Ruslar tarafından teslim edilen 150 kişinin dışında Gestapo'nun gözaltında tuttuğu kırk erkek ve ben, Gestapo'nun refakatinde, Berlin'deki Polis Merkezine gidiyorduk.

Bu yolculukta farklı bir hava hâkimdi. Hepimiz son derece gergindik. İstasyonda, bir tarafına "Hastane Treni" yazılmış özel bir vagon bekliyordu bizi. Ne çeşit hastalar olduğumuzdan habersiz olan Alman Kızıl Haç'ından kadınlar bize gayet kibar davrandılar ve fincanla sıcak yalancı kahve verdiler. Yolculuk sıra-

h. Dünya Savaşı sırasında ve daha çok esir kamplannda kullanılan, meşe palamutu ve fasulyeden yapılmış yapay kahve *(ersatz coffe)* (ç.n.).

sında bize asker tayını verildi, bu yüzden Lublin'de olduğundan daha iyi beslendik. Varşova'da vagonumuz bir başka trenin arkasına bağlandı ve bir süre bekledik. Şehir epey zamandır uğradığı bombardımandan fena halde harap olmuştu, fakat beni esas çarpan, kadınların taktıkları şapkalar oldu. Uzun zamandır şapka takan kadın görmemiştim.

Yolculuk sırasında herkes politik konulardan kaçınıyordu. Bazıları aileleri hakkında konuşuyordu, ***Schutzbundxxyt\z-*** ri, Avusturya dağlarında yaptıkları kayak turlarını anlatıyorlardı heyecanla. Kimse Berlin'de başına neler gelebileceği hakkında tek kelime etmiyordu. Aslında bütün konuşmaların ardında korkunç bir sıla özlemi vardı.

Neu-Bretschen'de trenden inip peronda sıraya dizildik. Geceyi yerel hapishanede geçireceğimiz söylendi, fakat uzun süre bekledikten sonra verilen bir emirle yeniden vagona bindik. Neu-Bretschen hapishanesi bizi barındıramayacak kadar doluymuş. Bundan sonraki durağımız Schwiebus'du, yine indirildik vagondan ve bu sefer tren çekip gitti. Karanlık sokaklardan hapishaneye sessizce yürüdük, fakat oraya vardığımızda bunun tuhaf bir hapishane olduğunu gördük. Büyük bir köy evi gibi görünen yarı aydınlatılmış bir yapıydı, içeri girdiğimizde, restorana benzer, pencereleri perdeli, içinde masalar ve sandalyeler olan büyük bir salonla karşılaştık. Schvviebus'da ya doğru dürüst hapishane yoktu ya da var olan hapishane bizi alamayacak kadar doluydu. Bir çeşit hosteldi burası. İşletmeci karı koca, içeri doluşan, GPU'nun Avrupa için uygun bulduğu son derece komik, eski moda giysiler içindeki ayak takımına şaşkınlık ve merakla bakıyordu. Gestapo, ev sahibine talimatlar verirken bizden "geri dönen sığınmacılar" diye söz edildiğini duyduk. Masalara oturduk ve sanki birer konukmuşuz gibi akşam yemeklerimiz önümüze getirildi.

Burada görece beş mutlu gün geçirdik, bir süre sonra ruhlarımız canlandı ve birkaç mutlu günün uzun bir süre için son mutlu günler olacağını ya da böyle günlerin bir daha asla yaşanmayacağını bilen mahkûmlar olarak şarkılar söyledik, gülüp eğlendik.

Üçüncü gün kapı açıldı. Biri, ***"Achtungf"*** diye bağırdı ve hepimiz ayağa kalktık. İçeriye üniformalı SS subaylarından ve Gestapolardan oluşan bir kalabalık girdi ve bize sorular sormaya başladılar. Bunlar Schvviebus'un yerel kadrosuydu. Aralarından, muhtemelen komutan olan biri kısa bir konuşma yaptı:

"Komünizmin nimetlerini ilk elden yaşadınız. Sizleri ıslah olmuş insanlar olarak görmek isteriz. Çok farklı bir Almanya'ya

geri dönmüş bulunuyorsunuz. Doğal olarak, Büyük Alman Reich'ının inşasına yardımcı olma şerefine nail olmadan önce bir hazırlık eğitimi sürecinden geçmek zorundasınız. Şimdi hep birlikte Alman Ulusal Marşını söyleyeceğiz."

SS'ler ve Gestapolar ellerini havaya kaldırıp Hitler selamı verdiler ve " ***Deutschland, Deutschland über Allessi*** söylemeye başladılar. Kısa bir duraklamadan sonra erkeklerimiz onlan izledi, aralarında kollarını kaldırmayıp marşa katılmayan sadece birkaç kişi vardı. Onlardan biri de Macar Yahudisiydi.

SS'ler gittikten sonra uzun süre, başımız önümüzde, birbirimize bakmaya cesaret edemeden, öylece oturduk. "Ne demek istedi hazırlık eğitimi diyerek?" diye sordu biri en sonunda. "Sanırım bir aylık kamp?" diye yanıtladı bir iyimser. "Ondan sonra evlerimize gidebileceğiz." Bu düşünce herkese iyi geldi ve çok geçmeden halk şarkıları söylemeye başladılar. Şarkılara öncülük eden, orta Almanya'nın eski Komünist milletvekili Wilhelm König' di. Sürekli şöyle diyordu: "Surdan bir çıkayım politikayı temelli bırakacağım. Artık yetti." Genelde iyimserdiler, Brest-Litovsk köprüsünde direnmeye çalışan Leipzigli genç işçi hariç. Günler geçtikçe daha fazla huzursuzlaşıyordu. İnsanlarla birkaç dakikadan fazla bir arada oturamıyor, kalkıp bir başka yere gidiyordu. 1933 yılını hatırladıkça korkuyordu. Dış dünyayla bağlantı kurup mesaj yollamanın yollarını arıyorduk ama mümkün değildi. Hostel, gece gündüz sıkı bir şekilde kontrol altındaydı.

Berlin: Alexanderplatz, 1940

Altıncı günün sabahı, hostelin dışına iki kapalı polis cemsesi çekildi. Komutanlar bağırmaya başlayınca herkesin yüzü yeniden mahkûma benzedi. Erkekler hazırola geçti, parmaklan pantolonlarının dikiş yerlerinde, gözlerinde korku, boyun eğiş ya da sessiz bir öfke. Yine her şey acele yapılmak zorundaydı ve erkekler muhafızların her zamanki böğürtüleri eşliğinde cemselere paldır küldür bindirildiler.

Ben cemselerden birinin ön tarafına, şoförle bir Gestaponun arasına oturtuldum. Sıkıcı, soğuk, berbat bir gündü. Sokaklar erimiş kar ve çamurdu. Frankfurt an der Oder'i geçip Reich Otobanına girdik. Demek bütün gün cemseyle gidecektik. Yol boyunca Gestapo'nun bana ne soracağını, neler bildiklerini düşünüp durdum. Cemseler son sürat gidiyordu ve yolculuk boyunca gözümün önünde uzanan, yolun her iki tarafındaki çam ağaçları ve göz alabildiğine uzanan kırlardı. Derken yavaş yavaş

Berlin'in doğusundaki dış mahalleleri görmeye başladık. Berlin! Bu Sibirya'dayken ne kadar uzak bir düştü benim için. Bir kere daha Berlin'deydim işte. Ama yüreğimde sevinç yoktu. Araya sıkışmış öylece oturuyor ve korkuyordum. Bu sokaklar benim özlediğim eski, bildik sokaklar değildi. Bana haşin ve düşmanca bakıyorlardı. Alexander Platz'a döner dönmez ilk fark ettiğim şey, devasa, biçimsiz "Berolina" anıtının hemen arkasındaki Nazi binası oldu.

"Alex" adlı Polis Merkezinin önünde inip sıraya dizildik. Yoldan geçenler durup merakla bize bakıyorlardı. Eski moda Rus giysilerimizle göze batıyor olmalıydık. Binaya girdik, merdivenleri çıktık, koridor boyunca yürüdük ve eski türden yumuşak huylu bir memurcuğun oturmakta olduğu geniş bir odaya girdik. Su matarası ve sandviç paketi masanın üstünde, yanıbaşında duruyordu. Bu, eski bir trafik polisi olup, şimdi Gestapo'da küçük bir memur olarak çalışan Bay Krohn'du. İsimlerimizi okudu ve hepimize "siz" diye hitap etti, bana özel olarak şöyle dedi: "Bir gün umarım evinize dönersiniz." Çok içten söylemiş gibiydi, bana gerçekten sempati mi duymuştu, yoksa dalga mı geçmişti, bilmiyorum. Acı bir gülümsemeyle yanıtladım onu.

Cemseler son sürat gidiyordu ve yolculuk boyunca gözümün önünde uzanan, yolun her iki tarafındaki çam ağaçları ve göz alabildiğine uzanan kırlardı.

Bir süre bekledikten sonra diğer görevliler gelip erkekleri götürdüler. Hiçbiri hoşça kal demeyi akıl etmedi. Sanki bireyler olarak birbirimizin kaderiyle tüm ilişkimizi kesmiştik. Ardından Krohn beni, binanın içinde uzun bir yolculuğa çıkarttı, merdivenler inip merdivenler çıktık, koridorlar boyunca yürüdük ve en sonunda, yaldızlı harflerle "Kadınlar Bölümü" yazılı kapının önünde durduk. Krohn'un çaldığı kapıyı, üstünde beyaz önlük olan, çok uzun boylu, çok zayıf, ileri yaşlarda bir kadın açtı. Saçlarını tepede topuz yaptığından daha da uzun gözüküyordu. Bu tuhaf görüntüsünün zıddına sesinin erkek sesi gibi kalın olması beni şaşırttı. Sonunda anladım ki "Annie teyze", Alexander Platz'daki Polis nezarethanesinin Kadınlar Bölümünün başıydı. Krohn, benimle birlikte ona bir de kâğıt teslim etti, Annie, büyük bir deftere benimle ilgili tüm ayrıntıları kaydederken yanıbaşında bekledim. Yazdığı "vatana ihanet" suçlamasını okuduğumda şoke oldum.

"Anna teyze" "Alex"in demirbaşıydı. Naziler onu, Weimar Cumhuriyeti'nden devralmışlardı ve onun yönetimi altında "Alex"in Kadınlar Bölümü sevimli bir vaha haline gelmişti. Üstat gibiydi, erkek gibiydi; ve Anna teyzenin yönetimi altındaki tüm

kadın gardiyanlar dostça ve saygılı davranıyorlardı. Kimse kapının çarpılarak kapatıldığını duyamazdı. Burası Butirka'dan çok farklıydı - elbette gerçek Butirka'dan söz ediyorum, yoksa son dönemde bize özel uygulanan komediden değil. Havalandırma için avluya çıktığımızda burasının ruhsuz ve can sıkıcı olduğunu gördük, ancak kimse "eller arkaya" "gözler yere" diye bağırmıyordu. Kadınların çoğu fahişeydi ve avluda turlarken dedektifler ve Gestapolar pencerelerden aşağı bakıp uzman gözüyle onları süzüyor, onlar da aşağıdan yukarıya doğru alaycı işaretler yapıp, kendilerini tutuklayanları en uygun terimlerle kalaylıyorlardı.

Polis Merkezinin hapishanesi, sıradan dedektiflerin ve Gestapo'nun yakaladığı insanların tutulduğu bir dağıtım merkeziydi. Bir ön sorgudan sonra tutuklular ya Moabit hapishanesine sevk ediliyor ya da serbest bırakılıyorlardı. Benim gibi uzun süreli mahkûmlar azdı. Her gece, baskınlarda toplanan fahişe gruplan, şu ya da bu suçtan yakalananlar getiriliyor, yüksek sesli protestoları ve küfürleri sessiz koridorlarda yankılanıyordu.

17 nolu hücreye kondum. Dört kişilik bir hücreydi ama sayımız bazen ona kadar çıkıyordu. Hepimizin altında şilte ve üstümüzde battaniyelerimiz vardı en azından. Biraz bit de vardı ama Butirka'dan sonra birkaç tahtakurusu ve bit benim için çocuk oyuncağıydı. Ne yazık ki yemekler kötüydü ve çok azdı. Hücrenin buzlu camlı geniş penceresi buraya hücreden çok bir sınıf görüntüsü veriyordu ve koridorda tam teçhizatlı bir tuvalet vardı. Bu, Sovyet Rusya'da bir mahkûm için büyük lükstü.

Kapı ahşaptı ve üstü, eski tutukluların karalamaları ve yazılarıyla doluydu. Daha ilk bakışta "Kızıl Cephe!" sözcükleri göze çarpıyordu. Yazıların çoğu devrimci nitelikteydi, fakat arada dindarca kısa slogan ve alıntılar da vardı. Biri şöyleydi: "Herkes ebediyete intikal eder en sonunda - bir 'müebbet' bile."

17 Nolu hücrede dört ay kaldım ve "Adlershof Davası"nda suçlanan bazıları da içlerinde olmak üzere birçok tutuklu gelip geçti oradan. Danimarka'dan illegal olarak Almanya'ya gelen Komintern temsilcileri savaş karşıtı propagandayı örgütlemeye girişmiş ve Berlin yakınındaki Adlershof ta bildiri dağıtmışlardı. Bu kadınlardan biri Frieda'ydı. Bir dönem tecritte tutulduktan sonra bizim koğuşa konmuştu. Birkaç gün hiçbir şey konuşmadı ve bir köşede oturup Nazi gazetesi ***Völkischer Beobachtef***'\ okudu. Giderek çözüldü, bundan sonra onun hikâyesini öğrenebildim. Kocası tutuklandıktan sonra meşum "Columbia House"da Gestapo tarafından fena halde dövülmüş ve sonra da toplama kampına gönderilmiş bir komünistti. Kocası tahliye edildikten sonra Frieda'ya, politikayla artık uğraşmayacağına

söz vermiş ve uzunca süre her şey yolunda gitmişti. Adam çalışıyor, Frieda bebek bekliyordu. Derken kocası bir gün yolda eski bir yoldaşına rastlamış ve bir süre sonra Frieda, kocasının yeniden eski bağlantılara girdiğini fark etmişti. Bunun ne anlama geldiğini biliyordu. Kocası bu yolda ısrar edince, Frieda da çaresiz ona katılmıştı. Bu sefer ikisi birden tutuklanmış ve Frieda çocuğunu düşürmüştü. Büyük bir umutsuzluğa kapılmıştı. "Her şey çok iyiydi," deyip duruyordu. "Sonra bunlar oldu ve şimdi ikimiz de mutsuzuz. Neden ama neden?" Bana fena halde Grete Sonntag'ı hatırlatıyordu. Biri Sibirya'da eriyip gidiyordu, diğeri Gestapo'nun hapishanelerinde. İyi bir soruydu: Neden?

Morali çok kötüydü. Almanya'nın savaşı kazanması gerektiğini söyleyip duruyordu. Ben de aynı kanıda değil miydim? Bu konuda kuşkulu davranınca beni ikna etmeye çalışıyordu. Bir seferinde, "Führer'in bizim için çok şeyler yaptığı inkâr edilemez," demişti. "Her şey bir yana, o olmasa kocam asla iş bulamazdı. Benim davamla ilgilenen Gestapo görevlisi savaşın Noel'de biteceğinden emin. Bundan sonra politikler için af çıkacakmış. Düşünsene, beş yıldan fazla yatacağım. Ya kocam..."

Frieda, sonunda yargılanmayı beklemek üzere Moabit'e gönderildi ve bir süre sonra bir diğer Adlershof sanığı getirildi bizim koğuşa. Bu, Moabit'ten "Alex"e, yüzleştirilmek için getirilmiş Melitta'ydı. Melitta, son derece kendine güvenli, neşeli, farklı bir tipti. Kocası ve üç küçük çocuğuyla birlikte Adlershof ta yaşıyormuş. 1933'ten önce, kocasıyla birlikte Komünist Gençlik Hareketi'nin üyesiymişler. Komünistlerin bir temsilcisi onlarla bağlantı kurmuş ve savaş karşıtı faaliyete katılmaları için ikna etmiş. Melitta, teksir edilecek propaganda malzemesini daktiloya çekmiş ve basılan bildirileri bir manav dükkânının mahzenine koymuşlar. Manav dükkânının sahibi ve karısı da dahil olmak üzere hep birlikte tutuklanmışlar. Sonra Itta her şeyi kabul etmiş. Şimdi mahkemeye çıkıp hafif bir cezayla kurtulacağını umut ediyordu. O da Nasyonal Sosyalizm hakkında farklı bir fikre ulaşmıştı. "Gestapo'ya söz verdim, serbest kaldığımda, Nasyonal Sosyalizm için elimden gelen her şeyi yapacağım. Ama şu budala Erich hiçbir şeyi kabul etmedi. Eğer kabul etseydi durum onun için de çok daha kolaylaşacaktı."

"Erich kim?" diye sordum.

"Ah, o mu, Danimarka'dan illegal olarak gelmiş Komünist temsilci. Onunla yüzleştirilmek için buradayım."

Biraz çıtlattığı yüzleşmeden sonra her zamanki neşesini kaybetti. Ama çok geçmeden saçlarını toplayıp yaz giysileri üzerine ateşli tartışmalara girişti ve annesinin gönderdiği giysileri üze-

rinde denedi. Bu Nasyonal Sosyalist hapishanede kalanlara paket, para, mektup alma izni vardı ve akrabaları ziyarete gelebiliyorlardı.

Melitta, yüzleşmeden sonra Moabit'e götürüldü, fakat çok geçmeden bir başka Adlershof sanığı geldi. Bu, Lisa adlı genç bir kadındı, harika kestane rengi saçları vardı ve kendine yakışan yeşil bir elbise giyiyordu. Harika bir sesi vardı ve akşamları yumuşak bir sesle şarkı söylerken aynı eski şarkıları bildiğimizi fark ettik. Fakat bazen, depresyona giriyor, göz yaşlarına boğuluyordu. Evliliğinin üzerinden çok zaman geçmemişti... "Ve en kötüsü kocamın bütün olup bitenlerden habersiz oluşu. Olaylara katılmasını istemediğimden kocama hiçbir şey söylememiştim. Postanede çalışıyor ve buradan illegal malzemeyi sağa sola gönderiyordum. Birileri beni ele verdi. Gestapo benden bir şey alamadı - ya kocam beni terk ederse..." Tek korkusu buydu.

Ondan, önce Melitta'nın çözüldüğünü öğrendim. Tutuklandıktan birkaç gün sonra konuşmaya başlamış. Anlaşılan, komünist görevli Erich'le aşk ilişkisi varmış ve onun aracılığıyla illegal çalışmanın bütün ayrıntılarından haberdarmış. Onu Erich'le ve kocasıyla yüzleştirmişler, her ikisi de onun söylediklerini kesinlikle reddetmiş, fakat daha sonra onu manavın karısıyla aynı hücreye koymuşlar ve Melitta kısa süre sonra kadını kendisi gibi konuşmaya ikna etmiş.

Çok sonraları, ben Ravensbrück toplama kampındayken bir diğer Adlershof sanığına rastladım. Mahkeme sonuçlanmıştı. Bu sanık bana, Erich'in baltayla boynu vurularak idam edildiğini, Melitta'nın, kovuşturmaya gönüllü olarak yardımcı olmasına rağmen on beş yıl ceza aldığını anlattı. Diğer sanıkların çoğu beşer yıl almıştı. Cesur Lisa hakkında ise hiçbir şey öğrenemedim.

Bir Toplama Kampında Ceza Çekmek

O sırada "Alex"de pek çok politik mahkûm bulunuyordu. Tecrit hücrelerinde casusluk suçundan çok sayıda kadın vardı, fakat Gestapo "casus"larıyla GPU'nunkileri kıyaslama şansını hiçbir zaman bulamadım. Hem Gestapo hem de GPU açısından, bir politik suç işleme kuşkusu altında olmak yıllarca özgürlükten yoksun bırakılmaları için yeterliydi; herhangi bir yasal delil gerekli değildi.

Bir gün koğuşun kapısı açıldı -Lisa o sırada hâlâ bizimle birlikteydi - ve kadın gardiyan orta yaşlı bir kadını içeriye itekleyerek şöyle dedi:

"Artık kendine gel. Burada yalnız değilsin işte. Rahatına bak."

Yeni gelen, elli yaşlarında bir kadındı, beyazlaşmış saçlarını Yunan usulü örüp ensesinden aşağı bırakmıştı. Beline kadar uzanan bu saçlarla kendini asabileceği gibi, bu saçlar onu bir gecelik gibi sarabilirdi de. Bu özellikleriyle tipik bir Potsdamlı olduğu anlaşılıyordu. Büyük bir öfke içindeydi. Bir iki dakika bizi farkettiğini bile sanmıyorum.

"Kendilerini ne sanıyorlar" diye sordu yüksek perdeden. "Dürüst vatandaşlar onların ellerinde çaresiz mi yani? Almanya'da artık adalet diye bir şey kalmadı mı? O kadını beni izlemesi için gönderdiler. Artık kendi evimizde, dört duvar arasında da mı güvenlikte değiliz?"

Öfkesi yatıştığında bizi görebildi.

"Özür dilerim," dedi gayet nazik. Sesi de klasik Potsdamlı sesiydi. "İzninizle kendimi tanıtayım. Adım, Frau von Gehrke. Eğer kendimi kaybettiysem affedin beni. Fakat başıma gelenleri bir düşünün. Gestapo'ya gitmem istendi ve orada, ne eğitim görmüş ne de doğru dürüst davranmasını bilen genç bir hödük, benim Hitler'e ve Reich Hükümetinin diğer üyelerine hakaret ettiğimi tebliğ etti. Bilin ki o kadının işi bu. O kadın, evime beni gözetlesin diye ajan olarak gönderilmiş olmalı. Anlaşılan, artık hiç kimse kendi evinde fikrini ifade edemeyecek. Nasıl bir devirde yaşıyoruz, anlamıyorum."

İyice sakinleşince ondan hikâyesini dinledik. Gündelikçi kadın onu Gestapo'ya ihbar etmişti. Anlaşılan, çöp sepetine sermesi için gündelikçiye vermek üzere özellikle seçtiği gazetede Hitler ve hempalarının resmi varmış. Ve şimdi de buradaymış işte.

"Burada böylece ayakta dursam iyi olacak," diye ısrar ediyordu. Sanki oturur ya da yatarsa bu zelil duruma katkıda bulunacakmış gibi hissediyordu kendini.

Bizim durumumuzda başına gelenler biraz komik kaçıyordu ama elimizden geldiğince yatıştırmaya çalıştık onu. Bizimle on dört gün kaldı, Gestapo'daki etkili dost ve akrabaları sonunda onu çıkarttılar.

Politiklerden sayılıyordu ve burada onun gibi çok kişi vardı. Daha ciddi durumlarda bunlar yabancı radyoları dinleyen ve dinlediklerini kendilerine saklamayanlardı. Suç işleyip bu radyoları dinlemekle kalmamış, aynı zamanda dinlediklerinin propagandasını yapmışlardı ki bu çok daha kötüydü. O sıralar bunun cezası zorla çalışmaya mahkûm olmak, hatta daha sonralan idam edilmekti. Diğer "politikler"in suçları, vesikalık malları ve yiye-

çekleri kayıt noktalarına teslim etmeksizin satmak ya da vesika sistemine karşı buna benzer ihlallerdi. Bir hafta geçmiyordu ki bu tür insanlardan bir ikisi Maobit'e gönderilmeden önce bizim yanımıza verilmesin.

Bizim koğuştaki mahkûmlardan biri olan tombul Bayan Globig, korsesinin iplerini öylesine sıkardı ki o cömert göğüsleri neredeyse gelip çenesine dayanır ve zor nefes alırdı. Merkez çarşısında bir tezgâhı vardı. Meyve satıyordu. Mallarını, çarşıda et satan bir başka pazarcı kadınla değiş tokuş ediyordu. "Biliyorsunuz portakal artık bir parça ciğer ediyor," dedikten sonra onu gözetleyen diğer tezgâhtar kadınları suçluyordu. Bayan Globig'in üzüldüğü şeyler de çok komikti. Kötü talihinden yakınıyordu. Çok kısa süre önce "Lorchen"i ölmüştü. Öylesine alt üst olmuştu ki "Lorchen" hakkında bir şeyler anlatırken kızı sanmıştık, fakat sonradan kanaryası olduğu anlaşıldı. Kanaryasının kalbini çıkartıp mumyalamış ve boynuna asmıştı. Onu on gün tuttuktan sonra bir ihtarda bulunup serbest bıraktılar.

Bu "politik"lerin ve Lisa'yla benim gibi gerçek politiklerin dışında, çok sayıda insan ırksal nedenlerle tutuklanmıştı. Frau Kroch adlı Leipzigli bir Yahudi kadın birkaç hafta koğuşumuzda kaldı. Kocasının ve dört çocuğunun ardından Hollanda sınırını geçmeye çalışırken yakalanmıştı. Büyük bir ana kalbi taşıyordu ve kaderini filozofça kabullenmişti.

"En azından onların güvenlikte olduğunu biliyorum," diyordu. "Geride kaldım ve onların güvenlikte olduğunu görene kadar günlerce bekledim."

Çocukları hakkında konuştuğu zaman o harika kahverengi gözleri sevgiyle parlardı. Ona Ravensbrück'te yeniden rastladım. Saçlarını kesmişlerdi, çıplak ayak dolaşıyordu. Ondan bana yansıyan kederi asla unutmadım. 1942'de gaz odasında öldürüldü.

"Alex"de kaldığım ilk birkaç ay tekrar tekrar sorguya alındım. Bana, Komintern adına Almanya'ya gönderilmiş bir GPU ajanı olduğumu kabul ettirmeye çalışan kaç farklı sorgucuyla muhatap olduğumu hatırlamıyorum. Birkaç kez de Prinz Albrechtstrasse'deki Gestapo merkezine götürüldüm. Sorgu sırasında sık sık yeni Nazi zaferlerini bildiren telgraflar gelir ve tüm görevliler bir süre beni unutup büyük duvar haritasının önüne giderek haritaya saplı küçük bayrakların yerlerini değiştirirlerdi. Her şeyden çok buna sinir olurdum. Kişisel kaderim zaten belliydi, ya hapishaneye ya da toplama kampına gideceğim kesindi - fakat eğer Hitler kazanırsa Avrupa'nın hali ne olacaktı?

Hapishanenin o sıkıcı, durgun hayatında bile inişler çıkışlar oluyordu. Zaman zaman beni tecrit hücresine kapatıyorlardı, o

zaman güneşi ancak oluklu camların ardından görebiliyordum ve orada öylece otururken yaz aylarını, yüzmeyi, çayır ve ağaçları hayal ediyordum. Mayıs ayıydı ama o yeşil ilkbahar yapraklarını pek görmemiştim. Bir seferinde, Krohn'un nezaretinde parmak izi ve fotoğraf için götürülürken, bana Berlin'de hiç akrabam olup olmadığını sordu.

"Kız kardeşim var," dedim, "fakat adresini bilmiyorum."

Krohn, kız kardeşimin adresini ve telefon numarasını buldu ve ben orada otururken onu arayıp alıcıyı elime tutuşturdu. Bir diğer seferinde, koridorlardan birinde kız kardeşimle bir görüşme ayarladı. Ziyaretler ancak yirmi dakika sürerken bize bir saatlik zaman tanıdı. Kız kardeşimle birbirimize bir süre öylece baktık ama kalabalık görüş odasında konuşamadık. Bir gün dişim ağrıdı. "Alex"te mahkûmlar için dişçi yoktu, bu yüzden Krohn beni polisin dişçisine götürdü - hem de hapishane arabasıyla değil, sıradan bir vatandaş gibi sokaklardan yürüyerek ve metroyla. Bu müthiş bir şeydi, kendimi rüyada gibi hissediyordum; insanlar arasında serbestçe dolaşma alışkanlığımı kaybedeli o kadar uzun zaman olmuştu ki.

Bütün Gestapolann Krohn gibi olmadığını belirtmek gerekir. Çoğu, GPU'nun en kötü unsurlarıyla kıyaslanabilecek zalim tiplerdi, fakat bunlann sorgu yöntemleri GPU'nunkinden farklıydı; ya da daha doğrusu şöyle söylemem gerekir: Onların sorgularının hedefi farklıydı. GPU sorguculari başından itibaren, sanıklar hakkındaki kuşkularını doğrulayacak herhangi bir bulgu ortaya çıkartmak peşinde değillerdi, bunun yerine, sanığın "suçunu" imal ediyor ve onlan mahkemeye çıkartma zahmetine girmeyip, her türlü ön soruşturma ve kovuşturmadan azade bir şekilde ağır bir ceza verilmesini sağlayacak yeterli "delili" oluşturmaya çalışıyorlardı. Gestapo ise, uygar bir ülkenin yargılama geleneklerinde var olan, sanığı biçimsel olarak suçlama ve mahkeme uygulamasına, çok gevşek de olsa hâlâ bağlıydı. Yargılananlara karşı kesinlikle önyargılıydılar ve gerçeği ortaya çıkarmak için çabaladıkları doğru değildi; o güne kadar olduğu gibi, mahkûmların yüzlerine karşı iddia ve suçlamalar okunuyor ve sanık yargılanıyordu. Yeterli delil bulamadıklarında bir tutuklunun tahliye edilme ihtimali dahi olabiliyordu.

Benim davamda, ne yazık ki görünürde hiçbir şey yoktu. Bana suçlamada bulunabilmek için yeterli delil sağlamak üzere ellerinden gelen her türlü aldatmacaya ve yıldırma yöntemine başvurdular, fakat en sonunda beni "kuşkulu kişi" olarak damgalamakla sınırladılar kendilerini ve dört ay sonra, Temmuz 1940'da, hakkımda "önleyici tutuklama" emri çıkarttılar. Oku-

nandan çıkan sonuç şuydu: "Margarete Buber'in geçmiş yaşamı göstermektedir ki, her ne sebeple olursa olsun serbest bırakıldığında illegal Komünist Partisi için faaliyetlerde bulunacaktır. Bu yüzden toplama kampına gönderilmesi gerekmektedir."

Ne kadar hazırlıklı olursam olayım önleyici tutuklama ve bir toplama kampına gönderilme emrini okumak bana kötü gelmişti. Gücüm tükenmişti sanki. Sibirya'da kesin bir ölümden daha yeni kurtulmuştum ve şimdi yeniden önümde toplama kampı vardı. Sanırım, belirsiz bir gelecekle karşı karşıya olmak daha kolaydı. Toplama kampının ne anlama geldiğini çok iyi biliyordum. Çevremdekiler bana "üç aylık" ıslahat dönemi olduğunu söylüyorlardı ve kendi iyimserlikleriyle hemen hemen mutluydular. Benim böyle erken bir tahliye konusunda umudum yoktu. Almanya'da toplama kampı cezası için böyle belirlenmiş bir zaman yoktu. Bu, üç ay, altı ay veya politik mahkûmlar için daha da uzun, belki de Nazi rejimi sürdüğü sürece olabilirdi. O günlerde bu dönem hayat boyu sürecekmiş gibi görünüyordu.

O günlerde 17 nolu koğuştan alınıp 100 kadar kadının toplama kamplarına gönderilmeyi beklediği çok daha büyük bir koğuşa verildim. Bunların bazıları, beş ya da altı yıllık cezalarını çekmiş ve şimdi tahliye edilmek yerine bir kampa gönderilmeyi bekleyen gerçek politiklerdi. Diğerleri, Yahudiler; "Yehova Şahitleri" diye bilinen İncil Talebeleri; Yahudilerle, Polonyalılarla ve diğer "aşağı" ırklarla aşk ilişkisine girerek "ırkı dejenere" etme suçu işleyen kızlar; "yatak politikleri" denen fahişeler; adli suçlular ve başıboş dolaşanlardı.

Ortam son derece gergindi ve toplama kampları hakkındaki söylentiler başlıca tartışma konusunu oluşturuyordu: Dayak, polis köpekleri, sürekli hazırolda tutulmak ve hepsinden beteri, başında bit bulunan kadınların saçlarının derhal kesildiğine ilişkin hikâyeler. En çok sonuncusundan korkuyorlardı, insanlar saatlerce birbirinin başında bit ve sirke arıyorlardı. Ne var ki yeni gelenlerin ardı arkası kesilmediğinden saçlardaki bitler de bitmek bilmiyor, kadınların onca çabası boşa gidiyor, Ravensbrück'e varır varmaz saçlan kesiliyordu.

Her cumartesi günü yaklaşık elli kadın bir toplama kampına sevk ediliyordu. Cuma akşamlan, ertesi gün sevk edileceklerin isimleri okunuyordu. Bizimle birlikte kalan Jacoby adlı bir Yahudi kadın doktor vardı. Cezasını tamamlamıştı. Bir cuma akşamı ismi okundu. Koğuşun tuvaleti koğuştan ayrıydı ve bulunduğumuz yerden görülemiyordu. Kadın o gece kendini sifona astı, fakat zamanında fark edilip kurtarıldı. Ravensbrück'te tüberküloza yakalandı ve bir "hasta sevkiyatı"yla gaz odasına gönderildi.

İyilik yaptığımızı düşünmüştük ama gerçekten insanca bir şey miydi ipini kesip onu asıldığı yerden indirmek?

Gerçek politikler arasından Lotte Henshen adlı bir arkadaş edinmiştim. Yirmi üç yaşındaydı, komünistlerden ve sol kanat sosyal demokratlardan oluşan, kısa adı SAP olan, Sosyalist İşçi Partisi adlı bağımsız bir örgütün üyesiydi. Grubuyla birlikte tutuklanmış ve on sekiz ay gibi, görece hafif bir ceza almıştı. Hapisteyken komünist mahkûmların etkisi altında kalmıştı. Onlardan biri, dışarı çıkartması için ona yazılı bir not vermiş ve mesaj üzerinde yakalanmıştı. Ne yazık ki mesaj, komünist politik talimatlara ilişkin ne varsa hepsini içeriyordu. Böylece yeniden Gestapo'nun eline düşmüş, fakat mesajı kendisine verenin kim olduğunu kesinlikle söylememiş, bunun üzerine yeniden mahkemeye çıkarılıp üç yıl ek ceza almıştı. Dört buçuk yıldır yatıyor ve toplama kampına gönderilmeyi bekliyordu.

Benim Sovyet Rusya'dan, onun umutla bağlandığı ülkeden geldiğimi biliyordu. Büyük bir arzuyla bana orada yaşadıklarımı sordu, anlattığımda dehşetle irkildi. Yatakta yanıma oturup ağlamaya başladı.

"Bütün bu yıllar boyunca komünistlerin bana anlattıklarıyla avundum ve kendime güç verdim. O, her şeye değerdi. Tek umudumdu o benim. Peki, ya şimdi... Sana inanmamayı çok isterdim, ama yapamam. Demek bütün bu acılar boşunaymış. Şimdi nasıl yaşayacağım ben?"

BOLUM V

Ravensbrück

Yeni Bir Cehennem

2 Ağustos 1941 Cumartesi günü Ravensbrück'e doğru yola çıktık. Grupta elli kadın vardı. Berlin'deki Stettiner tren istasyonunda bir mahkûm vagonuna bindirilmiştik. Endişe ve deprasyonum, ne olacağımız korkusu o kadar büyüktü ki mahkûm vagonundaki dar kompartmanı hangi kadınlarla paylaştığımı bile zor hatırlıyorum. Belli belirsiz hatırladığım iki kadın var: Biri, öğretmen kılıklı, kendilerini İncil Talebeleri ya da Yehova Şahitleri olarak adlandıran tuhaf bir mezhebin üyesi olan Doğu Prusyalı bir kadın, diğeri ise Hamburglu bir fahişe. Fahişeyi, yalnızca kampta "yeniden eğitim için" ancak üç ay kalacağımızda ısrar ettiği için hatırlıyorum.

Tren, Mecklenburg'daki Fürstenberg'de durdu. Daha kapıların kilidi açılmadan vahşi köpek bağırışlarını ve sert emirleri işittik. "Herkes dışan! Beşerli sıra olun! Eller yanda! Harekete hazır olun!" Alelacele dışan fırladık. Toplama kampı muhafızı olan iki üniformalı kadın iki büyük Alsas cinsi köpekle bekliyordu. Köpeklerin saldırgan olmalan için eğitildikleri kesindi; iki muhafız kadın, hırlayan ve ağızlarını açıp kapayan köpekleri, vagondan aceleyle, korku içinde çıkan kadınlann bacaklannı yaklaştınp duruyordu.

istasyonun dışında kapalı iki kamyon bekliyordu. Onlara doğru iteklendik ve tek bir dakika kaybetmek ölümcül sonuçlar verecekmiş gibi kamyonlara itiş kakış doldurulduk. Bağırmaların ve iteklemelerin bizi korkutma ve baskı altına alma planının bir parçası olduğu çok açıktı. "Yeniden egitim"imiz başlamıştı. Kamyonlar az sonra durdu, bir giriş kapısının önüne gelmiştik. Görevli kadın, bizi sayan muhafızın eline bir kâğıt tutuşturdu ve

ardından giriş kapısı ardına kadar açıldı, Ravensbrück kampından içeri doluştuk.

Düzenli bahçe arazisinin önündeki yeni boyanmış tahta kulübenin önünde beşer kişilik sıralar halinde dizildik. Uzun konçlu çizme, koyu yeşil gömlek giymiş, kepini bir tarafa yatırmış bir kadın muhafız durmuş bize bakıyor, zaman zaman bağırıyordu: "Sessiz olun! Eller yanda! Hazır olda durun!" Gördüklerim karşısında şaşkınlık içindeydim: Açmış çiçeklerin bulunduğu çiçek tarhlanyla düzenli bir çimenlik alan. Girişteki meydandan uzanan yolun iki yanında ağaçlar ve tahta kulübenin önünden diğer tarafa doğru uzanan çiçek tarhları. Meydan ve sokak son derece büyük bir dikkatle düzenlenmiş ve çakıllı patikalar bile tırmıkla temizlenmişti. Hemen solumuzda, gözetleme kulesine doğru, beyaza boyanmış büyük bir tahta baraka vardı ve onun hemen yanında, benzerlerinden pek farklı olmayan büyük bir hayvanat bahçesi bulunuyordu. Tavus kuşları ağır ağır dolaşıyor, maymunlar daldan dala atlıyor ve bir papağan sanki "Anne" dermiş gibi sesler çıkarıyordu.

Bu hayvanat bahçesinin karşısında, girişteki meydanın diğer tarafında, büyük, bakımlı, etrafında gümüşselviler bulunan bir çimenlik vardı. Ağaçlar gördüğümüz kadarıyla kamptaki taştan yapılma tek binayı kısmen gözlerden saklıyordu. Burası, daha sonra tanımak için bol bol fırsat bulacağımız kamp hapishanesiydi; binanın bodrumunda şu meşum yeraltı hücreleri vardı - burası cehennemin kutsal mekânıydı. Dışardan her şey harika görünüyor, bir toplama kampından çok, hoş ve güzel bir tatil kampını andırıyordu. Fakat hayvanat bahçesinin ardında, kampı baştan başa çevreleyen dikenli telleri gördüğümüzde nerede bulunduğumuzu hatırlamış olduk.

Kampın üzerinde güneş parlıyordu. Bizden olmayan biri kendini çölde sanabilirdi; görünürde kimseler yoktu. Papağan ötüşleri ve muhafızların bağırışları dışında tek bir ses de yoktu. Biz beklerken bir mahkûm kafilesi geldi ve ben ilk kez bir Alman kampında kalan insanları gördüm. Düzenli sıralar halinde yürüyorlardı. Bütün kadınlar başlarına temiz, beyaz baş örtüleri takmış ve arkadan bağlamışlardı. Üzerlerinde geniş çizgili elbiseler ve koyu mavi önlükler vardı. Hepsi çıplak ayaklıydı, yanlarında zaman zaman bağıran takunyalı bir kadın yürüyordu. Duygusuz suratlarla geçip gidiyorlardı. Hepsi birbirine benziyordu. Yaşamımın bundan böyle nasıl olacağını görmek yüreğimi kedere boğdu: Gün be gün, yıl be yıl bağırtılar arasında tasnif edilmek, talim yaptırılmak: "Sol sağ, sol sağ. Başlar yukarı. Kollar yanda. Sıraya gir!"

Birdenbire çok yakınımızda bir siren ötmeye başladı. Nasıl nefret ederdik bundan! Bu öğlen sireniydi ve şimdi sahne değişmişti. Her taraftan yürüyüş halinde kadınlar geliyordu, beş kişilik sıralar halinde, bazılarının omuzlarında bahçıvan belleri vardı. Kollarını adımlarıyla uyumlu ve abartılı bir şekilde sallıyorlardı. Beni en şaşırtan şey ise şarkı söylemeleriydi. Bazı aptalca yürüyüş şarkıları. Bütün bunlar olurken köpekler havlayıp hırlıyor ve muhafızlar yüksek sesle emirler yağdırıyorlardı.

Bir büroya doğru yürüyüşe geçtik ve özelliklerimizin kaydedilmesi için teker teker içeri alındık. İki mahkûmun yardım ettiği bir memure her birimiz için bir kart çıkarttı, bu kartlara fotoğraflarımız iliştirildi ve "Politik Bölüm"de dosyalandı. Dosyalarımız "Politik Bölüm"de, Kamp Komutanının ya da onun görevlilerinin her zaman başvurabilmesi için tutuluyordu. Hiçbirimiz, ayrıcalıklı olanlar bile, bu dosyalarda ne olduğunu bilmiyorduk.

Ravensbrück'te her şey Prusya mükemmelliyetçiliğiyle yürüyordu. Bir mahkûm, bütün ayrıntılar tamamlanıncaya kadar kapı kapı dolaştırılıyor, kampın sürekli müdavimi olarak kaydediliyor, fotoğrafı çekiliyor, listeleniyor ve kendisine üniforma veriliyordu. Bütün bu işlemlerden geçtikten sonra duşları olan banyoya götürüldük. Soyunup duşa girdik ve üstümüzdekiler alındı. Burada hizmet görenlerin hepsi beyazlar içindeydi. Bunlar da mahkûmdu ve kollannda, statülerini belirten renklerde küçük üçgen kumaş parçalan takılıydı: Kırmızı üçgen takanlar politiklerdi; eflatun takanlar İncil Talebeleri; yıldız biçiminde kırmızı ve san takanlar politik Yahudiler; siyah ve sarı üçgen takanlar "ırksal suçlar" işlemiş Yahudiler; siyah üçgen takanlar toplumdışı unsurlar; ve yeşil üçgenliler adli suçlulardı.

Giysilerimiz alındıktan sonra, hepimizi korkutan, saçlarda bit arama işlemi başladı. Bu işlem, İncil Talebesi olduklarını gösteren eflatun üçgenler takmış iki mahkûm tarafından yerine getiriliyordu. Birinin adı Emmy'di. Görevini gaddarca bir zevkle yerine getiriyordu. Bir kadını marazi bir gülümsemeyle süzüyor, önüne oturtuyor, sonra da başını aşırı bir dikkatle incelemeye başlıyor ve en ufak bir bit ya da sirke bulduğu izlenimine kapılırsa kadının saçının canına okuyordu. Ricada bulunmanın ya da yalvarmanın hiçbir yaran yoktu. İncil Talebesi Emmy, elindeki saç kırpma makinesini acımasızca sallıyor, o güzelim saçları anında kırparak kafayı acınası bir yumurtadan farksız hale getiriyordu. Ben de onun önüne oturtuldum, fakat şaşkınlık içinde, kafamda hiçbir şey bulamadığını görüp müthiş rahatladım. Böylece saçlarım kesilmekten kurtulmuş oldu. Diğer mahkûm

görevli ise, edep yerlerindeki kılların arasında, deriye sıkı sıkı tutunan o iğrenç bitleri araştırıyordu.

Burada kadınlar için en azından sıcak su, sabun ve havlu vardı. Bu işlemlere, bağırışları ve hakaretleriyle muhafızlardan hiçbir şekilde ayırt edilemeyen bir mahkûm nezaret ediyordu. Bu işlemler bittikten sonra bir odadaki bankların üzerine çıplak olarak oturduk ve titreyerek bundan sonraki işlemleri beklemeye başladık. Bundan sonraki işlem sağlık kontrolüydü, acı bir komedi.

SS başhekimi, Doktor Sonntag dev gibi bir adamdı. Birçoğu saçlarından olmuş, bazıları Venüs gibi kendilerini elleriyle örtmeye çalışan elli çıplak kadın onun önünde sıraya dizildik. Kamçısını uzun konçlu çizmelerine vurarak öylece durmuş bize bakıyordu. "Eller yana!" diye terslendi. "Hazır olda durun!" Artık burada ar ve hayanın yeri yoktu. Teker teker muayeneden geçirildik, muayene denilen de ağızın sonuna kadar açılıp içine bir ışık tutularak bakılmasından ibaretti.

"Neden buradasın?" diye sordu sıram geldiğinde.

"Politik" diye yanıtladım.

"Anladım," dedi. "Her zamanki Bolşevik cadalozlardan biri. Sırana geç." Ve kamçısıyla çıplak bacağıma hafifçe vurdu.

Bu "giriş sorgulamasından" sonra elbiselerimiz verildi: Kaba kumaştan bir etek, komik derecede uzun külot, daha önce gördüğümüz çizgili elbise, mavi önlük ve başımıza bağlamamız için beyaz eşarp. Bunlan giydikten sonra, bağırtıların eşliğinde, çıplak ayak, yeni gelenlerin konduğu 16 nolu Blok'a yürüdük.

Bloklar, daha önce gördüğümüz yolun üzerine dizilmişti, bloklan oluşturan barakalar arasında geçitler vardı. Bu geçitlerin iki yanındaki barakalann kapıları birbirine bakıyordu. 14 ve 16 nolu Bloklarda 500 kadın mahkûm kalıyordu. Blok Kıdemlisi bir mahkûmdu ve iki de Baraka kıdemlisi vardı. Ayrıca Blok Lideri denen bir SS kadın bütün bloklann amiri durumundaydı. Fakat o an kamp hiyerarşisi bizim için bir gizdi. Biz yeni gelen elli kadın, barakanın önünde durmuş bekliyorduk, ayaklanmı sırasıyla yere sürterek tabanıma batıp canımı acıtan çakıl taşlarından kurtulmaya çalışıyordum. Hiçbirimiz henüz çakıllı yolda çıplak ayak yürümeye alışık değildik. Blok Kıdemlisi gözüktü. Sonradan öğrendim, adı Minna Rupp'tu. Kaba Suabia şivesiyle adlarımızı okudu, biz de cevap verdik. Hepimize birer sahan, tabak, alüminyum bardak, bıçak, çatal, kaşık, diş fırçası kabı, havlu ve masa örtüsü verildi. O ana kadar çıplak ayak olmamıza rağmen ayakkabı temizleme malzemesi de. Hazinemiz koltuğumuzun altında salona doluştuk, burada çizgili giysiler içindeki kadınlar

uzun sıralar halinde, ovulmaktan neredeyse eskimiş on masanın başında oturuyordu; bazılarının saçları vardı, bazıları ise saçsızdı. Hepsi koyu yeşil renkte çoraplar örmekle meşguldü. Oğulmuş ve kurumamış tahta masaların küf kokusu iç bayıltıyordu. Biz içeri girince bir sessizlik oldu, kadınlar bizi baştan aşağı süzdüler ve konuşmalar yeniden başladı, ne zamanki Blok Kıdemlisinin bir kışla meydanındaymış gibi "sessiz olun" diye bağıran sesi duyuldu, o zaman yeniden sessizlik hâkim oldu salona. Bundan sonra, Baraka Kıdemlisi, eşyalanmızı koymamız için her iki kişiye dar bir dolap verdi ve eşyalanmızı nasıl koyup çıkaracağımıza ilişkin talimatlarını sıraladı. Sahan, tabak, bardak vb. belli bir düzende yerleştirilecekti; havlular çengellere asılacak, bir erkek kravatı gibi belli bir usule göre katlanacaktı. Prusya düzenine ilişkin bu ilk dersten sonra masalardan birinde bize de yer açıldı.

Çok geçmeden karavana geldi ve kapının yanındaki pencerenin önünde bulunan taburenin üstüne kondu. Kocaman kepçeyi savuran Blok Kıdemlisi bağırdı: "Sessiz olun. Yemek almak için sıraya girin." Herkes, tabağını kaşığını almak için dolaplara koştu ve masaların arasında dolanan kuyruğa girdik. Alman kampındaki ilk yemeğim, kurutulmuş meyvalı tatlı ve yulaf lapasıydı. Ardından hepimize büyük bir parça beyaz ekmek, bir parça sosis, bir porsiyon margarin ve bir porsiyon domuz yağı verilmişti. Eskilerden birine dönüp sordum:

"Teftiş falan mı var, yoksa bir başka özel durum mu?"

Başını salladı ve sanırım doğru anladım mı diye bana baktı.

"Hep böyle yemekler mi veriliyor size?" diye devam ettim.

"Şey, evet ama o kadar da çok olduğu söylenemez, değil mi?"

"Hayır," diye yanıtladım, "fakat belki diye düşündüm..." Ve orada kestim konuyu. Bir Rus toplama kampında kalmış herhangi birinin, yemeklerin kalitesi ve miktan hakkında tamamen farklı bir görüşe sahip olması son derece doğaldı.

Yemeğimizi yedikten sonda kamp sireni yeniden çaldı ve herkes, bir yetkilinin "yoklama" diye bağırmasıyla harekete geçti. Barakanın süpürülerek temizlenmesi için taburelerimizi ters çevirerek masalann üstüne koyup aceleyle dışan çıktık ve barakalar arasında sıraya girdik. Sıraya girdiğimiz halde bağırtılar devam ediyordu. Bir sıranın sonundaydım ve barakalann ötesinde, yüksek kamp duvarlarını ve beş kat halinde dolanan dikenli telleri görebiliyordum. Duvarın alt kısmındaki çimen setinin üstünde bulunan siyah bir tahtaya san boyayla bir kuru kafa ve iki çapraz kemik çizilmişti.

"Nedir bunun anlamı?" diye sordum yanımdakine.

"Dikenli tellerde yüksek elektrik cereyanı olduğunu bilmiyor musun?" diye fısıldadı. "Bugün Çingene kızının başına geleni duymadın mı?"

"Sessiz olun oradakiler!" diyen gök gürlemesi gibi bir bağırtıyla fısıldaşmamızı kesmek zorunda kaldık. Orada öylece durup bekledik de bekledik. Tekrar tekrar ve isteksizce sıramızı düzene soktuk. Baraka Kıdemlisi sıraların önünden geçip bizi teftiş etti. Bu kadın başını uygun bir şekilde bağlamamış, şu kadın düzgün bir şekilde hazırolda durmamış... Derken bir "hazır ol" bağırtısı ve Blok Kıdemlisi'nin eşliğinde üniformalı bir muhafız, sayım için sıraların önünden yürüdü. Sayım bitmişti, fakat hâlâ bekliyorduk. Çıplak ayaklarım çok acıyordu ve bacaklarım ağrımaya başlamıştı. Aylardır ne doğru dürüst yürümüş ne de ayakta durmuştuk. Ağırlığımı önce bir ayağıma, sonra diğerine veriyordum ve ısıtmak için ayak parmaklarımı oynatıp duruyordum. Bu sonu gelmeyen bekleyiş işkenceden farksızdı. En nihayet, bir buçuk saat sonra siren yeniden çaldı ve her tarafta bir rahatlama görüldü. Bu, benim Ravensbrück'teki ilk yoklamamdı, sabah akşam günde iki kez tekrarlanacaktı; her gün, orada bulunduğum süre boyunca, ister yağmur altında olsun, ister yakıcı güneş altında, ister korkunç soğuklarda, kar yağarken.

Yanımdaki kadın, Çingenenin başına gelenleri anlatmaya başladı. Çok çocuklu bir Çingene kadın, kocasının cephede "öldüğünü" öğrenince kendini o sabah elektrik yüklü dikenli tellerin üstüne atmıştı.

"Sabah kirli çamaşırları almak için banyoya giderken olayın geçtiği yeri görürsün," dedi. "Parmakları hâlâ dikenli tellerin üzerinde duruyor. Cesedini çekip aldıklarında parmaklan tellerde kaldı." Sesi, korku ve heyecandan titriyordu.

Yeni gelenlere, iki yünlü battaniye, beyaz çarşaf, yastık kılıfı ve mavi-beyaz çizgili gecelik verildi. Tipik Prusya hinoğlu hinliğinin bir parçası olan "yatak düzenini" öğrenmek zorundaydık. Bütün barakalar iki kanattan oluşuyordu, "A" kanadı ve "B" kanadı. Her kanatta bir oturma salonu ve bir yatakhane vardı. Başlangıçta 100 mahkûm için inşa edilen her kanatta, 1940 yılında 250 mahkûm kalıyordu. Bu rakam daha sonra 500'e çıkacaktı. Aynca her barakada yüz ve ayak yıkamak için muslukları olan bir banyo, tuvalet ve SS Blok Liderinin bürosu bulunuyordu. Ancak Blok Lideri buraya sabah ve akşamları kısa süre için uğruyordu. Günün geri kalan zamanlannda Blok Kıdemlisinin, daha çok sıradan bir oturma odasına benzeyen bu odayı kullanma ayrıcalığı vardı.

Ravensbrück barakalan, Birma'daki yıkık dökük, balçıktan yapılma kulübelerden sonra bana saray gibi gözükmüştü. Ve teçhizatları: Temiz bir tuvalet, muslukları olan bir banyo, masalar, tabureler ve dolaplar! Karaganda'da kaldığım süre boyunca mahkûmlar için tek bir masa ve tabure görmemiştim. Burada düzgün sıralar halinde dizilmiş ranzalar vardı ve her mahkûm kendi yatağında, kendi saman şiltesinde uyuyordu. Benim yatağım üst ranzadaydı. Komşum, on dokuz yaşında, çocuk yüzlü bir "yatak politik"iydi. Bir Polonyalı sevgilisi olduğu için Ravensbrück'teydi. Suçu "ırkı kirletmek"ti.

Burada da zorluklar vardı. O sırada bunlardan biri "yatak düzeni", diğeri ise Blok Kıdemlisinin acımasız tavrıydı. Blok Kıdemlisi, SS Blok Liderinin gözüne girmek için büyük bir gayretkeşlik gösterir, onun vereceği daha üst görevlere uygun olduğunu göstermek için canımızı burnumuzdan getirene kadar bize bağırmak, çağırmak, baskı yapmak için hiçbir fırsatı kaçırmazdı. Fakat bunun dışında, bizim kanatta gayet yumuşak bir ortam vardı. Buradaki mahkûmların çoğu Polonyalı, öğretmen, devlet memuru, entelektüel ve bunun gibi insanlardı. Hepsi de iyi yoldaşlardı ve hepsiyle aram gayet iyiydi.

"Yatak düzeni"ne gelelim. Saman şilte iyice silkelenip, dövülüp dümdüz hale getirilecek; her tarafı, baştan aşağı ve kenardan kenara aynı seviyede olacaktı. Görev bittiğinde, önce Baraka Kıdemlisinin, ardından Blok Kıdemlisinin ve onun ardından da SS Blok Liderinin teftişi gelirdi. "Yatak düzeni" öğrenilmesi gereken bir beceriydi. Saman şilte sonunda hazır hale gelince battaniyelerin tahtadan farksız bir düzlükte, özel bir biçimde katlanması gerekirdi. Ve ardından yastık! Yastıklar, bir tahta kutuymuşçasına, kesinlikle dikdörtgen biçimine getirilecek, kenarları keskin çizgiler halinde belli olacaktı. Bu Prusya "yatak düzeni"ni anlatmakta gerçekten zorlanıyorum. Benim gibi ranzanın üst katında yatıyorsanız zorluk daha da büyüktü. Neyse ki, eski mahkûmlardan biri olan bir Polonyalı müzik öğretmeni yardımıma geldi ve bu iş için kullanılacak "aletleri" gösterdi. Bunlar, samanları bastırmak için bir sopa ve biçim vermek için kalınca, düz bir tahtaydı.

Eğer "yatak düzeni" onaylanmazsa vay başınıza gelen! Önce yeni gelenlere sadece bağırmak ve korkutmakla yetiniliyordu ama birkaç gün sonra bu sanatı yeterince öğrendiğiniz farz edilerek şu ya da bu teftiş yetkilisi, onca emek verip yaptığınızı bozuyor ve öğle arasına kadar bütün değerli boş zamanınızı yatağı yeniden düzenlemeye harcamak zorunda kalıyordunuz. Bir kere teftişe takıldınız mı, bundan sonraki teftişlerden başarıyla geçmeniz iyice zorlaşıyordu. Eğer teftişe birden çok takılırsanız,

"rapor" ediliyordunuz. Bir kere "rapor" edilmek, talihsiz başlarımızın üzerinde sürekli bir tehdidin dolaşması anlamına geliyordu. Bunu kaçınılmaz olarak cezalandırma izliyordu. Cezanın ilk adımı, "tayinsiz ayakta durma cezasfydı; ikinci adım, "karanlık bir hücrede tecrit cezası"na çarptırılmaktı. Üçüncüsü ise hepsinin en korkuncuydu: "Yirmi beş kamçı".

"Yatak düzeni"nde başarısızlık, genelde sabah ya da akşam yemeğinden sekiz gün yoksun bırakılmakla cezalandırılıyordu. Suçlular, tabii ki, gün boyunca ölümüne çalıştırıldıktan sonra kamp meydanında toplanıp, Ceza Bloku'nun karşısında hazırolda bekletiliyorlardı. Saat gece dokuzda ışıkların söndürüldüğünü bildiren siren çalıncaya kadar saatlerce öylece bekletiliyor ve sonra da aç, bitkin, ayaklan ve bacaklan ağnlar içinde yataklarına sürükleniyorlardı.

Fakat ışıklar söndükten sonra, yataklarımızda bile rahat huzur yoktu. Giysilerimiz, günlük oturma odasındaki taburelerin üzerine, en üste mahkûmun numarası ve renkli üçgen gelecek şekilde özel bir şekilde katlanıp konurdu. Biz yataktayken gece gözcüsü, genellikle gece dokuzdan sonra bütün elbise kümelerini dikkatli bir şekilde kontrolden geçirir ve en ufak bir hata gördüğünde, eğer elbise kümesi yeterince düzgün değilse ya da giysilerden biri eksikse - belki de mahkûmlardan biri ısınmak için yün çoraplarla girmiştir yatağa - bir gürültü kopardı. Yanında daima hırlayan kocaman bir polis köpeği ile gelen gece gözcüsü yatakhanenin kapısını ardına kadar açar, gürültüsüyle herkesi uyandırır, suçluyu yatağından dışan sürükler, genellikle kafasını yumruklar ve kümeyi yeniden düzenlemesi için onu günlük oturma odasına iteklerdi. Ya da bazen, eğer canı isterse, hayali bir suç yaratmak için bir talihsizin elbiselerini öfkeyle aniden yere atardı. Bu tür eylemler yüzünden uykumuzdan sık sık korkuyla uyanırdık.

Mahkûmlar kayıt blokunda tutuldukları sürece çalışmaya gönderilmiyorlardı. Tüm formaliteler bir haftada tamamlanıyordu. Blok Kıdemlisiyle birlikte, "beşerli kol" halinde o büro senin bu büro benim dolaşırken aynı askeri bağırtılar ve emirler de eksik olmuyordu. Ve her büroda bize aynı sorular soruluyordu: "Ne zaman tutuklandın? Nerede tutuklandın? Neden tutuklandın?" Saatlerce ayakta beklediğimiz, çıplak ayakla çakıllar üzerinde yürüdüğümüz için ayaklarımız ağrıyor, yastık gibi şişiyordu. Atılan her adım acı veriyordu.

Uzun ve karmaşık kayıt işlemlerinden geçtikten sonra, uzun süre yatacak politik bir mahkûm olduğumu gösteren, üzerine numaram damgalanmış bir kırmızı üçgen verildi bana. Blok Kı-

demlisi, SS görevlilerine nasıl saygı göstereceğimize ilişkin talimatlarını verdi. Adımız okunduğu an derhal hazır ola geçip ellerimizi yandan bacaklarımıza bastırarak şöyle diyecektik: "Koruyucu Gözaltı Tutuklusu X... Y... Numara...." Benim numaram 4.208'di.

1940'da on altı barakada dört bin iki yüz kadın kalıyordu. O sırada Ravensbrück, yalnızca barakaların sıralandığı bir sokaktı; daha sonra bu sokakların sayısı üçe çıktı. İçinde yatılıp kalkılan barakalara ek olarak, elbiselerin, çanak çömleklerin konduğu barakalar, iki dikiş atölyesi, iki revir ve büyük bir çamaşırhane de vardı. Kamp meydanının çevresinde mutfak, SS komutanlarının büroları, banyolar, bir SS kantini, kapalı hayvanat bahçesi ve Ceza Bloku bulunuyordu.

Kayıt blokunda kalan bir mahkûm olarak kamp sokağındaki çitleri geçtim ve büyük bir şaşkınlıkla, parmaklıklar boyunca, havalandırmaya çıkmış çizgili elbiseli binlerce kadının çıplak ayaklarla yukan aşağı yürüdüklerini gördüm. Sıradan bir mahkûmun ulaşabileceği en yüksek görev "Kamp Haberciliği"ydi ve bu ayrıcalıklı görevi alanlar kırmızı bir gamalı haç kolluğu takıyordu. Keza, Karaganda'daki "müfreze başı" denen göreve çok benzer bir görev yapan mahkûmlar renkli kolluklar takıyorlardı.

Ravensbrück'e getirildikten yaklaşık bir hafta sonraydı, masada oturmuş gri asker çoraplan örmekteydim. Baraka Kıdemlisi sessiz olunmasını ihtar edince tek bir fısıltı bile duyulmaz oldu. Derken biri seslendi: "Margarete Buber burada mı?" Betty Wiedmann adlı Kamp Habercisi, yanında Blok Kıdemlimiz Minna Rupp ve tanımadığım üçüncü bir kişiyle eşikte duruyordu. "Burada" demem üzerine beni dışarıya çağırdılar. Kamp Habercisi kolumdaki numarayı kontrol etti. Bundan sonra bu üçü, gündüz girmenin kesinlikle yasak olduğu yatakhaneye götürdüler beni ve bu sefer gayriresmi bir sorgulama başladı.

"Moskova'da mı tutuklandın?"

"Evet."

"Neden?"

O zaman bu üçünün beni politik bakımdan sorgulamak üzere Komünist grup tarafından gönderildiklerini anladım. Son derece içtenlikle sorulannı cevaplandırdığımda üçü birbirine baktı.

"Tamam," dedi sonunda Minna Rupp, o berbat Suabia şivesiyle. "Sen bir Troçkistsin, ne olduğun anlaşıldı."

Bir kere daha Moskova'daymış gibi hissettim kendimi, oradaki gibi karşıdevrimcilikle ve halk düşmanı olmakla damgalanmıştım. Olayın nereye varacağını tam olarak anlamamış bir

şekilde yeniden çorap örme işine döndüm: Daha kamp hayatına doğru dürüst girmeden dışlanmıştım.

Fahişeler ve Adli Suçlular arasında

Daha önce de sözünü ettiğim gibi, Polonyalılarla aram çok iyiydi ve ikinci hafta bana dostça davranan müzik öğretmeni yanında bir diğer Polonyalıyla gelip tüm Polonyalı mahkûmlar adına benim Blok Kıdemlisi olmamı istediklerini bildirdiler. Minna Rupp'un aptalca baskılarından ve zulmünden gına getirmişlerdi. Ben politik ve Almandım, kamp deneyimim vardı.

Ürkerek reddettim. "Nereden geldim aklınıza?" diye sordum. "Ben Blok Kıdemliliğini yapamam. 'Sessiz olun. Sesinizi kesin. Dikkat! Eller yana.' Ve SS'ler geldiği zaman ***Achtung*** diye bağırmak. Bunlar bana göre şeyler değil. Tek istediğim huzur içinde olmak, kimseye kabadayılık ve baskı yapmak istemem."

Ne var ki, benim itirazlarıma karşı hazırlıklıydılar. "Biz yanında olacağız," dediler, "bize kaba davranmak zorunda kalmayacaksın. Hepimiz zeki ve bilgili kadınlarız, sana yardımcı olacağız. Bizden yana hiçbir sıkıntın olmayacak. Sana bir sorun yaşatmayacağımız için bizden memnun kalacaksın. Diğer kadınlarla bu mümkün değildir."

Blok Kıdemliliği fikrine karşı ateşli bir tartışmaya giriştim, aklıma gelen her görüşü ileri sürdüm, özellikle Blok Kıdemlisinin "rapor etmek" zorunda olduğunu belirttim, fakat onlar bütün itirazlarını sabırla yanıtladılar, esas olan bunu onların istiyor olmasıydı; Minna Rupp onları deli ediyordu. Giderek ikna olmaya başladım ve sonunda kabul ettim. Polonyalıların ne gibi kanalları kullandıklarını bilmiyorum ama onların, kampta "mevki" elde etmek için üst makamlarla "bağlantı"lan vardı anlaşılan.

Her neyse, bu tartışmadan kısa süre sonra SS Başamirinin huzuruna çağrıldım. Baraka Kıdemlisi beni alıp meydanda dizilmiş yarım düzine kadının yanma götürdü, kadınlar orada hazırolda bekliyorlardı. Toplama kampında kalanlara verilen en önemli işlerden biri için beklemekteydiler. Orada uzun süre bekledikten ve iyice bitkin düştükten sonra SS Başamiri Langafeld zuhur etti ve bize ilişkin ayrıntıları gözden geçirdi; herkese teker teker ne zaman ve neden tutuklandığını ve ne kadar zamandır kampta bulunduğunu sordu. Sonra, ben de dahil bize birer numara verdi.

"Eşyalarını topla, 2. Blok'a gidiyorsun," dedi bana. "Oranın Baraka Kıdemlisi olacaksın."

Beni beklemekte olan Polonyalıların yanma döndüm. Her şeyi ayarlamışlardı, her şey yolunda görünüyordu ama onlara 2. Blok'ta Baraka Kıdemlisi olduğumu söylediğimde yüzlerindeki ifadeden bir tuhaflık olduğunu anladım. "Aman Tanrım" diye haykırdılar. "2. Blok mu? Fakat toplumdışıların bloğudur bu! Bizim istediğimiz bu değildi ki."

Ne var ki artık yapılacak bir şey yoktu, büyük bir endişe içinde eşyalarımı toplayıp 2. Blok'a gittim ve geldiğimi Blok Kıdemlisi Liesl Müller'e bildirdim. Kulübeye girdiğimde içerde korkunç bir gürültü vardı ve baraka bir maymun kafesi gibi kokuyordu. Liesl Müller, bir Lorrainliydi.* Kocasıyla birlikte, Weimer Cumhuriyeti'nde casusluk yapmakla suçlanmışlardı. Savaş patlak verince Naziler her ikisine de "önleyici tutuklama" uygulamış, yani toplama kampına atmıştı. Benim Ravensbrück'te sadece on dört gündür bulunduğumu işitince suratını astı. Son derece sınırlı bakışa sahip bir kadındı. Bir yandan, kuralları en sıkı şekilde yerine getirmek için tüm otoritesini kullanıyordu; fakat diğer yandan, kamp hayatının baştan çıkarıcı ve yozlaştırıcı etkilerinden sakınacak kadar güçlü bir karaktere sahip değildi. Sonuç olarak, bir dizi suça bulaşmıştı. SS'ler için ideal bir Blok Kıdemlisiydi. Blok'u demir yumrukla yönetiyor, bağırıyor ve tehditlerde bulunuyordu. Yönetimi altında bulunanları sürekli "rapor" etmekle tehdit ediyor ve bunu yaparken en ufak bir vicdan azabı duymuyordu. Aynı zamanda, o sırada Ravensbrück'te en fazla nefret edilen ve en çok korkulan cadaloz, SS Blok Lideri Drechsel'e her türlü yalakalığı yapmaktan geri kalmıyordu.

Onunla birlikte, Baraka Kıdemliliğini yapacağım 2. Blok'un "A" kanadına girdik. Kapıdaki demir kapağı kaldırıp metal kapıya şiddetle öyle bir vurdu ki gürültü bir anda kesildi. "Sessiz olun!" diye bağırdı. "Bu sizin yeni Baraka Kıdemlinizdir." Bütün gözler bir anda üzerime çakıldı. Kendimi kafesteki vahşi hayvanların arasında, çırılçıplak kalmış gibi hissettim.

Yeni görevimin bana kazandırdığı ayrıcalıklar arasında, tamamen kendime ait bir dolap, gerçekten üstüme oturan yeni bir elbise, daha iyi kalite keten önlük ve tahta nalınlar vardı. Daha da önemlisi, bütün kampı baştan başa serbestçe dolaşmamı sağlayan, görevimin nişanesi bir yeşil kolluk. Fakat ilk hafta, yeni özgürlüğümü kullanmaya zamanım olmadı. Görevime ilişkin talimatları almak on dakika tuttu, bu bitince, başım dönerek ilk işim olan öğle yemeği dağıtımına gittim.

Fransa, Belçika, Luxemburg ve Almanya sınırlarının kesiştiği bir bölge (ç.n.).

Kaynaşan, el kol hareketleri yapan, bağırıp çağıran bir kadın kalabalığının ortasında kendimi tamamen umutsuz bir durumda hissederek, hatta belki öyle de görünerek, elimde kepçe, öylece durdum. Hep bir ağızdan bağrışıyorlardı. "Bugün 3. masadan başlanacak. Beş masa bugün fazla porsiyon aldı. Karavananın dibini sıyırma sırası bugün bende." Ve buna benzer bir sürü şey. Bütün gözler ihtirasla, önümdeki iki demir karavanaya dikilmişti, bunlardan birinde sebze, diğerinde ise kabuklanyla birlikte haşlanmış patates vardı.

"Yemek sırasında kesin sessizlik sağlanmalı," dedim, aldığım talimata uygun olarak. Yalnızca yakınımdakiler duydu beni ve onlar da söylediklerime kulak asmadılar. Ne olursa olsun, dağıtımda kesin adil olmam gerektiğini düşünüyordum, herkes aynı porsiyonu almalıydı. Bazıları taburelerin üstünde dans ediyordu. "Elini çabuk tut!" diye bağırdı biri. "Çabuk olmazsan siren çalacak ve kimse bir şey alamayacak. Çabuk ol! Canlan biraz be!"

O anda iyice panikledim ve nereden başlayacağımı bilemedim, fakat o sırada güzel kahverengi gözleri ve kararlı insanlara özgü çenesiyle güçlü kuvvetli bir kadın taburenin üzerine fırladı ve bir başçavuş sesiyle bağırdı: "Eğer derhal sıraya girmezseniz ve yeni Baraka Kıdemlisine kafa tutmaya devam ederseniz karavanalar mutfağa geri götürülecek ve kimseye bir şey verilmeyecek." Bu, Düsseldorflu "sadist" fahişe Else Krug'dü.

Bu, beni rahatlatan bir büyü etkisi yaptı adeta, bundan sonra hiçbir sıkıntı yaşamadım.

Burada toplumdışı denen 150 kişi vardı, bundan sonraki iki ay gecemi gündüzüme katıp güvenlerini kazanmaya çalıştım; itiraf edeyim, onlan hiçbir zaman denetim altına alamadım. Orada kaldığım sürece, yeni görevime az çok uyum sağladım, onlarla insanca ilişkiler kurabilmek için elimden geleni yaptım, toplama kampına ve SS'lere rağmen ortak değerlerimiz olan sosyal ilişkilerdeki bir tür dürüstlüğü empoze etmeye çalıştım ama birkaç istisna hariç, devamlı hayal kırıklığına uğradım. Sibirya'daki toplumdışılarla yaşadığım deneyimlerden sonra herhangi bir hayale kapılmamam gerekirdi; bu tipler temelde her yerde aynıydılar. Benim için bu kadınlar şu ya da bu şekilde toplumun kurbanıydılar ve Almanya'dakilerin çoğu, bir bakıma, GPU'nun toplama kamplarındaki benzerlerinden daha ağır yükler altındaydılar.

Rus toplama kamplarındaki kaotik koşullarda bir fahişe kesinlikle avantajlara sahipti; bir kere mesleğini pratikte büyük ölçüde sürdürebilirdi. Fakat Almanya'da durum son derece farklıydı. Genellikle zührevi hastalıklara kapılmış, akli dengesi pek

yerinde olmayan, sağlığı bozulmuş, geç saatlere kadar oturmaya alışmış ve düzenli bir çalışmada bulunmamış bir fahişe, bir Alman toplama kampına getirilince "düzenli çalışmadan" ve "sert disiplinden" iyice yıpranır. Bu yüzden gıpta edilecek bir durumu yoktur. "Yeniden eğitim" üzerine tüm söylenenlerin bir ikiyüzlülükten ibaret olduğunu belirtmek gereksiz. Toplum şimdi onlara farklı bir yoldan zulmediyordu, hepsi bu. Yalnızca farklı bir yoldan değil, aşağıda anlatılan olaydaki gibi de zulüm görüyorlardı:

1942'de, SS subaylarından oluşan bir "komisyon" Mauthausen'e geldi. 2. Blok'tan insan eti almaya gelmişlerdi ve bir ön seçim yapmaktaydılar. Tüm kadınlar banyoya götürüldü, orada soyuldular ve "komisyon" tarafından incelendiler. Uygun göğüslerin, güzel bacakların ve fiziki bakımdan genelde çekici olanların listesi yapıldı ve bunlar kamptaki "yeniden eğitim"lerini tamamlamak üzere Mauthausen'daki SS genelevine gönderildiler. Onlara, bu faaliyetlerinden altı ay sonra serbest bırakılacakları sözü verildi. Özgür vatandaşların dünyasına "yeniden eğitilmiş" ve arınmış olarak geri dönebileceklerdi.

Toplama kampında kalan birinin, yükümlü olduğu çalışmayı gönüllü olarak yerine getirmek istememesi gayet anlaşılır bir şeydir ve kişi elinden geldiğince kaytarmaya çalışır, fakat kaytardığı iş başkalarının omuzlarına yıkılmışsa ya da işin yapılmaması başkalarının başını belaya sokacaksa, başkaları rapor edilecek ya da cezalandınlacaksa durum son derece farklıdır. "Rapor" edilmek toplumdışılar için son derece ciddi bir sorundur, çünkü hepsi şu ya da bu zamanda tahliye edilecekleri umudu içindedir ve her ceza, kamp disiplininin otomatik olarak çiğnenmesi demektir ki bunun anlamı da üç ay ek cezadır. Bunu onlara açıklamak için elimden geleni yaptım, sağduyularına ve özçıkarlarına seslendim, çünkü bağırarak emir yağdırmaktan ve "rapor" edeceğim tehditleri savurmaktan nefret ediyordum. "Yatak düzeni"ne riayet eder gözüküyorlardı ama benim özel takıntım olan temiz ve düzenli dolap talebim her zaman hayal kırıklığı ile sonuçlandı. Bunlardan birinin ihlali bile ceza anlamına geldiği halde, ki bu ceza süresinin artması demekti, yaramaz okul çocukları gibi ellerine geçen her fırsatta yükümlülüklerinden kaçmaktan bir an bile geri durmuyorlardı.

Onları "rapor" etme zorunluğundan kaçınabilmek için bir iki daha iyi karakteri seferber ediyor, özellikle bazılarını şu ya da bu bahaneyle günlük çalışmaya göndermiyor veya her türlü özel çalışmaya hazır ve nazır bekleyenlerin bulunduğu "Acil Hizmet Havuzu" denen yere veriyordum onlan. Böylece, onların yardımıyla en kötü yatakları yeniden düzenliyor ve dolapları temizli-

yordum. Fakat bir süre sonra bu hile öğrenildi ve durum eskisinden daha kötü oldu, çünkü şöyle düşünüyorlardı: "Niye kendimizi sıkıntıya sokalım ki. Baraka Kıdemlisi nasıl olsa yapıyor her şeyi." Ayrıca, yardımcılarımdan bazıları, yatakları ve dolapları düzensiz bulunanlardan şantaj yoluyla yiyecek sızdırıyorlardı. İçlerinden bazıları, Blok Kıdemlisi Liesl Müller'e ve SS Blok Liderine masallar bile uyduruyorlardı.

İhbarcılık, toplumdışılann en kötü özelliğiydi. Bu çok acı ve üzücü bir şeydi. Arkadaşlık ve yoldaşlık, hapishanede toplama kamplarında, dışardaki özgür hayatta olduğundan bile daha önemli bir rol oynar. Ortak acıların ve tehlikelerin toplama kampında böylesi duyguları güçlendirdiğini hep düşünmüşümdür. Fakat bu, buradaki tipler için kesinlikle söz konusu değildi. Arkadaşlık, elbette arkadaşların karakterlerinden daha yüksek bir yerde değildir ve burada bir günde kurulan yakın arkadaşlık ertesi gün nefret ve husumete dönüşebilir, çünkü arkadaşlardan biri belki de bir başkasından daha iyi bir şeyler elde edebilmiştir. Çıkan hırlaşma sık sık, arkadaşlardan birinin Blok Kıdemlisine ve SS Blok Liderine gidip, diğerini, havucunu ya da makarasını çalmakla suçlamasıyla veya bir gün önce ona kalbini açmış arkadaşının sırrını ihbar etmesiyle sonuçlanır. Bu, gerçekten iğrenç, tiksindirici bir şeydir.

Ve bütün bu kişisel kavgalar topluluğun önünde cereyan eder. Geceleri yatakhanede, uyumak için tam bir şeyler aldığımda -sadece uyumak için, başka zaman uzak dururdum - gün içinde başlamış olan kavga yeniden patlak verir, en ağıza alınmayacak küfürler havada uçuşur, "arkadaşlık" sırasında güvenerek verilmiş sırlar her zamanki gibi ortalığa saçılırdı. En yaralayıcı tiplerden bazıları, onların mesleki şereflerine dokunacak hakaretlerde bulunur, değersizliklerini yüzlerine vururdu: "Şu konuşana bakın hele!" türü tipik bir açılışın ardından şöyle derdi: "Git de tabakhanenin kapısında sarhoşlarla iş tut sen!" Ve kıyamet kopardı.

Bu kadınlar arasında küçük hırsızlıklar inanılmaz boyutlardaydı, hem de SS kuralları "bir yoldaşının eşyasını çalmayı" iffetsizlik olarak nitelendirdiği; bu suçun "yirmi beş kamçı" ve karanlık bir hücrede dört gün tecritle cezalandırılacağını belirttiği halde. Üstelik daha ağır vakalarda Ceza Bloku'na gönderilmek de vardı. Hırsızlık, karşılıklı suçlama ve ihbarcılık, günlük, sıradan olaylardı ve benim en büyük endişe ve çabam, bu tür şeylerin SS Blok Lideri Drechsler'in kulağına gitmesini önlemekti, çünkü bu durumda zavallı kadınların üzerine ceza yağdmlırdı.

Ravensbrück'e ilk geldiğimde yoklama bana bir çeşit Çin işkencesi gibi gelmişti, fakat 2. Blok'ta, toplumdışıların arasındayken benim için bir rahatlama anı haline geldi. Günde iki kere temiz havada, sessizlik içinde durmak: Bağırtı yok, kavga yok, dedikodu yok, suçlama yok, pis koku yok. Toplumdışılar, sırtları 2. Bloka bakacak şekilde yoklama için dizilirlerdi. Politiklerin 1. Bloku karşımızdaydı. Yan tarafımızda Çingenelerin 4. Bloku bulunurdu, çaprazımızda ise İncil Talebelerinin 3. Blok'u. Diğer Bloklann hepsi kamp sokağının iki yanında uzanırdı. Çizgili elbiselerimizle sessiz ve hareketsiz, öylece dururduk. Her sıra mümkün olduğunca düz bir çizgi gibi olmak zorundaydı, mahkûmların yanlarındakiyle aralarındaki mesafe aynı olmalıydı.

Sessizlik zaman zaman verilen emirlerle bozulur, kamp sınırlarının ötesindeki kara çamların üzerinden güneşin doğuşu görülürdü. Birma'daki bozkır göğünün görülmemiş ölçüde harika olduğunu düşünürdüm, fakat Ravensbrück'te de gökyüzü müthiş güzeldi. Bir mahkûm için gökyüzünün güzelliğini görmek özellikle önemliydi. Duvarlarla, dikenli tellerle ya da parmaklıklarla önlenemeyen tek şey oydu. Hareket halindeki bulutlar, parlayan yıldızlar ve uçan kuşlar özgürlükten geriye kalan tek şeydi. Diğer özgürlük görüntüleri - ağaçlar, tarlalar, sokaklar ve evler - giderek solar gider ve zamanla güçlü bir tutkuya dönüşür. Ama gökyüzü kalır. Sabah yoklamalarında bulutlar hızla geçip gider ya da muhteşem bir şekilde birbirinin üzerinde yuvarlanır, günün ilk altın ışıkları size ulaşırdı; ve akşam yoklamalarında bu ışıklar pembeye dönüşür, kızıl bir güneş ufukta yavaş yavaş batardı. Yaşamlarımızda sürekli değişen tek şey gökyüzüydü. Geri kalanı, bir sahne gerisi dekoru gibi kesin bir değişmezlik içindeydi, aynı monoton oyunun değişmez dekoru gibi. Kamp duvarlarının gerisinde, doğuda, büyük, karanlık köknar ağaçları bulunurdu; batıda Ceza Bloku'nun çatısının alt kısmında büyük, sevimli bir söğüt ağacı vardı ve 2. Blok'un arkasında, susuz ve kumlu toprakta büyüyen iğneli, genç çam ağaçlarından oluşan bir orman uzanırdı. Aylar ve aylar sonra, yıllar ve yıllar sonra her şey aynıydı, sefil hayatlanmızın üstüne örtülmüş bir yoksulluk örtüsü gibi.

Sabah yoklaması sona erdiğinde hiçbir mahkûmun barakalara geri dönmesine izin verilmezdi. Blok Kıdemlileri, kimsenin günlük çalışmadan kaytarmaması için kapılarda dururlardı. Bundan sonra derhal çalışma gruplarının oluşturulmasına geçilirdi. Kış sabahları, soğukta beklemekten ayaklar, eller ve burunlar

mosmor olur ve kadınlara hangi gruba gidecekleri emredilirdi. Toplumdışıların çoğu elbise dikiş atölyelerinde ya da çamaşırhanede görevlendirilirdi. Çoğu, meslekleri dolayısıyla çeşitli zamanlarda kaldıkları hapishanelerde bu tür işleri öğrenmişlerdi. Diğerleri, toprak kazma, kömür taşıma ve yükleme boşaltma gibi daha ağır işlere gönderilirlerdi. Bazıları Acil İş Havuzunda bekletilir ve burada bekleyenlerden gün be gün yeni çalışma grupları tanzim edilip şu ya da bu özel işlere sevk edilirlerdi. Bu Çalışma Havuzunda olmanın avantajı, bazı günler yapacak bir iş çıkmaması ve mahkûmlann sıcak koğuşlarına dönmelerine izin verilmesiydi. Gerçi orada da döşemeleri, masaları ve tabureleri silmek ya da çorap örmek gibi işler verilirdi onlara. Böyle zamanlarda Blok Kıdemlisi sürekli tehditler savurur ve baskı yapardı ama onlar buna alışıktı, bu tür şeylerden pek etkilenmiş görünmezlerdi.

"İşçi Yoklaması" kesinlikle askeri bir düzende yerine getirilirdi. Bir SS subayı meydanın ortasına bir masa koyar ve çeşitli gruplar kesin askeri bir düzende masanın önünden yürüyüş yaparak geçip sayılırlardı. Her grup gözden geçirilir, sayılır ve deftere kaydedilirdi. İlk yıllarda bu prosedür başka bir hilenin parçasıydı ve 1941'e kadar hiçbir değişiklik olmamıştı. Önceleri çalışma yalnızca "yeniden eğitim prosedürü"nün bir parçası olarak görülüyordu ve emek üretkenliğinin bir önemi yoktu. Eğer yapılacak bir iş bulunamazsa kum yığınları bir yerden başka bir yere, sonra yeniden eski yerine taşıtılırdı. Bu, sırf çalışma için çalışmaydı. Fakat savaş çıkıp emek sıkıntısı gittikçe kronik bir hal alınca kamp emeği önemli bir rol oynamaya başlamıştı. 1941'de, "KZ" mahkûmları Almanya ekonomisinde önemli bir rol oynadıkça, Ravensbrück toplama kampı da, havaalanı inşaatı, yol tamiri, çeşitli fabrikalarda çalışma ve çevredeki çiftliklerde çift sürme işi için dışarıya çalışma grupları göndermeye başladı. 1942 yılı sonunda, tanınmış Alman elektrik firması Siemens-Halske, kampın hemen dışında atölyeler kurarak çeşitli elektrik ve telsiz aletleri üretmek üzere mahkûmları on saat, daha sonra on bir saat çalıştırdı. Fakat tüm bunlar ve SS'lere ve Orduya üniforma diken atölyeler, bir kürkçü atölyesi ve bunun gibi gelişmeler daha sonra gerçekleşmiştir. 1940'da kadınlar günde sekiz saat çalışıyor ve öğle arasında iki saatliğine kampa dönüyorlardı, fakat bu sekiz saat içinde yoğun bir şekilde çalıştırılıyor, emekleri son zerresine kadar kullanılıyordu.

O sırada da toplama kampı görevlileri Nasyonal Sosyalist saflardan gelirdi ve muhafızlar, Drechsel, Lehmann, Hase ve Frâser gibi ateşli Nazi tiplerinden oluşurdu. Bunlar kendi inisiyatifleriyle mahkûmlan kötü bir şekilde tehdit eder, işkence yapar

ve hayatlarını karartırlardı. Daha sonraları büyük bir işgücü eksikliği ortaya çıktı, kampa nereden olursa olsun personel alınmaya başlandı. Bunun sonucu, o kadar zalim olmayan tiplerin de kamp görevlisi olabilmesiydi.

Diğerleri işe gidince, geride kalan Çalışma Havuzu mahkûmları koğuşlara dönerlerdi. Üç saat civarında beklerler, fakat bu süre içinde nadiren rahat bırakılırlardı. "Ekmek getirmek için sıraya girin. Yeni çamaşırları almak için sıraya girin." Bunun gibi şeyler... 1940'da hâlâ haftada bir temiz çamaşır, ayda bir temiz çarşaf veriliyordu. Çalışma Havuzu mahkûmları bir an boş kalmaya görsünler, ihtiyaç olsun ya da olmasın her türlü silme ve ovma işine - masaları, tabureleri dolapları - koşulurlardı. Bu o kadar sık yapılırdı ki, tahtalar ve tahta eşyalar tekrar tekrar silindikleri için hiçbir zaman kurumazlardı. Bu yüzden koğuşlar her zaman ıslak tahta kokardı. Hiçbir zaman ısıtılmayan yatakhanelerde durum daha da kötüydü. Bir seferinde Himmler teftişe geleceğinde içerdeki ve dışardaki her şeyin fırçalanarak yıkanması emri verilmişti.

Mahkûmlara dışardan para alma izni vardı ve bu para ile kantinden bir şeyler alınabiliyordu. Mahkûmlar, 1940-41'de ekmek, kek, reçel, şurup, balık konservesi ve çeşitli tuvalet malzemeleri satın alabiliyorlardı. Bu kantin SS'lerin özel kâr kaynağıydı, malları istedikleri fiyattan satabiliyorlardı. 2. Blok, sıkı bir prosedüre göre, kantini haftada bir kullanabiliyordu. Sıra geldiğinde, dışardaki dost ve akrabalarından para gelenler büyük bir neşeyle kantine koştururlardı, dışardan hiçbir para alamayanlar ise büyük bir kıskançlık duyar ve içlerine kapanırlardı. 2. Blok'ta "fakirlerle" paylaşmak diye bir şey yoktu.

Mahkûmlar ayda bir mektup yazabilir ve alabilirlerdi. Birden fazla kişiye yazamazlardı, çünkü mektup yazılan kişinin adı ve adresi kayıt merkezinde kaydedilirdi. İlk yıllar içerden yazılan ve dışardan gelen mektuplara sıkı bir sansür uygulanırdı, fakat daha sonralan, kamptaki koşullar eskisi gibi işlemez olduğunda, birçok şey gibi, bu konuda da önemli gevşemeler oldu. Dışarıya yazılan tüm mektuplar, üst kısmında "Ravensbrück Kadın Toplama Kampı" matbu yazısı bulunan özel kamp kâğıtlarına yazılmak zorundaydı ve altında da sansür kuralları yazılıydı. Savaş başlamadan önce tutuklanan Politiklerin kâğıtlarının matbu yazıları kırmızıydı. Onlann ayda iki kere, bir sayfaya önlü arkalı mektup yazma hakkı vardı. İncil Talebelerinin mektup kâğıtlarının matbu yazılan yeşildi ve ek olarak şu matbu yazı bulunuyordu kâğıdın başında: "Hâlâ bir Yehova Şahidiyim." Onların bir seferde yalnızca beş satır mektup yazma hakkı vardı. Savaş sırasında tu-

tuklanmış herkese verilen kâğıtların matbu başlığı siyah renkti ve on altı satır yazma hakkı vardı.

Baraka Kıdemlisi olarak görevlerimin arasında, Barakamdaki kadınların mektuplarını toplamak ve bir çeşit ön sansür olarak, kurallara aykırı bir şey yazıp yazmadıklarını kontrol etmek de vardı. Toplumdışılarm akrabalarına yazdıkları mektuplar yürek paralayıcıydı:

ANNECİĞİM, - Seni utanç içinde bıraktığımı biliyorum, fakat bana bir tek kelime yazsan ne olur. Çok mutsuzum. Dışarı çıktığımda yeni bir başlangıç yapacağım; buna inan. Çok iyi çalışacağım ve her şeyi yapacağım. Bana biraz para..."

Ya da babaya, kız kardeşe veya teyzeye yazılan bir mektup - ve istenen biraz para. Bu mektuplann çok azma yanıt geliyordu. Çoğu, aileler tarafından geri çevriliyordu. Fakat bazen bir cumartesi günü - mektupların dağıtım günüydü bu - onlardan birine ya da öbürüne beklenmeyen bir cevap geliyordu. Bir annenin yüreği dayanamamış oluyordu ve göz yaşları seller gibi boşanıyordu. O pazar günü her şey unutulmuş oluyordu.

Yoklama dışında pazar günleri bir bayramdı ve yıllardır özel bir pazar yemeği bile veriliyordu: ***gulaş,*** kırmızı lahana ve kabuğuyla birlikte haşlanmış patates. Mahkûmların kamp sokağında ***corsoya*** (dolaşmaya) çıkmalarına izin verilirdi o gün. Hoparlörler kampa yayın yapardı ve görevli SS akıl edecek olursa Berlin Rundfunk'tan bir radyo pazar konserini dinleyebilirdik. Konserler genelde çok iyi olurdu ve bunları bir yandan da gezinirken dinlemek benim için büyük zevkti, çünkü yıllardır iyi bir müzik dinlememiştim. Schubert, Mozart ve Beethoven'e karşılık çok sayıda askeri marşla ve berbat asker şarkılarıyla yetinmeyi öğrenmiştim.

Çizgili elbiseler içinde, başlarında, saçlarının biçimini ve uzunluğunu tekdüze gösteren beyaz eşarplar aynı şekilde bağlanmış bin kadın tek başlarına ya da ikişerli üçerli gruplar halinde, müziğe kulak vererek dolaşırdı. Tuhaf bir resmigeçitti bu. Bize böyle anlarda bile rahat huzur yoktu. Polis köpeklerinin zincirlerinden tutmuş kadın gardiyan zaman zaman hızla gelir ve yollarından zamanında çekilmeyen herhangi bir mahkûmu kabaca bir yana iteklerdi. Eğer kol kola yürümeye cesaret eden kadınları fark ederse gelip yumruk atar ve bazen rapor ederdi. İyi hali ihlal eden çok sayıda "suç" söz konusuydu: Ellerini önlüğün altına sokmak örneğin; eşarbını düzgün bağlamamak; eteğin çok kısa olması ya da çok dar bluz giymek. Mahkûmların çoğu gençti; toplama kampında bile olsalar hâlâ kadındı onlar ve güzel görünmek istiyorlardı, fakat kamp kıyafetlerini birazcık daha şık

hale getirmeye teşebbüs ettikleri için devamlı rapor edilirlerdi. Kadınlar, atölyeden çaldıkları iğne ipliklerle elbiselerini üstlerine uygun hale getirmeye çalışırlardı. Numaralı üçgenleri doğru yerde olmayan mahkûmların vay halineydi. Bütün bu hileli hurdalı kötü kural ve nizamnameler hayatlarımızı iyice karartırdı.

Bir pazar günü fena halde canım sıkılıyordu ve sohbet edebileceğim şöyle aklı başında birisine müthiş ihtiyacım vardı. Tam o sırada kolunda kırmızı üçgen olan, delici bakışlı, tıknaz bir kadın bana Rusça seslendi. 1940 sonbaharında henüz Ravensbrûck'te hiç Rus yoktu, şaşkınlıkla ona baktım. Herhalde Rusça olarak söyleyeceği önemli bir şey yoktu ki Almanca devam etti konuşmasına. Benim Moskova'da yaşadığımı öğrenmişti, orada tanıdığım herhangi bir arkadaşım var mıydı acaba? Moskova'nın neresinde yaşamıştım? "Lux"de diye cevapladım onu.

"Oh, Yoldaş Tschernin'i muhakkak tanırsınız o zaman."

Başımla onayladım. "Gayet iyi hem de."

"Onun oda numarası neydi?"

O anda uyandım. Bu bir diğer Komünist sorgulamaydı.

"Neden onun numarasıyla ilgilendiğinizi anlayamadım," diye yanıtladım. "Fakat eğer yanlış hatırlamıyorsam numara — olacaktı. Fakat Tchernin 1937 yazında GPU tarafından tutuklandı, karısıyla iki çocuğu da Lux'ten atıldılar."

Hiçbir şey demeyince devam ettim: "Belki yoldaş Piatznitzki'nin, yoldaş Valetzki'nin, Krayevski'nin, Lenski'nin ve diğer Komintern görevlilerinin de kaderini merak ediyorsunuzdur. Hepsi Tchernin'in gittiği yere gitti."

Topuklarının üstünde dönüp gerisin geri yürüdü. Daha sonradan adının Paleckova olduğunu öğrendim. Kamptaki Çek komünist kadınların lideriydi. Kırmızı üçgenli mahkûmlar açısından dışlanması gereken biri olduğum çok açıktı. Akşam çayının dağıtımına nezaret etmek üzere 2. Blok'a geri döndüm. Herkes on beş masanın çevresine oturmuş birlikte şarkı söylüyordu. Bunlar çok duygusal, basit şarkılardı. Bunlardan özellikle biri çok beğenilirdi, şarkıda, genç kız sevgilisine beyaz bir Alp çiçeği olan ***edelweiss*** toplamak için dağa tırmanır ama dağdan düşer, sevgilisi onu bulur ve görür ki genç kız elinde hâlâ onun için topladığı ***edelweiss\tx*** tutmaktadır, fakat o beyaz çiçekler artık onun kanıyla kızıla boyanmıştır.

Masamda Else Krug oturuyordu ve sadizm onun özel alanıydı. "Ne dersin küçük bir doğa araştırmasına" diye sorar ve kendi geniş hatıra yığınına dalardı. Ben kendimi o zamana kadar bu konuda aydınlanmış biri sayardım ve konuya ilişkin önemli sayıda bilimsel eser okumuştum, fakat Else'nin mesleğini

icra ederken karşılaştığı hikâyeler ve onları yaşarken karşılaştığı sorunların üstesinden nasıl geldiğine ilişkin anlattıkları tüylerimi diken diken ederdi. Üstelik son derece hoş bir kişiliği vardı, neşeli ve yardımsever bir insandı. Diğerleri gibi asla sızlanmaz, asla ikiyüzlüce pişmanlık gösterilerinde bulunmaz ya da affa uğramak için eğilip bükülmezdi. Hikâyelerini son derece kuru, olağan şeylermiş gibi anlatır, tutumundan net bir mesleki gurur algılanırdı. Ne yaptığını biliyordu ve iyi bir yolda olduğunda ısrarlıydı. Ondan asla şöyle bir şey duyamazdınız: "Buradan çıktığımda tamamen farklı bir hayatım olacak." Tersine şöyle derdi: "Gecede 300 mark kazanan biri için kampta birkaç yıl daha kalmak çok zor bir şey. Ah evet, bunu telafi etmek için özel bir şeyler icat etmeliyim, ancak bir toplumdışı böyle bir duruma düşebilir."

Else, tamamen toplumdışılardan oluşan mutfak grubunda görevliydi ve bu grupta büyük rekabet vardı. Kilerde patates, havuç, şalgam ve lahana bulunuyordu, konserve yemek ve reçel gibi lezzetli şeyler de çok uzakta değildi. Hırsızlık için ne büyük fırsat! Ama yakalandığın zaman hapı yutması da var! Buna rağmen Else, grubunu, "rapor" edilmeden bir yıldan fazla bir zamandır başarıyla yönetiyordu. Hırsızlık örgütlüydü, makul sınırlar içinde tutuluyordu ve ganimet daima adil bir şekilde dağıtılıyordu. Else'nin başarısı gerçekten çarpıcıydı, çünkü toplumdışılar karakter olarak ihanete yatkındı; hiçbir sadakat duygusuna sahip değillerdi ve çıkar için, özellikle yiyecek söz konusu olduğunda, en yakınlarına ve en sevdiklerine ihanet etmeye her an hazırdılar. Buna rağmen Else, grubundaki on beş yirmi kadını, sadece kişiliğinin gücüyle sıkı bir düzen içinde tutabiliyordu.

Ne var ki bu böyle sonsuza kadar gidemezdi ve on sekiz ay sonra biri ona ihanet etti ve Else Ceza Bloku'na gönderildi. Ceza Bloku'nda bir yıl geçirmek zorundaydı. O sırada ben artık 2. Blok'ta değildim ama onu ara sıra görüyordum. Surda burda fısıldayarak sohbet etme fırsatı bile buluyorduk. Oysa Ceza Bloku'ndaki mahkûmlarla konuşmak yasaktı.

"Grete" dedi bir seferinde, "beni çalışma yoluyla çökerteceklerini sanıyorlar ama yanılıyorlar; ben çetin cevizim. Onların sandığından çok daha dayanıklıyım."

1940 yılında, Himmler, Ravensbrück'te, kamp disiplinine karşı suç işleyenler için ilk kez bedensel cezayı yürürlüğe koydu. Kadınlar özel bir kamçılama blokunda bağlanarak kamçılandılar ve ilkini, kamp komutanı Kögel bizzat yerine getirdi. Bu onun için küçük bir zevkti, fakat çok geçmeden bu tür cezalar o kadar arttı ki iyice zor bir iş haline geldi ve bu göreve SS Amiri

Drechsel ve şu ya da bu SS görevlisi kadın vekâleten yerine getirmeye başladı. Sonunda onlar da fazlasıyla yorgun düşünce, bu işi teşvik için fazladan tayın karşılığında mahkûmlar arasından çıkacak gönüllülere çağrı yapıldı. Gönüllü bulmak hiç de zor olmadı, kamçılama işini iki adli suçlu ve bir Polonyalı kadın yerine getirmeye başladı.

1941-42 kışında, Ravensbrück'te mahkûmlann gaz odalarında imhası başlatıldı. Else Krug, Ceza Bloku'ndan alınıp Kamp Komutanı Kögel'in karşısına çıkartıldı.

"Krug, kamçılama işini yerine getirmek üzere Ceza Bloku'ndan tahliye ediliyorsun."

Else reddetti. En ufak bir hayal kırıklığına dahi alışık olmayan Kögel öfkeye kapıldı ama Else sağlam durdu.

"Hayır, sayın Kamp Komutanı, bir mahkûmu asla kamçılamam."

"Ne diyorsun sen, pis orospu! Seçme hakkın var mı sanıyorsun. Bu emre itaatsizliktir."

Else omuzlarını silkti, kesinlikle kararlıydı.

"Götürün bu orospuyu," diye hırladı Kögel. "Ben sana gününü göstereceğim."

Bu olaydan birkaç hafta sonra Else, bir Hasta Konvoyuyla gaz odasına gönderildi. Else, nereye gönderildiğini biliyordu ve bu, Kögel'in intikamıydı.

Ravensbrück Kampı, çukurluk bir alandaydı. Kuzey'de, kamp duvarlarının ötesinde, birkaç kavruk çam ağacının büyüdüğü yüksek, kumluk bir alan vardı. Güneye doğru, zemin gittikçe alçalıyor ve bir bataklığa ulaşıyordu. Daha sonra bu alan kampa dahil edildi, doldurduldu ve yeni barakalar inşa edildi. Buraya inşa edilen ilk bina yumuşak zemine yavaş yavaş gömüldü ve ağırlığı azaltmak için ikinci bina doğru dürüst çatı yapılmadan ve zift çekilmeden bırakıldı. Ravensbrück'ün son zamanlanna doğru izdiham had safhaya ulaşmıştı ve drenaj sisteminin devamlı taşması mahkûmlann çektiği sıkıntıyı daha da arttırıyordu. Yaz aylannda kampın alçak bölgesindeki barakalar, kışın donup sertleşen bir ***cloaca*** ile çevriliyordu. Bizim kamp alanına hemen bitişik, bin kişinin kaldığı küçük bir erkek toplama kampı vardı. Batıda, kamp duvarlarının öbür tarafında bulunan Komutanlık binasının arkasında Fürstenberg Gölü bulunuyordu. Kampın dışına çalışmaya gönderilen mahkûmlar her tarafın sularla ve bataklıklarla çevrili olduğunu söylüyorlardı.

Bir sabah kamp sirenleri her zamankinden erken çaldı ve alıştığımızdan çok daha uzun sürdü, fakat korkulacak bir şey olduğunu gösteren daha değişik sesler de vardı. Blok Kıdemlileri barakalardan çıkıp görevlerinin başına koştular. Aşırı bir heyecan içindeydiler ve büyük bir hızla hazırlanmamızı istiyorlardı. "Çabuk! Çabuk! Sıraya girin. Birisi kaçmış."

Çok kısa süre içinde her zamanki yerimizde sıraya girdik. Kamp personeli çomak sokulmuş kannca yuvasındaki karıncalar gibiydi. Köpekli kadın gardiyanlar sağa sola koşturuyorlardı. Astlarının etrafını sardığı Kamp Komutanı öfkeli emirler yağdırıyordu. Çalışan motorların sesi her yanı zangırdatıyordu. SS'ler insan avına hazırlanıyorlardı. Bu sırada aceleyle yoklama yapıldı. Ceza Bloku'ndan bir mahkûm eksikti. Bu, Weitz adlı Çingene kadındı. Gece, bir pencereye tırmanarak Barakasından çıkmıştı. Kamp sokağından geçip - geceleri zincirlerinden boşalan polis köpekleri ortalıkta kol gezdikleri halde - kampın demir kapılarına yönelmiş olmalıydı; SS muhafız kulübesinden ancak beş metre uzaklıktaki SS kantininin çatısına tırmanmış, oradan üst kısmında elektrik yüklü dikenli teller bulunan duvarın üzerinden ilerlemişti, tellere çarpılmamak için yalıtım aracı olarak yanında battaniye ve yastık getirmiş ve bu yolla telleri aşıp özgürlüğe atmıştı kendini. Kaçışı, ilk önce, sabah hâlâ tellerin üzerinde duran battaniye ve yastıktan anlaşılmıştı.

Orada öyle sessizce durmuş av hazırlıklarını izliyorduk. Tüm kalbimle onun başarılı olmasını diliyordum; ağaçların ve bataklığın içinden kendine bir yol bulabilirse gizlenebileceği, güvenli bir yere ulaşabilirdi. Fakat köpekler! Şimdiden zincirlerini zorluyorlardı ve kadın erkek tüm SS'ler onun ardından seferber olmuşlardı.

Weitz'in kaçtığı Ceza Bloku'ndaki mahkûmlar kamp kurallarını şu ya da bu yoldan ihlal etmiş kadınlardı. Orada, suçlarının şiddetine göre, en az üç ay, en çok kamp süreleri boyunca kalıyorlardı. Kamptaki binlerce kadın arasında doğal olarak kaşarlanmış suçlular da vardı ve eninde sonunda kampın sıkı kurallarını ihlal edip Ceza Bloku'nu boyluyorlardı. Doğaldır ki Ceza Bloku'nda bu tür umutsuz vakaların oranı çok daha yüksekti ve onların varlığı burayı diğerleri için bir cehenneme çeviriyordu. Şiddet, hırsızlık, ihanet sıradan olaylardı. Ve o sırada, bir toplumdışı olan Blok Kıdemlisi orayı zulüm ve şiddetle yönetiyordu. Mahkûmlar aynı bizim aldığımız tayını alıyorlardı, fakat en ağır işlere koşulduklarından devamlı açtılar. Kaçış olayı üzerine Ceza

Bloku'ndaki mahkûmlara üç gün tayından men cezası verildi. Bunun sonucunda, talihsiz kadına karşı bir nefret dalgası yükseldi.

Öğlen olmuştu ve biz hâlâ ayakta bekletiliyorduk. Üşüyordum, açtım, berbat durumdaydım. Arkamızdaki sıralarda bayılanlar oluyordu. Görece sıcak Barakalanmıza dönmemize izin vermiyorlardı.

Ve en sonunda geldiler. Köpekli bir grup kadın gardiyan, SS'ler ve Kamp Komutanı Kögel. Önlerinde iteklenip tekmelenirken sendeleyerek yürüyen sefil paçavralar içindeki Çingene Weitz ilerlemekteydi. O sendeleyerek yürürken köpekler bacaklarını ısırıyor, elbiselerini parçalıyordu. Grup, sırada bekleyen mahkûmların önünden geçip gitti ve Ceza Bloku'nun oralarda gözden kayboldu. Orada neler olduğunu daha sonra öğrendim. Kamp Komutanı, zavallı bitkin kadını bizzat itip tekmelemişti. Kadının vücudu köpek ısırıklarından kan içindeydi. Ceza Bloku'nun mahkûmları aynı bizim gibi sabahtan beri sıralar halinde beklemekte ve kadının bu kaçma girişiminin onların üç günlük tayın yasağına neden olduğunu bilmekteydiler.

"işte getirdim onu demişti" Komutan. "Sizin üç günlük tayından yoksun kalmanızın nedeni odur. Ona ne yapmak istiyorsanız yapabilirsiniz."

Mahkûmların çoğu onun üzerine saldırmış, tekmelemiş, yumruklamış, yere düşüp bilincini kaybedene kadar kadıncağızı taburelerle dövmüşlerdi. Bundan sonra kanlı paçavralar içindeki baygın kadın yerlerde sürüklenerek korkulu bakışlarımız arasında önümüze getirilip bırakıldı. Kögel gelip sıra halinde bekleyen mahkûmlara şöyle seslendi:

"İyi bakın ona. Kim ki kaçmaya teşebbüs eder, aynı şey onun da başına gelecektir."

Çingene Weitz, kısa süre sonra bilinci kapalı olarak öldü. SS'ler onun örneğinden hareketle hepimize bir ders vermişlerdi.

Bütün 1940 yılı boyunca Ravensbrück'te yalnızca kırk yedi mahkûm ölmüştü. Daha sonraki yıllar, gaz odalarına gönderilenleri saymazsak, "doğal ölüm"ler günde ortalama seksene çıktı; bu ölümlerin yansından çoğu dövülme, açlık ve Ceza Hücrelerinde donma nedeniyle meydana geliyordu. Revirde çalışan mahkûmlar cesetleri gidip hücrelerden getiriyorlardı. Onları yerde donmuş ve açlıktan mumyaya dönmüş vaziyette buluyorlardı.

Hâlâ 2. Blokta'yken kamçılanmış bir kadın görmüştüm. Kaba etleri ve baldırları fena halde morarmış ve kararmıştı. Vücudunun birçok yeri kamçı darbelerinden yarılmış ve darbelerin

indiği yerler kabuk bağlamıştı. Kadın, bir parça ekmek çalarken yakalanmıştı. Bizim budala Blok Kıdemlisi, hırsızlık ve sonuçları üzerine bir nutuk irad etmişti. "Ben hırsız değilim," diye yanıtlamıştı kadın, "fakat o kadar açtım ki ne yaptığımın farkında bile değilim."

Bizim Barakada, alüminyum kapları sürekli çalan bir mahkûm vardı. Daha sonra kaplar titiz bir şekilde dizilmiş olarak onun dolabında bulunurdu. Onun yaptığı bu hırsızlıklar müthiş bir şamataya yol açar, kaplarını kaybeden mahkûmlar kadının üzerine yürür ve onu döverlerdi. Tekrar tekrar rapor edilmişti, fakat ne rapor edilme ne cezalandırma ne de dayak ona kâr etmişti. Toplumdışı arkadaşlan bile onun "bir tahtasının eksik olduğunu" anlamışlardı sonunda. Böyle kadınların oranı toplumdışılar arasında epey yüksekti ve bu tür mahkûmlar böylesi nahoş olaylardan dolayı muhafızlardan olduğu kadar mahkûm arkadaşlarından da dayak yer ve kötü muamele görürlerdi. Barakada kasıtlı olarak yataklarına işedikleri iddia edilen kadınlar da vardı. Bunlar fena halde dövülür ve geceyi rutubetli banyoda geçirmeye zorlanırlardı, elbette bu daha da kötü sonuç verirdi; bu insanlar büyük bir endişe içinde yaşar ve koşulları gün geçtikçe daha kötüye giderdi. Saralıların durumu da aynıydı. Kamp koşullarında onların sara nöbetleri gittikçe sıklaşır ve şiddetli bir hal alırdı. Onlar da diğer mahkûmlar tarafından iğrenç yaratıklar olarak görülürlerdi. Ve Barakalarda zührevi hastalıklara kapılmış çok sayıda insan vardı. Bunların sağlıkları, SS doktoru Sonntag'ın yaptığı deneylerle iyice bozulmuştu.

Bizim Blok'ta, Erna adlı on sekiz yaşında bir kız vardı. Kafası gövdesine göre çok büyüktü ve o da "kaçığın biri"ydi. Ağzından, tamamen boş tehditlerin dışında pek bir söz çıkmazdı. Diğer toplumdışılar ona fazlasıyla takılır ve zulmederdi. Kampın yakınlarından bir yerden bir uçak geçtiğinde pencereye koşar ya da kamp sokağına çıkar ve dudaklarından ipe sapa gelmez, heyecanlı sözcükler dökülürdü.

"Erna, bak pilotun geldi senin için. Bugün kesinlikle uçaktan atlayacak paraşütle. Gözünü dört aç."

Erna, gaz odasına gönderildiği güne kadar pilotuna bakmaya devam etti.

Blok Bürosunda tutulan bir Blok kayıt defterimiz vardı. Mahkûmların tüm özellikleri bu deftere kaydedilirdi. Bir gün şöyle bir kayıt gördüm defterde: "Poremski, Eugenia; toplumdışı, Moskova doğumlu." Blok'un "B" kanadında kalıyordu. Akşam, Eugenia Poremski'yi Baraka Kıdemlisine sormak üzere "B" kanadına gittim. Baraka Kıdemlisi onu çağırdı ve koyu renk gözlü,

kartal burunlu, yüzünden endişe okunan, yirmilerinin sonlarında bir kadın geldi. Ona, Moskova doğumlu olduğu için kendisini görmeye geldiğimi söyledim. Yüzü aydınlandı. "Moskova!" dedi heyecanla. "Moskova'yı biliyor musunuz? Rusça konuşuyor musunuz?" Onunla Rusça konuştuğumda beni kucaklayıp ağlamaya başladı. Bir Beyaz Rus sığınmacının kızı ve Çarlık döneminin bakanlarından Stolipin'in yeğeniydi. Toplumdışı bir hayat sürdürdüğü iddiasıyla kampa atılmıştı. Bundan sonra sık sık sohbet eder olduk. Eğitimi çok iyi değildi, ancak çok zekiydi ve fahişelerin arasında bulunmaktan dolayı çok rahatsızdı. Arkadaşlığımız yıllarca sürdü. Sonra bir cephane fabrikasında çalışmaya gönderildi.

Alman toplama kamplarının en kötü yanlanndan biri, belli bir tahliye tarihinin olmamasıydı. "Ne kadar süre yatacağını bilmemek" en acı verici şeydi. Ben tüm umudumu kaybetmiştim ama toplumdışılar arasında tahliye umudunu kaybetmemiş çok sayıda kadın vardı. Fala bakanlar son derece rağbetteydi. Bir parça ekmek karşılığında hep mutlu bir gelecek söylenirdi: Çabuk özgürlük.

Toplama kamplarında insan farklıdır ve uzun zaman değişmeden kalması mümkün değildir. Hapislik yıllarımda, insanları normal uygarlık maskeleri olmaksızın gözlemlemek için çok fırsatım oldu. İnsanın kendisini gözlemlemesi ise öyle kolay bir şey değildi. Rusya ve Almanya'daki toplama kamplarında nasıl olup da yedi yıl ayakta kalabildiğimi soranlara söyleyebileceğim tek şey, fiziki yapımın her zaman çok iyi ve sinir yapımın oldukça dengeli olmasının yanı sıra hiçbir durumda kendime olan saygımı en ufak bir şekilde kaybetmeyişim ve hepsinden önemlisi bana ihtiyacı olan insanları her zaman bulmuş olmamdır. İyi arkadaşlar bulmakta her zaman çok talihliydim.

Gerçek suçlular ve toplumdışı unsurlar dışında kadınların çoğu sıradan insanlardı; ev kadınları, anneler ve genç kızların, kampın dışındaki ev kadınlarından, annelerden, genç kızlardan çok az farklan vardı, belki de hiçbir farklan yoktu, ilk yıllarda - sadece "eski" politikler ve incil Talebeleri dışında kamplarda pek az bilinçli rejim düşmanı vardı. Daha sonra, işgal edilen ülkelerdeki direniş hareketlerinden gelen kadınlarla sayılan arttı. Daha sonra gelen bu kadınlar kamp hayatına daha iyi uyum sağladılar. Onlar bir dava için savaşmışlardı ve şimdi de toplama kampında bulunmalan Nasyonal Sosyalizm için bir tehlike olduklarını gösteriyordu. Bu onlann kendilerine saygılannı güçlendiriyor ve başlarını dik tutmalannı sağlıyordu. Fakat mahkûmların çoğunluğu "masum"du; bu korkunç kaderin neden başlanna geldiğini

bir türlü anlayamıyorlardı. Her birinin geride bıraktığı anıları vardı: Kocası, çocukları, evi. Ve şimdi bir toplama kampında umutsuz ve çaresiz durumdaydı ve üstelik orada ne kadar tutulacağını da bilmiyordu. Bir asker gibi talim görüyor, bir otomat gibi hareket ediyordu. Ne gündüz ne gece kendi başına kalabiliyordu. Yaptığı her şeyi başkalarıyla birlikte yapıyordu. Her adımda, her kelimede kendisi gibi acı çeken ama yabancı olduğu insanlarla karşılaşıyordu. Barakasındaki bir iki kişiden belki etkileniyor, fakat çoğunluk, tüm alışkanlıkları ve davranışlarıyla ona iğrenç ve tahammül edilmez geliyordu.

Ölesiye çalıştırılıyordu; yarı aç yaşıyordu; ayakta dikilip donmasına sebep olunuyordu; yetişkin bir insan, bir kadın, bir anne, bir genç kız olarak azarlanıyor, tehdit ediliyor, hatta dövülüyordu. Bir toplama kampına her yeni gelen, fiziği ne kadar sağlam, sinirleri ne kadar güçlü olursa olsun iliklerine kadar titrediği korkunç bir dönem geçirir. Ve yeni gelenlerin çektikleri acılar, Ravensbrück'te her yıl biraz daha arttı ve sonuçta ölüm oranları en yüksek noktaya çıktı. Bir mahkûmun kaderine razı olup kamptaki hayata alışması, kişiliğine bağlı olarak haftalar, aylar, hatta yıllar alırdı. Bu dönemde bireyin kişiliği değişime uğrar. Dış dünyaya ve diğer mahkûmlara olan ilgi evreler halinde azalır. Dehşet verici olaylara gösterilen tepkilerin şiddeti azalır, süresi kısalır. Bu bir katılaşma sürecidir, ölüm cezalarına, idamlara, kırbaçlamalara, hatta iğrenç işkencelere gösterilen tepki ancak birkaç dakika sürer ve ardından hiçbir şey olmamış gibi gülünür, konuşulur ve kamp hayatı bir şey olmamış gibi sürüp gider.

Aynı değişikliği kendimde de gözlemledim. Kampa yeni geldiğimde, kadınların yoklama sırasında bayıldığını ve özellikle bir Çingene kadının o kadar uzun süre ayakta duramadığı için defalarca kalp krizi geçirdiğini gördüğüm zaman şoke olmuş, korkuya kapılmıştım. 1944 yılında ise, şu ya da bu nedenle revire gittiğimde, gaz odasından getirilip koridora yığılmış ölüleri kılım kıpırdamadan yolumun üzerinden çekebiliyordum.

Hıristiyan ahlâkı acı çekmenin insanı yücelttiğini söyler. Bu ancak koşullara bağlı bir gerçek olabilir. Toplama kampındaki hayat bunun tersinin daha doğru olduğunu gösterir. Acı çekmekten, toplama kamplanndaki kadın ve erkeklerin başına geldiği gibi, aşağılamayla birlikte iki kat artan acıdan daha moral bozucu bir şey olduğunu sanmıyorum. Bu, birey için olduğu gibi muhtemelen bütün halklar için de doğrudur. Toplama kampı sıradan hapishane gibi değildir. Özgürlüğün kaybedilmesi büyük bir darbedir ama bu daha başlangıçtır; ondan sonra acı çekersiniz, kasıtlı olarak acı çektirilir size, sürekli olarak. İndirilen dar-

beler kötüdür ama daha kötü olan, sürekli provokasyonlar ve sürekli aşağılamalardır. SS size vurduğunda karşılık vermeye cesaret edemezsiniz. SS size bağırdığında ve hakaret ettiğinde ağzınızı kapamak ve asla cevap vermemek zorundasınızdır. Hiçbir istisnası olmamak üzere insani tüm haklarınızı kaybetmişsinizdir. Siz, diğer talihsizlerden ayırt edilebilmek için kendisine bir numara verilmiş, nefes alıp veren bir varlıksınızdır sadece.

Farkında bile olmadan, sizi yaralayan, size acı çektiren mahkûm arkadaşlarınızdan intikam alma duygusuna kapılırsınız. Burada sözünü ettiğim, görevli olan ve görev nedeniyle kötü muamelede bulunan bazı mahkûmlar değildir. Bu başlı başına ayn bir konudur. Hayır; sözünü ettiğim sıradan kadın mahkûmlardır. Bunların en kötüleri toplumdışılar arasında bulunur, bunların çoğunda insan dayanışmasından en ufak bir iz bile yoktur. Burada herkesin herkese karşı savaşı söz konusudur. Fakat aynı şey, daha ılımlı biçimlerde diğer mahkûmlar, bilinçli politikler arasında da geçerlidir. Onlar da birbirlerini kıskanırlar. Birisi bir parçacık daha fazla yemek almışsa, aldığı ekmek parçası bir nebze daha büyükse, margarin ya da sosis birazcık daha fazlaysa ortalığı derhal bir nefret ve öfke bulutu sarar.

İlk yıllar, politikler, toplumdışı ve adli suçlular, Almanya'da farklı toplama kamplarında tutuluyorlardı, fakat daha sonra, özellikle kamplar aşın kalabalıklaşınca bu pratik yürümez oldu. Rusya'daki GPU gibi SS'ler de ayırmama politikası sayesinde mahkûmları daha kolay yönetebileceklerini fark ettiler; çünkü bu yolla var olan rekabetler, farklılıklar ve kıskançlıklar iyice artıyordu. SS'ler, işlerini kolaylaştırmak için "özyönetim" dedikleri bir politika uyguluyorlardı. Bu sistem, mahkûmların bizzat sorumluluk almasına dayanıyordu. Dürüst bir karaktere sahip olmayan mahkûmlann çeşitli kamp görevlerini kapması sıradan mahkûmların yaşamlarına ek baskılar ve yükler getiriyordu; çünkü toplumdışılar ve adli suçlular ellerine geçirdikleri bütün görevleri kendileri ve yandaşları için yeni avantajlar kazanmakta ve mahkûmlara acı çektirmekte kullanıyorlardı.

En iyi durumda, Blok ya da Baraka Kıdemliliği ya da Grup Liderliği işini adil bir şekilde yerine getirmek kolay şey değildi. Böyle bir görevi yürütmekte olan mahkûmun diğer mahkûm arkadaşlannın çıkarlannı kollaması çok zordu. Aynı zamanda mahkûm, yönetimin emirlerine mümkün olduğu kadar uymak, çatışmadan ve usulsüzlükten kaçınmak zorundaydı. Böyle bir göreve getirilen bir kadının aniden değiştiğine çok kez tanık olmuşumdur. Ağzı var dili yok, sinmiş bir yaratığın bir gecede hiç yalpalamadan mütehakkim, kaba, öfkeli birine dönüştüğünü; ke-

sinlikle hak etmediği halde diğerlerini ona saygı göstermeye zorladığını, ceza yağdırmaya, korkunç cezalar vereceği tehdidinde bulunmaya, hiçbir vicdan azabı çekmeksizin başkalarının eşyalarına el koymaya başladığını görmüşümdür. Böyle bir kadın - böylelerinden çok vardı - yüzlerce mahkûmun hayatını yalnızca koyu bir sefalete sürüklemekle kalmayıp, sonu gelmez bir işkenceye de dönüştürebiliyordu.

"Yatak düzeni" ve dolap temizliği konusunu daha önce anlatmıştım, fakat böyle bir kadın keza yemek ve elbise dağıtımı gibi şeylerden de sorumluydu. Kendisine yağ çekenleri kayırması için ne bulunmaz fırsat! Ve daha sonraki yıllarda, dışardan paket almamıza izin verildiğinde, rüşvet ve yolsuzluk için de ne büyük bir fırsat! Özellikle SS Blok liderinin tavırlarını büyük bir gayretle taklit eden ve çevrelerinde bir terör rejimi oluşturan bazı Blok Kıdemlileri, üniformaları dışında SS'lerden ayırt edilemez hale gelmişlerdi. Mahkûmların arasından çıkmış, SS idari organlarında yer alan böyle kadınlar "SS'ten fazla SS"ti. Blok Kıdemlisinin SS Blok liderine söyleyeceği tek bir söz, talihsiz mahkûmun hayatını karartacak bir cezaya yol açabilirdi.

Diğer yandan, iyi bir Blok Kıdemlisi, kısa sürede genellikle zekâ seviyesi düşük bir kadın olan SS Blok Liderini yönlendirmeye başlayabilir, onu çok sıkı kontrol yapmaktan alıkoyabilir, raporları ve cezalan engelleyebilir ve mahkûmlann koşullarını genel olarak iyileştirebilir ve onlara en azından serbest zamanlarında sessizlik ve huzur sağlayabilirdi. 1942'den itibaren "Hasta nakliyatı"nın örgütlenmeye başlamasıyla birlikte, Blok Kıdemlisi, mahkûm arkadaşlarının ölümlerine ya da hayatta kalmasına pratikte karar verme gücüne sahip hale geldi. "Fiziki ya da akli olarak kusurlu" olanlann ya da çalışamayacak durumda olanlann listesini düzenleme görevi onlara verilmişti. Bu nakliyat listelerine alman kadınlann sonu gaz odalanydı. Bazı Blok Kıdemlileri ise, yaşlı ya da hasta mahkûmlan bu nakliyattan yıllarca koruma becerisini gösterebilmişlerdir.

Yehova Şahitlerinin Blok Lideri Olmak

Ranzalarımızdan fırladığımız andan yoklama için sıraya girdiğimiz ana kadar kırk beş dakika zamanımız vardı; bu süre içinde yüzümüzü yıkıyor, giyiniyor, yataklarımızı düzenliyor, dolaplarımızı temizliyor ve "kahvaltımızı" yapıyorduk. Bu, en iyi koşullarda bile o kadar kolay bir şey değildi, bir de Barakadaki yüz kadının aynı şeyleri yapmak için koşuşturduğunu düşünün!

Banyoya ilk önce gidebilmek için ranzalar arasında, dar koridorlarda birbirimizi itip kakıyorduk. Her musluğun önünde kuyruklar oluşuyordu. Biri taranıyor, diğeri dişlerini fırçalıyor, bir üçüncüsü yüzünü yıkarken çevresine su sıçratıp duruyor ve havada küfürler uçuşuyordu. WClerin önünde daha da uzun kuyruklar oluşuyordu ve ardından "kahve" kuyruğu. Herkes son sürat hareket ediyor, birbiriyle âdeta boğuşuyordu. Derken yoklamaya çağıran siren ötmeye başlıyor ve Blok Kıdemlisinin "sıraya girin" böğürtüsü duyuluyordu.

Bir sabah SS Blok Lideri Drechsler bizi ziyaret etti. Sinirli olduğu çok açıktı ve bizi hızlandırmak için öfkeyle bağırıp duruyordu. Yakası açılmadık küfürler ediyor, önüne kim çıkarsa bir tokat indiriyordu.

"Çıkın buradan," diye bağırdı, "Çabuk olun! Bütün gün böyle yatıp duracağınızı mı sanıyorsunuz? Çabuk kıpırdanın, yoksa hepinizi rapor ederim."

Sinirleri bozulmuştu. Bütün mahkûmlar dışarı çıktıklarında, sorumlusu olduğum "A" Barakasına daldı. Yataklara şöyle bir göz attı: "Nerede Baraka Kıdemlisi?" diye haykırdı. Öne çıktım ve bir küfür yagmuruyla karşılaştım.

"Sen buna yatak düzeni mi diyorsun? Bunlar yataktan çok hamağa benziyor. Bu 'A' Barakasının domuz ağılından farkı yok. Yoklamadan sonra büroya rapor ver."

Yoklama bitip Çalışma Havuzu üyeleri ve örgücüler barakalarına döndükten sonra grubumdan bir kadın, Blok Kıdemlisine, geceleyin ekmeğinin çalındığını söyleyerek acı acı yakındı. O anda büronun kapısı açıldı ve Drechsler'in öfkeli yüzü göründü.

"Nedir bu gürültü?" diye sordu.

Blok Kıdemlisi açıkladı.

"Kim çaldı ekmeğini" diye sordu Drechsler, şikâyette bulunan kadına.

"6. Masadan Lina," diye yanıtladı kadın anında.

"Gidip getirin o kadını bana," diye emretti Drechsler. "Sizler de gelin. Sonuna kadar gideceğiz ve nedenini anlayacağım."

Büyük bir üzüntüyle, kaygılı bir bebeğin yüzü gibi kırış kırış yüzlü, tiz perdeden ince sesli, zavallı ihtiyar Lina'nın yanma gittim. Çaresiz bir durumdaydı. Daha ben bir şey söylemeden ekmeği kendisinin çalmadığını haykırmaya başladı. Akli dengesinin bozuk olduğunu hepimiz biliyorduk. Büronun kapısına gelince aceleyle fısıldadım ona: "Künyeni düzgün bir şekilde söylemeyi unutma, yoksa Drechsel canına okur. Kafası çok bozuk."

İçerde Lina, kekeleyerek adını ve numarasını söyledikten sonra sorgulama başladı. Karar önceden verilmiş, Blok Kıdemlisi,

Lina'nın ekmek çalarken yakalandığını rapor etmişti. Drechsler'in raporu yazmakta olduğunu görünce araya girdim.

"Sayın SS Lider, akli dengesinin bozuk olduğunu dikkate alın. Lina yaptıklarından sorumlu tutulamaz. Aklının başında olmadığını herkes biliyor."

Drechsler, yazmayı kesip cüretime şaşmış gibi ağzı açık şöyle bir baktı bana. Sonra açtı ağzını yumdu gözünü.

"Senin dilin çok uzun; sen ne karışıyorsun. Bu ne cüret! Senin gibi aptalın biri Baraka Kıdemlisi olsun, olacak şey değil. 'A' Barakasının domuz ağılından neden farksız olduğu şimdi daha iyi anlaşılıyor."

Yerinden kalkıp konuşmasını sürdürerek bana doğru geldi. "Çok uzun süre kaldın sen Baraka Kıdemliliğinde ve işte sonucu görüyoruz. Seni Sorumlu Amire rapor edeceğim. Anladın mı? Defolun! Hepiniz."

Kapıyı arkamızdan kapatıp çıktık. Kendi kendine öfkeyle konuşmaya devam ediyordu: "Ne sinir bozucu şey yahu! Hayatımda böyle şey görmedim."

Baraka Kıdemliliğini kaybetmek umurumda değildi; hatta memnun bile olmuştum. Peki ya "rapor" edilmek? Üzgün ve endişeliydim.

Ertesi sabah, SS Başamiri Langefeld'in bürosuna çağrıldım. Kapının önünde bekledim ve bir süre sonra Langefeld'in sekreteri Marianne Korn dışarı çıktı. Genç, sarışın ve hoş bir kızdı, fakat elit olduğuna dair inancı -kendisi bir İncil Talebesiydi - ona ukala ve yukardan bir görünüm veriyordu.

"İçeri girin, Buber," dedi. "Sayın Amir sizi görmeye hazır."

İçeri girdim ve malum rutine uygun olarak künyemi okudum. Bayan Langefeld masasında oturuyordu. Önce bana hiç bakmadı, pencereden dışarıyı seyrediyordu. Sinirli görünüyordu ve başını salladıkça saçları gözünün önüne geliyordu.

"Sen toplumdışıların Baraka Kıdemlisi misin?" diye sordu.

Aslında "öyleydim" demem gerekirdi ama tasdik etmeyi tercih ettim.

Bundan sonraki soru beni hazırlıksız yakaladı.

"Blok Kıdemliliği yapabilir misin?"

"Hayır, sanmıyorum," diye kekeledim. "Böyle bir göreve uygun olduğumu sanmıyorum. Baraka Kıdemliliğinde bile zorluk çekiyorum."

Söylediklerimi dikkate almış gözükmüyordu. "Tamam o zaman," diye devam etti: "İncil Talebelerinin 3. Blok'una Blok Kıdemlisi oldun. 3. Blok'un Teftiş Blok'u olduğunu unutmamalı, düzen ve intizamın sürekli olmasına özel önem vermelisin. Ne

zaman bir teftiş olacağını asla bilemezsin, bu yüzden gece gündüz her şey mükemmel bir düzen içinde olmalıdır. Şimdi gidip eşyalarını al ve 3. Blok'a taşın."

Görüşme böylece sona erdi, büyük bir şaşkınlık içinde emirleri yerine getirmeye koyuldum. Cezalandırılmayı -hatta Ceza Bloku'na gönderilmeyi - beklerken terfi ettirilmiştim. Bu şaşkınlığım, daha sonra bu olağanüstü olayın arkaplanını azar azar öğrenene kadar sürdü. 3. Blok'un Blok Kıdemlisi Kathe Knoll'du. Bir politik olarak bilinirdi, fakat ne herhangi bir politik partinin üyesiydi ne de tutuklanma nedeni belliydi. Daha sonra onun dosyasındaki bir notu gördüm: "Hırsızlıktan iki kere mahkûmiyet." Muhtemelen Naziler hakkında birkaç ihtiyatsız söz eden "politik"lerden biriydi ve işgüzar bir muhbir tarafından ihbar edilmişti; burada onun gibi çok kişi vardı.

1940'de kampta kötü bir şöhrete sahipti. Kendini kamptaki en iyi ve en etkin Blok Kıdemlisi olarak görüyordu. Bu kanı Kamp Komutanı Kögel tarafından da paylaşılıyor olmalıydı ki ona en önemli Blok Kıdemliliği görevini vermişti. Kögel'in desteğiyle konumunu dizginsiz biçimde kullanıyordu. Bütün kamp kural ve talimatlarını harfi harfine ve en sıkı bir şekilde yerine getirmekle kalmıyor, onları, SS'leri bile geride bırakacak şekilde uygulayarak hayatı cehenneme çeviriyordu. İnançları dolayısıyla içerde yatan politik mahkûm Sabo'yu rapor etmiş, Ceza Bloklanna göndertmiş ve ölümüne sebep olmuştu. Bu olay onun üzerinde en ufak bir etki yapmamış, 3. Blok'taki mahkûmlara baskı ve işkence yapmayı sürdürmüş, onları sürekli bir endişe ve korku ortamı içinde tutmuştu. 3. Blok mahkûmlarının hepsi İncil Talebesi ve örnek mahkûm olmasına rağmen burada bile insanları "rapor" etme başarısını göstermişti.

SS Başamiri Langefeld'in İncil Talebelerine sempatisi vardı. Onlann sebatkârlığına hayranlık, dinsel inançlarına saygı duyuyordu. Bizzat bir İncil Talebesi olan sekreteri aracılığıyla, 3. Blok'un, Kathe Knoll'un gayretkeşliği yüzünden cehenneme döndüğünü öğrenmişti. Bir süre hiçbir şey yapamamıştı, çünkü Kamp Komutanının güvenini kazanmış bir kadını uzaklaştırmak mümkün değildi, fakat Kathe Knoll'u, bizzat kamp talimatlarına karşı kendi menfaati için suç işleyip suçüstü yakalayıncaya kadar bir vaşak dikkatiyle izlemişti. Yakalayınca da olayı mümkün olan en kötü biçimde yorumlayarak hakkında resmi bir "rapor" düzenlemişti. Komutan bile suçluyu kendi Başamirine karşı koruyamamış ve Kathe Knoll, pek çok kişiyi mahkûm ettiği Ceza Hücrelerini boylamıştı.

Fakat şimdi sorun, Langefeld ve Marianne Korn'un, hem kamp disiplininin resmi gereklerini yerine getireceğine güvendikleri, hem de İncil Talebelerine dürüstçe davranacağına inandıkları uygun bir Blok Kıdemlisi bulmaktı. Onlar bu zor sorunu tartışırlarken SS Lideri Drechsler çıkagelmiş, öfkeyle, gösterdiği cüret yüzünden "A" Kanadının Kıdemlisinin görevinden alınmasını ve cezalandırılmasını talep etmiş; beni, "bir budalanın, aklı başında olmadığı gerekçesiyle işlediği suçtan sorumlu tutulamayacağını ileri süren iflah olmaz bir budala" olarak tanımlamıştı. İşte Langefeld'in içinde bulunduğu zorluğa Tanrının bağışladığı bir çözüm: Böyle bir "iflah olmaz budala", incil Talebelerini kollaması için aradığı kişinin ta kendisiydi. Böylece Blok Kıdemliliğine atanmışım.

3. Blok'taki görevime öğleden sonra kanşık duygularla başladım. 3. Blok, kamp sokağının sağ tarafında, "eski" politiklerin bulunduğu 1. Blok'un karşısındaydı. Burada tamamen farklı bir atmosfer vardı. İçerisi son derece sessizdi; temizlik tozu, dezenfektan ve lahana çorbası kokuyordu. İki yüz yetmiş kadın masalarda oturmuş sessizce yemeklerini yiyor, çok az konuşuyorlardı. Bu benim alışık olduğum bir şey değildi ve hatta biraz da dayanılmaz gelmişti. Ben içeri girer girmez, uzun boylu, sarışın bir kadın ayağa kalktı, bana yer gösterdi ve bir kâseye lahana çorbası doldurup önüme koydu. Ne yapacağımı bilemedim. Onlara kim olduğumu ve buraya neden geldiğimi söylese miydim? Bu beklenti içindeki sessizliğe bir konuşma mı yapmalıydım? Onlara konuşabileceklerini, çevremde biraz ses istediğimi mi söylemeliydim?

Masalara göz gezdirdiğimde aynı ılımlı, gülümseyen yüzlerle karşılaştım. Hepsinin saçları arkadan sıkı sıkıya topuz yapılmıştı, büyük bir düzen içinde oturuyor ve yemeklerini hizaya girmiş gibi yiyorlardı. Çoğu köylü kadınlara benziyordu, öne eğik yüzleri güneş ve rüzgârdan yanmış ve kınşmıştı. Her kâsenin altında bir karton altlık vardı. Sonradan öğrendiğime göre, "masada iz bırakmasın" diyeymiş bu. Koridorun döşemesine ve masalann arasına, mahkûmlar işe giderken yerleri kirletmesinler diye kahverengi kâğıttan büyük paftalar serilmişti. Kapıda, mahkûmların içeri girmeden önce tahta ayakkabılarındaki çamurları silip kazımaları için fırçalar ve çamurluklar vardı. Yemekten sonra bir mahkûm bana doğru geldi:

"Blok Kıdemlisi, yatakhaneye girebilir miyim, lütfen? Orada bir şey unuttum da."

İzin verdim, yatakhaneye girmeden önce ayağındaki tahta ayakkabıları çıkartıp içeriye çoraplarıyla girdiğini gördüm. Bu sı-

rada kadınlardan bazıları kâseleri ve kaşıkları topluyor, bulaşık yıkamak üzere taşıyorlardı. Ben ise orada öylece oturuyordum; hâlâ biraz yabancılık duygusu içinde, bu yeni çevreyi yadırgamış bir şekilde, bütün bunları kendime izah edemeden. Öğleden sonraki "iş yürüyüşü" için henüz siren çalmamıştı ki hiçbir özel talimat verilmeden bütün Baraka sıraya dizildi. Birçoğunun sağlam deri çizmeleri, astarlı, çizgili ceketleri vardı - bu noktada belirtmeliyim ki, Eylülden önce bütün kampa koyu gri çorap, tahta ayakkabı ve ceket dağıtılırdı. Bu incil Talebelerinin çoğunun giyecekleri toplama kampının erken dönemlerinde dağıtılmış daha sıcak tutan ve daha iyi kalite giyeceklerdi. Çoğu yıllardır hapishanede ve toplama kampındaydı. "Eski" politikler gibi onların kamp numaralan da küçük sayılardı ve bu bağlamda Şeytan onların üzerinde küçük bir zafer kazanmış oluyordu, çünkü ilk yakalanıp suçlananlar olarak belli bir gurur duygusuna sahiptiler.

Diğerleri çıkıp gider gitmez görev müfrezesi çalışmaya koyuluyordu. Bu müfreze, bir Freysianlı* olan uzun boylu, sansın Geesche, Friedel Schvvan adlı bir Berlinli ve Ella Hempel adlı bir Saksondu. Hızla yerlerdeki kâğıtları topladılar ve gelecek sefere kullanılmak üzere düzgün bir şekilde bir köşeye koydular, her tarafın tozunu aldılar ve masaların üstünü leke var mı diye kontrol ettiler.

"A" Kanadının Baraka Kıdemlisi içeri girdi. Pardubitceli,** Bertel Schindler adlı bir Çek politikti. O, bu hürmetkar ve kerameti kendinden menkul tarikat mensuplarından farklıydı, kesinlikle daha insandı ve onlardan daha yanına yaklaşılabilir birisiydi. Daha başından onun arkadaşça yüz ifadesini ve hayat dolu tavrını sevmiştim ve anlaşacağımız çok açıktı. Konuşma, selefime karşı bir öfke patlamasıyla başladı, şaşırtıcı olan, İncil Talebesi çalışma müfrezesi üyelerinin de bu patlamaya coşkuyla katılmasıydı.

Bundan sonra Blok Kıdemlisi olarak görevlerimi anlattılar bana ve çok korkulan Kamp Komutanı Kögel ziyaretçileriyle birlikte geldiğinde neler yapmam gerektiğini söylediler. Ortaya atılmalı ve Blok'un durumu hakkındaki raporumu duraksamadan vermeliydim. Onların sayesinde Kögel'in küçük hilelerini ve üslubunu öğrenmiştim.

Bir Polonya Almanı olan "B" Kanadının Baraka Kıdemlisi Grete Bötzel, berbat bir kişiliğe sahipti ve Kathe Knoll'un astı durumundaydı. Bu durum beni, Blok Kıdemlisi olarak otoritemi

Freisian. Hollanda'da, atlanyla ünlü bir bölge (ç.n.).
Çekoslovakya'da bir bölge (ç.n.).

kullanmadan önce, onu, İncil Talebelerine bir ölçüde saygılı davranması için zorlamaya sevk etti ve her seferinde gizli düşmanlığıyla yüz yüze geldim.

Bir Nizam-Intizam Krallığı

Artık görevli olduğum "model blok"ta bir teftiş turuna çıktım. Burada hepsi İncil Talebesi olan 275 mahkûm vardı. Hepsi örnek mahkûmdu, hepsi kamp kural ve talimatlarını ıcığına cıcığına kadar biliyor ve harfiyen uyuyordu. Her dolap diğerinden ayırt edilemeyecek kadar temiz ve düzenliydi. Bütün havlular dolapların kapılarına aynı düzenlilikte asılmıştı; bütün kâseler, tabaklar ve kaplar vb. temizdi ve iyice parlatılmıştı. Tüm taraklar her gün temizleniyor, bütün diş fırçaları herhangi bir leke ya da pislik olmaması için dikkatle inceleniyordu. Kapıda herhangi bir görünür parmak izi yoktu. Tabureler hiçbir leke bırakmamacasına siliniyor ve kullanılmadıkları zaman düzenli biçimde istifleniyordu. Mahkûmlardan hiçbiri, iz bırakırım korkusuyla, kuralları bozup ayaklarını tabureye dayamıyordu. Hiçbir yerde tek bir toz yoktu, hatta Barakanın kirişlerinde bile - çünkü bizim Barakanın tavanarası yoktu ve doğrudan çatıyı görüyorduk. Bana, bazı SS amirlerinin beyaz eldivenlerle gelip parmaklarını girinti çıkıntılarda gezdirdikleri, hatta masalara çıkıp kirişlerde toz olup olmadığını kontrol ettikleri söylenmişti. Masaların üstü de cilalı gibi gözüküyordu ve anladığım kadanyla masa tahtası bir ayakkabı fırçasıyla milimine kadar fırçalanıyordu. Pencere camlan pırıl pırıldı ve döşeme her gün fırçalanmaktan bal dök yala denecek kadar temizdi.

SS Blok Liderinin bürosu bir temizlik örneğiydi ve temizlik malzemelerinin, alet edevatın tutulduğu dolap göz kamaştırıyordu; her kova ve kutu ayna gibi parlıyordu. Tuvaletler ve banyo aynı şekilde son derece temizdi. Görev müfrezesindeki iki kadın onları temizlemek için saatlerini harcıyorlardı. Fakat bütün bu temizlik ve düzenliliğin doruk noktası, her birinde 140 yatak bulunan yatakhanelerdi. Yatak düzeni burada şaşırtıcı boyutlardaydı. Saman döşekler ve yastıklar birer kutu düzenliliğindeydi, her birinin kenarlan net bir şekilde seçiliyordu, hepsi aynı biçimde ve büyüklükteydi ve cetvelle çizilmiş gibi hepsi aynı çizgide sıralar halinde uzanıyordu. Battaniyelerin hepsi aynı biçimde, aynı büyüklükte katlanmış ve aynı şekilde ayakuçlanna konmuştu ve nevresimlerin üzerindeki numaralar aynı şekilde ve aynı yerde net bir şekilde görülebiliyordu. En son ranzanın altına tahta ve

odunlar mükemmel bir düzenlilikle istif edilmişti. Her ranzanın üzerinde, orada yatan mahkûmun ismi ve numarası kayıtlıydı ve kapının üzerinde, her ranzayı ve o ranzada kimin yattığını gösteren, dikkatli bir şekilde çizilmiş bir yatakhane krokisi bulunuyordu; teftişe gelen herhangi biri bu sayede kimin nerede olduğunu derhal görebilirdi.

Yemekhanede "tatlı çorbası"nın öncelikle ya da Pazarlan ***gulaşın*** fazlasının hangi masaya dağıtılacağı vb. konusunda bir talimat vardı. Her dolabın kapısının iç tarafında, üzerinde mahkûmun adı ve soyadı yazılı bir kartta o mahkûmun sorumlu olduğu görevler net bir şekilde belirtilmekte ve bürodaki planlarda hangi mahkûmun nerede oturduğu, nerede yattığı ve yoklamada nerede durduğu gösterilmekteydi. Keza, her gelen ve giden mektubun kaydı da vardı ve bunun gibi bir sürü şey; listelerin, plan ve grafiklerin sonu gelmiyordu. Ve şimdi bütün bu karmaşık temizlik ve düzen azaphanesinin Kıdemlisi bendim. Öylesine gerilmiştim ki neredeyse bu mekteplilerin kâbusundansa Birma'nın bitli, çamurlu kulübelerini özlemeye başlayacaktım.

3. Blok'ta benim için tuhaf bir hayat başlamıştı. Toplumdışılann Baraka Kıdemlisiyken bütün gün şu ya da bu görevin peşinden koşturur, her an yeni bir korkulu durumla karşılaşırdım. İncil Talebeleri arasında ise hayat son derece düz bir çizgide ilerliyordu. Her şey tıkır tıkır işliyordu. Sabahları, yoklamadan önce herkes yapacağı işe hazırlanırken kimse yüksek sesle konuşmuyordu. Diğer Bloklarda Blok ve Baraka Kıdemlileri, düzeni sağlamak için boğuk seslerle sağa sola bağırır dururlardı, burada ise benim tek kelime söylememe gerek kalmadan her şey sessizce olup bitiyordu ve bütün işler böyle yürüyordu - yemek dağıtımı, ışıkların söndürülmesi ve günlük her şey.

Benim baş görevim, İncil Talebelerinin hayatını mümkün olduğu kadar kolaylaştırmak, SS Blok Liderinin hilelerine engel olmak ve tüm yeteneğimle her bireyin çıkannı korumaktı. Hasta mahkûmları revire götürmede yardımcı olmaya özel önem veriyordum. Blok Kıdemlisinin söylediklerinin, SS başhemşiresi ya da SS doktoru üzerinde belirleyici bir etkisi vardı ve bu sayede genellikle "yatak istirahatı" ya da "içerde çalışma" izni almam mümkün olabiliyordu. Ayrıca, zaman zaman aspirin ya da benzeri ilaçları bulmak, çarşafları daha sık değiştirmek gibi olanaklardan yararlanmam mümkün olabiliyordu.

3. Blok'ta hiçbir hırsızlık vakası olmuyordu. Yalan ve dedikodu diye bir şey de yoktu. Bütün kadınlar yalnızca bireysel olarak yüksek bir vicdana sahip olmakla kalmıyor, aynı zamanda bütün grubun mutluluğundan kendilerini sorumlu tutuyorlardı.

Benim onların dostu olduğumu kavramaları ve çekinmeden cemaatlerine kabul etmeleri için orada çok uzun süre kalmam gerekmedi. Onların Blok Kıdemliliğini yaptığım iki yıl boyunca aramızda var olan mutlak güven ilişkisini bozacak en ufak bir olay olmamıştır.

Bir kere ilişki kurulmuştu ve onların hiçbirinin bana ihanet etmeyeceği konusunda büyük bir güven içindeydim, onlar için pek çok şey yapabildim; örneğin, her türlü bahane ve hileyi kullanarak daha yaşlı ve fiziken daha zayıf durumda olan mahkûmları yoklamalarda saatlerce ayakta beklemekten kurtardım. Bunu toplumdışılara yapamazdım, çünkü en ufak bir menfaat elde edebilmek için bir an bile duraksamadan beni SS'lere ihbar edebilirlerdi.

incil Talebeleri, Ravensbrück'teki mahkûmlar arasında tek homojen bloku oluşturuyordu. Birkaç Hollandalı kadın dışında hepsi Almandı ve hepsi İncil Talebeleri Enternasyonal Birliği'nin üyesiydi. 3. Blok'a ilk gittiğimde onların dinsel inançları konusunda son derece muğlak bir fikre sahiptim ve Hitler'in onlardan neden hoşlanmadığını bilmiyordum. Hoşlanmamak, Hitler'in onlara karşı tavnm açıklamak açısından son derece yetersiz bir sözcük; Hitler, onları Devletin düşmanlan olarak suçlamış ve hoyratça ezmişti. 1933 öncesinde, ciddi görünümlü, gözlüklü bir kadın kapımı çalmış ve beni dünyanın yakında yıkıma uğrayacağına ilişkin bir broşürü okumam için ikna etmeye çalışmıştı. Onun korku ya da umutlarını henüz erken bularak kibarca reddetmiştim. Şimdi aynı derecede ciddiyet ve samimiyetle inanmış yüzlercesinin arasında yaşıyordum ve beni bir "Tanrının cezası" olarak görmeyip doğal olarak inançlarına kazanmaya çalışıyorlardı. Buna kendi tarikat jargonlarında "gerçeğin taşıyıcılığı" diyorlardı.

Çocukken bile dinle fazla ilgim yoktu ve din derslerinde sıranın altından ilgimi çeken başka kitaplar okurdum. Dinleri hakkında her şeyi kavramam mümkün olmadığı gibi, onlarla mantıki bir tartışmaya girecek somut ayrıntılardan da yoksundum; özellikle kısa sürede istisnasız hepsinin az eğitimli ya da eğitimsiz sıradan kadınlar olduğunu anladıktan sonra. Küçük kasabalardan ya da köylerden, köylü ve alt orta sınıf ailelerden geliyorlardı. Az da olsa içlerinde proleter ailelerden gelenler de vardı, fakat onlar da kalifiye olmayan işçilerdi. Onlarla doğa bilimleri hakkında konuşmak yararsızdı. Bu durumda İndiden kerameti kendinden menkul alıntılarla cevap veriyorlardı. Ne söylesem onlara İncilin inkârı gibi geliyordu. Bir keresinde masumane bir şekilde Danvin'den ve doğal seleksiyondan söz ettiğim-

de, sanki Şeytanın ta kendisiymişim gibi korku dolu bir sessizlik çökmüştü ortalığa.

Çok geçmeden beni dönüştürme yolundaki çabalarının hiçbir sonuç vermeyeceğini fark ettilerse de sempati göstermeye devam ettiler ve bir gün "ışığı göreceğim"e ve lanete uğramaktan kendimi kurtaracağıma dair umutlarını asla yitirmediler. Anladığım kadarıyla, dünyanın sonu gelince Yehova Şahitleri hariç tüm insanlığın sonsuz bir karanlığa gömüleceğine inanıyorlardı. Bundan sonra Yehova Şahitleri, İyiliğin Kötülük üzerinde nihai zaferi kazandığı "Armageddon"un ardından "Altın Çağı" yaşayacaklardı. Zavallı, hafif sakat, çirkin ördek yavrusu Erna, orada öylece oturur ve o çatlak, tiz perdeden sesiyle, beklemekte oldukları mucizeleri hezeyan halinde anlatırdı. Mükemmel bir bedenle yeniden doğacak, yeryüzünden kaybolmuş barışı, mutluluğu ve güzel olan her şeyi doya doya yaşayacaktı. Ulus ulusa kılıç çekmeyecek, leopar çocuklarla koyun koyuna yatacaktı; buzağı ile aslan yavrusu birlikte büyüyeceklerdi ve Tanrının kutsal dağında hiç kimse ne zarar görecek ne de yıkıma uğrayacaktı. Orada ölüm diye bir şey olmayacak, herkes - kurtulanlar - mutluluk içinde sonsuza kadar yaşayacaktı.

Bu basit ve doyurucu inanç onlara güç veriyor, uzun yıllar süren toplama kampı hayatına dayanmalarını ve her türlü hakaret ve aşağılamaya rağmen insanlık onurlarını korumalannı sağlıyordu. Kanıtlanacak bir davalan vardı ve ölümün hiç de korkulacak bir şey olmadığını gösteriyorlardı. İnançları uğruna çekinmeden ölebilirlerdi. Dindar bir martir'in inançlan uğruna ölüme gitmesi çok kolaydı, çünkü öteki tarafta kendisini sonsuz bir mutluluğun ve şanın beklediğine inanıyordu. Politik martir ise, kendisini başkaları, gelecek kuşaklar için feda ederken bir gün bu fedakârlığın karşılığını bulacağı düşüncesiyle yetinmek durumundaydı.

Onlan Hitler rejiminin halk düşmanlan yapan, dünyanın pek yakında "yanıp kül olacağı" inancı değil, hem politik hem dinsel tüm kurumlara, "Şeytanın aletleri" olarak gördükleri hem Hitler'in Devletine hem de Katolik Kilisesine karşı olmalarıydı. Nazi rejimini İsa'nın eserine karşıt ve zalimliğin zirvesi olarak değerlendiriyor ve tüm inançsızlar gibi onlann da sonunda Cehennemi boylayacaklarına inanıyorlardı. Aynı zamanda Altıncı Emri son derece ciddiye alıyor ve tüm savaşlara ve askeri hizmetlere kararlılıkla karşı çıkıyorlardı. Bu konudaki sebatkârlıklan çok

iyilik ve kötülük kuvvetleri arasındaki nihai çatışma (ç.n.).
Öldürmeyeceksin (ç.n.).

sayıda erkek Yehova Şahidinin hayatına mal olmuştu. Bu tarikata mensup kadınlar da her türlü savaş faaliyetinde yer almayı bilinçli olarak reddediyorlardı. Böylesi karmaşık sorunlarda hep olduğu gibi, birçok tutarsızlıkları vardı, nitekim toplama kamplarının en değerli ve en fazla rağbet edilen işçileri onlardı. SS subaylarının evlerini ve amirlerin bürolarını temizliyor; çocuk yuvalannda SS'lerin çocuklarına bakıyor; Kamp Komutanına ve diğer SS görevlilerine hizmetçilik yapıyor; SS'lerin sebze bahçelerine bakıyor ve SS'lerin iz süren tazılarını, polis köpeklerini, domuzlarını, tavuk ve tavşanlarını besliyorlardı. Görev bilinçleri ve sorumluluk duyguları sarsılmazdı; çalışkan, dürüst ve itaatkârdılar - kısacası SS'ler için ideal kölelerdi. Onlara işleri için kampa serbest giriş çıkış kartı bile verilmişti, çünkü SS'ler sonunda anlamışlardı ki, hiçbir İncil Talebesi toplama kampından kaçmayı hayal bile edemez. Kaçmak martirlik mertebesini reddetmekle aynı anlama geliyordu. Yehova Şahitlerinin "gönüllü mahkûmlar" olduğu bile söylenebilirdi, çünkü tahliye edilmeleri bir Yehova Şahitleri özel belgesini imzalamalarına bağlıydı. Belgede şunlar yazılıydı: "Kendimi bugünden itibaren Yehova Şahidi olarak görmediğimi ve İncil Talebeleri Enternasyonal Birliği ile bundan böyle ilgilenmeyeceğimi beyan ederim."

SS bürosunda bu formlar yığınlar halinde duruyordu, fakat 1942'ye kadar onları imzalayanların sayısı çok azdı. Gerçi, daha sonraları, üzerlerindeki baskı iyice vahşi ve kaba bir hal alınca yeterince dayanıklı olmayan kız kardeşler bunları imzalamaya başladı, ancak bunlar o zaman bile istisnai vakalardı.

"Anlamıyorum, neden bu zırva formu imzalamıyorsunuz," dedim bir gün yaşlıca "Şahit"lerden birine. "Baskı altında verilen sözün ne ahlaki açıdan bir önemi ne de bağlayıcı bir değeri olur. Dışan çıkınca çalışmalarınıza devam edersiniz."

"Olmaz," diye yanıtladı kararlılıkla. "Bunu vicdanımızla bağdaştıranlayız. SS'lerin formunu imzalamak Şeytanla işbirliği yapmaktan farksızdır."

İnançları için acı çekmeye seve seve katlanıyorlar, ne kadar çok acı çekmişlerse iyiliğin güçleri "Armageddon"da zaferi kazandıktan sonra o kadar ödüllendirileceklerine inanıyorlardı. Ahlâkın bu hesapçı biçimi beni çarpmıştı, fakat açıktı ki, bunun bilincinde değillerdi. Birbirlerine hitap ettikleri şekilde, "kız kardeşlerden biri martirlik mertebesine eriştiğinde, en ufak bir keder ya da korku belirtisi göstermezlerdi. Kampta çektikleri korkunç acılar yüzünden bir arkadaşlarının ölüm haberi geldiğinde, "Öbür dünyaya göç etti. Şimdi o bizden daha mutlu," derlerdi.

Benden önceki Blok Kıdemlisi, Kathe Knoll'un dini tartışmalar yapmalarını azami ölçüde engellemesi yüzünden çok acı çekmişlerdi. Kathe Knoll en ufak bir şüphede onları "rapor" etmekle tehdit etmişti. Onlar için bu korkunç bir mahrumiyetti, çünkü İncil'le yaşıyorlardı ve bütün düşünceleri onun çevresinde dönüyordu. Olup biten her şeyin Kutsal Kitap'ta ya da diğer dinsel metinlerle doğrulanması gerekiyordu; ve dünyanın başlangıcından beri olup biten her şey, halen olanlar ve sonuna kadar olacaklar incil'de öngörülmüştü, tabii ki doğru yeri bulabilirseniz, incil'de kendi kişisel kaderlerinin izlerini bile buluyorlardı. Onların bu konuda konuşmalannı ve notlarını karşılaştırmalarını engellemek tam bir Çin işkencesiydi ve Kathe Knoll bunu kasıtlı bir gayretkeşlikle uygulamıştı.

Blok Kıdemlisi olduktan bir süre sonra, kampta bilinen adlarıyla, "incil Kurtları"mın İndilere ve İncil Talebeleri literatürüne sahip olduklarını keşfettim. Kathe Knoll rejimi altında bu literatürü gizlice bloka sokmaya asla cesaret edememişlerdi ve muhtemelen bu yayınları dışarda çalışırken, boş zamanlarında okumuş ve bazı güvenli yerlere gizlemişlerdi. Fakat benim hayırsever rejimim altında - antiparantez bu da İncil'de öngörülmüştü - bu malzemeyi işten dönerken içeri getirmeye, kovaların içine ve yer bezlerinin arasına vb. saklamaya başlamışlardı. Bu durumu öğrenince onlara, malzemeyi Blok içinde bir yerlere saklamalarının daha az tehlikeli olacağını söyledim ve bu önerim coşkuyla benimsendi. Bundan sonra öğretim, Blok'ta akşamları ve pazar günleri gayet açık bir şekilde sürdürüldü. Geceleri yatakta, SS kadınlar köpekleriyle dolaşmaya çıkmadan önce, ilahilerini yumuşak bir sesle söylüyorlardı. Benim işim herhangi bir tehlikeye karşı onları uyarmak üzere gözcülük yapmak ve yasak literatürü saklamaları için onlara zaman kazandırmaktı. 3. Bloktan ikinci kamp sokağındaki yeni yapılmış 17. Blok'a taşındığımızda Barakamızın tavanarası olduğunu gördük ve tavanarasıyla çatı arasında bu yasak malzeme için bir zula hazırladık.

"Grete" diyorlardı bana, "Yehova'ya, seni bize gönderdiği için her gün dua ediyoruz. Korkunç acı çekiyorduk ve bize merhamet etmesi için dua etmekten bir an bile vazgeçmedik. Ve gördüğün gibi, bizi geri çevirmedi."

Bunu hepsinden şu ya da bu zamanda değişik biçimlerde duyardım ve bu tür sözlerin ardından, beni dine döndürme yönünde yeni bir girişim geldiğinde kendimi aceleyle temiz havaya atıp şöyle mırıldanırdım: "Evet, evet. Güzel. Her şey yolunda."

Fakat bu arada girdiğim risk hiç de az değildi. Blok Kıdemlisiydim ve olup biten her şeyden sorumluydum. Bu, toplama kampındaki "Altın Çağ"ımdı benim - Armageddon sonrası denen bu olmalıydı. Fakat Kögel hayvanının başkanlığındaki teftiş üstüne teftişten Ceza Bloku'nu ya da hücrelerini boylamadan nasıl kurtulduğumu bugün bile bilmiyorum. Risk gittikçe artıyordu, çünkü dürüst İncil Talebeleri de sonuç olarak insandı ve benim ılımlı yönetimim altında eski örnek konumlarından uzaklaşmaya ve kamp kurallarını ihlal eden ufak suçlar işlemeye başlamışlardı. Örneğin, giderek onlar da, diğer bloktakiler gibi kahve yapma ve patates pişirme işini "örgütleme"de ustalık kazanmışlardı. Dikkat çekmediği sürece sorun yoktu, ne var ki farkedilme tehlikesi vardı. Sorumlu da bendim. Eğer Kögel bu tür şeyleri öğrenirse Ceza Hücrelerini boylardım.

Ama oynadığım daha tehlikeli bir oyun vardı. Bir mahkûm kendini hasta hissettiğinde bu durum benim aracılığımla revire rapor edilirdi. Dereceyle hastanın ateşine bakılırdı. Ateşinin sonucuna göre hasta kadın ya "iç çalışma" izni için revire ya da acımasızca her zamanki çalışmasına gönderilirdi. "Şahitler" arasında hatırı sayılır sayıda yaşlı kadın vardı, ateşleri olmasa da öyle güçsüzlerdi ki çalışmak gerçekten onları aşan bir şeydi. Onları kurtarmanın tek yolu, zaman zaman günlük çalışmadan muaf tutup grupların sayısı hakkında sahte raporlar vermekti ve öyle de yaptım. Eğer bu yaptığım ortaya çıksaydı başıma ne gelirdi, düşünmek bile istemiyorum. Teftiş Blok'unda olduğumuzdan bu beni daha da zor duruma sokardı, fakat şu ya da bu şekilde bütün tehlikeleri atlattım ve hiçbir zaman yakalanmadım.

Tüm riskleri asgariye indirmek için sürekli bir gözetleme örgütlemiştik. "Görev Müfrezesi"nin dört üyesinden biri daima pencerede üslenir ve tehlikenin gelmesi en muhtemel yer olan kamp sokağını gözetlerdi. Ayrıca, en tehlikeli zamanlar olan sabah on bir civannda ve öğleden sonra saat üçte bloktan ayrılmak için bazı bahaneler uydurup çevreye bakınmak üzere dışarı çıkar ya da aynı amaçla Baraka Kıdemlisini gönderirdim. Langefeld'in sekreteri Marienne Korn da sağlam bir siperdi. Benim girdiğim riskin farkındaydı ve en ufak bir tehlike belirtisinde bizi uyarmanın bir yolunu bulurdu.

"Geliyorlar" uyarısını duyar duymaz, "iç çalışma" izni olmadan blokta kalmış olan tüm mahkûmlar koşup kendilerini tuvalete kitlerlerdi. Yatakhanenin sonunda, yatma hakkı olanlar ses-

lerini bir fare kadar kısar; tüm patates, çorba ya da kahve kaplan hızla ortadan yok edilir; herhangi bir yemek kokusu alınmasın diye pencereler açılır; büyük bir süratle masalara oturulur ve çorap örmeye başlanır; ben de acilen başörtümü nizama uygun bir şekilde bağlar ve elbisemin üst düğmesini iliklerdim. Komutan Kögel'e ve çevresindeki ziyaretçi kalabalığına doğru uygun adımlarla yürür ve onları kapıda karşılardım. Böyle zamanlarda bacaklarım sanki lastikten yapılmış gibi titrerdi.

Ziyaretçilerin rütbelerine ve önemine göre, Kögel, ya her zamanki giysileri içinde ya da madalyalardan şangırdayan tören giysilerini giymiş olurdu. Topuklarımı çarpıp kollanmı yanlarıma yapıştırarak hazrola geçer ve bir ast sesiyle raporumu verirdim:

"Blok Kıdemlisi Margarete Buber, numara 4.208. 3. Blokta 275 İncil Talebesinin, 3 politiğin bulunduğunu, bunlann 260'ının işte, sekizinin Baraka görevinde ve yedisinin iç çalışmada görevli olduğunu emir ve görüşlerinize arz ederim."

Kögel, sulanmış mavi gözleriyle bana bakar, tertemiz tıraş edilmiş gıdısını oynatır ve bir şeyler homurdanırdı. Sonra her zamanki gibi teftiş için öne düşer, kapılan birbiri ardına açar ve ilk üç dolabı açıp içlerini gösterirdim. Orada bulunmalan kurallara uygun olan mahkûmlara yaklaşır ve ***"Achtung"*** diye haykırırdım, o anda hepsi birden yaylı kuklalar gibi yerlerinden fırlarlardı. İster erkek, ister kadın, SA, SS veya bu tür aidiyetleri olmayan tüm ziyaretçiler kaçınılmaz olarak, Barakadaki, pırıl pınl parlatılmış teneke ve alüminyum kutulardan fazlasıyla etkilenirlerdi. Mahkûmlara soru soran tek kişi Kögel olurdu. Eğer bir başkası soru sormaya kalkışacak olursa derhal araya girerdi. Orada bulunan kadınlardan birine her zaman aynı soruyu sorardı: "Neden tutuklandın?" Gelen yanıt her zaman aynı olurdu: "Yehova Şahidi olduğum için." Kögel, daha önceki deneyimlerinden, bu iflah olmaz İncil Talebelerinin, gösteri için hiçbir fırsatı kaçırmadıklarını çok iyi bilirdi. "İşinize devam edin" diye emrederdi, bunun üzerine mahkûmlar ya örgü işlerine ya da böyle bir teftiş için özel olarak hazır ettikleri diğer işlerine devam ederlerdi.

Bundan sonra ziyaretçiler yatakhaneye geçer ve burada gördükleri olağanüstü düzen karşısında hayretlerini belirten nidalar çıkarırlardı. O zaman Kögel seslenirdi:

"Blok Kıdemlisi! Kalk borusuyla yoklama arasında ne kadar zaman var?"

"Üç çeyrek, Sayın Kamp Komutanı."

Kögel, yatakları gösterirdi. "Kırk beş dakika bayanlar baylar," derdi gururla. "Bu zaman içinde benim mahkûmlarımın yaptıklarına bakınız: Yatak düzeni, giyinme, yıkanma, dolap temizliği, kahve içme ve yoklama. Ve şu örnek yataklara bakınız. Belki battaniyelerin altında tahta olduğunu düşünürsünüz." Bunu dedikten sonra bir yatağın üstüne çıkar, battaniyeyi açar ve şiltenin üstünde kamçısını şaklatırdı. "Şu saman yatağa bakın. Ne kadar düzenli olduğunu görün. Bu, bizim burada mahkûmları eğitip düzenli ve temiz bir hayata geri dönmelerini sağlamak için yaptığımız çalışmaların sonuçlarından yalnızca biridir."

Düzenli adımlarla yandaki Barakanın tam karşısına düşen pencereye gider - bütün pencereler simetrik bir şekilde birbirinin tam karşısına düştüğünden ziyaretçiler bir pencereden bakarak diğer bütün Barakalardaki düzgün yatak sıralarını görebilirlerdi - ve bütün sıraları kucakhyormuş gibi kolunu gururla uzatarak etkili bir sesle şöyle derdi: "Gördüğünüz gibi bütün Barakalar böyle temiz ve düzenlidir. Sözüme güvenebilirsiniz."

Bunun üzerine ziyaretçiler pencerenin çevresine üşüşür, devlet düşmanlarının ve diğer ikinci sınıf unsurların Ravensbrück toplama kampında eğitilip Nasyonal Sosyalist Halk Topluluğunun iyi ve uygun vatandaşları haline getirilmesi için yapılan büyük çalışmanın canlı kanıtını büyük bir hayranlıkla seyrederlerdi.

"A" Kanadından sonra aynı ritüel harfi harfine "B" kanadında da uygulanırdı. Sigara içen, ayaklarını yere vuran, şangırdayan güruh çekip gider, tuvaletlere kilitlenen mahkûmlar dışarı çıkıp yeniden yayılır, gösteri için yapılan çalışmalar bir kenara itilir ve içinde yemek olan kaplar yeniden masalara ya da sobanın üstüne konurdu. Bir teftişten daha sağ çıkmış olurduk böylece.

Fakat böyle teftişlerden birinde yüreğim ağzıma geldi, neredeyse işim bitiyordu. Teftiş sona ermek, kalabalık çıkıp gitmek üzereydi ki ziyaretçilerden biri tuvaletlere de bakıp bakamayacağını sordu Kögel'e.

"Elbette, neden olmasın," diye yanıtladı Kögel şen şakrak bir havada. "Tabii ki. Her yeri olduğu gibi burayı da aynı temizlik ve düzen içinde bulacaksınız. Blok Kıdemlisi, bize yol gösterin."

Kalbim çarparak önlerine düştüm. İlk WC'nin kapısını açarken, içerde Kögel'den saklanan üç dört mahkûmun olduğundan emindim, fakat şaşkınlık içinde, içerde kimsenin olmadığını gördüm. Meraklı ziyaretçi içeri girdi ve sifonu çekip suyu akıttı. Ziyaretçinin yüzünde, gördüklerinden memnun olduğunu ortaya koyan aptalca bir gülümseme belirdi ve şöyle dedi: "Savaşta In-

giltere'de hapistim. Orada sifonlar hiçbir zaman doğru dürüst çalışmazdı. Bu, kültürel farklılığı gösteren önemli bir noktadır."

Sonra da çekip gittiler. Oturup kendime gelmeye çalıştım. Kalbim deli gibi çarpıyor, bacaklarım bana itaat etmiyordu. Fakat endişe etmeme gerek yoktu. Bunların hepsi İncil'de vardı.

Modem Martirler

SS Başamiri Bayan Langefeld "Şahitler"i kayırmasına ve korumasına rağmen, önde gelen gözetçilerden Zimmer adlı bir kadın onları "istenmeyen kişi" olarak görüyordu. Elli altmış yaşlan arasında, eski hapishanelerdeki tipik kadın gardiyanlardandı ve esaslı bir içki düşkünü olarak ün yapmıştı. Odasını temizlemeye giden "Şahitler", onun düşünülebilecek en düzensiz ve pis kadın olduğunu söylüyorlardı. Bizim Blok'a gelişi genellikle dışardan teftişin başlangıcıydı. Bayan Zimmer hiçbir şeyden memnun kalmazdı; en örnek yatak bile ondan onay alamaz, Yehovalara hakaret ve zulmetmek için hiçbir fırsatı kaçırmazdı.

"Sizi ihtiyar cadalozlar," derdi; "burada oturun, Yehova'ya dert yanıp durun bakalım. Neden evinize gidip çocuklarınıza ve kocalarınıza bakmıyorsunuz? Evinize dönün, aptal moruklar."

İncil Talebeleriyle Bayan Zimmer, ilk kadın toplama kampı Lichtenberg günlerinden beri eski hasımlardı.

Fakat benim "Şahitler"im özellikle cumartesileri mektuplar dağıtıldığında, yalnızca Yehova'dan ve Altın Çağ'dan konuşmazlardı. Kocalarından mektup alırlardı. Bu adamların çoğu da İncil Talebesiydi ve inançlarından ötürü Buchenwald, Dachau, Sachsenhausen ve diğer toplama kamplarında bulunuyordu. Bazı kadınlar evden de mektup alırlardı ve bu mektuplann hepsinde aynı acil yakarı olurdu. Bunlardan birini hatırlıyorum:

> **SEVGİLİ ELLA'm, - Ne zaman aklını başına toplayıp evine döneceksin? Çocuklar her gün seni sorup duruyor. Evin durumu her geçen gün daha perişan hale geliyor ve çocuklara bakmak mümkün değil. Bahçeyi otlar bürüdü. Nasıl bu kadar katı kalpli olabiliyor ve en yakınlarını, canın gibi sevdiklerini bu durumda bırakabiliyorsun? Eminim ki, Tanrı da böyle hareket etmeni istemiyordur.**

Bu satırları okuyan Ella göz yaşlarına boğulmuştu. Acı ve ıstırabı o kadar açıktı ki araya girdim.

"Kocan doğru söylüyor, Ella. Bile bile onlara nasıl acı verirsin? Neden eve dönüp onlara kavuşmuyorsun?"

Fakat Ella göz yaşlannı silip meydan okuyan bir havada baktı.

"Sen bu dünyanın çocuğusun," dedi. "Anlayamazsın. Yehova, Takipçilerinden kanlarını ve çocuklarını, elbette kocalannı da bırakıp onu izlemelerini ister."

Sonra bezle kovayı alıp büyük bir kararlılıkla yerleri silmeye girişti.

Bu 500 kadının İncil Talebesi olmasının çeşitli nedenleri vardı. Bazıları, kocaları yüzünden "Şahitlere" katılmıştı. Bunlara "ılımlılar" deniyordu. Çok azı İncil Talebesi ailelerden geliyordu; bazılan daha yirmisine bile varmamış genç kızlardı. Öte yandan, büyük çoğunluk şu ya da bu zamanda "ışığı görüp hidayete ermiş"ti. Bu durumdaki kadınların çoğunluğu son derece yoksul koşullardan geliyorlardı. Yaşamak için hep zorlu bir mücadele vermek zorunda kalmışlardı. Hayata dair derin bir hayal kınklığı içindeydiler ve çoğu mutsuz evlilikler yapmıştı. Bu kadınlann büyük çoğunluğunun mutsuz hayatlar yaşadıklan, bu yüzden hayatı sevmedikleri ve gelecekteki dünyada daha iyi bir şeyler yaşamayı umdukları söylenebilirdi. Bu hayatın kendilerine yüklediği sorumluluklardan kaçmış, çıkışı martir rolüne sığınmakta görmüş ve Yehova adına tüm "dünya işlerinden" el etek çekmişlerdi. Onlar İncil Talebesiydi; yaşamlan farklıydı; biçare, bedbaht, baskı gören ve zorluklar içinde yaşayan insanlarken, birdenbire "seçilmiş"lerden biri oluvermişlerdi. Kendi kişisel kaderlerine ilişkin eski içerlemeleri kendi küçük mezheplerine dahil olmayan herkese ve her şeye karşı ukalaca bir horgörüye dönüşmüştü. Hepsi kendini Tannnın gazabının uygulayıcısı olan seçilmişlerden biri görüyor ve tüm insanlığın yakında ateş ve kükürte gömüleceği düşüncesiyle zevkten dört köşe oluyordu. Yalnızca birkaç bin "Şahit" kurtulacaktı bu kozmik yıkımdan. Bu dinsel fanatizmlerini bir yana bırakırsak, çoğu iyi tabiatlı, yardımsever insanlardı ve onlarla aram gayet iyiydi.

Fakat bir seferinde - 1942 ilkbahanydı - meydana gelen bir olay benim tahammül sınırlarımı aşmıştı. Daha önce "hasta nakli"nin örgütlendiğinden söz etmiştim. Bunun anlamı, çürüğe çıkarılanlann gaz odalanna gönderilmesiydi. Hasta ve çalışamayacak durumda olanlan rapor etmek Blok Kıdemlisinin göreviydi. Tabii ki ben ısrarla çalışamayacak durumda kimse olmadığını bildiriyordum. Bütün rahatsızlıklar her zaman ve tamamen geçiciydi. Fakat benim topal ördeklerimin arasında ellilerinde, Anna Lück adlı bir kadın vardı. Devamlı iltihaplanan salgı bezi vereminden rahatsızdı ve zaman zaman boğazını sargı bezleriyle sarmak zorunda kalıyordu. Onu genellikle yatakta tutuyorduk,

fakat bir gün muayene için revire gitmek zorunda kaldığında SS doktoru ona bakmış ve "hasta nakliyat listesi"ne koymaya karar vermişti. Bunu, birkaç gün sonra revirde çalışan bir arkadaştan duydum. O saatten sonra bir şeyler yapabilmek imkânsız gibiydi; liste tamamlanmış ve imzalanmıştı. Bu durumda Anna Lück'ün yapabileceği tek şey "İncil Talebeleri Deklarasyonu"nu imzalamaktı.

Büyük bir üzüntü içinde ranzasına gidip ona haberi verdim. Yüzümden, ciddi ve kötü bir durum olduğunu derhal anlamıştı; muhtemelen "hasta nakliyatr'na dahil edildiğini de. Çökmüş yüzündeki anormal derecede büyümüş gözleri korkuyla parladı. Lafı dolandırmadan ona durumu açık açık anlatıp hayatını kurtarmanın tek yolunun gecikmeksizin İncil Talebeleriyle ilgili belgeyi imzalamak olduğunu söyledim. Onu imzalamaya razı edebilmek için aklıma gelen bütün sebepleri gücümün yettiğince sıraladım. İlk bakışta hayatın kendisine çok az şey verdiği hasta ve orta yaşlı bir kadın için bile ölüm korkusu güçlü bir faktördü ve sonunda imzalamayı kabul etti.

Fakat bu görüşmenin üzerinden yarım saat geçmemişti ki Ella Hempel, öfke ve sitem karışımı bir yüz ifadesiyle yanıma yaklaştı.

"Nasıl yapabilirsin bunu?" diye bağırdı. "Grete, senin böyle bir şey yapacağın aklımın köşesinden geçmezdi. Şeytanın safında yer alıyor ve SS'lerle işbirliği yapıyorsun."

"Ne diyorsun sen, Ella?" diye sordum şaşkın, öfkesine hiçbir anlam verememiştim. "Ne demek istiyorsun SS'lerle işbirliği derken?"

"Anna Lück'e taahhüt belgesini imzalamasını ve ölümsüz ruhunu kaybetmesini salık vermişsin. Nasıl böyle bir şey yaparsın? Bu, hainlikten başka bir şey değil."

Artık sabrımın sonuna gelmiştim. "Hainlik ha!" diye tekrarladım öfkeyle. Sesimi yükseltmiştim ve hayatımda ilk kez bir Yehova Şahidine bağırıyordum: "Bana hainlik yaptığımı söyleyen sen onu gaz odasına gönderiyorsun. Aman ne iyi Hıristiyanmışsın sen! Esas sen ruhunu, işte her ne zımbırtı diyorsanız onu kaybetmişsin. Söyler misin bana, hangi Hıristiyanlığın hangi emri onun uyuz bir kedi gibi ölüme gönderilmesini doğru bulur? Bu mu kız kardeşler arasındaki sevgi? O seni kız kardeşi sayar, öyle değil mi? Ne hoş bir dinmiş bu seninki. Yalnızca çocuklarının Nazi kreşine gitmesine ve kötü muamele görmesine izin vermekle kalmıyor, aynı zamanda Nazilerin kız kardeşini katletmelerine de yardım etmek istiyorsun. Ve bütün bunlar Tanrı adına, öyle mi... Yıkıl karşımdan. Midemi bulandınyorsun."

Elsa, beni öfkeyle solurken bırakıp gözden kayboldu. Bu olaydan sonra düşman olacağımızı sanıyordum, fakat hayır, tersine aşağıdan alan bir tavra girdi ve bu da bende ona karşı bir soğukluk doğurdu.

Günün birinde bir İncil Talebesi bana gelip bundan böyle kendisinin ve kız kardeşlerinin domuz sosisi yemeyeceklerini duyurdu. Aslında bu olayın arkaplanını izah etmeliyim. 1943 yılına kadar yaklaşık yarım kiloluk ekmek tayınımıza ek olarak bir tabak sebze, kabuklarıyla birlikte haşlanmış beş-altı patates ve akşamları da çorba alıyorduk. Cumartesi ve pazar akşamları soğuk yemek verilirdi. Bu, cumartesi akşamları yaklaşık yirmi gram margarin ve biraz peynirdi, pazar akşamları da yaklaşık elli gram sosis, bazen de domuz sosisi. Fakat bu tarihten sonra verilen yiyecekler giderek kötüleşti. Baklagiller tamamen ortadan kalktı, yemeklerdeki yağ miktarı azaldıkça azaldı, hafta sonlarında verilen yağ tamamen kesildi ve reçel haftada bir kaşığa kadar düştü. Şeker SS'lerce çalındığı için hiç şeker alamıyorduk. Sonunda mahkûm kantininden alabildiğimiz son derece kötü kalite balık ezmesiyle "sebze salatası" denen berbat bir şeye kaldık.

Bu koşullarda herhangi bir yiyeceği reddetmek oldukça olağanüstü bir şey olurdu, fakat ilse Ünterdörter adlı genç bir Şahit, İncil'de, kanın toprağa akıtılması gerektiğine ilişkin bir satır bulmuş ve bu, Yehova Şahitlerinin bundan böyle domuz eti yememeleri biçiminde tefsir edilmişti. Gene de ilse bütün kız kardeşlerini ikna etmeyi başaramamıştı. Cemaat içinde bu konuda üç "fraksiyon" oluşmuştu: Aşırılar, orta yolcular ve ılımlılar. Bunlar çetin bir kavgaya tutuşmuş, kontrolü ele geçirmek için vahşice mücadele eden politik fraksiyonlar gibi birbirlerini hırpalamaya başlamışlardı. Birbirlerini ihanetle suçluyor, İncil'den seçtikleri kötü adlarla rakiplerini köşeye sıkıştırıyorlardı.

Yaklaşık yirmi beş aşın, domuz sosisi yemeyi kesinlikle reddediyordu. Pratik bir uzlaşma yolu aramak için tartışmayı sınırlamaya çalıştım ve domuz sosisi yemek istemeyenlerin yemeyebileceğini söyledim. Bunun yerine ciğer sosisi yiyebilirlerdi; iki kesimin bir araya gelmemesi için bir neden yoktu. Fakat hayır, hiç de sanıldığı gibi değildi; sorun domuz sosisinin ötesine geçmiş ve Yehova'nın onuru gösterisine dönüşmüştü. Aşırılar SS'leri kışkırtmak istiyorlardı. Onlar martirliğe aç ve susuzdular, bu yüzden domuz eti yemeyi reddedenlerin adlarını şimdiden liste halinde hazırlamış ve büroya sunmuşlardı. SS'ler önce gülmekle yetindiler: Çok iyi, domuz eti yemek istemiyorlarsa ihtiyaçlan yok demektir; o zaman margarine de ihtiyaçlan yok, onu da vermeyelim. Fakat fraksiyonlar arasındaki vahşi mücadelenin sonu-

cunda diğer bölüm aşırıları yenilgiye uğratıp ikinci bir liste gönderince SS'ler sert önlemler almaya giriştiler: Bizim huzur içindeki İncil Talebeleri Bloku her biri özel olarak seçilmiş hastalıkla malûl yüz kadar toplumdışıyla müşerref oldu yeni gelenlerin arasında "geri zekâlılar", yataklarını ıslatanlar, saralılar, her çeşit tiki olan kadınlar vardı. Cezamız buydu işte.

İhbarcılık, hırsızlık ve ağız dalaşı günlük yaşamımızın bir parçası olmuştu. Toplumdışılar "Şahitler"i derhal İncil çalışmaları ve dini tartışmalar yapmakla suçlamaya başladılar; ellerine ne geçirdilerse çaldılar; ve kendilerini otoritenin temsilcisi olarak görmeye, tamamen saldırgan ve kışkırtıcı bir tarzda davranmaya başladılar. Bu benim için nasıl da üzüntü vericiydi! Fakat "Şahitler"imin söylediklerine inanacak olursak, içinde bulunduğum zorluklara karşı beni mümkün olan her yolla destekliyorlardı. Onlann sayesinde, ciddi bir sorun yaşamadan altı ay boyunca - belayı atlatıncaya kadar - başarılı bir mücadele yürüttük.

Olay, sonunda kolayca ve tuhaf bir yoldan çözüldü. Bu kez "Şahitler"le tam bir işbirliğine gitmeye hazırdım. Saldın başladığı zaman sorun çıkaranları tecrit etmek için elimden geleni yaptım. "Şahitler"i ayrı masalara koydum, böylece ihbar tehlikesi olmaksızın yemek sırasında kendi sorunlarını tartışabilirlerdi. Geceleri toplumdışıları üst ranzalara, "Şahitler"i alt ranzalara yerleştirdim. Gerçi sonradan ortaya çıktığı gibi, yetkililer - tertibin başı, İncil Talebelerinin hayatını zorlaştırmak için hiçbir fırsatı kaçırmayan Bayan Zimmer - kampta ne kadar adı çıkmış yatak ıslatan varsa hepsini bize vermişlerdi. Geceler boyunca alt ranzalarda yatan zavallılann başına yağmur gibi sidik yağdı.

Bir gün, eski düşmanımız Bayan Zimmer ayak üstü damladı. Koyunlarla keçileri ayırma politikama işaret edip öfkeyle bana döndü.

"Beni kör sanma," dedi. "Senin burada Incil-kontrolörlerini koruduğunu çok iyi biliyorum. Bütün bu maskaralıklardan sen sorumlusun. İncil Kurtlarıyla toplumdışıları birbirinden ayırmaya kalkışma, duydun mu beni? Ne yaparlarsa birlikte yapacaklar. Yehova hakkındaki gevezelikleri istemiyorum artık. Anladın mı?"

"Kesinlikle. Çok iyi anladım, Sayın Başamir."

Ve büyük bir öfke içinde, paytak adımlarla çekip gitti. Öyle olsun bakalım; inşallah hayırlı olur dileğiyle iki kesimi zorunlu olarak karıştırdım. Bu noktada Yehova duruma müdahale etti. İncil Talebeleri, toplumdışıları uzun zamandır görmedikleri kız kardeşleri gibi bağırlanna bastılar: Aç mıydılar? Açtılar! Fazladan bir parça ekmek isterler miydi? İsterlerdi! Ve böyle devam

edip gidiyordu. Bu Hıristiyan yardım operasyonunu karışık duygularla seyrettim, fakat işe yaramıştı. Toplumdışılar bu şefkat ve dostluk karşısında yumuşamışlardı. Hemen ardından ışığı gösterme kampanyası geldi. Kısa süre içinde çok sayıda toplumdışı - bir Çingene, bir Polonyalı, bir Yahudi ve bir politik - SS bürosuna başvurarak bundan böyle Yehova Şahidi olarak kabul edilmek istediklerini deklare ve kollarına eflatun rengi üçgen takılmasını talep ettiler. Durum iyice kötüye gidince SS'ler çılgına dönerek din değiştirenleri Barakadan aldılar. Sonunda iyice yılıp tüm toplumdışılan bizim Blok'tan götürdüler ve huzur yeniden geldi. Rahat bir nefes almıştım, "Şahitler" de Yehova'ya şükranlarını sunmak için bir ayin düzenlediler.

Milena

Ekim 1940'da - o sırada çok kısa bir süredir Blok Kıdemlisiydim - yeni kurulan Kabul Bloku 7'nin Baraka Kıdemlisi, yeni gelenler arasında bulunan Lotte Henschel'den bana selam getirdi. Yeşil Blok Kıdemlisi kolluğumun verdiği yetki sayesinde Kabul Bloku'nu ziyaret etmek için bir bahane buldum. Eski arkadaşlarımla buluşmak benim için büyük mutluluktu ve uzun süredir gerçek bir arkadaştan yoksundum. Yeni gelenlerin havalandırma saatinde yeniden bir araya geldik ve kampın duvarı boyunca yukarı aşağı volta attık. Çimenlerin kesintiye uğradığı yerlerde, üstünde çapraz kemik bulunan san renkte kurukafa resimli uyarı levhaları vardı. Lotte, beni Milena Jesenska'yla işte orada tanıştırdı.

Milena, yumuşak Slav aksanıyla Almanca konuşan bir Çek gazeteciydi. Elimi, parmaklarını düz tutarak sıktı ve benden elini çok sıkmamamı istedi. Hapisliği sırasında tutulduğu romatizma yüzünden neredeyse sakatlanmıştı. Eklemleri şişti ve sürekli ağrıyordu. Uzun süre ayakta beklenen yoklamalar sırasında soğuktan titriyor, geceleri ince battaniyenin altında ısınamıyordu. Yüzü, uzun süre hapis yatan bütün mahkûmlar gibi son derece soluktu ve gözlerinden, çektiği büyük acıyı anlamak mümkündü. Fakat 1940'da ona ilk rastladığımda ruhu çökmemişti, neşeli ve yürekliydi. Koyu renk gözleri ve hoş bukleleriyle güzel bir kadındı. Fakat burada ayağına büyük gelen botları ve uzun kamp elbisesiyle güzel yüzlü bir korkuluğu andırıyordu.

Lotte'den geçmişimi öğrenmişti ve bir gazeteci olarak yaşadıklarıma ilişkin meraklı soruları vardı. Bu kadar kısa zamanda sorularla mümkün olan en fazla bilgiyi almak bir gazetecilik sanatıydı ve o bu işin üstesinden geldi. Onun koyduğu adla "Ağ-

lama Duvarı" boyunca yukan aşağı yürürken bilmek istediği her şeyi anlattım. Daha başından arkadaş olmuştuk ve bu arkadaşlık o acı kamp yıllan boyunca, Milena'nın ölümüne kadar devam etti. Ona çok bağlanmıştım ve sağlık durumu beni sürekli endişelendiriyordu. Yeni kazandığım bir arkadaşı kaybetmekten çok korkuyordum.

1930 yılında Çek Komünist Partisi'ne katılmıştı, ancak daha o zamanlar komünist partilerde var olan koşullarda iyi bir parti üyesi olamayacak kadar bağımsız bir ruha sahipti. 1936 yılında sorun çıkmış ve 1937'de Parti'den atılmıştı. Alman işgaline kadar Çek gazetelerinde çalışmış ve işgalle birlikte direniş hareketinde yer alıp Çek pilot ve subayların ülke dışına kaçmasına yardımcı olmuştu. 1939'da, Gestapo tarafından Prag'da tutuklanmış ve o tarihten itibaren hapishane ya da toplama kamplarında kalmıştı.

Ravensbrück'teki Çek Komünistleri onun politik tavrını biliyor, ancak kendi saflarına kazanmaya çalışıyorlardı. Etkilerini kullanarak Milena'ya revirde hafif bir iş ayarladılar. Kamptaki Çek Komünistlerinin lideri Paleckova, ona, benim, Sovyetler Birliği hakkında iftiralar yayan bir Troçkist olduğumu bilip bilmediğini sorduğunda, Milena'yla ancak birkaç gündür tanışıyorduk. Milena, kendisine anlattıktanım değerlendirme yetisine sahip olduğu yanıtını vermişti. Birkaç gün sonra ona bir ültimatom verdiler: Kendileriyle benim aramda bir seçim yapması gerekiyordu. Seçimini hemen yaptı ve o andan itibaren de kamptaki Çek ve Alman Stalinistlerinin düşmanca tutumlarıyla başa çıkmak zorunda kaldı. Dört yıl boyunca onların nefret ve hilelerinin hedefi oldu. Sağlığı o kadar kötü değilken onlarla başa çıkabiliyordu ama sağlığı iyice kötüye gittiğinde, yapılan baskılar yüzünden çok acı çekti. Düşmanlarıyla her an burun burunaydı ve onlarla aynı havayı solumak zorundaydı. Bu koşullarda her gün küçük küçük zalimlikler yapmak için pek çok fırsat doğuyordu.

Onlar için en zor olanı, Milena'nın, yüzeysel iyimserliklerini paylaşmayan tutumuna tahammül etmekti. Savaş her üç ayda bir sona eriyor; birkaç haftada bir şurada ya da burada yeni bir devrim patlak veriyor; ve Hitler durmadan suikasta uğruyordu. Kampımızda sürekli iyimser söylentiler dolaşıp duruyor, biri unutulup yerine bir başkası dolaşıma giriyordu. Bu söylentileri işittiğinde Milena, bunların palavra olduğunu acımasızca yüzlerine vuruyor, böylece aslında acılarını artırıp daha çok nefret yüklenmiş oluyordu. Hitler, 1941'de Rusya'ya saldırdığında, kamp, Rus taraftarı bir coşkuyla çalkalanmıştı, yalnız Stalinistler de değil, neredeyse tüm politikler katılmıştı bu coşkuya. Fakat Milena, coşkuyla dolup taşanlara, eğer Avrupa, Rusya'nın hâki-

miyeti altına girerse ortaya çıkacak manzarayı tasvir ederek yanıt vermişti. Ben bile tartışmıştım onunla, fakat şimdi geri dönüp baktığımda bu sözler, bir kadın kâhinin sözleri gibi görünüyor.

"Buradan canlı çıksam bile, Prag'a dönebileceğimi hiç sanmam," diyordu. "Peki ama nereye gideceğim?" Kendi adıma, Batılı Devletlerin, Rusların Avrupa içlerine ilerlemesine izin verecek kadar kör olduklanna inanmıyor, ortak geleceğimize ilişkin sayısız planlar yapıyordum kafamdan. Stalinistler, bize, Ruslar geldiğinde ikimizin de kurşuna dizilecegini ya da Sibirya'ya gönderileceğimizi söylüyorlardı. Rusların kampımıza gittikçe daha fazla yaklaştıkları ve bu tehdidin gerçekleşecekmiş gibi göründüğü günlerde Milena'nın artık yaşamadığına sevinmiştim. En azından böyle bir acıyı yaşamadan yatağında ölmüştü.

Milena, revirdeki görevi sayesinde çok sayıda mahkûmun hayatını kurtarmıştır. Kasıtlı olarak yanlış bilgi vermiş ve her seferinde yaşamını riske atmıştır. 1941'de, Lotte'nin sağlık nedenleriyle tahliyesini sağlamaya çalıştı. Lotte bize gelmeden önce dört yıl boyunca zorunlu çalışmaya sevk edilmişti ve sağlık durumu çok kötüydü. O sırada, tüberküloz hastası mahkûmlar Ravensbrück'ten tahliye ediliyordu, Milena, Lotte'yi tüberküloz olarak gösteren sahte bir tükürük testi düzenledi. Lotte, TB koğuşuna kabul edildi ve tahliye başvurusu dolduruldu. İşte tam o sırada "hasta nakli" uygulaması başladı. Lotte resmen tüberküloz hastası olarak kabul edildiği sırada Ravensbrück'te ilk "nakil" gerçekleşmişti. Nasıl oldu bilmiyorum, müthiş kuşkulanmıştık bu "nakil"den ve kısa süre sonra da durum açığa çıktı. Bir kamyon, ilk "nakliyat"a dahil edilen kadınların giysi ve şahsi eşyalarıyla geri döndüğünde durumu anladık. Ölüme gönderilmişlerdi. Ve Lotte TB koğuşundaydı! Ölümü kesindi. Milena korkunç bir durumdaydı, fakat ne yapıp etti ve yeni bir tükürük testi yapmayı becerdi, tabii ki, testin sonucu negatifti. Lotte mucizevi bir şekilde iyileşti ve koğuştan çıktı, Milena da rahat bir nefes aldı.

Ben hâlâ İncil Talebelerinin Blok Kıdemlisiyken Milena sık sık bana gelirdi, Blok Bürosunda birlikte oturup çene çalardık, o arada şömineye sokulup ısınırdı. "Bir tarlada, güneşli bir günde bir ağacın altında oturmak!" Kafasındaki manzara buydu. Bunun hiçbir zaman gerçekleşmeyeceğini içten içe bilirdi - öyle de oldu. Birma' da yaşadıklarımı anlattığımda bu ona bir kitap yazma ilhamı vermişti - eğer yeniden özgür olursa - her iki diktatörlüğün toplama kampları hakkında bir kitap yazacaktı; biri sosyalizm adına, diğeri hâkim ırk adına kurulmuş bu iki diktatörlükteki yoklamalan, yürüyüş müfrezelerini, milyonlarca aşağılanan köleyi...

1941 yazı çok sıcak geçmişti. Dikiş atölyelerinde gece çalışması yürürlüğe konmuş ve mahkûmlann beslenme yetersizliği ve bitkinliği gittikçe daha belirgin hale gelmişti. Birçok kadının bacakları şişmiş ve egzama yaralarıyla kaplanmıştı. Birkaç felç vakası da ortaya çıktı. Bu vakalann, SS Dr. Sonntag'ın zührevi hastalıklarla ilgili deneysel tedavilerinin ilk meyvalan olması muhtemeldi. Zaman içinde vakaların sayısı yirmilere yükselince kamp yetkilileri telaşlandılar. Mecklenburg'da çocuk felci vakalarının görüldüğüne ilişkin söylentiler yayıldı kampta, bunun üzerine kampın karantinaya alındığı açıklandı. Mahkûmlar kendi barakalarında tutuldu ve dış çalışmaya müfreze gönderilmesi durduruldu. Mutfaklarda çalışan kadınların geceleri kendi barakalarına dönmelerine izin verilmedi ve banyolarda uyumak zorunda kaldılar. Blokların arasına bağlantıyı önlemek üzere dikenli teller kondu. SS yetkilileri kampın içine gelmez oldu - kendisinin bağışıklığı olduğunu düşünen Bayan Zimmer hariç. Kamp disiplinini her şeye rağmen ayakta tutmak için bir bloktan diğerine paytak adımlarla seyirtip duruyordu.

Mahkûmlar durumdan memnundu; bunun tatilden farkı yoktu. Ne var ki vakalar birbirini izleyip koğuşlardan özel tecrit barakalarına sedyeler taşındıkça bir korku ve telaş havası yayılmaya başladı. Bütün vakalar aynı sendromları gösteriyordu; hastalar aniden uzuvlarını hareket ettiremez hale geliyorlardı. SS tıp uzmanları açısından bir şey çok açıktı: Ne "eski" politikler ne de İncil Talebelerinde bir hastalık belirtisi vardı; bütün vakalar, toplumdışılann, Çingenelerin ve Polonyalı erkek arkadaşlarının taktığı adla "Polonyalı muhabbet kuşu" denen kızların ve kadınların arasında çıkıyordu. Yaklaşık bir hafta sonra felç vakalarının sayısı 100'e çıktı. Kampı bir dezenfektan bulutu kaplamıştı âdeta. Her şey - tuvaletler, banyolar, oturma odalan, yatakhaneler, hatta mutfaklardaki kap kaçak - dezenfekte edildi ve yemeklerimiz kontrolden geçirildi. Her blokun yemekleri konteynerlerde ayrı ayn dağıtılıyor ve bütün kaplar her seferinde dikkatle dezenfekte ediliyordu. Her blokun mahkûmları havalandırmaya kesinlikle birbirine karıştırılmadan, ayrı ayrı çıkarılıyordu.

Bu sıkı karantina rejiminden iki hafta sonra tıp uzmanlarından oluşan bir komisyon geldi. Komisyon üyeleri çocuk felcinin belirtileri konusunda deneyimliydiler ve kampımızda bu türden bir hastalığın olmadığını saptamaları için çok zaman geçmesi gerekmedi. Tüm belirtiler kitlesel histeri salgınına işaret ediyordu. Dr. Sonntag, kendi sıkıntılarının acısını hastalardan çıkarttı. Onlara şiddetli elektrik şoku uygulayarak korkuyla sıçramaları sağlandı ve uzuvlarını kullandıkları görüldü. Bu metot, birkaç ateşli

romatizma vakası ve Dr. Sonntag'ın deneysel zührevi tedavi uyguladığı birkaç kadın için biraz sertti ama Ravensbrück Kampındaki çocuk felci salgınına hızla son verdi.

Bir Komşunun Ölümü

Her geçen yıl daha çok kadın toplama kampına gönderiliyordu. Kamp hepsini barındıramaz hale gelince genişletilmesi gerekti. "Ağlama Duvarf'nın arkasında yeni ahşap Barakalar yapıldı, duvarda bir geçit açılarak mahkûmlar bu yeni Barakalara kondu. İncil Talebeleriyle ben topluca 17. ve 19. Bloklara alındık ve bu andan itibaren, eski şiltelerimize izin verilmesi için ısrar ve dirençle yürütülen tuhaf bir mücadele başladı - onlara şekil vermek için yıllarca ne kadar uğraşmıştık. 17 nolu yeni blokumuzun içi gerçek beyaz yağlı boyayla boyanmış, tavanlar ise beyaz badana yapılmıştı. Toplama kampı koşullarında oldukça "sevimli" bir durumdu bu.

1940 ve 1941 yıllarında Ravensbrück'e çok sayıda Polonyalı kadın nakledilmişti. Hitler, tüm Polonya halkını ortadan kaldırmaya karar vermiş gibi görünüyordu. Nüfusun her kesiminden, her yaş grubundan insan... Bu kadınların ölüm cezası aldıklarına ve Varşova'dan Ravensbrück'e idam edilmek üzere gönderildiklerine ilişkin söylentiler yayılmıştı. 1942 yılı ilkbaharında bu Polonyalı kadınlardan onu kaldıkları yerden alınıp Ceza Bloku'na götürüldü. Akşam yoklamasından kısa süre önce kamp sokağı boşaltıldı ve tüm mahkûmlara Barakalanna girmeleri emredildi. Mutfakta ve revirde çalışan mahkûmlar, bu on kadının, üstlerinde kemersiz uzun elbiseler ve çıplak ayak, ortaçağ tövbekarları gibi kamp meydanını geçtiklerini görmüşlerdi. Kampın dış kapısına geldiklerinde, belki arkada bıraktıkları arkadaşları görür umuduyla geri dönüp el sallamışlardı.

Bundan kısa süre sonra yoklama için akşam sireni ötmeye başladı. Saat akşam alü sıralarıydı. Binlerce kadın, her zamanki gibi sıraya girip bekledik. Her taraf sessizdi, o anda kamp duvarının öbür tarafından bir yaylım ateş sesi, ardından da bir ya da iki silah sesi duyuldu. Olanların bize anlatılmasına gerek yoktu. Ravensbrück'te ilk idamlar gerçekleşmişti. Karşımızdaki Polonyalılar Bloku'ndan kadınların dua ederken kıpırdayan dudaklarını görebiliyordum. Duvann ardındaki çamlar her zamanki gibi akşam güneşini yansıtıyordu ve karga sürüsü Komutanlık binasının çatısına yeniden tünemişti.

Çevremdeki kadınların yüzleri değişti. Ravensbrück Kampında yeni ve korkunç bir dönemin açıldığını biliyorduk ve yüreklerimize korkunun ağırlığı çökmüştü.

Bu daha başlangıçtı. Bundan sonra kampın duvarının diğer tarafında insanlar sürekli olarak kurşuna dizildi, sinirlerimiz gerilmiş bir vaziyette sıraya girmiş, sessizce beklerken kulaklarımıza yaylım ateş sesleri geliyordu. Bazen bir feryat duyduğumuzda göremediğimiz kurşuna dizilme sahnesini kafamızda canlandırabiliyorduk.

Kamp Komutanı Kögel'in Yardımcısı Wicklein'in nezaret ettiği idamlar, bu amaç için getirilmiş özel infaz mangası tarafından yapılıyordu. SS kantininde çalışan İncil Talebelerinden, bu adamlara işlerini görmeden önce bol yemek ve içki verildiğini öğrenmiştim.

1941-42 kışında Ravensbrück'e bir "Sağlık Komisyonu" geldi. Onlar gelmeden önce Blok Kıdemlileri, bütün hasta ve sakatların listesini yaptılar. İsmi listede olanlann yalnızca hafif çalışmaya tabi tutulacakları başka bir kampa ya da eğer gerekliyse sanatoryuma gönderileceklerine inandırılmıştık. Zaten yataklarında tutulmayan bu türden bütün hastalar banyoda üslenmiş Komisyonun önünde sıraya dizildiler. Daha sonra Komisyon ayrıldı, fakat kısa süre sonra geri döndü. Yahudi Bloku'nun bütün kadınları onların önünde resmigeçit yaptı.

İlk hasta sevkiyatı 1942 kışının başında yapıldı. Kadınlar kamyonların arka kasalanndaki samanların üzerine yatırıldılar. Milena'yla ben durumdan kuşkulanmıştık, ertesi gün kuşkularımız doğrulandı. Bir kamyon, diş fırçaları, numaralı üçgen kollukları vb. de dahil olmak üzere hasta mahkûmların kişisel eşyalarıyla geri döndü. Eşya yığınının arasında koltuk değnekleri, takma bacaklar ve çok sayıda takma diş de vardı. Hasta mahkûmlar ölüme gönderilmişti. Bu korkunç haber anında yayıldı, yüzlerce mahkûm aynı kaderin kendilerini de beklediğini biliyordu ama yine de umutlarını kesmemişlerdi. Kendilerini kandırmak için bir sürü açıklamalar icat ediyorlardı: Hastalara sanatoryumda yeni giysiler verilmişti vb. Takma bacakları ve takma dişleri gözardı etmeyi tercih ediyorlardı. Bundan sonra Hasta Sevkiyatı sürekli bir hal aldı ve kamyonlar bir sonraki gün korkunç bir düzen içinde katledilen mahkûmların eşyalarıyla geri döndüler. Hastaların ardından yüzlerce Yahudi mahkûm aynı şekilde gönderildi. Onlardan biri elbisesinin dikiş yerine bir mesaj saklamıştı. Şöyle yazıyordu mesajda: "Dessau'ya getirildik. Şu anda hepimize soyunmamız emredildi. Elveda."

Hem Hasta Sevkiyatı hem de idamlar düzenli bir şekilde devam ediyordu ve korkunç günler geçiriyorduk. Gittikçe daha fazla kadın getiriliyordu kampa. Avrupa'nın bütün işgal edilmiş ülkelerinden kadınlar. Ve ardından çocuklar gelmeye başladı...

İlk gelen, dokuz yaşındaki, küçük Çingene kızı Angela'ydı; kirli ve paçavralar içinde ama bir resim kadar güzeldi. Havalandırma saatlerinde, çok sayıda akrabasının yanı sıra koşturuyor, kadınlar onu üzgün gözlerle izliyor, kucaklıyor, ekmek veriyor ve seviyorlardı. O ve bir diğer çocuk, biraz Nazi disiplini almaları için SS Amiri Massar'a teslim edildiler.

Çocuklar ilk geldiklerinde kadınların gözleri dolmuştu ama çok geçmeden o kadar çoğaldılar ki giderek dikkat çekmez oldular. Hollanda, Belçika ve Fransa'dan, çocuklarıyla birlikte Yahudi anneler getirildi. Kıvırcık saçlı bir melek, revirin bekleme odasında bir taburenin üstüne oturmuş oyuncak ayısıyla oynuyordu. Türkiye'den küçük bir çocuk vardı ve bir "muayene" için çağrılmış endişeli annelerin oluşturduğu kargaşa ortamı içinde her şeyden habersiz oyun oynuyordu.

Çocuklar artık kamp hayatının bir parçası olmuşlardı. Sabah saat beşte anneleriyle birlikte kalkıyor, saatlerce soğukta, sıcakta, yağmurda ve rüzgârda annelerinin peşinde dolanıyorlardı. Çalışmadıkları için patates tayını da verilmiyordu onlara, yalnızca avuç kadar kuru sebze ve küçük bir ekmek tayını alıyorlardı. Daima açtılar ve bütün gün Barakalan dolaşıp yiyecek dileniyorlardı. Önceleri, ekmek kabuğu dilenen bu ufaklıkların görüntüsü kadınların annelik duygularını derinden etkiledi, fakat zamanla o kadar çoğaldılar ki, bu küçük dilenciler giderek baş belası olarak görülmeye başlandı.

1943 yılında, bir pazar günü, Lotte Henschel, Maria Gropp ve ben kampta gezinirken, üç yaşlarında küçük bir kız çocuğu gördük; zavallı, paçavraya dönmüş bebeğini kucaklayıp bağrına basmış acı acı ağlıyordu. Kaybolmuştu ve hangi Barakadan olduğunu bilmiyordu. Küçük çocukların bu kampta kaybolması çok kolaydı, çünkü bütün Barakalar birbirine benziyordu. Çocuklar Barakanın numarasını okuyacak kadar büyük değillerse onları ayırt etmeleri mümkün değildi. Lotte çocuğu kucakladığı gibi, Barakaları dolaşmaya başladı. Her Blokta, çeşitli işler yapmakta olan asabi kadınlar vardı, çocuğu tanıyan ya da en azından yardımcı olmak isteyen kimseye rastlayamadık. Hiçbir Blok ya da Baraka Kıdemlisi, Lotte'nin kollarında uykuya dalmış çocuğu tanıyamadı. Yahudi Bloku'nun bürosuna girdiğimizde uyandı ve etrafını sarmış Yahudilere şöyle bir bakıp alınmış gibi açıklamada bulundu: "Ben Yahudi çocuğu değilim. Romanım." Bu üç ya-

şındaki çocuğun sesinde bile ırksal gurur tınısı vardı. Doğru Çingene Blokuna gidip annesini bulduk.

1944 yılında, kadın ve erkeklerin bir arada enterne edildikleri Çingene kampı dağıtıldı ve kadınlar bizim yanımıza verildi. Karı-kocalar birbirinden ayrıldı. Erkeklerle on iki yaş ve üstü erkek çocuklar başka bir kampa gönderilirken, kadınlarla kızlar ve on iki yaşın altındaki erkek çocuklar bizim kampa geldiler. Çocukların çoğu kucakta taşınan bebeklerdi. Bir akşam kamp sokağı çocuklarla doldu, onlara, mutfağa gidip birer kaşık suni bal almak üzere sıraya girmelerinin emredildiğini öğrendim. Paçavralar içinde, yırtık pırtık ayakkabılar giymiş tüm çocuklar ellerinde alüminyum kaplarla sıraya girmişlerdi. On iki yaşında bir iki oğlan çocuğu onlara kumanda ediyor ve çocuk kalabalığını bir tür düzene sokuyordu. Sonra yürüyüş başladı, tüm çocuklar, o sırada bir ölçüde demode olmuş popüler Nazi şarkısı "İngiltere üzerine yürüyoruz"u söylüyorlardı.

Rusya'ya karşı savaş, SS toplama kamplanna yeni bir köle kitlesinin akın etmesine yol açmıştı. Rus kadın mahkûmlardan oluşan ilk büyük kafilemizi beklerken, Ruslara ilk hoş geldiniz diyecekler arasında olan Çek Komünisti Paleckova, odaların yıkanması ve haşerattan temizlenmesi çalışmasında gönüllü olmuştu. O büyük an geldiğinde olacakları ancak tahmin edebilirdim. Muhtemelen Rus kadınları büyük bir coşkuyla selamlayan Paleckova, onlara, Ravensbrück'teki komünist mahkûmların kendileriyle tam bir kız kardeş dayanışması içinde olduklarını bildirmiş, Rus mahkûmlann çoğu da ona küfrü basmışlardı. Bunun üzerine, Sosyalist Anavatandaki geçerli değerlere uygun olarak onlara bir Alman toplama kampında olduklarını hatırlatmış, bunun karşılığında da yüklüce bir küfür yemişti. Kamptaki bütün komünistler gibi Paleckova da Rus kadınları hakkında büyük bir yanılsama içindeydi ve onların, sosyalist eğitimin mucizeleri sayesinde elbette Sovyet rejiminin ateşli taraftarları olduklan ve Rus Bolşevik Partisi'ne büyük hayranlık duydukları gibi bir beklenti içindeydi. Oysa böyle olmak yerine bu kadın kahramanların, Stalin'den ve onun yaptıklarından nefret eden ve bunu söylemekten de geri kalmayan, ilkel ve disiplinsiz bir sürüden, cahil hırsızlardan başka bir şey olmadıkları ortaya çıktı.

Paleckova korkunç bir şok geçirmişti. Sinirden kendi kendini yiyor ve diğer politiklere, bütün Rus kadınlarının Ravensbrück'e getirilenler gibi olduklarını düşünmemeleri için güvence vermekten bir an bile geri kalmıyordu. Bundan çok kısa süre sonra aklını oynattığına ilişkin belirgin işaretler vermeye başladı. Arkadaşları, kamp otoritelerinin herhangi bir şey fark etmemesi

için ellerinden geleni yaptılar, fakat bu mümkün değildi, sonunda revire götürüldü. Kendisine teskin edici iğne yapıldığı sırada cinnet getirmesi üzerine SS doktoru onun Ceza Hücrelerine konmasını emretti. Orada çalışan İncil Talebeleri durumunun umutsuz olduğunu bildiriyorlardı; yemek yemiyor ve hezeyan içinde "Stalin, seni seviyorum" diye bağırıyormuş. İki hafta sonra öldü, Ceza Hücresinden çıkartılan cesedi bir iskeletten farksızdı.

1942 yılı başlannda, Auschwdtz'e, takriben 1000 kadından oluşan ilk büyük sevkiyat yapıldı. Orada bir toplama kampı olduğunu ilk kez duyuyorduk ve o sırada hiç kimse bu adın korku saçan önemini bilmiyordu. Hatta "eski" politiklerden birçoğu oraya gitmeye gönüllü olmuşlardı. SS Başamiri Langefeld ve en popüler iki kamp ulağı Bertel Teege ve Liesl Maurer de kafileyle birlikte gitmişti. Bayan Langefeld'in yerini Mandl adlı öfkeli biri almıştı. Toplama kampında durum o kadar kötüleşmişti ki daha kötü olması mümkün değildi. Bu Mandl gerçekten sadist hayvanın tekiydi. Onun yönetimi altında, yoklama yeni bir terör aracı olmuştu. Saçlarında bukle olanları avlamak özel eğlencesiydi. Mahkûmlar sessizce hazırolda beklerken dizilere yavaşça yaklaşıp tüm kadınların saçlannı gözden geçirirdi. Eğer bukleli ya da saç bandı takıp altından kâkülünü öne doğru bırakmış birini görürse suçluya bir adım öne çıkması için böğürürdü. Sonra talihsiz kadının saç bandını parçalayıp sağlı sollu vahşice girişir, ayrıca tekmelerdi de. Suçlunun numarası kaydedilip bir "rapor" yazılır ve saçları kazınırdı. Bir keresinde saçı bu şekilde kazınmış on kadın, yoklama sırasında tek sıra halinde önümüzden geçirilmişti. En önde yürüyen suçlunun boynuna bir levha asılmıştı: "Bukle yaparak kamp disiplinini ihlal ettim."

Mandl, keza, mahkûmların Barakalara müfrezeler halinde yürüyüş düzeninde girmelerinde ısrar ederek yoklamanın azabını iyice dayanılmaz hale getirirdi.

O aralar benim İncil Talebelerimin başında yeni bir bela dolaşıyordu. O günlerde herhangi bir çalışmayı reddetmek şu ya da bu şekilde savaş suçu sayılıyordu. Onlann bu tür zorluklarla ve çözülmesi neredeyse olanaksız problemlerle sık sık karşılaştıklarından daha önce söz etmiştim. Pazarlığa açık noktalar hep vardı. Aşırılar, pasif direnişi yaygınlaştırmak için sürekli ajitasyonda özellikle ısrarlıydılar. O zamana kadar Angora tavşanlarının bakımını yapmakta olan bu ilk grup, bu hayvanların taranmasıyla elde edilen tüylerin savaşa ilişkin amaçlar için kullanıldığını, dinsel inançlarının bu işe devam etmelerine artık izin vermediğini duyurdu. Bunun ardından, bahçe çalışma müfrezesi, sebzeler bir askeri hastaneye gönderildiği için çalışmayı reddetti.

Yeni direniş hareketine topu topu doksan "Yehova Şahidi" katıldı. Onlan bir araya topladılar ve ceza olarak Ceza Bloku'nun avlusunda yiyeceksiz üç gün ayakta beklettiler. Sonra Ceza Hücrelerine attılar. Hepsini alacak kadar karanlık hücre olmadığından 25. Blok'un bir kanadını boşalttılar, her şey dışarı çıkarıldı, pencere camlan boyanarak kapatıldı ve buraya kondular. Zaten bitkin durumda olan kadınların ne battaniyeleri, ne de şilteleri vardı, ancak yere oturabiliyorlardı. Burada her gün ekmek tayınlarını alsalar da günlük normal yemek tayını dört günde bir veriliyordu. Mücadelenin devam ettiği sırada Berlin'den yeni bir emir geldi, buna göre, çalışmayı reddedenlere yetmiş beş kırbaç vurulacaktı ve çoğu elli ila altmış yaş arasındaki bu kadınların hepsi, her biri yirmi beş darbe olmak üzere üç kere kırbaçlandılar. Yaklaşık bir ay sonra onları banyoda gördüm. Yürüyen iskeletlere dönmüşlerdi, baldırları ve kalçaları kamçı darbelerinden görünmez haldeydi. Çoğu sanki aklını kaçırmış gibiydi. Sonunda Ceza Hücrelerinden çıkartıldılar. Bu sefer de SS'ler için değil, sadece Yehova için ayağa kalkacaklarını söyleyerek yoklamada ayağa kalkmayı reddettiler. Çeşitli Barakalara dağıtıldılar ve Blok Kıdemlilerine her şart altında yoklamaya çıkartılmalan talimatı verildi. Daha insan olan Blok Kıdemlileri kendi barakalarındaki direnişleri idare ettiler, fakat bu zavallı yaşlı kadınlann çoğu yerlerde sürüklendi. Hepsi de ayağa kalkmayı reddetti; çoğu ayağa kalkmak isteseydi de kalkamayacak durumdaydı zaten. Bir paçavra yığını gibi öylece çökmüş kalmışlardı yerlerinde.

SS Kamp Lideri Redvvitz, bu zavallı kadınlara baskı yapmaktan ve onlarla alay etmekten zevk alıyordu sanki. Onlara ayağa kalkmalarını emrediyor, emrine karşılık alamayınca böğürmeye başlıyordu. Yine bir sonuç alamayınca, "kamp polisi"ne gidip bir kova su getirmesini emrediyor ve getirilen suyu orada öylece çökmüş oturan kadınlann başından aşağı boca ediyordu. Benim Bloktaki ılımlılardan biri bir sır verir gibi kulağıma fısıldadı: "Grete, biliyor musun, aşınlanmızın ruhuna şeytan girmiş."

Redvvitz, kampımıza yeni gelmişti. "Kamp polisi"yle onun sayesinde tanıştık. Gelişinden birkaç gün sonra mahkûm dizilerini teftiş ederken birden bir mahkûmun önünde durup onu tepeden tırnağa süzdü ve emretti: "Bana büroda rapor ver." Bu, "Leo" adıyla bilinen bir kadındı. İkisi daha önceden tanışıyorlardı. Redvvitz polisti ve bir komünist gösterisinde "Leo" onu yumruklamıştı. Redvvitz'in çok iyi bir belleği vardı ve onu yıllar sonra Ravensbrück'te tanımıştı. "Leo" ona büroda rapor verdiğinde, Redvvitz sert bir şekilde şöyle demişti: "Bugünden itibaren bir kamp polisisin, disiplini sağlamaktan ve kampta sıkı bir düzen

kurmaktan sorumlusun." Gerçekten de iyi bir seçim yapmıştı, çünkü "Leo" mahkûmlara bağırıyor, korkutuyor, dövüyor ve sanki hayatı boyunca bir SS'miş gibi haklarında kötü "rapor" vermekle tehdit ediyordu.

Yakıcı bir yaz gününün akşamı çalışma gruplan işten dönüyordu. Yorgun, terli, tozlar içinde, ayaklanndaki tahta takunyaları sürükleyerek yürüyorlardı. Otuz kadından oluşan bir grup özellikle dikkat çekiciydi. Hepsi Yahudiydi ve kampta uzun süredir bulunmadıkları çok açıktı, çünkü güneşten korkunç bir şekilde yanmışlardı. Yüzleri, çıplak kolları ve bacakları korkunç bir şekilde kızarmıştı ve yanlarına sarkmış elleri kanıyordu. "Tuğla taşıma" işine koşulduklan açıktı. Bu, amele olarak elleri yeterince sertleşmemiş kadınlara verilebilecek mümkün olan en vahşi işti. Mavnalarla getirilen tuğlalar, uzun sıralar oluşturan kadınlar tarafından boşaltılıyor, yarım düzine tuğla elden ele fırlatılıp bir yere sıralar halinde yığılıyordu. Sert, kaba tuğlalar elden ele fırlatılırken sertleşmemiş elleri parça parça ediyordu.

Yoklamadan sonra bakıma muhtaç birkaç İncil Talebesiyle birlikte revire gitmem gerekti. Orada otuz Yahudi kadınla birlikte Blok Kıdemlisi de vardı. Kadınların çoğu orta yaşlı ev kadınları ve annelerdi. Blok Kıdemlisi, korkunç güneş yanıkları ve ellerindeki yaralar için getirmişti onlan. Biz, her zaman SS Dr. Sonntag'ın olabilecek en kötü adam olduğunu düşünürdük ama SS Dr. Schiedlausky daha da kötüydü. Yahudi kadınları görür görmez böğürmeye başladı: "Yahudi karılan dışan. Doğru dışan. Hepsini alıp götürün buradan." Blok Kıdemlisi onu yatıştırmaya ve ilaç vermesi için ikna etmeye çalıştı ama işe yaramadı. Sonunda oradan ayrılmak zorunda kaldı.

Kadınlar bütün gece acı çekmiş ve ertesi gün yüzleri, kolları ve bacakları su toplamıştı. Blok Kıdemlisi yeni bir denemede bulundu ve bu sefer şansı yaver gitti. Revire gittiğinde Schiedlausky orada olmadığı için sargı bezi alabildi. Fakat iki gün sonra Blok Kıdemlisi sargı bezlerini değiştirmek üzere kadınları revire götürdüğünde Schiedlausky oradaydı ve hepsini kovaladı. Kadınların hepsi ateşler içindeydi; yaralan iltihaplanmıştı ve korkunç bir koku yayıyorlardı. İki gün sonra Blok Kıdemlisi onları yeniden revire getirdi, bu sefer sargı bezleri değiştirildi. Kadınlann durumu korkunçtu. Eski sargı bezleri kurtçuklarla dolmuştu. Çoğu zorlukla ayakta duruyordu. Revirde yatmaları için onlara kart verildi. Sonunda bazıları öldü.

Schiedlausky'nin iki yardımcısı vardı, biri Rosenthal adlı bir SS doktor, diğeri ise bir kadın doktordu ve her ikisi de aşağı yukarı onun kadar kötüydü. Bir SS Başhemşire onların verdikleri

emirlerin yerine getirilmesine nezaret ediyordu. Revirde, bu dördü, bir terör rejimi kurmuştu. Hasta mahkûmlar önce Blok Kıdemlilerine rapor ediliyorlardı ve Blok Kıdemlisi de onların adlarını not edip sabahki ilk çalışma grupları yoklamasından sonra - elbette beş kişilik sıralar halinde - revire götürüyordu. 1942 yılından beri Ravensbrück'te 10.000 kadın vardı ve 100 küsur kadın her gün hasta çıkıyordu. Her türlü hava koşulu altında, gruplar halinde kabul edilinceye kadar dışarda, ayakta bekliyorlardı. Girişte tahta takunyalan çıkartmak zorundaydılar. SS Başhemşire bir masada oturur ve kendisine Blok Kıdemlisi tarafından verilen listeye göre onları teker teker içeri alırdı. Başhemşire, uzun boylu, kadavraya benzeyen, asık suratlı, iriyarı bir yaratıktı; kocaman kırmızı kulakları kafasının iki yanından âdeta diklemesine uzanırdı dışarı doğru. Kazulet denebilecek kadar çirkindi ama bu sorun değildi; insanlık denen şeyden zerre kadar nasibini almamıştı. Tıbbi bakım için başvuranları eleyen ve doktora çıkıp çıkmayacaklarına karar veren oydu.

Sözde hastalar onun masasına teker teker yaklaşıp sorunlarını söylerlerdi. Eğer biri lafı geveler ya da sızlanırsa, derdi ne olursa olsun dışan çıkarılırdı. Sıralarını bekleyen diğerleri kendi aralarında fısıldaşmaya cüret ederlerse hepsi birden kapı dışarı edilirdi. Eğer bir hasta bitkinlikle duvara dayanırsa o da geri çevrilirdi. SS Başhemşire bu yolla doktorlann işini azaltmış olurdu. Eğer bir kadın sedyeyle getirilmişse ve Yahudi ya da Çingeneyse, Başhemşire "Koridorluk" diye bağırırdı. Çok geçmeden bütün mahkûmlar bunun ne anlama geldiğini öğrenmişlerdi. Umutsuz vakalar revirin koridoruna götürülürdü. Bir iki gün kendilerine uyuşturucu verilir ve üçüncü gün, ya SS Başhemşirenin ya da doktorlardan birinin kalp adalesine Evipan iğnesi yaptıkları "Ölüm odası"na alınırlardı. Ciddi bir hastalığı olan tüm mahkûmlar böyle bir kaderin tehdidi altındaydı. Bu nedenle bir hasta, ne kadar rahatsız olursa olsun dayanabildiği sürece revire gitmiyordu.

Her türlü pansuman yapma, ateşe bakma ve buna benzer şeylerin hepsi revirde çalışan mahkûmlar tarafından yapılırdı. Aslında bu mahkûmlann, talihsiz arkadaşları için yaptıkları kelimelerle anlatılamaz. SS Başhemşirenin arkasındaki dar, küçük bir yerde, üzerinde aletler, merhemler, ilaçlar ve pansuman malzemesi bulunan bir masa vardı. Orada hastaların ateşine bakarlardı ve birçok kadının "ateşi" olduğu, yani birkaç gün işe gidemeyecekleri revirde çalışan mahkûmlar sayesinde saptanırdı. Etrafları itişip kakışan mahkûm kalabalığı tarafından sarılmış bir şekilde çıbanları, egzama yaralarını, kesikleri, güneş yanıklarını

ve diğer ufak tefek şikâyetleri tedavi eder, onlara aspirin ve ona benzer ilaçlar verirlerdi.

Günün birinde, hamile kadınlardan oluşan bir kafile sevk edildi kampa. Hepsi "yabancılarla ilişkiye girmek"ten tutuklanmıştı. İlk yıllarda, Ravensbrück'te hamile kadınlar, eğer suçlarının hafif olduğu düşünülüyorsa tahliye edilir ya da bebeklerini doğurduktan sonra yeniden gelmek üzere kamptan çıkartılırdı. Fakat bu yeni gelen kadınlarla ilgili farklı bir yol benimsendi. SS'ler "bu utanç meyveleri"nin kürtajla alınmasını emrettiler ve bu işle SS doktor Rosenthal görevlendirildi. Bu kadınların çoğu yedi, hatta sekiz aylık hamileydi ve elbette bu koşullarda yapılacak bir ameliyat annenin hayatı için büyük tehlike anlamına geliyordu. Kampın dışındaki hiçbir doktor, hamilelik bu kadar ilerlemişken ameliyat yapmayı kabul etmezdi. Fakat Rosenthal, meslekten hemşire olan Gerda Quernheim adlı bir mahkûmun yardımıyla kürtaj işine girişti. Milena bana, bu ameliyatlarda sık sık yeni doğan bir bebek ağlamasının duyulduğunu, fakat kısa süre sonra bu ağlama seslerinin kesildiğini söylemişti.

Fakat Rosenthal ve Quernheim'in ellerine teslim edilen, yalnızca yabancılarla ilişkiye girmiş hamile kadınlar değildi. Kamptaki hamile kadınlar da onlara teslim ediliyordu. Kampta yeni doğmuş bebekler için bir düzenleme yoktu ve bu ikisi bebeklerin hepsini yok ediyorlardı. Rosenthal'le Quernheim'in arasında bir ilişki söz konusuydu ve kamptaki mesleki faaliyetleriyle ilgili olarak çok korkunç söylentiler dolaşıyordu.

1945 Ocak ayında bir süreliğine revirde yattım, akımdaki ranzada, kampa bir hamile kadınlar kafilesiyle gönderilmiş, Schleswig-Holsteinh bir köylü kızı yatıyordu. Güçlü, sağlıklı bir kızdı ama Rosenthal'in yaptığı kürtajla sekiz aylık bebeği alınırken idrar yolu yırtılmıştı ve kız şimdi fiziki olarak tam bir yıkım içindeydi. Çok geçmeden Rosenthal ve Quernheim'in neden olduğu ölüme teslim oldu. Onların bir diğer kurbanı, Ukraynalı bir genç kızdı. Yatağına yaklaştıklarında hasta kız korkuyla yatağından fırlayıp kaçmış, Rosenthal'la Quernheim arkasından seğirtmişlerdi. Kız koridora koşup pencereden aşağı atlamıştı. Tabii ki yakalanıp geri getirilmişti. Kısa süre sonra sessizlik hâkim olmuştu ortalığa. O sırada revirde bulunan Polonyalı bir kadının bu korkunç av sahnesine tanık olduğunu söyleyen Milena, ölü kızın yattığı yere gizlice girme fırsatını kaçırmamıştı. Kızın yüzü yediği darbelerden çürük içindeymiş ve göğsünde yapılan iğnelerin izleri varmış.

1942 yazında, bir ölüm mahkûmu kadınlar kafilesiyle kampa yirmi Polonyalı genç kız getirilip doktorun karşısına çıkarıldı.

SS Dr. Oberhauser onlan muayene elti. Aralanndan altısı seçilip revire kapatıldı. Özellikle son derece sağlıklı olan bu kızların, normal hastaların girmesi yasak olan özel bir koğuşta tecrit edildikleri ve sıkı bir şekilde korundukları öğrenilince Varşova ve Lublin'den getirilmiş kadınlar arasında panik başladı. O sırada, en yeni tıbbi cihazlarla donatılmış bir ameliyathane de faaliyete geçmişti. Sonra tanınmış Alman tıp adamı Profesör Gebhardt bir grup yardımcısıyla avdet etti. Onları beyaz önlükleriyle ameliyathaneye girip çıkarken sık sık görüyorduk.

Kamp, söylentilerle kaynıyordu. Bazıları, kadınların kısırlaştırıldığmı düşünüyordu; diğerleri üzerlerinde bazı korkunç deneyler yapıldığını söylüyordu. Başlangıçta neyin doğru olduğunu saptamak olanaksızdı, çünkü yalnızca SS hastabakıcıların koğuşa girmesine izin veriliyordu. Fakat bir süre sonra bu hastabakıcılar ihtiyatı elden bıraktılar ve sıradan mahkûm yardımcıların temizlik ya da bunun gibi şeyler için koğuşa girmesine izin verildi. Onların bildirdiğine göre, altı kız acılar içindeydi ve hepsinin bacakları alçıdaydı. Profesör Gebhardt'ın, bu Polonyalı genç kızları kemik ve adale naklinde denek olarak kullandığı anlaşıldı.

Bir süre sonra bu kızlar tahliye edildiler. Kampın içinden, büyük zorlukla, topallayarak geçtiler. Bazılarının artık baldırları yoktu, bacaklan kibrit çöpünden farksızdı. Diğerleri sadece ayak parmaklarının üzerinde yürüyebiliyordu. Ama bu son değildi. Gebhardt'ın deneylerinin sonu gelmiyordu ve yeni kurbanlar seçildikçe seçiliyordu. Kısa süre sonra her türlü gizlilik ortadan kalktı ve her şey açıktan açığa yürütülmeye başladı. Tetanos deneyleri yapıldığı söylentileri vardı. Birçok kadın öldü. Hayatta kalanlar koltuk değnekleriyle kampa geri gönderildiler ve kısa süre sonra, kendilerine verilen adla bu "deneme tahtaları" kamp hayatımızın bir parçası haline geldiler. Bu kadınlar küçük bir umuda tutunmuşlardı - belki de denek olarak kullanıldıklarından kurşuna dizilmeyeceklerdi.

Kamp Büyüyor

Aynı yaz büyük binalar yapma uygulaması devam etti. işçiler, çevredeki erkek toplama kamplarından getirilen mahkûmlardı. Alman Siemens-Halske firması tarafından yaptırılan büyük, sağlam yapıların ve fabrika binalannın yanı sıra diğer 1000 mahkûm için yeni barakalar da inşa ediliyordu. Bu yeni ek binalarla birlikte Ravensbrück toplama kampı, üç sokak üzerine yerleşmiş otuz iki barakadan oluşuyordu.

Kamp büyüyor ancak kamp sakinlerinin sayısı çok daha büyük bir hızla artıyordu. Kısa süre sonra bir dolabı ortak kullanan üç mahkûm iki şilteyi paylaşır oldu. 1942 yılına kadar Ravensbrück Kampında bit yoktu, fakat aşırı kalabalık yüzünden çamaşırhane artık yetersiz kalıyordu ve gittikçe daha uzun aralıklarla temiz çamaşır alabiliyorduk. Şiltelerin samanlarının düzenli olarak yenilenmesi artık söz konusu değildi. Yıpranan ve eskiyen giysi ve ayakkabıların yerine verilecek yeterli giyecek ve ayakkabı yoktu ve yenilenen giyeceklerin kalitesi giderek bozuluyordu.

SS'ler hâlâ eski disiplini sürdürmeye çalışıyorlardı ama hızla bozulan koşullarda bu mümkün değildi. 1940 ve 1941 yıllarında hiçbir mahkûm çimenlerin üzerinde yürümeye cesaret edemezdi, fakat şimdi, yoklama biter bitmez kadınlar çimenlerin üzerinde dolaşıyor, hatta kendi çalışma gruplarına daha çabuk katılmak için çiçekleri ezip geçiyorlardı. Dar kapıların önünde her zaman sıkışıklık yaşandığından mahkûmlar Barakalann pencerelerinden girip çıkıyorlardı. Sayıları giderek artan Rus mahkûmlar Ravensbrück'ün görünüşünü çok değiştirmişti. Gruplar halinde mutfağa baskın yapılıyordu. Mutfaktan Barakalara ekmek getiren mahkûmlar yolda sık sık saldırıya uğruyor ve aniden ortaya çıkan yağmacı çeteler ekmekleri ve yiyecekleri yağmalıyorlardı. SS'ler, kamp ahlâkındaki bu bozulmaya, diğer mahkûmlara karşı şiddet kullanma ve "rapor" etme yetkisine sahip "kamp polisi"ni güçlendirerek yanıt veriyorlardı. Bu şekilde oluşan bir profesyonel ajanlar ve ihbarcılar örgütlenmesi gittikçe büyümekteydi. Yeni Kamp Komutanı Suhren ve onun Gestapo yardımcısı Ramdohr, kampta yeni bir ajan sistemi örgütlemişlerdi. Önceleri, bildiğimiz kadanyla, mahkûmların arasında yalnızca bir Gestapo ajanı vardı, o da Carmen Mori adlı İsviçreli bir kadındı, fakat Ramdohr, birçok yeni ajan görevlendirmiş ve bunların faaliyetlerini, Kızıl Haç paketlerinden çalınan yiyeceklerle ödüllendirmeye girişmişti.

1942 sonbaharına kadar Ravensbrück'teki tüm mahkûmlar aynı tayını alırdı, mutfaklarda ve depolarda çalışıp hırsızlık yapma olanağı olanlann dışında kimse fazla tayın alamazdı. Fakat bu tarihten itibaren mahkûmlara, dost ve akrabalarından yiyecek paketi alma izni verildi ve bu birçok mahkûm için kurtuluş oldu. Dışardan yiyecek alma hakkı iyiliğimizi düşündükleri için verilmedi; bunun nedeni, devlete yük olmadan çalışma kapasitemizi yükseltmekti, çünkü bu tarihten itibaren SS'ler, savaşa katkı sağlamak üzere emek gücümüzle yakından ilgilenmeye başlamışlardı. Çok geçmeden günde on bir saat çalışmaya başladık ve bazı atölyeler gündüz ve gece vardiyaları oluşturdular.

Gel gelelim, dışardan yiyecek paketlerinin kabul edilmeye başlamasıyla birlikte mahkûmlar derhal iki sosyal gruba ayrıldılar: Yeterince yiyebilen varlıklılar ve daima aç olan yoksullar. Fransız ve Rus mahkûmlar hiçbir zaman yiyecek paketi alamıyorlardı dışardan. Çingeneler, toplumdışılar ve önemsiz politik suçlardan yatan mahkûmlar çok az yiyecek paketi alıyorlardı. Dışardan yiyeceği gelenler bunları diğerleriyle paylaşsalar da, mahkûmların büyük çoğunluğu, hızla bozulan kamp yemeğine bağlıydı. Bu koşullarda büyük bir ahlâki yozlaşma dalgasının ortaya çıkması kaçınılmazdı. Yiyecek her şeyle değiş tokuş edilebiliyordu; Blok Kıdemlileri, Baraka Kıdemlileri ve diğer bütün mahkûmlar, rüşvet olarak verilen yiyecek karşılığında her türden yetkiyi ele geçirebiliyorlardı. Çok geçmeden, dışardan düzenli yiyecek paketi gelenler diğerlerinden daha iyi giyinir, hatta kendilerine servis yapan, yataklarını "düzelten", bulaşıklarını yıkayan, vb. işleri yapan "hizmetçiler" kullanır hale geldiler.

Mahkûmlann giyecek paketi almalarına izin verilmesiyle birlikte durum daha da kötüye gitti ve bu giyeceklerin kampa girmesiyle, ekmeğin, margarinin ve diğer yiyecek maddelerinin para birimi olarak kullanıldığı canlı bir kamp piyasası ortaya çıktı. Gerçi bu yiyecek ve giyecek paketlerinden yararlananlar çoğunlukla, öncelikle bu paketlerden ne isterlerse onu aşıran SS'ler olmuştu. Güvenilirlik gerektiren yeni görevlere - SS'lerin çaldıkları eşyaları sınıflandırmak ve istiflemek gibi - birkaç İncil Talebesi atanmıştı. Her ne kadar mahkûmlara dışardan gönderilen paketler düzenli bir şekilde aşırılıyorsa da, yağmalanan eşyaların ana kaynağı kampa Enternasyonal Kızıl Haç tarafından topluca gönderilen paketlerdi. Tabii ki bu arada mahkûmların hırsızlık nedeniyle Ceza Hücrelerine gönderilip kırbaçlanması devam etmekteydi.

Bir yaz, bizim blokun hemen arkasındaki yeni kurutulmuş bataklık alanda kurulan kampa SS'lerin gözetimi altında bir erkek mahkûm müfrezesi getirildi. Erkeklerin çalıştığı alana bakan Baraka pencereleri vidalanmıştı ve onlarla bağlantı kurmaya çalışan kadınlar şiddetle cezalandırılıyordu. Kamp Komutanı Kögel'in yönetimi altında hiçbir erkek mahkûm kadın kampına giremiyordu ve eğer bir kadın müfrezesi kazara kampın dışında bir erkek müfrezesiyle karşılaşırsa müfrezelerden biri duruyor ve diğer müfreze geçinceye kadar yüzünü öbür tarafa çeviriyordu. Fakat kampın genişlemesiyle ve Suhren'in yönetimi altında ortaya çıkan yozlaşmayla böylesi ihtiyati önlemler artık işe yaramaz hale gelmişti.

Bütün gün boyunca kamp ***kapolarının*** bağırışlarını ve hakaretlerini duyabiliyorduk ve bunlar kadınları derinden etkiliyordu. Ne var ki erkeklerin başına gelen berbat şeyler kadın olarak onlann da başına geldiği için artık duygulanmıyor, çatlakların arasından bir erkek bakışı yakalama umuduyla pencerelere tırmanıyorlardı. Erkekler nasıl da korkunç bir durumdaydılar! Kamp giysileri, bir deri bir kemik kalmış omuzlarından çuval gibi aşağı sarkıyordu. Aralarında besili olan erkekler, tabii ki adli suçlu ***kapolar&ı.*** Bu küçük tiranlar sopalarla silahlanmıştı ve yeterince iyi çalışmadıklarını düşündükleri mahkûmları vahşice dövüyorlardı. İkinci gün erkeklerle bağlantı kurabildik. Doğrudan bizim pencerenin altında, Baraka duvarına yakın bir yerde çalışıyorlardı ve pencerenin çatlaklarından onlarla konuşabiliyorduk. Bizim İncil Talebeleri, erkeklerinin Ravensbrück'ün erkek bölümünde olup olmadıklarını, Çek Barakasının Kıdemlisi de hemşerilerinin durumunu öğrenmek istiyordu.

Bir süre sonra onlara gizlice yiyecek ulaştırmayı bile başardık: Ekmek, havuç, (o sırada kantinden satın alabiliyorduk) ve mutfağın kilerinden çaldığımız margarin. Birkaç gün sonra adamlardan biri bizi ihbar etti. Blok Kıdemlisi olarak hesap vermek üzere büroya çağrıldım. SS Başamiri Bayan Mandl tarafından sorgulandım. Elbette ne olup bittiğini bilmiyordum ve bu tür olaylara dair en ufak bir belirti bile görmemiştim. Neyse ki erkeklerin çalıştığı hat üzerinde bulunan diğer Bloklardaki kadınlar da aynı şeyi yapmışlardı, sorumluluk tamamen bize yüklenemezdi ve kimin yaptığını bulmak da neredeyse imkânsızdı. Mandl bana çok öfkelendi ama bir şey yapamadı, böylece laf işitmenin ötesinde daha kötü bir durumla karşılaşmamış oldum.

Gerçi bir iki gün sonra büroya yeniden çağrıldım.

"Eşyalarını topla ve 9. Blok'a git," diye emretti Mandl. "Şu andan itibaren oranın Blok Kıdemlisisin."

9. Blok Yahudi Bloku'ydu ve kadın grupları sürekli bir şekilde buradan ölüme gönderiliyordu. Ürkmüştüm.

"Sayın SS Amir, lütfen beni dış çalışmaya gönderin. Orada Blok Kıdemlisi olmaktansa her şeyi yaparım."

"Emre karşı mı geliyorsun?" diye terslendi.

"Hayır," diye yanıtladım. "Elbette emrederseniz gideceğim, fakat rica ediyorum beni dış çalışmaya verin. Epeyce uzun bir zamandır Blok Kıdemlisiyim."

Nazi kamplarındaki esirleri çalıştırmakla görevli, kendileri de mahkûm olan bir çeşit "ustabaşf'lara verilen ad (ç.n.).

Bana kuşkuyla bakıp bir an için duraksadı; bir mahkûmun dış çalışmaya verilmesini istemesi pek sık rastlanan bir durum değildi, sonunda kabul etti: "Sanırım haklısın. Pekâlâ; o zaman dış çalışmaya veriyorum seni."

Neredeyse iki yıldır birlikte olduğum İncil Talebelerinden ayrılmak kolay olmadı. "Eski" bir politik olarak I. Blok'a gönderildim ve böylece Milena'yla aynı Barakaya düşmüş oldum, bu ikimiz için de büyük bir mutluluktu. Diğerleri tarafından önce kuşkuyla karşılandım ama çok geçmeden politik tartışmalara başladık. Hemen hemen tüm Alman komünistleri, Rusya'nın kazanacağını umut etmekle kalmıyor, aynı zamanda bir proletarya devriminin Hitler'i devireceğine inanıyordu. Yanılsamalarından hiçbirini kaybetmemişlerdi ve en küçük bir devrimci faaliyet işaretini fantastik bir biçimde abartıyorlardı. Onlara göre, Almanya'da komünistlerin etkisi hızla artmaktaydı, ben toplama kampına çok az sayıda politik mahkûm geldiğine işaret ettiğim zaman, hepsinin hapse atıldığı yanıtını veriyorlardı.

"Peki kuşkululara ne diyorsunuz?" diye soruyordum. "En azından onlar hep toplama kamplanna gönderilirdi."

O zaman da illegal Komünist Partisi'nin son derece etkili bir faaliyet yürüttüğünü, bu yüzden Gestapo'nun geniş çaplı tutuklamalar yapamadığını öne sürüyorlardı. Hâlâ 1933'ün komünist hayal aleminde yaşıyorlardı ve aradan geçen on korkunç yıldan en ufak bir pratik sonuç çıkartma yeteneğinden yoksundular.

Bizdeki Rus komünistleri enternasyonalistlikte epey yaya kalıyorlardı. Kırım Ordusunun sağlık hizmetlerinde görev almış genç bir Rus vardı. Ravensbrück'e gelmeden önce politik faaliyetlerinden dolayı on yıl zorunlu çalışmada bulunmuş "eski" politiklerden bir kadın bu genç Rusa dönüp coşkuyla şöyle demişti:

"Savaştan sonra, biz de sizin Sovyetler Birliği'nde yaptığınız gibi Almanya'da sosyalizmi kuracağız, Şenya." Bu sözlerle kendinden geçen Şenya'nın gözleri parladı. "Evet," diye yanıtladı. "Savaştan sonra her şey Rusya'nın olacak, her şey."

Komutanlıkta çalışan, 1. Blok'tan politikler kampa kaçak gazete sokuyorlardı ve cephedeki Ordu Komutanlığının bültenlerini okuyabiliyorduk. Elbette bunlar komünistlerin umutlarını destekleyecek şeyler değildi ama cephede isyanlar çıktığına, Alman saldırı hatlarının çöktüğüne, devrimlere ve buna benzer şeylere ilişkin "gizli raporlar" seli büyük cesaret kazanmalarını sağlıyordu. Kampa yeni gelenlerden, biraz gecikmeyle de olsa, yabancı telsiz istasyonlarının raporlarını öğreniyorduk. Bunlar daha güvenilirdi ve birkaç hafta sonra, ***Völkischer Beobachter'm*** bir köşesinde çıkan küçük bir haberle bu bilgilerin doğrulandığını görüyorduk.

1942 yazının sonlarından itibaren Ravensbrück'te hava saldırısı alarmı verilmeye başlandı ve geceleri görüş ufkunun ötesinde, Berlin yönünde, gökyüzünü tarayan projektör ışıklarını görebiliyorduk. Saman şiltelerimizde yatarken Müttefik Bombardıman Hava Filolarının gittikçe artan bir şekilde gökyüzünden gürültüyle geçtiklerini duyuyorduk. Bunlar, yabancı mahkûmlar için yüreklendirici seslerdi ve ne zaman bir Alman şehri ağır bombardımana uğrasa ertesi gün fazlasıyla neşeli oluyorlardı. Bizim için ise durum farklıydı. Ben de Almanların savaşta yenilmesini istiyordum, çünkü Nazileri başımızdan atmanın başka yolu olmadığını biliyordum ve onlar yenilene kadar Almanya için hiçbir umut yoktu. Fakat Alman şehirlerinin bombalanması farklı bir şeydi. Bu şehirlerde erkekler, kadınlar ve çocuklar yaşıyordu ve onların birçoğu, aynı benim gibi Nasyonal Sosyalizmin düşmanıydı. Bombardımanlar ve yağdırılan yangın bombaları gerekli olduğu kadar adaletsizlikti de, hatta esas olarak adaletsizlikti, çünkü Nazilerin üst rütbelilerinin çoğu ya yeraltındaki sağlam sığınaklarında güvenlik içinde bulunuyorlardı ya da bombardıman alanının çok uzağında. Olayın bu yanı beni çok rahatsız ediyordu.

"Reich" için Çalışmak

Birinci Blok'a gönderildiğimin ertesi günü, sabah yoklamasından sonra sebze bahçesi grubuyla çalışmaya gittim. On beş kişiydik ve dikkatli bir şekilde listemiz çıkarıldıktan sonra, "memleketimde güller açıyor" şarkısını söyleyerek yürüyüşe geçtik. İki yıldır ilk kez dış dünyaya çıkıyordum. Fürstenberg Gölü boyunca yürüdük. Kıyılar sık çalı ve ağaçlarla kaplıydı ve ağaçların arkasında Fürstenberg Kilisesi'nin kulesini görebiliyorduk. Kumlu patikalardan yürüyerek sonunda SS tavuk ve domuz çiftliklerine geldik ve bir seranın önünde durduk.

Bizim grup, göreve yeni başlamış ve kendine pek güveni olmayan bir SS kadın gardiyanın yönetimindeydi. Esas işi bir restoranda garsonluktu. SS baş bahçıvanı Löbel bize işimizi gösterdi. Şansına, arkadaşlanmın arasında bulunan şarkıcı Eva Busch da benimle birlikte seradaki işe verildi. Diğerleri sebze bahçesine gittiler, geri kalanlar humus taşımaya verildi. Ben humus toprağını yüklüyordum. Bostanın arkasında erkek mahkûmlann kampı vardı ve erkekler humusu kampın diğer tarafında bulunan daha aşağı seviyedeki bataklıktan kürekle alıp duvardaki oluktan bize atıyor ve biz de uzağa taşıyorduk. Bu çok zor bir işti ve çok

sıkı çalışmak zorundaydık, çünkü diğer taraftaki erkekler bizden daha hızlı çalışıyorlardı ve eğer yığının fazla birikmesine izin verirsek sorun çıkabilirdi. Zaman zaman hoşnutlukla, çiçek açmış bahçeye bakıyordum. Çiçeklerin görüntüsü bana büyük bir coşku veriyordu ama bir süre sonra ilgimi kaybettim. Çalışma alışkanlığımı yitirmiştim ve çok geçmeden ellerim su toplamaya başladı. Humuslu toprak ıslak ve ağır olduğundan ellerimin su toplaması tam bir işkenceye dönüştü. "Dışardaki bahçe çalışması" insanın kulağına çok hoş geliyordu ama humus toprağını dokuz saat boyunca köleler gibi taşıdığınızda ya da gübreyle dolu ağır el arabasını sürdüğünüzde o güzelim çiçeklere bile ilginizi kaybediyordunuz. Bu ağır çalışma için fazladan tayın verilmiyordu bize, bu yüzden yiyeceğimize takviye işini "örgütlemeye" giriştik. İncil Talebelerinin bazdan domuz ağıllarında görevliydi, onlar, domuzlar için hazırlanmış kova dolusu haşlanmış patatesi önceden saptanan gizli yerlere bırakıyor, biz de karnımızı bunlarla tıka basa dolduruyorduk.

Kamp bahçesinde, SS bürolanm dekore etmek, Komutanlığın ve başka yerlerin önündeki çiçek tarhlanna dikilmek üzere çiçekler ve ağaçlar yetiştiriliyordu. Buna büyük özen gösteriliyordu, çiçek tarhlan ve çimenlikler bir tablo gibiydi. Ravensbrûck, dışardan ilk bakışta temiz ve gayet düzenli görünüyordu. İncil Talebelerinin diliyle söyleyecek olursak boş bir mezar gibiydi. Mahkûmlann hepsi işteydi. Toprağı kazıyor, taşıyor, gübreliyor, çapalıyor, otlan yoluyor, tohum ekiyor, çiçek, bitki ve ağaç dikiyorduk. Bu ağır işi yürütmek zorunda olan bahçe çalışma grubunun üyeleri fazlasıyla revaçtaydı. Mutat SS seramonilerinin hiçbirini yerine getirmeyen SS baş bahçıvanı dürüst bir adamdı. Bize asla dayılanmaz ya da küfür etmez, "rapor" etmekle de tehdit etmezdi. Çekingen ve sessiz bir adamdı ve zorunlu olmadıkça pek seyrek konuşurdu. Domatesler, hıyarlar ve diğerleri toplanacak kadar olgunlaştığında onları yiyip midelerimizi doldurduğumuzu, hatta bir kısmını da kampa gizlice götürdüğümüzü çok iyi bildiği halde bizi önlemek için hiçbir girişimde bulunmazdı.

Eva Busch serayı yönetiyordu. Almanya'da tanınmış bir aktris ve şarkıcı, aynı zamanda besteci Ernst Busch'un karısıydı ve bunlar Löbel'i etkilemesi için yeterliydi. Uzman bir bahçıvan olduğumu söyleyip kendisiyle birlikte serada çalışmamı önerdiğinde Löbel bunu kabul etmiş, böylece dışardaki ağır çalışmadan kurtulmuştum. Bu görece cennete Lotte Henschel'i aldırmayı da başarmıştık. Ravensbrück'te - ve sanırım herhangi bir başka kampta da - bir mahkûmun ele geçirebileceği en önemli

şey, ek tayın alma fırsatı olan bir işe verilmekti. Bahçe çalışma grubu bu bakımdan talihliydi.

Blok Kıdemlisiyken sürekli bir belirsizlik içinde yaşardım. Her yandan gelebilecek tehlikeler söz konusuydu; yalnız ben değil, sorumlu olduğum yüzlerce kadın için de durum buydu. Fakat bahçe çalışma grubundayken, özellikle seraya geçtikten sonra, neredeyse kırsal bir yaşam sürdüm. Toplama kampında yıllarca süren hapislikte sürekli cezalandırılma korkusu vardı ve istemeden emirlere boyun eğmek zorunda kalan biz koca kadınlar baskı biraz gevşediğinde çocuklar gibi hareket etmeye başladık. Her şeye gülüyor ve espri yapma fırsatını asla kaçırmıyorduk. Eva, Lotte ve ben, kendimize bir akvaryum yapmaya karar verdik ve içine su doldurulacak betondan bir yer ayarladık. Gübre yığınlarına diz çöktüğümüzde ve saksılara çiçek diktiğimizde farklı büyüklük, biçim ve renkteki kurbağaları ve koleksiyonumuza katmak istediğimiz ne varsa yakalamaya girişiyorduk. Onları tüm ciddiyetimizle boş çiçek saksılarına koyup akvaryumumuza taşıyorduk. Zavallıların kaçmalarını önlemek için suya bir iki tahta koymuştuk, gözetlenmediğimiz zamanlar akvaryumun başında durup marifetimizi çocukça bir zevkle seyrediyorduk. Fakat kapı açılır açılmaz üçümüz de her zamanki işlerimizin başına geçiyor, önceden sulanmış bitkileri bir kere daha suluyor, dikilmiş bitkilerle uğraşır gibi yapıyor ve kesintisiz bir çalışma içindeymişiz gibi görünmeye çalışıyorduk.

Serada istediğin kadar domates ve hıyar yemek işten bile değildi ama olayın zor yanı diğerleri için bunlan gizlice kampa sokmaktı, gerçi bunun da çeşitli yollarını bulmuştuk. Domates ve hıyarları koltuk altlarımıza sıkıştırıyor ve sözde şu ya da bu amirin emrine uygun olarak humus toprağı kovalarıyla kampa giriyorduk. Bir gün uzun boylu ve zayıf Lotte, Milena için, elbisesinin içine saklayarak koca bir kılıç çiçeği destesini bile içeri sokmuştu.

Bizim gibi birkaç şanslı mahkûm daha vardı. Bunun dışında mahkûmların çoğu Siemens-Halske için telsiz makarası ve diğer elektrikli cihazlar üretme işinde çalışıyordu. Bu iş için seçilmeden önce her mahkûm, bir parça teli belli bir biçimde bükme ya da bir kâğıdı istenen yönde katlama gibi zekâ testlerinden geçiriliyordu. On beş yıldır Siemens-Halske'de çalışan Grade adlı bir mühendis en uygun kadınları büyük bir dikkatle seçiyor ve SS'lerden daima en yüksek "zekâ kotası"nı tutturan kadınları talep ediyordu.

Çalışma, normal Siemens-Halske atölyelerindekiyle tamamen aynı biçimde yürütülüyordu. Her çalışma grubuna tutuklu

olmayan normal ustabaşılar bakıyordu. Bölümlerin amirleri de Siemens-Halske'nin eski amirleriydi. Her atölyede bir SS amir kamp disiplininin sağlanmasında görevliydi. Her mahkûmun üretimi dikkatle kontrol ediliyor ve ödeme buna göre yapılıyordu. Her hafta bordrolar çıkarılarak ödemeler normal ücret sistemine göre belirleniyor, ancak mahkûmlara ödeme yapılmıyordu. Ücretler SS'lere teslim ediliyor ve mahkûmlann eline hiçbir şey geçmiyordu. Kotasını tamamlayamayan mahkûmun ustabaşısıyla başı derde giriyordu. Eğer bu da işe yaramazsa SS Amir işe el koyup mahkûmu dövüyordu. Eğer bu da mahkûmun "tembelliği"ne çare olmazsa "rapor" ediliyor ve Ceza Hücrelerine gönderiliyordu. Diğer yandan, kotalarını aşan mahkûmlara, kamp kantininde harcayacakları elli ***peni ya*** da bir ***mark*** değerinde kuponlar veriliyordu - gerçi bu kuponlarla daha sonraki yıllarda sadece tuz ve ucuz balık ezmesi alabilmişlerdir.

Siemens-Halske'nin kamp şubesinde çalışan Grade, SS'lerin aleti bir köle güdücüydü. Ona göre bir mahkûm işgücünden başka bir şey değildi. Hiçbir hakkı yoktu; sadece işe koşulan bir hayvandı. Eğer bir kadın işe uygun çıkmazsa onu SS yetkililerine işe yaramaz biri diye ihbar ederdi. Onun köle güdücülüğünün başta gelen nedeni cepheye gönderilme korkusuydu. Eğer üretimi yükselten etkili bir menajer olduğunu kanıtlarsa Siemens-Halske görevde kalmasını isteyecek ve cepheye gitmekten kurtulacaktı.

"Aşın" İncil Talebeleri bir kere daha sorun çıkartmış ve hepsi birden Auschvvitz'e yapılacak ilk sevkiyat için bir araya toplanmıştı. 1942 yılının sonbaharıydı ve o sırada hâlâ Auscvvitz'e gönderilen kafilelerin başına ne geldiği konusunda kesin bir fikre sahip değildik. Bundan kısa süre sonra Ceza Bloku'nun yakınında çalışıyordum ve orada daha önce Auschvvitz'e gönderilmiş, şimdi ise geri dönmüş bir düzine "aşın" İncil Talebesinin olduğunu fark ettim. Onlardan biri olan Ischlli* Dosa Hahn'la konuşabildim.

"Bizi geri gönderdiler," dedi. "Eminim idam edecekler ama ölmeden önce sana Auschvvitz'de olan korkunç şeyleri anlatmalıyım. Belki inanmayacaksın ama çocuklar da dahil insanları canlı canlı ateşe atıyorlar. En başta da Yahudileri. Kampın üstünde bütün gün yanmış et kokusu eksik olmuyor. Bana inanmayacaksın ama bu gerçek. Burada senin önünde durmakta olduğum ne kadar gerçekse sana söylediklerim de o kadar gerçek."

Bir zamanlar çok güzel bir kadındı, fakat şimdi yüzü büzülmüş, parşömen kâğıdı gibi buruşmuştu. Gözleri alev alevdi. Ona

Avusturya'da bir kasaba (ç.n.).

inanmadım; artık aklını tamamen kaçırdığını düşündüm. Oradan uzaklaşmak istedim. Onlann yanında görülmem tehlikeliydi.

"17. Blok'a koyulacaksın," dedim. "Seni gelip göreceğim bu akşam. Hoşça kal."

"Oh hayır," diye ısrar etti. "Buradan idama götürüleceğiz, sana söylüyorum."

Ertesi gün tüm aşırı İncil Talebeleri mahkûm arabasına bindirildi ve bir gün sonra araba götürülenlerin üçgen kolluklan ve numaraları da dahil tüm kişisel eşyalarıyla geri döndü.

BOLUM VI

Uçurum

Başamirin Sekreteri Oluyorum

Herkesin nefret ettiği Bayan Mandl bir kafileyle birlikte Auschwitz'e gidince yerine Bayan Langefeld geçti. Benim artık İncil Talebelerinin Blok Kıdemliliğini yapmadığımı gören Bayan Langafeld bunun nedenini öğrenmek istedi. Sebebini anlattım, dikkatle dinledi. "Hımm" dedi sonunda, "Büromda benimle birlikte çalışmak ister misin?"

"Ne demek, tabii ki," dedim. "Elbette çalışırım, zaten benim isteğimin ne önemi var?"

Herhangi bir yorum yapmadı ama kısa süre sonra göreve alındım. Bayan Langefeld, Başamir olarak pratikte kampı yöneten kişiydi. Görevi, Kamp Komutanından ve Yardımcısından gelen talimatları yerine getirmekti. Kamptaki bütün kadın amirler onun emri altındaydı, Blok Kıdemlilerini ve Çalışma Gruplarının Liderlerini atayan da oydu. Çalışma Gruplannın çetelesini tutmak da dahil olmak üzere kampın tüm yönetsel işleri onun elinden geçiyordu. İşinin çok önemli bir parçası da, denetçiler tarafından mahkûmlar aleyhine verilen "raporları" incelemekti. "Rapor"un doğru olup olmadığına ve Kamp Komutanına gönderilip gönderilmemesine o karar veriyordu; ve yaptığı ek yorumlar Kamp Komutanının vereceği cezada genellikle tayin edici oluyordu. Kamp Komutanının nihai kararı, cezanın uygulanması için ona geri geliyordu.

Bir diğer önemli görevi de bir mahkûmun durumuyla ilgili soruları yanıtlamaktı. Örneğin, "Politik Bölüm" zaman zaman bir mahkûm hakkında bilgi istiyordu: Ne kadar zamandır kampta bulunmaktadır, tavırları nasıldır, kaç kere ceza almıştır, acaba "ıslah" olduğu düşünülebilir mi? Böyle sorular genellikle mahkûmun tahliyesinin görüşülmekte olduğu anlamına gelirdi. Bun-

dan sonra mahkûm bir görüşme için büroya çağrılırdı. Bayan Langefeld onunla beş altı dakikalık bir görüşme yaptıktan sonra tahliyesinin "uygun" olup olmadığına karar verirdi. Mahkûmun cevapları kaderi açısından önemli olmakla birlikte son karar Gestapo'nun sorumluluğundaydı. Doğal olarak Kamp Komutanı da yorumlarını katardı ama mahkûmlar hakkında çok az bilgisi olduğundan genellikle Bayan Langefeld'in dediği yönde yorum yazardı. Bayan Langefel'in dışında, Gallinat adlı bir Başamir kadın daha vardı ama o, kampın dışındaki işlerde görevliydi.

Kuşkular İçinde Bir Kadın

Bayan Langefeld kırk iki yaşlanndaydı. Ren bölgesindeki, aldığı yurtsever ve milliyetçi terbiyeyle kesinlikle çatışan bir ortamda geçmişti gençliği. Birinci Dünya Savaşı'nda, ülkesi için silahı eline alacak bir erkek çocuğu olarak doğmadığına üzülüyordu. Savaşın kaybedilmesinden ve Ren bölgesinin Fransızlar tarafından işgal edilmesinden sonra yurtseverlik gururu korkunç bir şekilde aşağılanmıştı. Onu Nazilere yönelten ilk şey bu ruh haliydi; Hitler onun idolü ve kahramanı olmuştu. Enflasyon döneminde ailesi yıkıma uğramıştı. Evlenmiş, fakat kocası, geride bakım gerektiren bir çocuk bırakarak kısa süre sonra ölmüştü. Bir sosyal yardım kuruluşunda iş bulmuş, daha sonra da hapishane gardiyanı olmuştu. 1936'da, Lichtenberg Kadın Toplama Kampı'nda amirlik, daha sonra da SS Başamirliği görevine gelmişti.

Şimdi sekreteri Marianne Korn'un görevini yapıyor, bütün gün bürosunda onunla birlikte çalışıyordum. Mahkûmlar arasında "dürüst"lüğüyle ün salmıştı, çünkü diğerleri gibi şiddet uygulamıyordu. Özel sohbetlere girişme şansı elde etmeden önce bile, yaşadığı iç çatışmalardan, çekingenlik ve aşağılık kompleksi güdülerinden kaynaklanan sıkıntıları beni çarpmıştı. Sinirleri her daim kötü durumdaydı ve sinirsel gerginlikten kaynaklanan bir sürü alışkanlığı vardı. Konuşmaya başlamadan önce mutlaka birkaç kere öksürerek boğazını temizler, durmadan elini elbisesinin üstünde gezdirir ya da olmayan perçemini gözünün önünden uzaklaştırmak için başını ikide bir sallardı. Bazen cümlesinin ortasında durur, bir dakika kadar pencereden dışan bakardı.

SS Amirlerinin çoğuna karşı gayet kibirliydi ama bu aslında her türden içli dışlı olma girişimine karşı bir savunma önlemiydi. Hoşlandığı bir ikisine karşı ise tam tersine davranır ve onlann yanında SS'lere karşı nefretini gizlemezdi. Böyle zamanlarda be-

nim varlığımdan çekinmez ve çok açık konuşurdu. Bir keresinde, mahkûmlara kış elbisesi almak için SS Hücum Kıtası Lideri Seitz ile yaptığı sert bir tartışma sırasında, telefonun ahizesini eliyle kapatıp şöyle demişti: "Bu Seitz denen adamı soyup kamp sokağında birkaç saat tutacaksın ki, soğuğun ne demek olduğunu anlasın."

Çok geçmeden kendimi, özellikle "raporlar" geldiğinde Langefeld'i mahkûmlar lehinde önemli ölçüde etkileyen bir konumda buldum. Mahkûmlar sorguya çağrılıncaya kadar dışarda beklerdi. Bir keresinde şalgam çalmakla suçlanan aç bir toplumdışı, Ceza Bloku'ndan getirilmişti.

"Şalgam çaldın mı?" diye sordu Bayan Langefeld.

"Sayın Başamir, gerçekten çok açtım," dedi kadın, hıçkırıklar içinde.

"Ama herkes şalgam çalacak olursa kimseye şalgam kalmaz," dedi Bayan Langefeld.

"Fakat Sayın Başamir, öyle açtım ki..."

Kadın odadan çıkarıldı. Durum açıktı. Şalgam çalmıştı ve "rapor" doğruydu. Fakat eğer işlem yapılırsa bunun anlamı tecrit hücresi ve belki de kırbaçlanmaktı. Araya girdim.

"Sayın Başamir, bu kadını toplumdışılar Blok'unda Baraka Kıdemlisi olduğum dönemden tanıyorum. Ceza Hücrelerinden sağ çıkamaz. Onun tek umudu Ceza Bloku'ndan çıkmaktır. Bir "rapor" bütün umutlarının kırılmasına yol açacaktır."

Bayan Langefeld bir şey söylemedi. Birkaç saniye dudakları sinirden seğirerek düşündü; sonra aniden "raporu" yırtıp çöp sepetine fırlattı.

Rus ve Polonyalı mahkûmlar getirildiğinde tercümanlık yaparken, Bayan Langefeld'in sorularına verilen yanıtları istediğim gibi çevirmek benim için kolay bir işti. Çok geçmeden çok kötü bir belleği olduğunu fark ettim ve bu bana sık sık "raporları" tamamen "kaybetme" imkânı verdi. Ciddi bir şekilde ceza talep eden "raporları" alıyor, diğer kâğıt destelerinin arasına saklıyor ve amirlerin, kendilerine teslim edilen raporlann peşini kovalayıp kovalamadıklarını gözlüyordum. Eğer bir süre kimse "rapor"un peşini kovalamıyorsa o zaman tamamen yok ediyordum. Mahkûmlara karşı olağanüstü vahşice davranan bir Amir hakkında bir şeyler duyduğumda ilk fırsatta konuya Bayan Langefeld'in dikkatini çekiyor ve bu kadının görevden uzaklaştırılmasını sağlıyordum.

Her cuma günü Kamp Komutanı ve SS doktoruyla birlikte kırbaçlama cezasını izlemeye gider ve her seferinde büyük bir sinirsel gerilim içinde geri dönerdi. Kendini kontrol edebilmek

için büyük bir çaba gösterdiğini anlamamak mümkün değildi. Tuhaf bir kadındı. Bir seferinde, Judith Horvath adlı, on çocuklu, Langefeld'in Lichtenberg'ten tanıdığı bir Çingene kadın getirilmişti önüne. Onunla öylesine sakin ve yatıştırıcı bir şekilde konuştu ki bu büyük incelik karşısında çok etkilendim. Ne var ki, karşısında bir Yahudi kadın olduğunda ya da Auschwitz'e gönderileceklerin listesini yaparken yüzü allak bullak olur ve sesi nefretle titrerdi.

Auschwitz'de altı ay Başamirlik yapmıştı ve gaz odalarıyla Yahudilerin başına gelenler hakkında her şeyden haberdardı. Yüsek çevrelerdeki ilişkileri sayesinde kendini yeniden Ravensbrück'e aldırmayı başarmıştı.

"Auschwitz, insanın hayal edebileceği en korkunç yerdir," demişti bir keresinde bana. "Oradayken öldürülmeye getirilen İncil Talebelerini asla unutamam. Fakat en azından Teege ve Maurer kurtulmuştu."

Bu ikisi hayatlarını ona borçluydular. Büyük zorlukları göğüsleyerek ve Himmler'in kişisel arabuluculuğunu sağlayarak bu iki komünist mahkûmun hayatını kurtarıp tahliyelerini sağlamıştı. Fakat en hayran olduğu insanlar Polonya milliyetçileriydi. Onlar, Bayan Langefeld'in kahramanlarıydı, ülkeleri için ölüm cezası alıp ölüme giden martirlerdi. Öte yandan, Hitler'in üstün ırk idealini destekliyor ve Nazi Almanya'sının hamilik iddiasını onaylıyordu. Hitler ve Himmler'in, onlar adına SS'ler tarafından kamplarda yapılan yolsuzluk ve ahlâki yozlaşma hakkında hiçbir bilgisi olmayan idealist insanlar olduğuna kesinlikle inanıyordu. Nasyonal Sosyalizme taptığı gibi, Alman ordulannın nihai zaferinden en ufak bir kuşkusu yoktu, bununla birlikte milyonlarca yabancı işçinin Almanya'da çalıştırılmak üzere kendi ülkelerinden sürülüp çıkartılmalarını insanlık dışı ve politik bakımdan yanlış bir uygulama olarak suçluyordu.

Gittikçe daha sık bir şekilde politik sorunlar üzerinde tartışmaya başlamıştık, argümanlarını çürütmek benim için zor bir şey değildi. Çok geçmeden, yalnızca Alman zaferine olan inancını sarsmakla kalmadım, aynı zamanda kamp sistemini kurbanların gözünden görmesini de sağladım. Sonuç olarak, iç çatışması gittikçe daha acı verici hale geldi. Bütün bu korkunç şeylerin birkaç yozlaşmış SS görevlisinin işi olmayıp kahramanı Hitler'in kurduğu diktatörlük rejiminin doğal ve mantıki sonucu olduğunu görmesini sağladım. Başlangıçta bunları ona söyleyip ikna etmekten henüz uzaktım ama en azından bütün söylediklerimi dikkatle dinliyordu ve bunların üzerinde derin derin düşündüğüne emindim. Bir gün, Ravensbrück gibi cehennemi bir yeri

yönetmeyi, bir kadın ve bir anne olarak vicdanıyla nasıl bağdaştırdığını dobra dobra sormaya cesaret etmiştim. Bir süre cevap vermedi, sonra duraksayarak şöyle dedi: "Burada çalışmaktan hoşlandığımı mı sanıyorsun? Burada benim yerimde bir başkası olsaydı mahkûmlann durumunun çok daha kötü olacağını anlamıyor musun?"

İşte bu doğruydu.

Bayan Langefeld'le SS'ler arasındaki ilişkinin ne kadar gergin olduğunu giderek fark ettim ve sekreteri olarak görevim sona ermek üzereyken, Auschvvitz'den döndüğü andan itibaren Kamp Komutanı Suhren'in ve Kamp Lideri Brâuning'in, onun kuyusunu kazmak için sistematik bir faaliyet içinde olduklarını öğrendim. Hakkında dikkatli bir şekilde malzeme toplamakla kalmıyor, Başamir olarak işini zorlaştırmak için de ellerinden geleni yapıyorlardı.

1942 kışında, Kızıl Ordu'nun Sıhhiye birliklerinden büyük bir Rus kadın kafilesinin gelmesini bekliyorduk. Bu kadınların hepsi Sivastopol'da esir alınmış hemşire ya da doktorlardı. Anlaşılan Alman yetkililer, onlar için doğru yerin toplama kampı olduğunu düşünmüşlerdi. Onlar için özel bir blok hazırlandı ve diğer mahkûmlardan tecrit etmek üzere blokun etrafı dikenli tellerle çevrildi. Yolculuk yaptıkları yük treninden iner inmez bazı kadın SS'ler onları tekmeleyip yumruklamaya başladı. Hepsi üniformalıydı ve kampa sıkı bir askeri düzen içinde getirilmişlerdi. Kendi liderlerinin emirlerine harfi harfine uyuyorlardı ve bütün giriş işlemleri tam bir sessizlik içinde yapıldı. Kadınlar banyoda soyunduklarında Komutan Suhren ve Kamp Lideri Brâuning, kasıtlı olarak aralarına daldılar. Bayan Langefeld, alı al moru mor büroya dönüp yüksek sesle SS liderlerinin provokatif utanmazlığına lanetler okudu ve Rus savaş esirlerinin onurlu davranışını övdü.

Bu Kızıl Ordu kadınlarının görünüşleri kampa daha önceden getirilmiş birçok Rus ve Ukraynalı mahkûmu derinden etkilemişti ve "kamp polisi" onlann Ruslara ulaştırmaya çalıştığı çok sayıda mesajı ele geçirmişti. Kendisine ulaştırılan bu mesajları Bayan Langefeld çevirmem için bana verdi. Mesajların içeriği gayet açıktı, Ruslar ve Ukraynalılar bu sözde resmi Rusların birdenbire ortaya çıkmalanndan korkuya kapılmış olacaklar ki, onlara ne kadar taraftar olduklarını gösterme endişesiyle, Sovyet rejimini ve Kızıl Ordu'yu öven ilahilerle birlikte tam isimlerini, kamp numaralarını da yazmayı ihmal etmemişlerdi. Bu mesajlan doğru bir şekilde çevirirsem onlara çok pahalıya mal olacaktı, bu yüzden sadece duygusal karşılama mesajlan olarak çevirdim on-

lan ve hepsi çöp sepetine gitti. Fakat SS'lerin Bayan Langefeld'i dikkatle gözlediklerini bilmiyordum ve ele geçen mesajlardan bir sonuç çıkmayınca bir dahaki sefere ele geçen mesajları kendileri çevirdiler ve bunların içeriği benim çevirdiklerimden çok farklıydı. Bu da daha sonra Bayan Langefeld'in aleyhine kullanılan delillerden biri oldu.

Ravensbrück'te şimdi binlerce kadın mahkûm ve onları kontrol altında tutmak için daha fazla sayıda muhafız vardı. Normal muhafız alımları taleplere yetişemiyordu ve bu yüzden Kamp Lideri Brâuning, çok sayıda kadının bulunduğu fabrikalarda ve diğer yerlerde görev yapacak muhafızları işe almak için dışarılara gitmeyi alışkanlık haline getirmişti. İşçi kadınları bir araya topluyor, onlara parlak vaatlerde bulunup kendilerini rehabilitasyon merkezlerinde harika bir kariyer beklediği yollu konuşmalar yapıyordu - "toplama kampı" kelimelerini kullanmamaya özellikle dikkat ediyordu. Ödemeler gayet iyiydi, yiyecek boldu. Kısa süre sonra adaylar gelmeye başladı, çünkü fabrikalarda çalışmak zordu ve koşullar iyi değildi. Böylesi her kampanyadan sonra Ravensbrück, kadın gardiyan olmak için başvuran genç kadın işçilerle dolup taşıyordu.

Üniformalarını giymeden önce topluca Bayan Langefeld'in karşısına çıkarılıyorlardı. Çoğunun giyimi çok kötüydü. Alışık olmadıkları bu ortamda son derece gergin ve tereddüt içindeydiler; ürkek bir halleri vardı. Bayan Langefeld onlara görevleri hakkında bir konuşma yapar ve görevlerine yollardı. Mahkûmların geçerken birbirlerini dürtüp şaşkınlıklarını ifade ettiklerini görürdüm. Bu kadınlar önce, işin püf noktalarını öğrenmeleri için deneyimli kadın gardiyanların yanına verilirler ve ilk hafta neredeyse yarısı ağlayarak Bayan Langefeld'e gelip eve dönmelerine izin verilmesini isterlerdi. Bayan Langefeld, kendilerini işe Kamp Komutanı aldığından geri dönmelerine ancak onun izin verebileceğini izah eder ve Komutana gitmelerini söylerdi. Buna çok azı cesaret ederdi. SS görevlilerinden fırça yiyeceklerinden korkarlardı, böylece çoğu kalıp yeni işine alışmaya çalışırdı. Ne de olsa hafif çalışma, iyi ücret, iyi beslenme ve konut sözü verilmişti onlara. Hele bir de üniforma giydiler mi çoğu fikrini değiştirirdi. Yüksek konçlu çizmeler, başlarına oturttuklan asker kepi onlara güven ve üstünlük duygusu verirdi.

Komutan ve Kamp Lideri, yapacakları işler hakkında talimatlar verirdi. Daha başından, ahlâki yozlaşma içinde olan ve beş para etmez mahkûmlara herhangi bir sempati göstermemeleri öğretilir, ayrıca, hizmet nizamnamesini ihlal etmeleri ve görevdeyken resmi ilişkilerin ötesinde ilişkiler kurmaları halinde

ağır bir şekilde cezalandırılacakları hatırlatılırdı. Bu yeni gardiyanlar gün be gün sıkı bir eğitime tabi tutulur; onlara, eski kadın gardiyanların en kötüleri, en vahşileri, en kabadayıları, "rapor" etmekte en gayretlileri ve en çok dayak atanları refakat ederdi. Serbest saatlerinde erkeklerle arkadaşlık edemezlerdi. Erkek SS'ler bunun istisnasıydı. Tekrar tekrar şu dönüşümü gözlemlemek mümkündü: Bu genç kadın işçiler kısa sürede ve adım adım eskiler kadar kötü hale gelir, mahkûmlara emirler yağdırır, tehditler savurur, sanki bir barakada doğmuşçasına bağınp çağırırlardı. Elbette istisnalar vardı ama sayılan çok azdı.

Bayan Langefeld'le SS yetkilileri arasındaki ilişkiler her gün biraz daha geriliyordu. SS'ler ona karşı pek çok malzeme toplamışlardı, fakat Bayan Langefeld'in elinde de, Kamp Komutanının ve görevlilerinin karıştığı çok sayıda yolsuzluk ve rüşvet olayının delili olduğunu onlar da çok iyi biliyorlardı. Hedefleri, Bayan Langefeld'in yeteneksizliğini kanıtlayıp kovulmasını sağlamaktı. Bu konuda en aktif entrikacı, nefret edilen ve korkulan Gestapo Ramdohr'du. Mahkûmları "rapor" bile edilmedikleri halde Ceza Hücrelerine koyar, onlan bizzat döver, üstlerine soğuk su döker ve "itiraf almak için aç bırakırdı. Ramdohr adı, kamptaki birçok kadının tüylerinin diken diken olması için yeterliydi. Kampın her yanında arama yapar, dolapları altüst eder, saman şilteleri bile illegal malzeme ele geçirmek için boşaltırdı.

1942-43 kışında, mutfakta çalışan iki Polonyalı kadın kamptan kaçmayı başardı. Kamyona yükledikleri çöp bidonlannın arkasına saklanıp kaçmışlardı. Ortada olmadıklan fark edildiğinde çoktan uzaklaşmışlar, bir tren istasyonuna ulaşmayı başanp Berlin'in yolunu tutmuşlardı. Biri bir yıl sonra yakalanıp yeniden kampa getirildi. Diğerinin, sınırı geçmeye çalışırken vurulup öldürüldüğü rapor edildi. Kampın dışında, özellikle yerel çiftliklerde gittikçe daha fazla mahkûm grubu çalışmaya başlamıştı, bu da kaçmayı kolaylaştırıyordu. SS'lerin yakalayamadığı mahkûmların sayısı belki bir düzineyi geçmişti. Onların kartlannı genel indeksten çıkanp "kaçtı" diye işaretlenen özel klasöre koyarken zevkten dört köşe olurdum. Elbette bu kaçışlara bir günah keçisi bulunması gerekiyordu, bu da çalışma gruplarının başına yeterli sayıda kadın gardiyan koymayan SS Başamiri Langefeld'den başkası değildi.

Bayan Langefeld, "eski" politiklerle, özellikle Avusturyalı Rosl Jochmann, Alman Maria Fischer ve Polonyalı Helena Korova ile konuşmak için hiçbir fırsatı kaçırmazdı. Ne zaman yeni Blok ya da Baraka Kıdemlisi atanacak olsa, adaylannı daima politikler arasından seçer, tabii ki bu da Ramdohr ve casuslannın

gözünden kaçmazdı. Bir seferinde, iki politik, Anni Rudroff ve Emmi Ambrusova, SS Lideri Dittmann tarafından rapor edilmişti; Anni, bir cephane fabrikasına sevkedilecek mahkûmlar için yeni numaralar almaya zamanında gelmemiş, Emmi ise, çalıştığı kantinde kendine çay yapmıştı. SS Lideri tarafından "rapor" edilmenin anlamı, en az altı ay Ceza Bloku'na konmaktı. Bayan Langefeld'i, onları Ceza Bloku'na göndermemeye ikna etmek için elimden geleni yaptım ama bu ciddi bir olaydı, kısa bir tereddütten sonra onları Komutana gönderdi. Birkaç hafta sonra Komutanın kararı geldi: Her ikisi de altı ay Ceza Bloku'na konacaktı. Anni'nin masum olduğuna, Emmi'nin suçunun da önemsiz olduğuna dikkati çekerek onu etkilemeye çalıştım. Bu sefer onu Komutanla görüşmeye ikna etmeye çalışıyordum; yine tereddüt etti, fakat sonunda Ceza Bloku'na göndermek yerine Barakalarına geri gönderdi ve Komutanla görüşeceğine söz verdi. Birkaç günde bir konuyu hatırlattım ama bunun onun için hiç de hoş bir konu olmadığı belliydi ve erteleyip durdu.

1943 ilkbahanydı. O sırada "Politik Bölüm"den, 7.000'le 10.000 numaralar arasında on Polonyalıyı isteyen bir not geldi. Bunun ölüm cezası olduğunu biliyordum. Bir Kamp Habercisi, kadınları getirmeye gitti. Daktilonun başında oturmuş pencereden dışarıya bakıyordum. Meydanı geçerlerken içlerinden ikisinin koltuk değneğiyle yürüdüğünü farkettim.

"Bayan Langefeld!" diye bağırdım. "Denekleri kurşuna dizmeye götürüyorlar. Şimdi geldiler."

Bayan Langefeld yerinden sıçrayıp pencereden dışarıya baktı ve telefona davranıp Kamp Komutanıyla konuşmak istediğini söyledi. Bayan Langeld'in söylediklerini endişeyle dinledim.

"Sayın SS Lideri, deneklerin kurşuna dizilmesi konusunda Berlin'den bir onay geldi mi?"

Karşıdan ne cevap verildiğini bilmiyorum ama ahizeyi yerine koyduktan sonra bana dönerek şöyle dedi:

"Oraya git ve koltuk değneğiyle yürüyen iki mahkûmu bloklarına geri yolla."

Nisan ayında Ramdohr, üç "eski" politiği, Rosl Joch Jochmann, Maria Fischer ve Maria Schvvarz'ı Ceza Bloklarına koydu. Aynı zamanda Kamp Habercisi Marianne Scharinger'i Komutanlığa getirtti ve saatlerce çapraz sorgulamaya aldı. Marianne Scharinger resmen bir adli suçlu olarak geçiyordu kayıtlarda. Suç olarak kabul edilen kürtaj yaptığı için tutuklanan bir doktorun yardımcısıydı. Muhtemelen hakaret ve tehditlere dayanamayıp çözülmüş ve Bayan Langefeld'le beni suçlayan bir ifadeyi imzalamışü.

Bir Nisan sabahı, Bayan Langefeld, Komutanlıkla yaptığı bir telefon konuşmasının ardından bürodan ayrıldı, odada yalnız başıma Langefel'in dönüşünü beklerken Ramdohr, sekreteri Löffler ile birlikte içeri girdi.

"Benimle gel," dedi, ikisinin arasında yürüyerek Ceza Bloku'na geldim, burada Ramdohr ceplerimi aradı.

"Beni neden buraya getirdiniz ve neden üstümü arıyorsunuz?" diye sordum.

"Demek hâlâ soruyorsun," diye yanıtladı. "Çünkü sistematik bir şekilde 'raporları hasıraltı ediyor ve mahkûmlardan ele geçirilen mesajları yok ediyorsun; hepsi bu. Rudroff ve Ambrusova'nın cezalandırılmaları emrine ne oldu? Numara yapma! Bir süredir gözümüz üzerinde ve çevirdiğin dolapların farkındayız. Resmi dokümanları engelliyor ve komünist ajitasyon yürütüyorsun."

Kendimi savunmaya girişmiştim ki Ramdohr sert bir şekilde sözümü kesti.

"Şimdi bir şey söylemesen daha iyi edersin. Hiçbir faydası yok. Seni hücreye kapatacağım, orada düşün bakalım yalanların işe yarar mı, yaramaz mı?"

Löffler beni Ceza Bloku'nun SS Amiri Binz'e teslim etti. Binz, üstümü araması için bir İncil Talebesi çağırdı. Üstümdekileri çıkarttılar, ince bir etek, külot, kısa kollu bir yazlık elbise, çorap ve havlu verdiler. Ayakkabılarım geri verilmedi. Binz beni, zemin kattaki boş hücrelerden birine götürdü. Hücrenin kapısı arkamdan kapandı ve karanlıkta kalıverdim. Çevremi tanımaya çalışırken zemine sabitlenmiş bir tabureye çarptım. Tabureye oturup gözlerimin karanlığa alışmasını bekledim. Kapının altından zayıf bir ışık geliyordu. Giderek hücrenin içindekileri fark etmeye başladım. Duvara sabitlenmiş, açılır kapanır bir masa, keza duvara sabitlenmiş ve o anda kapalı olan açılır kapanır bir yatak vardı içerde. Kapıya yakın köşede bir klozet ve diğer tarafta da merkezi ısıtma boruları vardı ama o anda sıcak değildi. Kapının karşısında küçük bir pencere vardı ama öylesine sıkı sıkıya kapanmıştı ki buradan içeriye ne ışık ne de hava geliyordu. Hücre dört buçuk adıma iki buçuk adımdı. Bir süre sonra tabureye çarpma korkusu olmadan yukarı aşağı yürüyecek kadar alışmıştım hücreye.

Elbette şansımın bu beklenmedik tersine dönüşü karşısında alt üst olmuştum ama eğer Ramdohr beni korkutacağını sanıyorsa yanılıyordu. Karanlığa alışmak çok zor değildi. Yiyeceğimi kesebilir miydi? O sabah ekmeğimi yiyip bitirmediğime üzgündüm. Dövebilirler miydi? Ceza Hücrelerini tüm korkunçlu-

ğuyla hatırlıyordum: Mahkûmlar ölene kadar dövülürdü; ölene kadar aç bırakılırdı; akıllarını kaçırırlardı. Korkum gittikçe artıyordu. Ve dışarda Milena vardı. Bana ihtiyacı vardı. Ateşi çıktığında kim bakacaktı ona? Gece yatağında hıçkırarak ağlayacaktı: "Ölmeden mezara konmaya razıyım! Ama burada bir köpek gibi ölmek!" Yanında olsam onu teselli ederdim; günün birinde yeniden özgür olacağımıza bile inandırabilirdim. Ama şimdi net bir şekilde görüyordum ki o yoktu artık, kesinlikle yoktu. Peki ben?

Aniden dışardan ışıklar yakıldı, gözlerimi kırpıştırdım. Gözetleme deliğinde biri vardı. Ramdohr, en son kurbanına bakıyordu büyük bir memnuniyetle.

Ceza Hücreleri binası, zemin ve birinci kat olmak üzere iki kattan ve 100 hücreden oluşan, dikdörtgen biçiminde bir binaydı. Orta yerinde üstteki hücrelere çıkılan demir merdivenlerin olduğu geniş bir alan vardı. Binanın bir ucunda kabul odası, Amir odası, sorgu odası, her cuma günü kırbaçlamaların yapıldığı kırbaçlama bölümü bulunuyordu. Bir de duşlu bir banyo.

Karanlıkta Tutma

Hücreyi arşınlarken kapının dışından sesler geldiğini farkettim. Binz'in kaba, boğuk sesi geliyordu; mahkûmlann hıçkırıkları ve ağlama sesleri; köpek havlamaları; erkek sesleri ve kahkahalar. Bütün sesler, sanki bir yüzme havuzundaki gibi derinden ve yankılanarak ulaşıyordu. Uzun bir süre sonra kamp çorbasının çok iyi tanıdığım kokusunu aldım. Demek akşam olmuştu. Karavanaların tıngırtısını duydum. Ayak sesleri yaklaştı, hücre kapılarının açıldığını duydum, sızlanan bir kadın sesi: "Fakat Sayın Amir..." Ayak sesleri uzaklaştı ve ardından tam bir sessizlik. Bana çorba verilmemişti.

Akşamın soğuğu giderek üşütmeye başlamıştı. Dış çalışmadan dönen bir çalışma müfrezesinin söylediği şarkıyı dinledim. Karanlığın çökmesine henüz birkaç saat vardı ve ardından sabaha kadar sürecek uzun bir gece başlayacaktı. Kollarım çıplak olduğundan tüylerimin diken diken olduğunu hissediyordum. Boğuk boğuk öten kamp sireninin ardından ışıklar yandı ve gözetleme deliğinde bir göz. Bunun, turlamaya çıkmış Binz olduğuna kuşku yoktu. Hücrenin kapısına anahtarı sokup iki kere çevirdi ama açmadı kapıyı. Işıklar yine gitti. Bir süre sonra kapının altından sızan zayıf ışık da yok oldu ve tamamen karanlıkta kaldım. Yatmam için ne duvara kitli yatağı açmış ne de battaniye vermişlerdi.

Bundan sonra soğuğa, yorgunluğa ve açlığa karşı savaş başladı. Tabureye oturup bacaklarımı topladım ve biraz olsun ısıtmak için çıplak kollanmı baldırlarımın arasına sokmaya çalıştım. Biraz sonra uyuklamaya başladığımda dengemi kaybettim ve sıçrayarak uyandım, kalkıp hücreyi arşınlamaya başladım yeniden: Beş adım ileri, beş adım geri, tabii her seferinde tabureye dikkat ederek. Yere oturup sırtımı duvara dayamayı denedim, fakat o kadar soğuk ve rutubetliydi ki her taraf, kısa sürede kemiklerime kadar dondum. Havluyu yastık niyetine katlayıp başımın altına koyarak yere kıvrıldım - ah kollarım çıplak olmasaydı! O anda klozet borusunun arkasına gazete sıkıştırıldığını hatırladım. Gazeteyi oradan alıp büyük bir dikkatle yere serdim. Böylece bir omzumun ve kolumun doğrudan taşa değmesini önlemiş oldum. Evet şimdi biraz daha iyiydi - en azından o kadar soğuk değildi. Ne sonu gelmez bir geceydi, fakat o da bitti sonunda; sabah yoklamasının siren sesini duymuştum ve kapının dışından sesler gelmeye başlamıştı.

Fakat, hücreyi süpürmek için beş dakikalığına yanan ışık hariç gündüzün geceden farkı yoktu. Yalnızca kapının altından zayıf bir ışık sızıyordu, içerisi daha da soğumuş gibiydi. Midem boştu ve sağım solum ağrımaya başlamıştı. Gözlerimin önünde ateş rengi, topa benzeyen tuhaf şekiller dans etmeye başlamıştı, gözlerimi sıkıca kapadığımda şekiller daha da belirginleşiyordu. Sanki evrenin tüm parlak cisimleri hızla gözümün önünden geçiyordu. Bir erkeğin ayak seslerini duyunca yerimden sıçrayıp sırtımı kapıya döndüm. Ramdohr içeri bakmış olsa bile yüzümü göremezdi. Işıklar yandı ve kapı açıldı. Gelen Ramdohr'du.

"Evet" dedi, "Nasılsın bakalım bugün? Artık ifade vermeye hazır mısın?"

Cevap vermedim.

"Pekâlâ," dedi alaycı bir sırıtışla. "Beklemesini bilirim."

Çıkıp gitti ve kapıyı kapattı. Işıklar yeniden söndü. Beni ne zaman sorguya alacak diye merak ediyordum. Belki gece. Aleyhime hiçbir şey kanıtlayamazdı. Bayan Langefeld benim için bir şeyler yapıyor muydu? Bunu yaptığına emindim. Evet ama herhangi bir etkisi kalmış mıydı ki? Hakkımdaki tüm suçlamalar onun için de söz konusuydu, çünkü her şey onun bürosunda olmuştu.

Bir an için açlığı ve soğuğu unuttum ama yeniden yemek kokusu geldi ve ağzım sulandı. Klozetle duvarın arasına çömelip giysimi omuzlarıma çektim. Burası sanki o kadar soğuk değildi. Koridorda ayak sesleri duyar duymaz yerimden sıçnyor ve hücreyi arşınlamaya başlıyordum.

İkinci gece rüya gördüm - gevrek, taze ekmek somunları önümde dağ gibi yığılmıştı, fakat ne zaman birine uzansam uyanıyordum. Bir tabak dolusu makarnaya doğru eğiliyordum ve o anda köpeğe benzer bir yaratık makarnayı yiyip bitiriyordu, kafamı klozete çarparak uyanıyordum. En azından klozetin yanındaki musluktan su içebiliyordum, bu bir an için iyi geliyordu. Üçüncü gün açlığın verdiği ıstırap gitti, fakat soğuk dayanılmazdı.

Her sabah aynı zamanda ışıklar yanıyor, hücre kapısı açılıyor, hücreyi süpürmek üzere elinde süpürge ve faraşla bir İncil Talebesi içeri giriyordu. Tek bir kelime konuşmuyordu, acıma ve sempati ifade eden yüzünün anlamı hiç değişmiyordu; sanki bir maske takmıştı.

"Bana biraz daha kâğıt verir misiniz, lütfen?" dedim.

Başını salladı ve sanki yasak bir şeyler ya da belki bir parça ekmek isterim korkusuyla acele uzaklaştı. İncil Talebeleri işlerini Nazilerden çok daha dürüst bir şekilde yerine getiriyorlardı. Belki de SS'ler birilerinin onların kuralları ihlal ettiğini fark edeceğini düşünmüyorlardı bile!

Kâğıtları klozetle duvarın arasına yaydım ve gözetleme deliğinden bakan birinin beni görmemesi için ellerimle yüzümü kapatıp yere çöktüm. Artık geceyle gündüzü ayırt edemez olmuştum, bir bitkiden farkım yoktu. Ensemdeki atar damarın vuruşlarını duyuyordum. Ne acı bir şeydi önümdeki kuş tüylerine doğru uzanıp onları kendime çekmeye çalıştığımda ellerimin boşlukta kalması! Derken hücreme tuhaf insanlar girmeye başladı. Fosforluymuş gibi parlıyor, dokunulamaz gibi görünüyorlardı. Tutumları dostçaydı ve gülümsüyorlardı, kendimi huzurlu ve mutlu hissediyordum. Açlık duygusu geçmişti, soğuk bile o kadar dayanılmaz değildi artık. Ama süpürge sopasıyla beni dürtüklüyorlardı ikide bir, yüzümü kapatıyor, karanlığı özlüyordum.

Sekizinci günün sabahı (bunu sonradan öğrenecektim) ışıklar yandı ve kapının mazgalı açıldı. Binz'in kaba sesi çınladı:

"Kıpırda Buber. Ekmek istiyor musun?"

Ayağa kalkıp sendeleyerek kapıya doğru ilerledim. Kapının alt bölümündeki kapak açılmıştı, orada bir somun ekmek ve bir kap sıcak kahve vardı. Kuşkuyla ekmeği ve kahve kabını alıp masaya gittim. Işıklar yeniden söndü ama ekmek elimdeydi, kokusunu duyuyordum. Hiçbir ekmek bu kadar güzel kokamazdı.

Yedi gün süren orucun ardından her dört günde bir normal kamp tayını verilmeye başlanmıştı, bu dört gün içinde yalnızca ekmek veriliyordu. Daha kötüsü olamazdı. Hiç yemek vermese-

ler de, yalnızca yetersiz yiyecek verseler de sürekli açlık hissediyordunuz. Orucumun sona ermesiyle birlikte Binz duvara kitli yatağımın indirilmesine de izin verdi; iki battaniye, bir çarşaf, bir nevresim de verildi ama şilte yoktu. Gestapo'nun jargonunda buna "uykusuz bırakarak karanlıkta tutma" deniyordu.

Sıcak kahveyi içip biraz ekmek çiğneyince kendimi daha iyi hissetmiş ve yaşama iradem canlanmıştı. Soğuk suyla yıkandım, havluyu merkezi ısıtma borulanna sererken boruların sıcak olduğunu fark ettim. Borulara elimden geldiğince sokulup vücudumu ısıtmaya çalıştım. Bundan sonra merkezi ısıtma her gün yarım saat çalıştı.

Öğleden sonra Amir Binz beni hücreden çıkarttı ve yanıma bir battaniye almamı emretti. Bir an soluğum kesilerek tahliye edildiğimi düşündüm, ama hayır. Demir merdivenlerden yukan çıkarıldım, son hücreye gelinceye kadar uzun bir koridordan yürüdüm ve bir hücreye kapatıldım. Kapının çatlağından dışansı biraz görülebiliyordu, burası diğer hücreler kadar karanlık değildi. Ayrıca fazla rutubet ve küf kokmuyordu ve soğuk da dayanılmaz değildi. Hücreden hücreye kısa yolculuğum sırasında yukarıdaki çatı penceresinden bodruma doğru güneş ışığı geldiğini fark etmiştim - gerçek Mayıs güneşi, o büyük karanlığın ardından insanı mest eden ve heyecanlandıran bir güneş. Dışarıda bahar vardı, hayvanlar ve bitkiler güneşin tadını çıkarıyordu ama Ceza Hücrelerinde, yüzlerce çelik kapının ardında mahkûmlar, karanlıkta aç ve donarak oturmaktaydılar.

Ben oradayken genç bir Rus getirildi. Hırsızlıktan yakalanmıştı. Rusça olarak devamlı "Oh, Tannm, oh Tanrım" diye bağırıyor ve hücresinin kapısını tekmeliyordu. Binz öfkeyle gelip onu tokatlıyor, tekmeliyor ve üzerine köpek saldırtıyordu. Üstüne soğuk su bile döküyordu ama Rus kadın feryat etmeye ve inlemeye devam ediyordu. Korkunç bir şeydi, sesleri duymamak için ellerimle kulaklarımı kapamaya çalıştım. Saatler sonra sesi kesildi, belki de bitap düşmüştü. Binz, sorun çıkaran kadınlara çok az zaman tanırdı. Eğer biri battaniyesini doğru bir şekilde katlamamışsa (karanlıkta) onu tokatlar ya da tekmeler, üç günlüğüne yemek yasağı koyar, battaniyelerini alır ve yatağını duvara kilitlerdi. Burası onun öfkesine ve yağdırdığı cezalara hedef olan kadınlarla doluydu. Bu cezaların uzun vadedeki nihai sonucu kesinlikle ölümdü.

Ceza Hücrelerinde bulunduğum haftalarda dış dünyayla bağlantı kurabilmek için her an kulaklarım kirişteydi, burada kalanların çoğunun seslerini ayırt etmeyi öğrenmiştim. Tüm kadın gardiyanların ayak seslerini tanıyordum, Ramdohr'unkileri özel-

likle ve onun hangi hücrenin kapısında durduğunu da kesin olarak anlayabiliyordum artık. Ceza Hücrelerinde haftanın en kötü günü kırbaçlamaların yapıldığı cuma günüydü. Hücrelerinden sürüklenerek çıkarılan ya da kamptan getirilen kadınlar kırbaçlama cezasına tabi tutulurdu.

Bir gece Ramdohr beni sorgulamak üzere hücremden aldı. Beklenmedik bir şekilde, "raporların" hasıraltı edilmesine, mesajların imha edilmesine ve resmi belgelere müdahale edilmesine ilişkin hiçbir şey söylemedi. Bütün sorular, güya benimle Bayan Langefel'in Kamp Komutanı Suhren'e ve SS Kamp Lideri Brâuning'e karşı bir casus örgütü kurma amacıyla özel görüşmeler yaptığımıza ve komünist propaganda örgütlediğimize ilişkindi.

"Beş ölüm cezası talebim var," dedi Ramdohr bana, "ve kampa örnek olması için bu cezalar kurşuna dizilerek değil, bütün kampın gözü önünde asılarak yerine getirilecek."

Bayan Langefeld'in de tutuklu olabileceği yönünde bir izlenim edinmiştim. Her sabah süpürge ve faraşla gelen İncil Talebesinden bunun doğru olup olmadığını öğrenmeye çalıştım. Önce herhangi bir şey söylemeyi reddetti, fakat sonunda SS Başamiri Bayan Langefeld'in artık büroda olmadığını fısıldadı.

Bir süre sonra yanımdaki hücreyle bağlantı kurabildim. Ceza Hücrelerinin duvarlan buna son derece elverişliydi. Sessizlik tamamen hâkim olana kadar bekliyor, sonra hücrelerimizi bölen duvarın iki yanına çömeliyor ve duvara vurarak yan taraftakinin dikkatini çekmeye çalışıyorduk. Eğer ikimiz de duvara iyice yaklaşmışsak söylenenler karşı taraftan duyulabiliyordu. Yan hücredeki mahkûm, bir toplumdışı olan Betty Schneider'di, bu yüzden konuşmalarımız son derece sınırlıydı. O da Ramdohr tarafından yakalanmışü. Gaz odasına gönderilen Yahudilere ait kürklerden ve kürk yakalı ceketlerden asker ceketi yapılan bir atölyede çalışıyordu. Eski sahiplerinin bu ceketlere yüzük, mücevher ve kampta değerli kabul edilen buna benzer eşyalarını diktikleri çok sık görülen bir şeydi. Atölyede bazı erkek mahkûmlar da çalışıyordu ve bunlar, bu tür değerli eşyaları dışan çıkartabilmek için muhafızlara rüşvet vermeye çalışıyorlardı. Birisi durumu açığa vurmuş ve Betty suç ortaklığından yakalanmıştı.

Tesadüfen Eva Busch'un da Ceza Hücrelerinde olduğunu öğrendim ve ona seslenirken yakalandım. İncil Talebesi kahvemi daha yeni getirmişti ki Binz hücreme daldığı gibi kahvemi alıp döktü ve bağırdı: "Üç gün yemek yememe cezası sayın bayan ve ne yatmak var ne de battaniye!" Ne yazık ki, Eva da yakalanmıştı.

Üç gün boyunca köşede, klozetle duvar arasındaki eski yerimi aldım ve bu kez açlık beni daha çabuk etkiledi. Çok daha hızlı bir şekilde bitkin düştüm. Üçüncü gün, tayınların dağıtıldığı mutat zamandan önce mazgal açıldı. Orada bir İncil Talebesi duruyordu. "Grete" diye seslendi bana. "Çabuk buraya gel. Senin için bir şeyler getirdim. Milena'dan." Ayaklanmı zorla sürüyerek ve sendeleyerek kapıya gittim, İncil Talebesi bluzunun altından küçük bir paket çıkarttı. "Çabuk! Çabuk! Al şunu. Milena sana sevgilerini yolladı. Çabuk al ve sakla şunu, Tanrı aşkına."

Göz yaşlanmı tutamadım. Milena beni unutmamıştı. Pakette şeker ve ekmek vardı. Ben ona bakacağıma o bana bakıyordu.

Ramdohr beni yeniden sorguya aldı, söylediklerini kabul etmeyen ısrarlı tutumum karşısında yorgun düştü ve Auschvvitz'e "istenmeyen kişi" emriyle gönderilmeme karar verdi. İlk yıldırma girişimini - şu kampta herkesin önünde asılma hikâyesi - ifade almak için her zamanki kan dondurucu tehditlerden bir olarak almıştım, ne var ki, Auschwitz'e gönderilmek farklıydı; bu hiç de ihtimal dışı görünmüyordu. Sırtımı karanlık hücremin duvarına dayayıp Rosi Hahn'ın bana Auschwitz hakkında anlattıklarını hatırlamak ve düşünmek için bol bol zamanım vardı. Yanık et kokusunu şimdiden almaya başlamıştım. Önce bunun bir halüsinasyon olduğunu, aşırı gerilimin beynimde yarattığı bir etki olduğunu düşündüm. Fakat koku öyle güçlüydü ki sonunda Betty'le temasa geçip herhangi bir koku alıp almadığını sordum. Cevap hemen geldi:

"Tabii ki alıyorum. Ceza Hücrelerinin arka tarafında inşa ettikleri krematoryumun çalışmaya başladığından haberin yok galiba."

İki ayı aşkın karanlıkta tutuluyordum ve bu süre içinde Ravensbrück'ün hoşluklarına yapılan yeni eklentileri izleyememiştim.

Her dört günde bir yarım litre şalgam çorbası ya da kurutulmuş sebzeyle altı adet haşlanmış kabuklu patates veriliyordu bana. Tüm enerjimi ve irademi toplayarak üç patatesi her gün verilen ekmeğime katık etmek için bir kenara ayırıyordum. Onları daha uzun süre taze kalmaları için merkezi ısıtma borularının arasına sıkıştınyordum. Tabii ki borular kirliydi ve onlan karanlıkta temizlemem mümkün değildi, fakat benim durumumda temizlik hayatın önde gelen bir gerekliliği olmaktan çıkmıştı. Ceza Hücrelerinde yemek düşünmek aklımı fazlasıyla çeliyordu, bu yüzden düşüncelerimi geçmişe yöneltmeye, şiir ve şarkılar üzerinde yoğunlaşmaya çalışıyordum. Hücremde durmadan yukarı aşağı yürüyüp şarkılar söylüyor ya da ezberden şiirler oku-

yordum. Bazı günler neşeli şarkılar söylüyordum, bazı günler ise kederli. Dışarı çıktığımda yapacağım harika şeyleri düşünerek ruhumu ayakta tutmak için çabalıyor, gelecekte gittikçe artması muhtemel açlığı, hastalık ve ölümü çok fazla düşünmemeye çalışıyordum.

Sabah ışıklar yanıp süpürge ve faraş verilir verilmez, hücreyi deliler gibi hızla süpürüyor ve geri kalan değerli zamanı tuvalette kullanılmak üzere getirilen gazete parçalarını okumaya ayırıyordum. Gazete parçaları SS gazetesi ***Das Schwarze Korpäxan.*** kesilmiş kare şeklinde şeylerdi. Alelacele bu parçaları bir araya getirmeye çalışıyordum. Bu yolla, beni günlerce neşelendirecek makaleler elde ediyordum. İşte bir başlık: "Sonunda Mucize Gerçekleşti!" Makale, Leuthen'de yenilen Büyük Frederik'in kendisini ne durumda bulduğunu anlatıyordu. Her şey kaybedilmiş gibiydi. O sırada Rus Çariçesi Elizabet aniden ölmüş ve bütün politik ortam Frederik'in lehine dönmüştü. Makalenin Hitler'in şu andaki durumuna gönderme yaptığı anlaşılıyordu. Eğer onlar bir mucize umudu içinde olabiliyorlarsa ben ve benim gibiler için de bir umut var demekti.

Bir sabah, Ceza Hücreleri resmen açılmadan önce hücremin mazgalı yavaşça aralandı ve incil Talebesi, Milena'dan bir paket daha getirdi. Sevincim, korku içindeki kadının canhıraş yalvarmalanyla yarıda kesildi. "Grete" diye yalvardı, "lütfen Milena'ya artık sana paket göndermesini istemediğini söylememe izin ver; bu çok tehlikeli bir şey. Lütfen izin ver de bunu söyleyeyim ona. Lütfen, Grete." Öylesine gergin ve neredeyse histerik bir korku içindeydi ki kabul etmekten başka çarem yoktu. "Tamam" dedim, soğuk bir şekilde. "Söyle ona, bana herhangi bir şey yollamasını yasaklıyorum."

Temmuz başında bir gün - uzun süredir sorguya götürülmüyordum - ışıklar yandı ve Amir Binz'le bir mahkûm içeri girdi. Önce arama yapacaklarını sandım ama mahkûm bir portatif merdiven getirip üstüne çıkarak hücremin penceresinin önündeki karartmayı söktü ve içeri ışık gelmesini sağladı. Sevincin şokuyla dilim tutulmuştu âdeta. Dua mı ettim, ağladım mı, yoksa şarkı mı söyledim, hatırlamıyorum - galiba sırasıyla her üçünü de yaptım. Onlar gidince kendimi pencereye doğru çektim. Bu bütün gücümü alıp götürdü ama yine de bir ayağım masada öylece asılı kaldım. Nefis bir yaz havası vardı; baş döndürücüydü, sanki şarap içmişsin gibi, iyice başım dönene kadar derin derin içime çektim bu havayı. Güneş parlıyordu ve kamp duvarlarının ötesini görebiliyordum. Orada daha önce görmediğim uzun bir baca vardı. Tuğladan yapılma baca san ve yeniydi. Bunun krema-

toryum olduğuna kuşku yoktu. Çamları ve uzaktaki kilisenin kulesini görebiliyordum. Ve gökyüzü maviydi. Kim bu günlük basit manzarayı benim gibi anlamlandırabilirdi? Gücüm tükenene kadar her şeyi aç gözlülükle içtim adeta ve aşağı indim.

Aynı gün beni bekleyen büyük ve güzel bir sürpriz daha vardı. Hücrenin kapısı açıldı ve içeriye iki kadın girdi. Bunlar, Maria Graf ve Presserova'ydı. Alışılmamış bir duruma uyum sağlamaya çalışan utangaç çocuklar gibi şaşkın, öylece duruyorlardı; yüzleri, muhtemelen benim de yüzüm gibi renksiz ve solgundu. Kalbim delicesine çarpıyor, onlara sevinçle bakıyordum, konuşmaya başladıklarında sesleri ne de sevimli gelmişti bana. Varlıklarıyla tüm üzüntü ve acılar uçup gitmiş ve o korkunç, hayaletlerle dolu hayat sanki bir daha geri gelmemek üzere geride kalmıştı. Günler artık karanlıktan ve sonu gelmez bekleyişlerden ibaret değildi. Konuşabileceğim insanlar, hâlâ devam eden endişe ve korkulara rağmen en azından bunları paylaşabileceğim, varlıklarıyla bana cesaret veren insanlar vardı.

Hiç de imrenilecek bir durumda değildiler. İkisini de şiddetli bir ceza bekliyordu. İncil Talebeleri Angora tavşanlanna bakmayı reddettiklerinde bu çalışmaya yeni bir grup verilmişti. Bu grupta Maria Graf ve Presserova' nın da içlerinde olduğu Alman ve Çek politikleri bulunuyordu. Çalışmaya, mahkûm olmayan bir sivil nezaret ediyordu. Çok ufak tefek olduğu için takma adı "Küçük Arabacı"ydı. Her bakımdan mükemmel bir insandı ve çok da cesurdu. Grupta bulunanların yaşamlannı kolaylaştırmak için elinden geleni yapıyor, mektuplannı bile gizlice dışarı çıkarıyordu. Bir süre sonra Fürstenberg'deki kendi evini yazılan mektuplann cevap adresi olarak ayarladı. Bu arada ölümcül kansızlık hastalığından rahatsız bir Çek mahkûm için Prag'dan özel ilaç da getirtiyordu.

Ne yazık ki birisi adamı ihbar etmiş ve sonuçta hasta Çek kız dahil bütün grup üyeleri Ceza Hücrelerine atılmıştı. Küçük Arabacı, karısı ve kızı tutuklanmış, toplama kamplarına gönderilmiş, hatta Ramdohr, hasta kızın akrabalarını sorgulamak üzere Prag'a gitmişti. Grup üyelerinin akrabaları olayla ilgili olarak topluca tutuklanmış, içlerinden biri çözülüp her şeyi itiraf etmişti. Sonunda, Maria Grafa yirmi beş kırbaç vuruldu, fakat Presserova beklenmedik bir şekilde Ceza Hücrelerinden çıkarıldı, hasta kız da durumu daha kötüye gidince çıkarılıp revire götürüldü ve orada öldü. Maria Graf da dahil diğerlerine belli sürelerle Ceza Bloklarında kalma cezası verildi.

Geçen zamanla kıyaslandığında, Maria Graf ve Presserova ile olduğum dönemde neredeyse huzurlu ve mutluydum. Bir-

likte gevezelik ediyor, şarkılar söylüyor ve bir dizi Çek şarkısını ezberden okumayı öğreniyorduk. Yiyeceklerimizi, üzüntü ve sevinçlerimizi paylaşıyorduk, Katolik olan Maria her akşam diz çöküp fısır fısır dua ediyordu.

Akıl Hastalığı ve İyileşme

Ceza Hücrelerinde on hafta geçirdikten sonra aniden serbest bırakıldım, herhangi bir yeni sorgulama ve açıklama yapılmadan kampa geri gönderildim. Kamp meydanında görece özgürlüğü kutladık, Barakalar yıllar sonra nihai olarak tahliye olduğum zamanla bile kıyaslanamayacak kadar büyük bir coşku gösterdiler. Çıktığımın ertesi günü hastalandım. Vücudum düzenli yiyeceğe tepki göstermişti. "İç çalışma"ya verildim, günün büyük kısmını saman şiltenin üzerinde huzur içinde yatarak geçiriyordum, Milena bakıyordu bana. Ondan, Bayan Langefeld'in tutuklandığını ve Polonyalılara sempati göstermek dahil çeşitli suçlardan SS mahkemesine çıkarıldığını öğrendim. Delil yetersizliğinden beraat etmiş, ancak işinden uzaklaştırılmıştı.

Yavaş yavaş iyileşip bir hafta sonra yeniden normal halime döndüm. Önce, beni görmek istediği söylenen Helena Korewa'nın kaldığı Polonya Bloku'na gittim. Helena ihtiyatlı bir şekilde bana bir bildiri gösterdi, bu bildiride Hess'in uçağının İngiltere'de, Kraliyet Hava Kuvvetleri (RAF) tarafından düşürüldüğü yazıyordu. Polonyalı işçiler bildiriyi ormanda bulmuş ve büyük bir gizlilikle içeri sokmuşlardı. Böyle şeyler bulundurmak korkunç bir şekilde cezalandırılırdı, fakat bizim için böyle bir kâğıt parçası mucizevi bir muskadan farksızdı.

Hemen ertesi gün - hâlâ yataktaydım - SS Amir Schrörs gelip kaba bir şekilde kalkmamı emretti. Sonra da şiltemi didik didik aradı. Özellikle bir şey aradığı belliydi ama tabii ki bulamadı. Aramayı bitirince, "Benimle gel," dedi. Büyük bir umutsuzluk ve korkuyla peşi sıra bürosuna gittim. Bu arada ne olmuş olabilirdi? Bu kadar kısa sürede hem de. Daha yeni yeni kendime geliyordum. RAF bildirisiyle ilgili bir şey olduğundan kuşkulandım.

Büronun koridorunda yeni SS Başamiri Klein-Trâubel adlı kadın beni bekliyordu. Orada Helena Korova, kızı ve Bella Hallina adlı bir diğer Polonyalı daha vardı. Anlaşılan bildiri ortaya çıkmış ve benim Helena'yı ziyaret ettiğim rapor edilmişti. Beklerken hiçbir konuşma fırsatı olmadı. Kamp Lideri Brâuning önümüzden geçip büroya girdi. Bir süre sonra bir SS Amir dışarı çıktı ve hepimizi Ceza Hücrelerine götürdü. Amir Binz alaycı bir

şekilde selamladı beni: "Ne! Yine mi sen! Çok sürmedi, öyle değil mi?"

Yeni talihsizliğime yol açanın ne olduğunu öğrenmeye teşebbüs bile etmedim. Her şey çok açıktı. Bu sefer Betty Schneider'in hücresine kondum. Bir süre önce yeniden Ceza Bloku'na geri gitmişti. Her şey yeni baştan başladı. Bir hafta boyunca yiyeceksiz bir şekilde tam bir karanlık içinde tutuldum. Bundan sonra günlük ekmek tayını ve her dört günde bir de normal yiyecek tayını verildi. Aynı üzüntü ve acılar, aynı açlık ve uykusuzluk, kapının dışında aynı sesler. Aklım iyice karışmaya başladı ve Ceza Hücrelerinde miyim, yoksa dışarda mıyım, bilemez hale geldim. Belki de bu yaşadıklarım bir halüsinasyondu. İkinci haftayla birlikte her şey gerçek olmaktan çıktı. Artık nerede olduğumu bilmiyordum, gece mi gündüz mü bilemiyordum, o çok özlenen dördüncü gün ne zaman gelecekti, bilmiyordum. Şarkı söyleyip şiirler okuyan insanlar görüyordum rüyalarımda. Maria Graf ve Bella Hallina yan hücredeydiler, zaman zaman duvara vurarak beni gerçek dünyaya çağırıyorlardı, fakat konuşmalarımız sona erer ermez fantezilerime dalıp gidiyordum yeniden.

Ceza Hücrelerinde bu kez beş hafta geçirdim ve bir kere bile sorguya götürülmedim. Bu sürenin sonunda - pazar günüydü - hücrenin kapısı açıldı ve Helena Korevva, kızı ve Hallina Bella ile birlikte Ceza Hücrelerinden tahliye edildim. Oraya neden gönderildiğimizi bir türlü anlayamadım.

Bu kez artık ışıktan ve kamp gerçekliğinden nefret ediyordum. Tahliye edilmem bende mutluluk yaratmamıştı. Gözlerimi kapayıp karanlığı özlüyor, yine o fantezileri canlandırmaya çalışıyordum. Milena beni yeniden gerçekliğe döndürmek için büyük sabır gösterdi.

Yokluğumda son derece çarpıcı değişiklikler olmuştu. Mahkûmlar önlerinde ve arkalarında mahkûm olduklarını gösteren haç şeklindeki yamalar olsa da, her türden ve renkten yazlık elbiseler içinde kamp sokağında bir aşağı bir yukarı dolaşıyorlardı. Özellikle Çingeneler, tropik kuş rengi parlak giysiler giyiyorlardı. SS'lerin bize öğretmek için o kadar uğraştıkları talimatlar düzeni ortadan kalkmıştı - kamp disiplininin nasıl gevşediğini gösteren bir diğer işaretti bu. Kamp kıyafetleri o kadar azdı ki, SS'ler gaz odalarına gönderdikleri mahkûmların kıyafetlerini kadınların giymesi için kullanıyorlardı. Dışandan paketi gelenlerin kendi kıyafetlerini giymesine bile izin veriliyordu. Yalnızca dış çalışmalara gönderilen gruplar eski kamp talimatına uygun elbiseleri giymekteydiler.

Giyim depolannın önünde bu giysilerden ve birbirine bağlanmış yüzlerce çift ayakkabıdan oluşan yığınlar vardı. Gaz odalarına gönderilen kadınlara soyunurken ayakkabıları birbirine bağlama talimatı verilirdi. Mahkûmların bu ayakkabıların çoğunu deneyip bağlamadan, ayrı ayrı yığına attıkları da olurdu. Önceleri giyim atölyelerinde öne ve arkaya takılan mahkûm işaretli parçalar kesilir ve farklı renklerdeki bu parçalar üniformalara dikilirdi, fakat daha sonra bunun çok yorucu bir iş olduğu anlaşıldı ve elbiselerin önü ve arkası beyaz boyayla işaretlendi.

Üniformaların ortadan kalkmasındaki bir diğer faktör kampta gittikçe artan düzensizlik ve pislikti. Eski uyan levhaları, "bir bit bile ölüm anlamına gelebilir" yazıları sağda solda hâlâ görülebiliyordu ama o sırada kamptaki bit nüfusu devasa bir şekilde çoğalmış ve tüm blokları başa çıkılmaz bir şekilde sarmıştı. Zaman zaman kamp yetkilileri salgın hastalıklara karşı önlemler alıyorlardı. Barakalar dezenfekte ediliyor ve kadınlar gruplar halinde elbiselerinin dezenfekte edilmesi için götürülüyor, soğuk odalarda çıplak bir şekilde saatlerce bekletiliyordu. Dezenfekte edildiği söylenen elbiseleri geri verildiğinde içlerinde hâlâ canlı bitler olduğu görülebiliyordu.

Ceza Hücrelerinde ikinci kez bulunduğum sırada Revirde olumlu bir değişiklik olmuş, SS Dr. Rosenthal ve gözdesi Gerda Quernheim tutuklanmışlardı. İşledikleri cinayetlerden dolayı değil - SS'lerin buna hiç itirazlan yoktu -, kurbanlarının ağızlarındaki altın dişleri sistematik bir şekilde çaldıkları için. Anlaşılan, daha güçlü insanların av sahasına girmişlerdi. Rosenthal sekiz yıl hapse mahkûm olmuş, Gerda Quernheim ise Auschwitz'e gönderilmişti. SS Dr. Schidlausky de gönderilmişti. SS'ler artık mahkûmlar arasında bulunan Alman, Çek, Rus ve Polonyalı doktorları kullanıyorlardı. Bu yüzden Revire gitmek artık eskisi gibi korkunç bir şey değildi. Öte yandan, bu doktorların bazılan, daha önce kendilerine kötü muamele yapan SS doktorlardan daha iyi değillerdi ve yine bazıları kendi milliyetlerinden olanları utanmazca kayırıyorlardı. Her şeye rağmen doktorların çoğu, olağanüstü zor koşullarda - kampın son yıllarına doğru koşullar giderek daha da kötüleşmişti - mahkûmlar karahummadan, tüberkülozdan, dizanteriden, zatürreeden ve diğer hastalıklardan sinekler gibi ölürken büyük bir adanmışlıkla ellerinden geleni yapmak için çırpınmışlardır. Aşın kalabalık, durumu daha da ağırlaştırıyordu. Bazen dört kadının tek bir şilteyi paylaştığı bile oluyordu. Yalnızca mutfaklarda, SS bürolarında ve banyoda çalışanların çarşafları pek seyrek olarak değiştiriliyordu. Bu arada,

mahkûmlar günde on bir saat çalışıyor ve aldıkları yiyecek ruhlarıyla bedenlerini bir arada tutmaya ancak yetiyordu.

Cephane fabrikalarında, havaalanlarında ve diğer savaşa ilişkin alanlarda çalıştırılmak üzere gittikçe daha fazla sayıda mahkûm çalışma gruplarıyla kamp dışına gönderiliyordu. Koşulları kötüydü ve yiyecek kamptakinden de berbattı; ayrıca buralarda bombalanma tehlikesi vardı. Yeniden çalışacak kadar güçlendiğim zaman, bu çalışma gruplanna dahil edilmemek için büyük çaba gösterdim ve dost olduğum Polonyalı mahkûmların kıyağı sayesinde kendimi onların "Ormancılık Çalışma Grubu"na aldırtabildim. Bu grubun lideri Liberak Ana, çok sayıda Polonyalı "kobay"ın yaşamlarını borçlu olduklan iyi kalpli ve sevecen bir insandı. SS Gözlemci, on dokuz yaşında, Eugenia adlı Ulmlu bir kızdı. Onunla kendisini "Sherija" diye çağıran Polonyalı mahkûm-işçiler arasında mükemmel bir ilişki vardı. Kaçak mektup yollamak anlayışla karşılanan bir şeydi ve kesinlikle yasak olmasına rağmen, Liberak Ana, dikkati çekmeden gidip dönmeleri şartıyla "kobayları" her gün bizimle ormana gönderirdi. Çalışacağımız yere geldiğimizde onlar bütün gün oturur ya da uzanırlardı.

SS karargâhını geçer, ormana varıncaya kadar Fürstenberg yönünde yoldan aşağı ilerlerdik. Liberak Ana, "kobay"lann bize ayak uydurabilmesi için adımlarımızı yavaş atmamızı tekrar tekrar emrederdi. Çalışma grubuyla ilk kez çalışmaya gittiğim sabah her taraf sisti; ağaçlar, yerdeki yosunlar, çalıların üstündeki kahverengi yapraklar olduğu gibi kırağıyla kaplanmıştı. Yumuşak, yosunlu zeminde ayakların altında ezilen dallar çıtırdarken ormanda yürümenin nasıl olduğunu unutmuştum. Ve o sonbahar kokuları! Tarif edilemez bir şeydi bu. Grubun dallardan ve yapraklardan yaptığı kulübeye geldiğimizde önümüzden bir alakarga uçtu birden ve öfkeyle gakladı. Baltalar ve diğer aletler ikide bir götürüp getirmemek için bu kulübede tutuluyordu. Eugenia, Polonyalılarla öyle iyi ilişkiler içindeydi ki onların, kimsenin kaçmaya teşebbüs etmeyeceği sözüne güvenerek sık sık köpeğiyle birlikte çekilip uyur ve bizi kendi başımıza bırakırdı.

Derken ormancı, köpeğiyle birlikte gelir, bu dönemde çoğunu tanıdığı mahkûmlarla dostça selamlaşır ve Liberak Ana'ya kesilecek ağaçları gösterirdi. Sonra da iki taraflı ağaç testeresi çalışmaya başlardı - ama çok da gayretli değil. Evet, iş ağırdı ama burada bizi işe süren kimse yoktu, bu yüzden de fazla yorulmuyorduk. Öğleye doğru ormancı çalı çırpılan yakma zamanının geldiğini söylerdi. Hepimiz bunun ne anlama geldiğini bilirdik. Bazı mahkûmlar patates getirmeye gider, diğerleri de ateşi hazırlardı. Dallar yanıp çıtırdamaya başlayıp bir süre sonra korlaşınca

içine patatesler atılırdı. Patatesler pişince ateşin çevresine oturup yerdik. Ormancı grubunda hayat gerçekten bir neşeydi ve bu grupta olduğum sırada sağlığım çok çok iyileşmişti. SS Gözlemci Eugenia ile iyi ilişkiler ve ormancının insanlığı sayesinde her şey yolundaydı.

Talihsizliğim nedeniyle -ya da o sırada bana öyle gelmişti - bir süre sonra giyim atölyesine alındım. Toplama kampında tüm iyi şeyler sona erdiğinde orman cennetimden ayrılmamın üzerinden çok zaman geçmemişti. Ramdohr ve casusları, Orman Çalışma Grubunun harika kırsal yaşam koşullarında olduğunu keşfetmiş ve SS Gözetçi Eugenia da dahil tüm grup üyeleri tutuklanıp Ceza Hücrelerine konmuşlardı. Mahkûmlar daha sonra Ceza Hücrelerinden çıkarılıp Ceza Bloku'nda tutuldular ama Eugenia Ceza Hücrelerinde kaldı, Nisan 1945'de hâlâ oradaydı.

Benim giysi atölyesine gönderilmem beklenmedik bir olay sonucu oldu. Liberak Ana'nın grubunda ara sıra çalışmama izni alabilirdiniz, benim çalışmama sıram gelmiş ve kampta Milena'yla birlikte kalmıştım. Birlikte dolaşırken şehirler, ağaçlar ve buna benzer şeyler üzerine konuşuyorduk ki Milena birden sözü küçük kızı Honza'ya getirdi. Dört yıl önce Milena Prag'da hapishanedeyken oraya getirildiğinde Honza henüz küçük bir kızdı. Fakat hayat dışarda devam ediyordu ve anneler hapishanede ve toplama kampmdayken çocuklar büyüyorlardı.

"Büyüyüp kızların ve genç kadınların arasına karışıyorlar," dedi Milena, "ve doğal olarak annelerini neredeyse unutuyorlar. Mektupları giderek son derece resmileşiyor. Piyano çalmasını öğrendiklerini, çok hızla ilerlediklerini, okulda çok başanlı olduklarını ve bunun gibi şeyleri duyuyorsun. Ama isterdim ki ne tür elbiseler giydiğinden, ipek çorap giymeye başlayıp başlamadığından da söz etsin." Ve içini çekti.

Kamp sokağının sonuna gelmiştik, geri dönüp yürürken aniden köşeyi dönen SS Çalışma Örgütçüsü Dittman'la burun buruna geldik. Beni hemen durdurdu.

"Çalışma saati olduğu halde ne arıyorsun kampta?" diye böğürdü. Ne yazık ki sağlığımın çok iyi olduğunu biliyordu. Yanağının bir tarafındaki sabit şişkinlik öfkeden kızarmıştı.

"Hastayım, 'iç çalışma'ya verildim Sayın Çalışma Örgütçüsü" demek o anda söyleyebileceğim tek yalandı. Neyse ki Milena, kampta kalabileceğini gösteren sarı kolluğunu takmıştı, bu yüzden ona da çatmaya kalkışmadı.

"Ceza Hücrelerinde kaldığın yetmemiş sana," dedi. "Belki biraz daha ihtiyacın var. Bana yarın rapor ver, aksi takdirde başın belaya girer." Bunları söyledikten sonra sert adımlarla uzaklaştı.

Yapılacak bir şey yoktu, ertesi sabah bürosuna gidip rapor verdim. Gözüne batmıştım bir kere, beni "rapor" etmekle tehdit etti ve ceza olarak I. Atölyeye gönderileceğimi söyledi. "Başamir Grafa rapor ver," dedi. "Ona telefon edip gelmekte olduğunu bildireceğim."

BÖLÜM VII

Ölenler ve Hayatta Kalanlar

Montaj Hattının Köleleri

Bulunduğum atölye, büyük pencereli, modern aydınlatmalı koca bir fabrikaydı. Burada çalışan 400'den fazla kadın elektrikli dikiş makinesiyle SS üniformaları dikiyordu. Bunun gibi üç atölye daha, ayrıca bir kesim odası, bir dokuma odası, bir kürk dikme atölyesi, üniformaları tamir atölyesi ve bir makine tamir atölyesi vardı. Bu fabrikada çalışan mahkûmların sayısı 3.000'i buluyordu. Burada stokların ve diğer gerekli şeylerin tutulduğu binalar da vardı. Tüm kompleks, kamptan bir duvarla ayrılıyordu. 1943 sonuna kadar burada çalışan mahkûmlar kampta yaşıyorlardı; fakat bundan sonra, SS'ler yoklama ve bunun gibi şeylerle zaman kaybetmemek için hemen çalışma yerlerinin yanına mahkûmların kalacağı yeni binalar inşa etmeye giriştiler.

Büyük salonda öyle korkunç bir makine gürültüsü vardı ki hemen yanıbaşınızdakine sesinizi zor duyurabilirdiniz. Yüzlerce makinenin çalışmasından bina sallanırdı. Yürüyen bandlar işleri mahkûmdan mahkûma devreder ve kadınlar aralıksız çalışırdı. Kesim odasında kesilen parçalar getirilip yürüyen bandlar üzerindeki monte edilecekleri özel masalara serilirdi. Bir mahkûm arka dikişleri, diğeri ön dikişleri diker, ondan sonraki bir kolu, öbürü diğer kolu, ondan sonraki yakayı ve böylece devam ederdi. Ceket bittiğinde, bir SS hata var mı diye son kontrolü yapardı.

Her kattaki işçilerin belirlenmiş bir kotası vardı ve eğer bu kota yerine getirilemezse dövülür, cezalandırılır ve "rapor" edilirlerdi. Mahkûm ustabaşı azarlar, SS Gözetçi dayılanır, SS Müfettiş canı sıkıldıkça yumruğu indirirdi. Ne zaman makinenin başına oturup o korkutucu "kota" kelimesini işitsem, mahkûm-

ların kendilerine biçilen işi yerine getirememe korkusuyla yaşadıkları Birma'yı hatırlardım. Sibirya'da, kamp yetkilileri, azami çalışma kotalarını yerine getirmeye zorlamak için, mahkûmları tayınlarını kesmekle tehdit ederlerdi; Ravensbrück'te ise aynı şey, dayakla, "rapor" etmekle, gerekirse daha şiddetli cezalarla sağlanıyordu.

Daha önce hiç makine kullanmamıştım, ilk işim görece basit olmasına rağmen, makine "elimin altından kaçıyor" ve kotamı bir türlü dolduramıyordum. İplik sürekli kopuyor, iğne kırılıyordu. Eğer yeni gelmiş, tanınmayan biri olsaydım kim bilir başıma neler gelirdi! SS'ler tarafından dövülür, Gözetçi tarafından tokatlanır, ustabaşı tarafından tehdit edilirdim. Fakat eski bir "Ravensbrücklü"nün her yerde dostları vardı. Nelly adlı Çek ustabaşı kadın zorluklarımı görüp bir yığın dikilmiş ceketi sanki ben dikmişim gibi önümdeki yığına koyuyor, böylece beni kurtarıyordu. İşi makineden makineye gidip gerekli tamiratlan yapmak olan tamir atölyesinden, küçük kahverengi gözlü Anicka, kırılan iğnelerimi çabucak değiştiriyor; böylece, ikide bir Gözetçiden yeni iğne istemekten kurtuluyordum. Sık sık istekte bulunmak Gözetçinin beni tokatlamasına yol açabilirdi.

Her biri on saatlik iki vardiya halinde çalışıyorduk, daha sonra çalışma süresi on bir saate çıkarıldı. Geceleri, hava saldırısı korkusuyla pencereler ve perdeler sıkı sıkı kapatılıyordu. Birkaç saat sonra kumaş tozlarından hava öyle yoğunlaşıyordu ki nefes almak imkânsız hale geliyordu. Makinelerine eğilmiş kadınlar umutsuzca kotalarını doldurmaya çalışıyorlardı. Bir an için bile başlarını kaldırıp çevrelerine bakmaya ya da işi durdurmaya cüret edemezlerdi. Yanıbaşımda Ukraynalı bir genç kız vardı. Çalışırken devamlı dudaklarının oynadığını fark ettim, evet, şarkı söylüyordu. Ona gülümsedim, karşılık verdi, Ravensbrück'te bir arkadaş daha kazanmıştım.

Bizim atölyenin korkulu rüyası SS Başamiri Binder'di. Gece vardiyası her zamanki gibi çalışırken Binder aniden öfkeye kapılırdı. Makinelerin sesini bile bastıran böğürmesi aniden duyulduğunda tüm kadınlar çalışmayı bir an için bırakır ve korku içinde bakınırlardı. Binder yine bir kurban bulmuştur: Yeterince hızlı çalışmayan ya da eğri diken veya sadece nefret ettiği bir zavallıdır bu. Bağırmaktan yanaklan şişer, yüzü mosmor olurdu; ardından yüzündeki manyak ifadeyle kurbanını yakalayıp başını makineye vurur, oturduğu yerden alıp yerde sürükler ve burnundan kan getirinceye kadar yumruklardı. Sadistin biriydi; her gece kan görmeden rahat etmezdi. Yerdeki bir yığının üstüne yıkılan kurbanının başında durup büyük bir zevkle onu sey-

rederdi. Kara kuru, ufak tefek bir Fransız kadına özellikle düşmandı. Binder ona ne yaparsa yapsın Fransız kadın Fransızca küfür yağdırmaktan asla vazgeçmezdi. Tüm atölyede saygı ve hayranlık uyandıran kadının bu tutumu, Binder'i çılgınlık derecesinde çileden çıkarırdı.

Gece yarısı yarım saat mola verilir ve her mahkûm bir fincan kahve alırdı, kahvenin yanında beraberimizde getirdiğimiz ekmeği yerdik. Bazen, ki sık sık olurdu, ceza olarak bu mola da kaldırılır ve tüm vardiya süresince durmaksızın çalışılırdı. Kadınların çoğu gündüz ekmek tayınından sonra ağızlarına tek lokma atmadan çalışır dururlardı. Yanımdaki Ukraynalı kız hiçbir şey yemezdi, ekmeğimi onunla paylaşırdım. Mola verildiğinde geri kalan zamanımızı başımızı makineye dayayıp uyuyarak harcamaz, konuşurduk. Adı Nina'ydı, babası Ukrayna'nın küçük bir kasabasında öğretmendi. Babasını ne kadar sevdiği belliydi. Eğitimli ve kültürlü bir adam olduğu belliydi babasının, kızına da Rus edebiyatını, özellikle Nina'nın ezbere okuduğu Puşkin'in şiirlerini öğretmişti. Rusça konuşmama çok sevinmiş, bana bir sürü Rus halk şarkısı öğretmişti. Yeni bir Rus folk şarkısını öğrenip ona söylediğimde çocuklar gibi sevinirdi, makine gürültüleri içinde şarkıyı birlikte söylerdik. Babası 1937 yılında annesini, onu ve kendisinden küçük iki kız kardeşini geride bırakarak GPU tarafından içeri alınmıştı. Savaş başladığında Almanya Ukrayna'ya girmiş, açlık Nina'yı Ordu kantininde çalışmaya sürüklemişti. Diğer pek çok Ukraynalı gibi ne yaptığını bilmeden Reich yönetiminde çalışmaya başlamıştı. Almanya'da bir cephane fabrikasında çalışmaya gönderilmiş ama burada çok mutsuz olup Ukrayna'ya dönmek üzere kaçmaya kalkışmıştı. Yakalanıp Ravensbrück'e gönderilmişti.

Hiçbir yerde hava saldırısı alarmı Ravensbrück atölyelerinde olduğu gibi sevinçle karşılanamazdı. Alarm zilleri çalıp ışıklar söndürüldüğünde bütün mahkûmlar kendilerine uyuyacak bir yer ararlardı. Anicka ne zaman alarm verilse, koltuğunun altında alet kutusu beni elimden yakalar ve SS üniformalannın yığılı olduğu deponun karanlığına sürüklerdi. Bu yığınlar bize yatak olurdu. Müttefiklerin bombaları tepemizde gürler ve fabrikanın pencereleri sarsılırken biz hızla uykuya dalardık, "saldın geçti" sesleri gelene kadar orada kalır ve ardından yine o nefretlik makinelerin başına dönerdik. Hava saldırılan gittikçe sıklaşmış, gittikçe daha uzun sürer olmuş ve atölyedeki rejim de daha vahşileşmişti. Binder'in örneğini diğerleri de izlemeye başlamışlardı. Gözetçilerin ve ustabaşılann mahkûmları dövmedikleri yürüyen bant yok gibiydi. Elleri ve ayaklan olağanüstü büyük, uzun boy-

lu ve sıska bir kadın olan SS Gözetçi Lange, özel bir vahşet uygulamakta erkek meslektaşlarından geri kalmazdı. Fakat burada bile bir istisna vardı: Macaristan'dan gelme, Seipel adlı SS. Uzun boylu, iriyarı, koyu renk, hüzünlü bakan gözleri olan bir adamdı. Sorumluluğu altındaki kadınlar asla dövülmezdi. Onlara bağırmazdı bile, makine makine dolaşır, eğilip tavsiyelerde bulunur ve işin nasıl yapılacağını göstermek üzere bazen kadının yerine otururdu.

Tabii ki kadınlar onu seviyorlardı, fakat bir SS köle atölyesinde gözetçi olmaya hiç de uygun biri olmadığı çok açıktı ve kuşku yok ki, amirleri - özellikle Binder - bu durumu fark etmekte gecikmediler. Sonunda cepheye gönderildi. O gün kadınlar için kederli bir gündü, üzgün bakışlarla dolaşıyorlardı ortalıkta. Yaklaşık iki hafta sonra Seipel bir nedenle atölyeye geldi. Kadınlar onu görür görmez makineleri durdurdular, ortalığı büyük bir sevinç dalgası kapladı. Fakat boşuna umuda kapılmışlardı. Seipel, gülerek başını salladı. Muhtemelen evrakını almaya gelmişti, insanlığına verilen bu karşılık onu teselli etmiş ve gururlandırmış olmalıydı.

I. II. ve III. Atölyelerden sorumlu SS Başamiri Graf, Dittman'la birlikte beni tehdit ediyordu. Graf, Binder ve diğerlerinden daha zekiydi ama daha az zalim değildi. Bir mahkûmu ortalık yerde asla dövmezdi, fakat bürosunda bir canavardan farksızdı, kadınları kemerinin tokasıyla döver, duvarlara çarpardı. "Sabotaj"! önlemek amacıyla, atölyede çalışan kadınlar, farklı milliyetlerden ve farklı kategorilerden seçilir, Alman, Çek, Polonyalı, politik, adli suçlu ve toplumdışılar birlikte çalıştırılırdı. Ayrıca, kontrol o kadar sıkıydı ki dikişin kötü dikilmesi ve herhangi bir küçük parça çalınması halinde dayağın ardından "rapor" edilme ve hatta ağır cezalandırma gelirdi. Lange'nin başta gelen zevklerinden biri, iş bitiminde kadınların üstünü aramaktı.

Kölelerden birçoğu çalışmaya gönüllüydü. Yalnızca SS'lere kölece hizmet etmekle ünlenmiş suçlu tiplerinden söz etmiyorum. Canla başla çalışan komünistler de eksik değildi - örneğin, Maria Wiedmeier'in, Komünist Partisi'nde önde gelen bir konumu vardı, hemen hemen on yıldır hapishane ve toplama kampındaydı ve SS'ler için öyle büyük bir gayret ve bilinçle çalışıyordu ki insan onun "Sosyalizmi inşa" etmekte olduğunu sanabilirdi. Grafın bir seferinde şöyle dediği duyulmuştu: "Wiedmeier - İşte sana bir iş daha! Bilmiyorum, sen olmasan ne yapardım." Wiedmeier, atölyede sorumlu bir konumdaydı, dikiş atölyelerine malzeme dağıtım görevini yerine getiriyordu. Sanki asil bir dava için çalışıyormuş gibi büyük bir gayret ve adanmışlıkla çalışan

bir diğer kişi, Olga Körner'di. Beyaz saçlı, orta yaşlarda, güzel bir kadındı, tutuklanmadan önce yıllarca Komünist Partisi'nin üyesiydi. İşine gömülür, işten başka bir şey konuşmazdı.

Atölyedeki en iyi işçilerden biri, Rema adlı genç bir Ukraynalıydı. 1944 yazında, SS'ler mahkûmları teşvik etmek için iyi çalışanlara "yiyecek ödülü" uygulaması başlatmışlardı. O sırada bir süredir büroda çalışmaktaydım. Rema işini olağanüstü benimsemişti ve diğer makinistlerin yaptığı işin iki misli iş çıkarıyordu. Bir gün Graf bana, iyi çalıştığı için Rema'ya, ödül olarak bir yiyecek paketi götürmemi emretti. Unutmadan, bu yiyecek paketinin, Enternasyonal Kızıl Haç'ın hapishaneye gönderdiği yiyecek paketlerinden çalındığını belirteyim. Paketi Rema'ya teslim ederken, Rusça şöyle dedim:

"SS'ler için bu kadar gayretle çalıştığın için utanmalısın. Dahası, böyle yaparak başkalarını zor duruma düşürüyorsun. Onlardan da aynı işi yapmalarını bekliyorlar."

Utanmazca güldü. "Ben çok iyi bir işçiyim," dedi gururla. "Fazla iş çıkarmamda ne yanlışlık varmış bakalım?"

Milena'nın Sonu

Makine başındaki çalışmam, Maria Wiedmeier'in, Graf a, benim düğme ve iplik dağıtımı işine alınmamı önermesi üzerine sona erdi. Beni neden tutuyordu hiç anlamamışımdır ama durum buydu. Graf, çalışkanlığı ve verimliliğinden dolayı ona çok önem verir ve önerilerini her zaman dikkate alırdı. Bu sefer de öyle yaptı ve böylece makine köleliğinden kurtuldum. Maria Wiedmeier, savaştan sonra Komünist Partisi'nin Almanya'da iktidan ele geçireceğine kuvvetle inanıyor ve grubundaki Rus ve Ukraynalıların savaştan sonra ona mektuplarını, "Alman Komünist Partisi Merkez Komitesi eliyle" yollayacaklarını söyleyip duruyordu. Fakat eski ve deneyimli bir komünist olarak komünist politikanın değişmesi gerektiğinin çok iyi farkındaydı ve değiştiği andan itibaren, daha önce tepede olanlar korkunç sonuçlar yaşayacaktı. Belki de, komünistler iktidarı ele geçirdiğinde Heinz Neumann'ın yıldızının yeniden parlamasının hiç de imkânsız olmadığını düşünüyordu. Daha önce bundan bile tuhaf şeyler olabilmişti. Benim Heinz Neumann'la ilişkimi biliyordu ve bu yüzden belki de bana uzun vadeli bir çeşit yatırım yapıyordu.

Elektrikli dikiş makineleri teröründen ve kotayı yerine getirememek konusundaki bitmek bilmez korkulardan sonra malzemeleri dağıtma işi çocuk oyuncağıydı. Bütün yürüyen bantlar-

dan kadınlar gelip iplik vb. istiyorlardı. Yüzlerce kadının çoğunu tanıyordum. Bir gün genç bir kız geldi. Üstüne çok büyük gelen bir kamp elbisesi giymiş ve beline kemer yerine ip bağlamıştı. Yüzü kül gibiydi; saçları, çalıştığı kamuflaj bölümünün tozlarıyla kaplıydı. Kahverengi, bir çocuğun dostça bakan gözlerine sahipti; daha görür görmez hoşlanmıştım ondan. Bir fırsatını bulup konuştum. Böylece, Norveçli mahkûm Lüle Graah'la arkadaşlığım başlamış oldu. Onunla ilk konuşmamdan kısa süre sonra tüm Norveçli mahkûmlar, Norveç Kızıl Haçı'ndan renkli önlükler aldılar, Lille de bu önlüklerden almıştı. Bu, atölyede gıpta edilen bir şeydi. Ne var ki aynı zamanda hapishane yaşamının baş ilkesinin de ihlaliydi: Asla ve asla dikkat çekmemelisin. Kurallara karşı ilk küçük ihlalinde yakalandı, yürüyen bandına malzeme götürüp getirme işini kaybetti ve ceza olarak bir makineye verildi. Gömlek kolu dikmek zorundaydı ve kotasını tamamlayamama tehlikesiyle sürekli karşı karşıyaydı.

1943-1944 kışı belki de Ravensbrück'ün en kötü dönemiydi. Cephedeki durum hakkında zaman zaman haberler alıyor ve Hitler'in yıldızının sönmekte olduğunu anlıyorduk. Bu bizi neşelendirip umutlandırıyordu ama şu da bir gerçekti ki mahkûmların çoğu hızla güçlerinin sonuna gelmekteydiler. Dayanmaları, bırakın bir yılı, aylar, hatta haftalar sorunuydu. Ama yapabileceğimiz hiçbir şey yoktu. Umutsuzca bekliyor, umudumuzu kesmemeye çalışıyor ve her geçen günün yeni kurbanlar alıp götürmesini çaresizce seyrediyorduk. Yoklamalarda soğuğun acısını çekerek saatlerce bekleyen çok sayıda kadında donma vakaları ortaya çıkıyordu. Doktorlar, donma vakalarına karşı donan organları kesmenin ötesinde herhangi bir çözüm bulmaktan acizdiler ve çok sayıda kadın kangrenden ölüyordu.

Başlangıçta, ölüleri alıp götürmek için Fürstenberg'den Wendland adlı bir cenaze arabacısı gelirdi, her ölü kefen niyetine kâğıtlarla sarılır ve en sonunda bir fiyonk yapılarak bağlanırdı, sanırdınız ki, tepeden bağlanmış bir jambon. Zamanla ölen mahkûmların sayısı hızla artınca Wendland da işleri büyüttü ve kendine bir kamyon aldı. Fakat krematoryum inşa edilince SS'ler ölülerden kurtulma işini üstlendiler. O günlerde mahkûmlar o kadar zayıftı ki iki ölü bir tabuta kolayca sığabiliyordu. Bu tabutlar kaba tahtadan yapılıyordu. Önceleri tabutu krematoryuma dört mahkûm taşıyordu, daha sonraları bir at arabası temin edildi, bu yolla günde elli ölü taşınabiliyordu krematoryuma. Bu ölüler belki yarım düzine tabuta doldurulup at arabasıyla krematoryuma götürülüyordu. İşte böyleydi mahkûmların "cenaze töreni".

Milena'nın sağlığı çok ciddi biçimde bozulduğunda korkunç bir karakış hüküm sürmekteydi. Direnme gücü çökmüş, yaşama iradesi tükenmişti. Ölümden gittikçe daha fazla söz eder olmuştu. "Bu kamptan sağ çıkamayacağım," diyordu. "Bunu biliyorum, Prag'ı bir daha asla göremeyeceğim. Keşke Herr Wendland beni görmeye gelse. O kabanı içinde bana daima dostça gözlerle bakardı."

Büyük çaba harcayıp sürüklenerek her zamanki işine giderdi, iğneyle öldürülmek ya da hasta nakliyatına gönderilmek korkusuydu onu gitmeye zorlayan. Sürekli ateşi vardı, yeni SS doktor onu muayene etmiş, bir böbreğinin iflas ettiğini söylemişti. Acilen ameliyat olmasını salık veriyordu. Bütün insanlar gibi Milena da yaşamak istiyor, her mahkûm gibi o da bir gün serbest kalıp sevdiklerine kavuşmayı özlüyordu. Milena'nın önceliği, kızı ve uzaklardaki Prag'dı. Ameliyattan sağ çıktı ve bir süre iyiye gider gibi oldu. İyileşeceğine kesinlikle inanmaya başladı, ben ise fazlasıyla umuda kapılmıştım. Fakat iyileşme süreci çok yavaş - fazlasıyla yavaş - ilerliyordu ve sonra tamamen durdu. Kamp hayatım üç ay boyunca, esas olarak, yoklamaya gitmeden önce bir saat Milena'nın yatağının başında nöbet tutmaktan ibaretti.

Hepsi de ümitsiz vaka durumundaki diğer beş kişiyle birlikte bir odada kalıyordu. Doğal olarak oraya gitmem kesinlikle yasaktı, fakat şansım vardı, SS başhemşire beni ancak Milena'nın öldüğü gün yakalayabildi. O saatten sonra bunun bir önemi kalmamıştı zaten. Milena, 17 Mayıs 1944'te öldü. Eninde sonunda iyileşeceğine inanmıştı. Onunla birlikte hayatımdan değerli bir şey de çekip gitmişti, kendimi yıkımın kıyısında hissediyordum. Hayat anlamsız görünüyordu. Ölüsünü almaya geldiklerinde onunla birlikte krematoryuma gitmek için izin istedim. Bu son küçük dinsel görev biraz olsun rahatlatacaktı beni. Tipik bir ilkbahar sabahıydı, ılık bir yağmur yağıyordu, iki mahkûm tabutu arabaya taşıdı. Fürstenberg Gölü'nün bir yerlerinde bir kuş hazin bir şarkı söylüyordu. Kapıdaki nöbetçi belki de yanaklarımdan akan yaşları yağmur damlaları sanmıştır.

Dış Dünya

Haziran'da, Britanya ve Amerikan askerlerinin Avrupa kıtasına başarılı bir çıkartma yaptıklarını duyduk. Müthiş sevinmiştik ama bu sevinci paylaşacağım kişinin yanımda olmaması sevincimi buruklaştırıyordu. Ah Milena yaşayacaktı da bugünü görecekti! Bu, özgürlüğün ilk gerçek müjdesiydi. Fakat benim için öz-

gürlük ne zamandır Milena'yla birlikte özlenen bir şey olduğundan şimdi onu neredeyse ulaşılmaz görüyordum. Günlerim keder içinde geçiyor, geceleri yastığa göz yaşlarımı döküyordum. Bütün bu yıllar boyunca özlemlerimiz ortak olmuş, geleceğe ilişkin planlarımızı birlikte geliştirmiştik. Lotte Henchel, Maria Graf, küçük Norveçli Lüle ve Çek Anicka üzüntümü paylaşıyor, bu da bizi birbirimize daha çok yaklaştırıyordu.

Hasta olduğum dönemde anneme ilk illegal ve sansür edilmemiş mektubumu göndermeyi başarmıştım. Bir Polonyalı kız benim için bu mektubu dışarı çıkarmış ve mektup sağ salim annemin eline ulaşmıştı. Kederimi doğrudan ifade etmesem de, kendimi daha serbestçe ifade ettiğimden olacak annem durumumu anlamıştı. Bunun üzerine kayınbiraderim Bernhard'la durumu tartışmış, o da bana o andan itibaren her ay mektup ve paket yollamayı önermişti. Bernhard doktordu ve 1933'ten sonra hem hapishanede hem de toplama kampında kaldığından bir mahkûma nasıl mektup yazılacağını biliyordu. Yazdığı mektuplar benim için büyük bir teselli kaynağıydı. Bu mektuplar bana cesaretimi geri verdi ve hayatta kalma kararlılığımı güçlendirdi, onları arkadaşlarımın çoğuna da okuyordum. Birbirimizi görmeyeli on yıldan fazla olmuştu ama o sanki daha dün birbirimizi görmüşüz gibi yazıyordu. İlk mektubundaki bir cümlede bir paket gönderdiğini duyuruyordu: "Kutuya dikkat et. Zor elde edildi." Bunun ifade ettiği anlam açıktı.

içinde yiyecek ve tatlı bulunan büyük bir paket geldi. Noel paketi gibi harika bir paketti, içinde ayrı ayn sarılıp kurdeleyle bağlanmış çeşitli hediyeler vardı. Bir çikolata paketinin üzerine şunlan karalamıştı: "İyi şanslar. Bernhard." O Noel sabahı paketi açtığımızda çocuklar gibi sevinmiştik. Küçük şeylerdi - çocukça şeylerdi belki - ama bizim durumumuzda çok önemliydi. Her şeyi çıkardığımızda dikkatimiz kutunun üzerinde yoğunlaştı. Onun başka bir sürpriz içerdiğine kuşku yoktu. Kenarlara dikkatli bir şekilde renkli üç reprodüksiyon gizlenmişti: iki Van Gogh; ***Kıyıdaki Üç gemi vz Ayçiçekler*** ile Renoir'in ***Kır Evi.*** Toplama kampında ilk kez sanat eseri görüyorduk. Bu üç resim bizi müthiş coşturmuştu. Bunlar başka bir dünyayı, başka bir hayatı anlatıyor ve sembolize ettikleri her şey bizi canlandırıp günün birinde özgür olacağımıza olan inancımızı güçlendiriyordu.

Bernhard tam bir illegal iletişim ustasıydı. Tüm sansüre rağmen, "savaş sona erdiği zaman ne olacak" teması üzerine sonu gelmez varyasyonlarla oynar ve söyledikleriyle bize büyük cesaret vererek hızla sönmekte olan umutlarımızı canlandırırdı. Bir gün bana içinde on iki yumurta olan bir kutu gönderdi. Her yu-

murtanın üzerine sanatsal minyatürler işlenmişti: Çiçekler, kuşlar, tavşanlar, çocuklar ve bunun gibi şeyler. Paket bürosunun amiri şaşırıp kalmıştı, böyle şeyler onun anlama sınırını zorladığı için kuşkulanmıştı ama işin içinden de çıkamıyordu. Önce bu değerli yumurtaları bize vermeyi reddetti, onu ikna edene kadar akla karayı seçtim. Sonunda ayak sürüyerek kabul etti. Yumurtaları alıp koşturdum, hep birlikte yere çömelip büyük bir dikkatle inceledik onları. İlk bakışta pek masum şeyler gibi görünüyorlardı ama sonunda bunların bir mesaj içerdiğine karar verdik. Bu yumurtalar Perseus ve Andromeda efsanesini anlatıyordu. Yumurtalardan birinin üstünde can çekişen bir canavar vardı. Canavarın kuyruğu o kadar küçüktü ki kuyruğun üzerindeki gamalı haç zor görünüyordu. Andromeda umutla bir kayaya tutunmuşken Alman asker üniforması giymiş, çelik miğfer takmış Perseus kılıcını canavarın ensesine saplıyordu. Sonunda Andromeda'nın "sen" sözcüğünü, Perseus'un ise "biz" sözcüğünü temsil ettiğini anladık ve Ordunun Nazi iktidarına çok uzun olmayan bir zaman içinde darbeyi indireceğine ikna olduk.

Bundan sonraki pakette de birtakım minyatürler vardı, görünüşte hepsi son derece masumdu, fakat bunlardan umut verici mesajlar çıkarttık yine. Bir paketin içinde "V- Zafer yakında" mesajı gizlenmişti. Bu mesaj bile kapalıydı ama anlamı gayet açıktı. Mesaj bizi, yapılan konserde Bernhard'ın takımının solo ya da kuartet olarak çalmayıp, bütün orkestra olarak bir müzik ortaya koyduğunu bildiriyordu. Bu mesajı her açıdan tartıştık ve Ordunun Hitler'i devirmeye ve savaşı sona erdirmeye hazırlandığı sonucuna vardık. Bernhard normal bir mektubunda beni kız kardeşimin yakında bir bebek beklediği konusunda bilgilendiriyordu ki bu kesinlikle ihtimal dahilinde bir şey değildi. Müthiş heyecanlandık ve gün be gün, dayanılmaz bir gerginlik içinde, umut ve beklentilerle yaşar olduk.

Dünya ne olup bittiğini biliyordu. Macera başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Ertesi ayki mektup Hitler'e suikast girişiminin ardından ulaştı, kenannda siyah şerit bulunan defter kağıdındaki satırlarda maalesef çocuğun ölü doğduğu bildiriliyordu. Bu büyük bir hayal kırıklığı olmuştu bizim için ama kayınbiraderim bize yine de yatıştırıcı şeyler yazmayı sürdürüyordu. 1945 Ocak'ından sonra dış dünyayla tüm posta haberleşmemiz kesildikten sonraki o zor aylarda mektupları bize destek olmuştur.

Kamptaki aşın kalabalık ve sefalet, Varşova'dan yüzlerce kadının gelişiyle birlikte zirve noktasına ulaşmıştı. Alman işgal

Yunan mitolojisinde yer alan bir efsane (ç.n.).

yetkililerinin daveti üzerine bu kadınlar "Alman himayesinde" Almanya'ya yerleşmeye karar vermişlerdi. Onlara Reich rejimi altında kalacak yer ve iyi bir hayat sözü verilmişti, bu söze güvenerek sahip oldukları değerli bütün taşınabilir eşyalan paketleyip evlerini terk etmişlerdi. Kalacak yeri ve iyi hayatı Ravensbrück Toplama Kampı'nda bulmuşlardı. Bütün dünyalıklarını yerleştirdikleri bavul ve kutularla gelen yüzlerce kadın kampın içinde beklemeye başladılar. İyi giyimliydiler, kışlıkları üzerlerindeydi, bazıları kürklü mantolar giymişlerdi, korku ve yılgınlıkla çevrelerine bakınıp duruyorlardı. Bazıları yanlarında köpeklerini bile getirmişti, bir kadının kafes içinde kanaryası da vardı.

Yanlarına gitmemiz kesinlikle yasaklanmıştı. İlk gruplar Politik Bölüme geçer geçmez ne olup bittiğini anladılar. Hepsi sıradan bir mahkûm gibi kayıt işlemlerinden geçti ve değerli eşyalarını "muhafaza edilmek üzere" teslim etmeleri istendi. Banyoda soyundular ve SS'ler giysilerini alıp onlara o acıklı, sıradan mahkûm giysilerini verdiler. Kayıt bürosundan çıkarıldılar. Yüzlercesi hâlâ ne olacağını beklerken yüzüklerini ve süs eşyalannı aceleyle çıkarıp toprağa gömmeye çalıştılar, SS'lerin onlardan alacaklarını düşündükleri kâğıtlarını ve özel mektuplarını yırtmaya giriştiler.

Ravensbrück'te en yüksek ölüm oranı, bu kadınlar ve genelde beklenmedik bir şekilde SS'lerin eline düşenler arasındaydı. Kaderleri öylesine umulmadık bir şekilde ve aniden dönmüştü ki buna psikolojik olarak hazırlıklı değillerdi. İlk birkaç ay içinde birçoğu hayatını kaybetti. Ayrıca, ani gelişleriyle birlikte koşullar, bizim daha önce başa çıkmak zorunda olduğumuzdan çok daha kötü bir noktaya geldi. Kamp berbat bir durumdaydı. Baraka pencerelerinin çoğu kırıktı. O kadar dikkatle "düzen"lemek zorunda olduğumuz saman şiltelerin yerini içlerinde biraz talaş olan kağıt çuvalları almıştı, nevresim yoktu, çarşaf yoktu, yalnızca herkesin birer ince battaniyesi vardı. Barakalara daha fazla mahkûm doldurabilmek için ranzalar yan yana getirilmiş, böylece üç katlı, aralıksız uyuma alanları oluşturulmuştu, aynı Birma'daki gibi.

Sosyal farklılıklar, kamp hayatı boyunca, son yıllardaki kadar göze batıcı hale asla gelmemişti. Çocuk kalabalıkları, Bloklar arasında oradan oraya dolanarak iyi halli mahkûmlardan ekmek dileniyor, paçavralar içindeki yarı aç gölgeler yiyecek kırıntıları aramak için çöp tenekelerine dalıyorlardı. Diğer mahkûmlar, kamptaki ilişkilerine ve etkilerine bağlı olarak iyi giyiniyor ve iyi besleniyorlardı. Bir kadın, SS Kamp Liderinin tazısını sokaklarda bir aşağı bir yukarı gezdirip duruyordu. Kampın aşağı tarafındaki

barakaların çevresinden sürekli lağım suları akıyordu ama SS'ler diğer yerlerde çiçek tarhları ve çimenlikler yapmaya, dekoratif ağaçlar dikmeye devam ediyorlardı.

Kampın dışındaki "endüstriyel kompleks" işçilerin kalacağı binalar inşa etmiş, Lotte Henschel, Maria Graf ve ben, kamptan ayrılıp bu binalardan birine yerleşmek zorunda kalmıştık. Eski Barakalara kıyasla bu yeni binalar kasvetli ve dardı. Ekonomi yapmak amacıyla buraya oturma odası yapılmamıştı, yıkanma tesisatı yoktu ve "yatak"lar uydurma şeylerdi. Mahkûmlar dört Barakaya sıkıştırılmıştı; 4.000 kişinin kullandığı, içinde tuvaletler de olan tek bir banyo vardı. Çok geçmeden, aşırı kalabalık ve yönetimin çökmesi nedeniyle tuvaletlerde su akmaz oldu ve binlerce kadın tuvalet ihtiyacını dışarda gidermek zorunda kaldı. Alelacele kazılmış ilkel hela çukurları dayanılır gibi değildi. Her şey Sibirya düzeyine inmiş, 1944 sonundan itibaren Ravensbrück'le Kamganda arasında büyük bir fark kalmamıştı.

Lille, Anicka ve ben, birleşik ranzalann ikinci katında kalıyorduk. En azından pencereye oldukça yakındık. Ayağa kalkamıyorduk. Her zaman çömelmek zorundaydık; orada oturuyor, yemek yiyor, sohbet ediyor ve uyuyorduk. Üçümüz, sahip olduğumuz her şeyi paylaşan, akşamları ve pazar günleri ziyaretçilerimizi kabul eden küçük bir aile olmuştuk. Norveçliler, Margrete, Birgit, Almanlar, Lotte ve Maria, Çek Inka, Fransız kızlar, Kouri ve Danielle de oradaydı.

"Revir"de Hastalıktan Ölmek

Bir gün yine terfi ettim, bilmiyorum neden; Maria Wiedmeier'in bu konuda herhangi bir şey yaptığını sanmıyorum. İplik, düğme gibi şeylerin dağıtım işinden, büro işine geçtim. Hollandalı mahkûm ilse Heckster'le birlikte dikim atölyesinde çalışan tüm mahkûmların kartlarına göz kulak olmak zorundaydık. Hasta ve "iç çalışmada" ya da "yatakta" olanlar bize rapor ediliyor, biz de kartlarını özel bir dosyaya koyuyorduk. Kolay bir işti ama kısa süre sonra tehlikesi ortaya çıktı ve az kalsın yeniden Ceza Hücrelerini boyluyordum. Makinede çalışmanın acılarını ve geride kalma korkusunun ne demek olduğunu çok iyi biliyordum. Şimdi hepimiz günde on bir saat çalışıyorduk ve sonuçta "legal olarak" hasta olan mahkûmlann sayısı sürekli artıyordu. Fakat "legal olarak" hasta kabul edilmek için ateşinizin olması gerekiyordu, kadınlar gelip benden hasta listesine konmalarını dilediklerinde onları geri çevirmiyordum, fakat bir süre sonra hastaların

sayısı iyice arttı ve böyle "illegal" hastaların dosyaları fazlasıyla kabardı.

Bu hileli iş, bir gün SS Başamiri Graf, SS Dr. Treite'nin kontrol amacıyla atölyelerdeki tüm hastalık vakalarını istediğini söyleyene kadar pürüzsüz bir şekilde yürüdü. Soğuk terler döktüm, "illegal" hastalık vakaları ve benim için tek bir umut vardı, o da Treite'nin sekreteri Emmi Gorlich'ti. Gorlich, bir politikti ve durumumuzu örtbas etmesi için onu ikna edebileceğimi umuyordum. Listeyi ona verdim, durumu izah edip yardımını istedim. Buna pek istekli olmadığı açıktı, sadece gönülsüz ve belirsiz bir şekilde bir şeyler söyledi: "Anlıyorum ama ne yapabilirim bu konuda?" Gerçi bize yardım edebileceği umudunu tamamen bir yana bırakmamıştım. Atölyelerdeki koşullan biliyordu ve bir şeyler yapmazsa başımızın belaya gireceğinin de farkındaydı. Ne var ki, iki gün sonra telefonla beni aradı ve sözde öfkeli bir havada yirmi beş mahkûmun "iç çalışma" ya da "yatak" izni olmadan hasta gösterildiğini söyledi. Ahizeyi yerine koyup umutsuzlukla Graf a koştum. Liste önündeydi ama henüz önemini kavramış görünmüyordu.

"Sayın SS Başamir" dedim telaşla. "Büroda bir kanşıklık olmuş. Sanırım listelerde bir düzensizlik söz konusu. Son zamanlarda o kadar çok vaka geldi ki. Listeleri bana verirseniz yeniden düzenlerim."

Bir an duraksadı: "Fakat burada Dr. Treite'nin imzası var," dedi kuşkuyla. "Düzenli olması gerekir." Bir anlık dalgınlığından yararlanıp listeyi aldığım gibi toz oldum. Giderken Emmi Gorlich'le burun buruna geldim ve fena halde haşladım. Omuzunu silkti. "Ben üstünü örteceğim diye bir şey demedim ki" dedi, "Nasıl yapacağımı da bilemedim. Çalışmak zorundayım. Hasta olmadıklan sürece bırak onlar da çalışsın."

Ona ağzının payını verip ilgili kadınların Blok Kıdemlilerine koşturdum. On beş kadını kurtarmam mümkün oldu, kimi Blok Kıdemlileri bu kadınlann hasta olduklarını ama şimdi iyileştiklerini söyleme dürüstlüğünü gösterdiler. Diğer on kadın Graf tarafından acımasızca dövülüp "rapor" edildi. Fakat tuhaftır ki bana karşı herhangi bir hile kovuşturması yapılmadı ve böylece paçayı kurtardım.

1944 yılı sonbaharında tipik kamp çıbanları çıkmaya başladı her tarafımda. Çıbanlar çok acı veriyordu ve bu tür çıbanlar kamp hayatı koşullarında sık sık ölüme yol açabiliyordu. Dış sağlık görevinde genç bir Çek tıp öğrencisi vardı. Katı bir komünist olduğunu biliyordum ve acılarım dayanılmaz hale gelinceye kadar çıbanlarımı göstermek için ona çıkmadım. Onun gö-

zünde bir "Troçkist" ve pislikten başka bir şey olmadığımı biliyordum. Neyse, sonunda yine de gitmek zorunda kaldım ve iyi bir şeyler yapacağı umuduyla kuyruğa girdim. Onun çalışma koşulları kamptakinden bile berbattı, doğru dürüst bir odası bile yoktu; ilaç, sargı bezi vb. gibi şeyler bir köşedeki masanın üstüne yığılmıştı, hastaların oluşturduğu kuyruk ranzaların arasında uzayıp gidiyordu. Sıram geldiğinde sıcak bir tutum gösterince daha önce gelmediğime pişman oldum. Dikkat ve şefkatle muayene etmesi bende çok olumlu bir izlenim bırakmıştı. Çıbanlarım son derece ısrarlıydı, biri batıp kısa sürede yerine bir diğeri çıkıyordu, bu yüzden Inka'nın -ismi buydu - sürekli hastalarından biri olmuştum.

Bir seferinde yarı şaka bana saldırdı politik olarak. Ne cevap vereceğimi bilemedim, o ise benimle sohbet etmek ve bir şeyler sormak istediğini söyledi. O akşam birlikte dolaştık, "Troçkizm" tarihi hakkında sorduğu çok sayıda soruyu cevaplandırdım. Genç olmasına ve komünist inancına rağmen Inka, objektif olacak ve kendi kafasıyla düşünecek kadar zekiydi. Özellikle, Ravensbrück'teki Çek Komünist grubunun diktatörlüğünden rahatsız görünüyordu. Sonunda, diğer Çek komünistleriyle sıkıntı yaşadı ama benimle yakın arkadaş oldu. Önce onu uyarmakla yetindiler; bu etkili olmayınca, benimle ilişkilerini kesmediği takdirde disiplin önlemleri alacaklarına ilişkin tehditlerde bulundular. Onları reddetti. Kamptaki büyük "komünist otorite" Ewgenia adlı Rus profesördü. Inka onu çok iyi tanıyordu, arkadaşlığımız başladıktan sonra, Ewgenia'ya Heinz Neumann hakkında ne bildiğini sormuştu. Belli ki Evvgenia, Heinz hakkında hiçbir şey duymamıştı bile. Daha sonra, tehditlerin işe yaramadığı görülünce, Inka karar verici Parti yetkilisi Evvgenia'nın karşısına çıkarılmış ve kendisine hayretler içinde kalmasına neden olan şu tür şeyler söylenmişti: Heinz Neumann, Volga bölgesinde Rus fabrikalarını havaya uçuran ve yüzlerce Rus işçisinin ölümüne neden olan büyük bir suçluydu. İnanılmaz bir uydurmaydı bu ve Inka, Evvgenia'ya daha birkaç ay önce Heinz Neumann'ın adını bile bilmediğini hatırlatmıştı.

Zaman içinde çıbanlarım daha da kötüleşti ve 1945 Ocak'ında kanım zehirlendi. Inka'nın bakımı ve yardımlarıyla ölmekten kurtuldum. Beni hastaneye naklettirmeyi başardı ve orada çalıntı ***prontoziht*** tedavi etti. Tehlikeliler listesindeydim ve iyileşeceğimi ummuyordum, buna rağmen Inka sayesinde kurtuldum. Çek komünistlerinin bütün önleme çabalarına rağmen arkadaş-

Bir tür antibiyotik (ç.n.).

lığımız devam etti, sonunda "Troçkist Grete Buber'le" dostça ilişkilerini sürdürdüğü için onu Parti'den ihraç etmeye karar verdiler ve diğer Çeklerin onunla iletişim kurmasını yasakladılar.

1945 Ocak'ının sonunda SS'lerin, düşmanımız Ramdohr'u tutukladıklarını öğrendik. Belki de Kamp Komutanı Suhren, yaptığı yolsuzluklar konusunda Ramdohr'un fazlasıyla bilgi sahibi olduğunu düşünmüştü. Sebep ne olursa olsun, haber kampta gözle görülür bir rahatlamaya yol açtı.

Cinayetler Devam Ediyor

Her sabah, SS'ler daha göreve başlamadan, bürolanna girip bakınmayı âdet edinmiştim. Duvarda kocaman bir Avrupa haritası vardı ve bu haritaya cephedeki durumu gösteren küçük bayraklar özenle iliştirilirdi - ama artık durum Alman Genel Kurmayından gelen resmi raporlarla değil, görev saatleri içinde gizlice dinledikleri düşman radyolarından alınan bilgilere göre saptanıyordu. Gündüzleri, yüzlerinden haberlerin nasıl olduğunu okuyabiliyorduk; işler kötüye gittikçe yüzlerindeki gerilim artıyordu. Binder, mahkûmlara her zamankinden daha kötü muamele ediyor, Lange de ondan geri kalmıyordu. Graf, daha önce de belirttiğim gibi, daha zekiydi ve bize karşı tavrı tedricen değişmişti. Bizimle dostça sohbetler bile yapmaya başlamıştı, ilse Heckster ve benimle yaptığı bir sohbette Almanya'nın muhtemelen savaşı kaybettiğini bile kabul etmişti. 1944-45 kışıydı.

"Peki o zaman siz ne olacaksınız Herr Graf?" diye sormuştu ilse, sempatik bir havada.

"Hımm. Sanırım tutuklanıp Sibirya'ya gönderilirim. Fakat belki de o kadar kötüsü olmaz. VViedmeier benim işimi yapacak, ben de onunkini. Benim için iyi şeyler söyler o. Neyse, yaşayıp göreceğiz." Sonra da zoraki bir şekilde güldü. Sayın Başamir Graf ın canı fena halde sıkılmaya başlamıştı. Bunu gördükçe sevinçle doluyordu içimiz.

Rusya Avrupa içlerine doğru ilerledikçe ilerliyordu. Auschwitz'deki toplama kampı boşaltılmış ve kadınlar yeniden Almanya'ya götürülmüştü. Binlercesi Ravensbrück'e getirildi, yaptıkları korkunç yolculuk yüzünden yarı aç ve bitkin bir haldeydiler. Umutsuzca su istiyorlardı ve kimsenin onlara su verdiği yoktu. Mutfakta görevli mahkûmlar onlara kahve vermek için izin istediler; bu izin verildi, fakat sıcak kahve dolu büyük tüp tekerlekli arabayla getirildiğinde yüzlerce kadın kahveyi önce alabilmek için birbiriyle çılgınca kavgaya tutuştu. Birbirlerini tekmeliyor,

yumrukluyor ve tırmalıyorlardı, o itiş kakış içinde kahvenin çoğu yere döküldü. Ancak "kamp polisi" ve SS gözetçiler sağı solu copladıktan sonra biraz sükûnet sağlandı ve kahvenin geri kalanını dağıtmak mümkün oldu.

Auschwitz mahkûmları çok farklı tipte mahkûmlardı. Belki şöyle söylemek daha doğru olur: İmha kampındaki koşullar onları çok farklı bir hale getirmişti. Orada yalnızca en dayanıklı olanlann hayatta kalma şansı vardı ve tüm mahkûmların tek hedefi hayatta kalabilmekti. Görünüş olarak da, davranış olarak da oldukça vahşiydiler. Geldikleri ilk zamanlarda, bir mahkûmun Auschwitz'den olduğunu anlamak bir bakışta mümkündü.

Daha az baskı görmeleri için tüm yaşlı ve hasta mahkûmların, hafif çalışmanın yapıldığı Mittweida'daki bir diğer kampa gönderilecekleri söylentisi yayıldığında, bizim oraya gelmelerinin üzerinden çok zaman geçmemişti. Bloklardaki mahkûmlar peş peşe sıraya dizildiler; Auschwitz mahkûmlarının, gaz odasına gidecekleri seçtiğini söyledikleri Winkelmann adlı sözde doktor, sıraların önünden yukarı aşağı yürüyerek Mittwedia'ya gidecekleri parmağıyla işaret etti. Yaşlılar ve çalışamayacak durumda olanlar kamyonlara bindirildi. Kısa süre sonra, atölyelerden biraz uzaktaki, bir zamanlar genç suçluların kaldığı Uckermark Gençlik Kampına gitmek üzere "eski" politikler arasından yeni Blok Kıdemlileri seçildi. Kampa vardıklarında, Ravensbrück'ten götürülen yaşlı ve çalışamayacak durumdaki mahkûmların orada olduğunu gördüler. Biz, Ravensbrück'ün olabilecek en kötü kamp olduğunu düşünürdük, fakat söylediklerine göre, bu zavallı, yaşlı ve hasta yaratıkların yaşadığı koşullar daha da berbatmış: Yoklamalar Ravensbrück'ten bile daha uzun sürüyormuş, yiyecekler daha az ve daha kötüymüş, soğuktan korunmalannı sağlayacak giyecek verilmiyormuş ve tıbbi bakım yokmuş. Bu koşullarda sinekler gibi ölmeleri doğaldı.

1944'te, Ceza Hücrelerinin diğer tarafına ikinci bir krematoryum daha inşa edildi ve Ravensbrück sahnesinin bildik özelliklerinden biri olarak iki bacadan çıkan siyah, insan eti kokan dumanlar gökyüzüne yükseldi. Mahkûmlar ölüm fikrini akla getiren terimlere alışkındılar ve yaptıkları esprilerde bu. tür şeyler büyük bir yer tutuyordu. Koyu bir duman gökyüzüne yükseldiğinde "ah şu zavallı bilmem kim de gitti" lafı mahkûmların değişmez şakalarından biriydi ve gözetçilerle SS'ler bize Ravensbrück'ü terketmenin tek yolunun "bacadan çıkıp gitmek" olduğunu söylemekten pek hoşlanırlardı.

Yaşlı ve çalışamayacak durumda olan mahkûmlann ayrılışından birkaç gün sonra Anicka heyecanla bana gelerek, bir şey

göstermek için dışarıya çağırdı. Ceza Hücrelerinin arkasındaki gökyüzü kızarmıştı. Krematoryum tam istim çalışıyor olmalıydı.

"Son birkaç gün içinde bu kadar fazla ölümüz olmamıştı, değil mi?" diye sordum. Anicka başıyla onayladı. "Belki de yeni bir tifüs salgını var." Fena halde kuşkulanmıştık ama yeni Blok Kıdemlilerinden biriyle konuşup olayı doğrulatıncaya kadar kuşkumuzu gideremedik. Yaklaşık kırk kadın \Vinkelmann tarafından seçilmiş ve SS gözetçiler onların çıplak kollarına sabit kalemle kamp numaralarını yazmışlardı. Kamyonlar götürmeye geldiğinde zaten başlarına geleceklerden kuşkulanan kadınlar bağırmaya, gitmemek için mücadele etmeye başlamışlardı. Bir grup SS şiddet uygulayarak onları kamyonlara bindirmiş ve kamyonlar krematoryuma doğru hareket etmişti.

Bu nakliyatlar sırasında kırk yaşında bir kadın akşam karanlığından yararlanarak kaçmayı başarmıştı. Saklanmış ama ertesi gün bir SS tarafından bulunarak Ravensbrück'e getirilmişti. Baskı altında Uckermark'tan geldiğini kabul etmiş ve bir sonraki nakliyat hazır oluncaya kadar Ceza Hücrelerine konmuştu. Yolda götürülürken bağırmıştı: "Mittweida'ya götürülmedik. Gaz odasına gönderildik." 1945 Şubat'ının ilk 14 günü 4.000 kadın Ravensbrück'teki gaz odalarında yok edildi.

1944-45 kışında geceleri gökyüzü neredeyse her zaman kızıldı. Ellisindeki her kadın, saçları ağarmış her kadın, hasta olan her kadın - özellikle tifüs salgınından kurtulmuş ama iskelete dönmüş, çalışamayacak durumda olanlar - Dr. Winkelmann uzaktan göründüğünde korkuyla titrerdi. Söylendiğine göre yüzlere ve saçlara şöyle bir bakıp o insanın yaşamasına ya da ölmesine karar veriyordu. Saçları ağarmış ya da beyaz saçlı kadınlar ellerinden geldiğince saçlarını boyamaya çalışıyorlardı. Fırındaki kurumlarla suyu karıştırıp bir çeşit macun yapıyor ve bununla saçlarını koyulaştırmaya çalışıyorlardı. Fakat bundan sonra, Winkelmann'ın sadece bacaklara bakarak karar verdiği söylentisi yayıldı. İnce, kemikli bacakları olan ya da ayak bilekleri kalın ve şiş bacaklı kadınlar kaybetmiş demekti. Bu noktada kimsenin yapabileceği bir şey yoktu. Tek kurtuluş yolu atölyelerden ya da çalışma gruplarından birine girmekti. Çünkü Winkelmann, kurbanlarını çalışamayacak durumda olup geride kalanların arasından seçiyordu.

Bir sabah "kamp polisi" her tarafı boşalttı. Herkes Barakaların arka tarafına sürülüp görünmez kılındı. Giyim fabrikasının bürosunda çalıştığımdan olup bitenden haberim olmamıştı. Bir nedenle kampa gitmem gerekti. Açık alana geldiğimde, sanki hava saldırısı alarmı verilmiş gibi kimselerin olmadığını fark ettim.

Şaşkınlıkla çevreme bakındım ve o zaman bir kadın müfrezesinin kampın ana caddesinden ana kapıya doğru ilerlemekte olduğunu gördüm. Orada öylece durup bu tuhaf kafileyi seyre koyuldum. Kadınlar beşer kişilik sıralar halinde dizilmişlerdi ve her biri diğerinin kolunu tutuyordu. İki gözetçi, kadınları deri kamçılarla kırbaçlıyor ve hızlanmalarını söylüyordu ama kadınlar ağır adımlarla ilerlemeye devam ediyorlardı. Kadınların yüzlerinde hiçbir ifade yoktu. Sanki uykuda yürür gibiydiler. Bu ölüm kafilesini büyülenmiş gibi izlemeye devam ettim. SS gözetçilerden biri beni durdurup böğürmeye başladı.

"Defol buradan!" diye haykırdı. "Defol diyorum sana. Senin sıran da gelecek yakında. Eğer onlara katılmak istemiyorsan çek git buradan."

Bir şey dememe fırsat kalmadan yakındaki bir barakaya kapatıldım. Büroya döndüğümde Başamir Graf oradaydı.

"Gaz odasına götürülen kafileyi gördünüz mü?" diye sordum. "Dışarı gittiğimde tesadüfen gördüm ve gözetçilerden biri beni gelecek kafileye katmakla tehdit etti."

Graf, önce anlamamış gibi yaptı. Sonra öfkeyle patladı: "Demek öyle yaptı, ha? Benim mahkûmlarımdan birini gaz odasına gönderecek olanın alnını karışlarım. Burada benim dediğim olur." Kapıyı çarpıp çıktı.

Ravensbrück'te son yıl birçok çocuk doğdu. Revirde iyi bir ebe vardı ve doğum olayları arttıkça SS'ler özel bir doğum koğuşu oluşturdular. Bebeklerin yaşamasına izin verilmesi fikri hepimizi çok sevindirmişti ama SS'ler yeterli süt sağlamıyorlardı, anneler bebeklerini emzirerek besleyemeyecek kadar kötü besleniyorlardı. Bebekler kurutulmuş sebzeden yapılan lapalarla besleniyorlardı. Neredeyse hiçbiri bir aydan fazla yaşayamıyordu. Orada öylece, sıralar halinde yatıyorlardı, karın ağrısından ve açlıktan ağlayarak, incecik, zayıf yüzleri buruş buruş. Eliska adlı, çocuklara bayılan Çek bir kız onlara bakmaya gönüllü olduysa da birkaç hafta sonra aklını kaçırmak üzere olduğunu söyleyerek bu işi bırakmak istedi, çünkü bütün yapabildiği, onların açlıktan ölmelerini seyretmekten ve ölü küçük bedenlerini dışarıya taşımaktan ibaretti. Bazen günde beş altı bebek ölüyordu.

Pazar günleri yapılan eski kamp ziyaretlerimize geri dönmüştük, özellikle iki Fransız arkadaşım Kouri ve Danielle'i ziyaret ediyordum. Fransız Bloku öyle korkunç kalabalıktı ki kapıdan içeri girip kendine yol açmak bir meseleydi. Bu yüzden Anicka ve ben arka pencereden tırmanıp iki saman çuval bulunan en üst ranzalara tünüyorduk. Orada çömelip çene çalıyorduk. Ön adı Germanie olan Kouri, bize sık sık Kuzey Afrika Be-

devi kabilelerinin yaşadığı bölgeye yaptığı yolculuğu anlatırdı. Etnologdu. Hem Kouri hem de Danielle "NN" mahkûmu denenlerdendi. Kampta hiç kimse bunun anlamını bilmiyordu ama hoş olmayan bir anlamı olduğu kesindi, çünkü mektup yazmalanna izin verilmiyor, paket ve mektup alamıyorlardı. Daha sonradan bunun özel bir Gestapo kategorisi olduğunu öğrendik. Kouri'nin yaşlı annesi de Ravensbrück'teydi. Annesi kızından daha sağlıklı ve dayanıklıydı ama yaşından dolayı sürekli tehlike altındaydı.

1945 başlarında bir gün, tüm "NN" mahkûmlarının, Yahudi ve Çingenelerin, çocuklarıyla birlikte Mauthausen'e gönderilecekleri söylentisi yayıldı. Bunun ne anlama geldiğine hiç kuşku yoktu - gaz odası. Kouri ve Danielle kurtarılmalıydı. Nakliyat başladı ve bu iki kız gizlenerek kurtulmayı başardılar. Ne var ki, birçok mahkûm aynı yola başvurmuştu ve SS'lerin her an kayıp mahkûmları toparlamak üzere sistematik bir arama faaliyeti örgütlemeleri tehlikesi vardı.

Ocak ayının sonuna doğru bir pazar günü, revirdeki "Ölüm Odası"nda yatmaktaydım, dışardan pencere açıldı ve Anicka'yla Lille bana büyük bir heyecan içinde "Genel Arama" ilan edildiğini, Kouri'yle Danielle'e gizlenecek bir yer bulmamız gerektiğini söylediler, açıktı ki, SS'ler kayıp mahkûmları toparlamaya girişmişlerdi. Uygulanması mümkün olan bütün planları düşündük, ufak tefek, zayıf olan Kouri'nin benim battaniyemin altına saklanmasını önerdim. Bunu uyguladık, Kouri battaniyemin altına girdi ve belli olmasın diye yattığı yere iyice yapıştı. Odada yalnızca bir tane iki katlı ranza vardı ve akımdaki ranzada hayata olan tüm ilgisini kaybetmiş, ölmekte olan bir kadın yatıyordu. Kouri bana, Danielle'in kendine, Barakalardan birinin çatısında, yakalanmayacağını umduğu bir gizlenme yeri bulduğunu söyledi.

Mahkûmlann toplanmasını bildiren sirenler çalmaya başladı, SS Gözetçileriyle Blok Kıdemlilerinin her zamanki bağırtılarını duyduk. Herkes "Genel Arama"da hazır bulunmak zorundaydı. Mahkûmlar beklerken, arama grupları bütün kampı ve her odayı arıyorlardı. Yatakların içine pek bakmıyorlardı ama bakacak olurlarsa ikimizin de durumu çok kötü olacaktı. Çalışmaya başlayan kamyonların sesleriyle birlikte başka sesler de duyduk ama bunun dışında alışılmadık herhangi bir şey olmadı. Yarım saat kadar sonra koridorda sesler duyuldu. Kouri başını çarşafın içine sokmuş ve ranzanın en uzak tarafında bana iyice sokulmuştu. Yan yarıya onun üstünde yatıyordum. Kapı açıldı ve üç üniformalı adam içeri girdi: SS doktorlar Treite, Trommel ve Winkelmann.

"Kaç hasta var bu odada?" diye sordu Treite. Başı, tam benim yattığım ranzanın hizasındaydı.

"İki kişi, Herr SS Doktor" diye yanıtladım zayıf bir sesle.

"Neyin var senin?" diye sordu.

Ona neyim olduğunu söyledim, alt ranzada yatan ölüm halindeki kadına şöyle bir baktı, sonra döndü ve üçü birden çıktı. Kapıyı arkalarından kapattılar. Kurtulmuştuk, Kouri rahat bir nefes aldı. Bir süre sonra sirenler "Genel Arama"nın sona erdiğini haber verdi. Oturmuş onu yeniden nasıl dışarı çıkartacağımızı düşünürken pencere dışardan açıldı ve Danille'in korkuyla kasılmış yüzü göründü.

"Germanie" diye kekeledi, "anneni gaz odasına götürdüler."

Kouri yataktan sıçradı, yüzü acıyla kasılmıştı. "Tanrım!" diye inledi. "Tannm! Nasıl oldu da yalnızca kendimi düşündüm! Annem, anneciğim."

Pencereye tırmanabilmek için bütün gücünü kullanması gerekti. İkisi gittikten kısa süre sonra Anicka göz yaşları içinde gelip bana, tüberküloz koğuşunda kalan arkadaşı Milena Fischerova'nın diğer tüberküloz hastalarıyla birlikte yatağından sürüklenerek götürüldüğünü, hepsinin, giyinmelerine bile izin verilmeden kamyonlara doldurulduklarını söyledi. Sanki şimdiden cesetmişler gibi birbirlerinin üzerine yığılarak gaz odasına götürülmüşlerdi. Anicka çökmenin eşiğindeydi.

Ravensbrück'ün Son Günleri

Kampın son ayında, büyük bir politik tartışma ortamı oluşmuştu; elbette, özellikle Komünist mahkûmlar arasında. Politik olmayan yabancı mahkûmlar Alman olan her şeye karşı nefretlerini sınırsızca ortaya döküyorlardı. Onlara göre bütün Almanlar SS'ler gibiydi ve SS'lerden ne kadar nefret ediyorlarsa tüm Almanlardan da öyle nefret ediyorlardı. Şunu önemle belirtmek gerekir ki kamptaki yabancı komünistler bu görüşü aşağı yukan paylaşıyor ve kendi Alman yoldaşlarını hemen hemen uygarlık dışı görüyorlardı. Bu aleni milliyetçiliğe kılıf uydurabilmek için politik gerekçeler buluyorlardı: Alman Komünist Partisi onlann eşiti olarak görülemezdi, çünkü bir devrim yaparak Hitler'in iktidarı ele geçirmesine engel olamamış ve Nasyonal Sosyalistlerin on iki yıllık iktidarı sırasında Nazi rejimini devirememişti. Tüm Alman halkını suçlama fikrini coşkuyla kabul ediyor ve Alman komünistleri de kendilerini savunmak için herhangi bir girişimde bulunmuyorlardı.

"Hitler'e karşı sopayı kim ilk eline aldı? Onun ilk kurbanları kimlerdi? Yoldaş Stalin onunla el sıkışır ve dostluk antlaşması yaparken ne kadar Alman komünisti hapishanelerde öldürüldü? Ve Alman politik mültecileri kim Hitler'e teslim etti?" diye sorduğumda hiç kimse cevap veremiyordu. Ben, Marksistlerin genellikle sınıf deyimleriyle konuştuklarına, bütün halkları aynı görmediklerine dikkati çektiğimde de hiç cevap yoktu.

Alman ordusu geri çekilirken yanında muazzam miktarlarda ganimet de getiriyordu. Yalnız bizim "endüstriyel kompleks"te üç ambar, yağmalanmış mallarla tıkabasa dolmuştu. Yedek parça sıkıntısına ve iğne ve iplik azlığına rağmen SS'ler kölelerinden aynı çalışma kotalarını tamamlamalarını talep etmeye devam ediyorlardı. 1945 ilkbahannda, gelecek kışa kullanılacak SS üniformalarını imal etmeye hâlâ devam ediyorlardı! Ruslar Oder'e vardıkları halde Ravensbrück'te yeni fabrika binaları yapma çalışması sürmekteydi.

Ocak ayının sonlarına doğru elektrik gücü önemli bir düşüş gösterdi. Günlük vardiya sırasında motorlar aniden duruyor ve her şey işlemez oluyordu. Bu gittikçe daha sık ve daha uzun süreli olmaya başladı. Geceler boyunca Müttefik uçak filolan Berlin'e doğru gürültüyle geçip duruyorlardı. Artık kamp sirenleri bizim yaşam ritmimizi denetleyemez hale gelmişti. Oyuna daha büyük güçler girmişti. Sona yaklaşıldığı artık enikonu belli olduğu halde krematoryumun üstündeki kızıllık aynen sürüyor ve Winkelmann kurbanlannı seçmek için mahkûm sıralarının önündeki yürüyüşlerini sürdürüyordu.

Ruslar yaklaştıkça yaklaşıyor, Alman direnişinin çökmekte olduğu gittikçe daha net bir şekilde görülüyor ve mahkûmlar gelecekleri üzerine gittikçe daha fazla çene çalıyorlardı. Kamp çöktüğünde ne olacaktı? Beklenen son gelip çattığında, SS'ler tüm politikleri kurşuna dizecekleri tehdidini yerine getirecekler miydi? Daha doğudaki kamplardan birinde SS'lerin Rusların yaklaşması üzerine kampı bırakıp kaçtıkları söylentisi yayılmış, aynı şeyi bizim SS'ler de neden yapmasın diye bir umut doğmuştu. Mahkûmların çoğu özgürlüğe kavuşmak üzere hazırlıklarını yapmaya başlamışlardı. SS depolarından çalınan giyecekleri topluyorlardı. Kampta en aranan şey sırt çantası olmuştu.

Ben ise aynı güçlü özgürlük tutkusu içinde değildim artık. Milena hâlâ yaşıyorken bu özgürlük, memleketlerimizi birlikte göreceğimiz, tarlalarımızda birlikte yürüyeceğimiz, kuşların özgürlük türkülerini birlikte dinleyeceğimiz ve oturup iki diktatörlük altındaki toplama kamplan hakkında kitaplarımızı yazacağımız anlamına geliyordu. Ama Milena yoktu, artık serbest kal-

ma düşüncesi beni o kadar heyecanlandırmıyordu. Yine de o kadar kayıtsız değildim ve Rusların Ravensbrück'e Amerikalılardan ya da İngilizlerden önce ulaşacakları düşüncesi beni endişelendirip korkutuyordu. Eğer Ruslar önce gelirse kaderimin ne olacağını biliyordum: Stalinistler beni derhal GPU'ya ihbar edeceklerdi. Eğer Ruslar önce gelirse tek şansım yalnız başıma kaçmaktı. Çok sayıda Polonyalı mahkûm, eğer yeniden Rusların eline düşersem başıma gelecekleri biliyorlardı ve bana, zamanı geldiğinde yardımlarına güvenebileceğimi söylüyorlardı; hatta şimdiden planlarını yapmışlardı. Bu teselli edici bir şeydi.

Bir gün Inka, giyim fabrikasının bürosuna daldı, yüzü al al olmuş.

"Çabuk gel dışarı," diye bağırdı. "Gel ve gör."

Elimden tutup beni dışan sürükledi. Mucizenin de mucizesi! İsveç Kızıl Haçı'nın işaretini taşıyan üç büyük, beyaz otobüs kamptan içeri girdi ve görevliler büyük paketleri otobüslerden indirip yığmaya başladılar. Bizim için durum son derece açıktı: Savaş bitmişti. Hitler yenilmişti. Uluslararası Kızıl Haç, kampı devralmıştı.

Sevinçle dans ettik ama bunun için çok erkendi. Kızıl Haç arabaları çekip gitti ve kısa süre sonra SS'ler kamyonlarla gelip çok sayıda paketi çaldılar. Gerçi, yine de geride mahkûmlara yetecek kadarını bırakmışlardı. SS'ler mahkûm komitesinin paketleri dağıtacaklarını duyurdular - çaldıkları sigaralar hariç tabii. Kulaklarımıza inanamıyorduk, doğruydu, mahkûmlar verilecekleri almak üzere uzun sıralar oluşturdular. Bazıları Barakalanna dönecek kadar bekleyemediler. Oracıkta oturup paketlerde ne varsa hapur hupur yemeye başladılar. Tüm kamp bir festival havasına girmişti. Tüm kurallar ve talimatlar bir anda iptal olmuştu. SS'lerin ya da gözetçilerin hiçbiri müdahale etmeye kalkışmadı. Birçok kadın açık havada ateş yakıp yiyecekleri ısıtmaya girişti. Revirde yatmakta olan her hastaya bir paket verildi, mutlu, ışıldıyan yüzleriyle orada öylece yatıyorlardı. Ancak ne yazık ki, çoğu için artık çok geçti ve birçok vakada aniden verilen güzel yiyecekler sadece sonu hızlandırmaya yanyordu.

Bundan sonraki olağanüstü olay, 300 Fransız kadının Uluslararası Kızıl Haç'ın himayesinde kamptan ayrılması oldu. Önce, temsilcileri, Uckermark'taki gaz odalarına gönderilmiş Fransız mahkûmlar geri getirilinceye kadar gitmeyi reddettiler. Kısa bir tartışmadan sonra SS'ler izin verdiler ve bu şekilde birçok Fransız kadın ölümden kurtarılmış oldu. Ravensbrück'ten yola çıkan ilk Uluslararası Kızıl Haç kafilesiyle birlikte özgürlüğe doğru yol aldılar.

Buna rağmen hâlâ çok sayıda Fransız mahkûm vardı kampta; sayılan 300'den fazlaydı; aralarında Kouri ve Danielle de vardı. İkinci Fransız kafilesi de hazırlıklarını yapmaktaydı, ben de oturup saatlerce, kampta kaldığım uzun zaman dilimi içinde tanık olduğum suçları ayrıntılarıyla yazmaya giriştim; sonra da bu belgeyi Kouri'ye verdim. Eğer sağ kurtulamazsam, en azından yaşadıklarım duyulmuş olacaktı.

Atölyelerde elektrikler kesildiğinde kadınlar elektrikler gelene kadar oturup bekliyorlardı. Fakat bir gün Graf bürosundan çıkıp geldi.

"Bloklarınıza gidebilirsiniz," dedi.

Büyük bir şamata koptu. Kadınlar yerlerinden sıçrayıp okuldan serbest bırakılmış çocuklar gibi sevinçle haykırmaya başladılar, kapılara hücum ettiler. Hepsi de Ravensbrück'teki köleliklerinin sona erdiğini düşünüyordu. Artık dışarda çalışan ve yaşayan mahkûmlar kampa dönebileceklerdi. Lotte, Maria ve ben yeniden eski arkadaş grubumuzu kurabilecektik. Mutfaktakiler hariç artık kimse çalışmayacaktı, sanki tatildeymişiz gibi yaşayacaktık. SS'lerin bizden çaldıkları sigaraları bu sefer biz onlardan çaldık. Artık neredeyse bütün kadınlar kampta sigaralarını püfürdeterek keyifle dolaşıyorlardı.

Mart ayında bir pazar günü bütün Norveçli mahkûmlara, "eşyalarıyla birlikte" toplanmaları söylendi. Mutlulukla bağınp çağıran yüzlerce kadın eşlik etti onlara. Norveçliler sıraya girerken büyük bir mahkûm kalabalığı etraflarını sardı. Bizim Lüle heyecandan iyice solmuş, ağlasın mı gülsün mü bilemeden öylece bakınıp duruyordu. Eve döneceği için mutluydu ama bizim için endişe ediyordu. Biz henüz tam olarak kurtulmamıştık. Anicka'nın ve benim cesaretimiz yerindeydi ama Lüle hariç mutluluğu tadamamıştık. Bize ne olacaktı? Arkadaşlarımızı yeniden görebilecek miydik? İnsanlar, bizim Ravensbrück'te olduğumuz gibi yine böylesine yakın olacaklar mıydı birbirlerine?

Ocak ayından beri dışardan mektup alamıyorduk ve askeri durum hakkında bütün bildiklerimiz söylentilerden ibaretti. Nisan başında Batı Cephesinin Elbe'de, Doğu Cephesinin ise Oder'de olduğu söyleniyordu. SS'lerin kaçmaya hazırlandığı söylentileri yayılıyordu. Onlar da bizim gibi kendilerine sırt çantaları tedarik ediyorlardı, Graf, Binder ve diğerleri küplerini doldurmak için son fırsatlan kullanıyorlardı. Değerli kumaş stoklan bir gecede yok olmuştu. Bir diğer söylenti, düşman yaklaşırken atölyelerin havaya uçurulacagıydı. En çok merak ettiğimiz ise, SS'lerin çekip gitmeden önce bir katliama girişip girişmeyecekleriydi.

18 Nisan günü Başamir Graf, ilse Heckster'i ve beni bürosuna çağırdı. Kamptaki görece özgürlüğümüzün bozulacağı düşüncesiyle isteksiz bir şekilde gittik. Oraya vardığımızda, Graf, sanki hiçbir şey olmamış gibi her zamanki tonunda emretti.

"Giyim atölyesinde çalışan bütün mahkûmlara 23 Nisan Pazartesi gününden itibaren tüm atölyelerin her zamanki gibi çalışacağını ve tüm mahkûmların her zamanki yerlerini almasını bildirin."

Şaşkınlık içinde bir an sessiz kaldık. Acaba aklını mı kaçırmıştı? Derken ilse Heckster, daha önce asla cesaret edemeyeceği bir tonda konuşmaya başladı:

"Sanırım bu durumda bize ayakla çalışan makineler gerekli Sayın Başamir."

Graf kaşlarını çattı ama tonunu değiştirmedi.

"Hayır" dedi; "O tarihten itibaren Ravensbrück'e yeniden elektrik gelecek."

"Gerçekten mi!" diye alaylı konuşmasını sürdürdü ilse. "Ne kadar ilginç! Nereden gelecek acaba?"

"Kuzeyden" diye yanıtladı Graf uysal bir havada.

Usa zekiydi. Onun dizginlerini ele geçirmişti ve sempati göstererek elden geldiğince yönlendirip ağzından bir şeyler almakta kararlıydı. Fena halde içkili olduğunu görüyorduk, derken sesinin tonunu değiştirerek bize gizli bir bilgi verir gibi şunlan söyledi:

"Aslında size bunları söylememem gerekir ama boşboğazlık etmeyeceğinize inanıyorum. İkiniz de son derece güvenilir insanlarsınız (Ceza Hücrelerinde yaşadıklarımı hatırlamıştım o an). Bakın, 20 Nisan'da - ki bu Führer'in doğum günüdür - bizim yeni gizli silahlanmız devreye girecek. Bütün cephelerde bir darbeyle durum lehimize değişecek. Çok kısa sürede Alman topraklarını düşmandan temizleyeceğiz."

"Oh, ne kadar harika, Sayın Graff!" diye haykırdık ikimiz de ve çıkıp gittik. Dışan çıktığımızda kahkahadan kınlıyorduk, Usa alnına vurdu. "Zavallı deli!"

21 Nisan günü Blok Kıdemlimiz Cilly bürodan bir mahkûm listesiyle geldi - hepsi Alman ve Çekti listedekilerin -, listede adı geçenler "eşyalanyla birlikte" toplanacaklardı. Benim adım da vardı listede. Her taraftan sesler yükseldi. "Tahliye ediliyorsunuz." "Hadi hadi gidiyorsunuz." "Şanslı şeytanlar sizi."

İnanamıyordum. Hâlâ Ruslar geldiğinde ne yapacağımı düşünüyordum: Eğer mümkünse Polonyalılann arasına karışmak, olmadı kargaşalıktan yararlanıp tek başıma sıvışmak. Ruslar gelmeden tahliye edilmek hiç düşünmediğim bir olasılıktı. Anicka,

Inka ve ben kucaklaştık ve neşe içinde "güller arasında"yı söyledik. Benim kaderim onları sandığımdan daha fazla endişelendirmişti. Eşyalarımı topladım. Yaklaşık altmış Alman ve Çek mahkûmun sıraya girdiği büroya giderken mahkûmlara neşe içinde el salladık. Gidenlerin hepsi, kampta beş yıl ya da daha fazla kalmış "eski Ravensbrücklüler"di.

Yaşlı bir arkadaş güçlükle, sendeleyerek gelirken isimlerimizi okumaya başlamışlardı bile. Bu, hepimizin Melodi diye bildiği mahkûmdu, her zaman ıslıkla melodiler çalardı. Tabii ki ıslık çalmak yasaktı ve sanatıyla bizi eğlendirdiği için belki on kereden fazla cezalandırılmıştı. Tahliye edilecekler listesinde adının bulunduğu haberi geldiğinde hasta yatağında yatıyordu. Son gücünü kullanarak kalkmış, giyinmiş ve yola koyulmuştu.

"Bana destek olun," dedi. "Eğer ne kadar bitkin olduğumu fark ederlerse beni göndermeyebilirler. Bu delikten bir çıksam yeniden iyileşirim. Tek düşündüğüm Berlin'i yeniden görmek."

Gözleri parlıyordu. Tüm iradesini kullanıp ayakta durmaya çalışıyordu. Adı okunduğunda büroya girip dik durmak zorundaydı. Durumunu fark edip göndermeyeceklerinden korkuyorduk ama bunu başardı ve geri geldiğinde yere oturup dinlendi. Yüzünde mutluluk vardı, gülümsüyordu, etrafını alıp onu meraklı gözlerden korumaya çalıştık.

Hepimiz Politik Bölüme girip çıktıktan sonra Melodi'yi aramıza alarak neredeyse taşıdık. Tarih 21 Nisan 1945'i gösteriyordu ama onlar hâlâ bize, Ravensbrück toplama kampından tahliye olduğumuzu üç gün içinde yerel Gestapo'ya rapor etmemizi, aksi halde tutuklanıp cezalandırılacağımızı bildiren bir belge verme utanmazlığını göstermekten geri kalmamışlardı. Gülelim mi ağlayalım mı, bilmedik.

Derken, baştan aşağı farklı renklerde yamalarla dolu kamp giysilerimiz üzerimizde, yolda yemek için birkaç dilim ekmek ve yolculuk iznimiz yanımızda, kampın kapısında "beşerli kol" dizildik - son kez. SS Gözetçi Binz, kamp mıntıkasının dışına çıkıp Fürstenberg yolunu tutana kadar bize refakat etti.

"Dur!" diye böğürdü. Bu bize verilen son emirdi, sessizce uyduk emre.

"SS Gözetçi Bayan Binz," diye seslendi biri. "Ben Köln'de yaşıyorum. Oradaki yerel Gestapo'nun adresini verebilir misiniz? Durumumu rapor etmekte gecikmek istemiyorum da."

Herkes güldü, Binz'in yüzünü ise bir öfke ifadesi kapladı.

"Ne isterseniz onu yapın," diye homurdandı, "ve nereye gitmek isterseniz gidin. Şu andan itibaren kendinizi firari olarak görebilirsiniz."

Ve dönüp kampın yolunu tuttu. Biz de Fürstenberg'e doğru yürümeye başladık. İşte özgürlük diye düşündüm. Yedi yıldır ilk kez arkamdan biri ne yapacağımı ve nereye gideceğimi söylemiyordu. Eğer istersem yolun kenarına oturabilirdim. Ya da tarlalara dalabilirdim. Veya geri dönebilirdim.

Tuhaftır, hâlâ beşer kişilik sıralar halinde yürüyorduk. Eski alışkanlıklar kolay kaybolmuyordu. Daha zayıf durumda olanlardan bir ikisi geride kalmıştı. Gerçekten özgür olduğumuz düşüncesi giderek yayılmaya başlamıştı. Sıralar halinde yürümemiz için bir sebep yoktu. Kendi adımlarımızla yürüyebilirdik. Sanki ortak bir kararla sıralar bozuldu. Derken biri, emir tonunda bağırdı:

"Fürsberg'e böyle koyun sürüsü gibi gidemeyiz. Beşerli sırayı koruyalım."

Ne var ki, özgürlük iksiri etkisini göstermeye başlamıştı. Köleler artık özgürdü, sözde komutana karşı bir öfke korosu yükseldi ve bir iki de tehdit.

"Bize böyle bağırma alışkanlığını bırak artık, yoksa sonun kötü olur."

Eğik bel kemiği doğrulmaya başlamıştı.

BOLUM VIII

Özgürlük Ödülü

Dikenli Tellerden Azade Bir Dünya

Fürstenberg tren istasyonunda, sığınmacılardan, kayıp ya da birliğinden kaçmış askerlerden oluşan bir kalabalık kaynaşıyordu. Bize güney hattının kesik olduğu ve Ruslann kuzeyden Berlin'e ilerledikleri söylendi. Ne tarafa gideceğimizi bilemeden umutsuzca çevremize bakmıyorduk. Yaşamlarımızı yönlendiren sirenler yoktu, bize ne yapacağımızı söyleyen birileri de. Yıllarca süren kölelik hepimizin hareket kabiliyetini ortadan kaldırmıştı, bağımsızca karar veremez olmuştuk ve şu anda kendimizi savunmakla ve kendi başımıza karar vermekle yüz yüze gelmiştik. Hiçbirimiz karar veremiyorduk, hiçbirimizde kendine güven diye bir şey kalmamıştı. Daha sonra bazı kadınların o kararsızlık ve umutsuzluk ortamında Ravensbrück'e geri döndüklerini öğrenecektim. Özgürlüğün kaosu, kişisel inisiyatif talebi onlara çok fazla gelmiş ve çareyi yeniden köleliğe dönmekte bulmuşlardı.

Bir grup askere yaklaşıp bir harita, bir parça kâğıt ve kurşun kalem istedim, acaba cephelerin nerelerde olduğunu biliyorlar mı diye de sordum. Bir harita çıkarıp bana cephelerin nerelerde olabileceğini gösterdiler. Ruslar doğuda hâlâ Oder'deydiler, fakat kuzeyde neredeyse Berlin'in yakınlarına gelmiş olmalıydılar ve askerler Rusların doğudan yeni bir saldırıyla Oder'i geçeceklerini düşünüyorlardı. Amerikalılar ve İngilizler hâlâ Elbe'deydiler ve ileri bir harekâta girişmekte isteksiz görünüyorlardı. Onlara, iki cephe arasından Potsdam'a gidip gidemeyeceğim konusunda ne düşündüklerini sordum. Orada annemi bulabileceğimi umuyordum. Daha sonra annemle birlikte Amerikan ve İngiliz hatlanna ulaşacaktım.

Askerlere göre, bu hâlâ mümkündü, fakat bu durum ne kadar sürecekti, işte onu söylemek zordu, izlemem gereken rotayı

bir kağıda çizip ertesi gün hareket edecek treni beklememi salık verdiler. Bu trenle Neu-Strelitz'e kadar gidebilirdim, bundan sonra da güney-doğu yolu boyunca ilerlemeyi deneyecektim. Tavsiyelerine uyup geceyi istasyonda geçirdim. Zaman zaman hava saldırısı alarmı veriliyordu ama aldırış ettiğimiz yoktu; sığınaklara gitmemek gibi bir alışkanlık edinmiştik.

Ertesi gün Emmi Gorlich beni bulup yanıma geldi. Kamptaki tavırlarından ötürü ona karşı kötü duygular beslemem için çok nedenim vardı. Başım dertteyken bana yardım etmeyi reddetmişti. Bu yüzden yeniden Ceza Hücrelerini boylamış ve bir süre kalmıştım, şimdi ise benden yardım istiyordu. Kendisi ve Helene Kretschmar benimle gelebilirler miydi? Akılları başlarından gitmişti ve ne yapacaklarını bilmiyorlardı. Helene iki kere tifüsten kurtulmuş ve gaz odasına gönderilecekler listesine girmekten de iki kere son anda sıyırmıştı. Hâlâ çok güçsüzdü ve çok fazla yürüyemeyeceği ayan beyan ortadaydı. Onlara ne yapacaklarına dair önerilerimi söyledim, eğer isterlerse benimle de gelebilirlerdi.

Tren hakkındaki bilgi doğru çıktı, zamanında geldi. Trene binmemiz için epey bir savaşmamız gerekti, askerlerimin yardımıyla bunu da başardık. Sonunda hareket etti tren. Çok sayıda asker vardı trende, çevrelerinde olup bitene karşı tamamen ilgisiz ve tuhaf bir sessizlik içindeydiler. Kör olduklarını fark etmek için bir süre geçmesi gerekti. Doğunun uzaktaki bir göz hastanesinden çıkmışlardı. Bir milis bize giysilerimizdeki yamaların farklı renklerinin ne anlama geldiğini sordu. Söylediğimizde bize büyük bir sempati gösterdiler. Aralarında para ve yiyecek toplayıp bize verdiler, ayrıca çok değerli tavsiyelerde bulundular.

Potsdam'ın ağır hava saldırısı altında olduğunu ve annemin yaşadığı semtin yerle bir olduğunu o sırada öğrendim. Bu haber bütün cesaretimi alıp götürdü. Potsdam'a ve anneme ulaşma isteği bütün bu kaos ve kargaşa içinde beni ayakta tutmuştu. Bu duygunun kaybolduğunu hissettim. Annem yıkıntıların altında kaldıysa ne olacaktı? Oraya gitmemin ne anlamı vardı, peki ben ne olacaktım? Tren Neu-Strelitz'de durmadan geçip gitti, umurumda bile değildi artık. Aynı şekilde bütün istasyonları durmadan geçti ve yalnızca Kuzey Mecklenburg'daki Güstrow'da durdu. Muhtemelen biri, tüm sığınmacılara mümkün olduğu kadar kuzeyde inmelerini söylemişti.

Trenden indikten sonra, yüzlerce asker ve sığınmacıyla itişip kakışarak peron boyunca ilerledik. Bundan sonra ne yapacağımıza ya da nereye gideceğimize ilişkin en ufak bir fikrimiz yoktu. Böylesi bir özgürlük ne işe yarardı ki? Sonunda istasyondan çık-

tık. Kasaba kalabalıktı ve herkes yeni bir hava saldırısından korkuyordu. Dinlenecek bir yer bulmaya çalıştık ve bir geçici kampa doğru yol aldık. Yine mi kamp? Birbirimize baktık. Evet ama başka ne yapabilirdik ki? Sonunda kampı bulduk, korkunç bir kalabalık vardı, erkekler, kadınlar, çocuklar. Tahtakuruları, bitler, saman şilteler ve suyu bol çorbalar bize Ravensbrück'ü hatırlattı.

Ortalıkta ne gazete vardı ne de güvenilecek bir bilgi kaynağı. Tek bilgi kaynağımız söylentilerdi. Güstrow da acilen boşaltılmaya başlamıştı. Oder'den "geri çekilen" bir grup askerle sohbete giriştim. Söylediklerinden net bir şekilde anlaşıldığına göre, Rus saldırısı başlamıştı. Bundan sonra gelen bütün haberler Rusların ilerlemesiyle ilgiliydi. Bu benim derhal harekete geçmeme yol açtı. Ne yapmak istediğimi bilmesem de ne pahasına olursa olsun kaçınmam gereken şeyin ne olduğunu çok iyi biliyordum. Askerlerden bir harita edinip batıya doğru izleyeceğim rotayı tespit etmeye giriştim. Emmi Gorlich, Partili komünist olsa da burada kalıp Ruslarla buluşmaya hiç de gönüllü değildi. Şimdiden onların sivillere, özellikle kadınlara nasıl davrandıkları hakkında öyle söylentiler yayılmaya başlamıştı ki, sonunda o da benimle gelmeye karar verdi. Helen gitmek istemiyordu ama tek başına kalmak istemediğinden bizimle gelmekten başka çaresi yoktu.

Kasabadan çıkıp batıya doğru yol aldık. Planım, en hızlı şekilde Amerikan hatlarına ulaşmaktı. Askerlerin bana verdiği bilgilerden yararlanarak haritadan en kısa yolu saptadım. Yol kenarlarında terk edilmiş tankların, yanmış otobüslerin ve diğer taşıt araçlarının enkazları vardı. Yol, kaçan insan kalabalığıyla doluydu. Çoğu yürüyerek gidiyordu, bazıları kurtarabildikleri eşyalarını yükledikleri çiftlik arabaları temin etmişlerdi. Zaman zaman üstlerine ev eşyaları bağlanmış otomobiller geçiyordu yanımızdan. Herkes aynı fikre kilitlenmiş gibiydi - Ruslardan kaçıp batıya ulaşmak.

Her yarım saatte bir, Helene'nin dinlenmesi için duruyorduk. Akşama kadar bazı güçlüklerin üstesinden geldik ama akşam olunca Helene artık daha fazla yürüyemeyeceğini söyledi. Bunun üzerine en yakındaki çiftlik evine giderek sığınacak yer sorduk. Burası da kaçanlarla doluydu, neyse ki çiftliğin ambarında kendimize bir yer bulabildik. Samanların içinde, yıkık damdan yıldızları seyrederek uyuduk o gece. Sabah olunca yolumuza devam etmek üzere hazırlıklara giriştik. İyi bir insan olan köylü kadın elbiselerimizdeki tuhaf yamaların anlamını sordu. Bir toplama kampından yeni salıverildiğimizi söylediğimizde büyük

sempati gösterdi ve bize "en iyi oda"sını verdi. Büyük bir heyecanla kampı sordu ve orada hiç İncil Talebesi olup olmadığını öğrenmek istedi. Ona, kampta çok sayıda İncil Talebesi olduğunu söyledik. Kamptan Klärchen Mau adlı bir kadının Güstrow' dan olduğunu hatırladım o ara. Köylü kadın Klara Mau'yu çok iyi tanıyordu, bize kendisinin ve kocasının Enternasyonal İncil Talebeleri Birliği'nin üyesi olduklarını söyledi.

Artık istediğimiz önümüzde, istemediğimiz arkamızdaydı. Köylü kadın bize patates, domuz etli, bol soslu harika bir yemek verdi; gerçek yataklı, gerçek çarşaflı ve battaniyeli bir de oda... Yola çıkacak ölçüde güçleninceye kadar orada kalmamız için ısrar etti. Bu son derece cazip bir teklifti, hem Helene hem Emmi teklifi kabul etmem için ısrar ettiler, şimdilik kaydıyla kabul ettim. Bahçenin alt tarafında, arkadaki temiz akarsuda giysilerimizi yıkadık. Ilık bir ilkbahar günüydü, güneş giysilerimizi hızla kuruttu. Akarsuyun arkasında harika bir çimenlik vardı, küçük köprüyü geçip oraya gittim. Burası, uzun ve sık çimenlerle kaplı, çok sayıda düğün çiçeğinin ve diğer vahşi çiçeklerin yetişmesi için son derece elverişli bir araziydi. Birma'da da, Ravensbrück'te de hayal ettiğim hep buydu. Dere, taşların üzerinden çağıldayarak bir göle akıyordu. Sık çalıların ve söğüt sıralarının bulunduğu kıyı boyunca yürüdüm. Özgürlük de, yaşamak da çok tatlı, çok güzeldi. Gökyüzünde uçaklar uçuyordu. Onların motor sesini duyabiliyordum, zikzaklar yaparak ilerliyorlardı. Çok uzaklardan gelen bu sesler o anda dikkatimi çekmedi. Güneş parlıyor, sular ışıldıyordu, çimenler yemyeşildi ve yürürken yumuşaklıklarını hissediyordum. Çok uzun zamandır olmadığım kadar mutluydum.

Derken aniden sinirleri sarsan büyük bir gürültü koptu. Korkuyla gökyüzüne baktım, uçaklar üzerime doğru geliyor ve yere doğru ateş ediyorlardı. Kendimi gölün kenarındaki kum ve çakılların üzerine atıp korku ve umutsuzlukla yerde öylece kalakaldım. Ah Tanrım, ah Tannm, diyordum kendi kendime, ölmeyeyim, ne olur. Birazcık daha yaşayayım. Şimdi ölmek istemiyorum.

Üç dört uçak pike yaparak alçaldı, attıkları mermiler yakınlara bir yerlere düşüyordu, sonra yeniden yükseldiler. Alçak uçuş saldırısına ilk kez tanık oluyordum. Ortalık sakinleştiğinde titreyerek ayağa kalktım. Beni hedef almadıklarını söylemek gereksiz. Arkamda, biraz ilerde, görüş alanımın dışındaki bir askeri konvoydu hedefleri. Bir duman bulutu yükseldi oradan. Muhtemelen tanklara ya da kamyonlara ateş etmişlerdi. Kırlarda bu kadar yürümek yeterliydi, hızla çiftlik evine döndüm. Oraya vardı-

gımda kırsal hayata dalmanın zamanı olmadığını hatırlatan başka şeylerle de karşılaştım. Kaçanlar bitmez tükenmez kafileler halinde gelip Schwerin'e doğru yol alıyorlardı. Onlardan gelen haberlere göre Ruslar Oder'i geçmişlerdi ve Güstrow'dan yalnızca birkaç mil uzaktaydılar. Makineli tüfek seslerini bile duyabileceğim kadar bir uzaklıktı bu. Gecikmeden yola koyulmamız gerekiyordu.

Bu arada köylü kadınla kocası da gitmeye karar vermişti, at ve öküzle çekilen arabaları evin önünde beklemekteydi. Birkaç değerli eşyalarını yüklemişlerdi arabaya, sırt çantalarımızı yığdık biz de ve böylece yola çıktık. Adam öküzle birlikte önden gidiyordu kalabalık yolda, at onların arkasından geliyordu, küçük oğullan çantalanmızın üzerinde oturmuştu. Adamın yüzünde hiçbir ifade yoktu, son derece soğukkanlı görünüyordu, sanki kasabaya çiftlik için bir şeyler almaya gidiyordu. Zaman zaman arabalar, askerlerle dolu kamyonlar ve çok sayıda subay ve motosikletliler geçerken yolun kenarına çekilmek zorunda kalıyorduk; yoldaki sivil halkın arasından geçip gidiyorlardı.

Schwerin yolunda bir Askeri Polis devriyesi tüm sivilleri durdurup yan yola sürdü. Ana yol tamamen askeri trafiğe ayrıldı. Arabalarımızın tekerlekleri şimdi kumlu yolda gıcırdıyordu ve öküz, arabayı zorlukla çekiyordu. Akşama doğru bir koruluğa geldik ve burada mola vermeye karar verdik. Savaşın sesleri gittikçe yaklaşıyordu. Yere alçalarak saldırılar yapan uçaklann homurtulan eksik olmuyordu ve makineli tüfeklerin takınılan neredeyse kesintisiz işitiliyordu. Ufukta, çeşitli yerlerden siyah dumanlar yükseliyor, yanan çam ağaçlannın kokusu burnumuza geliyordu. Kendimize mümkün olduğunca rahat yerler yapıp uykuya daldık. İki köylü, yanlarında getirdikleri kocaman kuştüyü yastıklarda yattılar, küçük oğullarını da aralanna almışlardı.

Sabah uyandığımızda çiğden sınlsıklamdık. Köylüyle karısı daha önceden uyanmışlardı ve durumlarını konuşuyorlardı. Adam, Ruslardan önce Amerikan hatlarına asla ulaşamayacaklarına karar vermişti; en iyisi savaş geçip gidinceye kadar beklemek ve ondan sonra çiftliğe geri dönüp neleri kurtarabileceklerine bakmaktı. Helene de gidemeyeceğini ve onlarla kalmaya karar verdiğini söyledi. Benim için yeni bir karar söz konusu değildi. Ne olursa olsun Rusların gelmesini bekleyemezdim. Beni yakalarlarsa... Acele etmeliydim. Emmi benimle birlikte gelmeye karar verdi, böylece ayrıldık ve adamın gösterdiği yoldan tarlalara doğru yürüdük.

Alçak uçuş yapan uçaklar yüzünden yollardan mümkün olduğu kadar uzak durmaya karar verdik. Bir kere yaşamıştım ve

yenisini yaşamak istemiyordum, üstelik yolda bile değildim saldın olduğunda. Ormandaki birkaç saatlik bir yürüyüşten sonra ağaçlarla örtülmüş bir yola geldik. Her iki tarafından görebildiğimiz kadarıyla ağaçların altına askeri malzemeler, cihazlar ve silahlar yığılmıştı. Bu tehlikeli noktadan mümkün olduğu kadar çabuk bir şekilde uzaklaştık, alçak uçuş saldınları yeniden başlamıştı, korku içindeydik. Uçaklar sürüler halinde dalış yaparak alçalıyor, makineli tüfekleriyle yeri dövüyorlardı, uçaksavarlar susmak bilmiyordu. Dönüp yeniden ormanlık alana kaçtık. Canımızı kurtarmak için hızla çalıların içine girdik, elbiselerimiz ve çoraplarımız yaban güllerinin dikenlerine takılıp yırtıldı.

Meydanlık bir yere geldiğimizde yolumuzu kaybettiğimizi anladık. Oturup sakinleşmeye çalıştık. Burası tipik bir orman içi meydandı, savaş da, ani ölüm de çok uzakta gözüküyordu. Emmi'nin yanında hâlâ Kızıl Haç paketinden aldığı bir kutu Nescafe vardı. Yakınlardaki bir su birikintisinden su getirdim. Su oldukça kirli görünüyordu ama seçim yapacak durumumuz yoktu, yanımızdaki alüminyum cezvede yapılabilecek en harika kahveyi yaptım. Kahveyi içince kendimizi çok daha iyi hissettik ve büyük bir güçle yeniden yola koyulduk. Saatimiz yoktu ama akşam üzeri olduğuna karar verdik, her ikimiz de köylüler kadar zamanı tayin etmesini biliyorduk, güneş batıdan batardı, o tarafa doğru ilerledik. Bir patikaya rastlayıp onu izledik. Yolda iki askere rastlayıp yol sorduk.

"Ne tarafa gitmek istiyorsunuz," diye sordu askerlerden biri, "Ruslann tarafına mı, Amerikalıların tarafına mı?"

"Amerikalılann tarafına," diye yanıtladım.

"Biz de öyle," dedi. "O zaman en iyisi bizimle gelmeniz." "Fakat siz doğuya gidiyorsunuz," diye itiraz ettim. "Ruslann o tarafta olması gerekiyor. Bak biz bu taraftan geliyoruz."

Bundan sonra aramızda aptalca bir tartışma başladı ve bir süre sonra ben güneşin batıdan batıp batmadığından bile emin olamaz hale geldim. Neyse ki bir motosikletliye rastladık ve askerler onu durdurup fikrini sordular. Motosikletli bizim tezimizi destekleyince askerler yumuşadı. Motosikletli bize Rusların yalnızca birkaç mil uzaklıkta, Amerikalıların ise bir günlük yürüyüş mesafesindeki Bad Kleinen'de olduklarını söyledi. Bad Kleinen'e giden demiryoluna vanncaya kadar hızla yürümemiz gerekiyordu. Bu tren yolunu bırakmamalıydık. Rusların çok yakında olduğu haberiyle kanatlanamadıysak da iyice hızlanmıştık.

Güneş battığı halde aynı hızla yolumuza devam ettik ve karanlık bastıktan az sonra demiryoluna ulaştık. Motosikletliye göre, bu noktadan Bad Kleinen on milden fazla bir mesafedeydi.

Tek sıra olmuş bir asker grubu yolun kenarından, kasabaya doğru yürüyordu. Hiçbirinin silahı yoktu, çoğu herhangi bir yük de taşımıyordu. Onlara katıldık. Gece olmasına rağmen ne olup bittiğini görecek kadar aydınlıktı ortalık. Çok hızlı yürüyorlardı; yaralılar bile, hantal adımlarla da olsa elden geldiğince hızlı yürümeye çalışıyorlardı. Aniden bir iki asker koşmaya başladı, diğerleri de koştular. Emmi'yle ben de onların arkasından tırısa kalktık ama biraz koştuktan sonra bıraktık. Elden geldiğince hızlı bir şekilde yürüyüşümüzü sürdürdük, fena halde susamıştık ikimiz de.

"Ne oluyor?" diye sorduk yanımızdan koşarak geçen adamlara. "Neden koşuyorsunuz?" Fakat kimse cevap vermedi. Yolun kenarına oturmuş yaralı bir adama sorduk.

"Ah" dedi, yorgun bir sesle, "İkide bir Rus tanklarının köşeyi dönüp gelmekte oldukları söylentisi yayılıyor. Biri koşmaya başlayınca diğerleri de koşuyorlar."

Yeniden tabana kuvvet yürüdük. Biz özgürlüğe gidiyorduk ama bu askerlerin hepsi hapse atılacaktı - en azından hapishanelerini seçmek istiyorlardı. Yolun her iki yanında da savaş enkazı göze çarpıyordu - piyade tüfekleri, uçaksavar topları, makineli tüfekler, cephane sandıkları, terk edilmiş her türden askeri avadanlık. Bir kavşağa geldik, ilerdeki bekçi kulübesinde ışık vardı; bir bardak su istemeye gittik oraya. Şaşkınlık içinde, odadaki masanın üstünde konserve yiyecekler, çikolatalar, sigaralar, kuru üzüm paketleri ve buna benzer kaliteli yiyecekler ve içecekler gördük. Bu malzemenin Kızıl Haç paketlerinden alındığına kuşku yoktu. Bekçinin karısı çocuklarının bunlan çevreden topladığını açıkladı. Bir treni yağmalayan askerler, Amerikan hattına yaklaşınca ganimetlerini bırakıp gitmişlerdi. Yağmacı muamelesi görme riskine girmek istememişlerdi.

Kana kana su içtikten sonra yolumuza devam ettik. Kadının söylediği doğruydu; konserveler ve paketler her tarafa saçılmıştı. Sırt çantalarımızı onlarla doldurduk kıtlıktan çıkmışçasına. Aynı zamanda parlak SS üniformaları içindeki adamların yırtılmış fotoğrafları da vardı yollarda ve şu zırva, "soyun temiz" olduğunu gösteren geçiş kartları. Bu kartları bulunduranlar damarlarında Yahudi kanı taşımadıklarını ispatlamış oluyorlardı. Eski Nazilerin, eşyalarının arasında bu tür şeyler bulundurmaktan korktukları açıktı. Fakat biz sırt çantalarımızı doldurdukça dolduruyor, bu yüzden daha da fazla yoruluyorduk yürürken.

O sırada arkamızdan yaklaşan bir trenin sesini duyduk. Ah bir binebilseydik ona! Tren çok hızlı gitmiyordu ama bizim atlayacağımız kadar yavaş da değildi. Ancak bir mucize eseri oldukça yakınımızda bir yerde gürültüyle durdu. Tuhaf bir trendi bu,

hem yolcu vagonları vardı, hem de yük taşıyan vagonları; kadınlar, erkekler ve çocuklarla tıklım tıklım doluydu. Son gücümüzü kullanarak trene doğru koştuk. Ah bir yetişebilseydik! Trenin yanına geldiğimizde artık binecek kadar bile gücümüz kalmamıştı, neyse ki yük vagonundaki birkaç adam uzanıp bizi yukarı çektiler, bitkin bir halde uzandık vagonun zeminine.

Bir süre sonra tren yeniden hareket edip ağır ağır ilerledi. Anlaşılan bu, Ruslar gelmeden önce Neu-Strelitz'den yola çıkan son trendi. Demiryolu çalışanları kanlarını ve ailelerini götürebilmek için bir lokomotif bulup vagonları bağlamış ve yola çıkmışlardı. Bir süre sonra tren yeniden durdu, bu sefer artık daha ileri gitmeyecekmiş gibi bir hali vardı. Adamlardan biri trenden inip ne olduğunu öğrenmeye gitti. Neden bu kadar uzun süre durmuştuk, bunu öğrenmeliydik. Geri geldiğinde verdiği bilgi şuydu: Önümüzde yaralılarla dolu beş Kızıl Haç vagonu bulunuyordu ve hiçbir trenin Amerikan hatlarına gitmesine izin verilmiyordu.

Tren giderek boşalmaya başladı. İçerisi soğuktu, bacaklanm sertleşmişti. Yeniden yürümek düşüncesi bir işkenceydi, ayaklarım su toplamıştı ve acıyordu ama teslim olmayacaktım. Bad Kleinen çok yakınlarda olmalıydı.

"Ben inip gidiyorum," dedim Emmi'ye.

Bunun akıllıca bir şey olduğundan oldukça kuşkuluydu ama ben son derece kararlıydım. Sonunda o da gelmeye karar verdi. Vagondakiler bizi vazgeçirmeye çalıştılar.

"Eğer hatlara doğru giderseniz sizi vururlar," dediler ama ben kararımı vermiştim bir kere. Yolun kenarına atladık, diğer vagonlann yanından geçerken vurulacağımız konusunda tekrar tekrar uyanldık. Vurulma fikri beni hiç korkutmuyordu. Birincisi, bunun olacağına inanmıyordum. Amerikalıların, gündüz vakti hatlanna yaklaşmakta olan iki kadını vuracaklarına ihtimal vermiyordum ve şafak neredeyse sökmek üzereydi, ikincisi, Ruslara esir düşmektense Amerikalılar tarafından vurulma riskini seve seve göze almıştım.

Hastane treninin yanından geçtik. Her birinde beyaz bayrak sallanan beş vagondan ibaretti bu tren. En öndeki vagonu da geçince Bad Kleinen tren istasyonunu gördük. Bomboştu istasyon. Tek bir canlı görünmüyordu ortalıkta. Batıya giden geçidin dik merdivenlerini çıktık ve en üst basamağa gelince Amerikalıları gördük. Dağınık düzende sessizce yayılmışlardı çevreye. Hiç duraksamadan onlara doğru ilerledik. İtiraf edeyim ki hafif makineli tüfeklerini görünce yüreğim hopladı ama Ruslar arkamızdaydı

ve eski toplama kampı mahkûmları olarak bilincimiz bu konuda son derece açıktı.

En yakındaki askere doğru ilerledik. Yuvarlak, kırmızı yüzlü, dost görünüşlü biriydi, merakla bize bakıyordu. Kırık dökük İngilizcemle ona Ravensbrück Toplama Kampında beş yıl kaldığımızı, daha önce Sibirya'daki toplama kampında bulunduğumu anlattım. Eğer Ruslar beni yakalarlarsa yeniden oraya götüreceklerdi. Rica etsek, buradan güvenlik içinde geçmemize izin verir miydi acaba?

Renkli yamalar içindeki sefil giysilerimize bakınca ona hemen bu giysilerin anlamını açıkladım, sonra ağzındaki sakızı bir yandan diğer yana geçirip yaya yaya şöyle dedi: "Tamam kardeş. Geç bakalım." Eliyle de yol gösterdi üstelik. Hayatımda hiç böylesine güzel davet sözcükleri duymamıştım.

O anda boynuna sarılıp öpebilirdim ama fazla arsız görüneceğim düşüncesi bunu yapmamı önledi. Neşeyle ve aceleyle geçtik.

Birkaç adım atmıştık ki arkamızdan seslendi: "Hey kızlar. Bekleyin bir dakika." Tanrım, diye düşündüm, fikrini değiştirdi galiba. Bizi geri gönderecek. Ağır ağır geldi arkamızdan, başıyla kendisini takip etmemizi işaret etti. Kapısında nöbetçi duran bir evin önüne geldik. "Burada bekleyin," deyip içeri girdi. Sabırsızlıkla bekledik. Galiba üstüne sormaya gitmişti. Sanırım kendisi bir astsubaydı. Kolunda iki pırpır vardı.

Bir süre sonra uzun boylu, güler yüzlü bir subayla birlikte geldi. Subay bize şöyle bir baktı, bir şey söylemedi. Bizim astsubay evin arka tarafına gitti. Birkaç dakika sonra at nallarının sesini duyduk, astsubay iki atın çektiği bir çiftlik arabasıyla geldi.

"Alın bunu," dedi. "Anlaşılan epey yürümüşsünüz. Bununla devam edin yolunuza."

At ve Araba

Atlar engebeli arazide ilerlemeye başladı, dizginlere zorlukla hakim olabiliyordum. Araba sanki her an devrilecekmiş gibi sallanıyordu, arabacının oturma yerinin kenarlarına korkuyla tutunuyorduk. Yönü tayin eden biz değil, atlardı ve taşlık alan bitince, dönüp hiç istiflerini bozmadan batıya doğru giden patika yoldan ilerlediler. Arabamız demiryoluna gelince şakadan "bırr!" dedim. Atlar anında durdular. Rahat bir nefes aldım, kasılmış ellerim gevşedi. "Evet Emmi, ne diyorsun şimdi? Hiç hayal edebilir miydin emrimizde gerçek bir araba ve gerçek atlar olacağını?

Ve bir Amerikan askerinden böyle bir fikir çıkacağını? Hem de benim bu berbat İngilizcemle anlattık derdimizi. Doğru dürüst bir teşekkür bile etmedik, ne kadar mutlu olduğumuzu anlamadı bile... Ama neden hiç sesin çıkmıyor?" Başımı ona doğru çevirdiğimde yüzünün ne halde olduğunu gördüm. Eliyle koluma yapışmıştı.

"Atlar ödümü koparttı. Düşünsene bir, ya dört nala kalksalardı!"

"Ah, ne saçma şey," dedim bir an bile düşünmeden. "Biraz sakin ol bakalım." Kızgınlıkla elini kolumdan çözmeye çalıştım. Fakat kızgınlığım, geldiği gibi çabucak geçti; "Deh" deyip dilimi şaklatarak atlan cesaretlendirdim ve dizginleri oynattım - aynı çocukluğumda babamın sürücülerinden öğrendiğim gibi. Ve benim şaşkın bakışlarım arasında atlar yeniden ilerlemeye başladı.

Gerçi kaderimizin aniden tersine dönmesi konusunda hâlâ endişelerim vardı ve yolculuğumuzun sonunu yeniden düşünmeye başlamıştım. Potsdam'a gidemeyeceğim için aklıma Thierstein gelmişti. Burası, babamın geldiği ve babamın ebeveyinin bir çiftlik evi bulunan, Aşağı Bavyera'daki küçük bir köydü. Mecklenburg'la Bavyera arasındaki muazzam mesafeyi bir an bile düşünmeksizin oraya gitmeye karar verdim ve bütün çabamı bu hedef üzerinde yoğunlaştırdım.

"Emmi, Bavyera'ya, Prag'a, canımız nereye isterse oraya gideriz artık. Dünya artık bize ait."

Büyük bir mutluluk duygusuna kapılmıştım - dünya birdenbire değişmişti. Nereye gittiğini bilmeden kaçmalar sona ermişti; hedefimizi özgürce seçmiştik, özgürlüğe giden yol açıktı. Yedi yıllık bağımlılık sona ermişti ve büyük bir yaşama sevinci vardı artık. Çevremdeki her şey sanki yeni oluşmuştu: Ormanın kenarındaki pembemsi dağ laleleri, huş ağaçlarının gümüşten gövdeleri, geçen yılın çürüyen yapraklannm arasından biten yeni otlar ve yeryüzünün kokusu. Tepeye doğru uzanan orman yolunda ilerleyen atların sallanan başlarının ötesinde mavi ilkbahar göğü uzanıyordu.

Tepeye ulaştık, şimdi yol dik bir şekilde aşağıdaki küçük bir gölün kıyısına iniyordu. Fakat sürücünün bilgi ve becerisi buradan inmeye yetecek miydi bakalım. Arabamızın frenleri yoktu ve ben dizginleri çekerek araba okuna bağlı zincirlerin yardımıyla hayvanlann arabayı yavaşlatmalannı nasıl sağlayacağımı bilmiyordum. Araba zavallı hayvanlann arka ayaklanna vura vura onları dört nala inmeye zorladı. Neyse ki tam gölün kenarında durdular, biz de aynı atlar gibi korkuyla titriyorduk. İşte o zaman ilk

kez Emmi'nin korkusunu ve arabadan adayıp derin bir soluk alışını anladım.

Araba, "Trainvvagen" denilen Alman yapımı bir araçtı. Battaniyenin altında bir kova ve yarısı dolu bir yulaf çuvalı bulunca çok sevindik. Kovayla göle gittim. Tepenin eteğindeki kumlu alana yayılıyordu sular. Zamanla kumlar gölün içine doğru ilerlemişti. Suyun kenarına çömelip kovayı suya yatırdım, hafifçe kumlara yayılan dalgalarla doldurdum.

Sanki atlarımızın dilinden de anlar olmuştuk. Rahatça yiyip içebilsinler diye ağızlarındaki gemleri gevşettik. Yumuşak, ılık ağızlarını okşadık. Ancak yulafa itibar etmeyip sadece su içtiler. Acaba bir hata mı yapmıştık onlara karşı? Üzgün ve yorgun bir şekilde başlarını öne eğdiler. Evet, Emmi haklıydı, koyu kahverengi olanı topallıyordu - belki de toynağı acıyordu. Kim bilir ne kadar acı çekiyordu. Belki de bütün bir savaş ilerlemelerle ve geri çekilmelerle geçmişti onlar için. Onları çözüp çayırlara bırakmak isterdim ama yakınlardaki bir köyde iyi bir ahır bulmanın daha doğru olacağını düşündüm.

Az sonra bir karayoluna çıktık. Ana baba günüydü, çok ağır ilerleyebiliyorduk. Yol, kaçanların arabalanyla tıkanmıştı. İnsanlar, iki ayrı yönde akıyorlardı. Bir kısmını yüzlerinden hiçbir duygu okunmayan, sefil bir halde, ısrarla batıya doğru ilerleyen insanlar oluşturuyordu; zıt yönde gidenler ise gürültücü ve cengaver bir havadaydılar. Ne zaman yanımızdan bir motorize birlik geçse, bir tank sağır edici bir gürültüyle diğer sesleri bastırsa, bizim açık kahverengi at şaha kalkıp arabayı hendeğe sürüyordu. Keşke bu hayvanları yönlendirmeyi daha iyi bilseydim. Önümüzdeki arabalar gayet düzgün bir şekilde ilerliyorlardı, belki de onlann atlan kaçışa alışmışlardı. Ne zaman durmak zorunda kalsak ve ben özlemle karanlık ormanlara baksam, ne zaman hayallere dalıp dikkatim dağılsa, açık kahverengi at aniden sıçrayıp bana gerçekleri hatırlatıyordu. Küçük jipler gürültüyle geçip gidiyordu. İyimserliğim yavaş yavaş sönmeye başlamıştı. Açık kahverengi atın geminin, ağzının kenarını yara yaptığını farkettiğim zaman mutluluğu ve özgürlüğü neredeyse bir yana bırakıp umutsuzluğa kapıldım. İster istemez atları çözdük. Yolun kenarlarında, sanki bir uyanymış gibi at leşleri vardı, karınları korkunç bir şekilde şişmiş ve dilleri dışan sarkmıştı. Karayolunun sol ve sağ tarafında terk edilmiş silahlar, yanmış arabalar, yatak çarşaflan, kırık dökük eşyalar. Eşyalann arasında sık sık haçlara rastlanıyor, arada sırada çelik miğferler göze çarpıyordu. Bu tampon bölgede ağır ağır ilerledik. Şurada burada içlerine su dolmuş bomba çukurlan vardı.

Yolda kalan arabalar vardı. Bir Amerikan barikatına doğru yavaş yavaş ilerledik. Biz yaklaştıkça geçmelerine izin verilmeyen yolculann sayısı artıyordu. İnsanlar yolun kenarındaki çayırlarda toplanmışlardı. Kırık dökük eşyaların yanında bacaklarını uzatmış, lanet okuyup duruyorlardı.

"Biz Ravensbrück Toplama Kampından geliyoruz. Bu arabayı ve atları bize bir Amerikan askeri verdi."

"Tamam. Geçebilirsiniz."

Portakal rengini almış güneş, uzayıp giden karayolunun ötesindeki ağaçların arasından batıyordu. O yönde ilerledik. Karanlık bastığında bir köye vardık, yorgun argın. Dizginleri çekiştirmekten kollanm ağrıyordu. Arabadan inmek de eziyetli oldu. Ahırda atlara bir yer bulduk. Hayvanlar açıkta kalmadığı için çok mutluydum. Kendimize de geceyi geçirebileceğimiz bir yer bulduk. Ambarda askeri battaniyelerimizi samanların üzerine serdik. Zifiri karanlıktı içerisi, bir köşede ağlayan bir çocuğun sesini duyuyordum. Bir kadın susturmaya çalışıyordu onu. Altımızdaki samanlar hışırdayıp duruyordu. Ambar insanlarla doluydu. Tozlar dudaklarımıza yapışıyordu. Emmi uyuyamıyordu, ben de öyle. Hâlâ arabada sallanıyor hissi içindeydim ve gözlerimi kapattığımda - film şeridi gibi - ağaçlar, çayırlar ve tarlalar geçiyordu ve ardından yine arabalann sarsıntısı. O telaş içinde sinirlerimiz iyice gerilmişti. Her ikimiz de kamp duvarlarının ve dikenli tellerin arkasında çok uzun süre yaşamıştık. Şimdi ise özgürlüğe doğru yol alıyorduk, alışık olmadığımız sayısız izlenim ve görüntüyü özümsemekte zorlanıyorduk, içimizde yeni yeni uyanan yaşama sevincini kaldıramıyordu duygulanmız.

Ertesi sabah bir çiftçi - kendisi de bir sığınmacıydı - beceriksizliğimi fark edip atlan koşmamıza yardımcı oldu. Bizi uğurlarken, "Aman bayanlar, bunlarla uzağa gitmeyin," dedi. Güneşsiz sabah aydınlığında sessizce ilerledik. Küçük bir köyde yeniden durdurulduk ve bu sefer geçmemize izin vermediler. Her zamanki gibi, toplama kampından çıktığımızı ve evimize gitmek istediğimizi söylediysek de bu seferki Amerikalılar inatla başlarını salladılar olmaz anlamında. Sonunda bir Amerikalı - muhtemelen subaydı - yaralı Alman askerlerini Schwerin'deki askeri hastaneye götürüp götüremeyeceğimizi sordu. Bir an için düşündük. Schwerin'e gitmek yolumuzdan büyük bir sapma olacaktı, neredeyse geri dönmek gibi bir şeydi bu. Yine de kabul ettik. Amerikalı bir eve girdi. Kısa süre sonra geri döndü, arkasında altı Alman askeri vardı, kir pas içindeydiler, üniformaları yırtık pırtıktı, yüzlerinden bitkinlik okunuyordu, kolları, bacakları ve başları sargılar içindeydi. Bu yorgun ve bitkin insanlann yanında Ame-

rikalının yuvarlak yüzü pek genç kalıyordu. Büyük güçlüklerle arabaya tırmandılar, yanlara oturdular, çamurlu çizmelerini aldırmaksızm bizim sırt çantalarının ve askeri battaniyelerin üstüne uzattılar. Yola çıktığımızda içlerinden biri inliyordu. Subaya benziyordu - üniforması daha iyi bir kumaştandı, göğsünde herhangi bir nişan gözükmüyordu, muhtemelen nişanları alınmıştı. Sargılı başını tutuyor, gözlerini sabit bir noktaya dikmiş, bir şeyler mırıldanıp duruyordu. Söyledikleri arasından birkaç cümleyi seçebildim: "Hayatta kalmak rezillik. Onlar tabancamı almadan bu işi bitirmeliydim!"

"Kapa çeneni!" diye hırladı karşısında oturanlardan biri. "Kendini asmak için zamanın olacak nasılsa!" Sonra bir sessizlik çöktü, bu kim oldukları bilinmeyen çaresiz Alman askerlerine karşı büyük bir acıma hissettim içimde.

ilk barikata geldiğimizde mahkûmlar aşağı indirilip bir eve götürüldüler. Amerikalılar bize beklememizi söylediler. Bir süre sonra yaralılarımızdan sadece üçü geri döndü. Diğerlerini orada tutmuşlardı. Onlara ne olduğunu öğrenmek istedim. Onların yaralı olmadıklarını, savaş tutuklusu muamelesi görmemek için yaralı taklidi yaptıklarını söylediler. Yolumuza devam ettik, bir süre yol aldıktan sonra biraz durup dinlenmemizi önerdim. Askerler çok gönüllüydü dinlenmeye, suyun kenarında çayırlık bir alan bulduk. Sırt çantalarımızı açıp hazinelerimizi gösterdiğimizde askerler de yiyeceklerini bizimle paylaşmayı önerdiler. Birlikte çorba pişirmeye karar verdik. Emmi ve Berlinli gibi konuşan bir asker ateş yaktılar. Bacakları sargılı iki asker atların koşumlarını çözerken ben de odun toplamaya gittim. Fakat bizim atlar garip hayvanlardı, ilkbahar otlarının keyfini çıkartmak yerine, sanki sinek kovarmış gibi başlarını kızgınlıkla salladılar ve şişmiş dudaklarını tedirgin ve gürültülü biçimde yere değdirmekle yetindiler. Çayırda ne yapacaklarını bilmez gibi bir halleri vardı.

Üstümüzde yaktığımız ateşin dumanları yükselirken çimenlere oturup ilk sohbetimize başladık. Berlinli nereden geldiğimizi öğrenmek istiyordu. "Toplama kampları, evet, bunu daha önce duymuştuk. Bakınca anlaşılıyor zaten. Çok farklı görünüyorsunuz. Şu tuhaf giysiler... Bize neden tutuklandığınızı söyleyin bakalım."

Onlara Ravensbrück'ü anlattık.

"Böyle bir şey nasıl olabilir? Bu domuzlar binlerce kadını tutuklamışlar! Gerçekten bu konuda hiç bilgimiz yoktu."

"Peki Auschvvitz'deki gaz odalarını da mı duymadınız? Peki ya öldürülen milyonlarca Yahudiyi?" diye sorduk.

"Biliyorsunuz, kamplarda korkunç şeyler olduğuna ilişkin bir takım fısıltılar her zaman vardı ama oralarda gerçekte neler olduğu hakkında hiçbir fikrimiz yoktu... Gerçi yıllarca önce bir inşaat sitesinde bir grup kadının üstündeki elbiselerin alındığını görmüştüm. Sanırım bu kadınlar Yahudiydi. Üstlerine ***"Hosenrock'*** giymişlerdi ve tasmalı bir çoban köpeği çevrelerinde dolanıyordu. Fakat kimin aklına gelirdi onların derhal gaz odalarına sevk edilecekleri?"

"Evet, kimin aklına gelir?" diye onayladık.

Bu arada yemek pişmişti, ateşin etrafına oturup Kızıl Haç ikramı çorbayı kaşıklamaya giriştik.

Schwerin askeri hastanesinin önünde askerlerden ayrıldık, çok geçmeden iyileşmelerini ve kısa süre hapis yatmalarını dileyerek.

Bir sokağın köşesinde durup bundan sonra ne yapacağımızı düşünmeye başladık. "Bu atları ve arabayı nasıl savacağız başımızdan?" En iyisi atları ve arabayı bir Amerikalı askere verip Amerikalılara geri yollamaktı. Bir kamu binasının önünde bir Amerikalı asker gördük. Sorunu ona anlatmaya çalıştım. Bize inanmıyormuş gibi, kayıtsız bir tavırla dinledi. Ağzındaki sakızı sağdan sola geçirdi ve teklifimizi homurdanarak geri çevirdi: "Ne yapacağım ben sizin lanet olası atlarınızı? İstemem." Peki şimdi ne olacaktı? Bu zavallı hayvanları kaderleriyle baş başa bırakamazdık.

Ne yapacağımızı düşünürken, karşı sokağın köşesinde, sırtında çuval taşıyan bir adamın bir bahçenin çitlerine yaslandığını fark ettim. Çiftçiye benziyordu. "Emmi, bu adama atları ve arabayı isteyip istemediğini soralım." Arabaya binip adama doğru sürdüm. Durumu açıklayıp arabayı ve atları almasını önerdiğimde anlayışlı bir ifadeyle gülümsedi. Atlan ve arabayı şöyle bir yokladıktan sonra kabul etti. Biraz şaşırmıştım. Bu kadar hızlı karar veren bir çiftçiye rastlamamıştım doğrusu. Atları nasıl süreceğini bildiğini söyleyince dizginleri ona verdim ve ondan bizi Ratzeburg yoluna kadar götürmesini istedim. "Götürürüm ama bugün değil. Eğer senin için de uygunsa yann olur." Bize "sen" diye hitap ediyordu. Schwerin'deki bir köyde akrabaları olduğunu, oraya gidip kansını bulmak istediğini söyledi. "Eğer benimle gelmek istersen yarın sabah seni Ratzeburg'a götürürüm. Kabul mü?" Kabul ettik. Çiftçi dizginleri ele alır almaz bizim atlar sanki yeniden canlanır gibi oldu. Arabayı çekmeye başladılar, bizim topallayan koyu kahverengi at bile aniden arabayı nasıl çekeceğini hatırlamış gibiydi.

Kadınların giydiği bir çeşit "pantolonetek" (ç.n.).

Emmi ile ben arabanın arkasında memnun mesut oturuyorduk. Artık atlarla uğraşmak zorunda olmadığım için de çok memnundum. Karanlık bastı. Arabamızın yeni sahibi geri dönüp bizi şöyle baştan aşağı bir süzdü. Sonra da elbiselerimizdeki boyayla çizilmiş haçlan gösterip sordu. "Aklıma gelmişken, neredensiniz siz?"

"Ravensbrück toplama kampından."

"Tam da düşündüğüm gibiymiş," dedi bizim çiftçi. Eski dostlarına kavuşmuş gibi bir hali vardı. "Demek meslektaşız. Ben de Güstrovv'danım."

"Güstrow?"

"Tabii ki hapishanesinden" diye yanıtladı duraksamadan. Emmi'yle birbirimize bakıp hayretle güldük. Çok hoş bir "meslektaş". Her ne yaptıysa artık.

Hemen söyleyiverdi: "İllegal hayvan kesiminden üç yıl."

Sonra da hapishane hikâyeleri anlatmaya başladı. Komik ve neşeli hikayeleriyle bizi pek güzel eğlendirdi. Kendisi de demir parmaklıkların arkasında kalmış "meslektaşımızın kafasını kurcaladığımız belliydi. Ufuktaki kalın, küt kilise kulesini gösterdi: "İşte oraya gidiyoruz. Akrabalarım orada yaşıyor. Umarım karım yanlanndadır. Ve çocuklar da. Yaklaşık üç yıldır ayrıyım onlardan. Stettin'de oturuyorduk. Bir süre önce oradan çıkartıldılar."

Şafak ağır ağır sökerken köye doğru ilerledik. Kısa süre sonra köye girdik. Önümüzde küçük bir çiftlik uzanıyordu. Araba durunca "Güstrowlu" ile birlikte inip yürüdük. Ortalıkta kimse gözükmüyordu. Bu vahşi günlerde hiçbir şeye güvenmeme kuralını öğrenmiştik.

Arkadaşımız bize durmamızı işaret etti. Gidip kapıyı çaldı. Önce hiç ses çıkmadı. Yeniden vurdu kapıya ve içerden bir ses "Kim o?" diye sordu.

"Benim, Heinrich! Berta burada mı?"

Bir duraksama.

"Anlamadın mı, Anna? Benim, Heinrich. Güstrow'den geliyorum. Artık serbestim."

"Güstrow'dan mı geliyorsun? Cezan bitti mi?" Anna'nın sesi buz gibiydi. "Ne diye geldin buraya? Senin için yapabileceğimiz hiçbir şey yok. Berta bizimle birlikte değil. Onun hakkında hiçbir şey bilmiyoruz, hiçbir şey. Onu başka yerde ara."

Şafağın karanlığında Heinrich'in omuzlarını silktiğini gördüm.

"Hiç olmazsa bir gece sizde kalabilir miyim? İki at ve araba var yanımda. Hayvanlara yem vermek gerek. Aynı zamanda toplama kampından iki kadın. Ambarda kalamaz mıyız bir gece için?"

"Hayır!" dedi Anna kesin bir şekilde. "Kimse kalamaz burada. Çekip gidin! Belki köyden birileri kabul eder sizi." Ayaklarını sürükleyerek uzaklaşırken aşağılayıcı bir şekilde şöyle dediğini duydum: "Hapishane kuşları ve kamp mahkûmları! Bir bu eksikti!"

Ağır adımlarla arabaya döndük. Heinrich, onu aşağılar gibi yere tükürdü. "Bu benim karımın kız kardeşidir. Bu lanet olası çiftçi güruhu bizi insan yerine koymaz. Boş geç. Kalacak başka yer buluruz."

Ertesi sabah şafakla birlikte Ratzeburg yolunu tuttuğumuzda şiddetli bir yağmur yağıyor; aşağıdan, yukardan, her yerden sular fışkırıyordu. Askeri battaniyelere sarınmış oturuyorduk, keyfimiz yerindeydi. Bir tarlanın ortasında park etmiş bir kamyonda verniği parlayan yeni bir mutfak takımı olduğunu gördüm. "Daha sonra geri dönerken bunu ben buradan alırım," dedi bizim "meslektaş". "Nezaket gösterip bana bu arabayı verdiniz. Bununla iyi iş yapılır; insan sırf bununla bile geçinebilir. Herkes kaçmakla meşgul ve ortalıkta polis filan yok. Eski mal sahipleri kaçıyor, kim bilir yakında yerlerine kimler gelecek."

Yağan yağmurun ardına gizlenmiş köylerin yakınından geçtik. Bir ormana girdik, büyük bir zevkle yeşil yosunlarla kaplı ağaç gövdelerinden yağmur sularının akışını seyrettim. Yeniden açık araziye çıktık, yolun ilerisindeki kasvetli griliğin içinde büyük çiftlik evleri ve çiftlik binaları uzanıyordu.

Derken tek atlı şık bir araba geçti yanımızdan. Renkli ekose örtülere sarınmış iki yaşlı insan oturuyordu içinde; adam beyaz sakallıydı, kadının başında ise eski moda bir şapka vardı. Arabanın yanında, at üstünde genç bir kız gidiyordu. Binici pantolonu giymişti, başı açıktı, yağan yağmura aldırış ettiği yoktu. Ne bu kötü havayı ne de bu kaçış halini umursuyor gibiydi. Bir yerlerden ayrılmak zorunda kalmışsanız, umutsuzluk içindeyseniz tam da böyle bir ruh hali içinde olurdunuz; ne kimseye bakardınız, ne de birileri sizi fark ederdi.

Kısa süre sonra "Lützow"u gösteren levhayı okudum. Emmi'ye gösterdim levhayı ve her zamanki şarkımızı söylemeye başladık, "İşte Lützovv'un vahşi, gözüpek avı! İşte Lützow'un vahşi, gözüpek avı!..." Güstrowlu da coşkuyla katıldı bize. Ratzenburg uzakta gözüktüğünde karşımıza çıkan bir diğer yol levhası içimde bir kara mizah patlamasına yol açtı: ***"Ziethen"...*** Böylece, yağmurdan kaçarken, görkemli Prusya geleneğine tutulmuş oluyorduk.

"Meslektaşımıza elveda deyip uzaklaşan arabanın arkasından el salladık. Ayrılmak üzücü oldu. Görülmemiş bir dayanışma duygusu bizi bu hapishane kuşuna bağlamıştı. Konuşmaya bile gerek kalmadan birbirimizi çok iyi anlıyorduk. Kullandığı sözcükler bizimkilerden farklı da olsa birbirimizi anlıyorduk. Çok haklıydı: Kelimenin tam anlamıyla meslektaştık biz.

Yine yayaydık artık ve yağmur da yağmaya devam ediyordu. Sert Mecklenburg toprağında ayaklarımız çalılara takılarak bir malikâneye doğru ilerledik. Malikânenin dış kapısında yerimizde çakılıp kaldık. Büyük avlunun çevresi ahırlarla ve çiftlik binalarıyla çevriliydi. Orada olağanüstü bir şeyler olduğu belliydi. Avlunun ortasında yakılan büyük bir ateşte çeşitli büyüklüklerde tencereler kaynıyordu. Köşede bir domuz kesilmişti. Yaşlı meşe ağaçları tarafından neredeyse bütünüyle gizlenmiş bir şatonun ön yüzü ışıldıyordu geri planda. Dışarda, yağmura rağmen masalar, sandalyeler, dolaplar, koltuklar yığılmıştı. Pencerelerden durmadan yeni eşyalar ve ev araçlan atılmaktaydı dışanya, kadınlar ve erkekler atılan bu eşyaları aceleyle taşıyorlardı. Tavanarasından aşağıya saman bohçalan ve kuru ot desteleri atılıyordu. İnsanlar sırtlarında çuval avluya koşturuyorlardı. Bu kaos ortamında bir grup kadın kapıda durmuş gayet sakin bakmıyordu. Bunlar muhtemelen kâhya kadın ve hizmetçileriydi. Sessiz ve hareketsiz, olup biteni izliyorlardı. Ateşin çevresindeki genç kızlar Rusça bir şarkı söylüyorlar, özgürlüğün neşesini yansıtan yüzleri alevlerle aydınlanıyordu. Bir süre öylece seyrettik, sonra da ağır ağır yürüyerek avludan uzaklaştık. Neden kalmadık orada? Bilemiyorum. Belki de Alman olduğumuz için -eski mahkûm ama yine de Alman - kendimizi özgürleşen kölelerin yaptığı bu kutlamaya ait hissetmediğimiz için.

Şatonun hemen arkasında, yolun kenanndaki hendekte terk edilmiş bir Volkswagen vardı. Yağmur, arabanın tavanını dövüyordu. Laf olsun diye kapısını açmayı denedim. Kapı kolayca açıldı. Gülüşerek arabanın içine süzüldük, yağmurdan korunmak için kendimize yeni bir sığmak bulmuştuk. Kirli botlarımızı çıkanp yumuşak koltuklara uzandık.

"Ne harika bir şey kuru bir yerde olmak. Şimdi tek eksiğimiz birkaç litre benzin, o zaman Bavyera'nın ve Prag'ın yolunu tutardık."

Bu o kadar çekici bir düşünceydi ki yollardaki barikatları, havaya uçurulmuş köprüleri unutmuştum; bu hayali yolculukla şehirleri, ovaları, dağlan geçip Bavyera'ya doğru yol almıştık.

Oyun oynayan çocuklar gibi gaza basıyor ve direksiyonu çeviriyorduk. Sonra, merakla arabanın içindeki çeşitli gözleri açarak bilinmeyen bir özel hayattan geriye kalanları bulduk: Cilt losyonu, tarak, not defteri ve ayakkabı temizleme takımı. Sanki bir eve izinsiz girmişiz gibi hissettim kendimi ve ayakkabı fırçasını alıp almamaya karar vermek için epey düşünmemiz gerekti.

Buğulu araba penceresinden, gittikçe artan sayıda köylünün şatonun yağmalanmasına katılmak için akın ettiğini gördük. Çevrelerine şöyle bir göz attıktan sonra sırtlarında çuvallarla ya da ıslak patikada saman bohçalarını sürükleyerek şatoya doğru gidiyorlardı. Ateşin çevresindeki serbest kalmış ***"Ostarbeiteflerin*** sükûnetinin tersine, bu köylüler bana hırsız gibi gözükmüştü.

Derken kapalı arabanın sıcak ortamında uykuya daldık, ancak açlıktan midemiz kazınmaya başlayınca uyanabildik.

Yağmur durmuştu. Arabadan inip sertleşen adalelerimizi gererek yumuşatmaya çalıştık. Sıcak bir şeyler yesek ne iyi olurdu diye düşündük. Birkaç yüz metre ilerde bir kulübe vardı. Belki bize birkaç patates verirlerdi. Köy evi tıklım tıklım doluydu. Girişte, mutfakta, her yerde adamlar, kadınlar, çocuklar itişip duruyorlardı. Büyük köy sobasının üstünde, hepsi de patatesle ya da bir çeşit çorbayla dolu en az on tencere vardı. Kalabalığa rağmen evin sahibesi bizim ricamızı geri çevirmedi: "Bir dakika bekleyin. Patatesler olmak üzere." Dışarıda, ön kapının merdivenlerine oturarak aç kurtlar gibi yedik. Çevredeki çocuklar gürültü yapıp duruyorlardı. Ev sahibesi dışarı çıktı. Çok zayıftı, yüzünde derin çizgiler oluşmuştu.

"Bütün bu sığınmacılar sizde mi kalıyor? Yola devam edemedikleri için mi buradalar?"

Kadın omuzlarını silkti. "Bilmiyorum," dedi kayıtsızlıkla. "Hepsi bende kalamaz. '***Ostarbeiter\tr*** yağmayı bitirir bitirmez çekip giderler. Ondan sonra belki sığınmacılar şatoya yerleşirler. Ama ne yapacağımı bilmiyorum. Her şey alt üst oldu. Bizim gibiler hiçbir şeyi değiştiremez. Peki siz nereye gitmek istiyorsunuz?"

"Arkadaşım Prag'a, ben ise Bavyera'ya."

Gözleri açıldı şaşkınlıkla. "Yürüyerek mi?"

"Tabii ki."

Schverin'den öteye gitmemiş bu kadın için Bavyera ve Prag hayal bile edilemeyecek kadar uzaktı. Onun akıl erdirebileceği şeyler değildi bütün bunlar. Birileri çok uzaktaki ülkelere yürü-

Genellikle Rusya'dan ve Polonya'dan getirilmiş köle-işçiler (ç.n.).

yerek gidiyor, başkalan ise evlerini ve çiftliklerini yatak çarşaflarıyla ve mutfak aletleriyle dolu arabalarla terk ediyorlardı. İnsan ne diyebilirdi bütün bu olanlara? Ona, çevrede geceyi geçirebileceğimiz bir yer olup olmadığını sordum. Bir sonraki malikâneye nasıl gidileceğini ayrıntılarıyla tarif etti, elbette o malikâne de işgal ve yağma edilmiş olabilirdi. Ona "***Gutsherfm*** Nazi olup olmadığını sordum. Bana kuşkuyla bakıp şöyle dedi: "Bazen Nazi Partisi'nin büyük şefleri gelirdi ona avlanmak için. Başka nereye gidebilirlerdi ki?" Emmi ona çuvallarla ve bohçalarla gidenlerin kim olduğunu sordu. ***"Hâlislerfrau"*** korkuyla çevresine bakındı, sonra adeta fısıldayarak şöyle dedi: "Onlar yakındaki köyden çiftçiler." "Efendisinin" - bununla malikânenin sahibini kastediyordu - yakında geri döneceğini, ondan sonra bu çiftçilerin başına korkunç şeyler geleceğini söylerken sesi neredeyse duyulmayacak kadar az çıkıyordu. O zaman düzen yeniden kurulacaktı: "Ne halt ederiz bu lanet olası ***"Polenpack***'lar" burada idareyi ele geçirecek olurlarsa? Her zaman söylemişimdir ülkede bulunmalarının kötü bir şey olduğunu. Bunlar pis, tembel ve her türlü suçu işleyen insanlardır."

Kadının öfke patlamasından rahatsız olarak bu beyni yıkanmış zavallıya Polonyalı ve Ruslann, bütün yabancı işçiler gibi, Almanya'ya zorla getirildiklerini ve köle muamelesi gördüklerini izah etmeye çalıştım. Ama yanlış adrese çatmıştım. Aşağılayan bir şekilde bağırdı: "Aha, siz de bu pis ülkeden gelmişsinizdir, şimdi de oraya mı dönüyorsunuz?"

"Hayır, biz bir toplama kampından geliyoruz."

Bize doğru gelip elini kalbine bastırdı. "Toplama kampından mı? Tanrım, bu korkunç bir şey olmalı! Daha birkaç hafta önce çizgili üniforma giymiş adamlarla dolu bir tren gördüm. Onlar da oradan geliyorlardı. Bu zavallı insanların görünüşü korkunçtu. Köyde, SS'lerin onlardan bazılarını ormanda kurşuna dizdiklerini söylediler. Yürüyecek durumda değildiler. Ne korkunç bir şey, düşünsenize! Göz yaşlanmı tutamadım. Zavallı aç insanlar yürüyemiyorlardı bile, SS güruhu onlan biçip duruyordu. Ah, ne acımasız bir dünya!" Ve yanaklanndan süzülen göz yaşlannı elinin tersiyle sildi. Sonra aniden sustu ve sanki daha önce söylediklerini unutmuş gibi aynı mantığı sürdürdü: "Ama şu Polonyalı güruha gelecek olursak, kesinlikle yanılıyorsunuz bu konuda. Eğer başlarında kamçılı biri olmazsa asla çalışmazlar."

Malikâne sahibi (ç.n.).
Evsahibesi kadın (ç.n.).
"Aşağılık Polonyalılar" anlamına gelen bir deyiş (ç.n.).

Bir şey demedim. Tartışmanın faydası yoktu. Kadına patatesler için teşekkür edip ayrıldık oradan. Akşamın karanlığında ilerlerken hâlâ Rusların ve Polonyalıların söylediği sarkılan duyabiliyorduk.

Düşüncelere dalmış, ıslak yolda yürüdük Emmi'yle birlikte. Birazdan karanlık bastıracaktı ve başımızı sokacağımız bir çatı bulmak zorundaydık. Uzaklarda ilk ışıkları gördük. Yolun çamuru sayısız arabanın tekerlek izleriyle yarık yarık olmuştu. Ağır adımlarla ilerliyorduk. Karanlık basınca önümüzde aniden, uzun bir sıranın sonundaki, tenteyle örtülmüş sığınmacı arabasını gördük. İçinde kimse görünmüyordu, belki de atları için su ya da yiyecek almak için çiftlik evine gitmişlerdi. Arabaların tekerleklerine bağlanmış köpekler havlayıp duruyordu. Tenteli bölümden ağlayan bir bebeğin sesi geliyordu. Sonu gelmez gibi görünen araba dizileri boyunca yürüdük. Tam anlamıyla tıkanan yolun iki tarafı da terk edilmiş arabalarla doluydu. Devasa bir askeri kamp görüntüsü vardı. Bu kargaşanın içinden geçip çiftlik evinin yolunu tutmaya çalıştık. Külot pantolon ve çizme giymiş, malikâne kâhyası gibi görünen bir adam çıktı bir yerlerden. Yer sormamız üzerine parmağıyla ambarlardan birini gösterdi. "Orada uyuyabilirsiniz. Fakat sadece bu gecelik. Anladınız mı?" Aniden dönüp bir ahıra girerek gözden kayboldu.

El yordamıyla girdiğimiz ambann içi zifiri karanlıktı. Karanlıktan büyük bir gürültü geliyordu, içerisi çok kalabalık olmalıydı. Toz ve ıslak giyecek kokusu vardı. Çok sayıda insan gece boyunca üstünde yattığı için samanlar rutubetin de etkisiyle ufalanıp birbirine yapışmış, sertleşmiş ve kalıplaşmıştı. Battaniyelerimizi serebileceğimiz bir yer bulduk. Çevremizde pek çok ses, konuşan insan sesleri duyuyorduk; genç, yaşlı, erkek, kadın sesleri; Doğu Prusyalısından, komik Saksonuna ve küstah Berlinlisine kadar her türlü aksan vardı burada. Sessizce uzanıp farklı sohbetleri ayırt edebilmek için kulak kabarttık.

Genç bir erkek sesi duyuyorduk, arsızca söylenip duruyordu yüksek sesle: "Daha ne istiyorsun? Çok daha pis yerlerde yattık. Artık hiçbir şey bizi şaşırtamaz. Tannya şükür tiyatro bitti ve bu sefer de kazandık. Bizi yıldırmak için çok farklı bir şey gerekir. Renate, şu içkiden bir yudum daha versene, şu allanın belası toz insanın beynini yiyor. Toplu mezardan farkı yok buranın."

"Hey, ayaklarına sahip ol!" Genç ve küstah bir kız sesiydi bu seferki. "Bu sefer bir kapak dolusu alma sırası Johnny'de."

"Johhny, tabii her zamanki gibi o! Önce onu biraz yumuşatmak mı istiyorsun bakalım?"

"Kapa çeneni! Renate sıranın kimde olduğunu çok iyi bilir!" Bu da bir kız sesiydi, bir önceki kızın sesine ayırt edilemeyecek kadar benziyordu.

"Bütün bunlardan sonra kim içer bu zıkkımı" diyen Johhny' nin sesi geldi derinlerden. "Biraz daha canım, unutma ki ben senin başçavuşunum!"

"Vay vay sayın başçavuş" diye haykırdı ilk kız, alaycı. "Bari bilmesek..."

"Gürültü yapıp durmayın burada. Welikije Luki cephesinde değilsiniz."

Tüylerim ürpermişti. Bu konuşma tarzını bilmez miyim? Ravensbrück'te muhafızlarımız konuşurdu böyle. Fakat sonra başka bir ses duydum çok sakin, sanki orada bulunanlardan birine ait değilmiş gibi monoton bir ses ama insanın kulak vermekten kendini alamadığı. "Büyükannemiz arabanın arkasında saatlerdir hareket etmeden oturuyordu. Kimse yüzünü göremiyordu, soğuktan korunmak için örtmüştü; sonra kocam yanına gitti bakmaya, saatler önce ölmüştü. Donarak ölmüştü. Onu yolun kenarına bıraktık, gömemedik bile. Ruslar çok yakınımızdaydı. Pachulke'nin iki küçük çocuğu da donmuştu. Onları arabadan atmak zorunda kaldılar."

Emmi'yi elimle yokladım, yanımda olduğundan emin olmak için. Zor nefes alınabiliyordu. Fakat konuşmalar havada gidip geliyordu. "Devamlı hareket etmeliydik, yoksa kaskatı kesilirdik. Derken önümüze bir köy geldi. Dediler, Ruslar her an oraya gelebilir. Kendimize ısınabileceğimiz bir ev arıyorduk. Ama nerden bulacaksın? Benim küçüğüm ağlıyor da ağlıyordu..."

Derken biri bütün ambarda duyulacak şekilde bağırdı: "Arkadaş, ayağını sırt çantamdan çeksene. Lanet olsun şu kargaşalığa! Göz gözü görmüyor. Dört yılımızı cephede geçirdik, kendi ülkemizde pis saman yığınlarının üzerinde yatmak zorunda kalıyoruz. Şuraya en azından bir ahır lambası da mı asamazlardı?"

"Sızlanıp durma be! Eğer burası sana göre değilse, "werewolves"e katılabilirsin."

"Kapa çeneni!"

Bağırtılar devam edip duruyordu. Emmi yanıma biraz daha yaklaştı.

Bir başka köşeden biri seslendi: "Merak ediyorum, bizim Herr Führer acaba hâlâ o atıp tutmalarına devam ediyor mudur? Belasını buldu mu acaba?"

Almanların Ruslara karşı son direniş cephelerinden biri (ç.n.).
Nazilerin savaşta yenildikten sonra harekete geçirdikleri direniş ve terör örgütü: Kurt adamlar (ç.n.).

"Fakat çocuklar, Führer'imiz hakkında nasıl böyle konuşursunuz!" Bu, yaşlı bir insanın sesiydi, Doğu Prusyalı bir köylünün gür sesi. "O bizim için gerçek bir baba değil miydi? Böylesine yozlaşmış çocuklara sahip olmak onun hatası değil. Subaylarının hatası..."

"Aman be büyükbaba, eminim sen sevgili Führer' den çiftlik alanlardan biriydin, öyle değil mi? Adolf, 'Polonya koridorunu' parçaladığında bunu ben de hayal etmiştim. Sen önce kıçının altına bir yatak bul da, ondan sonra 'köylülerin' liderliğine soyun. Öyle değil mi? Öğren de gel derler adama."

"Kesin be, kesin politika konuşmayı. İhtiyar domuza laf mı anlatacaksınız... Biraz kafamızı dinleyelim be."

"... Ve küçük kızım öldü. Ama orada kalamazdık. Ruslar peşimizdeydi..."

"Yeter yahu, bu mevzuyu kes de birkaç saat uyuyalım hiç değilse."

"Kes sesini, salak!"

Sabahleyin tavuk gıdaklamaları ve inek böğürmeleriyle uyandık. Ambann açık kapısından ve yarıklardan sızıp duvarlara yansıyan ışıkta, havada yüzen toz zerrelerini görüyorduk. Dışarda pırıl pırıl bir güneş vardı. Gece boyunca dinlediğim konuşmaları yapan insanları tanımaya çalıştım tek tek. Yeni uyanmış iki kız, battaniyelerinin üstünde oturuyorlardı, uyumaktan yüzleri şişmişti. Karmakarışık olmuş, kendiliğinden permaya dönmüş saçlarını toz kaplamıştı. Hâlâ uykulu olmalarına rağmen, sabah sabah yeniden başladılar, bir akşam öncesinden bildiğimiz tondaki gürültülü konuşmalarına. Konuştukları dille ve dağınık görüntüleriyle birbirlerine hitap ederken kullandıkları şatafatlı isimler komik bir zıtlık oluşturuyordu: irene ve Renate. Bizim Ravensbrück'teki muhafızlarımıza müthiş benziyorlardı. Bu iki Alman kızının hangi kategoriye dahil olduğunu henüz bilmiyordum. Sonra hâki renkteki gömleklerini ve gri bluzlarını fark ettim. İkisi de Hitler'in ordusuna bağlı "ordu yardımcıları"ndandı. Şimdi anlamıştım bu tuhaf dilin nereden geldiğini: Bu, İkinci Dünya Savaşı'ndaki asker jargonuydu. Daha sonra tulumbadan su çekmeye gittiğimde, raslantıyla Irene'le aynı sıraya düştüm. Saçlarının felaket halini saymazsak gayet hoş görünüyordu ve dostça bir tavrı vardı. Tulumbanın koluna basarak kovayı doldurup yukarı çekmeme yardımcı oldu.

"Nereye gitmek istiyorsunuz?" diye sordu sırdaş bir havada.

"Bavyera'ya."

"Benim Berlin'e gitmem gerekiyor, fakat orada da Ruslar var, onların tecavüzüne uğramaya hiç niyetim yok. Birkaç yoldaşla

birlikte batı Almanya'ya gitmeyi tercih ederim. Kendimize bir yer buluruz artık. Siz de mi Boizenburg yönünde yürüyeceksiniz? Eğer o tarafa gidiyorsanız bir süre birlikte olacağız demektir. Fakat Amerikan askeri barikatlarına rastladığımızda yolların kenarındaki çalıların arasına saklanmak zorundayız. Doğaldır ki yoldaşlarımız savaş esiri olmak istemiyorlar."

Böylece pırıl pırıl bir sabah vakti bu oğlan ve kızlarla birlikte çiftliğin avlusundan çıkıp yürümeye başladık. Üç eski asker tuhaf bir kıyafet içindeydi: Asker pantolonunun üzerinde, bir yerlerden buldukları sivil ceketler. Sefil bir Almancayla kendi aralarında yüksek sesle konuşmayı sürdürüyorlardı ama bize karşı - bunlar toplama kampından olmalı diye düşünüyorlardı belli ki - tavırlarındaki biçimsel kibarlık çok dokunaklıydı.

Birkaç kere askeri barikata rastladık, o zaman yoldan ayrılıp dar patikalardan tek sıra halinde yürüyor ve ormanlık alandaki seyrek çalılar arasından ilerliyorduk.

Birden delikanlılardan biri ormanda yerlere yayılmış birkaç kâğıt parçasına doğru koştu. "Buraya gelin" diye bağırdı. "Gazete! Uçaktan atmış olmalılar."

Çevresinde toplanıp gazetenin kocaman manşetini okuduk: "Hitler intihar etti! Cesedi sığmağın önünde benzin dökülerek yakılmış olarak bulundu. Goebbels ve ailesi zehir içti..." Satırlar gözlerimin önünde silikleşti. Birkaç gün öncesine ait haberin devamını okuyamadım. Çevremde tuhaf bir sessizlik oluşmuştu. İşte o kadar uzun zamandır beklediğimiz an gelmişti. Ölenler, benim ölülerim ise bu anı görememişlerdi...

Bir küfür salvosu beni kendime getirdi.

"İleriye gidemezsiniz." Bir asker, kesinlikle yanlış anlaşılmayacak bir el işaretiyle geri dönmemiz gerektiğini üçüncü kez emrediyordu. En değerli belgemi gözüne sokar gibi uzattım, serbest bırakıldığımı gösteren belgeydi bu. O aptalca metni duraksayarak ve kelimeleri bulmaya çalışarak çevirdim: Politik nedenlerle kaldığım Ravensbrück Toplama Kampından "tahliye" edildiğim ve üç gün içinde, kendi köyümdeki ***"Stapo"*** karakoluna gitmem gerektiği yazılıydı belgede. Eğer biri dönüp tahliye edildiğimiz dünyanın durumuna baksa, burada yazılan her şeyin ne kadar saçma olduğunu görürdü. Ne silah kalmıştı, ne nihai zafer umudu, hatta ne de Führer. Özellikle de o ***"Stapo"*** denen korkunç yerlere "rapor" vermek diye bir şey yoktu artık.

Fakat bu belge, eğri, çelik miğferli ufak tefek askerin hiç ilgisini çekmedi. Tek kelime Almanca bilmiyordu, istediği tek şey

Gestapo (ç.n.).

kafasını dinlemekti. İnatla aynı söyleri tekrarlayıp duruyordu: "Daha öteye gidemezsiniz." Son sözü buydu.

"Gel, Emmi!" Sövüp sayarak geri döndük ve geldiğimiz yolu geri tepmeye başladık. Geriye doğru yarım kilometre kadar yürümüştük ki bir yan yol bulduk ve askeri barikatı buradan aşmaya çalıştık. Az önce ayrıldığımız yol arkadaşımız, asker ve ordu yardımcıları, daha hızlı hareket etmek için bize bu yöntemi öğretmişlerdi. Fakat Mecklenburg'un güneyine yaklaştığımızda daha yoğun askeri barikatlarla karşılaştık. Tahliye belgelerimiz, hatta "toplama kampfndan sözü bile genelde "açıl susam açıl" sözcükleri kadar işe yarıyordu. Fakat ara sıra belgemizi duvara göstermekten farklı olmayan bir durumla karşılaştığımız da oluyordu. "Toplama kampı" sözü gereken etkiyi yapmayınca, derdimizi anlatmak için felaket durumdaki İngilizce sözcük hafızamı hatırlayarak derin derin iç çekip şöyle diyordum: "Ah bir sözlüğümüz olsaydı..."

Bir köy yolunda iki gence rastladık, on dört, on beş yaşlarında çocuklardı bunlar. İri, koyu renk gözlü, esmer yüzlü bu delikanlılar bir duvarın üstüne kayıtsızca oturmuş bacaklarını sallıyorlardı. Onlara yolu sorduk. Aralarında geçen konuşmaları duyunca Çingene olduklarını anladım. Sonra birinin bileğine yakın bir yerde hapishane numarasının dövmeyle kazındığını gördüm. Evet, Auschwitz! Oğlan bakışımı görünce başını sallayarak sırıttı. "Sen de mi?"

" Ra vensbrück' ten. "

"Peki nereye?" diye sordu bu sefer.

Söyledik.

Bundan sonrası için bir planları olup olmadığını sorduk. Gayet soğukkanlı, ne yapacaklarına henüz karar vermediklerini söylediler. Kendi başlarına böyle dolaşmak hoşlarına gidiyordu.

"Bir yerlere gideceğiz işte," dedi biri. Öteki aniden sordu: "Yumurta yediniz mi?"

"Yumurta mı? Nerden bulacağız ki? Patatesle ekmek verseler ne âlâ."

"Verseler mi?" Gülmekten sarsılıyordu. "Bu işi 'örgütlemek' gerekir." Mesela şu anda yiyeceğiniz yok doğru dürüst. Ama benle arkadaşım her gün yumurta yiyoruz. Şimdiye kadar en az elli tane yemişizdir. Tavuk da yedik!" Duvardan kayarak kendini çimenlerin üstüne bıraktı. Genç bir hayvan gibi yerlerde yuvarlandı. Hayattan ne kadar da zevk alıyordu. Yanlarına oturduk.

"Ne zaman bıraktılar sizi?" diye sordum.

"Bırakmadılar."

"Kaçtınız mı?"

"O da değil."

"Kamp iptal mi edildi?"

"Hayır. Bizi tahliye ettiler."

Auschwitz mahkûmlarının ölüm yürüyüşünü düşündüm. "Ama Auschwitz'den değil, öyle değil mi?"

"Evet oradan. Tam kış ortasıydı. Parchim'e geldik ve oradan da yeni bir yürüyüşe geçtik."

"Çok kötü müydü?"

"İnsanı işte bu hale getiriyor." Yoldaşını gösterdi. Öteki gence baktık, çok zayıftı. Hasta gibiydik. Cildi kahverengine boyanmış gibiydi.

"Arkadaş mısınız?"

"Evet, Auschwitz'den beri. Hiç ayrılmadık." Arkadaşının kaburgalarını hafifçe elledi.

"Kamptan kaç kişi tahliye edildi?"

"En az yüz bin kişi. Sıraların sonu gelmiyordu. En kötüsü, SS'ler yürüyemeyenleri vuruyorlardı. Devamlı silah sesleri duyuyorduk."

"Yürüyüş sırasında mı kaçtınız?"

"Ne diyorsun? Bunu yapmamız imkânsızdı. Öyle değil, tamamen farklı bir şekilde. Ona bir şey olmuştu." Sessiz arkadaşını işaret etti yeniden. "Yıkıldı yolda."

"Vurmadılar mı?"

"Fark etselerdi vururlardı," dedi. Diğeri utanmış gibi başını öbür tarafa çevirdi. "Bundan söz etmemi hiç istemez, çok utanır. Ama 'toplama kampından olduğunuz için size anlatabiliriz, ikinci gün pes etti. Tabii ki açlık yüzünden. Haftalar boyunca bize bir kap çorba ve bir dilim ekmekten başka bir şey vermemişlerdi. Ben de bitmiştim ama ondan daha güçlüydüm. İkide bir yolun kenarına oturup duruyordu. Korkunçtu. Her an bu köpeklerden birinin işini bitirmesini bekliyordum. Yalvarıyor, bazen de tehdit ediyordum. Ama diretiyordu. Tutup kaldırdım, bir süre kol kola yürüdük. Fakat kısa süre sonra ben de yürüyemez hale geldim ve büyük bir çaba sarfederek onu sürükledim. Sonra saçma sapan konuşmaya başladı, artık aklı başında değildi. Üçüncü gün ben de yıkıldım. Bacaklarımız gitmiyordu artık, ikimiz de yan yana oturduk bir hendeğe." Çocuk sustu, elini ağzına bastırdı ve parmağını ısırdı. Hayatın bütün neşesi gözlerinden bir anda uçup gitmişti, yüzü yaşlı bir insanın yüzünden farksızdı şimdi. Derin bir iç çektikten sonra yeniden anlatmaya başladı: "Tanrım, korkunçtu. Yanıbaşımızda bir çizmenin belirmesini ve bir silahın patlamasını beklemek; bir anda her şey sona erecekti böylece. Bu, yanımda oturmuş devamlı olarak 'bırak öleyim... bırak öleyim' diye fısıldıyordu; ben de ona 'bok herif, kes artık' demekten

başka bir şey yapamıyordum." Sustu, utanarak baktı bize. O anda eski mutlu sırıtış geri geldi ve yüzü yeniden o canlı erkek çocuğunun yüzü oldu. Eliyle küçümseyici bir jestte bulundu. "Sizin bütün bunlan öğrenmeniz iyi bir şey."

"Evet, sonra ne oldu?"

"Onunla hasta bir atla konuşur gibi konuştum: 'Ölmekten falan söz edip saçmalama. Kurtulacağız, çok yakın bu, az kaldı. Biraz daha diren, ölme!' Fakat artık beni anlamıyordu bile. Ne zaman hendekten yukarıya baksam hep bizim insanların bacaklarını görüyordum, yolun kenarında sürünüyorlardı. Bağırdım. Bizi de yanlarına almaları için yalvardım. Kimse bize kulak asmadı. Herkes kendi başının derdine düşmüştü. Ayrıca biz alelade Çingene çocuklarıydık. Ne zaman yaklaşan çizme seslerini duysam onun üstüne eğiliyor ve sanki konuşuyormuşuz gibi yapıyordum. Ne durumda olduğunu fark etmemeliydiler. Ayak sesleri kesildiğinde başımı çıkarıp bakmaya cesaret edemiyordum. Tek bir düşüncem vardı: İşte son. O yine şanslıydı. Hiç değilse hiçbir şeyden haberi yoktu ama ben..." Susup düşünceye daldı. "Kamyonlar ve tanklar geçip duruyordu. Ara sıra bize bir dilim ekmek vermeleri için sesleniyordum onlara. Fakat SS'lerden korkuyor olmalıydılar. Durmuyorlardı. Sonra uykuya dalmışım. Hemen yanımızda acı bir fren yaparak duran arabanın sesiyle sıçrayıp uyandım. İşte oldu, diye düşündüm. Önce gözlerimi kapattım korkuyla, fakat dayanamayıp başımı kaldırdım. Önümüzdeki yolda beyaz bir Kızıl Haç otobüsü duruyordu. Bir adam otobüsten inip bize doğru geldi. Üstünde tuhaf bir üniforma vardı. Korkuyla titredim ve Franz'ı şiddetle sarsmaya başladım. Kollarımı kaldırdım sonra. Şimdi düşündüğümde gülmekten kendimi alamıyorum. Adam dostça bir havada görünüyordu. Bir şeyler söyledi ama anlamadım, öyle bir şaşkınlık içindeydim ki. Elinde bir kap ve bir paket vardı. Bir kap kahve. Gerçek kahve. Kahve kabını tutup - arkadaşını gösterdi - onun ağzına dayadı, fakat Franz yutamadı kahveyi. Kahve etrafa saçıldı ama birkaç yudum içebilmişti. Birkaç saniye sonra gözlerini açtı. Adam, paketten bisküvi çıkarttı, pakette neler olduğunu görebiliyordum. Harika! Her renkte konserveler, kesekağıtları ve jelatinlere sarılmış yiyecekler. Adam Franz'a bisküvi verirken daha fazla dayanamadım. 'Lütfen, efendim' dedim, 'bana da bir bisküvi verebilir misiniz?' Bütün paketi kucağıma boca etti. Anında mideye indirdim hepsini. Hayatımda böyle güzel şeyler yememiştim."

"Nasıl iyileşti arkadaşın?" diye sordu Emmi.

"Bu kadar kısa zamanda iyileştiğine inanmak zor. Kısa sürede bütün bisküvilerimi yiyip bitirmiştim, o da kahvesini çoktan içmiş, sıra bisküvilere gelmişti. Mahkûm kitlesi otobüsün çevre-

sini almıştı. Herkes bir paket kapıp götürüyordu, biz de öyle yapacaktık ama yanımda Franz vardı. Durmaksızın yiyordu. Biliyorsunuz, bu tehlikeli bir şeydir. Yolun kenannda bir ateş yakıp diğerlerinin yaptığı gibi yeni konserve yemekleri ısıttık. Herkes neşe içindeydi, herkes gülüyordu. Beyaz otobüs çekip gittikten çok sonra öğrendim bu adamlann İsveç Kızıl Haçı'ndan olduğunu."

"Ve artık serbesttiniz, öyle mi?"

"Evet, bu arada SS'ler tabanları yağlamışlardı. Franz yeniden yürüyecek duruma gelene kadar bir ambarda kaldık birkaç gün. Ondan sonra da yola çıktık. Siz de Mecklenburg'u seviyor musunuz?"

Bu iki çocuktan ayrılmadan önce, tavuk ve yumurta çalma konusunda onlardan kısa bir kurs aldık. Çok eğlendik ve bu yeni bilgileri kısa sürede değerlendireceğimize söz verdik. Çingene çocuklarından hediye olarak dört yumurta almıştık, bunlan kısa süre sonra küçük bir gölün kıyısında kaynattık.

Bahçesi bakımlı, küçük bir evin önünde yaşlı bir kadın oturuyordu. Dostça, sakin bir yüzü vardı, sanki çevresinde olup bitenlerden haberi yok gibiydi. Su istedik. Hemen kalkıp içeri davet etti bizi.

Birlikte mutfağa girdik, kapı arkamızdan yavaşça kapandığında tamamen farklı bir dünyadaydık. Duvarlan kaplayan raflardaki, renkli ve süslü kâğıtlardan kesilme örtülerin üzerinde sıra sıra kavanozlar dizilmişti: Şeker, tuz, un, irmik; daha küçüklerinde tarçın, hindistan cevizi ve biber. Bir anda çocukluğuma gittim, sanki Potsdam'daki evimizin mutfağındaydım. Hâlâ böyle şeyler var olabilir miydi? Sanki yeryüzü burada hiç sarsılmamış ve bu kavanozlar böylece yerli yerinde kalmıştı. Üstünde temiz bir önlük olan yaşlı kadın, sobanın yanında durmuş, bu iki gezgin için kahve ve süt ısıtıyordu. Mutfak masasına oturup önümüze konan kaplardan değerli kahvelerimizi içtik. Sonra yaşlı kadın önümüze düşüp bizi bakımlı bahçesinden geçirirken sanki annemizmiş gibi bir şeyler söyledi. Oradan tuhaf duygularla ayrıldım. Kayıp bir çağdan kalan bu dokunulmamış dünyaya dönüp yeniden bakmaya cesaretim yoktu.

Parlak Günlerin Sonu

Zarrentin adlı küçük kasabanın ilk evlerine yorgun argın ulaştık. Sağda, akşam karanlığında sakin bir göl görünüyor, solda ise yüksek bir duvar uzanıyordu. Çok fazla yürümüştük o gün. Gü-

cümüz kalmamıştı. Sıkıntılarımızın bitmediğini daha uzaktan gördüm. Kasabanın girişindeki yolda bir Amerikan askeri barikatı vardı. Asker geçmemize izin vermedi. İkna sanatım hiçbir işe yaramadı. Umutsuzluğa kapıldım, burada çevreden dolanıp geçmek de mümkün değildi. Bir taraf göl, diğer taraf duvardı. Sonunda itidalimi kaybedip ağlamaya başladım. "Hasta ve yorgunuz, kilometrelerce yolu yürüyerek geldiğimiz köye geri dönmemiz imkânsız." Asker benim göz yaşlarımı görünce utandı ve elini kaldırıp neredeyse emreder bir havada "OK!" diye bağırdı. Arkamızdan atlı kovalıyormuş gibi aceleyle geçip gittik onun yanından.

Kendimize uyuyacak bir yer bulabilmek için hemen belediye binasına gittik.

Fakat belediye binası bizim gibi yersiz yurtsuz insanlarla tıklım tıklım doluydu. Boş yer yoktu - kasaba sığınmacı baskınına uğramıştı. Görevli memura gidip tahliye kâğıtlarımızı gösterdik. Adam bir an düşündü.

"Bir toplama kampından geldiğinize göre aslında manastıra başvursanız iyi olur. Eski savaş mahkûmları orada kalıyor, belki siz de bir yer bulursunuz."

"Ne tür savaş mahkûmlan bunlar?"

"Esas olarak Fransızlar, fakat Ruslar ve Polonyalılar da var, başka *Ostarbeitefitr* de. Oraya gidebilirsiniz; sizin orada kalma hakkınız var."

Manastır, yakın zamanlara kadar Hitler Gençliği'nin hosteliymiş. Daha içeri girmeden gürültü ve kahkahaları duyduk. Erkekler yüksek sesle konuşmakta birbiriyle yarışıyordu adeta. Burada rahat edemeyeceğimizi anlamıştık. Acaba dönse miydik? Bu yabancılar bizi nasıl karşılayacaklardı? Toplama kampından çıkmıştık ama aynı zamanda Almandık. Manastıra bitişik binanın açık penceresinden gelen Rusça sözcükleri duyabiliyordum. Ana kapıdan geçip büyük bir salona girdik, duvarlar boyunca iki katlı ranzalar diziliydi içerde. Adamlar bizi fark edince gürültü bir anda kesildi. Kimseden ses çıkmıyordu.

Yakınımdaki birine hitaben şöyle dedim: "Biz bir toplama kampından geliyoruz ve uyuyacak yer anyoruz. Çok yorgunuz."

Fransız tek soru sormadı. Hiç duraksamadan salona doğru seslendi: "Marcel! André! Kalkın yataktan. Onlar kadınlar için. Siz yerde de yatabilirsiniz."

İki genç hiç itiraz etmeden saman şiltelerden eşyalarını aldılar. Bu yataklar, pencerenin hemen yanında, salondaki en harika yataklardı. Şaşkın bir şekilde yerimize yerleşir yerleşmez neşeli bir gürültü başladı yeniden. Birkaç kişi bize nereden geldiğimizi

sordu. "Ravensbrück"ü duyunca birkaçı daha geldi yanımıza. Acaba Fransızlar da serbest bırakılmış mıydı, bırakılmışlarsa ne zaman bırakılmışlardı, Ravensbrück'te erkek kampı da var mıydı, kaç Fransız bulunuyordu orada, bunlan öğrenmek istiyorlardı. Elimizden geldiğince bilgi vermeye çalıştık onlara. Anlattıklarımız salonda bulunan Fransızlan canlandırdı; çoğu toplama kamplarında kalmıştı. Bundan sonra çabucak canlı bir sohbet başladı. Yorgunluğumuz uçup gitmişti.

Doğal olarak, bazıları bizim neden toplama kampında kaldığımızı öğrenmek istiyordu. Bunun üzerine ilk kez serbestçe, kaba hatlarıyla Sovyetler Birliği'nde yaşadıklarımı, Sibirya'yı ve Gestapo'ya teslim edilişimi anlatüm.

Fransızlar beni sessizce dinlediler, fakat kısa süre sonra içlerinden bazılarının onaylamaz, hatta neredeyse düşmanca bir havada olduklarını fark ettim. Bakışlarıyla şunu söylüyorlardı adeta: Onun söylediklerine inanıyor musunuz gerçekten? O noktada içlerinden biri bunu kelimelerle de ifade etti zaten: "Eğer doğru anladıysam, masum olduğun halde Sovyetler Birliği'nde tutuklandığını iddia ediyorsun, öyle mi?"

"Evet, aynen öyle."

"Almanların... ve siz, siz de Alınansınız, değil mi? - Onların Sovyetler Birliği'ne karşı asla komplo yapmadıklarına gerçekten inanıyor musunuz?"

Bu sözler üzerine ağzım kurudu ve kalbim hızla çarpmaya başladı. Ravensbrück'ün yeni gelenler blokundaki sorgulanmaya, komünist mahkûmların bana karşı savaş ilan etmelerine ilişkin anılarım geri geldi. Özgürlüğe kavuştuktan sonra bile bu mümkün olabilir miydi, benzeri şeyler olabilir miydi? Neredeydim ben? Bu Fransızlar da son on yılda kör ve sağır mı edilmişlerdi? Belki de geleceklerini tamamen karartmamak için komünist mahkûmların politik inançlanna tutunmaları bir ölçüde anlaşılabilir bir şeydi. Fakat burada, bu özgürlük ortamında bana yalancı denmesine izin veremezdim, gerçek için savaşırdım. Bırakın da komünistler işitsin, kalplerinin kırılması pahasına.

"Anlattıklarımdan, Hitler Almanya'sından 1933 yılında kaçan bir anti-faşist olduğumu, Rusya'da komünist bir sığınmacı olarak yaşadığımı anlamadınız mı? Bir kere daha gerilere gitmeyi deneyelim, on beş yıldır Alman Komünist Partisi üyesi olan kocam ve ben, Faşizme karşı tek gerçek gücü temsil eden Sovyetler Birliği'ne sığınıyoruz. Biz mi bu ülkeye karşı komploya girişeceğiz? Hem de en ölümcül düşmanlarımız Nazi'lere karşı böylesi bir dava ortaklığımız varken?"

"Fakat bilmeden bazı gizli Nazi'lerle ilişkiye geçmiş olabilirsiniz? Diğer ülkelerde olduğu gibi Sovyetler Birliği'nde de 'beşinci kol' faaliyeti vardır. Ve Sovyetler Birliği kendini Nazi ajanlarına karşı savunurken siz de yanlışlıkla içeri alınmış olabilirsiniz. Hitler'in saldırısı bile sizi Sovyetler Birliği'nin sürekli tehlike altında olduğuna ikna etmedi mi? Eğer Alman olarak tutuklandıysanız sebebi budur kesinlikle."

"Size henüz Stalin'in, hemen hemen bütün eski Bolşevikleri ve Lenin'in mücadele arkadaşlannı tutuklayıp mahkemeye çıkarttığı, aynı zamanda milyonlarca Sovyet vatandaşını, sıradan işçi ve köylüleri özgürlüklerinden yoksun bıraktığı, 1936'dan 1938'e kadar süren 'büyük temizliklerden söz etmedim. Bu mahkûm kitlelerinin içinde yabancılar çok küçük bir azınlığı oluşturur. Bütün bu insanlann Nazi'lerin 'beşinci kolu' olduğuna gerçekten inanıyor musunuz?"

"Bu insanların ne suç işlediğini bilmiyorum ama bizim Sovyetler Birliği'nde masum insanların tutuklandığına inanmamızı beklemiyorsunuz, değil mi?"

Adamın rengi atmış ve gerilmişti, bizi en büyük düşmanları olarak görür gibi bir hali vardı. Bir komünist olduğu için asla pes etmezdi ve etmeyecekti. Böylesi acı bir gerçeği nasıl bu kadar çabuk özümseyebiliyordu?

"Bütün bu söylediklerinizden Stalin'in Hitler'den hiçbir farkı yokmuş gibi bir sonuç çıkıyor. Gerçekten böyle düşünüyor olabilir misiniz?" İnsaf dileyen bir sesle sormuştu bunu.

"Evet öyle. Bence, Hitler'in suçlarıyla Stalin'inkiler arasında yalnızca niceliksel bir farklılık var. Tabii ki komünizm fikri köken olarak olumludur, Nasyonal Sosyalizm ise asla olumlu değildir; o köken olarak, daha başlangıcından, hedefleriyle ve programıyla suçludur. Bilmiyorum, komünizm ideali, teorisi temelden bir hata mı içeriyordu, yoksa Stalin yönetimi altındaki Sovyet pratiği onun kökenindeki güzel ideallere ihanet edip Sovyetler Birliği'nde bir çeşit faşizm mi kurdu?"

Bu cevap, o zamana kadar beni sempatiyle dinleyenlerin soğuk ve uzak bir tavra bürünmelerine yol açtı ve bana bizden uzaklaşmışlar gibi geldi. Başlangıçta bize kollarını açan ve hiç kuşkulanmayan bu insanlara karşı bir suçluluk duydum. Artık atmosfer zehirlenmişti. İlk kez büyük bir gelecek korkusu duydum. Özgür dünyadaki insanlar da inanmış komünistler gibi mi bakıyorlardı Stalin'in suçlarına?

Neyse ki bu gergin anda, hem Baraka Kıdemlisi hem de mutfak şefi olan Auguste, ikimizi masaya çağırdı. Bize dostluk gösteren evsahiplerimizle girdiğimiz tartışmanın böylece sona erme-

sinden fazlasıyla memnun kaldım. Auguste bizim için yemek hazırlamıştı. Bu yemek bizim eski Fransız savaş esirinden aldığımız ilk özgürlük ziyafeti olmuştu. Yemekte domuz rostosu ve patates vardı. Uzun zamandır unuttuğumuz bu çekici kokular karakter gücümüzü bir anda ortadan kaldırdı. Bu lezzetli yiyeceklerin hasta midelerimizi zehirleyeceğini bildiğimiz halde "hayır" diyemedik. Bir yandan yerken, bir yandan da birbirimize kampa ilişkin komik hikâyeler anlatarak güldük. Biraz önceki tatsız tartışmayı unutmuştuk bile. Biz iyi yoldaşlardık ve aynı acılarla, şimdi ise bu acıları yenmekle bağlanmıştık birbirimize.

Gece Emmi de ben de fena halde hastalandık. Güzel yemekler bizi bitirmişti. Üç gün boyunca, evsahiplerimiz bizi çay ve peksimetle beslediler, politikaya ilişkin tek kelime konuşmadık. Komünist muhalifimiz bile hasta ve zayıf insanlara nasıl davranılacağını biliyordu.

Bizim Fransızlar gülerek ve haykırarak salona gelerek bir iskemlenin üzerine çıkıp, "Almanlar kayıtsız şartsız teslim oldular! Savaş bitti" diye bağırdıklarında hâlâ yataklarımızda bitkin bir halde yatıyorduk.

Hep birlikte "***Marseillaise***"[1] söyledik.

İki gün sonra Fransız savaş esirlerinin kamyonla ülkelerine dönecekleri haberi geldi. Ayrılışta herkesi çok sevinçli bir ruh hali sarmıştı. Auguste'a, bizi de bir yere kadar yanlarına alıp alamayacaklarını sorduk. Bunu biraz düşündü, fakat kadın olduğumuzdan bizi yolda gizlice götürmelerinin biraz zor olacağına karar verdi.

Kamyonlar manastırın avlusunda durdular ve arkadaşlarımız, gülerek bavullarını ve çantalarını kamyonlann arkasına attılar. Sonra da kendileri tırmandılar. Hepsinin ellerini sıkıp iyi şanslar diledik. Avluda bizimle birlikte birkaç Alman kız daha vardı, bunlar, manastıra iki gün önce gelen birkaç Fransız gencin sevgilileriydi. Diğer adamlar bu kızlara biraz tepeden bakıyorlardı. Kızlar giden sevgililerinin arkasından bakıyor, sessizce gözyaşı döküyorlardı. Onlara çok üzülmüştüm.

Zarrentin manastırına sessizlik çökmüştü. Herkes gitmişti. Emmi'yle ben birkaç gün daha kalmaya karar verdik. Fransızlar bütün erzaklarını bize bırakmışlardı. Bunlarla haftalarca idare edebilirdik. Ama şimdilik yalnızca gözlerimize ziyafet çekebiliyorduk, çünkü hâlâ hastaydık.

Zarrentin'deki bu huzur dolu günleri zevkle hatırlarım. Hava öylesine ısınmıştı ki neredeyse yazdan farksızdı. Bir gölün ke-

[1] Fransız Devriminden doğmuş, genellikle devrimcilerin söylediği Fransız marşı (ç.n.).

narındaki tepede kurulmuş Gotik manastının yanında harika bir eski kilise vardı. Manastırın arkasında, kır evleriyle sarılmış, içinde yıllanmış ıhlamur ve ceviz ağaçları bulunan, çimenlerin fışkırdığı bir avlu uzanıyordu. Manastırın bulunduğu tepeden göle kadar her taraf bayıltıcı bir leylak kokusu içindeydi. Emmi'yle birlikte bahçe yollarında ağır ağır yürüyorduk.

Ceviz ağaçlarının yaprakları henüz o kadar nazikti ki güçlü güneş ışınlarına dayanamıyor, sanki bitkin düşmüş gibi aşağıya sarkıyordu. Çite dayanmış tuhaf bir çift gördük: Sokak tarafındaki genç bir Amerikan askeriydi, bahçe tarafındaki ise, yazlık bir elbise giymiş, kahverengi gözlü bir Alman kız. Birbirlerine gülümsüyorlardı. O an her şey olabilirdi. Sonradan anladım ki ilkbahar işgal güçlerinin sıkı düzeninden daha güçlüydü. O sırada Amerikan askerlerinin Almanlarla ilişki kurması yasaktı.

Aslında, hayatın, kırık kapılı boş evlerde biz iki kadın için ne kadar tehlikeli olduğunu kavramamıştım. Çevrede her şey o kadar sakindi ki. Meğer Zarrentin'deki bu son gecemizde kilitli bir kapıya her zamankinden çok ihtiyaç varmış. Geceyansına doğru yatağımdan korkuyla sıçradım. Bir yerlerden tuhaf bir ses geliyordu. Nefesimi tutup dinledim; salonun girişine yaklaşan ayak seslerini ayırt ettim. Derken duvara bir fenerin ışığı vurdu ve birisi içeri daldı. Birden ışıklar yandı. İçeri giren adam bizi gördü. Salonun en uzak köşesindeki ranzada, altlı üstlü yatıyorduk, Emmi üst ranzada, ben ise alttakindeydim. Amerikalı doğrudan bize doğru geldi, durdu, miğferini çıkarıp masanın üstüne attı. O anda yüzünü gördüm. Tam anlamıyla sarhoştu. Yalpalayarak gelip yatağımın ucuna yığıldı.

Yarı uyanık bir vaziyette fırladım yataktan. Bu gece yansı ziyaretçisine ilk tepkim korkudan çok öfkeydi. "Defol çabuk" diye bağırdım, "ne anyorsun burada?" Tabii ki aptalca bir soruydu, niyetinin ne olduğunu çok iyi biliyordum. Onu nasıl başımdan defedebileceğimi düşünüyordum bir yandan da. Fakat uzun uzun düşünecek zaman yoktu. Bileğimden tutmuştu, bir yandan da bacaklanmı yakalamaya çalışıyordu. Bir tekme attım ona. "Defol! Kendinden utanmalısın!" Bu söylediklerim hiç değilse yatağın ucuna doğru çekilmesine yaradı. Sibirya'daki kötü deneyimlerimden, tek bir kurtuluş yolu olduğunu biliyordum: Konuşmak, konuşmak ve yine konuşmak.

"Hangi bölgedensin, kuzeyden mi, güneyden mi" diye sordum aceleyle ve düşünmeksizin.

Evet, işe yaramıştı: "New Orleans'tan" diye hırladı.

Devam ettim: "Evli misin?"

"Oh evet!" Şaşkın bakışlarım altında elini ayağımdan çekip üniformasının cebine götürdü ve cüzdanını çıkartmak için uğraştı. "İşte kanm," dedi, gülümseyen sarışın bir kadının fotoğrafını battaniyemin üzerine bırakırken.

"Ne kadar hoş bir kadın," diye sürdürdüm. "Çocukların da var mı?"

Bir fotoğraf daha koydu dizlerimin üstüne. "Oğlum!" Sarhoş sesi bile bir babanın gururuyla titriyordu.

Kazandığımı düşündüm. Ama bu erken bir zaferdi. Fotoğrafları çabucak yerine koyarken serbest kalan eliyle yeniden - bir önlem olarak - yukan çektiğim bacaklanmı tutmaya çalıştı. Avazım çıktığı kadar bağırdım, "Cehennemin dibine git, sen evli bir insansın! New Orleans'a, karının yanına gidecek kadar bekleyemiyor musun?"

Kıt ingilizce sözcük dağarcığıma rağmen ne demek istediğimi anlamış olmalı ki sert bir tavırla şöyle dedi: "Artık bir gün bile bekleyemem!" iyice yanıma yaklaştığında alkollü nefesi yüzüme çarptı.

Çaresizlikle, o zamana kadar tam bir sessizlik içinde kalan Emmi'yi yardıma çağırdım: "Emmi, allahaşkına yardım et bana! Bu sarhoşla başım dertte. Koş, birilerini çağır!"

Yukardan Emmi'nin sesi geldi: "Grete, ona sorsana, bir sözlüğü var mı acaba?"

Bir an için şaşkınlıktan küçük dilimi yutuyordum neredeyse, sonra öfkeyle haykırdım, "Budala, onun sözlüğe falan ihtiyacı olmadığını görmüyor musun?" Artık sabrım taşmıştı, ona vurup feryat ettim, "Bir de Amerikalı geçiniyorsun. Kim demişti Amerikalıların centilmen olduğunu? Centilmenlikle hiç ilgin var mı!"

Eli gevşedi, kan çanağına dönmüş gözleriyle bana sessizce baktı, sendeleyerek kalktı, miğferini alıp ağır adımlarla salondan çıktı. Işığı kapatmamıştı.

Ertesi gün yeniden yollara düştük. Solgun yüzlerimizle gittikçe daha sık oturmaya başlamıştık yolun kenarında. Yeniden başlamıştı hastalıklarımız, ilk kez bütün cesaretimi kaybetmiştim. Emmi'yle kavga edip duruyordum, tam o anda sözlükten söz etmesi korkaklığının göstergesiydi. Onun zayıflığının sonucuydu bu ve çok üzgündüm. Ne olursa olsun birbirimize tahammül etmek zorunda mıydık?

"Ben bittim. Ne olacağız? Evimize sağ salim ulaşabilecek miyiz?" diye inledim midemi tutarak.

"Burada böyle oturup kalamayız," diye yalvardı Emmi. "Ah şu lanet olası çantam bu kadar ağır olmasaydı..."

Çantalar bir diğer nazik konuydu ve Emmi'nin sözleri aramızda yeni bir kavgaya neden oldu. Ne bulursa çantaya atmak istiyordu. Ravensbrück'den ayrılmadan önce, SS'lerin yağmaladıklarından kendisi için birkaç iç çamaşırı takımı "örgütlemiş"ti. Yol kenarında otururken birkaç değerli eşya daha buldu. Ne kadar çok şey olursa olsun, çantasında sıkı bir düzen hâkimdi. Onu kıskanmamak elde değildi: Her şey titiz bir şekilde paketlenmişti. Emmi'nin çantası tam anlamıyla kendisini yansıtıyordu, o kaos ortamında bile mümkün olduğu kadar temizdi, saçları sıkı sıkıya taranmış ve arkadan bağlanıp düzgün bir şekilde ensesine şarkıtılmıştı. Emmi'nin takıntıları dengesini asla bozmazdı ve anlıyordum ki, o beni aslında bir kadın maceracı olarak canlandırıyordu kafasında.

"Çantandaki bu malzemelerden en azından bazılarını neden atmıyorsun?" diye sordum sıkıntıyla.

"Atmak mı? Ne diyorsun sen? Artık tamamen kendi başımayım. Ravensbrück'teyken kocam beni boşadı. Hiçbir akrabam yok ve her şeye yeni baştan başlamak zorundayım. Bunun ne kadar zor bir şey olduğunu anlamıyor musun?"

Ağlamaya başlayınca çok acımasız olduğumu düşündüm. "Emmi, korkma. Her şey bir yana, benimle Thierstein'e geliyorsun, nerdeyse Bohemya sınırındayız. Orada benimle istediğin kadar kalabilirsin."

"Ne iyi olurdu! Ama hayır, yapamam, mümkün olduğu kadar çabuk Prag'a gitmeliyim."

"Bir Südet Almanı olarak bunu yapmasan daha iyi edersin. Beklemen ve olacakları gözlemen daha iyi olur. Ondan sonra Çekoslovakya'ya gidersin - her şey olup bitsin bakalım - onların Almanlar için hiç iyi şeyler düşünmediğini biliyorsun. Südet Almanlarının arasında sürüyle Nazi olduğunu da biliyorsun."

"Evet, doğru. Tamam da benimle ne alıp veremedikleri olacak ki? Neden Çekler o kadar insanın içinde benimle uğrasınlar? Çek sosyal demokratlanyla yıllarca çalışmadım mı, bu yüzden toplama kampında kalmadım mı?"

"Tamam da, savaştan sonra Almanlar arasında ayrım yapacak mı bakalım Çekler? Çekoslovakya'ya hemen gitmemeni tavsiye ederim."

"Evime gitmeliyim. Tabii, sen bunu anlayamazsın. Ben Prag'a aidim..."

Küçük bir fırının vitrini önünde durduk. Yanımızda, mendilini dört köşesinden bağlayarak başına takmış, zayıf, esmer bir adam duruyordu. Taze ekmek kokusu geliyordu burnumuza. Adam bize, çekinerek, "Karneniz var mı?" diye sordu. Ceketinin

kolundaki "F" yazılı kırmızı üçgeni fark ettim: Toplama kampından bir Fransız. Bizden biriydi.

"Paran yok mu?" diye sorduk biz de karşılık olarak.

Başını salladı tevekkülle. "Para, evet ama karne olmadan bir şey alamazsınız..."

"İçerde miydiniz?"

"Evet."

"Ve bir şey almadan çıktınız?"

Böyle bir şey olabilir miydi? Bu, sadece durumun vehametini kavramamı sağladı. Cehennemden sağ çıkmış, kurtulmuş birisi, aç bilaç burada durmuş bir dilim ekmek için kıvranıyor, parasını da vermek istiyor ve bir Alman fırıncı şöyle cevap vererek geri çeviriyor: "Karne olmadan hiçbir şey veremeyiz."

Şimdi Emmi'yle birlikte, elimizde Fransızın verdiği para, kasanın önünde duruyorduk.

"Üç somun ekmek istiyoruz!" Heyecandan sesim titriyordu. Artık burada sorun ekmek ya da açlık da değildi. Çok daha vahim bir durum söz konusuydu... "İşte para burada, karnemiz yok."

"Karne yok mu?" dedi fırıncı kadın kabaca. "Üzgünüm, Herhangi bir şey veremem karne..."

Sözünü kestim: "Biliyorum. Fakat biz toplama kampından çıktık, karnemiz yok ve açız."

"Ne olursa olsun veremem, bütün müşterilere eşit davranmak zorundayım. Belediyeye gidip karne alın."

Artık bu kadarı da fazlaydı. "Alt tarafı üç somun ekmek..." Sesim yükselmişti.

O sırada koluma dokunan genç bir kadın sakin bir şekilde şöyle dedi: "Kuponlarımı size verebilir miyim? Lütfen, içimden geldi... Çok üzgünüm bu durum için..."

Utanarak, "Teşekkür ederim," diyebildim. Kolumun altında somunlar, yoldaşımızın yanma gittik. Elbe nehrinin üzerindeki Mecklenburg'un küçük bir kasabası olan Boizenburg'da bütün evler yıkılmıştı. Yol boyunca bir sürü yıkılmış ev gördük. Çoğu küçük çiftlik evleriydi, daha yeni sona eren savaşta yanıp kül olmuşlardı, hâlâ dumanlar tütüyordu üzerlerinde ve yanık kokuları geliyordu. Bir yıkıntının önünde durduk, ayakta kalan duvarlara bakıp evlerin eski halini hayal etmeye, zihnimde sokağın eski görüntüsünü canlandırmaya çalışırken yakaladım kendimi. Bu korkunç manzarayı hâlâ tam anlamıyla idrak edebilmiş değildim.

Kasabanın sokaklannda, Boizenburg'un merkezine giden bir grup eski mahkûma rastladık. Ceket ve pantolonlarının üzerinde

üçgenler ve numaralar olan çizgili paçavralar içinde korkuluklara benziyorlardı. Bu mahkûm elbiseleri nasıl bir sapık hayal gücünün ürünü olabilirdi? Keşke birileri kısa sürede bu zavallı insanları bu rezil giysilerden kurtarsa, diye düşündüm. Emmi'yle birlikte, daha kamptan çıkar çıkmaz oturup, en azından normal insanlar gibi gözükmek için giysilerimizdeki haçları kazımıştık çakıyla. Eski mahkûmlardan bazılarının - Boizenburg'da da görmüştüm bunu - kurtuluştan sonra da bu aşağılayıcı elbiseleri büyük bir gururla, hatta özel olarak göze batacak biçimde giymeye devam etmelerini hiçbir zaman anlayamamışımdır. Burada da teşhirciliğin tuhaf bir biçimi söz konusuydu.

Boizenburg belediye binasının önü, olağan sığınmacı kalabalığından ana baba günüydü. Burada kamplardan gelenler için ilk geçici yardım merkezi kurulmuştu. Sürekli akın eden sığınmacı kalabalığıyla başa çıkmak için gece gündüz çalışılıyordu. Herkes sıkı sıkıya kontroldan geçiriliyordu. Kısa sürede bunun ne kadar gerekli olduğunu anladım, bazı adli suçluların ve toplumdışı unsurların kendi yeşil ya da kara üçgenlerini "politiklerin" kırmızı üçgenleriyle değiş tokuş edip köyleri ve eski Nazi mülklerini "müsadere" ettiklerini duymuştuk. Bize, Boizenburg yakınlarındaki bir toplama kampından bir toplumdışı çiftin kendilerini kadın ve erkek doktor olarak tanıttıkları söylenmişti. Sonuçta, bir Amerikan iş merkezinden mevcut tüm yardımları, hatta bir arabayı alıp Kızıl Haç bayrağını da takarak gazlamışlardı. Bir politik mahkûm tarafından tanınıncaya kadar sürdürmüşlerdi rollerini.

Boizenburg'da her mahkûma para, yiyecek karnesi ve günlük çorba kuponu veriliyordu. "Mecklenburger Hof hanında topluca kalacak yer vardı, burada Emmi'yle ben de bir yer bulduk. Devasa bir sanatoryum gibi yataklar yan yana dizilmişti, fakat tavan ve duvarlar eski halinde kalmıştı. Uzun zaman önce yapılmış bir dans partisinden kalan kâğıt süsler sarkıyordu tavandan.

İlk günleri, insan kalabalığıyla sersemlemiş halde geçirdik, hemen hemen bütün gün yatıyorduk. Kalabalık sığınmacı kitlesi için geçici olarak düzenlenmiş çorba dağıtım merkezine gidip çorbalanmızı alabilmek için öğlenleri zor bela kalkıyorduk yerimizden. Eski mahkûmlara öncelik tanınıyordu; yemek dağıtımı sırasında kuyruğa girmek zorunda değillerdi.

Kime kulak versek, Elbe nehrini geçmenin sivil Almanlara yasaklandığını duyuyorduk. Bütün köprüler Naziler tarafından havaya uçurulmuştu, acilen kurulan portatif köprüler ise sadece müttefik askeri güçleri tarafından kullanılıyordu.

"Neden kimse bir feribot koymayı akıl etmiyor?" diye sordum şaşkınlıkla. Nehri geçmenin kesinlikle yasak olduğunu söylediler. Nehri geçmeye çalışan herkes derhal tutuklanıyormuş. Biri, nehri yüzerek geçmeye kalkışanların müttefik askerleri tarafından vurulduğunu bile iddia etti. Diğerleri, bir yüzen köprünün en geç üç haftaya kadar açılacağından söz ettiler. Boizenburg'da daha uzunca bir süre beklemek zorunda olduğumuz açıktı.

Emmi, belki biraz yiyecek alınz diye bir iş bulmamızı önerdi. Bu harika bir fikir gibi göründü - geçerken belirteyim ki tipik bir kamp mahkûmu mantığıydı bu - ve hemen işbulma kurumuna gittik yürüyerek. Boizenburg gibi bir yerde böyle bir kurumun faaliyette olması oldukça şaşırtıcıydı. Başında işgal güçleri tarafından atanmış bir yönetici bulunuyordu. Kendimizi tanıttığımızda, çalışmak isteyenlerin önce askeri yönetime başvurup referans almaları gerektiğini öğrendik. Bu özel belgeyi alıp yeniden döndük işbulma kurumuna.

"Bir yerde çalışmak istiyoruz."

"Çalışmak mı?" diye tekrarladı memur, sanki yanlış anlamış gibi. "Bu kadar yıl toplama kampında kaldınız, yetmedi mi çalışmak? Artık bir süre dinlenmek istemez misiniz?"

"Öyle olmasına öyle. Eğer Elbe kapatılmamış olsaydı yarından tezi yok evimizin yolunu tutardık. Ancak evimizde kendimize gelebiliriz. Ama burada, Boizenburg'da... Biliyorsunuz, biz aslında yiyecek bir şeyler alabilmek için çalışmak istiyoruz."

İsimlerimizi kaydedip bizi yerleştireceği bir işyeri aradı. "Mecklenburger Hof, aslında dinlenmek için iyi bir yer değildir," dedi işbulma kurumunun müdürü bizi uğurlarken.

Kuponla yaptığımız alışverişten dönmek, aldıklarımız ne kadar az olsa da, hoş bir olaydı, insanın elinde para ve yiyecek kuponu olması ne güzel bir duyguydu, böylece yüz elli gram tereyağı yerine yüz gram tereyağı ya da onun yerine yarım somun ekmek almaya karar verebiliyordunuz ve biliyordunuz ki, küçük bir ekmek parçası ya da birkaç patates için dilendiğiniz günler geçmişte kalmıştır, mahkûm tayını sona ermiştir artık. Bir dükkânın önündeki kuyruğa girdik. Sokaktaki insanların arasına karışmaktan hoşnut, yeniden bir şehir insanı olmaktan mutluydum. Birdenberi kalbim hızla çarpmaya başladı. Elinde alışveriş filesiyle çizmeli biri geçmişti önümden; yalnızca arkadan ensesini görebilmiştim.

"Emmi, şu ekmeği bir tutuver. Hemen geliyorum!" Ve adamı takip etmeye başladım. Başka bir şey yapamazdım, takip etmek zorundaydım. Ana caddeye çıktı. Takip ettim. Aramızdaki mesafe gittikçe kısalıyordu. Adımlarımı önümdeki çizmelinin

adımlarına uyduramıyordum. Etrafta tek bir Amerikan askeri gözükmüyordu. Ne yapmalıydım? Kolundan yakalayıp "tutuklusun" desem. Hayır, olacak şey değil, yumruğunu indirip beni yere serer ve kaçardı. Birden durdu ve ona yetiştim. Keşke beni tanımasa! Neyse ki, boyalı haçlı ceketim yoktu üstümde. Duvarda işgal güçlerinin bir duyurusu vardı. Durup okurmuş gibi yaptım ve göz ucuyla baktığımda adamın yürümeye devam ettiğini gördüm. Çizmelerin ardından yürüdüm. Yolun biteceği yoktu. Ne bir Amerikan askeri vardı ortalıkta ne de karakol polisi. Adam sağdaki bir yan sokağa saptı. Biraz daha gecikirsem çok geç olacaktı. Sol tarafta Boizenburg'un liman bürosu vardı, bir Amerikalı asker büronun avlusunda bir aşağı bir yukarı yürüyerek nöbet tutuyordu. Koştum, dikenli telli çitten atladım, askerin yanma gidip adamı işaret ettim elimle: "Bu giden Ravensbrück toplama kampından bir Gestapodur. Yakala onu!" Asker tüfeğini yere koyup adamın arkasından koştu. Aynı anda diğer dört askerin de koşmakta olduğunu gördüm. Ramdohr da kaçmak için koşmaya başlamıştı. Onu yakalayıp getirdiklerinde aradan ne kadar zaman geçtiğini bilmiyorum. O anda ne olup bittiğini tam olarak fark edemiyordum. Yalnızca onu önüme getirdiklerinde korkuyla yüzüne baktığımı hatırlıyorum. Ya o değilse. Ya bir yanlışlık yapmışsam. "Sen Ramdohr değil misin?" diye sordum, emin olamayarak. "Evet." Yüzü korkudan öylesine allak bullak olmuştu ki zor tanıyabilmiştim. "Bayan Buber, hata yapıyorsunuz. Ben de bir sosyal demokratım..."

"Kapa çeneni," diye müdahale etti Amerikalı asker.

Liman bürosunun komutanı bir tutanak tuttu ve tenteli bir arabaya binip Boizenburg komutanlığının yolunu tuttuk. Yanımızda hafif makineli tüfeklerini dizlerine koymuş iki Amerikalı vardı. Ana büroya geldiğimizde kapının önünde her zamanki gibi eski mahkûmlar beklemekteydi. Onlar da Ramdohr'u tanıdılar, Ravensbrück erkekler kampındakilere de yıllarca zulüm yapmıştı bu adam. Ramdohr hapse götürülürken başına üşüşüp Amerikalıların korumasına rağmen ona vurdular. Komutanlıkta adım ve adresim alındıktan sonra gitmeme izin verildi.

O hafta iki Amerikalı gelip ifademi aldı. Ramdohr hakkında söylediğim her şeyi kaydettiler: Ravensbrück' te yıllarca işkence yapmıştı, kadınları dövmüş ve öldürmüştü, kampta tam bir terör estirmişti. Karanlıkta tutulduğum on beş hafta boyunca Ramdohr'la ilgili yaşadıklarımı anlattım. Bu ifadeden sonra Amerikalılar bana özel bir soru sordular.

"Nerden biliyorsunuz Ramdohr'un bir SS olduğunu?"

"Ravensbrück'teki Muhafız Birliği'nin tüm üyeleri *Waffen* 55'dendir*" dedim.

"Bunu önce ispatlamanız gerekir."

"Ispatlayamam."

Bundan sonraki soru şaşırtıcıydı: "Ramdohr'un bir Gestapo olduğunu mu iddia ediyorsunuz? Bu iddianızı doğrulayacak herhangi bir kanıtınız var mı?"

"Kanıt mı? Ben bir mahkûmdum ve kamp Komutanlığına giremezdim. Ama Ramdohr'un bir Gestapo olarak yürüttüğü faaliyetleri gözlemledim, beni hapishanede bizzat sorgulamıştır."

"Bu, Ramdohr'un bir polis memuru mu, yoksa bir Gestapo mu olduğunu anlamak için yeterli değil. Bir SS memuru olmadığını iddia ediyor üstelik. Onu SS üniformasıyla gördünüz mü?"

Emin değildim. Aslında her zaman sivil elbise giyerdi. Fakat birdenbire hapishanedeki bir pazar gününü hatırladım... "Evet, bir kere. O sırada kamp hapishanesinde tutuluyordum. Ramdohr, hücre kapısındaki mazgalı açtı ve o sırada onu SS üniformasıyla gördüm."

Mecklenburg'u terk edip yerlerine ingilizler geldiğinde, Amerikalılar Ramdohr'u Lüneburg'a getirdiler. Daha sonra Hamburg'da görülen Ravensbrück muhafız birliği davasında ölüme mahkûm oldu.

Eski Yoldaşlar Arasında

Birkaç gün sonra Emmi, Boizenburg hastanesinde bir iş buldu. Yine yataktaydım. İyileşme süreci yavaş ilerliyordu. Emmi her akşam, kendi hastane yemeğinin yansını aksatmadan bana getiriyordu.

"Yeniden iyileşir iyileşmez Elbe'yi geçmenin bir yolunu bulacağız kesinlikle, keşke yüzerek geçebilseydik."

Emmi beni yatıştırdı: "Amerikalı Komutana yazsak daha iyi olmaz mı ya da doğrudan gidip görsek onu. Savaş esirlerinin ve yabancı kamp mahkûmlarının yüzer köprüyle geçmesine izin veriliyor da bize neden verilmiyor?"

"Çok haklısın. Burada da Nazi Almanlarla Nazilere karşı savaşmış Almanlar arasında aynm yapılmıyor. Anlaşılır gibi değil gerçekten!"

Ertesi gün, Emmi işteyken, yalnız başıma Komutanlığa gittim. Fakat içeri girmeme izin verilmedi. Sümüklü bir Alman ter-

* **Silahlı SS birlikleri (ç.n.).**

cuman küçümseyen bir havada önceden hazırladığım mektubu alıp bana sabır tavsiye etti.

Bir akşam "Mecklenburger HoP' dans salonuna kibar görünüşlü iki adam geldi. Bizi arıyorlardı. "Yoldaş Emmi", "Yoldaş Grete" ve "sen" diye hitap ettiler bize. Biri, gayet resmi bir şekilde bizi evine taşınmaya davet etti. Böylece K ailesinin balıkçı evine geldik: Sazdan yapılma kambur bir çatısı olan, küçük, çarpık çurpuk, kırmızı tuğladan bir kır eviydi. Anne K kapıda bizi eski arkadaşları gibi karşıladı. Kızı ve küçük oğlu da gelip bizi oturma odasına götürdüler, sanki ne zamandır ayrı kaldığımız akrabalarımızın arasındaydık. Bir an bile sessizlik olmuyordu. ***"Plattdeutsch"*** aksanıyla bir an bile ara vermeksizin konuşup duruyor, bizi güldürüyorlardı, son derece insan, son derece doğaldılar.

Bize dostça davranan evsahiplerimizin kim olduğunu henüz bilmiyordum. "Yoldaş Emmi?" "Yoldaş Grete?" gibi Komünist hitaplar tesadüfen söylenmiş olabilir miydi? Sonra duvarın neredeyse yansını kaplayan uzun kitap rafını fark ettim ve kitapların başlıklarına hızla göz gezdirdim. Tamam işte: Marx, Engels, Feuerbach... Artık kuşkum kalmamıştı. "Mechlenburger HoP'daki kitle kampına dönmek istiyordum. Tartışmaya, sonuçsuz tartışmalara girmeye hiç mi hiç niyetim yoktu. Yorgundum. Ne harika ve sıcak bir yerdi bu küçük ev. Ama kısa bir zaman için bile olsa bana rahat huzur yoktu. Peki bu sıcak, iyi insanlar? Artık "yoldaş"lan olmadığımızı ve inançlannı paylaşmadığımızı öğrendiklerinde bize gösterdikleri dostça tutum anında değişmeyecek miydi? Onlara gerçeği söyler söylemez benim en keskin düşmanlarım olmayacaklar mıydı? Koltuğa yaslanıp derin bir iç çektim ve insana evinde olduğu hissi veren bu sıcak odayı hoşnutlukla bir kere daha gözden geçirdim. Bu oda insana, titizlikle döşenmiş küçük bir tekne kabinini hatırlatıyordu. Bu izlenimim, kitaplıktaki kap dolabında duran iki minyatür yelkenli gemiyle daha da güçlenmişti. Bu sanatsal çalışmayı, daha yakından incelemek için elime aldım.

Evin kızı Martha bana doğru gelip minyatür gemileri babasının yaptığını, bu küçük evi de babasının yeniden düzenlediğini söyledi. Küçük gemileri, uzun işsizlik döneminde yapmış, bu işten gayet iyi para kazanmıştı. "Babam gerçek bir armatördür," dedi gururla. "Bir gemici olarak hayata başladı, daha sonra da Hamburg' daki bir tersanede çalıştı." Şimdi anlıyordum onun

Kuzey Almanya'da ve Hollanda'nın bir bölümünde konuşulan bir tür Almanca dialekt (ç.n.).

gemici yüzünün ve o garip, hafifçe yalpalayan yürüyüşünün anlamını. "Uzun işsizlik döneminde zor zamanlar yaşadık, fakat Hitler döneminde durum iyice kötüydü." Martha sustu. Anne K, mutfaktan seslendi, o tarafa baktık, mutlu bir yüz ifadesiyle bana "el altından" biraz et ve yağ bulduğunu, o akşam davetli arkadaşlarına ve bize güzel bir yemek yapacağını söyledi. Sonra Emmi ve beni "odamıza" götürdü, tavanarasında bir odaydı, yeni yapılmış yataklar pınl pınldı, pencerede ince tül perdeler vardı. Bu harika görüntülerle yıpranmış ayakkabılarımız ve solmuş giysilerimiz tam bir tezat teşkil ediyordu.

Oturma odasındaki yuvarlak masanın çevresine yeniden oturduğumuzda baba K işten döndü. Doğal olarak konu derhal "toplama kampı"na geldi, fakat bu aile bireylerinin yüz ifadesinde herhangi bir vicdan azabının, suçluluk duygusunun ya da özgürlük haftalannda sık sık rastladığımız, rahatsız edici abartılmış merhamet gösterisinin en ufak bir emaresi yoktu. Bu insanlar bütün sorunu, sanki konunun uzmanlarıymış gibi bir havada gayet objektif bir şekilde tartışmaktaydılar.

"Şimdi de size hazinemi göstermek istiyorum," dedi baba K ve kitap rafına gitti. Kitapların arasından ince bir cilt çıkarıp masaya, önümüze koydu, yüzünde vakur bir ifade vardı: ***Komünist Manifesto.*** Ondan sonraki kitap: Rosa Luxsemburg, ***Rus Devrimi...*** Neden özellikle bu kitap? Neden Rosa Luxemburg? K gerçekten bir muhalefet üyesi olabilir miydi? Marx ve Lenin'in kitaplarından oluşan hatırı sayılır ölçüde kitabın bulunduğu rafı gösterdi ve bize, 1933 yılında bunları bahçeye büyük bir dikkatle gömdüğünü, on iki yıl boyunca orada zarara uğramadan korunduklarını söyledi.

"Evet biraz küflendiler, aynı bizim gibi. Fakat önemli değil. Şimdi özgürüz ve onlar yine raflarda duruyor. Siz bunun ne anlama geldiğini çok iyi bilirsiniz."

Tüylerim diken diken olmuştu. Şimdi her şey açığa çıkacaktı. O ana kadar K'nın Sosyal Demokrat olabileceği konusunda zayıf bir umudum vardı. Fakat Rosa Luxemburg'u on iki yıl boyunca bahçede gömülü tutmak? Hayır, bu umut da uçup gitmişti.

"Bana söyler misiniz yoldaş Grete, Mecklenburger Hofdaki eski kamp mahkûmlarından birinin söylediğine göre siz Heinz Neumann'ın karısıymışsınız ve Heinz Sovyet Rusya'da tutuklanmış. Bu doğru mu?" Başımla doğruladım. O ana kadar K'lara Sibirya'dan hiç söz etmemiş, huzuru bozmamak için bunu söylemeyi mümkün olduğu kadar geciktirmiştim.

"Peki," diye devam etti baba K, "benim Heinz'i tanıdığımı biliyor musunuz? Burada, kızıl Boizenburg'da konuşma yaptı. Ne

iyi bir konuşmacıydı! Ve ne kadar doğruydu onun 'nerede rastlarsanız faşistleri vurun' sloganı. Keşke herkes bunu yapsaydı, o zaman bugün bu izbede oturuyor olmazdık. Şunu bilin ki ben ve küçük bir grup, 1931 gibi erken bir tarihte Komünist Partisi'nden koptuk. O zaman bize Troçkist dediler, fakat biz hiçbir zaman Troçkist olmadık ve bugün de değiliz. O zaman bile hilenin farkındaydık, farketmiştik ki Moskova'dan bir rüzgâr estiğinde Berlin'dekiler ve Merkez Komitesi derhal buna boyun eğiyordu. Artık Nazilere karşı mücadele edilmiyordu. Komintern, Rusya'nın aletinden başka bir şey değildi. Partiden ayrıldıktan sonra oturup kitaplarımdan bu ihanetin açıklamasını bulmaya çalıştım. Eğer dikkatle bakarsanız, Rosa Luxemburg olacakları önceden görmüştü... 1933 yılında bir başka bela geldi başımıza. Teker teker alınıp götürülüyorduk..."

Uzun, çok uzun bir zamandır unuttuğum mutluluk duygusunu yaşadığım kısa bir aradan sonra, K, duraksayarak ve kararsız bir şekilde bana şu soruyu yöneltti: "Yoldaş Grete, Rusya hakkında gerçekte ne düşünüyorsun? Oradaydın, öyle değil mi? Senin bize gerçek neyse onu söyleyeceğinden eminim..."

Ve onlara her şeyi anlattım... Bu sırada balıkçı evine birçok arkadaşı geldi. Hepsi de eski Komünist Parti üyesiydiler, K gibi muhalefete mensuptular, Komünist Parti'den ayrılsalar da Naziler tarafından hapse atılan ya da toplama kamplarına kapatılan anti-faşistler olarak kalmışlardı. Onlar için hapislik iki misli zordu. Komünist hapishane arkadaşları onları Troçkist hain ilan etmişlerdi; bunun acısını çekmişlerdi ama onlara rahat huzur vermeyen politik kuşkulan daha da artarak devam etmişti. Kendilerinin hâlâ komünist olduğunu düşünüyorlardı; ideolojik temelleri dört bir yandan darbe almasına rağmen gerçek öğretinin savaşçılan olduklanna inanıyorlardı. Bırakın Ekim Devrimini, hatta Marksist teoriyi, Lenin'den kuşku duymaya bile henüz cesaretleri yoktu. Büyük hainin Stalin olduğunu söylüyorlardı...

"Eğer Lenin o kadar erken ölmeseydi Sovyetler Birliği'nde her şeyin farklı olacağına siz de mi inanmıyorsunuz?" Her zamanki sorulardan biriydi bu.

"Büyük temizliği" ve gösteri yargılamalanm anlattığım zaman dinleyicilerimin, bu korkunç gerçekler hakkında ne kadar az şey bildiklerini ve nasıl etkilendiklerini gördüm. Soru sormaya bile cesaret edemiyorlardı. Yalnızca anne K, naifçe şöyle dedi: "Sizi dinleyen biri Rus askerlerinin yağma, soygun ve tecavüze yukardan aldıkları emirlerle giriştiği söylentilerine inanmaz mı? Ben her zaman Nazi basınının Sovyet Rusya'daki zulme ilişkin yayınlarının propaganda olduğunu düşünmüştüm. Fakat öyle

anlaşılıyor ki bunların bazıları doğruymuş. Sizin ve binlerce eski, iyi yoldaşın tutuklanması, NKVD'nin itiraf almak için uyguladığı metotlar ve bu korkunç yargılamalar hakkında anlattıklarınız insanın aklını başından alıyor."

Gestapo'ya teslim edilişimizin hikâyesini anlattığım zaman yoldaş M artık kendini tutamadı ve lanet okudu: "İğrenç katiller bunlar! Onlann burunlanndan getirmeyecek miyiz bunu? Stalin-Hitler paktının ürünü değil mi bu?"

F, eski bir yoldaşının, bu utanç verici paktı öğrendiği zaman intihar ettiğinden söz etti.

Emmi derin bir uykuya dalmıştı ve benim yeni ve aynı zamanda eski arkadaşlarımın yüzleri, anlattığım bütün bu gerçeklerden sonra allak bullak olmuştu şaşkınlıktan. Ne için yaşamış, ne için savaşmış, ne için acı çekmiştik?

"En kötüsü şu ki kurtuluşa gerçekten sevinemiyoruz bile, biz de sorumlu değil miyiz bugünkü kaostan? Eski komünistler olarak biz de -bilerek ya da bilmeyerek - Rusların emriyle Weimar Cumhuriyetini yıkmadık mı?" Bu soruyu ortaya atan baba K'ydı.

Bu noktada yoldaş T, enerjik bir protestoya girişti: "Sosyal Demokratların, izledikleri 'sureti haktan görünme' politikalarıyla, Nazi'lerin iktidara gelmesine yardımcı olmadıklarını mı söylemek istiyorsun? Eğer onlar 1918'de o haltı yemeselerdi bütün Avrupa'nın manzarası çok daha farklı olmayacak mıydı?"

"Eğer, eğer... demem o ki, SPD yalnız 1918'de o haltı yemiş değildir - 1914'de olanlar olmuştu zaten, fakat SPD'nin yaptıkları bizim suçumuzu ortadan kaldırmaz. İnançla Parti disiplinine boyun eğmeyecektik, masaya yumruğumuzu vuracaktık. Ne zaman 'kızıl halkın karan'nı ***(roter Volksentscheid)*** hatırlasam bugün bile mideme kramp girer!"

"Susun!" diye bağırdı anne K aniden. Radyonun düğmesini sonuna kadar açtı, BBC'nin ...-" sinyallerini duyduk. "Savaş boyunca bununla yaşadık. Hep birlikte, bazen on kişi, burada otururduk, kapı kitli, pencereler sıkı sıkıya kapalı. Hep birlikte yakalanmayışımız bir mucizedir."

Şafak sökene kadar oturduk. Kurtuluşumdan beri ilk kez kafa dengi insanlara rastlamıştım; uzun süre acı dolu kuşkular yaşadıktan sonra Alman Komünist Partisi'nden uzaklaşmış, komünist bakış açısıyla bağlarını kopartmış insanlara. O acılı yol bitmemişti onlar için, fakat politik inançlarını kaybetmiş bir komünistin ne acılar hissettiğini biliyorlardı artık ve kendilerini bu hayata alıştırmak zorundaydılar - yalnızlık ve tecrit hayatına. Konuşmaktan yorgun düşmeme rağmen cesaret ve iyimserlikle

dolmuştum. Almanya'da K ve arkadaşları gibi "eskilerden" binlercesi var diye umutlanmıştım. Onlarla birlikte Sovyet yalanını teşhir etmeyi başarabiliriz diye düşünüyordum.

Sonraki günlerde bir güzel dinlendik; gündüzleri evin yanındaki yer yer filiz veren çiçeklerle ve yapraklarla kaplı küçük taşlı bahçede güneşe uzandık ya da akıp giden Elbe nehrinin kıyısındaki çayırlara gittik. Orada askerler yüzüyor ya da basketbol oynuyorlardı.

Birkaç gün sonra baba K, Rusların Mecklenburg ve Thüringen'i işgal etmek üzere olduğu ve Amerikalıların geri çekilmeye başladıkları söylentilerinden söz etti.

"Bu tam bir çılgınlık, Müttefikler böyle bir şey yapamaz," oldu ilk tepkim. "İntihar etmekten farksız bu."

"Fakat çok uzun vadeli bir politika izlemiyorlar gibi geliyor bana," dedi baba K, acı acı. "Neden Rusların Berlin'e doğru ilerlemesine izin vermek zorundalar ki? Şu anda bile Ruslan Oder Nehri'nin ötesine sürebilirler. Öfkeyle kaşlarını çatmaktan başka hiçbir şey yapamaz Ruslar. Sığınmacıların Rus ordusu ve teçhizatı hakkında söyledikleri ortada. Amerikan yardımı olmaksızın bir şey yapabileceklerini hiç sanmıyorum."

"Fakat Rusların Elbe'ye kadar gelmesine izin verilirse siz ne olacaksınız?" Bu soruyu sorduğum an, anne K ile Martha'nın korku dolu bakışlarını görünce müthiş pişman oldum. "Fakat hayır, size bir şey yapmaları mümkün değil."

Aylar sonra - artık yolculuğumun sonuna varmıştım bu arada - baba K'dan devasa bir mektup aldım. Olup bitenlere inanmak istemedik. Ruslar Elbe'ye doğru ilerlemişlerdi. Mektubun her satırı acı ve öfkeyle doluydu. "Burada durum bir tufan öncesini andırıyor. Sözde komünistler buna sosyalizm diyor ve yağma, cinayet, hırsızlık, dolandırıcılık ve diktatörlük Hitler faşizminden daha iyi bir şey gibi savunuluyor... Komünistler, Reich Almanya'sında yaptıkları bu barbarlıkla ilgili ne söyleyebilirler ki...?"

Yaşlı K'nın bu sorusunu yanıtlayabilirdim ama cevabım kesinlikle memnun etmezdi onu.

Elbe'yi Geçiş

Amerikalılar tarafından Elbe'yi geçmelerine izin verilen iki Fransız eski mahkûm büyük bir sevinç içinde eve dönüş hediyesi olarak bisikletlerini bize verdiler. Bu trensiz ve benzinsiz dönemde bisiklet belki de en değerli mallardan biriydi.

Kötü haberler gittikçe daha sık gelmeye başlamıştı ve Amerikan tankları, kamyonları ve top arabalan Boizenburg'un ana caddesinden gece gündüz demeden büyük bir gürültüyle batıya doğru geçip gidiyorlardı. Emmi'yle birlikte birkaç gün bisiklet binme pratiği yapıp ne olursa olsun Elbe'den geçmek için bir yol bulmaya karar verdik. Boizenburg'da, Lauenburg'a yakın bir yerde, sığınmacıların sabah erken saatlerde bir balıkçı motoruyla nehri geçtikleri gizli bir geçit yeri olduğunu duymuştuk. Günler birbirini kovalıyor ama Emmi yola çıkmaya bir türlü cesaret edemiyordu. Açık yollardan korkuyor ve risk almaktan ödü patlıyordu. En azından Lauenburg'a kadar gidip orada gerçekten bir geçiş yeri olup olmadığını kontrol etmeyi önermem üzerine her zamanki gibi korkuyla itiraz etti: "Fakat teknelerin çevresinde yakaladıkları herkesi tutukladıklarını duymadın mı? Haydi Boizenburg Komutanlığına bir kere daha gidip soralım, belki de yüzen köprüden geçmemize izin verirler." Denedik ama boşuna.

Bu arada Amerikalılar ayrıldı ve Mecklenburg İngilizler tarafından işgal edildi. Pazar yerinde durup "muhafız değişimi" sırasında İngilizlerin tuhaf uygulamalarını şaşkınlık içinde seyre koyuldum; eski Potsdam anılarım yeniden canlanmıştı: Bu ordu, Amerikalıların müttefiki olabilecek bir ordudan çok eski Prusya ordularına benziyordu. Talim görmüş gibi bir halleri yoktu ve hepsi askeri üniforma yerine sivil giyimliydi.

Yeni bir sığınmacı dalgasının gelmesiyle birlikte, Ruslann Mecklenburg'a girdikleri yönünde tehdit edici söylentiler dolaşmaya başladı. Baba K. bizim acilen yola çıkmamızda ısrar ediyordu, Emmi ise hâlâ tereddüt içindeydi. Sonunda yalnız başıma yola çıkmaya karar verdim. Benim için onu kaderiyle baş başa bırakmak çok zordu. Bu inisiyatif yoksunluğuyla nasıl üstesinden gelecekti zorlukların? Bu kaos ortamında evinin yolunu nasıl bulacaktı? Ama başka çaresi yoktu; ondan ayrılmak zorundaydım.

Bana Martha eşlik etti. Gece orada kalma ihtimalim dolayısıyla beni Lauenburg'daki akrabalanna teslim etmek istiyordu.

Fakat hedefe ulaşmaya az kalmışken yolculuğumuz aniden sona erdi. Elbe-Trave Kanalı üzerindeki köprü ingilizler tarafından her türlü sivil trafiğe kapatılmıştı. Sığınmacıların şehre akın etmesini önlemeye çalışıyorlardı. Kanal boyunca uzanan çayırlarda sığınmacılar arabalarıyla birlikte kamp kurmuşlardı, ilerlemelerine izin verileceği umuduyla, sabırla bekliyorlardı. Nöbetçiyle pazarlık yapmaya çalıştım ama bana cevap vermeye bile tenezzül etmedi.

"Boizenburg'a dönsek daha iyi olacak," dedi Martha. Sakin bir şekilde evet dedim. Boizenburg'da huzurlu bir aile ortamı, sevgiyi öğrendiğim insanlar, bir ev, yatak vardı; oysa burada yüzlerce kilometre uzunluğundaki bölünmüş bir nehirden başka bir şey yoktu. Ama ilk engelde geri dönmek? Hayır. Olamazdı bu. Ulaşmak zorunda olduğum bir hedef vardı. Fakat neden bu kadar kararlıydım Thierstein yönünde gitmekte? O kadar özlediğim annem orada mıydı bakalım ve mevcut araçlarla ulaşabilecek miydim? Evet, çünkü evim oradaydı. "Martha, ben burada kalmak ve diğerleriyle birlikte beklemek zorundayım. Arabalarından birinin altında uyumama izin vereceklerinden eminim. Neyse, gece için battaniyem de var." Fakat sonradan, Martha'nın kırmızı gömleği artık yolda görünmez olunca çok üzüldüm.

Kanal boyunca uzanan çayırların ötesinde bir çam koruluğu vardı. Belki gece için orada korunaklı bir yer bulabilirdim. Kanal boyunca uzanan patikadan sürdüm bisikleti. Uzakta havaya uçurulmuş köprünün yıkıntıları gözüküyordu. Burada kanalın genişliği yirmi metreden fazla değildi, suyun aktığı bu dar alan benim geçmemi neden engellesindi, anlayamıyordum. Artık köprünün yıkıntılarına gelmiştim ve şaşkınlıkla köprünün kemerlerinden birinin yıkılmadığını fark ettim. Zarar görmemiş bir tahta yol bu kemere gidiyordu. Ne tehlikeli bir işe giriştiğimi düşünmeden bisikletten sırt çantasını aldım ve bu tahta yoldan dikkatle, sürünerek ilerledim. Sonra en değerli eşyam olan bisikletimi gidip getirdim. Ter içinde kalmıştım, kanalın yasak tarafındaki kıyıya oturdum, neşe içindeydim, İngilizleri atlatmış olmanın gururu da cabası.

Lauenburg'da K'larm akrabalarını bulamadım ve uzun süre dolaştıktan sonra gece kalmak için sığınmacılarla tıklım tıklım dolu bir ahırda bir yer bulabildim. Oradakiler de Elbe'yi geçmek için gizli bir yer olduğunu söylediler ve teknenin geçtiği yeri bana tarif ettiler. Gerçi, kıyıya şafak sökmeden gidilmeliydi, çünkü ancak o zaman geçiş şansı vardı. Kasabada sıkıyönetim hüküm sürüyordu ve Almanlann sokaklarda gezmesine sadece sabah beşle gece on arasında izin veriliyordu. Bu saatlerin dışında yakalananlar tutuklanıyordu. Bana Elbe'nin kıyısına giden yolu tarif ettiler. Ahırdan ertesi sabah dörtte ayrıldım: kalbi küt küt atan tek başına bir bisiklet sürücüsü. Hiçbir yerde tek bir İngiliz gözükmüyordu. Ne de tek bir insan. Kıyıya vardığımda büyük bir hayal kırıklığıyla, yüzden fazla insanın düzenli bir şekilde kuyruk olduğunu gördüm. Küçük bir balıkçı teknesi karşıya gidip geliyordu, her seferinde sadece beş yolcu alıyordu. Elbe'nin bu kısmı bir kilometreden daha genişti, güçlü bir bahar akıntısı var-

dı. Her yarım saat geçtiğinde umudum giderek sönüyordu. "Eğer şansımız varsa ingiliz komutan bugün geç uyanır. Bizi ancak kahvaltı sırasında fark eder," dedi bu konularda epey bilgisi olduğu anlaşılan yanımdaki kişi.

"Bizi görebilir mi?" diye sordum şaşkınlıkla, kıyıdaki söğütlerin altındaki çalıların arkasında beklerken.

"Evet, net bir şekilde." Ve Lauenburg yönünü işaret etti. "Villası şu tepenin üstündedir. Kahvesini içerken dürbünüyle bakar ve teknenin gidip geldiğini görür. Tabii ki hoşlanmaz bundan, yasaktır çünkü ve bizzat sorumludur. Ondan sonra da bir askeri birliği buraya gönderir."

"Peki o zaman ne olur?"

"Duruma bağlı. Bazen insanları tutuklarlar, bazen de yalnızca dağılmalarını sağlar ve tekneye el koyarlar."

"Hiç başına geldi mi böyle bir şey? Buna rağmen buraya nasıl gelebiliyor tekne?"

"Eh, her zaman yeni bir yol bulan akıllı insanlar çıkar."

Saat sekize doğru - önümde hâlâ otuz kırk kişi vardı - biri, "İngilizler geliyor!" diye seslendi. İnsanlar farklı yönlerde kaçışmaya başladılar. Bisikletimi kaptığım gibi nehir kıyısı boyunca uzanan çalılıkların arasından hızla sürdüm. Ne kadar uzaklaşırsam beni yakalamaları o kadar zor olur diye düşünüyordum. Isırgan otlarıyla kaplı sık bir çalılığın içine önce bisikletimi gizledim, sonra da kendim oracığa sinip saklandım. Uzaktan birinin bağırıp lanetler okuduğunu duyuyordum. Bağırtı bir süre devam ettikten sonra sesler uzaklaşmaya başladı. Saklandığım yerden sürünerek çıkmaya çalışırken çok yakınımda çalıların çıtırdadığını duydum. Eğildim, nefes bile almıyordum. Gerçek bir Prusya Almancasıyla "Hadi çık oradan," diyen bir adam çalılığa doğru eğilmişti: Bir Alman karakol polisi. "Gel, gel benimle!" diye emretti geçmiş günlerden kalan bir tonda.

"Ne istiyorsun benden?"

"Aptal aptal konuşma; sen de çok iyi biliyorsun ki İngilizler Elbe'den gizlice geçmeyi yasakladılar. Şimdi sen de bunun cezasını göreceksin ve normal düzen geri gelene kadar bir sığınmacı kampında bekleyeceksin!" Hah, bir bu eksikti diye düşündüm. Kamptan çık, ondan sonra yine kampa dön!

Sesim öfkeden titriyordu. "Siz mi İngilizlere çalıların arasında insanları aramayı önerdiniz?" Tanrım, eğer elinde bir cop olsaydı bana bir tane yapıştırdığının resmiydi.

Bir ikincisi de bitiverdi o arada. "Ne gürültü yapıyorsun? Biz işgal güçlerinin emirlerini yerine getiriyoruz. Eğer kendimiz karar verecek olsaydık, Elbe'yi geçen kimseye engel olmazdık. İşimizi zorlaştırma."

Bu ikisini ikna etme yönündeki son teşebbüslerim de sonuçsuz kalınca, eski bir mahkûm olarak sakinleşip teslim oldum. Bacaklarım ve ellerim ısırganlardan yana yana, kırmızı bir yüzle, iki polisin arasında çayırın kenarına getirilen son kişiydim. İnsanları iki kamyona doldurmuşlardı bile. Hiç kimsenin kendini savunmamasına şaşırdım. Biraz uzakta İngiliz askerleri ve bir subay duruyordu. Beni bir kampa mı götürmek istiyorlardı? Dikenli teller, barakalar, muhafızlar, emirler? Bisikleti çimenlerin üzerine fırlatıp subaya doğru koştum. "Efendim, bunca yıl toplama kampında kaldıktan sonra beni yeniden sığınmacı kampına mı atacaksınız zorla? İşte tahliye belgem burada. Bırakın kasabaya döneyim."

Belgeye şöyle bir göz attı. "Gidebilirsiniz." Biraz ilerdeki hendekte gergin sinirlerim boşaldı. Kustum.

"Hanımefendi, Lauenburg'da kalınacak bir yer biliyor musunuz?" Yolda rastladığım ilk insana bunu sordum. Bisiklet yanımda, yürüyerek girmiştim kasabaya. Dudaklarını ateş kırmızısına boyamış, kaşlarına kalem çekmiş, parlak bir yazlık elbise giymişti.

"Epeyce zor," dedi belirgin bir Doğu Prusya aksanıyla. "Biz de sığınmacıyız ve aşağı taraftaki kanalın yakınında, tahta bir kulübede yaşıyoruz." Uzaktaki yıkık dökük kulübeyi gösterdi. "Teşekkür ederim," diyerek yürümeye başlamıştım ki arkamdan gelip yüzüme dikkatle baktı. "Sizi bir yerden tanıyor muyum?"

"Olamaz. Birisine benzetmiş olmalısınız."

"Hayır, eminim, sizi kesinlikle tanıyorum." Fakat sonra duraksadı. Her yerde "eski arkadaşlarına" rastlayan, konuşma ihtiyacı içindeki insanlardan biri olduğunu düşündüm.

"Fakat nereden tanıyor olabilirsiniz beni? Ne zamandan?"

"1940 ve 1941."

"Bu mümkün değil, o zaman ben..." Neredeyse "Almanya'da değildim" diyecektim, "burada değildim" dedim. Ne budalaca bir konuşmaydı. Canım sıkılmıştı.

"Fakat siz, toplumdışıların kaldığı Ravensbrück'ün 2. Blok'undaki bizim Yetişkinler Barakasındaydınız!" Utanmış mıydı, yoksa utanmış gibi mi yapıyordu? Makyajının altından bile kızardığı belli oluyordu.

"Evet, doğru, iki ay kaldım Yetişkinler Barakasında. Ravensbrück'te ne kadar kaldınız?"

"1941 'e kadar. Sonra tahliye edildim ve derhal askeri hizmete alındım. Şimdi de Doğu Prusya'dan, Ruslardan kaçmak zorundayız." Çantasını karıştırıp sigara aradı. İngiliz sigarasıydı.

"Artık istediğimiz kadar sigara içebiliriz, değil mi? Artık yirmi beş kamçı yemek yok. Tanrım, ne zaman bunu düşünsem! Ah o SS orospu çocukları!" Güldü ve bana sigara tuttu. Tırnaklarına özenle manikür yapılmış ve kırmızı ojeyle boyanmıştı. "Nereye gitmek istiyorsun şimdi?"

"Önce Elbe'yi geçmem gerekiyor, sonra da annemi bulmaya, Bavyera'ya. Ah keşke nehrin öbür yakasında olabilseydim." Karakol polisleriyle yaşadıklarımı anlattım ona, birkaç yakası açılmadık küfür ederek bu tür adamları nasıl küçümsediğini ortaya koydu.

"Biliyor musun, ingilizler çok dürüsttür, asla böyle bir şey yapmazlar. Amerikalılar da fena değildir ama İngilizler çok rafinedir. Bak sana söyleyeyim, gerçekten asil insanlar." Yeni müşterilerinden son derece memnundu. Sigara izmaridini kanala atıp hoşça kal demek istedim. "Hiç sorun yok. Tabii ki bende kalacaksın. Eski Baraka arkadaşımı nasıl sokakta bırakırım? Tabii kaldığımız yer alışık olduğumuz evimiz gibi hoş bir yer değil ama uyunabilecek bir yer işte. Annem çok şaşıracak Ravensbrück'ten eski bir arkadaşımı getirdiğimi görünce." Daha benim kararımı beklemeden bisikletimi kaptığı gibi tepeden aşağıdaki kanalın kıyısına uzanan yolu tuttu. Yıkık bir sanayi alanıydı burası, bombardımanla yıkılmış ambarlar, boş vinçler ve çalışmayan römorkörler vardı. Baraka, küçük bir koridorla ayrılan iki odadan oluşuyordu. Her odada bir aile yaşıyordu. Benim Doğu Prusyalılar altı kişiydi, diğer aile beş. Yere serilen paçavraların ve haşlanmış patatesin kokusu sarmıştı ortalığı.

Annesi bizim eski arkadaş olduğumuzu duyunca beni yere göğe koyamadı. "Oturun lütfen, yemek şimdi hazır olur. Yalnızca salçalı patates. Eğer bilseydim..." Eski, solmuş bir elbiselik kumaşı üstüne bol bol dolamıştı. Kızına benziyordu: Aynı geniş, köylü yüzü, tabii ki yaşını aldıkça epey değişmişti. Yanaklar sarkık, şişmiş ve şekilsiz bir burun. Fakat alnına özenle düşürülmüş bir perçemi vardı ve bana sanki perçem tel tel boyanmış gibi geldi. Marangoz olduğunu söyleyen bir baba da vardı. Ayrıca iki erkek kardeş ve bir abla. İki erkek kardeş, babalarının piposu için izmarit topluyor, ayrıca eve bedava patates, odun ve kömür getiriyorlardı, iki kız kardeş ise, İngiliz Ordusunda bulunan ingiliz konservesi, sigarası ve diğer birçok değerli şeyi temin ediyorlardı aileye. Kahve bile vardı. Kısa sürede, bu ailede bir sığınmacı ortamı olmadığını farkettim. Geçici olan evlerini bile güzelleştirmek için çabaladıklarını neşeyle gözlemledim. Tahta duvarlara iğneyle renkli kartpostallar ve gazetelerden kesilmiş resimler tutturmuş, köşedeki aynanın kenarlarını kâğıttan çiçeklerle süs-

lemislerdi; aynanın altında, dikine duran bir tahta kutuda pudralıklar ve bigudiler vardı.

"Burayı kendiniz için son derece rahat bir yer haline getirmişsiniz," dedim, onaylar bir havada.

"Evet, insan elinden geleni yapmalı. Ama bizim Königsberg' deki harika katımızı düşündükçe ağlayasım geliyor." Burnunu çekip gözlerini sildi. Sonra büyük bir ilgiyle, bana Lauenburg' dan hâlâ tayın karnesi alıp almadığımı sordu. Almadığımı söyledim. "Lieselotte, hanımefendiyle hemen belediyeye git de onun için tayın karnesi alın. Gülünecek şey. Sizin çift tayın alma hakkınız var!" Şaştım kaldım. "Lieselotte, elbette ek tayın talebinde bulundu bile. Toplama kampında kalan herkes bu hakka sahip. Radyodan da duyuruldu bu."

Lieselotte, benim için tayın karnelerini kolayca alıverdi. "Toplama kampından yoldaşım olur," diye tanıttı beni. Tahliye belgem sayesinde memurların nezdinde gözle görülür bir itibar kazanmıştı.

Barakaya döndükten sonra bütün aile oturup benim Elbe'yi sağ salim nasıl geçeceğim konusunda kafa yormaya girişti. "Ha sokağa çıkma yasağı sırasında sokağa çıkmışsın, ha gece iki ile dört arasında yakalanmışsın, hiçbir fark yok. Biz seni yarın gece bir buçukta uyandıracağız, önce sahile ineceksin."

Doğal olarak düşündüm. "Fakat ya İngilizler beni ikinci kez yakalarlarsa, o zaman ne olacak?"

Baba, lafa girdi: "Evet ama bu riski almak zorundasınız. Cesaret olmadan hiçbir şey kazanılmaz..." Sonra İngilizlerin tutuklamaları, teknelere el koymaları ve ateş açmaları hakkında hikâyeler anlatmaya başladılar. İyi psikologlar olmadıkları açıktı.

Akşam altı saman çuvalı serildi yere. Lieselotte, uyumam için kendisinin ve kız kardeşinin yanında yer ayırdı. Anne beni uyandırdığında ortalık hâlâ zifiri karanlıktı. Kahve yaptı ve bir sürü ekmek dilimledi. "Yol için yanına bir şeyler almalısın. İşlerin nasıl seyredeceğini bilemezsin." Elime bir paket tütün ve sigara kâğıdı bile tutuşturdu. Şafak sökünce - hoşça kalın dedikten sonra - barakadan çıkıp parke döşeli kaldırımdan bisikleti sürdüm. Şu lanet bisiklet keşke bu kadar tangırdamasaydı diye düşündüm. Kanalı geçip hafif sisle kaplı çayırlığa vardım. Kıyıdaki çalılıklara ulaşmak en önemlisiydi. Bir gün önceki yeri buldum: Ortalıkta ne insan vardı, ne de tekne. Karşı kıyıda koyu bir cisim görülüyordu belli belirsiz. Tekne olabilir miydi? Ne işe yarardı ki? Şaşkınlıkla çevreme bakındım. Tam bir sessizlik vardı. Su bile sessizce akıyordu. Karşıya yüzebilir miydim? Evet, mümkün-

dü bu. Fakat bu, bisikletimi ve diğer her şeyi terk etmem anlamına geliyordu.

Derken çalılar hışırdadı. Korkmuştum. Oh Tanrım, kesin polisti bu. Genç bir adam, yanında bisikleti, çalıların arasından çıkıp dostça "Günaydın," dedi. "Eh ben de ikinci kişi oluyorum. Peki tekne nerede? İngilizler onu diğer tarafa götürmüş olmalı. İşte bu kötü." Birer sigara yakıp derin düşüncelere daldık. Bu arada üçüncü bir kişi daha geldi. O da diğeri gibi geceyi çalılıklarda geçirmişti. Her ikisi de savaş esiri olmaktan kurtulmaya çalışan askerlerdi. "Tek bir çözüm var. Biz ikimiz diğer tarafa yüzeceğiz, bu arada sen de eşyalarımıza göz kulak olacaksın - kabul mü?"

İki yüzücünün başları yavaş yavaş uzaklaşıyordu. Akıntı çok kuvvetliydi. Akıntının onları nasıl uzaklaştırdığını görüyordum. Başlarına bir şey gelmemesini dilemekten başka yapabileceğim bir şey yoktu. Su hâlâ çok soğuktu. Nehrin birkaç yüz metre ilerisinde karşı kıyıya vardılar. Tekneye ulaşıp bir şeyler yaptıklarını gördüm. Yarım saat geçti, hâlâ dönmemişlerdi. Ne olmuş olabilirdi? Karşıda üçüncü bir adamın daha olduğunu gördüm. Heri geri gidip geliyorlardı. Sonunda tekne kıyıdan ayrıldı. Yakına geldiklerinde üçünün de ellerinde tahtadan, küreğe benzer şeyler olduğunu gördüm; bunları kürek gibi kullanıp büyük bir gayretle ilerlemeye çalışıyorlardı. İngilizler kürekleri suya atmış ve akıntı alıp götürmüştü. Bu yüzden, bizim yüzücüler en yakındaki çiftliğe gidip birkaç tahta parçası edinmişlerdi. Üçüncü adam, Polonyalı bir ***"Ostarbeiter" di,*** bize yardım etmek istemişti. Üç bisiklet ve dört kişinin tekneye sığışması kolay olmadı. "Buyrun hanımefendi, size de bir tahta parçası. Siz de kürek çekseniz fena olmaz, Yoksa işler kötüye sarar." "Kürek" çekebilmek ancak ayakta durarak mümkün olabiliyordu. Tekne suya o kadar gömülmüştü ki, suların içine girmesine ancak birkaç santim vardı. Akıntı başımı döndürüyordu, her an dengemi kaybetmekten korkuyordum. Nehrin ortalanna ulaştığımızda tekne çevresinde dönüp durmaya başladı. "Daha hızlı hanımefendi, daha hızlı. Bırakmak yok!" Bir dalga çarptı ve hepimiz ıslandık. Neyse ki gülüyorlardı. Sonunda akıntıyla baş edip sahile yaklaştık. Kıyıya varınca benim küçük tütün kesesini çıkartıp ***"Ostarbeiter"e*** yardımlarından dolayı hediye olarak vermek istedim. Kesinlikle reddetti: "Karşılığında herhangi bir şey almak için yardım etmiş değilim. Sizin ona ihtiyacınız var." Kıyıdan hızla sürdüm bisikleti ve Celle yönüne giden caddeye çıktım. Başarmıştım! Hiçbir engel kalmamıştı, öyle büyük bir neşe içindeydim ki bisikleti, gidonu tutmadan sürüyordum artık. Sonunda tamamen özgürdüm, tamamen kendimin efendisiydim.

BOLUM IX

Eve Dönüş

Dramatik Bir Hikâye

Yol, Lüneburger Heide'a gidiyordu. İki tarafta da huş ağaçları, kızıl çamlar ve bataklıklar uzanıyordu. Yolun yüz metre kadar ilerisinde bataklık sazlıklarının hışırdadığı boş alan başlıyordu. Kumlu tepelerin üzerinde altın rengi çiçekler açmıştı ve tarla kuşlan çığlık çığlığa ötüyordu. Celle'ye giden bu yol üzerinde kilometreler boyunca bir allahın kuluna rastlamadım. Sığınmacı akını Elbe'nin öbür yanında durdurulmuştu. Bu ilk gün, tamamen yalnız, kafayı sürekli yol gitmeye takmış bir şekilde, büyük bir neşeyle kalabalıklardan gittikçe uzaklaşarak geçti.

Öğleye doğru açlık hissettim ve yakınlarda bir köyün olduğunu belirten tabelanın gösterdiği yönde bir yan yola saptım. Önümde, kocaman çatıları sazla kaplı, harika, kocaman evler uzanıyordu, en dostça davranacak olanı bulmaya çalışacaktım. Bir avlunun kapısına tutturulmuş bir levhada koca harflerle şu yazıyı görüp iliklerime kadar titredim: "Burayı yağmalamak yasaktır. Bu çiftçi bir Yahudi'nin hayatını kurtarmıştır!" Hiç düşünmeden kapıyı açıp serin bir hole girdim. Kısa boylu, genç bir adam bana yaklaşıp temiz bir Almancayla "Ne istiyordunuz?" diye sordu. Daha önce defalarca yaptığım gibi, yiyecek veya içecek sıcak bir şeyler istedim. Adamın neyin nesi olduğu konusunda kafam iyice karışmıştı. Hayatı kurtarılan Yahudi bu olmalıydı. Kısa saçlarıyla ve özel görünümüyle eski bir kamp mahkûmu olduğu kesindi. "Burada bekleyin, çiftçinin karısına haber vereyim." Bazı sesler ve tabak tıngırtılan duydum. Kapı açıldı ve adam seslendi, "İçeri girin, biz de yemeğe oturmuştuk!"

Mutfakta çiftçi, karısı ve bir kız oturuyordu. Gözleri koyu renkli genç adam, sanki evin efendisiymiş gibi bana bir sandalye gösterdi oturmam için. Sessizce, büyük bir kâseden ayran kaşık-

lıyorlardı. Çiftçinin karısı bana dostça baktı ve cesaretlendirmek için başını salladı. Önümde bir kaşıkla haşlanmış patateslerden oluşan bir yığın duruyordu. Kaşığın sapıyla patatesleri birbiri ardından soymaya başladım. Tek bir isteğim vardı: Çekingenliğimi yenmemi sağlayacak bir sohbete başlamaları. Köylülerin yemek yerken konuşmadıklarını tamamen unutmuştum. Genç adamın sessizliği bozmasıyla rahat bir nefes aldım: "Nereden geliyorsunuz?" Onlara Elbe'yi nasıl geçtiğimi anlattım. Nereden olduğumu sordu. Toplama kampından geldiğimi söylediğim an neredeyse kucaklıyordu beni. "Bakın, işte bu benim arkadaşım. Ravensbrück' ten! Oh, ne hoş bir şey bu! Nasıl oldu da bizim köyün yolunu buldun?" Başka bir soruyla cevapladım onu: "Peki sen ne yapıyorsun burada? Dış kapıdaki yazıyı okudum. Bütün bunlar nasıl mümkün olabilir?"

Çiftçinin karısı, bana seçkin bir misafirmişim gibi davranarak bir başka odaya davet etti. Altın kenarlıklı oval masadaki kaplara kahve koydu, telaşla gidip geliyordu durmadan. Eski bir mahkûm olan arkadaşım bir saniye ara vermeden konuşuyor, Ravensbrück hakkında her şeyi öğrenmek istiyordu. Tekrar tekrar evin reisine dönüp şöyle diyordu: "Görüyorsun, kampların nasıl olduğunu. Masum insanlar! Duymuş muydun bunu? Kadınlara, binlerce genç kadına hayvandan bile daha kötü muamele yapılmış." Çiftçi başıyla onaylayıp uzaklara baktı.

Uzun süre geçtikten sonra B'den kendi hikâyesini anlatmasını istedim. Onun acı dolu günlerinin daha Polonya'dayken başladığını duyduğumda, "Hayatta kalmayı nasıl basardın?" diye sordum. "Bir saatten diğer saate yaşayıp gittim. "Ne yapılır ki saatlerle?" "Şöyle. Polonya'da, bizim o taraflardaki ilk ***"Eylem"*** başlayıp Almanlar Yahudileri sürmeye girişince - 1941-42 kışıydı - annem ve babamla oturup hayatlarımızı nasıl kurtaracağımızı konuştuk. Annemle babam biz büyük çocukların, kız kardeşimle benim SS kampına gönüllü olarak gitmemizi düşündüler; biz ticaretten anlıyorduk - ben saat yapımcısıydım, kız kardeşim ise terziydi. Kraköv'a doğru yola çıktık. Her tarafta Yahudilerin hayatının tehlikede olduğunu duyuyorduk. Daha fazla oyalanmadık. Ayrılırken kız kardeşim bana, 'Savaş bittiğinde eğer hayattaysak, seni burada, halamın evinde bekleyeceğim. Unutma!' dedi. Kısa sürede, insanın çalışma kampında da ölümle yüz yüze olduğunu, fark ettim. Adaylar sürekli elemeden geçiriliyorlardı. Derhal"saat yapımcısı ve tamircisi olarak kaydımı yaptırdım ve

Buradaki saat zaman birimi anlamında saat değil, zamanı gösteren alet anlamında saattir (ç.n.).

daha ilk birkaç gün içinde bir SS bana saatini getirdi, en kısa zamanda tamir etmem için. Çok açıktı ki saat tamiratına devam ettiğim sürece hayatım garantiydi; yoksa her an sevkiyata tabi tutulabilirdim. Böylece saatin tamirini, tamir için bir diğer saat gelinceye kadar uzattım, bir yeni saat gelmeden öncekinin tamirini asla bitirmedim. SS'lerin her zaman çalışmayan saatleri oluyordu. Böylece bir saatten diğerine iki yıl yaşadım. Bir çalışma grubuna sevkedildim, özel bir çalışma kampıydı ve hayatım her zaman bir saate bağlıydı. Fakat bir keresinde -1944 sonuydu - işler yolunda gitmedi. Bir ***capo*** bana saatini tamir etmemi emretti. Karşılığında bir dilim ekmek verecekti. Hayır demeye cesaret edemedim ve saati atölyede gizlice tamir etmeye çalıştım, fakat bir mahkûm bizim konuşmalarımızı dinlemiş ve beni, eğer saati kendisine vermezsem SS'lere ihbar etmekle tehdit etti. İhbar etmemesi için yalvardım. Saati ona verirsem ***capo*** beni öldürürdü. Fakat boşunaydı. Beni ihbar etti ve ceza birimine kondum. Bundan sonra her şey büyük bir hızla kötüye gitti. Kısa sürede bir ***"Muselmanri'dım*** artık ve Bergen-Belsen'e nakledildim. Böylece kaderim belli olmuştu, fakat bütün bunlara rağmen olaylar farklı bir şekilde gelişti."

Sanki o korkunç anlan yeniden yaşıyormuş gibi hırıldayıp elini kolunu oynattı. Alnında terler birikmiş, gözleri kanlanmıştı. "Bergen-Belsen'de, Hamburg'daki temizlik çalışması için bir nakliyat düzenlediler. Bin kişiye ihtiyaçları vardı. Yaklaşık beş bin kişi başvurdu. Herkes bu cehennemden uzaklaşmak, seçilen bin kişinin arasında olmak istiyordu. İnsanlar öne geçmek için birbiriyle itişip kakışıyordu. Tüm gücümü ve becerimi kullanarak kavga edenlerin bacakları arasından süründüm ve başardım: Bin kişinin içindeydim ve bir kere daha kurtulmuştum.

"Hamburg'da her şey çok iyiydi. Ekmeğimiz vardı, bir tersanede çalışıyorduk ve insanlar bize iyi davranıyordu. Birkaç hafta sonra Bergen-Belsen'e geri yollanacağımız söylentileri yayılmaya başladı. Bunun sonumuz anlamına geldiği çok açıktı. Neden yaptığımı tam olarak bilmeden, çalıştığım yerden bir sivil pantolonu, bir ceket ve şapka çaldım. Herhangi bir acil durumda lazım olur diye bir tane de maşa. Kaçmayı planladığımı söyleyemem. Sadece bir şans kolluyordum. Yük vagonuna bindirildiğimizde ve diğerleri kös kös, umutsuzca döşemeye oturduğunda, belki bir şey yapılabilir düşüncesiyle önce vagonun iki kapısını yokladım. SS

Köken olarak "Müslim" anlamına gelen hu sözcük, Naziler tarafından, özellikle cezaya çarptırılıp açlıktan dolayı bir deri bir kemik kalan Polonya Yahudileri için kullanılıyordu (ç.n.).

muhafızları bizi göremiyorlardı, vagonun dışında, frencinin kulübesindeydiler. Ne yazık ki kapılar çok iyi kilitlenmişti. Yukarda, tavanın hemen altındaki küçük pencere ilgimi çekti. Pencerenin kafesini tutan vidalar tamamen paslanmıştı. Altısını da sökmem gerekiyordu. Yan duvann kirişine tutunarak sol elimle kendimi yukarı çektim ve maşayla vidaları sökmeye çalıştım. Önce durum imkânsız gibi görünüyordu, neredeyse vazgeçecektim. Derken vida hareket etmeye başladı. İki misli bir güçle yüklenip çevirdim ve yerinden çıkarttım. Kolumda güç kalmamıştı, biraz ara vermek zorundaydım. Diğerlerinden hiçbiri benim bu tehlikeli eylemimi farketmiş gibi görünmüyordu. Dört vidayı çıkarttıktan sonra bir Rus mahkûm fısıldayarak kaçmaya mı çalışıyorsun diye sordu. 'Beni ve yoldaşlarımı da alır mısın?' Başımla onayladım. O andan itibaren işler şimşek hızıyla ilerledi. Ruslardan biri aşağıdan bana destek oldu. Pencerenin kafesi çıktı. Başımı dışarı çıkardım. Zifiri karanlıktı. Kararlaştırdığımız gibi, önce her iki tahta ayakkabıyı dışarı fırlatıp bekledim. Tam bir sessizlik vardı. Ardından sivil elbiselerimin olduğu bohçayı attım, sonra da posta treninden aşağı atladım, toprak setin yanına yuvarlandım. Benden hemen sonra da Ruslar atladı. Tam bir kıpırtısızlık. Trenin stop lambaları görünmez olur olmaz ayağa kalkıp derin bir nefes aldım. Ruslar da gelince karanlıkta değerli tahta ayakkabılarımızı ve elbise bohçasını epeyce bir süre aradık, sonunda hepsini bulduk. Benim kamp paçavralarının üzerine sivil giysileri alelacele giydim ve Ruslara da, kamp işaretlerinin görünmemesi için ceketlerinin tersini giymelerini önerdim. Başarmıştık, iki yoldaşıma ormana dalıp ortadan yok olmamız gerektiğini söyledim. Biri bana dönüp, 'Sen Yahudisin, seninle gelmeyiz' dedi. Acı değil mi? Ama biz buna alışmıştık."

Susup alnındaki terleri sildi. Bütün bunlan taş kesilmiş gibi dinleyen çiftçinin karısı odadan çıktı. Ancak o zaman yanaklarımdan süzülen yaşlan farkettim.

"Patikalardan, çayırlardan ve tarlalardan kilometrelerce yürüdüm. Şafak söktüğü zaman bir ormanın kenannda -gözlerime inanamıyordum - dikenli tellerle değil normal çitlerle çevrili tek katlı barakaların siluetlerini gördüm. Bu, özgür kalmış *'Ostarbeite/*lerin kampıydı. Kafamda bir fikir çaktı. Eğer bir *'Ostarbeite?* gibi davranırsam bir çiftçiden iş ve yiyecek bulabilirdim ama bana kimse yatacak bir yer vermezdi. Sonunda akşam karanlık basınca çitleri geçip kampa girmeye ve orada uyumaya karar verdim. Ormanın diğer tarafında bir köy vardı. Kapıyı çalıp bir *'Ostarbeitef* olduğumu söyledim ve kınlacak odunları olup olmadığını sordum. Beni kabul ettiler. Fakat gece uyumak için bir

ahırları bile yoktu. Sabah erkenden odun kırmaya başladım. Açlıktan ayakta zor duruyordum. Keşke bana acısalar da yiyecek bir şeyler verseler diye düşünüyordum. Başka hiçbir şey düşünemiyordum ve evin kadını 'kahvaltıya gelin' dediğinde her türlü ihtiyatı unuttum.

"Koşar adım gitmiş ve basımdaki şapkayı kibarca çıkartıp mutfağa girmiştim. İşte o an hatırladım. Şapkamı çıkarttığım an - ah aptal kafam - saçımın ortasındaki kazınmış hattan bir kamp kaçağı olduğum derhal anlaşılacaktı. Bu hatamı düzeltmek için kara ekmeğin küçük parçalarını son derece yavaş bir şekilde yemeğe başladım, sanki bu kahvaltı dünyanın en doğal şeyiydi ve yarı yanya açlıktan gelen birisine hiç de benzemiyordum ilk lokmayı ısırırken. Büyük bir minnet duygusuyla - gerçekten de böyle denebilir - öğleye kadar aralıksız çalıştım, fakat öğlen olunca heyecandan neredeyse düşüp bayılıyordum. Çiftçinin karısı getirip masanın ortasına sebze ve patates dolu koca bir kâse koydu. Almanya'dayken hiçbir zaman tabakta yemek yememiştim, Polonya'dayken yerdik ama yalnızca küçük bir kâsede, Almanya'daki çiftçilerin de aynı adeti sürdürdüğünü sanırdım. Bu kâse, benim alışık olduğumun iki misliydi, ne var ki şu anda özgür Almanların arasındaydım. Fazla düşünmeden kâseyi alıp kendime doğru çektim ve yemeye başlamak üzere kaşığı ağzıma götürüyordum ki çiftçilerin şaşkın bakışlarıyla karşılaşıp durakladım ve utangaç bir gülümsemeyle kâseyi yeniden masanın ortasına itekledim. Kimse bir şey demedi ve herkes ortak kâseye kaşığını daldırdı.

"Akşam oldu ve bir dağın arkasına odun kesmek üzere bırakıldım. Çiftçi halinden memnun görünüyordu. Ancak sabaha dönebildim. Ormandan kampa dikkatle yürüyordum. Hâlâ zifiri karanlıktı, çitlerden adayıp penceresi açık olan ilk barakaya girdim. Çenemi dizlerime dayayıp ilk kez o gece uyuyabildim. Sabah erkenden yeniden çıktım barakadan, hiçbir engelle karşılaşmadan çitleri atladım ve ormana, çiftçinin oraya doğru yürümeye başladım. İki gece her şey yolunda gitti, fakat üçüncü gece hava saldırısı alarmı verildi. 'Herkes dışarı!' diye bağırıyordu muhafızlar ve biri el feneriyle barakalann içini kontrol ediyordu. Muhafız kapıya geldi, kapının arkasında titriyordum, ışık kapının ardındaki ayak parmaklarımı aydınlattı. O zaman olanlar oldu. Beni yakaladılar, basımdaki şapkayı çekip aldılar ve kafamdaki o hain çizgiyi gördüler. 'Nereden geliyorsun, Yahudi domuz? Aha, kaçmış bu!' Yüzüme vurdular. Arük hiçbir şeyi ayırt edemiyordum, tek bildiğim sonunda kendimden geçtiğim. Hava saldırısı geçince aralarından biri beni polise götürdü. İşte son gecem bu diye düşündüm.

"Sabah Bergen-Belsen'e telefon ettiler ve oraya götürülmem emredildi, çünkü Hamburg nakliyatı sırasında kaçanlar olmuştu, kaçakları aramaktaydılar. Öğleden sonra iki polis nezaretinde bir arabayla yola çıktık. Küçük bir yerde durdular, çünkü yine bir hava saldırısı alarmı verilmişti. Beni belediye başkanının bürosuna götürdüler. Bir saat sonra 'saldırı geçti' dendi, geceyi orada bir odada geçirdik. Bana odanın döşemesinde oturmam emredilmişti. Bir polis, sırtını duvara dayamış, masada oturmaktaydı. Diğeri onun karşısındaki sırada oturuyordu. Odada tam bir sessizlik vardı. Tam uykuya dalmıştım ki korkuyla uyandım. Polisler horluyordu; başlarını masaya koymuşlardı. Kapıya doğru baktım.

"Yavaşça yerimden kalkıp çevreye bakındım. Anahtar kilidin üstündeydi, onu ordan almayı unutmuşlardı. Yapabileceğim başka bir şey yoktu, insan hayatta kalabilmek için son şansını kullanmalıydı. Polislerden biriyle duvar arasında ancak yirmi santimlik bir boşluk vardı. Sessizce o boşluktan sıyrıldım, ayakkabılarım koltuğumun altındaydı. Polisler horluyordu. İki adım atıp durdum ve 'gitmeliyim' dedim donuk bir şekilde. Horlama devam ediyordu. Kapıya geldim. Yavaşça anahtan çevirdim. Sonra onu kilitten çekip çıkarttım, kapının kolunu aşağı indirdim. Kalbim deli gibi çarpıyordu, nefes bile almıyordum. Hiç ses olmadı. Çıkıp kapıyı yavaşça kapattım ardımdan. Anahtarı kilide sokup çevirdim. Anahtarı yeniden çekip çıkaracakken birden cesaretimi kaybettim. Onu orada bıraktım. Önümde uzun bir koridor vardı. Ön kapıyı buldum ve karanlık sokaklarda koşmaya başladım, açık alana çıkıp bir ormana ulaştım ve o anda çöktüm. Bütün vücudum sanki ***St Vitus***dansı yapar gibi sarsılıyordu. Ağzım köpüklenmişti ve o anda bayıldım. Öyle baygın ne kadar yattım, bilmiyorum. Sabah uyandığımda, ormandaki çalıların dibine saklanmış yatıyordum.

"Köye çok yakın olduğum için beni bulamayacaklanna inanıyordum. Böyle bir şey belki hayal edilemez. En yakın köydeki bir kapıyı çaldım, bu şu anda oturduğumuz evin kapısıydı. Kurtarıcım olan çiftçi ambarda uyumama izin verdi. Sivil giysilerimin altındaki mahkûm elbiselerimi samanların içine dikkatle gizledim. Nisan başıydı ve artık o kadar soğuk değildi. Odun kırdım ve yemeğe çağırılmayı bekledim. Çiftlikten dışarı adımımı atmadım. Günler sonra çiftliğin kapısından birisi girip bana doğru geldi: Bu bir SS'di. Baltayı yere koyup yüzüme bir tokat inmesini bekledim. 'Ne kadar zamandır burada çalışıyorsun?' di-

Sara türü bir hastalıkta vücudun organlarının şiddede ve kontrol dışı titremesi (ç.n.).

ye sordu bana. 'Yaklaşık bir haftadır,' diye yanıtladım. 'Nerede patronun?' İlerdeki evi işaret ettim. 'Bugün işini bitirince odun kırmaya bana gel, anladın mı?' dedi giderken. Neyse ki bu olmadı, çünkü çiftçi gitmeme izin vermedi.

"Köyde bir savaş esiri daha vardı. 12 Nisan'da bu Fransız gelip bahçeye atladı ve heyecanla bağırdı, 'Çabuk gelin! İngilizler burada!' Yavaşça onu izledim. Köyün yolunda tanklar ilerliyordu. Fakat ne anlama geliyordu bu? Ne yapmam gerektiğini bilmiyordum. İki gün sonra, ayın 14'ünde, evin önündeki meydana yeniden tanklar geldi. Şapkasında metalden yapma bir gamalı haç olan küçük bir oğlan çocuğu da vardı orada. Bir Fransız savaş esiri şapkayı çekip aldı, parçaladı ve yere attı. Kan başıma hücum etti ve o zaman anladım: işte o an gelmişti! Korkunun sonuydu bu. Artık yaşamanıza izin vardı. 14 Nisan 1945'te yeniden doğdum. Şarkılarımızı söyleyip dans ettim. Çiftçiye koşup şapkamı çıkartım ve basımdaki traş edilmiş hattı gösterdim! 'Patron' dedim, 'Benim bir Yahudi olduğumu ve Bergen-Belsen'den kaçtığımı biliyor musun?' Bizim ihtiyar, 'başının dertte olduğunu anlamıştım,' dedi, 'Artık korkmamız için bir neden yok.' Ama ben pek öyle düşünmüyordum. Bergen-Belsen'deki Almanların gelip her şeyi yağma edeceklerini ve ateşe vereceklerini düşünüyordum. Bu yüzden dışarda okuduğun notu yazdım. Kısa süre soma bu nota gerek olmadığını anladım. Bergen-Belsenlilerin intikam alacak halleri kalmamıştı, ölmekle yaşamak arasında bir yerdeydiler, güçleri tükenmişti..."

Beş yıl sonra B ile bir kere daha karşılaştım. Berlin'den Frankfurt'a gitmek için Tempelhof havaalanında bekliyordum. Yolcular arasından birinin yüzü hiç yabancı gelmedi. Uçağın kalkışı sis dolayısıyla bir saat gecikmişti. Bu adamı tanıdığımdan emindim. Yolcular büyük salonda beklemekteydiler. Genç adam ise huzursuz bir şekilde ileri geri yürüyüp duruyor, sanki kaybettiği her dakika çok önemliymiş gibi ikide bir enformasyona gidip uçağı soruyordu. Bir görevli salona girince, derhal yanına koştu ve o anda B'nin sesini tanıdım.

1945 Haziran'ında eve gidecek kadar güçlü hissetmişti kendini. Fakat bu onun için, Almanlarınki kadar basit bir şey değildi. Yolu, ardında bıraktığı akrabalarını sorup soruşturacağı açık toplama kamplarından geçiyordu. Serbest kalmış mahkûmlara akrabalarının isimlerini herhangi bir yerde, listelerde görüp görmediklerini sorup duruyordu. Sonunda Gross-Rosen'da bir şeyler bulmuştu. Kız kardeşinin ismini buldu ve onun terörden canlı kurtulmuş olabileceği söylendi kendisine. Yeni bir umutlu dopdolu Polonya'daki evine doğru yol aldı. Orada hiç kimse yok-

tu ve hiç kimse ailesinin kaderi hakkında bir şey bilmiyordu. Büyük bir umutsuzluk içinde, Kraköv'u ve 1942 ilkbaharında kız kardeşiyle aynlırlarkenki sözlerini hatırladı. Gerçekten de oradaydı kız kardeşi ve onu bekliyordu. "Bütün aileden sadece ikimiz kalmıştık geriye, diğer bütün akrabalarımız gaz odalarında yok edilmişti." Eve dönüş hikâyesini böyle noktaladı.

Ona nerede yaşadığını sordum ve büyük bir şaşkınlıkla B'nin Batı Almanya'ya yerleştiğini öğrendim. Bana karısının, bir yaşındaki oğlunun resimlerini ve büyük bir gururla dükkânının resimlerini gösterdi. Vitrinde büyük harflerle "SAATÇİ" yazısı vardı ve altında da ismi yazılıydı. Ona öylesine büyük acılar ve korkular yaşatan Almanya gibi bir ülkeyi seçmiş olmasını bir türlü anlayamıyordum. Neden Filistin'e gitmediğini sordum. Kısaca ve önemsemiyormuş gibi oraya ait olmadığını söyledi, ne çiftçiydi ne de bir başka iş yapabilirdi. Ona Almanya'da kalmayıp bir başka ülkeye gitmesinin daha iyi olacağını, çünkü bir gün başka bir savaşın çıkmayacağının garantisi olmadığını söylediğimde şu şok edici açıklamayı yaptı: "Biz Yahudiler için nerede yaşamış olmanın hiçbir önemi olmadığını bilmiyor musun? Bizi her yerde yakalayabilirler. Eğer yeni bir savaş çıkıp Ruslar Berlin'in tamamını işgal edecek olurlarsa kesinlikle bir toplama kampına gönderiliriz, belki bu sefer Sibirya'ya. İnsan kaderinden kaçamaz. Ama sana söylemem gereken bir şey var. Her şeye rağmen hayatım değerlidir." Bunu söylerken gözleri parlıyordu, karısıyla ve çocuğuyla ne kadar mutlu olduğunu görmek beni son derece etkilemişti. Ve ciddi bir ses tonuyla şöyle dedi: "Biliyor musun, ben bir icat yaptım. Hem de ne icat! Şimdiden dört ülkeden patent almış durumda. Kimse onu benden alamaz artık. Beni tasfiye etseler bile o kalacaktır..."

Uçakta yan yana oturduk. Saatinin yardımıyla bana yaptığı icadı anlatmaya çalıştı. İşini çok seviyordu. Sonra gelecek hakkında konuştu: "Fakat bu her şey demek değil. Kafamda dört icat daha var. Yürekten dilediğim tek şey şu: Birkaç yıl daha özgür kalmak ve yaşamak, bu süre içinde icatlanmı yapıp ortaya çıkartmak."

... Sanki Hiçbir Şey Olmamış Gibi

Celle yolu üzerinde güneş batarken bir yol levhasına ulaştım. Oradan döndüm. Birkaç dakika sonra patika, bir malikâneye giden iki yanı kestane ağaçlı düz bir caddeye dönüştü. Geceyi orada geçirmeyi planladım. Ahırdan kova sesleri ve sığırların

bağırışları geliyordu. Avluya bakan bir çeşit mutfağın kapısının önünde durdum. Bisikleti bir ağaca dayayıp yaklaştım. Çok sayıda kadın kovalara süt sağmakla meşguldü. Odanın arka tarafında bir santrifüj çalışıyordu. İnekten yayılan ılık süt kokusuyla kendimden geçtim adeta. "Bu malikânede geceyi geçirebileceğim bir yer var mı acaba?" Kimse cevap vermedi. Dostça bir havada sorumu tekrarladım - belki de işitmemişlerdi. "Madam gelinceye kadar lütfen bekleyin. Buna o karar verebilir," dedi bir kadın, çok meşgulmüş gibi başını kaldırmadan. Öfkemi bastırıp avluya doğru döndüm, malikânenin zenginliğinin göstergesi olan büyük ahırın önünden geçtim ve burada hüküm süren düzenin mükemmelliğini gösteren, gübrelerin ne kadar düzgün bir şekilde yığıldığını fark ettim. Bahçe kapısını açıp bir parka giden kızıla çalan çakıllarla döşeli yoldan ürkek adımlarla yürümeye başladım. Yaşlı ağaç gövdelerinin arasından konağın ön cephesini fark ettim. Oradan gelen sesleri duyabiliyordum. Yol, çiçek tarhlarıyla dolu bir meydana doğru gidiyordu. Yuvarlak bir bahçe masasının etrafında bir grup insan oturmuştu, o güzelim akşam güneşinde. Zenginlik ve huzurun bu harika renkli tablosunun zevkini çıkarmak için sessizce bir süre durdum ağaçların arasında: Parlak yaz giysileri, gayet şık giyimli genç adamlar, bakımlı yaşlı bir adam ve ayaklarının dibinde, parlak siyah beyaz tüylü bir bekçi köpeği. Kendilerini hiç kısıtlamadan yüksek sesle gülüyorlardı. Adımımı atınca çakıllar gıcırdadı ve bekçi köpeği başını kaldırıp havlamaya başladı. Biraz şaşırmış ve biraz da canı sıkılmış gibi duran biri bana kim olduğumu sordu. Yaşlı adam köpeği tuttu. Geceyi burada geçirip geçiremeyeceğime ilişkin soruma yine, ***"Gnädiges Fräulein"a*** sorulması gerektiği cevabı verildi. Parkta bir yerlerde beklemek üzere geri dönmüştüm ki, yaşlı adam bana, "Nereden geliyorsunuz? Bluzunuzdaki özel işaretin anlamı nedir?" diye sordu. (B, güvenliğimi sağlamam için bluzuma politik mahkûmların işareti olan kızıl üçgen dikmemi tavsiye etmişti.) Yaşlı adama durumu açıkladım. Adamın yüz ifadesinden şoke olduğunu anladım, fakat o bir şey söylemeden gençlerden biri bana, "Söyler misiniz, şimdilerde her yerde iddia edildiği gibi kamplar gerçekten o kadar kötü müydü?" diye sordu. "Milyonlarca insanın gaz odalannda yok edildiği kesinlikle Amerikalıların bir uydurması olmalı! Mesela siz gayet iyi görünüyorsunuz."

Üstüm başım toz, paçavralar içinde, bir deri bir kemik öylece duruyor ve bu küstah, ukala yaratığın yüzünün ortasına bir yumruk indirmemek için kendimi zor tutuyordum. Daha önce tanımadığım bir nefret sarmıştı beni ve o zamana kadar edeme-

yeceğim sözler gelivermişti dudaklarımın ucuna. Bu yuvarlak masanın etrafında oturan kişiler acaba Bergen-Belsen'i duymuşlar mıydı, acaba bu eşsiz kırsal malikânelerinden yalnızca on kilometre uzakta bulunan toplama kampından haberdarlar mıydı? Acaba bu isim hiç kulaklarına çalınmış mıydı? Toplama kamplarında işlenen suçları, bir korku tünelinde milyonlarca insanın öldüğünü görmek istemeyenlerin, Müttefik Birlikleri toplama kamplarını boşalttıklarında, Bergen-Belsen'deki çürüyen ceset yığınlarının önünde bir gün boyunca oturma fırsatını kaçırdıklarına üzgündüm.

Beyaz gömlek, külot pantolon ve çizme giymiş ***"Gnädiges Fraulein*** "sonunda bahçeye geldi. Orada bulunanlar, bu fasıladan oldukça memnun bir şekilde ona yöneldiler. Yaşlı adam, kızına, benim adıma, gece orada kalıp kalamayacağımı sordu. Kadın, cevap verirken bana döndü: "Evde yerimiz yok, ancak ambarda kalabilirsiniz." Yaşlı adam itiraz edecek oldu, fakat kızı onu sert bir şekilde susturdu: "Kim yönetiyor burayı, siz mi, ben mi? ikide bir işime karışılmasından bıktım artık." Sessizlik. Bana ambardaki yerimi gösterdiler, avluya geldiğimizde yöneticiye bana yarım litre süt satıp satamayacağını sordum.

"Hayır" cevabını verdi, "Satmamıza izin verilmiyor, süt karneye bağlandı."

Hizmetçi barınaklarının hemen arkasında, çimenlerin ve kızıl ağaç çalılarının arasından akan küçük bir ırmak vardı. Orada hava serindi ve güçlü bir bataklık kokusu vardı. Sığ berrak suyun alt kısmındaki kahverengi çakıl taşlannı görebiliyordum. Bir kütüğün üstüne oturup yolun tozunu atmak için giysilerimi suda çalkaladım. Suyun temasıyla birlikte öfkem yatışmaya başladı. Dizlerime kadar suya girdim, yavaş yavaş akan su hafifçe bedenimi okşuyordu, yeniden hayattan zevk almaya başlamıştım. Suda oynarken öylesine kendimden geçmiştim ki hizmetçi evinin merdivenlerinden birisinin beni çağırdığını fark etmedim. Ambara dönerken, yolda bekleyen yaşlı kadın benimle kırık dökük bir Almancayla konuştu: "Size süt satmadı mı? Şeytan! Size söylerken duydum, gecenin karanlığı kadar kötüdür o. Bize gel sen. Fakiriz ama konuklarımıza vereceğimiz bir şeylerimiz her zaman vardır."

Böylece Ukraynalı esir emekçilere konuk oldum. O akşam, bu kurbanlar için Hitler rejimi sona erdiğinden beri hiçbir şeyin değişmediğini üzüntüyle öğrendim. Her gün aynı zorlu çalışmayı yapıyor, aynı kıt yiyeceği alıyor ve dört yıldır talim ettikleri açlık ücretini almaya devam ediyorlardı. Neden isyan edip talepte bulunmadıklarını bir türlü anlayamıyordum. SS ve "Gestapo" ikti-

darı bütünüyle sona erdiğinden artık tehlike altında değildiler. Kaçamak ve görünür bir bezginlikle yanıtladılar. Konu Sovyetler Birliği'ne gelip onlara kendi hikâyemi anlattığım zaman açıldılar ancak. Gece gündüz, ülkelerine geri dönmeye zorlanacakları korkusu içinde yaşıyorlardı. "Batılı Müttefiklerin Ruslann yeniden vatandaşlığa kabul komisyonu ile işbirliği doğru mu?" "Ukrayna'ya zorla geri gönderilebilir miyiz?" Burada köpekler gibi sürünmeye razıydılar. Kesinlikle inanarak onlara, bölgelerini işgal eden Batılı Müttefiklerin asla zorla götürmeye izin vermeyeceklerini (çünkü yeniden vatandaşlığa alma denen şey de pek farklı değildi) açıklamaya çalıştım. Sonunda umutsuzluk içindeki bu insanları biraz olsun yatıştırmayı başardım. Bu kovalanan insanların kısa süre sonra alınıp götürüleceklerini tahmin edememiştim.

Korkunç sıcak bir gecenin zifiri karanlığında içlerinden biri el feneriyle yol göstererek ambara gitmeme yardımcı oldu. Büyük tahta kapı gıcırtıyla kapandı. Hareket ettiğim sürece samanlar hışırdadı. Sonra tam bir sessizlik. Kulaklanm sessizliğe alışmıştı ki birden tuhaf sesler duyup zifiri karanlığa kulak verdim. Ahırın dip taraflarından hışırtı ve fısıltılar geliyordu. Acaba diyerek, fare, sıçan ve yarasa seslerini ayırt etmeye çalıştım, yoksa hep birlikte tuhaf bir konser mi veriyorlardı? Boş geç... onlarla birlikte rahatım yerindeydi burada. Ne güzel şeydi yalnız başına olmak, kendinle olmak, böyle pis bir ambarda bile olsa; barakalardan birinde yüzlerce kadınla birlikte değildim hiç değilse. Özgürlüğün verdiği mutluluk duygusuyla uykuya dalmışım. Harika bir rüyadan bir gürlemeyle uyandım. Sağanak başlamıştı, çatıyı dövüyordu şiddetli yağmur. Artık yeniden uykuya dalamazdım, çünkü ayağımda korkunç bir ağrı vardı, sanki bütün kemiklerim iltihaplanmış tı.

Sabaha ayak bileklerim şişmişti, yürümek tam bir işkenceydi; bisiklet sürmek daha da beterdi. Celle'de bunun eklem romatizması olduğunu söylediler, iyileşmek için tam bir istirahat gerekiyordu. İstirahat! Hayır, bu sonraki işti. Önce yolculuğumun sonuna ulaşmam gerekiyordu. Artık hiçbir engel kalmamışken yolculuğumu yarıda kesemezdim. Ayak bileklerime birer mendil bağladım sıkıca ve eklemlerimin kütürdemesine aldırış etmeden yola koyuldum. Özgürlüğü yeniden kazanmış olmak insana mucizevi bir güç veriyordu. İnsan iki misli güçlü oluyor ve hastalığa falan aldırış etmiyordu. Hanover'e doğru yavaşça, çok yavaşça sürdüm bisikleti. Hava kasvetliydi ve bu yorgunluğumu daha da arttırıyordu. Birdenbire yerimde çakıldım. Bir yerden "merhaba!" diye bir ses duymuştum. Bir hendeğin içinden bir

kadın el sallıyordu. Bisikleti durdurdum, kadın bana doğru koştu. O zaman üstünde, kadın SS muhafızlarının giydiği koyu yeşil bir üniforma olduğunu fark ettim.

"Beni tanımadın mı? Ben 'Shenja'. Polonyalı kadınlar beni bu adla çağırırlardı Ravensbrück'te. Sen de bir zamanlar Orman birliğinde 1 ***Waldkolonne***\ değil miydin? Adın Grete değil miydi?" dedi soluk soluğa. Cevap vermeme fırsat tanımadan, iltihaplanıp şişmiş yüzünü gösterdi. "Tabii, şimdi farklı görünüyorum. Fakat Ceza Hücrelerinde o kadar uzun zaman kaldım ki yüzümde yılancık çıktı, şimdi de Schwerin'deki hastaneye gitmek zorundayım." Göz yaşlannı bastırmaya çalışırken sesi titriyordu.

"Evet, tabii ki hatırladım şimdi! Polonyalı mahkûmlardan ailelerine gizlice mektup taşıdığın için atmamışlar mıydı seni Ceza Hücrelerine? Daha sonra da senin birliğinden bir mahkûm kaçmamış mıydı? Öyle olmuştu değil mi?"

Göz yaşları arasında başını sallayarak onayladı. "Evet, kesinlikle öyle oldu. Bütün Ravensbrück kampı beş hafta önce tamamen boşaltılana kadar Ceza Hücresinde kaldım. Ancak o zaman dışarı çıkartıldım. Şimdi neler gelecek başıma? Evimin olduğu Ulm'da eski bir toplama kampı muhafızı olduğum için kesinlikle tutuklarlar beni." Yeniden ağlamaya başladı.

"Neden öyle düşünüyorsun ki? Seni neden tutuklasınlar? O kadar mahkûma yardım ettin ve dürüstlüğün nedeniyle aylarca hapiste kaldın," diyerek onu yatıştırmaya çalıştım.

"Kim inanır ki buna!" dedi umutsuz bir ses tonuyla.

Ormanın kenarındaki düzlükte "Shenja"nın yanına oturdum, eski mahkûmların adreslerini yazdım ve mahkûmlara yazıp haberleşmesini salık verdim. Keza benim Thierstein'deki adresimi de verdim. "Fakat öncelikle Shenja" dedim, "farklı bir giysi bulmalısın. Nasıl olur da hâlâ SS üniforması giyebilirsin? Dövülme, hatta öldürülme riski altındasın bu giysilerle."

"Belki de haklısın, fakat bunu düşünemedim, çünkü temiz kalpliyim. Ben kimseye kötülük yapmadım ki."

Gomorra* 1945

Hanover'e vardığımda ilk kez, yıkıma uğramış büyük bir kenti görmüş oldum. Bisikletimi kırılmış camlarla dolu yer yer yarılmış sokaklardan iterek ilerledim. Yolun iki tarafında da kilomet-

Tevrat'ta adı geçen, kötülüğün sembolü Sodom ve Gomor kentlerine referansta bulunuluyor (ç.n.).

reler boyunca delik deşik olmuş yıkık binalar, demir çerçeveleri eğri büğrü olmuş fabrika enkazları göze çarpıyordu. Bu yerle bir olmuş şehirde artık bahar hüküm sürmüyordu. Güneş ışığı bile kötü bir sarılık içindeydi, güneşin parlaklığı rüzgârın sürüklediği gri toz bulutlarıyla kapanmıştı. Çok sayıda insan evsiz sokaklarda yürüyordu, şaşkınlık içinde kendime, bütün bu insanların nerede yaşadıklarını, nereden gelip nereye gittiklerini soruyordum. Ağır ağır ilerleyerek şehrin merkezine geldim ve orada eski kamp mahkûmları için bir yardım bürosu buldum. Oda, hüngür hüngür ağlayan çok sayıda Çingene kadınla tıklım tıklım doluydu. Kocalarını ve çocuklarını arıyorlardı. Hiçbir söz onları yatıştıramıyordu: "Elbette onları yeniden bulacaksınız..." Kimse inanmıyordu bu sözlere. Aralarında konuştukları tek konu vardı: "Kimdi senin yoldaşın?" "Falanca hayatta mı?" "Sizin orada insanları gaz odalarında öldürmeyi ne zaman durdurdular?" "Neredensin, sizde de insanları kurşuna dizdiler mi?" İki genç arasında geçen konuşmaya kulak verdim. Konu kadınlardı. "Benim için tek mümkün şey eski bir kamp mahkûmu! Başka birisiyle evlendiğini düşünebiliyor musun? Ne konuşabiliriz ki? Ancak aynı şeyleri yaşayanlar birbirini anlayabilir."

Eski bir kamp mahkûmu olarak bana da para, yiyecek kuponu ve sigara verildi. Bu enkaz şehirde bizim gibilerin geceyi geçirebilecekleri bir yer yoktu. Tren istasyonundaki sığınağı tavsiye ettiler uyumak için. Hanover'de Enternasyonal Kızıl Haç'ın bir bürosu olduğunu öğrenip büyük bir umutla oraya koştum, sonunda Filistin'deki çocuklarıma yazıp onlara hayatta olduğumu bildirebilecektim. Mecklenburg'da böyle bir haber yollamak için ilk girişimimi yapmıştım. Caddede giderken Yahudiye benzeyen bir Amerikan askeriyle konuşmuş, ona durumumu anlatmış, Almanlar posta yolunu kullanamadığından Kudüs'e benim için bir mesaj yollamasını istemiştim ondan. Yaklaşık bir yıl sonra Amerikalı askerin isteğimi yerine getirdiğini öğrenecektim. Enternasyonal Kızıl Haç'taki ikinci girişimim ise farklı bir sonuç verdi, talebim derhal ve küstahça geri çevrildi. "Etraf eski kamp mahkûmundan geçilmiyor, çünkü bir Almanın enternasyonal yardım kuruluşunun hizmetlerinden yararlanma hakkı yok. Bu kadar zaman çocuklarınıza haber yollamadan beklediğinize göre biraz daha bekleyebilirsiniz," şeklindeydi tezgâhın arkasındaki kişinin son sözleri.

Hanover'in o görkemli tren garının yıkıntıları önünde duruyordum. Yağmur yağıyordu. Garın ön girişi enkaz yığınlarıyla sarılmış, asfalt yangın bombalarıyla yarılmıştı, geçmişin görkeminin tek tanığı olarak ayakta kalan sadece Kral Ernst August'un

at üstündeki heykeliydi. Yağmur sulan atın ve binicisinin yeşile çalan yüzeyinden aşağı süzülüyor, anıtın üstündeki yazıyı okuyabilmek için biraz çaba gerekiyordu: "Değerbilir halkından ülkenin babasına." Acı acı güldüm. Gann bombalara direnen kısmı - bekleme salonlannın, peronların bulunduğu bölüm - sığınmacılarla tıklım tıklım doluydu. Umursamaz, griye çalan, üzüntülü yüzlerle bir yerlere çömeliyor ya da sersemlemiş gibi mekanik adımlarla ağır ağır yürüyorlardı. Gösterişçi genç kadınlann yüksek perdeden bağırtılan duyuluyordu bir yerlerden. Bu kaotik zamanların kadınların yüzlerini ve tavırlarını nasıl değiştirdiğini korkuyla fark ettim. Çoğunun ifadeleri ve jestleri zalimce ve kışkırtıcıydı, bana Sibirya'daki kadınları hatırlatanlar da az değildi. Var olmak için verilen amansız mücadele mi yol açıyordu buna, yoksa diktatörlükler mi yaratıyordu böyle tipleri?

Sığınmacıların eşyalarını taşımak için kullandıkları uyduruk araçları gördüğüm zaman şok oldum. Dört küçük silindirin üstüne bir tahta çakıldığı an araç hazırdı. İki bisiklet tekerleğine sahip olanlar daha iyi bir araç yapabilirlerdi. Gerçek bisikletler bir yana, çalışan bebek arabalarına da büyük talep vardı. Fakat eğer geceyi sığmakta geçirecek olursam en değerli mülkiyetim olan bisikletimi nereye bırakacaktım? Onun çalınmaması için ne yapmalıydım? Her tarafından yağmur alan, hiçbir trenin gelip gitmediği, el bagajlarının emanet verildiği büronun hiçbir şey olmamış gibi çalıştığı yıkılmış istasyondaki kaosu görünce şaşırmış ve heyecanlanmıştım. Kibar bir istasyon memuru yağmur sulannın oluşturduğu birikintilerden atlayarak gidip geliyor, sabırla numaralı biletleri dolduruyor, parayı alıp yanındaki para kasasına koyuyordu. Kutsal Alman düzeni! Garın sığınağı tıklım tıklım doluydu; kamp belgesi olmadan içeri girmek mümkün değildi. Bütün saman minderler kapılmıştı, neyse ki uzun tahta masalardan birinde kendime bir yer bulabildim. Tahta yataklarda kadın ve çocuklar uzanmıştı. Toplama kamplannda, bizim Hitler'in ***"baracksiVi*** dediğimiz tek katlı barakalardaki ranzalara benzeyen bu tahta ranzalar Nazi rejiminin başarıları arasında sayılmalıydı. Sığınağın soluk ışıklan içinden bu geceyi birlikte geçireceğim masanın çevresindekilere bakındım. Çoğu eski askerdi. Birkaçı başlannı kollarına dayayarak uyumaya başlamıştı bile. Diğerleri aralarında fısıltıyla sohbet ediyorlardı. Karşımda oturmuş, arkadaşına Mannheim-Viernheimli olduğunu söyleyen adamı dinlemeye başladım. Bu şehrin adını duyunca, Grete Sonntag'ın son umutsuz sözlerini hatırladım: "Annemi ve babamı bir daha asla göremeyeceğim..." Askere döndüm. "Viernheim'de Faltersleben diye bir ailenin adını duydunuz mu?"

(Faltersleben Grete Sonntag'ın kızlık soyadıydı; gerçek ön adı ise Ânne'ydi.) Asker dostça bir havada yanıtladı: "Elbette. Komşuyduk." "O zaman belki bay ve bayan Faltersleben'ler hakkında bir şeyler biliyorsundur. Sağlıkları yerinde mi? Haberin var mı?" Şaşırtıcı bir cevap verdi: "Dinle, eğer bu insanları tanıyorsan nasıl oluyor da babasının yıllar önce öldüğünü bilmezsin? Neyse, neden bu aileyle ilgileniyorsun? Viernheimli misin?" "Hayır, değilim, fakat Anne ile birlikteydim ve sizden Bayan Faltersleben'e kızına ne olduğunu söylemenizi rica edecektim." Birdenbire askerin yüzündeki dostluk ifadesinden eser kalmadı. Kuşkuyla bakındı ve konuşmayı kesti. Sonra yeniden konuşmaya başladı: "Anne, evet Ânne'yi iyi tanırım. Onu tam olarak nerede gördüğünüzü iddia ediyorsunuz. On yıldır Almanya'da değil o. Bana masal anlatmayın." "Hayır, masal anlatmıyorum. Onu son olarak Sibirya'da görmüştüm." Kampta birlikte kaldığımızı söyledim. Bir an için yüzü tam bir çaresizliğe büründü. Anlattıklarım bitince masaya eğildi ve acılı bir tonda şunlan söyledi: "Demek sadık komünist Ânne'nin başına bunlar geldi. Belki de Naziler gazetelerinde böyle şeyler yazarken yalan söylemiyorlardı, örneğin gösteri mahkemeleri. Ve bütün bu yıllar boyunca biz -Tanrıya şükür- Anne güvenlik içinde diye düşünüyorduk. Sosyalist bir ülkede yaşıyor diye düşünüyorduk. Ve böyle bir şansa sahip olmayı ne çok istemişimdir..."

Sabahın altısında bisikletin üstündeydim, Hildesheim'e giden ana yolda titreyerek sürüyordum. Yol boyunca duvarlardaki, geçen yıllardan kalma, siyah ya da beyaz boyayla yazılmış savaş sloganlarını okumak ilginçti: ***"Volk,*** Silah başına!" diye yazılmıştı kocaman harflerle ya da "Ölmek köle olmaktan iyidir!" diye. Her yere, hatta bazı ilan sütunlanna bile asılı afişlerde tehdit edici karanlık bir figür dikkati çekiyordu; önce bunun bir poliseye romanının reklâmı olduğunu sandım ama figürün altındaki yazıyı okuyunca aklım başıma geldi: "Düşman seni dinliyor."

Son Adım

Başıma o çok korktuğum felaket geldiğinde Hanover'in dış mahallerinden çıkalı henüz yarım saat olmuştu. Bisikletin lastiği patladı ve yanımda ne yama ne de yapıştırıcı vardı. Görünürde bir ev de yoktu. Ancak bir süre sonra epey uzakta bazı binalar göründü - tek başına bir çiftlik. Belki onlardan yardım isteyebi-

" **Halk (ç.n.).**

lirdim. Çiftliğin sahibi yaşlı bir adam, tamir için bilinen soruyu sordu: "Ne kadar ödeyebilirsiniz tamirat için?" Önerdiğim para zahmetine değmezdi. Bir paket sigara önermem üzerine tepeden bakmaya devam ederek kabul etti. Oğlu bisikleti tamir etti, babası sigaraları aldı. Fakat dolu olduğunu söylediğim paketten iki sigaranın eksik olduğunu farkedince bağırmaya başladı, büyük bir öfkeyle anlaşmanın artık geçerli olmadığını ilan etti. Bisikletin tamirini neredeyse bitirmiş olan oğluna yaptıklarını bozmasını emretti. Yalvarmaya başladım, bunun üzerine çiftçi yeni talepler ileri sürdü. Aslında bu yaşlı alçak, Inka'nın Ravensbrück' ten ayrıldığım sırada bana hediyesi olan dolmakaleme göz dikmişti ve bunu aldı benden.

Hanover'de, Hildersheim'le Göttingen arasında bir tren işlediğini öğrendim. Eski bir mahkûm olarak bir bilet alıp aynı gün Göttingen'e geldim. Akşam karanlığında, hiçbir sokak ışığı olmayan tuhaf bir şehirdeydim. Zifiri karanlıktı, yolu görmek için hiçbir ışık yoktu, sokak kenarlarındaki bloklardan bile ışık gelmiyordu. Camlar bombardımanla kırıldığından pencereler tahta veya kontrplaklarla kapatılmıştı. Gece nerede kalacağım sorunu gelip çatmıştı yine. Yoldan geçen biri polis karakoluna başvurmamı salık verdi. Gittim, içerisi doluydu. Bir parmaklığın ardında yaşlı bir polis oturuyordu. Çantamdan belgelerimi çıkartıp önüne koydum. Katlanıp açılmaktan dolayı belge dört parçaya ayrılmıştı. Polis parçalan yanyana koydu, satırları dikkatle okudu ve gözlüklerinin ardından bana baktı. Sanki babammış gibi azarlayıcı bir tonda başını salladıktan sonra şöyle dedi: "Bu belgeye nasıl böyle özensiz davranırsın! Bunun altın değerinde olduğunu bilmiyor musun?"

Afallamıştım, bir açıklama bulmaya çalıştım. Birden yıllarca öncesine gittim, bir öğretmenimin beni defterimi temiz tutmadığım için azarladığı günlere. Farkında olmadan, aynı Ravensbrück'teki gibi, polisin önünde, kollanm yana sarkmış, hazırolda duruyordum. Bir an için özgür bir kişi olduğumu unutmuştum. Dostça bir tavır içinde olan polis büyük bir zamk kutusu getirdi, esnek bir beyaz karton aldı, onu özenle kesti ve tahrip olmuş belgeyi üzerine yapıştırdı. Sonra özgür yaşamımda bana iyi şanslar diledi ve genç bir meslektaşına, geceyi geçirmem için beni evine götürmesi talimatı verdi. Bu deneyimden sonra polis korkum yok oldu ve eve nihai dönüşüme kadar kalacağım yerleri bulmamda bana her zaman yardımcı oldular.

İnsan hapisteyken özgür hayatın nasıl bir şey olduğunu gerçekten unutuyor, kafasında sadece belli belirsiz resimler kalıyordu. Benim özlediğim manzara, otlarla kaplı bir orman yo-

luydu; ilk yaz yapraklarının örttüğü, güneş ışıklarının üzerinde altın yeşili lekeler bıraktığı bir orman yolu. Thüringer Wald'a doğru bisiklet sürerken hayalimdeki bu tablo gerçeğe dönüştü. O güzelim vadi boyunca ilerlerken dağ sıralan birbirini kovalıyordu. Haziran'dı ve çayırlar çiçeklerle süslenmişti. Parlak yeşillikler geri plandaki, bayırları çamlarla ve köknar ağaçlarıyla kaplı karanlık dağlarla tam bir kontrast oluşturuyordu. Bir noktada yoldan uzaklaşıp geniş bir kavis yaparak akan küçük bir ırmak vardı ve ırmağın kıyısındaki çalılarla kaplı güzel kokulu çayırlıktan geçtim. Çalılarda bir kişinin gizlenebileceği ve yoldan görülemeyeceği oyuklar vardı ve düz bir kaya ideal bir banyo büyüklüğünde oyulmuştu. İki kıyısındaki ağaçlar ve çalılar o kadar yoğundu ki nehir neredeyse görülemiyordu. Nehrin gürültülü akışı diğer bütün sesleri yutuyordu. Yuvarlak kayaların üzerinden kayıp giden su, akıntılar ve küçük şelaleler halinde akıyor gidiyor ve kıyılara doğru anaforlar oluşuyordu. Dikkatli bir şekilde suya girdim, ellerimle kayaları tutarak akan suya bıraktım kendimi. Bedenim soğuk suyla dirildi ve uzun süredir unuttuğum yaşama sevincini duydum yeniden.

Bisikletimi ağır ağır yokuşa sürdüğüm zaman akşam olmak üzereydi. Bisikletin lastiği bir kere daha patladı. Lastiğe bakmak için durdum. O sırada bir bisikletçi bitiverdi yanıbaşımda ve dostça bir havada lastiğin mi patladı diye sordu. Konuşmaya başladık, iki şişe ev yapımı cin için yaptığı seferden başarıyla eve döndüğünü anlattı. Laf lafı açtı ve neşeyle yolun kenarına oturup kendi emeğiyle yarattığı hazinesini tatmaya başladık. Önümüzde, vadinin kavis yaptığı yerde yıkık bir viyadük yükseliyordu. Arkadaşım bir köprü yapım işçisiydi ve büyük bir şaşkınlık içinde, gittikçe artan bir heyecanla, önünde görürmüş gibi inançla anlattığı, kendisi için şimdi başlayan büyük zamanların öyküsünü dinliyordum. Hayalinde, o eski görkemli köprülerin tamamen yıkılmış olduğunu görüyordu. Onlan yeniden ve kendi başına inşa ediyordu ve bu hayatının en büyük şansıydı. Akşam güneşinde, yolun kenannda oturmuş yapı iskelelerini, tel sütunlan, planları ve köprü döşemelerini anlatarak coşuyor, yıkılmış köprülerin görüntülerine yanıp yakılan herkesle dalga geçiyordu. Ona esin veren gelecekteki bir iş değildi, onu ilgilendiren daha çok asla sona ermeyen zengin projelerin gerçekleşme ihtimaliydi. Ayrılırken bana vadideki bir su değirmenini işleten arkadaşlannı salık verdi. Onlar bana geceyi geçirebileceğim bir yer sağlayabilirlerdi. Gittiğim yer kadınlarla ve çocuklarla dolu eski bir evdi. Ev sahipleri ve sığınmacılar dar bir alana sığışmışlardı. Değirmencinin karısı, ormanda yolunu kaybetmiş bir münzeviye gös-

terilecek telaşlı bir saygı gösterdi. Hiç kimsenin iyimserliğini bozmasına ya da sükûnetini ihlal etmesine izin vermiyordu: "Her şey geçip gider. Yakında yeniden normal hayatımıza döneriz." Ayrılırken bana gelecek yıl tatilimi geçirmek üzere beklediğini söyledi. "Tatil" mi demişti? Böyle bir şey mi vardı?

Yaz günlerinin en güzel, en berrak olanlarından biriydi. Yolda bisikletimi büyük bir zevkle ağır ağır sürüyordum, Frankenwald sıra dağlarının üzerinde satranç tahtasının damalan gibi yayılmış güneşli tarlaları seyrediyordum bir yandan da; ufukta solgun bir mavilik vardı. Kendimi, bu yolculuğun hiç bitmemesini arzularken yakalıyordum ara sıra.

Saaldorf yakınlarında kader beni yıkık bir köprüyle yüz yüze getirdi. Birisi bana feribota giden yolu gösterdi. Nehre diklemesine inen bir tepede durup feribota bakındım. Tam da benim bulunduğum kıyıya yaklaşıyordu. Son günlerde öyle büyük hayal kırıklıklarına uğramıştım ki bu feribotun karşı kıyıya ulaşmak için son şans olduğunu düşündüm. İskeleye kıvrılarak inen dar bir patika vardı. Bisikletimi itekleyip birkaç virajı zorlukla alarak ve bütün gücümü kullanarak paldır küldür indim aşağı. Bacağım bisiklete öylesine şiddetle çarptı ki ilk anda hiçbir acı hissetmesem de topallamaya başladım, son gücümü harcayarak feribota attım kendimi. Fakat sonra olanlar oldu: Bacağım hareket etmiyordu. Dostça davranan birileri alıp beni Amerikan ordusunun Kızıl Haçı'na götürdüler, orada bir görevli ayağıma pansuman yaptı ve birkaç gün yatıp dinlenmemi söyledi, çünkü ayağımın su toplaması yarayı tehlikeli hale getirebilirdi. Fakat hedefe bu kadar yaklaşmışken hastalıkla kaybedecek zamanım yoktu. O gün Hirschberg'e ulaşmak zorundaydım, çünkü o zaman Thierstein'a yapacağım nihai yolculuk için yalnızca iki gün kalmış olacaktı.

Çok şükür, topallayarak da olsa yürüyebiliyordum. İnsanın bir bisikleti olması ne büyük bir nimetti. Böyle berbat bir bacakla bile insan yoluna gidebiliyordu. Fakat acı dünyamı karartıyordu ve büyük bir çaba göstererek akşama doğru Hirschberg adlı küçük kasabaya ulaştım. Ana caddede bir polis memuru duruyordu. Geceyi geçirmem için bana bir yer bulacağını umuyordum. Soruma evet ya da hayır demeden tuhaf bir soruyla karşılık verdi: "Politik misiniz?" Başımla onaylayınca bu sefer duraksayarak, "Belki de bir Komünistsiniz, öyle mi?" diye sordu. Ürkerek cevapladım: "Öyleydim..." Devam etmeme izin vermedi, elimden yakaladı ve yüzünde beliren fanatik bir hayranlık ve huşu ifadesiyle, "Yoldaş" dedi yalvarır gibi: "Evime gelin. Konuğumuz olun. Bizim için acı çektiniz..." Fena olmuştum. İçimde şefkat ve

antipati mücadele halindeydi, fakat sonunda şefkat kazandı ve kabul ettim. Bir martire duyulan hayranlık ne acı vericiydi. "Yoldaşın komşuları geldiler, pasta yaptılar ve sanki bir mucize eseri olarak bir yerlerden gerçek kahve çıkardılar. Sonunda tam bir güven içinde duygularını anlattılar bana. Işıldayan yüzlerle Kızıl Ordu'yu karşılamaya hazırlandıklarını söylediler, artık Thüringen'in komünist olacağına kuşkulan yoktu. Sovyet yoldaşlarını bayraklarla ve flamalarla karşılamak istiyorlardı.

Ertesi gün, Bavyera sınırını geçmem hiç de kolay olmadı. Amerikalılar bütün geçiş yollarına barikat kurmuşlardı, çünkü Rusların yaklaşmakta olduğu söylentileriyle harekete geçen, Thüringen'den gelen yeni bir sığınmacı akınını durdurmak istiyorlardı. Komünist polis memurunun oğlu beni gizli bir patikadan geçirip Bavyera bölgesine soktu ve otobana kadar getirdi. O zamana kadar bu Nazi başarısını sadece kulaktan duyma biliyordum, şu anda ise önümde tüm ıssızlığıyla uzanıp gitmekteydi; köprüleri havaya uçurulmuştu ve kırık betonlar arasından otlar fışkırmıştı. O ana kadar bozuk yollardan, tekerlek izleriyle yarılmış patikalardan, yan yollardan, derelerden tepelerden yüzlerce kilometre bisiklet sürmüştüm. Bunlardan sonra otoban bana gerçek bir mucize gibi görünüyordu. Böyle bir yoldan insan sanki kayar gibi gider ve olmayacak mesafeleri anında katederdi.

Geceyi, uzun yolculuğumda ilk ve son kez Gefrees'deki bir otelde geçirdim. Fakat uyuyamadım. Hedefime bu kadar yaklaştığım böyle bir anda bir korkuya yakalanmıştım. Ya annem Thierstein'de yoksa ne olacaktı? Hayatta olup olmadığını bile bilmiyordum. Belki de evinin yıkıntıları altında kalıp ölmüştü. Fürstenberg'deki asker, Potsdam'daki Hans-Von-Seeckt sokağının bombalanarak yerle bir edildiğini söylemişti. Sabaha doğru korkum paniğe dönüştü. Hayalimde Thierstein köyünün de yerle bir olduğunu görüyordum.

Şafak sökerken otelden çıkıp yola düştüm, yorgun, yaralı ve kötü önseziler içinde.

Gefrees'ten çıktıktan kısa süre sonra beli bükülmüş yaşlı bir adamın yoldaki yanklan büyük bir zahmetle çakıl taşlanyla doldurduğunu gördüm. Durup yaklaştım ve "Thierstein köyünü biliyor musunuz acaba?" diye sordum. Başını kaldırıp baktı, elinin tersiyle yüzündeki terleri sildi, gözlerini kırpıştırarak beni süzdü ve Fransız lehçesiyle "Biliyorum!" dedi. Derinden gelen bir sesle sordum: "Thierstein yıkıldı mı?" Cevap vermeden önce uzun süre duraksayan adamın ağzının içine bakıyordum. En sonunda uzaktan gelen sesini işittim: "Tabii ya, yakıldı, kül oldu." Kanım dondu ve kendi sesimi duyamaz oldum. Daha fazlasını öğrenmek

istiyordum ama adam çakıllarına dönmüş, beni orada öylece bırakmıştı. Bisikletimle yanına iyice yaklaşıp yalvardım: "Lütfen söyler misiniz, bütün köy yandı mı? Johannes Thüring'in evi de mi?" Fakat yaşlı adam bu konuda yeterince konuştuğunu düşünmüş olacak ki, "Bilmiyorum," diyerek sırtını döndü. Birkaç adım daha gittim yokuş yukarı, bisikleti bir hendeğe fırlattım, yere çöktüm ve ellerimle yüzümü kapattım. Karşı çayırlardan duyulabilen bileylenen tırpanların sesleri, ilk yazın o sevilen sesleri sanki benim acımla alay eder gibiydi şimdi. Artık her şey bitmişti. Neden bisiklet sürmeye devam edecektim ki...?

Fakat çok geçmeden uzun hapislik yıllarının bana kazandırdığı en özgün ruhsal değişiklikler kendini göstermeye başladı. Mahkûm, kaderin darbelerine karşı olağandışı bir biçimde tepki gösterirdi. Bunun nedeni onun ardı arkası kesilmeyen baskılar altında kalmış olmasıdır. Onu ölesiye dövmüşlerdir, keder ve göz yaşı ayrılmaz parçası olmuştur. Fakat şaşırtıcı bir biçimde hızla iyileşme sürecine girer. Uzun süre derin hayal kırıklığı içinde kalma kapasitesini kaybetmiştir. Olaylara karşı tepkisi, her türlü hayal kırıklığını mümkün olduğu kadar çabuk bir şekilde bir kenara iteklemek şeklinde tecelli eder. İşte şu anda bana olan da buydu. Daha bir dakika önce yerde yatmış çaresizlikten kıvranıyordum ve hiç gücüm kalmamıştı. Birkaç dakika sonra yerimde dikilmiş ve inanılmaz bir karar vermiştim: Thierstein gerçekten yıkılmış olsa da, ailemden hiç kimseyi orada bulamasam da Potsdam'a gidecektim. Annemin kaderini kesin olarak öğrenmeliydim.

Ayağa kalkmaya çalıştığımda bedenim bana itaat etmedi. Bacaklarım titreyerek ve nefes almakta zorlanarak bisikletle birlikte ilerlemeye çalıştım. Emin olmak zorundaydım. Çayırda ot biçiyorlardı. Köylülere yaklaştım ve aynı kötü haberi aldım onlardan da. Evet, Thierstein gerçekten de yakılıp yıkılmıştı. Hepsi bundan haberdardı. Bazıları bütün köyün yıkıldığını söylüyordu, bazıları ise yarısının. Bir SS birliği köyün mezarlığında üslenmiş ve ilerleyen Amerikan birliklerine ateş açmıştı, bunun üzerine Amerikalılar köyü top ateşine tutmuş ve köy ateş almıştı.

Büyük bir acıyla yola koyuldum. Gücüm tükenmek üzereydi ve artık hedefime ulaşmaktan korkuyordum. Yakındaki bir çiftlikten su istemeye bile cesaretim kalmamıştı neredeyse. Acı verici düşüncelerle kendimden geçmiş bir halde tepelerin birbirini izlediği bir yüksekliğe geldim, buradan çevredeki dağlar ve köyler görünüyordu. Birkaç kilometre ilerde, karanlık bir köknar ormanının ötesinde yıkık Thierstein kalesine ait kulenin çatısı görünüyordu. Köy, ağaçlann arkasında kalıyordu. Onu en son

yirmi beş yıl önce görmüştüm. Tuhaftır, kulenin çatısını görmek bende yeni bir umut uyandırmıştı. Yeni bir cesaretle Thiersteiner dağının eteklerine vardım. Yolun kenarındaki bir tarlada bir köylü kadının beyaz başörtüsü parlıyordu. Bisikleti ağaca dayayıp ağır adımlarla kadına doğru yürüdüm. Hakkımdaki hükmü dinler gibi dinledim kadının söylediklerini: "Johannes Thüring'in evi köyde yıkılmayan birkaç evden biri. Annen, kız kardeşin, kayınbiraderin Dr. Fleiss ve çocukları hayattalar." Göz yaşlarım yanaklarımdan süzüldü, hıçkırarak ve kekeleyerek birkaç anlamsız laf ettikten sonra bisiklete doğru uçar gibi giderken köylü kadın hayretle ve sessizce arkamdan bakıyordu. Dağı büyülenmişçesine tırmanmam hiç de zor olmadı. Köyün, iki yanında pencereleri açık yıkık evlerin bulunduğu sokağından, pazar yerindeki eski köy kuyusunun önünden hızla geçip dedemlerin evine vardım. Kız kardeşim avludaydı, kollarına atıldığımda bir çığlık attı. Evin kapısına giden yukarı merdivenin başından annemin yaşlanmış sesini duydum, aynı şeyi söyleyip duruyordu: "Gerçekten geldi mi? Geldi mi gerçekten..?"

Dizin

A

Abramov-Mirov, 61
Adler, Friedrick, 34
Adler, Valy, 167, 173
Aleksey, Mihayloviç, 151
Ambrusova, Emmi, 278, 279
Angela, 254
Anna Pavlovna, 57
Anna Teyze, 191

B

Babette (Gross), 10, 186
Barbusse, Henri, 46
Beier, Willi, 184
Bella, Hallina, 288, 289
Bereskina, Nadia, 81, 84, 86, 88, 92, 96
Berta, Laurenti, 81, 96, 118, 119
Binder, 296, 297, 298, 308, 316
Binz, 23, 279, 280, 282, 283, 284, 286,288, 318
Birgit, 305
Bloch, 179
Blücher, Gebhard, 41
Bötzel, Grete, 233
Bräuning, 275, 276, 284, 288
Brecht, Bertolt, 169
Brun, Stefanie, 80, 81, 82, 83, 86, 96, 154,156
Busch, Eva, 266, 267, 284

D

Dimitrov, Georgi, 13, 46
Dittmann, 278
Drach, 180
Drechsel, 211,216, 221,229
Duty, Hilde, 35, 185
Dzagnidze, 118, 119, 143, 144, 145

E

Eberlein, Hugo, 48, 172
Eberlein, Werner, 49
Emmi, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 339, 340, 341, 344, 346, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 359, 360, 361,363, 365
Eugenia, 170, 291,292
Ewgenia, 307

F

Fekete, Frau, 173, 185, 188
Fischer, Maria, 277, 278
Fischerova, Milena, 313
Fischmann, 172
Fleiss, Dr. Bernhard, 393
Fon, Frau, 158, 160, 162, 163, 164, 185
Frieda, 192, 193

G

Gallinat, 272
Gebhard, Julius, 49
Gebhardt, Profesör, 261
Geesche, 233
Gehrke, Frau von, 195
Germanovic, German, 102
Gerschinsky, 83, 85, 86
Globig, Bayan, 196
Gold, Hamilton, 183, 184
Gorlich, Emmi, 306, 322, 323
Gorski, 36
Graah, Lille, 300
Grade, 268, 269
Graf, 293, 298, 299, 306, 308, 311, 316, 317
Graf, Maria, 287, 289, 302, 305
Grigoriy Ilyic, 101, 145, 154
Gropp, Maria, 254
Gropper, Roberta, 167, 171, 178
Gurevitch, 34, 37, 48

H

Hahn, Rosl, 269, 285
Heckster, Ilse, 305, 308, 317
Hempel, Ella, 233, 245
Henschel, Lotte, 25, 248, 254, 267, 305
Herzfelde, Wieland, 45
Himmler, Heinrich, 19, 217, 220, 274
Hitler, Adolf, 15, 18, 19, 22, 24, 42, 105, 112, 154, 170, 184, 190, 195, 196, 236, 237, 249, 252, 265, 272, 274, 286, 300, 303, 313, 314, 315, 342, 343, 348, 349, 350, 361, 363, 364, 382, 386
Horvath, Judith, 274

I

Ilies, Béla, 48
Ivan Petrovitch, 126

J

Jacoby, 198
Jesenska, Milena, 9, 24, 248
Jochmann, Rosi, 277, 278

K

Kamarova, Hilde, 45
Katranova, Inka, 25
Klabund, 177
Klein-Träubel, 288
Klement Nikiforoviç, 101, 102, 103, 104, 106, 154
Knoll, Käthe, 231, 233, 239
Konstantin Konstantinoviç, 100, 101, 102
Korn, Marienne, 230, 232, 240, 272
Kouri, 305, 311, 312, 313, 316
Kretschmar, Hemcne, 322
Kroch, Frau, 196
Krohn, 191, 197
Krug, Else, 212, 219, 221
Krüger, Anne (aynı zamanda Sonntag, Grete), 61
Kun, Béla, 52
Kurella, Alfred, 40, 46
Kurella, Heinrich, 40, 41, 46, 56
Kvapilova, Anicka, 296, 297, 302, 305, 309, 310, 311, 312, 313, 316, 317

L

Lange, 298, 308
Langefeld, Johanna, 230, 231, 232, 240, 243, 256, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 281, 284, 288
Lengyel, Joseph, 36, 42, 48, 56
Lenski, 219
Levent-Levith, Franziska, 70
Liberak, Ana, 291, 292
Lieselotte, 370
Lisa, 194, 196
Löbel, 266, 267
Löfner, 279
Löwen, Hilde, 167, 170
Lück, Anna, 244, 245
Luschen, 83, 85, 86
Lydia, 127

M

Mandl, 256, 264, 271
Margarete Paulovna, Ndevalnaya, 104
Maslov, Arkadi, 101
Mau, Klârchen, 324
Maurer, Liesl, 256, 274
Melitta, 193, 194
Melodi, 318
Michailina, 36, 38, 47, 54, 60
Migsch, Thomas, 183, 186
Mori, Carmen, 262
Müller, Liesl, 11, 13, 14, 16, 19, 211, 214
Müsham, Erich, 170, 171
Müsham, Zensl, 167, 168, 169, 170, 188

N

Neher, Carola, 18, 167, 169, 170, 175, 177, 188
Nelly, 296
Neumann, Heinz, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 22, 31, 40, 51, 58, 77, 178, 185, 186, 299, 307, 361
Nina (Balerin), 149
Nina (Ukraynalı mahkûm), 297

O

Oberhäuser, 261
Oevcrland, Margrete, 305
Olberg, Betty, 167, 173, 174, 177, 178

Olga, 124, 125, 126, 299

P

Paleekova, 219, 249, 255
Pieck, Wilhelm, 44, 50, 61
Poniatovska, 155
Poremski, Eugenia, 224
Presserova, 287

Q

Quernheim, Gerda, 260, 290

R

Ramdohr, 23, 262, 277, 278, 279, 280, 281, 283, 284, 285, 287, 292, 308, 358, 359
Redwitz, 257
Resnik, Boris, 117
Rosenthal, 258, 260, 290
Rudroff, Anni, 278, 279
Rupp, Minna, 204, 209, 210

S

Sagorje, Rebekka, 81, 82, 86, 88, 96, 98
Salpeter, Tasso, 59, 68, 69, 128, 142
Scharinger, Marianne, 278
Schiedlausky, 258
Schindler, 233
Schmidt, Käthe, 61
Schneider, Betty, 284, 289
Schubert, Herhann, 39, 159, 218
Schulz, Käthe, 59, 61, 63, 79, 172
Schwan, Friedel, 233
Schwarz, Maria, 278
Seipel, 298
Seitz, 273
Semion, Semyonovig, 101
Semionova, Katia, 66
Serikov, 97, 119, 148, 153
Sonntag, Dr., 204, 224, 251, 252, 258
Sonntag, Grete, 61, 73, 81, 82, 83, 86, 88, 92, 93, 96, 98, 107, 153, 154, 155, 156, 163, 193, 386, 387
Sosnin, 126
Stalin, Josef, 11, 13, 15, 17, 18, 24, 31, 33, 34, 43, 46, 52, 57, 68, 69, 75, 81, 119, 134, 154, 255, 256, 314, 350, 362, 363
Stassova, 170

Suhren, 23, 262, 263, 275, 284, 308

T

Tamara, 133, 134, 137, 152, 156
Tanya, 113, 133, 141, 142
Teege, Bertel, 256, 274
Tiefenau, Gertrud, 79, 80

Treite, Dr., 306, 312, 313
Tschernin, 219
Tuhacevskiy, Mihail, 41

U

Unterdörter, Ilse, 246

V

Valetzki, 219

Vater, Klara, 158, 170, 177,178

W
Weitz, 222, 223
Wendland, 300, 301
Wicklein, 253
Wiedmann, Betty, 209
Wiedmeier, Maria, 298, 299, 305, 308
Winkelmann, 309, 310, 312, 314
Wollenberg, Erich, 169, 171

Yagoda, Genrich, 68
Yakir, Ion, 41, 81, 83, 86

Zimmer, 243,247, 251